

مرکز تحقیقات اسلامی

اصفهان

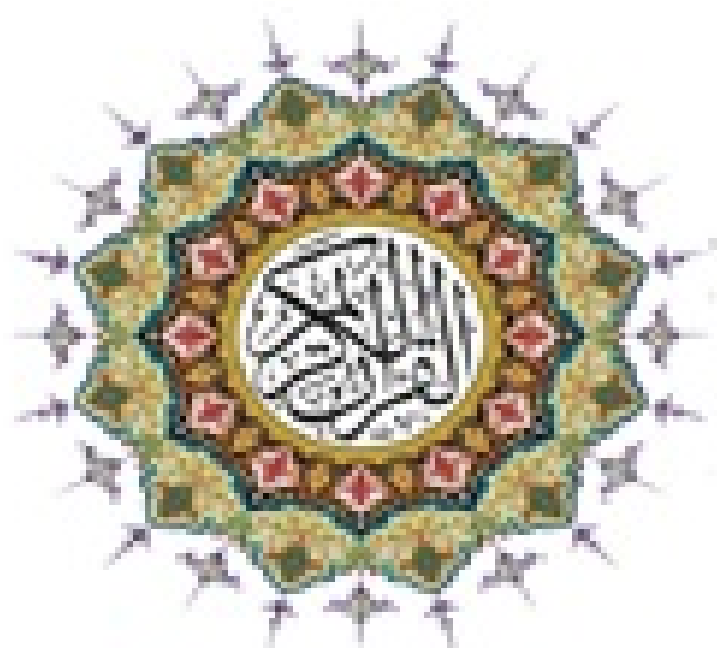
گامی

عمران
علیه السلام

www.ghaemiyeh.com
www.ghaemiyeh.org
www.ghaemiyeh.net
www.ghaemiyeh.ir

علم مفاهیم شناسی در قرآن

جلد ۸۰

رسول ملکیان اصفهانی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

علم مفاهيم شناسي در قرآن سري جديد جلد 80

نويسنده:

رسول ملكيان اصفهاني

ناشر چاپي:

مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

ناشر دیجیتالی:

مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۵۰	علم مفاهیم شناسی در قرآن سری جدید جلد ۸۰
۵۰	مشخصات کتاب
۵۰	۱- قیامت
۵۰	۱- قیامت
۶۰	۲- آتش جهنم و مکذبان قیامت
۶۰	۳- آتش در قیامت
۶۰	۴- آثار احتمال قیامت
۶۱	۵- آثار استبعاد قیامت
۶۲	۶- آثار اندوهناکی قیامت
۶۲	۷- آثار احوال قیامت
۶۳	۸- آثار ایمان به قیامت
۷۲	۹- آثار برپایی قیامت
۷۵	۱۰- آثار بی ایمانی به قیامت
۷۶	۱۱- آثار بی توجهی به قیامت
۷۶	۱۲- آثار ترس از قیامت
۸۰	۱۳- آثار ترسناکی زلزله قیامت
۸۲	۱۴- آثار ترسناکی قیامت
۸۲	۱۵- آثار ترسیم قیامت
۸۲	۱۶- آثار تکذیب قیامت
۹۶	۱۷- آثار چهل به قیامت
۹۸	۱۸- آثار حضور در قیامت
۹۸	۱۹- آثار دومین زلزله قیامت
۹۸	۲۰- آثار ذکر احوال قیامت

- ۱۰۰-..... آثار ذکر حتمیت قیامت ۲۱-
- ۱۰۰-..... آثار ذکر حقانیت قیامت ۲۲-
- ۱۰۰-..... آثار ذکر ظهور حقایق در قیامت ۲۳-
- ۱۰۲-..... آثار ذکر قیامت ۲۴-
- ۱۰۶-..... آثار ذکر نزدیکی قیامت ۲۵-
- ۱۰۶-..... آثار زلزله قیامت ۲۶-
- ۱۰۸-..... آثار سختی قیامت ۲۷-
- ۱۰۸-..... آثار سختیهای قیامت ۲۸-
- ۱۱۰-..... آثار شک به قیامت ۲۹-
- ۱۱۱-..... آثار ظن به قیامت ۳۰-
- ۱۱۲-..... آثار ظهور حقایق در قیامت ۳۱-
- ۱۱۲-..... آثار عقیده به احوال قیامت ۳۲-
- ۱۱۲-..... آثار عقیده به قیامت ۳۳-
- ۱۱۶-..... آثار علم به قیامت ۳۴-
- ۱۱۶-..... آثار عمل در قیامت ۳۵-
- ۱۱۷-..... آثار غفلت از قیامت ۳۶-
- ۱۱۹-..... آثار فراموشی قیامت ۳۷-
- ۱۲۰-..... آثار قیامت ۳۸-
- ۱۲۲-..... آثار کفر به قیامت ۳۹-
- ۱۲۴-..... آثار ناگهانی بودن قیامت ۴۰-
- ۱۲۴-..... آثار نظام جزایی در قیامت ۴۱-
- ۱۲۴-..... آثار نگرانی از قیامت ۴۲-
- ۱۲۶-..... آثار یقین به قیامت ۴۳-
- ۱۲۶-..... آرزو در قیامت ۴۴-
- ۱۲۶-..... آرزوی فرار از قیامت ۴۵-
- ۱۲۶-..... آزادی بیان در قیامت ۴۶-

- ۴۷- آسمان در قیامت ۱۲۸
- ۴۸- آسمان هنگام قیامت ۱۳۴
- ۴۹- آسیب پذیری در قیامت ۱۳۶
- ۵۰- آغاز برپایی قیامت ۱۳۶
- ۵۱- آغاز قیامت ۱۳۶
- ۵۲- آفرینش در قیامت ۱۳۸
- ۵۳- آگاهی از برپایی قیامت ۱۴۰
- ۵۴- آگاهی از قیامت ۱۴۲
- ۵۵- آگاهی در قیامت ۱۴۳
- ۵۶- آل فرعون در قیامت ۱۴۴
- ۵۷- آمادگی برای قیامت ۱۴۴
- ۵۸- آموزش در قیامت ۱۴۴
- ۵۹- آمرزشهای خدا در قیامت ۱۴۵
- ۶۰- آهسته گویی در قیامت ۱۴۶
- ۶۱- ابتلا در قیامت ۱۴۶
- ۶۲- ابرار در قیامت ۱۴۶
- ۶۳- ابرها هنگام قیامت ۱۴۸
- ۶۴- ابلیس در قیامت ۱۴۸
- ۶۵- اجابت دعا در قیامت ۱۴۸
- ۶۶- اجابت کنندگان خدا در قیامت ۱۵۰
- ۶۷- اجابت منادی قیامت ۱۵۰
- ۶۸- اجتماع در قیامت ۱۵۰
- ۶۹- اجتناب از تکذیب قیامت ۱۵۲
- ۷۰- اجرام آسمانی در قیامت ۱۵۴
- ۷۱- احاطه منادی قیامت ۱۵۴
- ۷۲- احتجاج در قیامت ۱۵۶

۱۵۶	۷۳- احزاب کافر در قیامت
۱۵۶	۷۴- احزاب مستکبر در قیامت
۱۵۸	۷۵- احساس خطر در قیامت
۱۵۸	۷۶- احساسات در قیامت
۱۵۸	۷۷- احضار انسان ها در قیامت
۱۶۰	۷۸- احضار مشرکان در قیامت
۱۶۰	۷۹- احضار معبودان مشرکان در قیامت
۱۶۲	۸۰- احضار هدایت ناپذیران در قیامت
۱۶۲	۸۱- احیای ذکر قیامت
۱۶۲	۸۲- احیای مردگان در قیامت
۱۶۲	۸۳- اخبار خدا در قیامت
۱۶۴	۸۴- اختفای حقایق در قیامت
۱۶۴	۸۵- اختفای قیامت
۱۶۵	۸۶- اختفای وقت قیامت
۱۶۶	۸۷- اختلاط رنگ کوهها در قیامت
۱۶۶	۸۸- اختلاف مشرکان در قیامت
۱۶۶	۸۹- اخراج مردگان در قیامت
۱۶۸	۹۰- ادراک دلایل قیامت
۱۶۸	۹۱- ارزش ها در قیامت
۱۶۸	۹۲- ارزشها در قیامت
۱۶۸	۹۳- استبعاد قیامت
۱۷۰	۹۴- استماع حوادث قیامت
۱۷۰	۹۵- استمداد در قیامت
۱۷۲	۹۶- استهزاگران قیامت
۱۷۲	۹۷- استهزاهای مکذبان قیامت
۱۷۴	۹۸- استهزای اخروی استهزاگران قیامت

- ۹۹- استهزای اخروی مکذبان قیامت ۱۷۴
- ۱۰۰- استهزای قیامت ۱۷۴
- ۱۰۱- استهزای مؤمنان به قیامت ۱۷۸
- ۱۰۲- اشراف قوم نوح و قیامت ۱۷۸
- ۱۰۳- اصحاب اخدود در قیامت ۱۸۰
- ۱۰۴- اصحاب اعراف در قیامت ۱۸۰
- ۱۰۵- اصحاب شمال در قیامت ۱۸۲
- ۱۰۶- اصحاب یمین در قیامت ۱۸۴
- ۱۰۷- اضطراب در قیامت ۱۸۵
- ۱۰۸- اضطراب شفیعیان در قیامت ۱۸۸
- ۱۰۹- اعراض مکذبان قیامت ۱۸۸
- ۱۱۰- اغواپذیران در قیامت ۱۸۸
- ۱۱۱- افشای رازها در قیامت ۱۹۰
- ۱۱۲- افشای علایق در قیامت ۱۹۰
- ۱۱۳- افشای نیات در قیامت ۱۹۰
- ۱۱۴- اقرار به شرک در قیامت ۱۹۲
- ۱۱۵- اقرار به قیامت ۱۹۲
- ۱۱۶- اقرار به کفر در قیامت ۱۹۲
- ۱۱۷- اقرار به گمراهی در قیامت ۱۹۴
- ۱۱۸- اقرار در قیامت ۱۹۴
- ۱۱۹- اقرار علیه خود در قیامت ۱۹۴
- ۱۲۰- اقرار مکذبان قیامت ۱۹۶
- ۱۲۱- امت ها در قیامت ۱۹۶
- ۱۲۲- امتیازات دنیوی در قیامت ۱۹۶
- ۱۲۳- امداد در قیامت ۱۹۸
- ۱۲۴- امکانات مادی در قیامت ۲۰۰

- ۱۲۵- امنیت در قیامت ۲۰۲
- ۱۲۶- امنیت مؤمنان به قیامت ۲۰۲
- ۱۲۷- امنیت هنگام قیامت ۲۰۲
- ۱۲۸- امیدواری به قیامت ۲۰۲
- ۱۲۹- امیدواری در قیامت ۲۰۴
- ۱۳۰- انبیا در قیامت ۲۰۴
- ۱۳۱- انبیا و قیامت ۲۰۸
- ۱۳۲- انتظار در قیامت ۲۰۸
- ۱۳۳- انتقام جویی در قیامت ۲۰۸
- ۱۳۴- اندوه در قیامت ۲۱۰
- ۱۳۵- اندوهناکی قیامت ۲۱۳
- ۱۳۶- انذار از قیامت ۲۱۴
- ۱۳۷- انذار مکذبان قیامت ۲۱۸
- ۱۳۸- انسان در قیامت ۲۱۹
- ۱۳۹- انسان ها در قیامت ۲۲۰
- ۱۴۰- انسان ها هنگام برپایی قیامت ۲۴۰
- ۱۴۱- انسان های پیرو در قیامت ۲۴۰
- ۱۴۲- انسانها در قیامت ۲۴۰
- ۱۴۳- انکار شرک در قیامت ۲۴۲
- ۱۴۴- انهدام آفرینش در قیامت ۲۴۲
- ۱۴۵- انهدام زمین در قیامت ۲۴۲
- ۱۴۶- انهدام کوهها در قیامت ۲۴۳
- ۱۴۷- اوامر خدا در قیامت ۲۴۴
- ۱۴۸- اولیاء الله در قیامت ۲۴۵
- ۱۴۹- اولین زلزله قیامت ۲۴۶
- ۱۵۰- اهتمام مؤمنان به قیامت ۲۴۶

- ۱۵۱- اهل باطل در قیامت ۲۴۶
- ۱۵۲- اهل کتاب در قیامت ۲۴۸
- ۱۵۳- اهمیت آمادگی برای قیامت ۲۴۸
- ۱۵۴- اهمیت احوال قیامت ۲۵۰
- ۱۵۵- اهمیت ایمان به قیامت ۲۵۰
- ۱۵۶- اهمیت برپایی قیامت ۲۵۲
- ۱۵۷- اهمیت ترس از قیامت ۲۵۲
- ۱۵۸- اهمیت تفکر در قیامت ۲۵۲
- ۱۵۹- اهمیت حسابرسی در قیامت ۲۵۴
- ۱۶۰- اهمیت ذکر قیامت ۲۵۴
- ۱۶۱- اهمیت عقیده به قیامت ۲۶۰
- ۱۶۲- اهمیت علم به قیامت ۲۶۰
- ۱۶۳- اهمیت قیامت ۲۶۲
- ۱۶۴- احوال قیامت ۲۶۴
- ۱۶۵- ایستادن در قیامت ۲۸۰
- ۱۶۶- ایفای حق در قیامت ۲۸۱
- ۱۶۷- ایمان به قیامت ۲۸۲
- ۱۶۸- ایمان به نزدیکی قیامت ۳۰۱
- ۱۶۹- ایمان در قیامت ۳۰۲
- ۱۷۰- ایمان یهود به قیامت ۳۰۲
- ۱۷۱- باطل در قیامت ۳۰۲
- ۱۷۲- بت ها در قیامت ۳۰۴
- ۱۷۳- بتهای مشرکان در قیامت ۳۰۵
- ۱۷۴- بخیل در قیامت ۳۰۶
- ۱۷۵- بدان در قیامت ۳۰۶
- ۱۷۶- بدکاران در قیامت ۳۰۸

- ۱۷۷- برپایی تدریجی قیامت ۳۰۸
- ۱۷۸- برپایی قیامت ۳۰۸
- ۱۷۹- برگزیدگان در قیامت ۳۱۶
- ۱۸۰- برگشتن سرها در قیامت ۳۱۶
- ۱۸۱- برهنگی در قیامت ۳۱۶
- ۱۸۲- بشارت بهشت در قیامت ۳۱۸
- ۱۸۳- بشارت قیامت ۳۱۸
- ۱۸۴- بعث در قیامت ۳۱۸
- ۱۸۵- بلندی روز قیامت ۳۱۹
- ۱۸۶- بندگان خدا در قیامت ۳۲۰
- ۱۸۷- بنی اسرائیل در قیامت ۳۲۰
- ۱۸۸- بهشت در قیامت ۳۲۲
- ۱۸۹- بهشت قبل از قیامت ۳۲۲
- ۱۹۰- بهشتیان در قیامت ۳۲۲
- ۱۹۱- بی پناهی انسان ها در قیامت ۳۲۳
- ۱۹۲- بی پناهی در قیامت ۳۲۴
- ۱۹۳- بی پناهی مکذبان قیامت ۳۲۴
- ۱۹۴- بی تأثیری امکانات مادی در قیامت ۳۲۶
- ۱۹۵- بی تأثیری پسر در قیامت ۳۲۶
- ۱۹۶- بی تأثیری پشیمانی در قیامت ۳۲۶
- ۱۹۷- بی تأثیری تنبه در قیامت ۳۲۸
- ۱۹۸- بی تأثیری خویشاوندی در قیامت ۳۲۸
- ۱۹۹- بی تأثیری دفاع اخروی مکذبان قیامت ۳۲۸
- ۲۰۰- بی تأثیری دفاع در قیامت ۳۲۸
- ۲۰۱- بی تأثیری روابط خانوادگی در قیامت ۳۳۰
- ۲۰۲- بی تأثیری عواطف در قیامت ۳۳۰

- ۲۰۳- بی تأثیری فرزند در قیامت - ۳۳۰
- ۲۰۴- بی تقوایی مکذبان قیامت - ۳۳۰
- ۲۰۵- بی ثمری تنبه در قیامت - ۳۳۲
- ۲۰۶- بی ثمری عبرت در قیامت - ۳۳۲
- ۲۰۷- بی ثمری قدرت در قیامت - ۳۳۲
- ۲۰۸- بی منطقی تکذیب قیامت - ۳۳۲
- ۲۰۹- بی منطقی شک به قیامت - ۳۳۴
- ۲۱۰- بی منطقی مکذبان قیامت - ۳۳۴
- ۲۱۱- بی نظیری عذاب قیامت - ۳۳۶
- ۲۱۲- بی نظیری قیامت - ۳۳۶
- ۲۱۳- بی یآوری در قیامت - ۳۳۸
- ۲۱۴- بی یآوری کافران در قیامت - ۳۴۰
- ۲۱۵- بیان کنندگان حق در قیامت - ۳۴۰
- ۲۱۶- بیم داران از قیامت - ۳۴۰
- ۲۱۷- بینش مکذبان قیامت - ۳۴۲
- ۲۱۸- پاداش ترس از قیامت - ۳۴۲
- ۲۱۹- پاداش در قیامت - ۳۴۴
- ۲۲۰- پاسخ شبهات قیامت - ۳۵۰
- ۲۲۱- پاسخ شبهات مکذبان قیامت - ۳۵۰
- ۲۲۲- پاکان در قیامت - ۳۵۰
- ۲۲۳- پاکی قیامت - ۳۵۲
- ۲۲۴- پراکندگی انسان ها در قیامت - ۳۵۲
- ۲۲۵- پراکندگی در قیامت - ۳۵۲
- ۲۲۶- پرسش از برپایی قیامت - ۳۵۴
- ۲۲۷- پرسش از زلزله قیامت - ۳۵۴
- ۲۲۸- پرسش از قیامت - ۳۵۶

- ۲۲۹- پرسش از نعمت در قیامت ۳۶۰
- ۲۳۰- پرسش در قیامت ۳۶۰
- ۲۳۱- پرسش و پاسخ در قیامت ۳۶۶
- ۲۳۲- پشیمانی در قیامت ۳۶۶
- ۲۳۳- پلیدان در قیامت ۳۶۸
- ۲۳۴- پیادگی گناهکاران در قیامت ۳۷۰
- ۲۳۵- پیدایش مجدد آفرینش در قیامت ۳۷۰
- ۲۳۶- پیروان ادیان در قیامت ۳۷۰
- ۲۳۷- پیروان انبیا در قیامت ۳۷۰
- ۲۳۸- پیروان شیاطین در قیامت ۳۷۲
- ۲۳۹- پیروان وحی در قیامت ۳۷۲
- ۲۴۰- پیشگامان در قیامت ۳۷۲
- ۲۴۱- تأثیرپذیری مکذبان قیامت ۳۷۴
- ۲۴۲- تأخیر قیامت ۳۷۴
- ۲۴۳- تأمین خواسته ها در قیامت ۳۷۴
- ۲۴۴- تارکان حج در قیامت ۳۷۶
- ۲۴۵- تارکان نماز در قیامت ۳۷۶
- ۲۴۶- تاریخ عقیده به قیامت ۳۷۶
- ۲۴۷- تاریکی قیامت ۳۷۸
- ۲۴۸- تبلیغ قیامت ۳۷۸
- ۲۴۹- تبهکارترین مردم در قیامت ۳۸۰
- ۲۵۰- تبیین اختلافات در قیامت ۳۸۰
- ۲۵۱- تبیین حوادث قیامت ۳۸۰
- ۲۵۲- تجسم عمل در قیامت ۳۸۰
- ۲۵۳- تجسم گناه در قیامت ۳۸۴
- ۲۵۴- تجلی توحید در قیامت ۳۸۴

- ۲۵۵- تجلی خدا در قیامت ۳۸۴
- ۲۵۶- تجلی قاهریت خدا در قیامت ۳۸۶
- ۲۵۷- تجمع در قیامت ۳۸۶
- ۲۵۸- تجمع مشرکان در قیامت ۳۹۰
- ۲۵۹- تحریفگران در قیامت ۳۹۰
- ۲۶۰- تحقق نشانه های قیامت ۳۹۲
- ۲۶۱- تحقیر اخروی استهزاگران قیامت ۳۹۲
- ۲۶۲- تحقیر اخروی مکذبان قیامت ۳۹۲
- ۲۶۳- تحیت مؤمنان در قیامت ۳۹۴
- ۲۶۴- تداوم عذاب مکذبان قیامت ۳۹۴
- ۲۶۵- تداوم نفاق در قیامت ۳۹۵
- ۲۶۶- تدبیر برپایی قیامت ۳۹۶
- ۲۶۷- تذکر افشای رازها در قیامت ۳۹۶
- ۲۶۸- تذکر به قیامت ۳۹۶
- ۲۶۹- تراکم دود در قیامت ۳۹۶
- ۲۷۰- ترس اخروی مکذبان قیامت ۳۹۸
- ۲۷۱- ترس از قیامت ۳۹۸
- ۲۷۲- ترس انسان ها در قیامت ۴۰۲
- ۲۷۳- ترس در قیامت ۴۰۳
- ۲۷۴- ترسناکی زلزله قیامت ۴۰۶
- ۲۷۵- ترسناکی قیامت ۴۰۶
- ۲۷۶- ترک احوال پرسی در قیامت ۴۱۳
- ۲۷۷- ترک استمداد در قیامت ۴۱۴
- ۲۷۸- تسلیم در قیامت ۴۱۴
- ۲۷۹- تشبیه انسان ها در قیامت ۴۱۴
- ۲۸۰- تعدد حسابرسی در قیامت ۴۱۶

- ۴۱۶-----۲۸۱- تعدد شفیعیان در قیامت
- ۴۱۶-----۲۸۲- تعدد میزان در قیامت
- ۴۱۸-----۲۸۳- تعقل در فرجام مکذبان قیامت
- ۴۱۸-----۲۸۴- تعیین سرنوشت در قیامت
- ۴۱۸-----۲۸۵- تعیین وقت قیامت
- ۴۱۸-----۲۸۶- تفاوت صورتهای در قیامت
- ۴۲۰-----۲۸۷- تفاوت میزان در قیامت
- ۴۲۰-----۲۸۸- تفکر در خبرهای قیامت
- ۴۲۰-----۲۸۹- تقسیم انسان ها در قیامت
- ۴۲۰-----۲۹۰- تکامل در قیامت
- ۴۲۲-----۲۹۱- تکذیب عمل در قیامت
- ۴۲۲-----۲۹۲- تکذیب قیامت
- ۴۲۶-----۲۹۳- تکذیب گناه در قیامت
- ۴۲۶-----۲۹۴- تکلم بت ها در قیامت
- ۴۲۶-----۲۹۵- تکلم خدا در قیامت
- ۴۳۰-----۲۹۶- تکلم در قیامت
- ۴۳۰-----۲۹۷- تلاش مکذبان قیامت
- ۴۳۰-----۲۹۸- تمایز صفوف در قیامت
- ۴۳۲-----۲۹۹- تمایز گروه ها در قیامت
- ۴۳۲-----۳۰۰- تمایز گروهها در قیامت
- ۴۳۳-----۳۰۱- تمایلات مادی در قیامت
- ۴۳۴-----۳۰۲- تنهایی در قیامت
- ۴۳۶-----۳۰۳- توجیه گری مکذبان قیامت
- ۴۳۶-----۳۰۴- توجیه ناپذیری تکذیب قیامت
- ۴۳۶-----۳۰۵- توحید در قیامت
- ۴۳۶-----۳۰۶- توصیه به مکذبان قیامت

- ۳۰۷- تهدید مکذبان قیامت ۴۳۸
- ۳۰۸- تهمت‌های مکذبان قیامت ۴۴۰
- ۳۰۹- تیزی‌نی در قیامت ۴۴۰
- ۳۱۰- ثبت تکذیب قیامت ۴۴۱
- ۳۱۱- ثروت اندوزان در قیامت ۴۴۲
- ۳۱۲- جبر در قیامت ۴۴۲
- ۳۱۳- جبرئیل در قیامت ۴۴۲
- ۳۱۴- جدایی انسان‌ها در قیامت ۴۴۲
- ۳۱۵- جدایی در قیامت ۴۴۴
- ۳۱۶- جرم تکذیب قیامت ۴۴۴
- ۳۱۷- جن در قیامت ۴۴۴
- ۳۱۸- جنیان در قیامت ۴۴۶
- ۳۱۹- جنیان گناهکار در قیامت ۴۴۶
- ۳۲۰- جهل به قیامت ۴۴۶
- ۳۲۱- جهل به وقت قیامت ۴۴۹
- ۳۲۲- جهل مکذبان قیامت ۴۵۰
- ۳۲۳- جهنمیان در قیامت ۴۵۰
- ۳۲۴- چشم‌های کافران در قیامت ۴۵۲
- ۳۲۵- حاکم قیامت ۴۵۴
- ۳۲۶- حاکمیت در قیامت ۴۵۷
- ۳۲۷- حاکمیت‌ها در قیامت ۴۵۸
- ۳۲۸- حالات اخروی مکذبان قیامت ۴۵۸
- ۳۲۹- حبط عمل در قیامت ۴۵۸
- ۳۳۰- حتمیت حشر در قیامت ۴۵۹
- ۳۳۱- حتمیت حضور در قیامت ۴۶۰
- ۳۳۲- حتمیت رفع اختلاف در قیامت ۴۶۰

- ۳۳۳- حتمیت رؤیت جهنم در قیامت - ۴۶۰
- ۳۳۴- حتمیت زلزله قیامت - ۴۶۲
- ۳۳۵- حتمیت صیحه آسمانی در قیامت - ۴۶۲
- ۳۳۶- حتمیت عذاب مکذبان قیامت - ۴۶۲
- ۳۳۷- حتمیت قیامت - ۴۶۲
- ۳۳۸- حرام خواران در قیامت - ۴۸۲
- ۳۳۹- حساب در قیامت - ۴۸۲
- ۳۴۰- حسابرسی در قیامت - ۴۸۴
- ۳۴۱- حسابرسی عمل در قیامت - ۵۰۴
- ۳۴۲- حسابرسی نیت در قیامت - ۵۰۶
- ۳۴۳- حسابری در قیامت - ۵۰۶
- ۳۴۴- حسرت در قیامت - ۵۰۶
- ۳۴۵- حشر در قیامت - ۵۰۹
- ۳۴۶- حضور انسان ها در قیامت - ۵۱۸
- ۳۴۷- حضور در قیامت - ۵۱۸
- ۳۴۸- حق پذیری در قیامت - ۵۱۸
- ۳۴۹- حق پذیری مؤمنان به قیامت - ۵۲۰
- ۳۵۰- حق در قیامت - ۵۲۰
- ۳۵۱- حق ستیزان در قیامت - ۵۲۲
- ۳۵۲- حق طلبان در قیامت - ۵۲۴
- ۳۵۳- حق گویی در قیامت - ۵۲۴
- ۳۵۴- حقانیت برپایی قیامت - ۵۲۶
- ۳۵۵- حقانیت حسابرسی در قیامت - ۵۲۶
- ۳۵۶- حقانیت قیامت - ۵۲۶
- ۳۵۷- حقوق در قیامت - ۵۳۰
- ۳۵۸- حقیقت عمل در قیامت - ۵۳۲

۵۳۲	۲۵۹- حقیقت قیامت
۵۳۶	۳۶۰- حقیقت کوبندگی قیامت
۵۳۶	۳۶۱- حکمت در قیامت
۵۳۶	۳۶۲- حل اختلاف در قیامت
۵۳۸	۳۶۳- حوادث قیامت
۵۴۰	۳۶۴- حیوانات در قیامت
۵۴۰	۳۶۵- حیوانات وحشی در قیامت
۵۴۰	۳۶۶- خائنان در قیامت
۵۴۲	۳۶۷- خبر از قیامت
۵۴۴	۳۶۸- خجالت در قیامت
۵۴۴	۳۶۹- خدا در قیامت
۵۴۴	۳۷۰- خداترسان در قیامت
۵۴۶	۳۷۱- خرافه بودن قیامت
۵۴۶	۳۷۲- خزاین قیامت
۵۴۶	۳۷۳- خصلتهای انسان در قیامت
۵۴۶	۳۷۴- خضوع در قیامت
۵۴۸	۳۷۵- خطاکاران در قیامت
۵۵۰	۳۷۶- خطر غفلت از قیامت
۵۵۰	۳۷۷- خنده در قیامت
۵۵۰	۳۷۸- خنده رویان در قیامت
۵۵۲	۳۷۹- خواسته های اخروی مکذبان قیامت
۵۵۲	۳۸۰- خواسته های مکذبان قیامت
۵۵۲	۳۸۱- خوبان در قیامت
۵۵۲	۳۸۲- خورشید در قیامت
۵۵۴	۳۸۳- خویشاوندان اصحاب یمین در قیامت
۵۵۴	۳۸۴- خویشاوندان در قیامت

- ۳۸۵- خویشاوندان مؤمنان در قیامت ۵۵۶
- ۳۸۶- خویشاوندی در قیامت ۵۵۶
- ۳۸۷- خیرگی چشم در قیامت ۵۵۸
- ۳۸۸- در قیامت ۵۶۰
- ۳۸۹- درجات قیامت ۵۶۰
- ۳۹۰- درخشندگی صورت در قیامت ۵۶۲
- ۳۹۱- درخواست برپایی قیامت ۵۶۲
- ۳۹۲- درخواست تعجیل در قیامت ۵۶۲
- ۳۹۳- دردناکی دود قیامت ۵۶۴
- ۳۹۴- درک حقایق در قیامت ۵۶۴
- ۳۹۵- درک عظمت قیامت ۵۶۵
- ۳۹۶- درک قیامت ۵۶۶
- ۳۹۷- درک کمبودها در قیامت ۵۶۶
- ۳۹۸- درک ویژگیهای قیامت ۵۶۶
- ۳۹۹- درکات قیامت ۵۶۶
- ۴۰۰- دروغ در قیامت ۵۶۸
- ۴۰۱- دروغگویان در قیامت ۵۶۸
- ۴۰۲- دروغگویی در قیامت ۵۶۸
- ۴۰۳- دریاها در قیامت ۵۷۰
- ۴۰۴- دشمنان خدا در قیامت ۵۷۱
- ۴۰۵- دشمنی در قیامت ۵۷۲
- ۴۰۶- دشنام در قیامت ۵۷۴
- ۴۰۷- دفاع از خود در قیامت ۵۷۴
- ۴۰۸- دگرگونی آفرینش در قیامت ۵۷۴
- ۴۰۹- دگرگونی چشمها در قیامت ۵۷۶
- ۴۱۰- دگرگونی در قیامت ۵۷۶

- ۴۱۱- دگرگونی صورتها در قیامت ۵۷۶
- ۴۱۲- دگرگونی قلبها در قیامت ۵۷۶
- ۴۱۳- دلایل حتمیت قیامت ۵۷۸
- ۴۱۴- دلایل حقانیت قیامت ۵۷۸
- ۴۱۵- دلایل سهولت قیامت ۵۷۹
- ۴۱۶- دلایل قیامت ۵۸۰
- ۴۱۷- دلایل مکذبان قیامت ۵۸۶
- ۴۱۸- دنیاپرستان در قیامت ۵۸۶
- ۴۱۹- دنیاطلبان در قیامت ۵۸۸
- ۴۲۰- دود در قیامت ۵۸۸
- ۴۲۱- دوستان در قیامت ۵۹۰
- ۴۲۲- دوستی در قیامت ۵۹۲
- ۴۲۳- دوستیها در قیامت ۵۹۲
- ۴۲۴- دومین زلزله قیامت ۵۹۲
- ۴۲۵- دین ستیزان در قیامت ۵۹۲
- ۴۲۶- دین فروشان در قیامت ۵۹۴
- ۴۲۷- ذکر احوال قیامت ۵۹۴
- ۴۲۸- ذکر برپایی قیامت ۵۹۴
- ۴۲۹- ذکر عمل در قیامت ۵۹۴
- ۴۳۰- ذکر قطع روابط در قیامت ۵۹۶
- ۴۳۱- ذکر قیامت ۵۹۶
- ۴۳۲- ذلت در قیامت ۵۹۹
- ۴۳۳- ذلت دشمنان خدا در قیامت ۶۰۰
- ۴۳۴- رباخوار در قیامت ۶۰۰
- ۴۳۵- ربوبیت خدا در قیامت ۶۰۰
- ۴۳۶- رحمت خدا در قیامت ۶۰۲

- ۴۳۷- ردّ خواسته های مکذبان قیامت ۶۰۲
- ۴۳۸- رد عذرخواهی در قیامت ۶۰۴
- ۴۳۹- رد عذرخواهی مکذبان قیامت ۶۰۴
- ۴۴۰- رستگاری در قیامت ۶۰۴
- ۴۴۱- رضایت طلبی در قیامت ۶۰۶
- ۴۴۲- رفع اختلاف در قیامت ۶۰۶
- ۴۴۳- رنجهای روحی در قیامت ۶۰۶
- ۴۴۴- روابط خانوادگی در قیامت ۶۰۶
- ۴۴۵- روابط خویشاوندی در قیامت ۶۰۸
- ۴۴۶- روابط در قیامت ۶۰۸
- ۴۴۷- روابط عاطفی در قیامت ۶۱۰
- ۴۴۸- روح(اسم) در قیامت ۶۱۰
- ۴۴۹- روز قیامت ۶۱۰
- ۴۵۰- روزی خائفان از قیامت ۶۱۲
- ۴۵۱- روسفیدان در قیامت ۶۱۲
- ۴۵۲- روسیاهان در قیامت ۶۱۲
- ۴۵۳- رؤیت آتش جهنم در قیامت ۶۱۴
- ۴۵۴- رؤیت بهشت در قیامت ۶۱۴
- ۴۵۵- رؤیت جهنم در قیامت ۶۱۴
- ۴۵۶- رؤیت جهنمیان در قیامت ۶۱۹
- ۴۵۷- رؤیت حوادث قیامت ۶۲۰
- ۴۵۸- رؤیت خویشاوندان در قیامت ۶۲۰
- ۴۵۹- رؤیت دوستان در قیامت ۶۲۰
- ۴۶۰- رؤیت شیاطین در قیامت ۶۲۲
- ۴۶۱- رؤیت عرش در قیامت ۶۲۲
- ۴۶۲- رؤیت عمل در قیامت ۶۲۲

- ۴۶۳- رؤیت ملائکه در قیامت ----- ۶۲۲
- ۴۶۴- رؤیت مواقف قیامت ----- ۶۲۴
- ۴۶۵- رهایی شتران در قیامت ----- ۶۲۴
- ۴۶۶- رهبران در قیامت ----- ۶۲۶
- ۴۶۷- رهبران شرک در قیامت ----- ۶۲۶
- ۴۶۸- رهبران کفر در قیامت ----- ۶۲۸
- ۴۶۹- رهبران گمراهی در قیامت ----- ۶۲۸
- ۴۷۰- رهبران مستکبر در قیامت ----- ۶۳۰
- ۴۷۱- رهبران مشرکان در قیامت ----- ۶۳۲
- ۴۷۲- ریاکار در قیامت ----- ۶۳۴
- ۴۷۳- زلزله قیامت ----- ۶۳۴
- ۴۷۴- زمان برپایی قیامت ----- ۶۳۶
- ۴۷۵- زمان قیامت ----- ۶۳۶
- ۴۷۶- زمان نگرانی در قیامت ----- ۶۳۷
- ۴۷۷- زمین در قیامت ----- ۶۳۸
- ۴۷۸- زمین هنگام قیامت ----- ۶۵۰
- ۴۷۹- زمینه اجابت آرزو ها در قیامت ----- ۶۵۱
- ۴۸۰- زمینه اجابت خواسته ها در قیامت ----- ۶۵۲
- ۴۸۱- زمینه ایمان به قیامت ----- ۶۵۲
- ۴۸۲- زمینه برپایی قیامت ----- ۶۵۲
- ۴۸۳- زمینه پرسش از قیامت ----- ۶۵۴
- ۴۸۴- زمینه ترس از قیامت ----- ۶۵۴
- ۴۸۵- زمینه تکذیب قیامت ----- ۶۵۵
- ۴۸۶- زمینه درخواست تعجیل قیامت ----- ۶۵۸
- ۴۸۷- زمینه درک عظمت قیامت ----- ۶۵۸
- ۴۸۸- زمینه ذکر قیامت ----- ۶۵۹

- ۴۸۹- زمینہ ذلت مکذبان قیامت ۶۶۰
- ۴۹۰- زمینہ رضایت در قیامت ۶۶۰
- ۴۹۱- زمینہ سختیهای قیامت ۶۶۰
- ۴۹۲- زمینہ شفاعت در قیامت ۶۶۲
- ۴۹۳- زمینہ شک به قیامت ۶۶۲
- ۴۹۴- زمینہ شک در قیامت ۶۶۴
- ۴۹۵- زمینہ عذاب مکذبان قیامت ۶۶۴
- ۴۹۶- زمینہ قیامت ۶۶۴
- ۴۹۷- زمینہ کفر به قیامت ۶۶۶
- ۴۹۸- زمینہ نجات از سختیهای قیامت ۶۶۸
- ۴۹۹- زمینہ یأس مکذبان قیامت ۶۶۸
- ۵۰۰- زناکار در قیامت ۶۶۸
- ۵۰۱- زنان منافق در قیامت ۶۶۸
- ۵۰۲- زنان مؤمن در قیامت ۶۷۰
- ۵۰۳- زنگار قلب مکذبان قیامت ۶۷۰
- ۵۰۴- زیان مکذبان قیامت ۶۷۰
- ۵۰۵- زیانکاران در قیامت ۶۷۱
- ۵۰۶- زیانکارترین مردم در قیامت ۶۷۲
- ۵۰۷- زیانکاری مکذبان قیامت ۶۷۴
- ۵۰۸- زیبارویان در قیامت ۶۷۴
- ۵۰۹- سبکی عمل در قیامت ۶۷۴
- ۵۱۰- سبکی میزان در قیامت ۶۷۶
- ۵۱۱- ستارگان در قیامت ۶۷۶
- ۵۱۲- سجده در قیامت ۶۷۸
- ۵۱۳- سختی در قیامت ۶۸۰
- ۵۱۴- سختی فهم قیامت ۶۸۰

۶۸۰	۵۱۵- سختی قیامت
۶۸۵	۵۱۶- سختیهای قیامت
۶۸۷	۵۱۷- سخن در قیامت
۶۸۸	۵۱۸- سرزنش در قیامت
۶۸۸	۵۱۹- سرزنش کوهها در قیامت
۶۹۰	۵۲۰- سرزنش مکذبان قیامت
۶۹۰	۵۲۱- سرزنشهای مکذبان قیامت
۶۹۰	۵۲۲- سرگردانی در قیامت
۶۹۰	۵۲۳- سستی زمین در قیامت
۶۹۲	۵۲۴- سعادت در قیامت
۶۹۲	۵۲۵- سعادت‌مندان در قیامت
۶۹۴	۵۲۶- سفیدرویان در قیامت
۶۹۶	۵۲۷- سقط جنین در زلزله قیامت
۶۹۶	۵۲۸- سقط جنین در قیامت
۶۹۶	۵۲۹- سکوت اخروی مکذبان قیامت
۶۹۶	۵۳۰- سلام مؤمنان در قیامت
۶۹۸	۵۳۱- سلامتی هنگام قیامت
۶۹۸	۵۳۲- سلب اختیار در قیامت
۶۹۹	۵۳۳- سلب مالکیت در قیامت
۷۰۰	۵۳۴- سنگینی عمل در قیامت
۷۰۰	۵۳۵- سنگینی میزان در قیامت
۷۰۰	۵۳۶- سواری متقین در قیامت
۷۰۲	۵۳۷- سوگند بر حتمیت قیامت
۷۰۲	۵۳۸- سوگند به حوادث قیامت
۷۰۲	۵۳۹- سوگند به قیامت
۷۰۴	۵۴۰- سوگند به گواهی گواهان قیامت

- ۷۰۶-----۵۴۱- سوگند به ناظران قیامت
- ۷۰۶-----۵۴۲- سوگند در قیامت
- ۷۰۷-----۵۴۳- سوگند دروغ در قیامت
- ۷۰۸-----۵۴۴- سهولت قیامت
- ۷۰۸-----۵۴۵- سیاه رویان در قیامت
- ۷۱۱-----۵۴۶- سیمای گناهکاران در قیامت
- ۷۱۲-----۵۴۷- شبهه افکنان معاد در قیامت
- ۷۱۲-----۵۴۸- شبهه افکنی در قیامت
- ۷۱۲-----۵۴۹- شدت اندوه در قیامت
- ۷۱۴-----۵۵۰- شدت زلزله قیامت
- ۷۱۶-----۵۵۱- شرایط ایمان به قیامت
- ۷۱۶-----۵۵۲- شرایط تأثیر سخن در قیامت
- ۷۱۶-----۵۵۳- شرایط شفاعت در قیامت
- ۷۱۶-----۵۵۴- شرایط قیامت
- ۷۱۸-----۵۵۵- شعور بت ها در قیامت
- ۷۱۸-----۵۵۶- شفاعت در قیامت
- ۷۲۸-----۵۵۷- شفیعان در قیامت
- ۷۳۲-----۵۵۸- شقاوت در قیامت
- ۷۳۲-----۵۵۹- شقاوتمندان در قیامت
- ۷۳۴-----۵۶۰- شک به قیامت
- ۷۳۶-----۵۶۱- شک در قیامت
- ۷۳۶-----۵۶۲- شک ناپذیری قیامت
- ۷۳۶-----۵۶۳- شکنجه جسمانی مکذبان قیامت
- ۷۳۶-----۵۶۴- شکنجه روحی مکذبان قیامت
- ۷۳۸-----۵۶۵- شگفتی تکذیب قیامت
- ۷۳۸-----۵۶۶- شگفتی حالات کافران در قیامت

- ۵۶۷- شگفتی حوادث قیامت ۷۴۰
- ۵۶۸- شگفتی قیامت ۷۴۰
- ۵۶۹- شگفتی های قیامت ۷۴۲
- ۵۷۰- شناخت قیامت ۷۴۲
- ۵۷۱- شیاطین در قیامت ۷۴۲
- ۵۷۲- شیطان در قیامت ۷۴۳
- ۵۷۳- صابران در قیامت ۷۴۶
- ۵۷۴- صادقان در قیامت ۷۴۶
- ۵۷۵- صالحان در قیامت ۷۴۷
- ۵۷۶- صفات قیامت ۷۵۰
- ۵۷۷- صفات مکذبان قیامت ۷۵۲
- ۵۷۸- صفوف ملائکه در قیامت ۷۵۲
- ۵۷۹- صورت انسان ها در قیامت ۷۵۲
- ۵۸۰- صورتهای غبارآلود در قیامت ۷۵۴
- ۵۸۱- صیحه آسمانی در قیامت ۷۵۴
- ۵۸۲- طعن مشرکان در قیامت ۷۵۶
- ۵۸۳- طغیانگران در قیامت ۷۵۶
- ۵۸۴- ظالمان در قیامت ۷۵۸
- ۵۸۵- ظلم تکذیب قیامت ۷۶۹
- ۵۸۶- ظلم در قیامت ۷۷۰
- ۵۸۷- ظلم مکذبان قیامت ۷۷۰
- ۵۸۸- ظن مکذبان قیامت ۷۷۱
- ۵۸۹- ظهور حقایق در قیامت ۷۷۲
- ۵۹۰- ظهور عمل صالح در قیامت ۸۳۶
- ۵۹۱- عابدان در قیامت ۸۳۶
- ۵۹۲- عبادت در قیامت ۸۳۶

- ۵۹۳- عبرت از نشانه های قیامت ۸۳۸
- ۵۹۴- عجز اخروی مکذبان قیامت ۸۳۸
- ۵۹۵- عجز از امداد در قیامت ۸۳۸
- ۵۹۶- عجز از تکلم در قیامت ۸۳۸
- ۵۹۷- عجز از توصیف قیامت ۸۴۰
- ۵۹۸- عجز از فهم قیامت ۸۴۰
- ۵۹۹- عجز مکذبان قیامت ۸۴۰
- ۶۰۰- عدالت در قیامت ۸۴۲
- ۶۰۱- عدم تفکر در نشانه های قیامت ۸۴۶
- ۶۰۲- عذاب اخروی مکذبان قیامت ۸۴۶
- ۶۰۳- عذاب جسمی در قیامت ۸۴۷
- ۶۰۴- عذاب روحی در قیامت ۸۴۸
- ۶۰۵- عذاب روحی مکذبان قیامت ۸۴۸
- ۶۰۶- عذاب فراموشکاران قیامت ۸۴۹
- ۶۰۷- عذاب قیامت ۸۵۰
- ۶۰۸- عذاب مکذبان قیامت ۸۵۰
- ۶۰۹- عذابهای قیامت ۸۵۲
- ۶۱۰- عذر بر فراموشی قیامت ۸۵۴
- ۶۱۱- عذرخواهی در قیامت ۸۵۴
- ۶۱۲- عرش در قیامت ۸۵۶
- ۶۱۳- عرضه جهنم در قیامت ۸۵۶
- ۶۱۴- عصیان مکذبان قیامت ۸۵۶
- ۶۱۵- عصیانگر در قیامت ۸۵۸
- ۶۱۶- عصیانگران در قیامت ۸۵۸
- ۶۱۷- عظمت برپایی قیامت ۸۵۸
- ۶۱۸- عظمت حوادث قیامت ۸۶۰

- ۶۱۹- عظمت زلزله قیامت ۸۶۰
- ۶۲۰- عظمت صیحه آسمانی در قیامت ۸۶۰
- ۶۲۱- عظمت قیامت ۸۶۲
- ۶۲۲- عظمت ناظران قیامت ۸۷۴
- ۶۲۳- عقیده باطل در قیامت ۸۷۴
- ۶۲۴- عقیده به قیامت ۸۷۴
- ۶۲۵- عقیده مکذبان قیامت ۸۷۶
- ۶۲۶- عقیده یهود به قیامت ۸۷۶
- ۶۲۷- علم به عمل در قیامت ۸۷۸
- ۶۲۸- علم به قیامت ۸۸۲
- ۶۲۹- علم به وقت قیامت ۸۸۸
- ۶۳۰- علم حضوری در قیامت ۸۸۸
- ۶۳۱- علما در قیامت ۸۸۸
- ۶۳۲- علمای متعهد در قیامت ۸۹۰
- ۶۳۳- عمل انسان ها در قیامت ۸۹۰
- ۶۳۴- عمل در قیامت ۸۹۰
- ۶۳۵- عمومیت اندوه در قیامت ۸۹۲
- ۶۳۶- عمومیت ترس در قیامت ۸۹۲
- ۶۳۷- عمومیت حسابرسی در قیامت ۸۹۲
- ۶۳۸- عمومیت دود قیامت ۸۹۴
- ۶۳۹- عمومیت نگرانی در قیامت ۸۹۴
- ۶۴۰- عوامل آهسته گویی در قیامت ۸۹۵
- ۶۴۱- عوامل اطمینان در قیامت ۸۹۶
- ۶۴۲- عوامل اندوه در قیامت ۸۹۶
- ۶۴۳- عوامل ایمان به قیامت ۸۹۶
- ۶۴۴- عوامل پیری در قیامت ۸۹۸

- ۶۴۵- عوامل ترس از قیامت ۹۰۰
- ۶۴۶- عوامل ترشرویی در قیامت ۹۰۰
- ۶۴۷- عوامل تکذیب قیامت ۹۰۰
- ۶۴۸- عوامل حسرت در قیامت ۹۰۲
- ۶۴۹- عوامل خنده رویی در قیامت ۹۰۴
- ۶۵۰- عوامل دشمنی در قیامت ۹۰۴
- ۶۵۱- عوامل ذکر قیامت ۹۰۶
- ۶۵۲- عوامل رفع اضطراب در قیامت ۹۰۶
- ۶۵۳- عوامل روسیاهی در قیامت ۹۰۶
- ۶۵۴- عوامل زلزله قیامت ۹۰۸
- ۶۵۵- عوامل سبکی میزان در قیامت ۹۰۸
- ۶۵۶- عوامل سختی در قیامت ۹۰۸
- ۶۵۷- عوامل سرور در قیامت ۹۰۸
- ۶۵۸- عوامل سنگینی میزان در قیامت ۹۱۰
- ۶۵۹- عوامل شک در قیامت ۹۱۰
- ۶۶۰- عوامل غفلت از قیامت ۹۱۰
- ۶۶۱- عوامل غفلت در قیامت ۹۱۲
- ۶۶۲- عوامل فراموشی قیامت ۹۱۲
- ۶۶۳- عوامل کفر به قیامت ۹۱۲
- ۶۶۴- عوامل کوری در قیامت ۹۱۴
- ۶۶۵- عوامل مصونیت از احوال قیامت ۹۱۴
- ۶۶۶- عوامل مؤثر در درجات قیامت ۹۱۵
- ۶۶۷- عوامل مؤثر در درجات قیامت ۹۱۶
- ۶۶۸- عوامل نجات در قیامت ۹۱۶
- ۶۶۹- عوامل نگرانی مکذبان قیامت ۹۱۶
- ۶۷۰- عهدشکنان در قیامت ۹۱۶

- ۶۷۱- عیسی(ع) در قیامت ۹۱۸
- ۶۷۲- غافلان از قیامت ۹۱۸
- ۶۷۳- غرش در قیامت ۹۲۰
- ۶۷۴- غضب مکذبان قیامت ۹۲۰
- ۶۷۵- غفلت از قیامت ۹۲۲
- ۶۷۶- غفلت از نوزادان در قیامت ۹۲۳
- ۶۷۷- غفلت مکذبان قیامت ۹۲۴
- ۶۷۸- فاسدان در قیامت ۹۲۴
- ۶۷۹- فاسقان در قیامت ۹۲۴
- ۶۸۰- فاسقان و تکذیب قیامت ۹۲۶
- ۶۸۱- فاصله مرگ با قیامت ۹۲۶
- ۶۸۲- فاصله مرگ تا قیامت ۹۲۶
- ۶۸۳- فاقدان نور در قیامت ۹۲۸
- ۶۸۴- فدیة در قیامت ۹۲۸
- ۶۸۵- فرار از برادر در قیامت ۹۳۳
- ۶۸۶- فرار از پدر در قیامت ۹۳۴
- ۶۸۷- فرار از پسر در قیامت ۹۳۴
- ۶۸۸- فرار از مادر در قیامت ۹۳۴
- ۶۸۹- فرار از همسر در قیامت ۹۳۴
- ۶۹۰- فرار پدر در قیامت ۹۳۶
- ۶۹۱- فرار در قیامت ۹۳۶
- ۶۹۲- فرار شوهر در قیامت ۹۳۶
- ۶۹۳- فرار فرزند در قیامت ۹۳۸
- ۶۹۴- فراموشی قیامت ۹۳۸
- ۶۹۵- فراموشی نوزادان در زلزله قیامت ۹۳۸
- ۶۹۶- فرزندان مشرکان در قیامت ۹۳۸

- ۶۹۷- فرعون در قیامت ----- ۹۴۰
- ۶۹۸- فرعونیان در قیامت ----- ۹۴۰
- ۶۹۹- فرقه های مذهبی در قیامت ----- ۹۴۲
- ۷۰۰- فریاد در قیامت ----- ۹۴۲
- ۷۰۱- فشار جهنم بر مکذبان قیامت ----- ۹۴۲
- ۷۰۲- فضایل مؤمنان به قیامت ----- ۹۴۲
- ۷۰۳- فعلیت قیامت ----- ۹۴۴
- ۷۰۴- فلسفه اختفای قیامت ----- ۹۴۴
- ۷۰۵- فلسفه برپایی قیامت ----- ۹۴۶
- ۷۰۶- فلسفه تکذیب قیامت ----- ۹۴۶
- ۷۰۷- فلسفه حشر در قیامت ----- ۹۴۶
- ۷۰۸- فلسفه زلزله قیامت ----- ۹۴۸
- ۷۰۹- فلسفه زندگی مکذبان قیامت ----- ۹۴۸
- ۷۱۰- فلسفه قیامت ----- ۹۴۸
- ۷۱۱- فلسفه گواهی در قیامت ----- ۹۵۴
- ۷۱۲- قاتل در قیامت ----- ۹۵۴
- ۷۱۳- قاضی قیامت ----- ۹۵۴
- ۷۱۴- قانونمندی موافق قیامت ----- ۹۵۴
- ۷۱۵- قبرها در قیامت ----- ۹۵۶
- ۷۱۶- قبول گواهی در قیامت ----- ۹۵۶
- ۷۱۷- قدرت خدا در قیامت ----- ۹۵۶
- ۷۱۸- قضاوت در قیامت ----- ۹۵۸
- ۷۱۹- قطع اسباب در قیامت ----- ۹۶۶
- ۷۲۰- قطع دوستی در قیامت ----- ۹۶۷
- ۷۲۱- قطع روابط خویشاوندی در قیامت ----- ۹۶۸
- ۷۲۲- قطع روابط در قیامت ----- ۹۶۸

- ۷۲۳- قطع عذر در قیامت ۹۷۲
- ۷۲۴- قطع علایق در قیامت ۹۷۴
- ۷۲۵- قوم ابراهیم در قیامت ۹۷۴
- ۷۲۶- قیامت در ادیان ۹۷۴
- ۷۲۷- قیامت در جمعه ۹۷۶
- ۷۲۸- کارگزاران خدا در قیامت ۹۷۶
- ۷۲۹- کارگزاران خدا و مکذبان قیامت ۹۷۶
- ۷۳۰- کارگزاران قیامت ۹۷۶
- ۷۳۱- کافران به قیامت ۹۷۸
- ۷۳۲- کافران پیرو در قیامت ۹۷۸
- ۷۳۳- کافران در قیامت ۹۸۰
- ۷۳۴- کافران مکه در قیامت ۱۰۲۸
- ۷۳۵- کافران و قیامت ۱۰۲۸
- ۷۳۶- کتمان کنندگان حق در قیامت ۱۰۳۰
- ۷۳۷- کسب نور در قیامت ۱۰۳۰
- ۷۳۸- کفر بنی اسرائیل به قیامت ۱۰۳۰
- ۷۳۹- کفر به قیامت ۱۰۳۲
- ۷۴۰- کم فروشان در قیامت ۱۰۳۵
- ۷۴۱- کمک در قیامت ۱۰۳۶
- ۷۴۲- کوبندگی قیامت ۱۰۳۶
- ۷۴۳- کوری در قیامت ۱۰۳۸
- ۷۴۴- کوهها در قیامت ۱۰۳۸
- ۷۴۵- کوهها هنگام قیامت ۱۰۴۲
- ۷۴۶- کیفر تکذیب قیامت ۱۰۴۴
- ۷۴۷- کیفر در قیامت ۱۰۴۶
- ۷۴۸- کیفر فراموشکاران قیامت ۱۰۵۴

- ۱۰۵۴ ----- ۷۴۹- کیفر فراموشی قیامت
- ۱۰۵۴ ----- ۷۵۰- کیفر کفر به قیامت
- ۱۰۵۶ ----- ۷۵۱- کیفر مکذبان قیامت
- ۱۰۵۸ ----- ۷۵۲- کیفیت قیامت
- ۱۰۵۸ ----- ۷۵۳- گردش چشمها در قیامت
- ۱۰۶۰ ----- ۷۵۴- گرفتاری کافران در قیامت
- ۱۰۶۰ ----- ۷۵۵- گرما در قیامت
- ۱۰۶۰ ----- ۷۵۶- گروه ها در قیامت
- ۱۰۶۰ ----- ۷۵۷- گروهبندی در قیامت
- ۱۰۶۲ ----- ۷۵۸- گروهها در قیامت
- ۱۰۶۲ ----- ۷۵۹- گروههای ملانکه در قیامت
- ۱۰۶۴ ----- ۷۶۰- گریه در قیامت
- ۱۰۶۴ ----- ۷۶۱- گفتگو با خدا در قیامت
- ۱۰۶۴ ----- ۷۶۲- گفتگو در قیامت
- ۱۰۶۶ ----- ۷۶۳- گمراهان در قیامت
- ۱۰۶۸ ----- ۷۶۴- گمراهگران در قیامت
- ۱۰۷۰ ----- ۷۶۵- گمراهی مکذبان قیامت
- ۱۰۷۰ ----- ۷۶۶- گناه تکذیب قیامت
- ۱۰۷۲ ----- ۷۶۷- گناهکار در قیامت
- ۱۰۷۲ ----- ۷۶۸- گناهکاران در قیامت
- ۱۰۸۶ ----- ۷۶۹- گناهکاری مکذبان قیامت
- ۱۰۸۸ ----- ۷۷۰- گواهان در قیامت
- ۱۰۹۴ ----- ۷۷۱- گواهان عمل در قیامت
- ۱۰۹۵ ----- ۷۷۲- گواهان قیامت
- ۱۰۹۶ ----- ۷۷۳- گواهی در قیامت
- ۱۱۰۰ ----- ۷۷۴- لجاجت مکذبان قیامت

- ۷۷۵- لذت گرایى مکذبان قیامت ۱۱۰۰
- ۷۷۶- لرزش در قیامت ۱۱۰۰
- ۷۷۷- لرزش کوهها در قیامت ۱۱۰۱
- ۷۷۸- لعن در قیامت ۱۱۰۲
- ۷۷۹- لقاء الله در قیامت ۱۱۰۲
- ۷۸۰- لقاءالله در قیامت ۱۱۰۴
- ۷۸۱- مال دوستان در قیامت ۱۱۰۸
- ۷۸۲- مالک قیامت ۱۱۰۸
- ۷۸۳- مالکیت دنیوی در قیامت ۱۱۱۰
- ۷۸۴- مالکیتها در قیامت ۱۱۱۰
- ۷۸۵- ماه(قمر) در قیامت ۱۱۱۰
- ۷۸۶- متجاوزان در قیامت ۱۱۱۲
- ۷۸۷- متقین در قیامت ۱۱۱۲
- ۷۸۸- متکبران در قیامت ۱۱۱۷
- ۷۸۹- متنعمان در قیامت ۱۱۱۸
- ۷۹۰- مجادله در قیامت ۱۱۱۸
- ۷۹۱- مجادله درباره قیامت ۱۱۱۸
- ۷۹۲- مجازات مکذبان قیامت ۱۱۲۰
- ۷۹۳- مجرمان در قیامت ۱۱۲۰
- ۷۹۴- محدوده پرسش در قیامت ۱۱۲۱
- ۷۹۵- محرومان از شفاعت در قیامت ۱۱۲۲
- ۷۹۶- محرومیت مکذبان قیامت ۱۱۲۲
- ۷۹۷- محرومیت منکران قیامت ۱۱۲۴
- ۷۹۸- محسنان در قیامت ۱۱۲۴
- ۷۹۹- محمد(صلی الله علیه و آله) در قیامت ۱۱۲۴
- ۸۰۰- محمد(صلی الله علیه و آله) و برپایی قیامت ۱۱۲۷

- ۸۰۱- محور حسابرسی در قیامت ----- ۱۱۲۸
- ۸۰۲- مخلصان در قیامت ----- ۱۱۲۹
- ۸۰۳- مدت اولین روز قیامت ----- ۱۱۳۰
- ۸۰۴- مدت قیامت ----- ۱۱۳۰
- ۸۰۵- مدح بیم داران از قیامت ----- ۱۱۳۰
- ۸۰۶- مرتد در قیامت ----- ۱۱۳۰
- ۸۰۷- مردان بنی اسرائیل در قیامت ----- ۱۱۳۲
- ۸۰۸- مردگان هنگام قیامت ----- ۱۱۳۲
- ۸۰۹- مرفهان در قیامت ----- ۱۱۳۲
- ۸۱۰- مرفهان کافر در قیامت ----- ۱۱۳۳
- ۸۱۱- مرفهان و حوادث قیامت ----- ۱۱۳۳
- ۸۱۲- مریم(س) در قیامت ----- ۱۱۳۳
- ۸۱۳- مستضعفان در قیامت ----- ۱۱۳۳
- ۸۱۴- مستکبران در قیامت ----- ۱۱۳۶
- ۸۱۵- مستکبران و قیامت ----- ۱۱۳۹
- ۸۱۶- مسخ در قیامت ----- ۱۱۳۹
- ۸۱۷- مسلمانان در قیامت ----- ۱۱۴۱
- ۸۱۸- مسیحیان در قیامت ----- ۱۱۴۱
- ۸۱۹- مشرکان پیرو در قیامت ----- ۱۱۴۱
- ۸۲۰- مشرکان جاهلیت و قیامت ----- ۱۱۴۳
- ۸۲۱- مشرکان در قیامت ----- ۱۱۴۳
- ۸۲۲- مشرکان صدر اسلام و قیامت ----- ۱۱۶۵
- ۸۲۳- مشرکان و تکذیب قیامت ----- ۱۱۶۶
- ۸۲۴- مشرکان و قیامت ----- ۱۱۶۷
- ۸۲۵- مشرکان پیرو در قیامت ----- ۱۱۶۷
- ۸۲۶- مصونیت از اندوه قیامت ----- ۱۱۶۹

- ۸۲۷- مصونیت از احوال قیامت ----- ۱۱۶۹
- ۸۲۸- مصونیت از سختیهای قیامت ----- ۱۱۷۱
- ۸۲۹- مصونیت از شرور قیامت ----- ۱۱۷۱
- ۸۳۰- مصونیت در قیامت ----- ۱۱۷۱
- ۸۳۱- مظلومان در قیامت ----- ۱۱۷۳
- ۸۳۲- معاد قبل از قیامت ----- ۱۱۷۳
- ۸۳۳- معامله در قیامت ----- ۱۱۷۳
- ۸۳۴- معبودان باطل در قیامت ----- ۱۱۷۵
- ۸۳۵- معروضان از آیات خدا در قیامت ----- ۱۱۸۱
- ۸۳۶- معروضان از عتق برده در قیامت ----- ۱۱۸۳
- ۸۳۷- معروضان از قرآن در قیامت ----- ۱۱۸۳
- ۸۳۸- معروضان از قیامت ----- ۱۱۸۳
- ۸۳۹- معروضان از محمد(صلی الله علیه و آله) در قیامت ----- ۱۱۸۵
- ۸۴۰- معروضان از مساکین در قیامت ----- ۱۱۸۵
- ۸۴۱- معروضان از یتیم در قیامت ----- ۱۱۸۶
- ۸۴۲- مفتربان بر خدا در قیامت ----- ۱۱۸۷
- ۸۴۳- مفتربان به خدا در قیامت ----- ۱۱۸۷
- ۸۴۴- مفسدان در قیامت ----- ۱۱۸۷
- ۸۴۵- مقامات گواهان قیامت ----- ۱۱۸۹
- ۸۴۶- مقربان در قیامت ----- ۱۱۸۹
- ۸۴۷- مکان حسابرسی در قیامت ----- ۱۱۸۹
- ۸۴۸- مکان قیامت ----- ۱۱۸۹
- ۸۴۹- مکذبان آیات خدا در قیامت ----- ۱۱۹۱
- ۸۵۰- مکذبان انبیا در قیامت ----- ۱۱۹۲
- ۸۵۱- مکذبان در قیامت ----- ۱۱۹۳
- ۸۵۲- مکذبان عیسی(ع) در قیامت ----- ۱۱۹۳

- ۱۱۹۵ ----- ۸۵۳- مکذبان قرآن در قیامت
- ۱۱۹۷ ----- ۸۵۴- مکذبان قیامت
- ۱۲۰۷ ----- ۸۵۵- مکذبان قیامت در جهنم
- ۱۲۱۳ ----- ۸۵۶- مکذبان قیامت در صدراسلام
- ۱۲۱۳ ----- ۸۵۷- مکذبان قیامت در قیامت
- ۱۲۱۳ ----- ۸۵۸- مکذبان قیامت و احیای مردگان
- ۱۲۱۳ ----- ۸۵۹- مکذبان قیامت و حوادث طبیعی
- ۱۲۱۵ ----- ۸۶۰- مکذبان قیامت و دین
- ۱۲۱۵ ----- ۸۶۱- مکذبان کیفر های اخروی در قیامت
- ۱۲۱۵ ----- ۸۶۲- مکذبان لقاءالله در قیامت
- ۱۲۱۷ ----- ۸۶۳- مکذبان محمد(صلی الله علیه و آله) در قیامت
- ۱۲۱۷ ----- ۸۶۴- مکذبان معاد در قیامت
- ۱۲۲۳ ----- ۸۶۵- مکر در قیامت
- ۱۲۲۳ ----- ۸۶۶- مکر مکذبان قیامت
- ۱۲۲۳ ----- ۸۶۷- ملاقات در قیامت
- ۱۲۲۵ ----- ۸۶۸- ملاک ارزیابی در قیامت
- ۱۲۲۵ ----- ۸۶۹- ملاک حسابرسی در قیامت
- ۱۲۲۷ ----- ۸۷۰- ملاک قضاوت در قیامت
- ۱۲۲۷ ----- ۸۷۱- ملاک گروهبندی در قیامت
- ۱۲۲۹ ----- ۸۷۲- ملاک همنشینی در قیامت
- ۱۲۲۹ ----- ۸۷۳- ملاکهای سکونت در قیامت
- ۱۲۲۹ ----- ۸۷۴- ملائکه ثبت عمل در قیامت
- ۱۲۳۱ ----- ۸۷۵- ملائکه در قیامت
- ۱۲۳۳ ----- ۸۷۶- منادی قیامت
- ۱۲۳۳ ----- ۸۷۷- منافقان در قیامت
- ۱۲۳۷ ----- ۸۷۸- منحرفان در قیامت

- ۸۷۹- منشی خدا شدن در قیامت ۱۲۳۷
- ۸۸۰- منشأ اختفای قیامت ۱۲۳۷
- ۸۸۱- منشأ امور انسان ها در قیامت ۱۲۳۹
- ۸۸۲- منشأ برپایی قیامت ۱۲۳۹
- ۸۸۳- منشأ تعیین قیامت ۱۲۴۱
- ۸۸۴- منشأ تکذیب قیامت ۱۲۴۳
- ۸۸۵- منشأ زلزله قیامت ۱۲۴۳
- ۸۸۶- منشأ سختیهای قیامت ۱۲۴۵
- ۸۸۷- منشأ شفاعت در قیامت ۱۲۴۵
- ۸۸۸- منشأ شک به قیامت ۱۲۴۵
- ۸۸۹- منشأ ظهور حقایق در قیامت ۱۲۴۵
- ۸۹۰- منشأ علم به عمل در قیامت ۱۲۴۷
- ۸۹۱- منشأ علم به قیامت ۱۲۴۷
- ۸۹۲- منشأ فهم قیامت ۱۲۴۷
- ۸۹۳- منشأ قیامت ۱۲۴۷
- ۸۹۴- موافق قیامت ۱۲۴۹
- ۸۹۵- موانع امداد در قیامت ۱۲۵۴
- ۸۹۶- موانع رفع مشکلات در قیامت ۱۲۵۵
- ۸۹۷- موانع شک به قیامت ۱۲۵۵
- ۸۹۸- موانع فرار در قیامت ۱۲۵۵
- ۸۹۹- موانع لقاءالله در قیامت ۱۲۵۷
- ۹۰۰- موجبات نجات از سختیهای قیامت ۱۲۵۷
- ۹۰۱- موجودات در قیامت ۱۲۵۷
- ۹۰۲- موحدان در قیامت ۱۲۵۷
- ۹۰۳- موسی(ع) در قیامت ۱۲۵۹
- ۹۰۴- موعظه پذیران در قیامت ۱۲۵۹

- ۹۰۵- موقعیت اجتماعی در قیامت ۱۲۵۹
- ۹۰۶- مؤاخذه جمعی در قیامت ۱۲۶۱
- ۹۰۷- مؤاخذه در قیامت ۱۲۶۱
- ۹۰۸- مؤاخذه مشرکان در قیامت ۱۲۶۵
- ۹۰۹- مؤمنان به قیامت ۱۲۶۶
- ۹۱۰- مؤمنان در قیامت ۱۲۶۹
- ۹۱۱- مؤمنان و قیامت ۱۲۸۳
- ۹۱۲- مهتدین در قیامت ۱۲۸۳
- ۹۱۳- مهلت به مکذبان قیامت ۱۲۸۵
- ۹۱۴- مهمترین ویژگیهای قیامت ۱۲۸۵
- ۹۱۵- میزان در قیامت ۱۲۸۵
- ۹۱۶- ناگهانی بودن قیامت ۱۲۸۹
- ۹۱۷- نامه عمل در قیامت ۱۲۹۳
- ۹۱۸- نامه عمل مکذبان قیامت ۱۳۰۱
- ۹۱۹- نامه‌های قیامت ۱۳۰۱
- ۹۲۰- نجات از اندوه در قیامت ۱۳۲۳
- ۹۲۱- نجات از احوال قیامت ۱۳۲۳
- ۹۲۲- نجات از ترس در قیامت ۱۳۲۵
- ۹۲۳- نجواکنندگان در قیامت ۱۳۲۵
- ۹۲۴- ندا در قیامت ۱۳۲۵
- ۹۲۵- ندای منادی قیامت ۱۳۲۵
- ۹۲۶- نزدیکی قیامت ۱۳۲۷
- ۹۲۷- نزول ملائکه در قیامت ۱۳۳۱
- ۹۲۸- نشانه های امت ها در قیامت ۱۳۳۱
- ۹۲۹- نشانه های ایمان به قیامت ۱۳۳۲
- ۹۳۰- نشانه های تکذیب قیامت ۱۳۳۳

- ۹۳۱- نشانه های قیامت ۱۳۳۳
- ۹۳۲- نصرت در قیامت ۱۳۷۱
- ۹۳۳- نظام جزایی در قیامت ۱۳۷۱
- ۹۳۴- نظام کیفری در قیامت ۱۳۷۵
- ۹۳۵- نظم ملائکه در قیامت ۱۳۷۵
- ۹۳۶- نفخ روح در قیامت ۱۳۷۶
- ۹۳۷- نفخ صور در قیامت ۱۳۷۷
- ۹۳۸- نفی ظلم در قیامت ۱۳۸۳
- ۹۳۹- نقش جهل به وقت قیامت ۱۳۸۳
- ۹۴۰- نقش صورت در قیامت ۱۳۸۳
- ۹۴۱- نقش علم به وقت قیامت ۱۳۸۵
- ۹۴۲- نقش قیامت ۱۳۸۵
- ۹۴۳- نقش گواهان در قیامت ۱۳۸۹
- ۹۴۴- نگرانی از سختیهای قیامت ۱۳۸۹
- ۹۴۵- نگرانی از قیامت ۱۳۹۱
- ۹۴۶- نیاز به امداد در قیامت ۱۳۹۱
- ۹۴۷- نیکان در قیامت ۱۳۹۱
- ۹۴۸- وادی مهلک در قیامت ۱۳۹۱
- ۹۴۹- واقع بینی در قیامت ۱۳۹۳
- ۹۵۰- وحشت زدگان در قیامت ۱۳۹۳
- ۹۵۱- ورود مکذبان قیامت به جهنم ۱۳۹۳
- ۹۵۲- وسعت زلزله قیامت ۱۳۹۵
- ۹۵۳- وسعت سختیهای قیامت ۱۳۹۵
- ۹۵۴- وسعت قیامت ۱۳۹۵
- ۹۵۵- وضوح دلایل قیامت ۱۳۹۵
- ۹۵۶- وعده برپایی قیامت ۱۳۹۷

- ۹۵۷- وعده قیامت ۱۳۹۷
- ۹۵۸- وقت برپایی قیامت ۱۴۰۱
- ۹۵۹- وقت قیامت ۱۴۰۳
- ۹۶۰- وکالت در قیامت ۱۴۱۷
- ۹۶۱- ولایت در قیامت ۱۴۱۷
- ۹۶۲- ویژگی قیامت ۱۴۱۹
- ۹۶۳- ویژگیهای احضار انسان ها در قیامت ۱۴۲۴
- ۹۶۴- ویژگیهای برپایی قیامت ۱۴۲۵
- ۹۶۵- ویژگیهای دود قیامت ۱۴۲۵
- ۹۶۶- ویژگیهای قضاوت در قیامت ۱۴۲۷
- ۹۶۷- ویژگیهای قیامت ۱۴۲۷
- ۹۶۸- ویژگیهای گواهی در قیامت ۱۵۴۸
- ۹۶۹- هشدار از قیامت ۱۵۴۹
- ۹۷۰- هلاکت جوامع قبل از قیامت ۱۵۴۹
- ۹۷۱- همنشینی با شیاطین در قیامت ۱۵۴۹
- ۹۷۲- هواپرستان در قیامت ۱۵۴۹
- ۹۷۳- هواپرستی مکذبان قیامت ۱۵۵۱
- ۹۷۴- یأس در قیامت ۱۵۵۱
- ۹۷۵- یحیی(ع) در قیامت ۱۵۵۱
- ۹۷۶- یقین به قیامت ۱۵۵۳
- ۹۷۷- یقین در قیامت ۱۵۵۳
- ۹۷۸- یهود در قیامت ۱۵۵۵
- ۲- کتاب ۱۵۵۶
- ۱- خیانت کتاب ۱۵۵۶
- ۲- شرایط کتاب ۱۵۵۶
- ۳- مسؤولیت کتاب ۱۵۵۷

- ۴- نقش ملانکه کاتب عمل ۱۵۵۷
- ۳- کاخ ۱۵۵۸
- ۱- احضار دایه ها به کاخ فرعون ۱۵۵۸
- ۲- ارزش کاخ های اخروی ۱۵۵۸
- ۳- ارزش کاخ های دنیوی ۱۵۵۸
- ۴- امکان کاخ برای محمد(صلی الله علیه و آله) ۱۵۵۹
- ۵- بیهودگی کاخ سازی قوم عاد ۱۵۵۹
- ۶- ترک کاخ فرعون ۱۵۵۹
- ۷- تعدد درهای کاخ یوسف(ع) ۱۵۵۹
- ۸- دربهای کاخ زلیخا ۱۵۶۱
- ۹- شیشه های کاخ سلیمان(ع) ۱۵۶۱
- ۱۰- عظمت کاخ سلیمان(ع) ۱۵۶۲
- ۱۱- عوامل کاخ سازی قوم عاد ۱۵۶۳
- ۱۲- کاخ بلورین سلیمان(ع) ۱۵۶۳
- ۱۳- کاخ سازی جن ۱۵۶۳
- ۱۴- کاخ سازی فرعون ۱۵۶۵
- ۱۵- کاخ سازی فرعونیان ۱۵۶۵
- ۱۶- کاخ سازی قوم عاد ۱۵۶۵
- ۱۷- کاخ نشینی قوم عاد ۱۵۶۷
- ۱۸- محمد(صلی الله علیه و آله) و کاخ نشینی ۱۵۶۷
- ۱۹- ملکه سبأ در کاخ سلیمان(ع) ۱۵۶۷
- ۲۰- موانع کاخ نشینی ۱۵۶۹
- ۲۱- موسی(ع) در کاخ فرعون ۱۵۶۹
- ۲۲- موقعیت جغرافیایی کاخ فرعون ۱۵۷۱
- ۲۳- موقعیت کاخ فرعون ۱۵۷۱
- ۲۴- ویرانی کاخ فرعونیان ۱۵۷۱

- ۲۵- ویژگیهای کاخ زلیخا ۱۵۷۱
- ۲۶- ویژگیهای کاخ سلیمان(ع) ۱۵۷۳
- ۲۷- ویژگیهای کاخ فرعون ۱۵۷۳
- ۲۸- ویژگیهای کاخ یوسف(ع) ۱۵۷۳
- ۲۹- کاخ نشینی قوم عاد ۱۵۷۵
- ۳۰- محمد(صلی الله علیه و آله) و کاخ نشینی ۱۵۷۵
- ۳۱- موانع کاخ نشینی ۱۵۷۵
- ۴- کار ۱۵۷۸
- ۱- آثار بسمله در کار ۱۵۷۸
- ۲- آثار تقسیم کار ۱۵۷۸
- ۳- آثار کار ۱۵۷۸
- ۴- آداب کار ۱۵۷۹
- ۵- اجرت کار ۱۵۸۱
- ۶- ارزش کار ۱۵۸۳
- ۷- امیدواری در کار ۱۵۸۵
- ۸- اهمیت تقسیم کار ۱۵۸۵
- ۹- اهمیت مزد کار ۱۵۸۵
- ۱۰- بسمله در کار ۱۵۸۵
- ۱۱- تشویق به کار ۱۵۸۷
- ۱۲- حرمت کار در شنبه ۱۵۸۷
- ۱۳- زمینه ذکر بسمله در کار ۱۵۸۹
- ۱۴- فلسفه بسمله در کار ۱۵۸۹
- ۱۵- کار انبیا ۱۵۸۹
- ۱۶- کار در حج ۱۵۹۱
- ۱۷- مالک کار ۱۵۹۱
- ۱۸- مزد کار ۱۵۹۱

- ۱۹- مزد کار در دوران موسی(ع) ۱۵۹۱
- ۲۰- مقدار کار در جعاله ۱۵۹۳
- ۲۱- وقت کار ۱۵۹۳
- ۲۲- احکام کسب ۱۵۹۳
- ۲۳- ارزش کسب ۱۵۹۵
- ۲۴- حرمت کسب نامشروع ۱۵۹۵
- ۲۵- راههای کسب در جاهلیت ۱۵۹۷
- ۲۶- زمینه کسب قریش ۱۵۹۷
- ۲۷- کسب با بدعت ۱۵۹۷
- ۲۸- کسب با دروغ ۱۵۹۸
- ۲۹- کسب با دین سازی ۱۵۹۹
- ۳۰- کسب با زنا ۱۵۹۹
- ۳۱- کسب با محرمات ۱۵۹۹
- ۳۲- کسب بی ارزش ۱۶۰۱
- ۳۳- کسب حرام ۱۶۰۱
- ۳۴- کسب روزی حلال ۱۶۰۳
- ۳۵- کسب مال ۱۶۰۳
- ۳۶- کسب مال حرام ۱۶۰۵
- ۳۷- کسب نور در قیامت ۱۶۰۵
- ۳۸- کیفر کسب نامشروع ۱۶۰۵
- ۳۹- منابع کسب در دوران موسی(ع) ۱۶۰۷
- ۴۰- منابع کسب مردم مقارن بعثت ۱۶۰۷
- ۵- کارگر ۱۶۰۸
- ۱- امانتداری کارگر ۱۶۰۸
- ۲- پرداخت مزد کارگر ۱۶۰۸
- ۳- حقوق کارگر ۱۶۰۸

- ۴- روش برخورد با کارگر ۱۶۰۹
- ۵- شرایط استخدام کارگر ۱۶۰۹
- ۶- قدرت کارگر ۱۶۰۹
- ۷- مدارا با کارگر ۱۶۱۱
- ۸- اجرت کارگران ۱۶۱۱
- ۶- کارگزاران ۱۶۱۲
- ۱- اجرت کارگزاران جامعه اسلامی ۱۶۱۲
- ۲- اذیت‌های کارگزاران فرعون ۱۶۱۲
- ۳- استقامت کارگزاران خدا ۱۶۱۲
- ۴- استهزاهای اخروی کارگزاران خدا ۱۶۱۳
- ۵- امانتداری کارگزاران حکومت ۱۶۱۳
- ۶- بازدید از کارگزاران حکومت ۱۶۱۳
- ۷- برادران یوسف و کارگزاران یوسف(ع) ۱۶۱۳
- ۸- برخورد اخروی کارگزاران خدا ۱۶۱۵
- ۹- بی شماری کارگزاران خدا ۱۶۱۵
- ۱۰- پرسش از کارگزاران یوسف(ع) ۱۶۱۵
- ۱۱- تحلیل کارگزاران فرعون ۱۶۱۶
- ۱۲- تصمیم کارگزاران عزیز مصر ۱۶۱۷
- ۱۳- تعداد کارگزاران خدا ۱۶۱۷
- ۱۴- تکریم‌های کارگزاران نامه عمل ۱۶۱۷
- ۱۵- تهمتهای کارگزاران یوسف(ع) ۱۶۱۷
- ۱۶- خواسته های کارگزاران فرعون ۱۶۱۹
- ۱۷- خواسته های کارگزاران یوسف(ع) ۱۶۱۹
- ۱۸- درخواست نجات از کارگزاران فرعون ۱۶۲۱
- ۱۹- دشمنی کارگزاران فرعون ۱۶۲۱
- ۲۰- روش برخورد با کارگزاران حکومت ۱۶۲۱

- ۲۱- روش برخورد کارگزاران نامه عمل ۱۶۲۱
- ۲۲- سخت کوشی کارگزاران خدا ۱۶۲۳
- ۲۳- سرزنشهای کارگزاران خدا ۱۶۲۳
- ۲۴- سرزنشهای کارگزاران خدا ۱۶۲۳
- ۲۵- سرزنشهای کارگزاران نامه عمل ۱۶۲۳
- ۲۶- شرایط گزینش کارگزاران حکومت ۱۶۲۵
- ۲۷- شکنجه های کارگزاران فرعون ۱۶۲۵
- ۲۸- شورای کارگزاران فرعون ۱۶۲۵
- ۲۹- ظلم کارگزاران فرعون ۱۶۲۷
- ۳۰- غضب کارگزاران جهنم ۱۶۲۷
- ۳۱- فرعون و کارگزاران ۱۶۲۷
- ۳۲- قدرت کارگزاران حکومت ۱۶۲۷
- ۳۳- کارگزاران جبرئیل ۱۶۲۹
- ۳۴- کارگزاران جهنم ۱۶۲۹
- ۳۵- کارگزاران خدا ۱۶۲۹
- ۳۶- کارگزاران خدا در قیامت ۱۶۳۳
- ۳۷- کارگزاران خدا و مکذبان قیامت ۱۶۳۳
- ۳۸- کارگزاران شیطان ۱۶۳۳
- ۳۹- کارگزاران فرعون ۱۶۳۵
- ۴۰- کارگزاران قیامت ۱۶۳۵
- ۴۱- کارگزاران یوسف و تدبیر یوسف(ع) ۱۶۳۷
- ۴۲- کارگزاران یوسف(ع) و برادران یوسف ۱۶۳۷
- ۴۳- کارگزاران یوسف(ع) و ظلم ۱۶۳۷
- ۴۴- گفتگوی کارگزاران خدا با مکذبان ۱۶۳۹
- ۴۵- مسوول عمل کارگزاران ۱۶۳۹
- ۴۶- مسؤولیت کارگزاران ۱۶۳۹

- ۴۷- مسؤولیت کارگزاران خدا - ۱۶۴۰
- ۴۸- مشاوره کارگزاران فرعون - ۱۶۴۱
- ۴۹- مغضوبان کارگزاران جهنم - ۱۶۴۱
- ۵۰- نظارت بر کارگزاران حکومت - ۱۶۴۱
- ۵۱- نظارت کارگزاران خدا - ۱۶۴۲
- ۵۲- نقش کارگزاران خدا - ۱۶۴۳
- ۵۳- نقش کارگزاران یوسف(ع) - ۱۶۴۵
- ۵۴- کارگزاران خدا - ۱۶۴۶
- ۵۵- استقامت کارگزاران خدا - ۱۶۵۸
- ۵۶- استهزاهای اخروی کارگزاران خدا - ۱۶۵۹
- ۵۷- برخورد اخروی کارگزاران خدا - ۱۶۵۹
- ۵۸- بی شماری کارگزاران خدا - ۱۶۵۹
- ۵۹- تعداد کارگزاران خدا - ۱۶۵۹
- ۶۰- سخت کوشی کارگزاران خدا - ۱۶۶۱
- ۶۱- سرزنشهای کارگزاران خدا - ۱۶۶۱
- ۶۲- سرزنشهای کارگزاران خدا - ۱۶۶۱
- ۶۳- کارگزاران خدا - ۱۶۶۱
- ۶۴- کارگزاران خدا در قیامت - ۱۶۶۵
- ۶۵- کارگزاران خدا و مکذبان قیامت - ۱۶۶۵
- ۶۶- گفتگوی کارگزاران خدا با مکذبان - ۱۶۶۶
- ۶۷- مسؤولیت کارگزاران خدا - ۱۶۶۷
- ۶۸- نظارت کارگزاران خدا - ۱۶۶۷
- ۶۹- نقش کارگزاران خدا - ۱۶۶۹
- ۷- کاروان - ۱۶۷۲
- ۱- اُتراق کاروان یابنده یوسف - ۱۶۷۲
- ۲- ادعای کاروان یابنده یوسف - ۱۶۷۲

- ۳- بشارت به کاروان یابنده یوسف ----- ۱۶۷۳
- ۴- بشارت ساقی کاروان یابنده یوسف ----- ۱۶۷۳
- ۵- بینش کاروان یابنده یوسف ----- ۱۶۷۳
- ۶- ساقی کاروان یابنده یوسف ----- ۱۶۷۳
- ۷- سرور ساقی کاروان یابنده یوسف ----- ۱۶۷۵
- ۸- کاروان یابنده یوسف و یوسف(ع) ----- ۱۶۷۵
- ۹- کیفر کاروان یابنده یوسف ----- ۱۶۷۷
- درباره مرکز ----- ۱۶۷۸

مشخصات کتاب

نام کتاب: علم مفاهیم شناسی در قرآن سری جدید جلد 80

تحقیق و تالیف: رسول ملکیان اصفهانی - 1400 ش

ناشر دیجیتال: مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

ص: 1

1- قیامت

1- قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 9 - 3، 1

1 - اذعان عالمان ژرفنگر، به وقوع قیامت، بر اساس وعده الهی

و الراسخون فی العلم... ربنا انک جامع الناس لیوم لا ریب فیہ انّ اللّٰه لا یخلف

3 - اعتقاد به قیامت، زمینه احساس نیاز انسان به رحمت و هدایت الهی

ربنا لا تزغ قلوبنا... ربنا انک جامع الناس

بنابراینکه «ربنا انک جامع الناس»، بیانگر علّت طلب رحمت و استمرار هدایت خداوند باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 56 - 6

6 - وجود یاوران (شفیعان) در قیامت

ما لهم من ناصرین

حصر مستفاد از تقدیم «لهم» بر «ناصرین» گویای این معناست که تنها کافران از یاور محروم هستند بنابراین وجود یاور و شفیع در قیامت فرض شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 57 - 4

4 - پاداش ها در قیامت نتیجه عمل خود انسان است . *

فیوقیهم اجرهم

استعمال اجر و اجرت، معمولاً در قبال عمل انسان به کار می رود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 1

11 - سوداگران عهد الهی و پیمان شکنان ، مورد غضب الهی و محروم از سخن گفتن و توجه نمودن خداوند به آنان در آخرت

انّ الذین یشترون . . . و لا یکلّمهم اللّٰه و لا ینظر الیهم یوم القیمه

12 - پایبندی به عهد الهی و پیمان های خود ، زمینه بهره مندی از سخن و نظر الهی در قیامت

انّ الذین یشترون . . . و لا یکلّمهم اللّٰه و لا ینظر الیهم یوم القیمه

13 - سخن گفتن خداوند با مردم در قیامت

و لا یکلّمهم اللّٰه و لا ینظر الیهم یوم القیمه

15 - علمای اهل کتاب به لحاظ سوداگری بر سر عهد الهی و پیمان شکنی ، مورد غضب خداوند ، و محروم از سخن و نظر او در قیامت و بی بهره از تزکیه او

و منهم من ان تأمنه بدینار . . . انّ الذین یشترون . . . و لا یکلّمهم اللّٰه و لا ینظر

21 - تجلّی محبّت الهی نسبت به بندگان ، با تکلم و نظر به آنها در قیامت و تزکیه آنها در دنیا

بلی من اوفی بعهده و اتقی فانّ اللّٰه یحبّ المتقین . انّ الذین یشترون . . . و لا یزکی

از ارتباط آیه قبل با مفهوم این آیه برداشت فوق استفاده شده است و چون جمله «لا- یزکیهم» را مقید به «یوم القیمه» نکرده بر خلاف فرازهای قبلی، می توان گفت تزکیه مربوط به دنیاست.

22 - دنیاپرستی ، موجب محرومیت از مواهب اخروی و سخن و نظر خدا در قیامت و مانع رشد یافتن و پاک گشتن

انّ الذین یشترون . . . ثمناً قلیلاً . . . و لا یزکیهم

23 - نظر خداوند به مردم در قیامت ، رحمت او به آنان است .

و لا ینظر الیهم

امیرالمؤمنین (ع) درباره آیه «و لا ینظر الیهم یوم القیمه»، فرمود: فنظره الیهم رحمه منه لهم.

1 - ایمان به خدا و روز قیامت ، امر به معروف ، نهی از منکر و شتاب در کار های خیر ، از ویژگی های برخی اهل کتاب

من اهل الكتب . . . يؤمنون بالله و اليوم الاخر و يأمرون بالمعروف و ينهون عن المنك

4 - ایمان به خدا و روز واپسین ، امر به معروف و نهی از منکر و شتاب ورزیدن به کار های نیک ، ملاک ارزش و شایستگی (صالح بودن)

يؤمنون . . . يسارعون في الخيرات و اولئك من الصالحين

5 - ایمان به خدا و روز واپسین ، امر به معروف و نهی از منکر ، از اصول مشترک اعتقادی و عملی ادیان الهی

من اهل الكتب . . . يؤمنون بالله و اليوم الاخر و يأمرون بالمعروف و ينهون عن المنك

7 - گروهی از اهل کتاب که مؤمن به خدا و روز واپسین و امرکننده به معروف و نهی کننده از منکر و شتاب کنندگان به نیکی ها هستند ، از تبار صالحان هستند .

من اهل الكتب امه . . . يؤمنون بالله . . . و اولئك من الصالحين

8 - قیام به امر دین (اطاعت خدا) تلاوت آیات خدا ، سجده به درگاه او ، ایمان به خدا و معاد ، امر به معروف و نهی از منکر و

شتاب در امور خیر ، ویژگی امت شایسته و صالح

امه قائمه . . . و اولئک من الصالحین

10 - صالح شدن انسان ها ، در گرو ایمان به خدا ، معاد ، امر به معروف و نهی از منکر (اصلاح دیگران) و شتاب در کار های نیک است .

یؤمنون باللّه . . . و اولئک من الصالحین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 115 - 4,7,9

4 - قیام به طاعت خدا ، تلاوت آیات وی در شب هنگام در حال سجده ، ایمان به خدا و معاد ، امر به معروف ، نهی از منکر و شتاب در نیکی ها ، از اعمال خیر

من اهل الکتب امّه قائمه . . . و ما یفعلوا من خیر

7 - قیام به امر خدا ، تلاوت آیات او ، سجده ، ایمان به خدا و معاد ، امر به معروف و نهی از منکر و شتاب در امر خیر ، از ویژگی های تقوایبشگان

امّه قائمه یتلون آیت اللّه . . . و اللّه علیم بالمتّقین

آیه ، در صدد بیان پاداش کسانی است که خصلتهای مذکور را دارند ، از آنها تعبیر به متّقین کرده ، پس آن خصلتها از آن متّقین است .

9 - ایمان به خدا و روز واپسین و عمل صالح ، موجب نیل آدمی به تقوایبشگی *

امّه قائمه . . . یؤمنون باللّه و الیوم الاخر . . . و اللّه علیم بالمتّقین

تعبیر از مؤمنان امر به معروف و . . . به متّقین یا به جهت این است که دارندگان صفات یاد شده تقوایبش هستند ، و یا آن صفات موجب نیل آدمی به تقوایبشگی است .

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 156 - 8

8 - اندیشه های جاهلانه درباره مرگ و حیات (حاکمیت عوامل مادی بر اراده خداوند) ، موجب حسرت کفریبشگان ، به هنگام قیامت

لو کانوا عندنا ما ماتوا و ما قتلوا لیجعل اللّه ذلک حسره فی قلوبهم

برخی از مفسران برآنند که زمان حسرت مطرح شده در آیه، قیامت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 158 - 3

3 - ایمان به حشر و بقای آدمی پس از مرگ ، برانگیزنده وی برای حضور در میدان کارزار علیه دشمنان دین

و لئن مُتّم او قُتلتّم لالی اللّٰه تحشرون

خداوند با بیان این معنا که آدمی با مرگ و یا کشته شدن، چه در راه منافع دنیا و یا راه خدا، به سوی او محشور می شود، او را به جهاد ترغیب و انگیزه پیکار در راه خدا را در او تقویت می کند.

ص: 3

3 - آل عمران - 3 - 161 - 6,8,11,12,14,16

6 - روز رستاخیز، عرصه حشر خیانتکاران به همراه آنچه (اموال و...) در آن خیانت کرده اند.

و من یغلل یأت بما غلّ یوم القیمه

در برداشت فوق، «باء» در «بما غلّ»، باء مصاحبت گرفته شده است.

8 - رسوایی و مجازات خیانتکاران در قیامت

و من یغلل یأت بما غلّ یوم القیمه ثمّ توفّی کلّ نفس ما کسبت

11 - خیانتکاران، دریافت کنندگان کامل (بدون کم و زیاد) جزای رفتار ناپسند خویش، در روز رستاخیز

و من یغلل... ثمّ توفّی کلّ نفس ما کسبت و هم لا یظلمون

12 - در قیامت به حق هیچ کس ظلمی نخواهد شد.

و هم لا یظلمون

14 - ضرورت برپایی قیامت و معاد برای دریافت تمامی جزاها و پاداش های اعمال *

و من یغلل یأت بما غلّ یوم القیمه ثمّ توفّی کلّ نفس ما کسبت و هم لا یظلمون

جمله «و هم لا یظلمون» (عدالت الهی)، پس از جمله «توفّی کلّ نفس ما کسبت»، بیانگر این است که ستم نشدن بر انسانها در گرو دریافت کامل جزا و پاداش اعمال آنان می باشد؛ و این معنا تنها در قیامت تحقق می یابد.

16 - به مجازات رسیدن خیانتکاران در اموال امام در قیامت

و من یغلل یأت بما غلّ

امام صادق (ع): الغلول کلّ شیء غلّ عن الامام.

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 205، ح 148؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 324، ح 2.

12 - دارایی های بخیلان در قیامت ، به صورت طوقی به گردنشان آویخته خواهد شد .

سیطوقون ما بخلوا به یوم القیمه

13 - آویخته شدن دارایی های بخیلان در قیامت بر گردن آنان ، تبلور شرّ و زیان بخلورزی ایشان

بل هو شرّ لهم سیطوقون ما بخلوا به یوم القیمه

جمله «سیطوقون ما بخلوا . . .» ، تفسیر کلمه «شرّ» است: یعنی به دوش کشی تمام داراییها در قیامت شرّی است که دامنگیر بخیلان خواهد شد. برداشت فوق بر این اساس است که معنای ظاهری «سیطوقون ...» مراد باشد.

18 - بخیلان در قیامت ، بار سنگین گناه بخل خویش را به دوش خواهند کشید .

سیطوقون ما بخلوا به یوم القیمه

برخی بر آنند که معنای ظاهری «سیطوقون . . .» اراده نشده است، بلکه کلمه ای همانند وبال و گناه، قبل از «ما بخلوا» مقدر است. یعنی وبال گناه بخل خویش را به دوش خواهند کشید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 191 - 29,31

29 - اعتقاد به قیامت و کیفر و پاداش در آن، پیامد اعتقاد به باطل نبودن و هدفدار بودن آفرینش

رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَذَا بَاطِلًا سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ

کلمه «فا» در «فقنا . . .»، بیانگر این معناست که خردمندان با نفی بطلان در آفرینش و اعتقاد به هدفداری جهان به این نتیجه رسیده اند که باید قیامت و روز جزا و پاداشی باشد.

31 - اعتقاد به معاد و درخواست رهایی از آتش دوزخ، نشانه خردمندی

لَا يَأْتِ لَأُولَى الْآلِبَابِ . . . فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 194 - 9

9 - خردمندان، مؤمن به خداوند، رسالت تمامی انبیا و برپایی قیامت

رَبَّنَا وَاتِنَا مَا وَعَدْتَنَا عَلَى رِسْلِكَ وَلَا تَخْزِنَا يَوْمَ الْقِيَمَةِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 24 - 5

5 - قیامت، از نام های جهان آخرت

یوم القیمة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 31 - 9

9 - قیامت، از نام های جهان آخرت

یوم القیمة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 60 - 3

3- قیامت ، از نام های جهان آخرت

یوم القیمه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 67 - 9

9- قیامت ، از نام های جهان آخرت

یوم القیمه

ص: 5

2- آتش جهنم و مکذبان قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 12 - 2

2 - آتش جهنم به هنگام دیدن تکذیب کنندگان قیامت از راه دور ، به جوش و خروش آمده و فریاد خشمگینانه سرخواهد داد .

إذا رأتهم من مکان بعید سمعوا لها تعیظًا و زفیراً

3- آتش در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 35 - 2، 1

1 - آتش گداخته و دود های متراکم ، مانعی جدی در برابر جن و انس برای گریز از صحنه قیامت

لا تفتذون إلاّ بسلطن . . . یرسل علیکما شواظ من نار

خطاب در «علیکما» و «لا تنتصران» متوجه جن و انس است.

2 - فرو ریختن شراره های آتش و دود غلیظ ، بر فضای محشر

یرسل علیکما شواظ من نار و نحاس

«شواظ» به معنای شراره خالص و بدون دود و «نحاس» به معنای دود خالص و بدون آتش است. نکره آمدن آنها بیانگر شدت و غلظت آن دو می باشد.

4- آثار احتمال قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبا - 78 - 27 - 3

3 - احتمال تحقق قیامت ، کافی در ایجاد زمینه پرهیز از طغیان گری در برابر خداوند

للطّـغین . . . إنهم كانوا لایرجون حساباً

جمله «کانوا لایرجون . . .»، دلالت دارد که طغیان گران به جهت این که حتی احتمال محاسبه اعمال را نیز منتفی می دانستند، به طغیان گری روی آورده و به عذاب آن گرفتار شدند. مفهوم این جمله آن است که برای پرهیز از طغیان و گناه، حتی احتمال قیامت نیز کافی است.

5- آثار استبعاد قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 57 - 4

ص: 6

4- دور پنداشتن قیامت ، زمینه ساز روی گردانی از تعالیم پیامبران

أزفت الأزفة

تذکر به نزدیک شدن قیامت، در پی آیات انذار و دور داشتن خلق از ظلم و طغیان، بیانگر مطلب بالا است.

6- آثار اندوهناکی قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 17 - 3

3- سختی و اندوه باری روز محشر ، به گونه ای است که اطفال را موسفید و پیر می سازد .

یومًا يجعل الولدن شیبًا

7- آثار احوال قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 48 - 2

2- غفلت و فراموشی مشرکان از معبود های خویش ، در مواجهه با واقعیت های سهمگین قیامت

و ضلّ عنهم ما كانوا

بنابر این که «ضلّ عنهم» اشاره به این باشد که صحنه قیامت آن چنان برای مشرکان وحشتناک و دهشت آور است که خاطره بت ها از نظرشان محو و نابود خواهد شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 4 - 3,4

3- سرمایه های مادی در صحنه هولناک برپایی قیامت ، جذابیت خود را از دست داده و مالکان ثروت ، رغبتی به نگه داری آن نخواهند داشت .

و إذا العشار عطّلت

4- ثروت ها ، هر چند گران بها و نفیس باشند ، در برطرف ساختن خطر ها و اضطراب انسان از حوادث آغازین قیامت ، هیچ گونه کارایی نخواهند داشت .

وإذا العشار عطلت

8- آثار ایمان به قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 7

1 - مسلمانان، یهودیان، نصرانی ها و صابئان، در صورت داشتن ایمان راستین به خدا و باور به قیامت و انجام عمل صالح، از پاداشی گران قدر برخوردار خواهند شد.

إِن الَّذِينَ ءَامَنُوا .. فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ

مراد از «الذین ءامنوا» مسلمانان هستند. درباره آیین صابئی نظرات مختلفی ایراد شده است. علامه طباطبائی پس از بیان اقوال گوناگون، تأیید می کنند که آیین صابئی، آیینی ممزوج از دین یهود، مجوس و حراثیه بوده است.

2 - ایمان واقعی به خدا و قیامت و انجام اعمال صالح، شرط دور ماندن مسلمانان، یهودیان، نصارا و صابئان از هرگونه ترس و اندوه

إِن الَّذِينَ ءَامَنُوا .. وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

تکرار «ایمان» در «ان الذین آمنوا» و «من آمن» حکایت از آن دارد که: مراد از ایمان در جمله «من آمن» ایمان واقعی و راستین است نه ایمان صوری و اسمی.

9 - رسیدن به پاداش های گران قدر الهی در گرو ایمان به خدا، باور به قیامت و انجام اعمال صالح است.

مِنَ ءَامِنٍ بِاللَّهِ .. فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ

مقید کردن اجر و پاداش به اینکه نزد خداوند است، اشاره به گران سنگی پاداش دارد.

13 - رهایی یافتن یهود از خواری و درماندگی و برطرف شدن غضب الهی از آنان، در گرو ایمان واقعی ایشان به خدا و قیامت و انجام اعمال صالح است.

ضَرَبْتُ عَلَيْهِمُ الذَّلَّةَ وَالْمَسْكَنَةَ .. مِنْ ءَامِنٍ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهُمْ أَجْرٌ

در آیه قبل بیان شد که یهود بر اثر کفر و گناه به خواری، ذلت و غضب گرفتار شدند. آیه مورد بحث خصوصاً با توجه به اینکه از یهودیان نام برده (والذین هادوا) می تواند اشاره به این باشد که: راه نجات یهود از آن سرنوشت شوم ایمان و عمل صالح است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - باور به قیامت و حضور انسان ها در آن، زمینه ساز گرایش آدمی به انجام کار های نیک است.

فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ أَيْنَ مَا تَكُونُوا يَأْتِ بِكُمْ اللَّهُ جَمِيعًا

یادآوری قیامت پس از فرمان به انجام کارهای نیک، گویای این معناست که: انسان در صورت باور به قیامت و توجه به آن، در انجام

کارهای خیر سستی نخواهد ورزید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 18 - 9

9 - ایمان به خدا و روز رستاخیز ، اقامه نماز و پرداخت زکات و نترسیدن از غیر خدا ، زمینه ساز ره یابی به صراط مستقیم و قرار گرفتن در
زمره ره یافتگان

من ءامن بالله و الیوم الآخر .. فعسى أولئک أن یکونوا من المهتدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 99 - 7

ص: 8

7- ایمان واقعی به خدا و قیامت، موجب داشتن اخلاص در عمل و انفاق کردن با میل و رغبت

و من الأعراب من يؤمن بالله و اليوم الآخر و يتخذ ما ينفق قربت عند الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- یونس - 10 - 7 - 4

4- ایمان به روز رستاخیز و امید دیدار با خدا، مایه پیراستگی از دلخوش بودن به مظاهر فریبنده دنیا و آرامش یافتن به آن

إن الذين لا يرجون لقاءنا و رضوا بالحيوة الدنيا و اطمانوا بها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 2 - 9

9- ایمان راستین به خدا و قیامت، ضامن پیاده شدن کامل و قاطع حدود و کیفر های الهی در جامعه و مانع تأثیر پذیری از احساسات و عواطف به هنگام اجرای آنها

الزانية و الزانی فاجلدوا. .. و لاتأخذکم بهما رافه فی دین الله إن کنتم تؤمنون با

پیام و مفهوم جمله «فاجلدوا. .. إن کنتم تؤمنون بالله و اليوم الآخر؛ تازیانه بزنید... اگر به خدا و روز واپسین ایمان دارید» این است که: اگر ایمان راستین وجود داشته باشد، حدود الهی اجرا خواهد شد و هرگز احساسات و عواطف و تعلقات شخصی، جلوگیری آنها نخواهد شد. گفتنی است جواب جمله شرطیه «إن کنتم...» جمله ای مقدر مانند: (فلاتأخذکم بهما رافه) می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 28 - 6

6- نقش مؤثر ایمان به خدا و روز جزا در تضمین قراردادها و سلامت روابط اقتصادی و اجتماعی جامعه

و الله علی ما نقول وکیل

مفسران بر این باورند که گواه گرفتن خداوند از سوی موسی(ع) در قرارداد خود با شعیب(ع) برای تأکید بیشتر بر این میثاق و تضمین عمل به آن بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 33 - 17

17 - تقوا و ایمان به قیامت و وعده های خدا ، مانع فریفتگی انسان به زندگی دنیا است .

اتقوا ربکم و احشوا یوماً . . . إن وعد الله حقّ فلا تغرنکم الحیوه الدنیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 13 - 4

4 - ایمان به روز قیامت و ترس از عذاب بزرگ آن روز ، بازدارنده آدمی از هرگونه گناه و قانون شکنی است .

إِنّی أخاف إن عصیت ربّی عذاب یوم عظیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 9

18 - نجم - 53 - 62 - 2

2 - گرایش به عبادت و سجده در برابر خداوند ، نتیجه ضروری ایمان به وحی و قیامت

أزفت الأزفة .. أفمن هذا الحديث تعجبون ... فاسجدوا لله واعبدوا

«فای تفریع» در آیه شریفه می رساند که سجده و عبادت برای خداوند، در پی باور داشتن قیامت و مفاهیم وحی، امری ضروری و اجتناب ناپذیر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 22 - 2

2 - ایمان به خدا و روز بازپسین ، ناسازگار با دوستی ورزیدن با دشمنان خدا و رسول او

لا تجد قومًا يؤمنون .. یوادون من حادّ الله ورسوله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 6 - 6

6 - امیدواری به رحمت خدا و باورمندی به قیامت ، زمینه ساز روآوری انسان به توکل ، انابه و نیایش

ربنا علیک توکلنا .. لقد کان لکم فیهم أسوه حسنه لمن کان یرجوا الله و الیوم ال

در صورتی که الگو بودن، نظر به محتوای آیات پیشین داشته باشد - که درباره توکل، توبه و نیایش بود - تعبیر «لمن کان..» افاده مطلب بالا می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 15 - 8

8 - ایمان به قیامت و پاداش و کیفر آن روز ، عامل رهایی انسان از دلبستگی به متاع های مادی و دنیوی و سبب رویکرد او به آرمان های بلند معنوی و اخروی

إنّما أموالکم و اولدکم فتنه و الله عنده اجر عظیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 2 - 11، 9

9 - ایمان به خدا و روز قیامت ، مقتضی پذیرش موعظه های الهی و عمل به آنها است .

ذَلِكُمْ يُوْعَظُ بِهِ مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ

توصیف موعظه شدگان، به ایمان آورندگان به خدا و روز قیامت، اشاره به مطلب یاد شده دارد.

11 - نقش سازنده ایمان به خدا و روز قیامت ، در ایجاد رابطه صحیح و شایسته میان همسران و رعایت شدن حقوق متقابل بین آنان

إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ .. ذَلِكُمْ يُوْعَظُ بِهِ مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ

یادآوری ایمان به خدا و روز قیامت - به دنبال موعظه های الهی در مسائل مربوط به همسران - می تواند گویای مطلب یاد شده باشد.

ص: 10

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 33 - 7

7 - آگاهی و ایمان به قیامت و عظمت عذاب و کیفر الهی در آن روز ، بازدارنده آدمی از گناه (بخل ، محروم ساختن بینوایان از اموال خویش و ...)

كذلك العذاب .. لو كانوا يعلمون

خداوند، در پایان نقل ماجرای «اصحاب الجَنَّة»، مردم کافر را به عذاب و پیامد هلاکت بار دنیوی و اخروی تهدید کرد. از این بیان، می توان مطلب یاد شده را به دست آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 35 - 4

4 - انجام دادن دائم نماز ، ادای حق سائلان و محرومان جامعه ، تصدیق روز جزا و هراس از عذاب الهی ، از موجبات ورود به بهشت

إِلَّا الْمُصَلِّينَ .. وَ الَّذِينَ فِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ ... وَ الَّذِينَ يَصَّدَّقُونَ بِيَوْمِ الدِّينِ ... أُولَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 42 - 5

5 - زندگی من های دین و ایمان به خدا و قیامت ، پوچ و بی هدف و سرگرمی صرف است .

فذرهم يخوضوا ويلعبوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 5 - 2

2 - ایمان به قیامت ، بازدارنده انسان از فسق و فجور

بل يريد الإنسن ليفجر أمامه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 10 - 4

4- ایمان به قیامت و بیم از آن، زمینه ساز گرایش و عامل انگیزش به نیکوکاری و نیک کرداری (اخلاص، ایثار، انفاق و...)

و يطعمون الطعام .. أسیرًا ... لانريد منكم جزاءً ولا شكورًا . إنا نخاف من ربّین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 11 - 3,4

3- مصونیت ابرار از شرور و گزند های قیامت و شادابی رخسار و سرور دل آنان، به دلیل ایمان آنان به قیامت و خوف آنان از آن روز است .

إنا نخاف من ربّنا یومًا .. فوقیهم الله شرّ ذلك الیوم

«فا» در «فوقاهم» برای تفریع این آیه بر آیه قبل است؛ یعنی، مصونیت ابرار از شرور قیامت، به این دلیل است که آنان، از احوال آن روز در هراس بودند؛ روزی که چهره های کافران عبوس و دل های آنان محزون است.

ص: 11

4- ایمان به قیامت و خوف از احوال آن روز، موجب مصونیت از شرور روز قیامت و خرمی رخسار و شادمانی دل

إِنَّا نَخَافُ مِنْ رَبِّنَا يَوْمًا .. فَوْقِهِمُ اللَّهُ شَرَّ ذَلِكَ الْيَوْمِ وَلَقِيَهُمْ نُزْرًا وَسُرُورًا

9- آثار برپایی قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- انعام - 6 - 73 - 10، 11

10 - روز دمیده شدن در صور، مالکیت مطلق و حاکمیت انحصاری خداوند، ظهور خواهد یافت.

وله الملك يوم ينفخ في الصور

«له الملك» بیانگر انحصار ملک در روز نفخ صور برای خداوند است. و چون این مالکیت اکنون نیز وجود دارد، بنابراین مفاد حصر، ظهور این مالکیت در آن روز به گونه ای که جای هیچ انکار برای کسی نماند، است.

11 - تمامی مالکیتها و حاکمیتهاى اعتباری در روز نفخ صور از میان خواهد رفت.

وله الملك يوم ينفخ في الصور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 53 - 4، 5

4 - منکران قیامت با برپایی آن به درستی و راستی گفتار انبیا درباره معاد پی خواهند برد و بدان اعتراف خواهند کرد .

يوم يأتى تأويله يقول الذين نسوه من قبل قد جاءت رسل ربنا بالحق

ضمير مفعولى در «نسوه» می تواند به «کتب» در آیه قبل برگردد. بر این مبنا «ال» در «الحق» جنسیه است و مراد از آن حقانیت رسالت انبیاست. و نیز می تواند آن ضمير به «يوم يأتى تأويله»، که همان روز قیامت است، برگردانده شود. در این صورت «ال» در «الحق» عهدیه است و اشاره به حقانیت روز قیامت دارد. برداشت فوق بر اساس احتمال دوم است.

5 - منکران حقانیت قرآن، در روز قیامت و بروز حقایق قرآن، به حقانیت رسالت پیامبران اعتراف خواهند کرد .

يوم يأتى تأويله يقول الذين نسوه من قبل قد جاءت رسل ربنا بالحق

برداشت فوق مبتنی بر این است که ضمير مفعولى در «نسوه» به «کتب» در آیه قبل برگردانده شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- دوران برزخ برای انسان ها ، پس از گام نهادن در صحنه قیامت ، کوتاه جلوه می کند .

یوم یدعوکم . . . و تظنون ان لبثتم الا قليلاً

این برداشت بنابراین احتمال است که مراد از «ان لبثتم» درنگ در برزخ باشد؛ چنانکه مفسران نیز گفته اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 36 - 2

2- به گمان مرد ثروت مند ، عاملی که می توانست باغ ها و کشت زار او را نابود ، کند قیامت بود .

ص: 12

ما أَظُنُّ أَنْ تَبِيدَ هَذِهِ أَبَدًا . و ما أَظُنُّ السَّاعَةَ قَائِمَةً

تناسب پایان آیه قبل و شروع این آیه را می توان این گونه بیان کرد که مرد ثروت مند، گمان نابودی اموال خود را نداشت. سخن از قطعی نبودن قیامت نیز، پاسخی از جانب او به این سؤال است که: «با قیامت چه خواهی کرد که همه چیز را درهم می ریزد؟» او برای پاسخ به این مشکل می گوید: «و ما أَظُنُّ السَّاعَةَ قَائِمَةً...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 75 - 10

10- عذاب الهی در دنیا و یا فرارسیدن مرگ و قیامت ، پایان مهلت خداوند به گمراهان

حَتَّىٰ إِذَا رَأَوْا مَا يُوعَدُونَ إِمَّا الْعَذَابَ وَإِمَّا السَّاعَةَ

«السَّاعَةَ» در اغلب موارد استعمال در قرآن، به معنای «قیامت» است؛ ولی در این آیه چون سخن از پایان مهلت است و پایان مهلت نیز همان مرگ است، مراد از «السَّاعَةَ» قیامت با تمام مقدمات آن خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 18 - 11، 2، 1

1- توبیخ کافران از سوی خداوند به خاطر عدم گرایش به ایمان ، مگر با فرارسیدن قیامت

فَهَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا السَّاعَةَ أَنْ تَأْتِيَهُمْ

2- تنها برپایی ناگهانی قیامت ، به هوش آورنده کافران لجوج هواپرست

اتَّبِعُوا أَهْوَاءَهُمْ... فَهَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا السَّاعَةَ أَنْ تَأْتِيَهُمْ بَغْتَةً

از مضمون آیه شریفه استفاده می شود که خداوند، همه دلایل لازم را به کافران نمایانده و حتی نشانه های قیامت را نیز برای آنان محقق ساخته است. تنها چیزی که باقی مانده برپایی خود قیامت است. اما آنان با مشاهده همه دلایل، ایمان نیاورده و منتظراند تا آخرین مهلت نیز سپری شود.

11- وقوع رستاخیز ، مایه به خود آمدن کافران ؛ اما بی ثمر به حال آنان

فَأَنَّى لَهُمْ إِذَا جَاءَتْهُمْ ذِكْرُهُمْ

تعبیر «ذکری» می رساند که قیامت، مایه هشدار و بیدار شدن کافران است؛ اما این بیداری پس از پایان مهلت است و سودی به حال آنان ندارد (فَأَنَّى لَهُمْ).

10- آثار بی ایمانی به قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 53 - 3

3- بی ایمانی و بی پروایی نسبت به روز جزا، عامل مخالفت کافران با رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و نپذیرفتن تعالیم قرآن

بل لا یخافون الآخره

ص: 13

11- آثار بی توجهی به قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 31 - 8

8 - منکران معاد در قیامت بر سهل انگاری و بی توجهی خود در مورد قیامت بسیار حسرت و تأسف خواهند خورد.

حتى إذا جاءتهم الساعة بغتة قالوا يحسرتنا على ما فرطنا فيها

مرجع ضمیر در «فرطنا فیها» می تواند «الساعة» باشد. و مراد از «الساعة» ممکن است قیامت باشد، در این صورت معنی جمله چنین می شود «یا حسرتنا علی ما فرطنا فی امر القیامة».

12- آثار ترس از قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 51 - 11، 12، 8

8 - هراس از روزی که در آن جز خداوند یاور و شفیع نیست، زمینه پذیرش اندازهای انبیا

و أُنذِرْ بِهِ الَّذِينَ يَخَافُونَ أَنْ يُحْشَرُوا إِلَىٰ رَبِّهِمْ لَيْسَ لَهُمْ مِنْ دُونِهِ وَلِيٌّ وَلَا شَفِيعٌ

11 - سوق دادن بیمناکان از حشر و قیامت برای اجتناب از کفر و شرک از اهداف انذار است.

و أُنذِرْ بِهِ الَّذِينَ يَخَافُونَ أَنْ يُحْشَرُوا إِلَىٰ رَبِّهِمْ . . . لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ

«یتقون» در این آیه به معنای تقوای اصطلاحی نیست، بلکه با توجه به آیات این سوره - که بحث از کفر و تکذیب بود - مراد، اجتناب از کفر و تکذیب و گناهانی از این قبیل است.

12 - هراس از قیامت، زمینه ساز اجتناب از کفر و تکذیب آیات الهی است.

و أُنذِرْ بِهِ الَّذِينَ يَخَافُونَ أَنْ يُحْشَرُوا . . . لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 61 - 6، 1

1 - ترس از خدا و قیامت، بر انگیزاننده انسان ها به انجام کار های نیک

إِنَّ الَّذِينَ هُمْ مِنْ خَشْيَةِ رَبِّهِمْ مُشْفِقُونَ . . . أُولَئِكَ يَسْرِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ

«أولئك» اشاره به موحدانى است كه وصفشان در آيات پيش بيان شد. «مسارعه» (مصدر «يسارعون») به معنای شتاب کردن است.

6 - خدا ترسى و بيمناك بودن از روز رستاخيز ، برانگيزاننده انسان به پيشتازى در انجام كار هاى نيك

و هم لها سبفون

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

12 - نور - 24 - 38 - 16

16 - مردمانى كه همواره به ياد خدا هستند ، نماز به پا مى دارند ، زكات مى پردازند و از قيامت مى ترسند ، از روزى فراوان و بى شمار برخوردارند .

ص: 14

رجال لاتلهيهم تجره ولابيع عن ذكر الله . . . ليجزيهم الله أحسن ما عملوا ويزيد

«حساب» به معنای شمارش است و «بغیر حساب» (بی شمارش) می تواند کنایه از کثرت و فراوانی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 7 - 19

19 - یاد قیامت و بیم از آن ، دارای نقش مؤثر در اصلاح و خود سازی انسان

و تنذر یوم الجمع

از این که خداوند پیامبر (صلی الله علیه و آله) را مأمور به انداز از قیامت می کند، مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 7 - 5

5 - وفای به نذر و خوف از قیامت ، از عوامل ورود به بهشت و بهره مندی از موهبت های آن

إنَّ الأبرار یشربون من كأسٍ . . . یوفون بالنذر و یخافون یومًا کان شرّه مستطیرًا

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که جمله «یوفون بالنذر. . .» جمله ای است بیانیه که علت بهره مندی ابرار از مواهب بهشتی را بیان می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 10 - 3,4

3 - بیمناکی از قیامت ، عامل انگیزش ابرار به اطعام و انفاق خالصانه و بی چشمداشت

لانرید منکم جزاءً ولاشکورًا . إنا نخاف من ربنا یومًا عبوسًا قمطریرًا

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که جمله «إنا نخاف. . .» تعلیل برای «لانرید منکم...» است؛ یعنی، به این دلیل از شما انتظار پاداش و سپاس گزاری نداریم که چون از روز قیامت دل نگرانیم.

4 - ایمان به قیامت و بیم از آن ، زمینه ساز گرایش و عامل انگیزش به نیکوکاری و نیک کرداری (اخلاص ، ایثار ، انفاق و . . .)

و یطعمون الطعام . . . أسیرًا . . . لانرید منکم جزاءً ولاشکورًا . إنا نخاف من ربنا

3 - مصونیت ابرار از شرور و گزند های قیامت و شادابی رخسار و سرور دل آنان ، به دلیل ایمان آنان به قیامت و خوف آنان از آن روز است .

إِنَّا نَخَافُ مِنْ رَبَّنَا يَوْمًا .. فَوْقِهِمُ اللَّهُ شَرَّ ذَلِكِ الْيَوْمِ

«فا» در «فوقاهم» برای تفریع این آیه بر آیه قبل است؛ یعنی، مصونیت ابرار از شرور قیامت، به این دلیل است که آنان، از احوال آن روز در هراس بودند؛ روزی که چهره های کافران عبوس و دل های آنان محزون است.

4 - ایمان به قیامت و خوف از احوال آن روز ، موجب مصونیت از شرور روز قیامت و خرمی رخسار و شادمانی دل

إِنَّا نَخَافُ مِنْ رَبَّنَا يَوْمًا .. فَوْقِهِمُ اللَّهُ شَرَّ ذَلِكِ الْيَوْمِ وَلَقِيَهُمْ نَصْرُهُ وَسُرُورًا

5 - وفای به نذر ، ایثار و انفاق خالصانه به نیازمندان و بیم از روز قیامت ، موجب مصونیت از سختی های قیامت و شادمانی در

آخرت است .

یوفون بالنذر و یخافون یومًا .. . إنّما نطعمکم لوجه اللّٰه ... فوقیهم اللّٰه ... و

برداشت یاد شده، مبتنی بر این احتمال است که آیه شریفه ناظر به مجموع آیات مربوط به ابرار و ویژگی های آنان باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 12 - 3

3 - وفای به نذر ، ایثار و انفاق به نیازمندان جامعه بدون چشمداشتی و خوف از قیامت ، از موجبات ورود به بهشت و بهره مندی از موهبت های آن است .

یوفون بالنذر و یخافون یومًا .. . إنّما نطعمکم لوجه اللّٰه ... و جزیهم بما صبروا ج

از مصادیق مورد نظر صبر در این آیه، موارد یاد شده است که در آیات پیش در وصف ابرار آمده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 22 - 7

7 - وفای به نذر ، خوف از قیامت و دستگیری خالصانه از بینوایان ، یتیمان و اسیران ، موجب بهره مندی از پاداش های بهشتی و مورد ستایش و قدردانی خداوند

یوفون بالنذر و یخافون یومًا .. . إنّ هذا کان لکم جزاء و کان سعیکم مشکورًا

13- آثار ترسناکی زلزله قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 2 - 4، 3

3- با مشاهده ترس و دهشت ناشی از زلزله زمین در آستانه برپایی قیامت ، تمامی مادران ، کودکان شیرخوارشان را بی اختیار در دامن خود رها ساخته و از یاد خواهند برد .

تذهل کلّ مرضعه عمّا أرضعت

«ذهل» (مصدر «تذهل») به فراموشی ای گفته می شود که از شدت دهشت بر انسان عارض شود. «مرضعه» نیز به زنی گفته می شود که در حال شیر دادن باشد؛ یعنی، هر زن شیر دهنده، به هنگام دیدن آن زلزله، از آن کسی که به او شیر می دهد غافل خواهد شد.

4- زنان باردار با دیدن زلزله سهمگین زمین در آستانه برپایی قیامت، از شدت بیم و اضطراب، سقط جنین خواهند کرد.

و تضع کلّ ذات حمل حملها

«وضع» (مصدر «تضع») به معنای نهادن و «ذات حمل» به معنای باردار است؛ یعنی، هر زن بارداری به هنگام دیدن آن زلزله، بارش را خواهد نهاد (جنینش را سقط خواهد کرد).

ص: 16

14- آثار ترسناکی قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 18 - 2

2 - آسمان از شدت هراس و هولناکی روز محشر، شکافته و از هم گسسته خواهد شد.

یومًا .. السماء منفطر به

برداشت یاد شده، مبتنی بر این احتمال است که «با» در «به» سببیت باشد.

15- آثار ترسیم قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 30 - 5

5 - ترسیم صحنه های قیامت، از شیوه های قرآن در تربیت و هدایت است.

و لو تری إذ وقفوا علی ربهم قال ألیس هذا بالحق قالوا بلی وربنا

تکرار جمله «لوتری» و همچنین بیان ویژگیهای قیامت در آیات متعدد گویای نکته فوق است.

16- آثار تکذیب قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 62 - 12

12 - کفر به خدا، انکار قیامت و نداشتن عمل صالح، موجب غلبه ترس و اندوه بر آدمی است.

من آمن بالله و الیوم الآخر و عمل صالحاً .. و لا خوف علیهم و لا هم یحزنون

مفهوم جمله «من آمن ..» گویای برداشت فوق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 45 - 8

8 - گروهی از انسان ها به خاطر نپذیرفتن قیامت، دین خدا را دینی منحرف می پندارند و از آن رویگردان می شوند.

الذین یصدون عن سبیل اللّٰه و یبغونها عوجاً و هم بالأخره کفرون

برداشت فوق بر این اساس است که جمله «و هم بالأخره کفرون» جمله حالیه و در مقام تعلیل باشد که در اصطلاح به آن حال معلله گفته می شود. بر این مبنا آیه اشاره به این معنا دارد که: برخی انسانها به علت نپذیرفتن قیامت، می پندارند دینی که در آن زنده شدن مردگان مطرح باشد دینی بی اساس و دارای اعوجاج است و در نتیجه از آن رویگردان شده و دیگران را از آن باز می دارند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 17

7 - خداوند در روز قیامت کافران منکر قیامت را به فراموشی خواهد سپرد و اعتنایی به آنان نخواهد کرد .

فالیوم نسیهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 147 - 3, 1

1 - تکذیب آیات الهی و انکار قیامت ، موجب تباه شدن همه اعمال نیک آدمی است .

و الذین کذبوا بآیتنا و لقاء الآخره حبطت أعمالهم

«حبط» به معنای تباه شدن و هدر رفتن است و مراد از «اعمال»، کردار و رفتار نیک است. زیرا تباه شدن اعمال ناپسند موجب منفعت آدمی در دنیا و آخرت خواهد شد. چون «اعمال»، به صورت جمع آمده و به کلمه بعد اضافه شده، مفید استغراق و شمول است. بنابراین «اعمالهم» یعنی تمام کارهای نیک آنان

3 - اعمال نیک بنی اسرائیل در صورت تکذیب تورات و باور نداشتن قیامت برای آنان سودبخش نخواهد بود .

و الذین کذبوا .. حبطت أعمالهم

مصدق مورد نظر برای «الذین کذبوا ..» با توجه به آیات پیشین، بنی اسرائیل است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 7 - 3

3 - انکار جهان آخرت ، زمینه ساز دل بستگی به دنیا و فریفته شدن به زخارف و زینت های آن

إن الذین لا یرجون لقاءنا و رضوا بالحویه الدنیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 11 - 10

10 - انکار روز بازپسین ، زمینه ساز طغیان و سرکشی

فندر الذین لا یرجون لقاءنا فی طغینهم یعمهون

6- انکار قیامت ، هم طراز و مساوق انکار ربوبیت خداست .

أولئك الذين كفروا بربهم

10- انکار قیامت ، معلول جهل و نادانی و مانع ترقی و تعالی انسان است .

أولئك الأغلال في أعناقهم

«أغلال» (جمع غل) به معنای بندها و زنجیرهاست. مراد از آن می تواند معنای حقیقی آن باشد که در این صورت جمله «أولئك الأغلال في أعناقهم» بیانگر کیفر و مجازات منکران ربوبیت خدا و منکران قیامت است و نیز می تواند مراد از آن معنای مجازی (بندها و زنجیرهای جهل و نادانی، خرافات، سنتهای غلط و ...) باشد که بر این مبنا جمله «أولئك ...» بیانگر ریشه و علت اعتقاد نداشتن به معاد و ربوبیت خداست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 11 - 1

1 - تکذیب قیامت ، عامل اصلی انکار رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و قرآن کریم از سوی کافران و مشرکان

و قال الذین کفروا إن هذا إلاّ افک .. وقالوا مال هذا الرسول ... بل کذبوا ب

«بل» در «بل کذبوا» برای اضراب انتقالی است و به قرینه مقام، انتقال از یک امر مهم و بزرگ به امری بزرگ تر و مهم تر است؛ یعنی، انکار رسالت پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) به خاطر غذا خوردن و داد و ستد آن حضرت در بازار نیست (اینها همه بهانه بود)؛ بلکه به خاطر قبول نداشتن اصل اعتقادی معاد است؛ اصلی که پس از توحید، محور دعوت هر پیامبری بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 52 - 11

11 - نادرست پنداشتن وعده الهی به برپایی قیامت و دروغگو دانستن پیامبران ، کفر و از نشانه های کافران است .

الذین کفروا .. قالوا یویلنا ... هذا ما وعد الرحمن و صدق المرسلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 64 - 4

4 - انکار برپایی قیامت و دروغ پنداشتن آن ، سبب کفر است .

هذه جهنم الّتی کنتم توعدون . اصلوها الیوم بما کنتم تکفرون

در این آیه مفعول «تکفرون» ذکر نشده است؛ ولی به قرینه آیه قبل - که درباره وعده به عذاب دوزخ است - مفعول آن برپایی قیامت و وجود دوزخ خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 77 - 7

7 - کفر و انکار قیامت ، خصومت و ستیزه جویی آشکار و روشن با خداوند است .

أولم یر الإنسن أنّا خلقنه من نطفه فإذا هو خصیم مبین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - انکار قیامت و مؤاخذه انسان ها در آن روز ، از زمینه های ستم کاری و بدکرداری

الذین لایؤمنون بالأخره . . . للذین ظلموا . . . و بدا لهم سیئات ما کسبوا و حاق بهم

برداشت یاد شده از آن جا است که خداوند، منکران روز قیامت و کیفر آن را، ستمکار (ظلموا) و بدکردار (سیئات ما کسبوا) معرفی کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

21 - کفر به خدا و انکار روز رستاخیز ، موجب دوزخی شدن انسان ها است .

ولكن حَقَّتْ كَلِمَةُ الْعَذَابِ عَلَى الْكَافِرِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 27 - 10

10 - تکبر در برابر سخن حق و باور نداشتن به روز حساب ، از زمینه های فسادگری و کشتار افراد بی گناه در جامعه

كُلُّ مُتَكَبِّرٍ لَا يُؤْمِنُ بِيَوْمِ الْحِسَابِ

توصیف فرعون فاسد و سفاک به متکبر و منکر روز حساب، می تواند بیانگر مطلب یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 10 - 3

3 - انکار روز جزا ، زاینده پلیدی ها و تهی کننده زندگی انسان از ارزش حیات

قَتَلَ الْخَرَّاصُونَ

نفرین الهی در جایی صورت می گیرد که فرد حقیقتاً ارزش حیات را از دست داده و مستحق مرگ شده باشد از این که «خَرَّاصُونَ» (یاوه سرایان منکر معاد) نفرین شده اند، مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 60 - 1

1 - نکوهش کافران ، به خاطر باورنداشتن به قیامت و جدی نگرفتن تهدید های الهی

و تَضْحَكُونَ وَ لَا تَبْكُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 9 - 7

7 - ناباوری قوم نوح ، نسبت به معاد و قیامت ، زمینه موضع گیری خصمانه آنان در قبال نوح (ع)

كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمَ نُوحٍ فَكَذَّبُوا عَبْدَنَا

برداشت یاد شده بدین احتمال است که مراد از «کذّبت» - به قرینه آیات پیشین - تکذیب قیامت باشد. که در این صورت «فای تفریح» در «فکذّبوا عبدنا» می رساند که تکذیب پیامبران، ریشه در تکذیب معاد دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 43 - 3,4

3 - پیوستگی تنگاتنگ میان انکار قیامت با اقدام به جرم و گناه

هذه جهنّم الّتی یکذّب بها المجرمون

از این که هر مجرمی به صورت مطلق تکذیب گر جهنم معرفی شده، مطلب بالا استفاده می شود.

4 - تکذیب قیامت و کیفر آن، از عوامل دوزخی شدن

هذه جهنّم الّتی یکذّب بها المجرمون

ص: 20

از این که دوزخ به تکذیب گران آن معرفی می شود، مطلب یاد شده به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 5 - 3، 2

2 - تکذیب قیامت ، عامل هلاکت قوم ثمود

كذبت ثمود... فأهلكوا بالطاغية

3 - تکذیب قیامت ، از موجبات هلاکت و نابودی

كذبت ثمود... فأهلكوا بالطاغية

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 6 - 3، 2

2 - تکذیب قیامت ، عامل هلاکت و نابودی عادیان

كذبت ثمود وعاد... وأما عاد فأهلكوا بريح صرصر عاتية

3 - تکذیب قیامت ، از موجبات هلاکت و نابودی

كذبت... فأهلكوا بريح صرصر عاتية

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 46 - 1

1 - تکذیب روز جزا ، از عوامل دوزخی شدن

ما سلککم فی سقر... و کنا نکذب بیوم الدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 48 - 1

1 - ترک فریضه نماز ، اطعام مساکین ، گذراندن عمر به بطالت و تکذیب روز جزا ، از عوامل محرومیت انسان از شفاعت در قیامت

قالوا لم نک من المصلین... و کنا نکذب بیوم الدین... فما تنفعهم شفاعه الشفع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 15 - 3

3 - تکذیب برپایی قیامت ، موجب عذاب دوزخ و هلاکت ابدی

ویل یومئذ للمکذبین

از آن جا که آیه شریفه، در میان آیات مربوط به قیامت قرار دارد، استفاده می شود که مقصود از تکذیب در آن، تکذیب روز قیامت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 19 - 3

ص: 21

3 - تکذیب برپایی قیامت ، موجب عذاب دوزخ و هلاکت ابدی

ویل یومئذ للمکذبین

از آن جا که آیه شریفه، در میان آیات مربوط به قیامت قرار دارد، استفاده می شود که مقصود از تکذیب در آن، تکذیب روز قیامت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 24 - 3

3 - تکذیب برپایی قیامت ، موجب عذاب دوزخ و هلاکت ابدی

ویل یومئذ للمکذبین

از آن جا که آیه شریفه، در میان آیات مربوط به قیامت قرار دارد، استفاده می شود که مقصود از تکذیب در آن، تکذیب روز قیامت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 28 - 3

3 - تکذیب برپایی قیامت ، موجب عذاب دوزخ و هلاکت ابدی

ویل یومئذ للمکذبین

از آن جا که آیه شریفه، در میان آیات مربوط به قیامت قرار دارد، استفاده می شود که مقصود از تکذیب در آن، تکذیب روز قیامت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 29 - 2

2 - تکذیب روز جزا ، موجب گرفتاری به آتش دوزخ

انطلقوا إلی ما کنتم به تکذّبون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 34 - 3

3 - تکذیب برپایی قیامت ، موجب عذاب دوزخ و هلاکت ابدی

ویل یومئذ للمکذبین

از آن جا که آیه شریفه، در میان آیات مربوط به قیامت قرار دارد، استفاده می شود که مقصود از تکذیب در آن، تکذیب روز قیامت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 37 - 3

3 - تکذیب برپایی قیامت ، موجب عذاب دوزخ و هلاکت ابدی

ویل یومئذ للمکذبین

ص: 22

از آن جا که آیه شریفه، در میان آیات مربوط به قیامت قرار دارد، استفاده می شود که مقصود از تکذیب در آن، تکذیب روز قیامت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 40 - 3

3 - تکذیب برپایی قیامت ، موجب عذاب دوزخ و هلاکت ابدی

ویل یومئذ للمکذبین

از آن جا که آیه شریفه، در میان آیات مربوط به قیامت قرار دارد، استفاده می شود که مقصود از تکذیب در آن، تکذیب روز قیامت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 45 - 3

3 - تکذیب برپایی قیامت ، موجب عذاب دوزخ و هلاکت ابدی

ویل یومئذ للمکذبین

از آن جا که آیه شریفه، در میان آیات مربوط به قیامت قرار دارد، استفاده می شود که مقصود از تکذیب در آن، تکذیب روز قیامت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 47 - 3

3 - تکذیب برپایی قیامت ، موجب عذاب دوزخ و هلاکت ابدی

ویل یومئذ للمکذبین

از آن جا که آیه شریفه، در میان آیات مربوط به قیامت قرار دارد، استفاده می شود که مقصود از تکذیب در آن، تکذیب روز قیامت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 49 - 3

3 - تکذیب برپایی قیامت ، موجب عذاب دوزخ و هلاکت ابدی

ویل یومئذ للمکذبین

از آن جا که آیه شریفه، در میان آیات مربوط به قیامت قرار دارد، استفاده می شود که مقصود از تکذیب در آن، تکذیب روز قیامت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مظفین - 83 - 11 - 2

2- تکذیب قیامت و کیفر و پاداش الهی ، مایه گرفتاری به عذاب جهنم است .

ویل یومئذ للمکذبین . الذین یکذّبون بیوم الدین

ص: 23

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مطففین - 83 - 15 - 7

7 - گناه ، طغیان گری و تکذیب قرآن و قیامت ، مانع ملاقات و قرب خداوند در قیامت است .

ما یکذب به الا کَلّ معتد اثم .. . اثم عن ربهم یومئذ لمحجوبون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تین - 95 - 7 - 3

3 - تکذیب روز جزا ، انسان را از هر موجود پستی ، فرومایه تر می سازد .

ثم ردده أسفل سفلین .. . فما یکذبک بعد بالذین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ماعون - 107 - 6 - 4

4 - تکذیب روز جزا ، زمینه ساز ریاکاری در نماز

أرءیت الذی یکذب بالذین .. . فویل للمصلین ... الذین هم یرءون

17- آثار جهل به قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 48 - 3

3 - مشخص نبودن زمان برپایی قیامت ، دستاویز کافران صدر اسلام برای انکار آن

و یقولون متی هذا الوعد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 25 - 2

2 - روشن نبودن زمان برپایی قیامت ، دستاویز کافران برای انکار آن

و یقولون متی هذا الوعد

4 - آگاه نساختن مردم - حتی پیامبر (صلی الله علیه و آله) - از زمان وقوع قیامت ، مؤثر در رشد و تربیت آنان

إلی ربّک منتهیها

واژه «ربّ»، گواه این است که هدف از مسکوت گذاشتن زمان قیامت، تربیت و رشد دادن است و چون پوشیده ماندن آن، تنها ویژه پیامبر (صلی الله علیه و آله) نبوده است؛ می توان سودمندی آن را به همگان تعمیم داد.

ص: 24

18- آثار حضور در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 52 - 9

9- انسان ها ، پس از حضور در قیامت ، درمی یابند که زندگی دنیوی ، بسیار کوتاه بوده است .

یوم یدعوکم فتستجیبون . . . تظنون إن لبثتم إلا قليلاً

بنابر اینکه مراد از «إن لبثتم» حیات دنیوی باشد که تصور می شد تا برپایی قیامت بسیار طولانی است، برداشت فوق به دست می آید.

19- آثار دومین زلزله قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 8 - 1

1 - هنگام پیدایش دومین لرزش در دوران برپایی قیامت ، قلب های فراوانی را لرزه و اضطرابی شدید فرا خواهد گرفت .

قلوب یومئذ واجفه

«قلب واجف»، به قلبی گفته می شود که اضطراب شدیدی بر آن مستولی باشد (لسان العرب). «قلوب» نکره ای است که بر تکثیر دلالت دارد و به همین سبب - با آن که نکره است - مبتدا قرار گرفته است.

20- آثار ذکر احوال قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 37 - 16

16 - توجه و اعتقاد به صحنه های دشوار و سخت قیامت ، مقتضی ترس از آن روز است .

یخافون یوماً تتقلب فیہ القلوب و الأبصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 33 - 8,9

8 - توجه به سختی های قیامت ، برانگیزاننده آدمی به تحصیل تقوا است .

اتَّقُوا رَبَّكُمْ وَاحْشُوا يَوْمًا

فراخوانی به ترس از قیامت، پس از دعوت به تقوا، می تواند به منظور این نکته باشد که ترس از قیامت، در کسب تقوا به عنوان توشه ای برای آخرت، تأثیر دارد.

ص: 25

9 - توجه به دشواری های قیامت ، باعث فراهم آوردن توشه مناسب برای آن روز می شود .

اتَّقُوا رَبَّكُمْ وَ اخشوا يوماً لا یجزی والد عن ولده

مطرح کردن این نکته که در قیامت هر کس در قبال اعمالش کیفر می شود، می تواند اشعار به این حقیقت داشته باشد که هر کسی باید برای خود چاره ای بیندیشد و توشه ای فراهم آورد. گفتنی است که دستور «اخشوا يوماً» پس از امر «اتَّقوا» می تواند مؤید بر برداشت بالا باشد.

21- آثار ذکر حتمیت قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 43 - 11

11 - توجه به وقوع حتمی قیامت و از دست رفتن فرصت ها ، زمینه پابندی انسان به دین است .

فَأَقِمْ... من قبل أن یأتی یوم... یومئذ یصدِّعون

یادآوری وقوع قیامت پس از سفارش به پابندی به دین، می تواند به منظور ایجاد انگیزه در انسان برای عمل به آن فرمان باشد.

22- آثار ذکر حقانیت قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 39 - 4

4 - توجه به حقانیت قیامت ، زمینه ساز جهت دادن تلاش ها و حرکت ها به سوی خداوند

فمن شاء اتَّخِذْ إلی رَبِّه مآباً

«فاء» در «فمن شاء...» برای تفریع است. مفاد آیه شریفه این است که چون قیامت حق است، بنابراین باید مقصد را به گونه ای برگزید که به سوی خدا باشد.

23- آثار ذکر ظهور حقایق در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکاثر - 102 - 4 - 4

4 - توجه به ظهور حقایق در قیامت ، بازدارنده انسان از تلاش برای پیروزی بر حریفان ، در مسابقه ثروت و مقام

ألهيكم التكاثر... ثم كلاً سوف تعلمون

ص: 26

24- آثار ذکر قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 123 - 11

11 - توجه به قیامت و رخداد های مخاطر آمیز آن ، زمینه ساز ایمان به پیامبر (صلی الله علیه و آله) و قرآن

من یکفر به فأولئك هم الخسرون . . . و اتقوا يوماً لا تجزی نفس عن نفس شیئاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 51 - 10

10 - توجه به نبودن هیچ یاور و شفیع جز خداوند در قیامت، موجب هرس از حشر

الذین یخافون . . . لیس لهم من دونه ولی ولا شفیع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 92 - 17

17 - توجه و اعتقاد انسان به قیامت ، مانع پیمان شکنی وی خواهد شد .

و أوفوا بعهد الله . . . تتخذون أیمانکم دخلاً بینکم . . . و لیبییننّ لکم یوم القیم

تذکر خداوند به تبیین حقایق در قیامت، پس از طرح مسأله پیمان و سوگندشکنی، می تواند اشعار به مطلب فوق داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 111 - 6

6 - توجه به قیامت و یاد آن ، امری لازم و دارای نقش سازنده و هدایتی

یوم تأتی کلّ نفس تجدل عن نفسها

برداشت فوق، مبتنی بر این است که نصب «یوم» به تقدیر فعل «اذکر» یا «اذکروا» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤنون - 23 - 16 - 4

4 - توجه انسان به چگونگی خلقت خویش و مرگ و رستاخیز، زمینه ساز گرایش وی به ایمان و رو کردن به ارزش های دینی و الهی

ثم إنكم يوم القيمة تبعثون

در آیات نخستین این سوره، سخن از مؤمنان راستین و صفات ارزشی آنان بود. اکنون در این آیات - که سخن از خلقت شگفت انسان و مرگ و رستاخیز او است - می تواند رهنمودی باشد به انسان ها برای گرویدن به راه مؤمنان راستین.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 40 - 18

18 - یاد قیامت ، مؤثر در تصحیح رفتار و بازداشتن انسان از انحراف

أفمن یلقى فی النار خیر أم من یأتی ءامناً یوم القيمة .. إنه بما تعملون بصیر

ص: 27

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 7 - 19

19 - یاد قیامت و بیم از آن ، دارای نقش مؤثر در اصلاح و خود سازی انسان

و تنذر یوم الجمع

از این که خداوند پیامبر (صلی الله علیه و آله) را مأمور به انداز از قیامت می کند، مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 17 - 17

17 - توجه به قیامت ، زمینه ساز گرایش انسان به حقانیت قرآن و موازین الهی

اللّٰهُ الَّذِي أَنْزَلَ الْكُتُبَ بِالْحَقِّ . . . و ما یدریک لعلّ الساعه قریب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 34 - 5

5 - توجه انسان به روز جزا ، زمینه ساز برخورداری او در قیامت از رحمت خدا

وقیل الیوم ننسیکم کما نسیتم لقاء یومکم هذا

از مفهوم «نساکم کما نسیتم» استفاده می شود که اگر انسان، قیامت را از یاد نبرد، مورد بی اعتنایی حق در آخرت قرار نخواهد گرفت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 60 - 2

2 - توجه به انداز های الهی و واقعیت قیامت ، مایه نگرانی انسان و پرهیز از سرخوشی ها

أفمن هذا الحدیث تعجبون . و تضحکون و لاتبکون

لحن توبیخی آیه شریفه، می رساند که توجه به حقانیت معاد و مفاهیم وحی، مقتضی این است که آدمی، بر فرجام خویش گریان و اندوهناک باشد؛ نه سرمست و خندان.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آگاهی از قیامت و سرگذشت انسان ها در آن روز، زداینده غفلت ها و مایه یادآوری و بیداری

إِنَّ هَذِهِ تَذَكُّرَةٌ

آیات گذشته، درباره قیامت و احوال انسان ها در آن روز بود؛ از این رو ممکن است، «هذه» اشاره به این موضوع باشد.

ص: 28

25- آثار ذکر نزدیکی قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 63 - 12

12 - توجه به نزدیک بودن زمان وقوع قیامت، دارای نقشی مؤثر در رویکرد به خوبی ها است.

و ما یدریک لعلّ الساعه تکون قریباً

عدم اعلام صریح زمان وقوع قیامت و قریب الوقوع دانستن آن، چه بسا به منظور آماده ساختن مردم و هشدار به آنان باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 18 - 9

9 - توجه به نزدیکی قیامت، عامل حساسیت فزون تر نسبت به اعمال خویش

و لتنظر نفس ما قدّمت لغد

از به کار گرفته شدن واژه «غد» به جای قیامت، برداشت یاد شده استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 46 - 4

4 - توجه به نزدیک بودن قیامت و اندک بودن فاصله آن با زندگانی دنیا، افزایش دهنده ترس و نگرانی درباره گرفتاری های آن *

إِذَا أَنْتَ مِنْ يَخْشِيهَا . كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرُونَهَا لَمْ يَلْبَثُوا إِلَّا عَشِيَّةً أَوْ ضُحِيهَا

26- آثار زلزله قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - زلزله - 99 - 2 - 3

3 - زلزله زمین در آستانه قیامت، انفجاری داخلی و پراکنده سازنده مواد درونی آن است.

و أخرجت الأرض أثقالها

زلزله به طور معمول، آنچه را که بر سطح زمین است، به کام آن فرو می برد؛ ولی در زلزله واپسین، عکس این صحنه اتفاق خواهد افتاد.

عطف این آیه بر آیه قبل - به قرینه سیاق آیات - عطف مسبب بر سبب است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - زلزله - 99 - 4 - 3، 2

2- زمین در قیامت ، پس از لرزش شدید و بیرون ریختن دفینه های خویش ، اطلاعات ذخیره شده خود را برملا خواهد ساخت .

یومئذ تحدّث أخبارها

3- زمین پس از تحولاتی در سه مرحله (« لرزش ویرانگر در پایان عمر دنیا » ، « اخراج مردگان از درون خود در آغاز قیامت » و « اظهار اطلاعات بایگانی شده در خود ») ، مکان حسابرسی اعمال انسان ها خواهد شد .

إذا زلزلت . . . و أخرجت . . . تحدّث أخبارها

ص: 29

آیات این سوره می تواند بیانگر حوادث آخرت باشد که از پایان نظام موجود، شروع می شود. تعبیر «یومئذ» - در این احتمال - نشانگر وقوع تمام آن حوادث، در یک زمان گسترده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - زلزله - 99 - 6 - 2

2 - زلزله زمین ، از مقدمات حشر مردم و حساسی اعمال آنان در قیامت است .

إذا زلزلت الأرض . . . یومئذ یصدر الناس

27- آثار سختی قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 17 - 3

3 - سختی و اندوه باری روز محشر ، به گونه ای است که اطفال را مو سفید و پیر می سازد .

یومًا یجعل الولدن شیئًا

28- آثار سختیهای قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 34 - 6

6 - شدت گرفتاری مردم در قیامت ، مانع پرداختن آنان به حل مشکلات دیگران ؛ حتی خویشاوندان خویش

یوم یفر المرء من أخیه

جمله «لکلّ . . . شأن یغنیه» در آیات بعد، می تواند قرینه بر انگیزه فرار در قیامت باشد؛ یعنی، هر کس آن قدر به خود مشغول است که گوش و چشم خود را بر فریاد و زاری دیگران فرو می بندد و از درگیر ساختن خود با مسائل آنان می گریزد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 37 - 1,3

1 - گرفتاری های هر کس در قیامت ، جایی برای رسیدگی او به دیگران باقی نگذاشته ، او را به خود مشغول خواهد ساخت .

لکلّ امریء منهم یومئذ شأن یغنیه

به هر امری از امور «شأن» گفته می شود (قاموس)؛ جز این که سیاق آیه شریفه دلالت بر عظمت شأن مورد نظر دارد. فعل «اغنی» - چه با حرف «عن» و چه بدون آن باشد - به معنای «کفی» است (مفردات راغب). کفایت کردن شأن و کار، به معنای پر شدن فرصت ها است؛ به گونه ای که برای کار دیگر امان ندهد. اکتفا به بیان وضعیت مردان با کلمه «امریء»، به جهت وضوح هم سرنوشت بودن زنان با آنان است.

3 - شاید قیامت ، از میان برنده فرصت بهره رساندن خویشاوندان به یکدیگر است .

ص: 30

يوم يفتر المرء من أحيه . . لكل امرئ منهم يومئذ شأن يغنيه

جمله «لکل امرئ . .»، بیانگر علت فرار خویشاوندان از یکدیگر است و نشان می دهد که در آن سرا گرچه عواطف خویشاوندی هم وجود داشته باشد؛ ولی سودی نخواهد داشت.

29- آثار شک به قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 54 - 6

6 - شک و دودلی آمیخته با بدگمانی مشرکان پیشین ، به بعث و قیامت باعث گرفتار شدن آنان به عذاب

و حیل بینهم و بین ما یشتهون کما فعل بأشیاعهم . . . إنهم کانوا فی شک مریب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 50 - 22

22 - شک و تردید نسبت به قیامت نشانه کفر است .

و ما أظنّ الساعه قائمه . . . الذین کفروا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 54 - 4،6

4 - تردید در قیامت ، حجاب آدمی در دیدن آیات روشن توحیدی است .

سنریمه ءایتنا . . . ألا إنهم فی مریه من لقاء ربهم

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که ضمیر «أنه الحق» در آیه قبل به خدا برگردد. در این صورت می توان گفت که: عبارت «ألا إنهم فی مریه» در مقام بیان این است که تردید در قیامت، باعث شده است که کافران نتوانند از آیات روشن توحیدی بهره ببرند.

6 - تردید جدی نسبت به قیامت و حیات اخروی ، زمینه سازی اعتنایی انسان به اصول عقلی و ملاک های عقلایی و فطری

قل أرءیتم إن کان من عند الله . . . فی شقاق بعید... ألا إنهم فی مریه

ارتباط این آیه با آیات پیشین - که در یک سیاق قرار دارند - نشان می دهد که اگر آیات علمی و داوری های عقلی و فطری نتواند کسی را در برابر حقانیت خدا و وحی متقاعد کند، ریشه آن را باید در ناباوری او به استمرار حیات و مسؤولیت انسان جستجو کرد.

30- آثار ظن به قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مظفین - 83 - 4 - 3

3 - اعتقاد به معاد ، حتی در حد گمان ، بازدارنده انسان از خیانت در سنجش کالای دیگران

ص: 31

ألا يظنّ أولئك أنّهم مبعوثون

31- آثار ظهور حقایق در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 52 - 6

6- ظهور حقایق در رستاخیز ، وادارنده انسان به ستایش خدا و بازدارنده او از گستاخی

یوم یدعوکم فتستجیبون بحمده

جمله «تستجیبون بحمده» می رساند که این پاسخ گویی، همراه با زور و اکراه نیست؛ بلکه ممکن است به خاطر مشاهده حقایقی باشد که انسان را به ستایش خدا وامی دارد.

32- آثار عقیده به احوال قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 37 - 16

16 - توجه و اعتقاد به صحنه های دشوار و سخت قیامت ، مقتضی ترس از آن روز است .

یخافون یوماً تتقلب فیہ القلوب و الأبصر

33- آثار عقیده به قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 85 - 12

12- عقیده به قیامت و هدف داری و حکمت آمیز بودن جهان خلقت ، موجب آسانی تحمل مشکلات و مقتضی گذشت و نادیده گرفتن اذیت و آزار و آسیب های وارده از سوی دشمنان است .

و ما خلقنا السموت .. إلا بالحقّ ... فاصفح الصفح الجمیل

«فا» در «فاصفح» تفریع است و جمله «فاصفح . . .» را بر جمله «و ما خلقنا السموات ... إلا بالحق و إن الساعه لأتیة» عطف کرده است. بنابراین، استفاده می شود که به حق آفریده شدن جهان اقتضا دارد تا انسان حق طلبی همچون رسول الله (صلی الله علیه و آله) در مسیر حق بردبار باشد و تلاش خود را در برابر حق ناپذیری کافران بیهوده نپندارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 92 - 17

17- توجه و اعتقاد انسان به قیامت ، مانع پیمان شکنی وی خواهد شد .

ص: 32

و أوفوا بعهد الله . . . تتخذون أيمانكم دخلاً بينكم ... و ليبيّننّ لكم يوم القيمة

تذکر خداوند به تبیین حقایق در قیامت، پس از طرح مسأله پیمان و سوگندشکنی، می تواند اشعار به مطلب فوق داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 39 - 5

5- اعتقاد به قیامت و آگاهی از آتش دوزخ، بازدارنده آدمی از گناه و حق ستیزی

متی هذا الوعد . . . لو يعلم الذین

از این که خداوند فرمود: اگر کافران می دانستند که آتش دوزخ و .. با آنان چه می کند، در نزول عذاب و برپایی قیامت عجله نمی کردند، به دست می آید که ایمان به قیامت و آگاهی از احوال آن، آدمی را از کفر و حق ستیزی و هرگونه گناه باز می دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 16 - 13

13 - اعتقاد به قیامت و عذاب دوزخ، سبب ترس از خدا و تقوای پیشگی

لهم من فوقهم ظلل من النار . . . ذلك يخوف الله به عباده يعباد فاتقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 33 - 9

9- اعتقاد به روز قیامت، بازدارنده انسان از گناه و بزه کاری (چون آدم کشی)

إني أخاف عليكم يوم التناد . يوم تولون مدبرين ما لكم من الله من عاصم

از این که مؤمن آل فرعون برای بازداشتن فرعونیان از کشتن موسی(ع)، مسأله معاد و حسابرسی اعمال بندگان را مطرح ساخت، مطلب یاد شده به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 15 - 4,5

4 - تقوا، تبلور ایمان و اعتقاد به قیامت

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ

از این که برای اهل ایمان تنها وصف تقوا آورده شده است، روشن می شود که تقوا، تبلور ایمان به وحی و اعتقاد به قیامت است.

5- پایبندی به ارزش ها و پرهیز از زشتی ها و پلیدی ها ، تنها در گرو اعتقاد به قیامت

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ

از تقابل میان «متقین» و «منکران معاد» - که در آیات پیشین مطرح شده است - به دست می آید که تقوا در صورتی حاصل می شود که فرد، منکر قیامت نباشد؛ زیرا با انکار قیامت پایبندی به ارزش ها میسر نخواهد شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 9 - 9

9- اعتقاد به قیامت و توجه داشتن به کیفر و پاداش الهی در آن ، موجب تقویت روح تقوایی در انسان

ص: 33

و اتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ

یادآوری حشر انسان ها در قیامت - پس از توصیه به تقوا - می تواند بیانگر مطلب یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 26 - 2

2- اعتقاد به روز جزا، تعدیل کننده غرایز و تأثیرگذار در خُلق و خوی بشر (حرص ، بخل ، ناشکیبایی و ...)

إِنَّ الْإِنْسَانَ خُلِقَ هَلُوعًا... إِلَّا الْمُصَلِّينَ... وَالَّذِينَ يَصَّدَّقُونَ يَوْمَ الدِّينِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 53 - 5

5- وجود ارتباط وثیق و ناگسستگی ، میان عقیده به روز جزا و دیگر عقاید دینی و معارف الهی

بل لا يخافون الآخرة

برداشت یاد شده، به سبب این نکته است که با تکذیب قیامت از سوی کافران، دیگر عقاید دینی نادیده انگاشته می شد.

34- آثار علم به قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 19 - 2

2- آگاهی از قیامت و سرگذشت انسان ها در آن روز، زداینده غفلت ها و مایه یادآوری و بیداری

إِنَّ هَذِهِ تَذَكُّرَةٌ

آیات گذشته، درباره قیامت و احوال انسان ها در آن روز بود؛ از این رو ممکن است، «هذه» اشاره به این موضوع باشد.

35- آثار عمل در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 108 - 1

1- بیان آثار و نتایج رفتار انسان ها - مؤمن و کافر - در قیامت ، از آیات حق الهی

یوم تسوّد . . . تلک ایات اللّٰه تتلوها علیک بالحق

36- آثار غفلت از قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 34

13- غفلت از قیامت ، زمینه ساز کفرورزی و بی ایمانی است .

وَأَنْذَرَهُمْ يَوْمَ الْحَسْرَةِ . . . وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ وَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 2 - 9

9- غفلت از قیامت ، زمینه ساز بی اعتنایی به وحی و بازیچه قراردادن دین است .

وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ مَعْرُضُونَ . مَا يَأْتِيهِمْ . . . وَهُمْ يَلْعَبُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 97 - 8

8- اظهار حسرت کافران در قیامت ، به خاطر غفلت عمیق و پیوسته خویش از روز قیامت

يُولِنَا قَدْ كُنَّا فِي غَفْلَةٍ مِنْ هَذَا

برداشت یاد شده از آمدن «فی» - که برای ظرفیت است - استفاده می شود. بدین صورت که غفلت، ظرف و انسانِ غافل، مظهر و قرار گرفته است و این حکایت از غوطهور شدن و فرورفتن در عمق غفلت دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 17 - 18

18 - غفلت از قیامت و دور پنداشتن آن ، از موانع مهم بی توجهی انسان به حقایق وحی و قوانین الهی

اللَّهُ الَّذِي أَنْزَلَ الْكُتُبَ . . . وَ مَا يَدْرِيكَ لَعَلَّ السَّاعَةَ

از این که در مسأله قیامت، امکان نزدیک بودن آن تخصیص به ذکر یافته، اهمیت آن استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 47 - 5

5- بی توجهی به روز قیامت و غفلت از پایان یافتن فرصت انجام تکالیف ، عامل اساسی در ترک دستورات الهی است .

استجیبوا لرّبکم من قبل أن یأتی یوم لا مردّ له

ذکر «من قبل أن یأتی» می تواند اشاره به آن داشته باشد که انسان ها، چنانچه به روز قیامت توجه کنند به اجابت دعوت الهی روی خواهند آورد.

37- آثار فراموشی قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 26 - 21

21 - فراموشی روز قیامت ، عامل ابتلای انسان به عذاب شدید الهی

ص: 35

لهم عذاب شديد بما نسوا يوم الحساب

«باء» در «بما نسوا...» برای سببیت است؛ یعنی، چون انسان ها روز حساب را فراموش کردند، به عذاب شدید محکوم شدند.

38- آثار قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 103 - 2

2- برپایی قیامت، اندوه زاو همراه با وحشت و فزع و جزع بزرگ است.

لایحزنهم الفزع الأكبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 102 - 5

5- بازگشت به دنیا پس از برپایی قیامت، ممکن نیست.

فلو أنّ لنا کره فنکون من المؤمنین

برداشت یاد شده با توجه به آمدن واژه «لو» است که معمولاً در موارد غیر ممکن به کار می رود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 36 - 2

2- معاد و برپایی قیامت، نمودی از تدبیر خداوند هستی و شایسته حمد و ستایش

إنّ وعد الله حقّ... و قيل الیوم ننسیکم... فالیوم لایخرجون... فلله الحمد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 37 - 2

2- برپایی قیامت، نمودی از عظمت و کبریایی خداوند است.

أنّ وعد الله حقّ و أنّ الساعه لاریب فیها... و له الکبریاء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - شبهه افکنان در مورد معاد ، پاسخ خود را تنها با مشاهده قیامت خواهند یافت .

یتساءلون . . . ثم کلاً سیعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 4 - 1

1 - قیامت ، حادثه ای بزرگ که هنگام برپایی آن ، شترداران با دل کندن از مرغوب ترین شتران خود ، آنها را به حال خود رها

ص: 36

خواهند کرد .

و إذا العشار عطلت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 5 - 1

1 - حیوانات غیر اهلی با مشاهده حوادث برپایی قیامت ، پناهگاه های خود را ترک کرده ، گرد هم جمع خواهند شد .

و إذا الوحوش حشرت

«وحوش» جمع «وَحْش» است. به حیواناتی که در خشکی زندگی می کنند و با یکدیگر الفت نمی گیرند، «وَحْش» و «وحشی» - که گویا حرف یاء در آن برای تأکید است - گفته می شود (مصباح). «حشر»؛ یعنی، «جمع» (لسان العرب). راغب می گوید: «حشر»؛ یعنی، بیرون آوردن گروهی از جایگاهشان و متوجه ساختن آنان به جنگ و نظایر آن، بنابراین حشر حیوانات؛ یعنی، بیرون شدن آنها از پناهگاه خود و جمع گشتن آنها گرد یکدیگر.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 13 - 4

4 - آماده سازی بهشت و جهنم برای ورود اهل آن ، هم زمان با برپایی قیامت

و إذا الجحیم سعرت . و إذا الجنة أزلفت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 14 - 2

2 - مشاهده کردار ها در عرصه قیامت ، در گرو پیدایش حوادثی تحوّل آفرین در نظام جهان و پدیدار شدن رخدادهایی در صحنه قیامت

إذا الشمس .. و إذا ... و إذا ... علمت نفس ما أحضرت

آیه شریفه، جواب حرف شرط «إذا» است که از آغاز سوره تکرار شده است.

39- آثار کفر به قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 113 - 3

3- باور نداشتن قیامت زمینه پذیرش القائنات و تبلیغات شیطانی است.

و لتصغى إليه أفئدة الذين لا يؤمنون بالأخرة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 57 - 7

7- ناباوری به قیامت، در دنیا، عامل بی حاصل شدن معذرت خواهی در روز قیامت است.

ص: 37

و لكنکم کنتم لاتعلمون . فیومئذ لاینفع الذین ظلموا معذرتهم

«فاء» در «فیومئذ» عاطفه است و می تواند برای سببیت باشد. بنابراین، مفاد آیه چنین می شود: «کسانی که به روز قیامت علم نداشتند، در آن روز معذرت خواهی شان سودی ندارد». علم نداشتن، ملازم با ناباوری و بی ایمانی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 45 - 13

13 - ناباوری به قیامت ، عامل حق ناپذیری و تأثیر نداشتن عالی ترین پیام های ارزشی در روح انسان

فذکر بالقرءان من یخاف وعید

با توجه به این که آیات پیشین درباره معاد و رستاخیز بود؛ «من یخاف وعید» می تواند بیانگر مسأله قیامت و نظام کیفر و پاداش باشد. در این صورت مفهوم آیه چنین خواهد بود: «قرآن در ناباوران به قیامت بی تأثیر است».

40- آثار ناگهانی بودن قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 18 - 9

9- وقوع ناگهانی قیامت ، مجال هر گونه بازنگری و توبه را برای کافران لجوج از میان می برد .

فقد جاء أشراطها فأتی لهم إذا جاءتهم ذکریهم

41- آثار نظام جزایی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 20 - 4

4 - نظام کیفر و پاداش الهی در روز رستاخیز ، موجب تأسف و حسرت شدید منکران معاد خواهد شد .

وقالوا یویلنا هذا یوم الدین

برداشت یاد شده از آن جا است که جمله «هذا یوم الدین» استثنافیه و در مقام تعلیل برای مفاد جمله قبل است.

42- آثار نگرانی از قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- خداترسی و نگرانی از قیامت ، زمینه ساز بهره مندی انسان از وحی و هدایت الهی

و ذكراً للمتقين . الذين يخشون ربهم بالغيب و هم من الساعه مشفقون

ص: 38

خداوند، در آیه قبل، تقوایندگان را شایسته بهره مند شدن از نور و هدایت خود دانسته و در این آیه اوصاف آنان را بیان کرده است. از ارتباط میان دو آیه می توان برداشت یاد شده را استفاده کرد.

43- آثار یقین به قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 61 - 10

10 - اطاعت کامل از دستورات وحی ، تنها در پرتو باور و یقین به قیامت میسر خواهد بود .

وإنَّه لَعَلْمٌ لِّلسَّاعَةِ فَلَا تَمْتَرُنَّ بِهَا وَاتَّبِعُون

ارتباط دو قسمت آیه شریفه (وإنَّه لَعَلْمٌ لِّلسَّاعَةِ فَلَا تَمْتَرُنَّ بِهَا) و (اتَّبِعُون) نشانگر آن است که اعتقاد به قیامت، زمینه ساز پیروی کامل از دستورات خداوند است.

44- آرزو در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 30 - 7

7 - بدکاران در قیامت آرزو می کنند کاش میان آنان و عملشان ، زمان بی حدی فاصله بود .

و ما عملت من سوء تودّ لو أنّ بینها و بینها امداً بعیداً

45- آرزوی فرار از قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 10 - 1

1 - کافران در روز قیامت ، در آرزوی گریختن از صحنه محشر خواهند بود .

يقول الإنسن یومئذ أین المفرّ

«مفرّ» (مصدر میمی از «فرّ») به معنای گریختن و استفهام در «أین المفرّ» برای «تمنّی» است. مقصود از «الإنسان» - به قرینه «أیحسب الإنسان...» - کافران اند.

46- آزادی بیان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 27 - 13

ص: 39

13- آزاد و بدون مانع بودن سخن گفتن برای برخی از افراد در قیامت

ثم يوم القيمة .. قال الذين أوتوا العلم

47- آسمان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 187 - 7

7- لحظه برپایی قیامت ، لحظه ای دشوار و سنگین برای آسمان ها و زمین

ثقلت في السموت والأرض

متعدی شدن «ثقلت» با حرف «فی»، و نه حرف «علی»، گویای این است که آنچه در لحظه برپایی قیامت در آسمانها و زمین واقع می شود، حوادثی عظیم است که تحمل آن بر آسمانها و زمین دشوار است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 103 - 7

7- « عن النبي (صلى الله عليه وآله) في معنى «الفرع الأكبر» : ان الناس يصاح بهم صيحة واحدة فلا يبقى ميت إلا نشر و لا حي إلا مات إلا ما شاء الله ثم يصاح بهم صيحة أخرى فينشر من مات و يصفون جميعاً و تنشق السماء و تهد الأَرْض و تخرّ الجبال و تفر النيران و ترمي بمثل الجبال شرراً فلا يبقى ذور روح إلا إنخلع قلبه و ذكر ذنبه و شغل بنفسه إلا ما شاء الله ;

از رسول خدا(صلى الله عليه وآله) روایت شده که در معنای «فرع اکبر» فرمود: به درستی که یک صیحه بر مردم زده می شود که مرده ای نمی ماند، مگر این که زنده می شود و زنده ای نمی ماند، مگر این که می میرد، جز آنچه را که خدا بخواهد. سپس صیحه دیگری بر آنان زده می شود و آنان که مرده اند زنده گشته و همگی به صف کشیده خواهند شد. و آسمان شکافته و زمین در هم کوبیده و کوه ها فرو ریخته و آتش شعله هایی چون کوه برکشد، پس هیچ صاحب روحی نماند، مگر این که [از هراس] دل او کنده شود و گناهان خود را یاد آورد و هر کس به فکر خویش باشد، مگر آنچه را خدا بخواهد».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 104 - 1,2

1- قیامت روزی است که خداوند ، آسمان را هم چون پیچیدن طومارنامه ها ، در هم می پیچد .

يوم نظوى السماء كطى السجل للكتب

برداشت یاد شده با توجه به دو نکته است: 1- «طی» به معنای پیچیدن است. 2- «سجل» یا به معنای «کاتب» می باشد که در این صورت اضافه «طی» به «سجل» اضافه مصدر به فاعل است و «لام» در «للكتب» برای اختصاص و یا برای تقویت عامل «طی» است و یا به معنای هر چیزی است که در آن نوشته باشند. در این صورت اضافه «طی» اضافه به مفعول است و «لام» در «للكتب» به معنای «من أجل» است.

2- قیامت و در هم پیچیده شدن آسمان در آستانه آن ، از حوادث درس آموز و شایسته یاد و یادآوری

یوم نطوی السماء کطی السجل للکتب

برداشت یاد شده مبتنی براین است که نصب «یوم» به عامل مقدری چون «أذکر» یا «أذکروا» باشد.

ص: 40

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 10 - 1

1 - زمین همچون آسمان ، دست خوش تحولات عظیم در آستانه قیامت

یوم تمور السماء .. و تسیر الجبال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 37 - 2، 1

1 - شکافته شدن آسمان و از هم پاشیدن آن ، در آستانه قیامت

فإذا انشقت السماء

«انشقاق» به معنای شکافته شدن و در مورد آسمان به معنای درهم ریختن نظم کنونی اجرام است.

2 - سرخ شدن آسمان و شباهت پیدا کردن آن به چرمی گلگون ، به هنگام فروپاشی در آستانه قیامت

فإذا انشقت السماء فکانت ورده کالدهان

«ورده» به معنای گل سرخ و «دهان» به معنای چرم قرمز است. بنابراین «کانت ورده کالدهان»؛ یعنی، همانند چرم گلگون سرخ خواهد شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 18 - 1

1 - شکافته شدن و از هم گسستن آسمان ، در آستانه برپایی قیامت

یومًا .. السماء منفطر به

برداشت یاد شده، مبتنی بر این احتمال است که «با» در «به» ظرفیه و به معنای «فی» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 9 - 3، 1

1 - آسمان ، در آستانه برپایی قیامت ، از هم گسیخته شده و اجزای آن می گسلد .

وإذا السماء فرجت

«فرج»، به معنای شکاف است (قاموس المحيط).

3 - متلاشی شدن نظم کنونی آسمان ، در آستانه برپایی قیامت

وإذا السماء فرجت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 19 - 1

1 - آسمان در نخستین مراحل برپایی قیامت ، به فضایی باز و خالی از موانع عبور تبدیل خواهد شد .

وفتحت السماء فکانت أبواباً

مبالغه موجود در تعبیر «فکانت أبواباً» در تعبیر «فکانت ذات أبواب» نیست؛ زیرا در تعبیر اول، گویا آسمان - به جهت فراوانی راه

ص: 41

عبور - چیزی جز همان درب ها نیست. جمله «فتحت السماء» عطف بر «ینفخ» و یا حال برای فاعل «تأتون» است. در هر دو صورت، حوادث آغازین قیامت را بیان می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 1 - 1

1 - آسمان در آستانه قیامت ، از هم گسیخته خواهد شد .

إذا السماء انفطرت

«انفطار»؛ یعنی، انشقاق (تاج العروس). به قرینه «و إذا القبور بعثرت» در آیات بعد، انفصال اجزای آسمان از یکدیگر، پیش از حادثه قیامت و در آستانه آن خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 3 - 2

2 - ساختار زمین نیز مانند آسمان و ستارگان ، در آستانه قیامت به هم خورده و رخنه های فراوانی در پیکره آن پدیدار خواهد شد .

إذا السماء . . . و إذا الكواكب . . . و إذا البحار فجرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انشقاق - 84 - 1 - 1

1 - آسمان در آستانه قیامت ، از هم گسیخته شده و اجزای آن می گسلد .

إذا السماء انشقت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 48 - 13

13- « عن محمد بن مسلم قال : سمعت أبا جعفر (ع) يقول : . . . لعلمكم ترون إنه إذا كان يوم القيامة . . . إن الله تبارك و تعالی لا یعبد فی بلاده و لا یخلق خلقاً یعبدونه . . . بلی و الله لیخلقنّ خلقاً من غیر فحوله و لا إناث . . . و یخلق لهم أرضاً تحملهم و سماء تظلّهم ألیس الله یقول : « یوم تبدل الأرض غیر الأرض و السماوات » . . . ;

محمد بن مسلم گوید: از امام باقر(ع) شنیدم که می فرمود: . . . شاید شما گمان کنید هنگامی که روز قیامت فرارسد ... خدای تبارک و تعالی در بلاد خود عبادت نمی شود و خلقی را که عبادت او ... کند، نمی آفریند؟ چنین نیست، به خدا سوگند! خدا خلقی را از غیر نر و

ماده می آفریند و برای آنها زمینی که آنان را حمل کند و آسمانی که بر سر آنها سایه افکند، خلق می کند. آیا خدا نفرموده است: یوم تبدل الأرض غیر الأرض و السماوات؟».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 67 - 12، 5

5 - آسمان ها ، در روز قیامت پیچیده در دست قدرت خداوند است .

و السموت مطویّـت بیمنه

ص: 42

12 - « عن سليمان بن مهران ، قال سألت أبا عبد الله (ع) عن قول الله عز وجل « و الأرض جميعاً قبضته يوم القيامة » فقال يعني ملكه لا يملكها معه أحد . . . « و السماوات مطويات بيمينه » قال : اليمين اليد ، و اليد القدره و القوه يقول عز وجل و السماوات مطويات بقدرته و قوته سبحانه و تعالى عما يشركون ؛

سليمان بن مهران گوید: از امام صادق (ع) از سخن خداوند عزوجل که می فرماید: «و الأرض جميعاً قبضته يوم القيامة» سؤال نمودم، حضرت فرمود: یعنی زمین ملک او است [در قیامت] و هیچ کس غیر از او مالک زمین نیست. . . و درباره «و السماوات مطويات بيمينه» فرمود: یمین همان ید است و مراد از آن قدرت و قوت است و خداوند عزوجل فرمود: آسمان ها به قدرت و قوت خداوند به هم پیچیده می شوند و او منزّه و برتر است از هرگونه شرکی که به او نسبت می دهند».

48- آسمان هنگام قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 25 - 4, 3, 2, 1

1 - شکافته شدن آسمان ، در آستانه برپایی قیامت و نزول فرشتگان از آن ، حادثه ای در خور تأمل و یاد و یادآوری

و يوم تشقق السماء بالغمم و نزل الملائكة تنزيلاً

برداشت فوق، مبتنی بر این است که «یوم» متعلق به فعلی محذوف (همچون «اذکر») باشد.

2 - آسمان به همراه ابر ها ، در آستانه برپایی قیامت شکافته خواهد شد .

يوم تشقق السماء بالغمم

برداشت فوق، مبتنی بر این است که «با» در «بالغمام» برای ملابست باشد؛ مثل «ركب الامير بسلاحه؛ امير همراه سلاحش بر مركب خود سوار شد».

3 - آسمان ، در آستانه برپایی قیامت ، به وسیله ابر ها شکافته خواهد شد .

و يوم تشقق السماء بالغمم

برداشت فوق، بر این اساس است که «با» در «بالغمام» برای سببیت باشد.

4 - با شکافته شدن آسمان در آستانه برپایی قیامت ، فرشتگان بر اهل زمین فرود خواهند آمد .

و يوم تشقق السماء بالغمم و نزل الملائكة تنزيلاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - گداخته شدن آسمان ، همچون ذوب فلزات در آستانه برپایی قیامت

یوم تکون السماء کالمهل

«مهل» به هر فلز گداخته شده (همچون طلا، نقره، مس و ..) گفته می شود.

ص: 43

49- آسیب پذیری در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 40 - 8

8 - انسان در صحنه قیامت ، در معرض آسیب ها و نیازمند امنیت

أم من یأتی ءامناً یوم القیمه

با توجه به اتصاف مؤمنان به وصف امنیت و آرامش، مطلب بالا برداشت می شود.

50- آغاز برپایی قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 23 - 3

3 - حاضران در صحنه قیامت ، در آغاز برپایی آن جهنم را مشاهده نمی کنند . *

و جایء یومئذ بجهنم

51- آغاز قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 14 - 15

15 - نبود فاصله زمانی بین مرگ تمامی انسان ها و آغاز قیامت

فاغرینا بینهم العداوه و البغضاء إلی یوم القیمه

بقای مسیحیان تا روز قیامت، حاکی از نبود فاصله بین قیامت و مرگ انسانهاست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 49 - 3

3 - انقراض نسل بشر در دنیا و آغاز قیامت ، غافل گیرانه و در حالی خواهد بود که همگان سرگرم جدال و کشمکش روزانه اند .

ما ینظرون إلا صیحه وحده تأخذهم و هم یخصمون

«يخصّمون» (از ماده «خصومت» و «خصام») به معنای جدال و کشمکش است و جمله «و هم یخصمون»، حال برای ضمیر مفعولی در «تأخذهم» است؛ یعنی، در حالی که آنان سرگرم جدال و کشمکش بر سر زندگی مادی اند، ناگهان صیحه سهمگین آنان را فراخواهد گرفت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 51 - 2

2 - جهان آخرت و رستاخیز انسان ها، با نفخ صور آغاز خواهد شد .

ص: 44

و نفخ فی الصور فإذا هم من الأجداث إلى ربهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 8 - 1

1 - آغاز شدن رستاخیز انسان ها ، با دمیده شدن در صور

فإذا نقر فی الناقور

«ناقور» به معنای «صور» است (قاموس المحيط و مفردات راغب).

52- آفرینش در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 104 - 4

4- برپایی قیامت به معنای نیستی محض و نابودی کامل جهان طبیعت و آفرینش دوباره آن نیست ؛ بلکه به معنای در هم پیچیده شدن نظم کنونی آن و تبدیل به نظم نوین است .

یوم نطوی السماء کطی السجل للکتب

با توجه به تشبیه در هم پیچیدگی آسمان به پیچیده شدن طومار - که به معنای حفظ اصل و موجودیت آن همراه با از بین رفتن نظام حاکم بر آن است - مطلب یاد شده به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 11 - 4

4- آکنده شدن فضا از دودی تیره و غلیظ ، در آستانه برپایی قیامت

فارتقب یوم تأتی السماء بدخان ممین

بنابراین که آیه شریفه، در مورد علایم روز قیامت باشد، برداشت بالا به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 11 - 4

4- تیرگی تمام جهان ، در آستانه قیامت *

یغشی الناس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 9 - 2

2- تحولات شگفت و ناهنجار در نظام طبیعت ، در آستانه رستاخیز

یوم تمور السماء مورًا

برداشت یاد شده بر این اساس است که «تمور» در معنای اضطراب و ناآرامی به کار رفته باشد.

ص: 45

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 11 - 1

1 - برپایی قیامت ، در پی تحولات عظیم و دگرگونی نظام هستی

یوم تمور . . . و تسیر الجبال ... فویل

تفریح «فویل» بر حوادث مطرح شده در آیات پیشین، بیانگر مطلب بالا است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 8 - 2

2 - دگرگون شدن نظم کنونی منظومه شمسی ، در آستانه برپایی قیامت

فإذا النجوم طمست

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مظفین - 83 - 6 - 4

4 - عوالم هستی ، پس از برپایی قیامت نیز در حال رشد و تکامل خواهند بود . *

یوم یقوم الناس لربّ العلمین

توصیف خداوند به «ربّ العالمین» - حتی در قیامت - بیانگر تداوم تدبیر و تربیت جهان هستی، در آن زمان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قارعه - 101 - 2 - 3

3 - جهان در آستانه قیامت ، به گونه ای شگفت آور درهم کوبیده خواهد شد .

ما القارعه

53- آگاهی از برپایی قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 187 - 15،14،13،11،10،4،2

2- آگاهی به زمان برپایی قیامت ، دانشی در انحصار خداوند

قل إنما علمها عند ربی . . . قل إنما علمها عند الله

4- خداوند تنها قدرتی است که بر آشکارسازی قیامت تواناست .

لا یجلیها لوقتہا إلا هو

«تجلیه» مصدر «یجلی» به معنای اظهار کردن و آشکار ساختن است.

10- دانش بشر ناتوان از پیش بینی زمان برپایی قیامت ، حتی به صورت احتمال

لا تأتیکم إلا بغتہ

ص: 46

در صورتی می توان گفت چیزی ناگهانی و بی خبر تحقق یافت که انسان زمان تحقق آن را، حتی به صورت احتمال و حدس، در ذهن خویش ترسیم نکرده باشد.

11 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) بر خلاف تصور مردم، بر آگاه شدن به زمان تحقق قیامت اصرار نداشت و برای دستیابی به آن تلاش نکرد.

یسئلونک کأنک حفی عنها

«حفی به» یعنی کنجکاوی نمود و درباره آن زیاد پرسش کرد. چون کلمه «حفی» در آیه شریفه با «عن» متعدی شده، معنای کشف کردن نیز در آن مندرج است. یعنی «کانک حفی بها مستکشفها عنها». گویا تو پرسش کرده ای و در صدد کشف آن برآمده ای.

13 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، بر خلاف تصور مردم، به زمان برپایی قیامت آگاه نبود.

یسئلونک کأنک حفی عنها

«حفی عنها» که دلالت بر پرسش زیاد و تلاش برای کشف زمان قیامت دارد، به قرینه «یسئلونک»، کنایه از آگاهی نیز می باشد. یعنی آنان گمان می کنند که تو از زمان قیامت پرسش کرده ای و در نتیجه بدان آگاه شده ای.

14 - عموم مردم نمی دانند که آگاهی به زمان قیامت در انحصار خداوند است.

و لکن اکثر الناس لا یعلمون

مفعول «لا یعلمون» معنایی است که از «انما علمها ..» به دست می آید.

15 - انحصار دانش قیامت به خدا، خود علم و معرفتی است که تنها برخی از مردم آن را درخواهند یافت.

إنما علمها عند الله و لکن اکثر الناس لا یعلمون

54- آگاهی از قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 2 - 7

7 - تنها خداوند آگاه از زمان قیامت و حشر آدمی است.

و أجل مسمى عنده

مراد از «اجل مسمى» می تواند زمان برپایی قیامت باشد که پس از ذکر خلقت و عمر آدمی به عنوان آخرین منزل ذکر شده است.

55- آگاهی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 164 - 10

10 - خداوند آگاه کننده مردم به حقانیت معارف دین در قیامت

ثم إلى ربكم مرجعكم فينبئكم

ص: 47

56- آل فرعون در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 46 - 6

6 - به دوزخ افتادن خاندان فرعون در قیامت با فرمان الهی

و یوم تقوم الساعة أدخلوا آل فرعون أشدّ العذاب

57- آمادگی برای قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 34 - 2

2 - لازم است که انسان، برای حضور در صحنه قیامت، همواره آماده باشد.

إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ . . . و ما تدری نفس بأیّ أرض تموت

نامعلوم گذاشته شدن زمان برپایی قیامت، احتمال دارد به خاطر این نکته باشد که انسان، همواره برای آن، باید آماده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 17 - 14

14 - لزوم آمادگی همیشگی انسان برای مواجهه با قیامت

و ما یدریک لعلّ الساعة قریب

خبر از نزدیکی قیامت، می تواند ناظر به مطلب یاد شده باشد.

58- آموزش در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 41 - 1

1- حضرت ابراهیم (ع) از خداوند خواستار آموزش خود، پدر و مادرش و مؤمنان در روز برپایی قیامت شد.

رَبَّنَا اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدِيَّ وَلِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ يَقُومُ الْحِسَابُ

59- آموزشهای خدا در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 111 - 4

4- جلوه و ظهور غفران و رحمت گسترده الهی در قیامت

ص: 48

إن ربك . . . لغفور رحيم . يوم تأتي كل نفس تجدل عن نفسها

برداشت فوق، مبتنی بر این نکته است که «یوم» ظرف برای «لغفور رحیم» باشد.

60- آهسته گویی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 108 - 5,9

5- مردم حاضر در صحنه قیامت، گفتار خود را با صدایی آهسته به زبان خواهند آورد.

یومئذ ... خشعت الأصوات للرحمن

«خشوع صوت» به معنای پایین آمدن صدا است (تاج العروس).

9- روز قیامت، هیچ صدایی از آدمیان به جز صدای پنهان و زیر لب و یا صدای آهسته گام ها، شنیده نخواهد شد.

و خشعت الأصوات للرحمن فلا تسمع إلا همسًا

«همس»؛ یعنی، صدای پنهان و «همس الأقدام» به مخفیانه ترین قدم زدن گفته می شود (معجم مقاییس اللغه) در این آیه هر دو معنا محتمل است.

61- ابتلا در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- انعام - 6 - 31 - 13

13 - آدمی در قیامت گرفتار پیامدهای اعمال خویش است.

و هم یحملون أوزارهم علی ظهورهم

62- ابرار در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 14 - 4

4- مردم در قیامت، به دو گروه شاخص «ابرار» و «فجار» تقسیم خواهند شد.

إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ . وَإِنَّ الْفَجَّارَ لَفِي جَحِيمٍ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مظفین - 83 - 23 - 1

1 - نیکوکاران در قیامت ، بر تخت های تزیین شده آرمیده و به تماشای منظره ها خواهند پرداخت .

ص: 49

«أریکه» (مفرد «أرائک») به تختی گفته می شود که تزئین یافته و در خیمه یا خانه ای نهاده شود. هم چنین به جایگاه آرمیدن و لمیدن - اعم از تخت، یا تخت عروس و یا تخت خواب - اطلاق می شود. (قاموس)

63- ابرها هنگام قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 25 - 2,3

2- آسمان به همراه ابرها ، در آستانه برپایی قیامت شکافته خواهد شد .

یوم تشقق السماء بالغمم

برداشت فوق، مبتنی بر این است که «با» در «بالغمام» برای ملابست باشد؛ مثل «رکب الامیر بسلاحه؛ امیر همراه سلاحش بر مرکب خود سوار شد».

3- آسمان ، در آستانه برپایی قیامت ، به وسیله ابرها شکافته خواهد شد .

و یوم تشقق السماء بالغمم

برداشت فوق، بر این اساس است که «با» در «بالغمام» برای سببیت باشد.

64- ابلیس در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 22 - 27

27- « قال رسول الله (صلی الله علیه و آله) : إذا جمع الله الأولین و الآخرین و قضی بینهم و فرغ من القضاء . . . الکافرون . . . یأتون ابلیس فیقولون : . . . قم أنت فاشفع لنا فإنک أنت أضللتنا فیقوم ابلیس . . . و یقول عند ذلک : « إن الله وعدکم وعد الحق و وعدتکم فاخلفتکم . . . » ؛

از رسول خدا (صلی الله علیه و آله) روایت شده است که فرمود: آن گاه که خداوند اولین و آخرین انسانها را جمع کرد و میان آنان حکم نمود و از حکم کردن فارغ شد . . . کافران . . . نزد ابلیس آیند و گویند: . . . تو برخیز و برای ما شفاعت کن؛ پس همانا تنها تو ما را گمراه کردی. پس ابلیس می ایستد . . . و در این هنگام می گوید: «إن الله وعدکم وعد الحق و وعدتکم فاخلفتکم...».

65- اجابت دعا در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 41 - 10

10 - امکان استجابت دعا در قیامت

ص: 50

أو أتتكم الساعة . . . فيكشف ما تدعون إليه إن شاء

66- اجابت کنندگان خدا در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 18 - 4

4- اجابت کنندگان دعوت خدا، از حسابرسی روز قیامت رنجی نمی برند و بر آنان سخت گرفته نمی شود.

للذین استجابوا لربهم الحسنی

مقصود از «الحسنی» به قرینه مقابله آن - در ذیل آیه - با فرجام روی گردانان از دعوت خدا، معنایی مقابل «سوء الحساب» و نیز مقابل «جهنم» است. بنابراین مراد از «الحسنی» حساب آسان و نیز بهشت می باشد.

67- اجابت منادی قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 108 - 2

2 - همه آدمیان، بدون هیچ تخلف و با انضباط کامل، به ندای دعوت کننده روز قیامت پاسخ داده و از وی پیروی خواهند کرد.

یومئذ یتبعون الداعی لاعوج له

ضمیر «له» ممکن است به «اتباع» (مستفاد از «یتبعون») برگردد. در این صورت مفاد «لاعوج له» این است که در پیروی از داعی روز قیامت، هیچ تخلف و انحرافی صورت نخواهد گرفت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 8 - 1

1 - شتاب آدمیان در خروج از قبرها، برای اجابت منادی رستاخیز

یخرجون من الأجداث . . . مهطعین إلى الداع

68- اجتماع در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 9 - 4

4- خداوند ، همه مردم را در قیامت جمع خواهد کرد .

رَبَّنَا اَنْتَ جَامِعُ النَّاسِ لِيَوْمٍ لَا رَيْبَ فِيهِ

بنابراینکه «لیوم» به معنای «فی یوم» باشد.

ص: 51

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 87 - 2,3

2 - قیامت ، پایان گردآوری انسان ها از سوی خداوند

لیجمعنکم الی یوم القیمه

3 - قیامت ، روز گردآوری تمامی انسانها

لیجمعنکم الی یوم القیمه

بر اساس این احتمال که «الی» به معنی «فی» باشد ; چنانچه برخی از مفسران اظهار داشته اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 22 - 1,3

1 - خداوند تمامی آدمیان را در روز قیامت گرد می آورد.

و یوم نحشرهم جمیعا

3 - خداوند گردآورنده تمامی ستمگران (اهل کتاب و مشرکان) در قیامت

ینه لایفلیح الظلمون . . . و یوم نحشرهم جمیعا

چون در آیات گذشته سخن از مشرکان و اهل کتاب به میان آمده بود، در برداشت این دو گروه به عنوان مصادیقی بارز از ظالمان مشخص شده اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 72 - 7

7 - قیامت روز گرد آمدن تمامی آدمیان در پیشگاه خداوند است.

و هو الذی الیه تحشرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 102 - 7

7- قیامت، روز اجتماع و گردآمدن انسان ها است .

نحشر المجرمین

«حشر» به معنای جمع کردن است (لسان العرب) و در آن، معنای سوق دادن نیز لحاظ می شود (مقایس اللغه).

69- اجتناب از تکذیب قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 2 - 3

3- تهدید منکران قیامت، به دست برداشتن از انکار آن تا فرصت باقی مانده

ص: 52

«کاذبه» می تواند صفت برای موصوف مقدر باشد (نفس کاذبه). در این صورت آیه شریفه نظر به کافران دارد که تا وقت باقی است، دست از انکار قیامت بردارند؛ زیرا روزی که قیامت واقع شود، آنان جز تسلیم شدن در برابر واقعیت و گرفتار سرافکندگی شدن فرجامی ندارند.

70- اجرام آسمانی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 9 - 1

1 - حرکت سریع و بی سابقه اجرام آسمانی ، در آستانه رخداد قیامت

یوم تمور السماء مورًا

«مور» (مصدر «تمور») در معانی «حرکت سریع» و «اضطراب و ناآرامی» به کار می رود. برداشت بالا با توجه به معنای نخست آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 37 - 3

3 - ذوب شدن اجرام آسمانی چون روغن گداخته ، به هنگام فروپاشی در آستانه قیامت

فإذا انشقت السماء فکانت ورده کالدهان

برداشت یاد شده در صورتی است که «دهان» به معنای روغنی باشد که در نتیجه گداختن به رنگ گل سرخ در آمده است (چنان که عده ای از مفسران برآند) برداشت بالا استفاده می شود.

71- احاطه منادی قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 41 - 4

4 - همه انسان ها به هنگام رستاخیز ، در احاطه منادی حق به گونه ای همسان *

و استمع یوم یناد المناد من مکان قریب

تعبیر «من مکان قریب» ممکن است بیانگر این نکته باشد که در قیامت، همه انسان ها در برابر مبدأ حاکمیت و ندای حق، نسبتی همسان دارند و بعد مکانی وجود ندارد.

72- احتجاج در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 76 - 13

13 - یهودیان معتقد به برپایی قیامت ، بر قراری صحنه های محاکمه در آن روز و احتجاج انسان ها علیه یکدیگر در پیشگاه خدا

أتحدثونهم ... لیحاجوكم به عند ربكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 29 - 2

2 - احتجاج الهی در قیامت با امت ها ، براساس مدرک و سند

هذا کتبنا

73- احزاب کافر در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 48 - 1,2,3

1 - احزاب کفرپیشه و مستکبر دارای علامت و نشانهایی مخصوص به خود در قیامت

و نادى اصحاب الاعراف رجالا یعرفونهم بسیمهم

2 - اصحاب اعراف در صحنه قیامت ، احزاب کفرپیشه و مستکبر را به وسیله علامتهایشان خواهند شناخت .

یعرفونهم بسیمهم

3 - اصحاب اعراف در صحنه قیامت ، احزاب کفرپیشه و مستکبر را مخاطب ساخته و از فاصله ای دور با آنان سخن می گویند .

و نادى اصحاب الاعراف رجالا

74- احزاب مستکبر در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 48 - 1,2,3

1 - احزاب کفرپیشه و مستکبر دارای علامت و نشانهایی مخصوص به خود در قیامت

و نادى اصحاب الاعراف رجالا يعرفونهم بسيمهم

2 - اصحاب اعراف در صحنه قیامت ، احزاب کفرپیشه و مستکبر را به وسیله علامتهایشان خواهند شناخت .

يعرفونهم بسيمهم

3 - اصحاب اعراف در صحنه قیامت ، احزاب کفرپیشه و مستکبر را مخاطب ساخته و از فاصله ای دور با آنان سخن می گویند .

و نادى اصحاب الاعراف رجالا

ص: 54

75- احساس خطر در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 34 - 3

3- قیامت ، روز احساس خطر ؛ حتی از نزدیک ترین خویشاوندان خود*

يفرّ المرء من أخيه

فرار از برادر، حاکی از خطری است که باقی ماندن در کنار او، آن را محتمل می سازد؛ چه خطری باشد که فرار از آن سودی نمی بخشد (نظیر گذشت نکردن برادر از حقوقی که برادرش آن را پایمال کرده است) و چه خطری که توهمی بیش نیست (نظیر این گمان که اگر بماند به آتش او بسوزد).

76- احساسات در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 167 - 6

6- وجود احساسات و حالات روانی برای انسان ها در قیامت

لو أن لنا كرة فنتبرأ منهم كما تبتّروا منا

77- احضار انسان ها در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 52 - 1

1- رستاخیز ، روز احضار انسان ها از سوی خداوند

يوم يدعوكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - يس - 36 - 32 - 1

1 - تمامی انسان ها بدون استثنا ، در قیامت برای حساب رسی و کیفر و پاداش به پیشگاه خداوند احضار خواهند شد .

وإن كلّ لَمَّا جمیع لدینا محضرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 53 - 3,4

3 - زنده شدن انسان ها و احضارشان به پیشگاه خداوند در قیامت ، تنها به مدت یک صیحه و بانگ زدن به طول می انجامد .

ص: 55

إن كانت إلا صيحة وحده فإذا هم جميع لدينا محضرون

توصیف نفخ صور به این که آن تنها یک صیحه است، می تواند برای بیان مدت زمان زنده شدن و احضار گشتن انسان ها به پیشگاه خداوند رحمان باشد.

4- احضار انسان ها به پیشگاه خداوند در قیامت، بسیار سریع و بی هیچ فاصله ای با نفخ صور انجام خواهد پذیرفت.

إن كانت إلا صيحة وحده فإذا هم جميع لدينا محضرون

برداشت یاد شده از آمدن «إذا»ی فجائیه - پس از ذکر نفخ صور - به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 31 - 4

4- همه انسان ها در قیامت، به پیشگاه خداوند احضار خواهند شد.

ثم إنكم يوم القيمة عند ربكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مطففین - 83 - 5 - 3

3- احضار انسان ها در صحنه قیامت، از اهداف محشور ساختن آنان است.*

مبعوثون . لیوم عظیم

لام در «لیوم» ممکن است بر تعلیل دلالت کند؛ یعنی، حشر انسان ها به جهت روز قیامت و حضور در صحنه های آن است.

78- احضار مشرکان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 82 - 6

6- قیامت، روز احضار و محاکمه مشرکان و معبود های آنان

سیکفرون بعبادتهم و یکنونون علیهم ضدًا

79- احضار معبودان مشرکان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 82 - 6

6- قیامت ، روز احضار و محاکمه مشرکان و معبود های آنان

سیکفرون بعبادتهم و یکنونون علیهم ضدًا

ص: 56

80- احضار هدایت ناپذیران در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 61 - 9

9- هدایت ناپذیران، برای مؤاخذه و کیفر در روز رستاخیز احضار خواهند شد.

ثم هو یوم القیمه من المحضرن

81- احیای ذکر قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - غاشیه - 88 - 21 - 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مأمور موعظه و زنده نگه داشتن یاد قیامت در خاطره ها و توجه دادن انسان ها، به قدرت خداوند

فذكر

«ذکر»، حالتی است در نفس انسان که او را بر محافظت از معارفی که فرا گرفته، توانا می سازد. این کلمه با «حفظ» به یک معنا است؛ جز این که اصل فراگیری «حفظ» و در خاطر حاضر داشتن، «ذکر» خوانده می شود (مفردات راغب)؛ بنابراین «ذکر»؛ یعنی، متوجه ساز و به ذهن آنان بیفکن. این واژه - چنانچه در قاموس آمده است - در معنای موعظه کردن نیز به کار می رود.

82- احیای مردگان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 22 - 1

1 - زنده شدن مردگان در قیامت، حتمی است.

ثم إذا شاء أنشره

«إنشار» (مصدر «أنشر») به معنای احیا است (لسان العرب). حرف شرط «إذا» در مواردی به کار می رود که وقوع کار، مسلّم گرفته شده است.

83- اخبار خدا در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - خداوند ، خبر دهنده تمامی اعمال دنیوی انسان ها به آنان ، در قیامت

و ستردون إلى علم الغیب و الشهده فینبئکم بما کنتم تعملون

ص: 57

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 6 - 5

5 - خداوند ، در روز قیامت تمامی اعمال کافران را به آنان خبر خواهد داد .

فَيَنْبِتُهُمْ بِمَا عَمَلُوا

84- اختفای حقایق در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 103 - 5

5 - در قیامت نیز برخی حقایق برای گروهی از مردم مخفی می ماند .

يَتَخَفَتُونَ بَيْنَهُمْ إِنْ لَبِثْتُمْ إِلَّا عَشْرًا

جمله «یتخافتون» دلالت می کند که مفاد «إِنْ لَبِثْتُمْ إِلَّا عَشْرًا» محور صحبت مجرمان بوده است؛ نه این که بر آن اتفاق نظر داشته باشند و ارائه نظرهای گوناگون، حاکی از مشخص نبودن حقیقت برای برخی از آنان است.

85- اختفای قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 30 - 6

6 - زمان وقوع قیامت ، برای هیچ کس روشن نیست .

يَقُولُونَ مَتَى هَذَا الْوَعْدِ... قُلْ لَكُمْ مِيعَادٌ يَوْمَ

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که خداوند، به سؤال درباره زمان وقوع پاسخ نداده و تنها به حتمی بودن وقوع آن بسنده کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 17 - 12

12 - زمان وقوع قیامت ، مخفی و پنهان حتی برای پیامبر (صلی الله علیه و آله)

و ما يدريك لعل الساعة قريب

86- اختفای وقت قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 22 - 5

ص: 58

5- زمان قیامت ، نامعلوم است .

ثم إذا شاء أنشره

کارهایی که در آیات پیشین به خداوند نسبت داده شد، گرچه مقید به مشیت الهی است؛ ولی قید «إذا شاء» تنها در مورد محسوس شدن انسان ذکر شده است تا این نکته را برساند که هر چند برای آن افعال (خَلَقَهُ، يَسِّرُهُ، أَمَاتَهُ وَأَقْبَرَهُ) می توان زمانی را حدس زد؛ ولی در مورد قیامت، تنها باید به خواست خداوند نظر داشت.

87- اختلاط رنگ کوهها در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قارعه - 101 - 5 - 2

2- کوبندگی حوادث قیامت ، تمام کوه ها را متلاشی کرده ، ذرات رنگارنگ آنها را درهم خواهد آمیخت .

ما القارعه . يوم ... تكون الجبال كالعهن المنفوش

88- اختلاف مشرکان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 14 - 1

1 - میان مشرکان به هنگام بر پایی قیامت تفرقه و جدایی می افتد .

ويوم تقوم الساعة يومئذ يتفرقون

برداشت فوق، بنابراین است که مرجع ضمیر فاعلی «یتفرقون» مطابق آیه قبل، مشرکان باشد.

89- اخراج مردگان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - زلزله - 99 - 4 - 3

3 - زمین پس از تحولاتی در سه مرحله (« لرزش ویرانگر در پایان عمر دنیا » ، « اخراج مردگان از درون خود در آغاز قیامت » و « اظهار اطلاعات بایگانی شده در خود ») ، مکان حسابرسی اعمال انسان ها خواهد شد .

إذا زلزلت ... و أخرجت ... تحدّث أخبارها

آیات این سوره می تواند بیانگر حوادث آخرت باشد که از پایان نظام موجود، شروع می شود. تعبیر «یومئذ» - در این احتمال - نشانگر وقوع تمام آن حوادث، در یک زمان گسترده است.

ص: 59

90- ادراک دلایل قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 103 - 4

4- ناباوران به قیامت از درک دلالت عذاب های دنیوی ، بر قیامت و عذاب های اخروی ناتوانند .

إن فی ذلک لآیه لمن خاف عذاب الآخره

روشن است که دلالت عذابهای دنیوی بر حقانیت قیامت، اختصاص به گروهی خاص ندارد. بنابراین لام در «لمن خاف...» لام انتفاع است و بیانگر این نکته می باشد که: هر چند آیت بودن عذابها اختصاص به کسی ندارد؛ ولی ناباوران به قیامت از فهم آن محرومند.

91- ارزش ها در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 58 - 5

5 - ظهور ارزش احسان ، برای کافران و گنه کاران در قیامت

لو أن لی کره فأکون من المحسنین

92- ارزشها در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 212 - 13

13 - قیامت ، روز ظهور برتری تقوایبندگان بر کافران و روز ظهور ارزش های حقیقی

و الذین اتقوا فوqهم یوم القیمه

چون برتری مؤمنان تقوایبیشه در دنیا نیز حتمی است ؛ بنابراین «یوم القیمه»، ظرف ظهور این برتری خواهد بود.

93- استبعاد قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 61 - 4

4- تردید و استبعاد مشرکان مکه ، در امکان وقوع قیامت

و إِنَّهُ لَعَلْمٌ لِّلسَّاعَةِ فَلَا تَمْتَرْنَ بِهَا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 60

4 - ناباوری بی جای کافران نسبت به نزدیک شدن لحظه به لحظه قیامت

أزفت الأزفه .. أفمن هذا الحديث

در صورتی که «هذا» اشاره باشد به آنچه در آیات پیشین درباره نزدیکی قیامت و وعده ها و عیدهای الهی بیان شده است، برداشت بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 6 - 1

1 - کافران، برپایی قیامت و عذاب آن را، امری بعید و به دور از حقیقت می دانند.

إنهم يرونه بعيداً

با توجه به این که کافران، منکر معاد بودند، مقصود آنان از «بعید»، بعید زمانی نیست؛ بلکه مقصود دور بودن از دایره امکان است.

94- استماع حوادث قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - غاشیه - 88 - 1 - 1

1 - خداوند، هشداردهنده به انسان ها و تشویق کننده آنان به شنیدن حوادث قیامت

هل أتیک حدیث الغشیه

استفهام در «هل أتاک»، برای ترغیب به شنیدن پاسخ است و خطاب در آن، گرچه ممکن است به طور مستقیم متوجه پیامبر (صلی الله علیه و آله) باشد؛ ولی به دلیل سیاق آیات، مراد عموم انسان ها است.

95- استمداد در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 91 - 5,7

5 - ایمان، ارزشی فراتر از سنجش و مقایسه با تمامی مادیات

انّ الذین کفروا .. فلن یقبل من احدهم ملء الارض ذهباً

7- وجود یاوران و شفیعیان در قیامت *

و ما لهم من ناصرین

تقدیم «لهم» بر «ناصرین» که بیانگر حصر است، می رساند که یاوران و شفیعیان در قیامت هستند؛ ولی تنها کافران از شفاعت آنان محرومند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 61

1- خداوند، در قیامت، به مشرکان فرصت خواهد داد تا از معبودهای پنداری خویش استمداد کنند.

نادوا شركاءى الذین زعمتم

2- مشرکان، در قیامت، به پندار توان مندی معبودان شان بر یاری آنان، عجزلانه، از آنان استمداد خواهند کرد.

و یوم یقول نادوا .. فدعوهم

«فای تعقیب» در «فدعوهم» بر بی درنگ بودن کار آنان دلالت می کند. کاربرد فعل ماضی، برای کاری که در قیامت انجام می گیرد (دعوهم) نشانه آن است که - به مجرد فرصت یافتن مشرکان - باید استمداد را انجام یافته تلقی کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 32 - 4

4- قیامت، روز فریاد و استمداد خلائق

یوم التناد

«تناد» اگر مخفف «تنادی» باشد، از نداء، مشتق است؛ ولی اگر مخفف «تنادّ» باشد به معنای اختلاف و پراکندگی خواهد بود. بنابراین «یوم التناد»؛ یعنی، روز تفرّق و جدایی. گفتنی است برداشت یاد شده مبتنی بر معنای نخست است.

96- استهزایان قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 3 - 4

4 - کافران، وقوع قیامت را امری مسخره دانسته و آن را به استهزا می گرفتند.

وقال الذین کفروا لاتأتینا الساعه

تعبیر به نیامدن قیامت (لاتأتینا) یا به جهت این است که قیامت از جمله امور زمانی است و یا به جهت به سخره و استهزا گرفتن آن می باشد. برداشت یاد شده، براساس احتمال دوم است.

97- استهزاهای مکذبان قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- منکران ربوبیت خدا و کافران به قیامت از سر استهزا و ناباوری، خواهان تعجیل در فرا رسیدن عذاب های موعود

یستعجلونک بالسیئه

«استعجال» (مصدر یستعجلون) به معنای درخواست عجله است. حرف «باء» در «بالسیئه» برای تعدیه و «ال» در آن عهد ذهنی است؛ یعنی، آن بدی و مراد از آن به قرینه «قد خلت من قبلهم المثلات» عذاب است. بنابراین «یستعجلونک بالسیئه»؛ یعنی، از تو می خواهند در آوردن آن عذاب وعده داده شده تعجیل کنی.

ص: 62

98- استهزای اخروی استهزاگران قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 14 - 1

1 - استهزاکنندگان دین و قیامت ، مورد تحقیر و تمسخر در آتش دوزخ

یسئلون ایّان یوم الدین . . . ذوقوا فتنکم هذا الذی کنتم به تستعجلون

امر در «ذوقوا»، برای تهکم و استهزا است.

99- استهزای اخروی مکذبان قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 14 - 3

3 - تکذیب کنندگان قیامت ، علاوه بر گرفتاری به کیفر جسمانی (سوختن) ، به کیفر روانی (تحقیر و استهزا) نیز مبتلا خواهند شد .

و إذا ألقوا منها مكاناً ضیقاً . . . لاتدعوا الیوم ثبوراً وحداً و ادعوا ثبوراً ک

جمله «لاتدعوا. . .» - به جای جواب مناسب با «دعوا هنالک ثبوراً» - می تواند برای تحقیر و استهزای آنان باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 15 - 1

1 - استهزا شدن تکذیب گران در آستانه دوزخ ، به وسیله یادآوری سخنان کفرآلودشان به ایشان

أفسح هذا

استفهام در «أفسح هذا» برای تهکم و استهزا است.

100- استهزای قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 71 - 3

3 - پرسش ناباورانه و تمسخرآمیز منکران معاد ، از زمان برپایی رستاخیز و مجازات کافران

لقد وعدنا هذا.. و يقولون متى هذا الوعد

مراد از «الوعد» به قرینه آیات پیشین، می تواند وعده رستاخیز باشد. برداشت یاد شده بر پایه این احتمال است.

ص: 63

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 18 - 1

1 - درخواست تمسخرآمیز مشرکان عصر بعثت ، نسبت به برپایی هر چه زودتر قیامت

یستعجل بها الذین لایؤمنون بها

درخواست برپایی قیامت از سوی کسانی که مؤمن به آن نیستند، نشانگر استهزاآمیز بودن خواسته آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 83 - 12

12 - برخورد بازیگرانه و تمسخرآمیز دین ناباوران با مسأله قیامت

فذرهم یخوضوا ویلعبوا حتی یلقوا یومهم الذی یوعدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جاثیه - 45 - 32 - 10

10 - موضع کافران در برابر پیامبران و وعده آنان به برپایی قیامت ، موضعی مستکبرانه و استهزاآمیز

وإذا قیل . . . و الساعه لاریب فیها قلتما ندری . . . و ما نحن بمستیقنین

از سیاق آیه، استفاده می شود که سخن کافران در «ما ندری. . .» لحن استهزایی نیز داشته و آیه بعد مؤید این معنا است (کانوا به یستهزءون).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 12 - 1

1 - سؤال تمسخرآمیز کافران درباره زمان برپایی روز جزا

یسئلون ائیان الذین

از آیات قبل و بعد، تمسخرآمیز بودن سؤال کافران استفاده می شود؛ زیرا آنان اصولاً در مقام فهم حق نبودند و با این پرسش، می خواستند راهی دیگر برای انکار معاد و وسیله ای برای تمسخر آن پیدا کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 25 - 1

1 - پرسش ناباورانه و تمسخرآمیز کافران ، از زمان برپایی قیامت

و يقولون متی هذا الوعد

استفهام در «متی هذا الوعد» حقیقی نیست؛ بلکه از باب تهکّم و استهزا است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 38 - 2

2 - ادعای استهزاآمیز کافران ، به بهشتی بودن خود بر فرض برپایی قیامت

أیطمع کلّ امرئ منہم أن یدخل جنّہ نعیم

ص: 64

مفسران اظهار داشته اند: که کافران به هنگام شنیدن سخنان پیامبر (صلی الله علیه و آله)، به استهزا می گفتند: اگر آنچه پیامبر می گوید درست باشد؛ ما زودتر از آنان به بهشت خواهیم رفت و از آنان سزاوارتریم.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 6 - 1

1 - پرسش ناباورانه و تمسخرآمیز کافران ، از زمان برپایی قیامت

یسئل ایتان یوم القیمه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 42 - 3

3 - طغیان گران دنیاطلب ، با پرسش مکرر از زمان قیامت به استهزای آن می پرداختند .

یسئلونک عن الساعه ایتان مرسیها

فاعل «یسئلونک»، در برداشت یاد شده «من طغی..» دانسته شده است. این برداشت، ناظر به احتمالی است که به قرینه «إتّما أنت منذر من یخشاها» در آیات بعد استفاده می شود؛ زیرا کسی که از انداز قیامت هراسی ندارد، پرسش او از زمان وقوع آن استهزایی خواهد بود.

101- استهزای مؤمنان به قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 48 - 2

2- کافران صدراسلام ، منکر برپایی قیامت بوده و عقیده به آن را مورد استهزا قرار می دادند .

و یقولون متی هذا الوعد

استفهام در «متی هذا الوعد» - برابر نظر بیشتر مفسران - برای تهکم و استهزا است.

102- اشراف قوم نوح و قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 27 - 1

1- اشراف و سران قوم نوح ، پیامبری آن حضرت را انکار کرده و به توحید و برپایی قیامت کافر شدند .

فقال المأذون الذين كفروا من قومه

متعلق «كفروا» به قرینه آیه قبل توحید ، نبوت نوح و برپایی قیامت است.

ص: 65

103- اصحاب اخدود در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 7 - 8

8 - نظاره گر بودن اصحاب اخدود بر جنایت های خویش درباره مؤمنان ، جایی برای انکار آن در قیامت باقی نمی گذارد .

و هم علی ما یفعلون بالمؤمنین شهود

منظور از تحمل شهادت - که آیه شریفه بر آن دلالت دارد - ممکن است این باشد که آزار دهندگان، از انکار آن در قیامت ناتوان خواهند بود؛ زیرا خود گواه کردار خویش بوده اند.

104- اصحاب اعراف در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 46 - 3,6

3 - اعرافیان ، مشرف و ناظر بر تمامی انسان های حاضر در صحنه قیامت

و علی الاعراف رجال یعرفون کلاً بسیمهم

توصیف اصحاب اعراف به اینکه بر بلندای حایل بین بهشتیان و دوزخیان مستقر هستند، بیانگر آن است که آنان بر تمامی افراد موجود در صحنه قیامت اشراف دارند و بر ایشان نظارت می کنند.

6 - اصحاب اعراف ، هر یک از امت ها و دسته های موجود در صحنه قیامت را با نشانه های مخصوصشان خواهند شناخت .

یعرفون کلاً بسیمهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 47 - 11

11 - اعرافیان با نگاهی ناخواسته منظره ناخوشایند دوزخیان را مشاهده خواهند کرد .

و إذا صرفت ابصرهم تلقاء اصحاب النار

برداشت فوق مبتنی بر این است که مراد از ضمیر «ابصرهم» و «قالوا» اصحاب اعراف باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 48 - 3, 2

2 - اصحاب اعراف در صحنه قیامت ، احزاب کفرپیشه و مستکبر را به وسیله علامتهایشان خواهند شناخت .

یعرفونهم بسیمهم

3 - اصحاب اعراف در صحنه قیامت ، احزاب کفرپیشه و مستکبر را مخاطب ساخته و از فاصله ای دور با آنان سخن می گویند .

و نادى اصحاب الاعراف رجالا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 49 - 5

ص: 66

5- اصحاب اعراف در صحنه قیامت بشارت دهنده راهیان بهشت به زندگانی آکنده از امنیت و به دور از حزن

ادخلوا الجنة لا خوف علیکم و لا أنتم تحزنون

105- اصحاب شمال در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 41 - 2,3,4

2- کسانی که در قیامت نامه عملشان را در دست چپ داشته باشند ، اصحاب الشمال هستند .

و أصحاب الشمال ما أصحاب الشمال

3- اصحاب الشمال ، انسان هایی شقی و بدبخت در قیامت

و أصحاب المشمه .. و أصحاب الشمال

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که در آیات پیشین، از «اصحاب الشمال» به «اصحاب المشمه» (مردم بدبخت) یاد شده بود.

4- اصحاب الشمال در جهان آخرت ، دارای وضعیتی بسیار تکان دهنده و هولناک

و أصحاب الشمال ما أصحاب الشمال

استفهام تعجبی در «ما أصحاب الشمال» حاکی از آن است که این گروه از مردم، در قیامت در درجه ای از بدبختی قرار می گیرند که هر بیننده ای با دیدن آنها شگفت زده و حیران خواهد ماند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 92 - 1

1- دسته دیگر از مردم در قیامت ، « اصحاب الشمال » هستند .

و أما إن كان من المكذبین الضالین

«مکذبین» گروه دیگری اند که در آیات پیشین، از آنان به عنوان «اصحاب الشمال» نام برده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 19 - 2

2 - سمت چپ در آخرت ، جایگاه استقرار کسانی است که به آیات الهی کفر ورزیده و از آزادسازی بردگان ، غذا دادن به یتیمان و مستمندان و توصیه یکدیگر به صبر و ترحم ، امتناع کرده اند .

فَكَ رَقِبَهُ . . . وَ الَّذِينَ كَفَرُوا بَايْتَنَا هُمْ أَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ

چنانچه «مشأمه» به معنای «سمت چپ» باشد - که در «صحاح» از جمله معانی آن شمرده شده است - برداشت یاد شده استفاده می شود. کلمه «أصحاب»، بیانگر حضور طولانی «اصحاب المشأمه» در سمت چپ است به گونه ای که با آن مصاحبت داشته و از آن فاصله نمی گیرند.

ص: 67

106- اصحاب الیمین در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 71 - 11

11- برخی از انسان ها پس از حضور در قیامت ، نامه اعمال خود را با دست راست خویش دریافت می کنند .

یوم ندعوا . . . فمن أوتی کتبه الیمینه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 27 - 2، 1

1 - در قیامت ، نامه اعمال دسته ای از مردم در دست راستشان خواهد بود .

و أصحاب الیمین ما أصحاب الیمین

«یمین» در مقابل «شمال» و به معنای دست راست است با توجه به آیه 19 سوره «حاقه» (فَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ الیمینه . . .) باید گفت: «أصحاب الیمین»؛ یعنی، آنان که نامه عمل خود را در دست راست دارند.

2- آنان که در قیامت نامه عمل خود را در دست راست دارند ، « اصحاب الیمین » هستند .

و أصحاب الیمین ما أصحاب الیمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 90 - 2، 1

1 - دسته ای از مردم در قیامت ، نامه اعمالشان به دست راست آنان داده می شود .

و أمَّا إِنْ كَانَ مِنْ أَصْحَابِ الیمین

«اصحاب الیمین» (یاران دست راست) کسانی اند که در سوره های «اسراء»، «حاقه» و «انشقاق» از آنان به «من أتی کتبه الیمینه» (کسانی که نامه اعمالشان را به دست راست آنان داده اند) تعبیر شده است.

2- به کسانی که در قیامت ، نامه عمل خویش را در دست راست گیرند ، « اصحاب الیمین » گفته می شود .

و أمَّا إِنْ كَانَ مِنْ أَصْحَابِ الیمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 39 - 2

2- اصحاب الیمین (خوبان و نیکان) ، در قیامت از اسارت کردار خویش آزاد و از بازخواست الهی در امان خواهند بود .

إلّا أصحاب الیمین

مقصود از اصحاب الیمین - به قرینه آیات مشابه؛ مانند آیه 27 سوره «واقعه» - خوبان و نیکان اند که بهشت، برای آنان مقرر شده است.

107- اضطراب در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 68

6- لرزش و اضطراب بسیار شدید مردم، در عرصه قیامت

إِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيمٌ

«ساعه» به معنای لحظه و هنگام است و «الساعه»؛ یعنی، آن هنگام. مقصود از «آن هنگام»، می تواند هنگام برپایی قیامت و حضور مردم در عرصه محشر باشد. در این صورت کلمه «زلزله» استعاره از اضطراب شدید مردم است. هم چنین می تواند زمان پایان یافتن عمر جهان کنونی و فرارسیدن هنگام فروپاشی نظام آن باشد. در این صورت مراد از «زلزله»، لرزش شدیدی است که در آن لحظه، سراسر جهان را فرا می گیرد و باعث فروپاشی آن می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11- اضطراب مردم در عرصه قیامت، به درجه ای است که هر زن شیر دهنده، از شیر دادن غافل خواهد شد و هر زن بارداری از شدت ترس، سقط جنین خواهد کرد.

یوم ترونها. .. و تضع کلّ ذات حمل حملها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مؤمنان نیک کردار، مشمول رحمت حق در پی مشاهده نگرانی های همگانی قیامت *

و تری کلّ أمّه جاثیه .. فأما الذین ءامنوا و عملوا الصلحت فیدخلهم

برداشت بالا بدان احتمال است که «فأما الذین ..» تفریع بر «تری کلّ أمّه جاثیه» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - اهل محشر، به شدت دغدغه دار سرنوشت خود و گرفتار پیامد های کردار خویش

و لایسئل حمیم حمیمًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - در آستانه برپایی قیامت ، چشمان انسان ها از ترس و اضطراب ، به گردش در می آید .

فإذا برق البصر

فعل «بَرَقَ» وقتی به چشم نسبت داده شود، به معنای اضطراب و به گردش آمدن چشم از ترس است (مفردات راغب). گفتنی است آیه شریفه در مقام بیان حوادثی است که در آستانه برپایی قیامت و لحظه های نخستین رستاخیز رخ خواهد داد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 8 - 1

1 - هنگام پیدایش دومین لرزش در دوران برپایی قیامت ، قلب های فراوانی را لرزه و اضطرابی شدید فرا خواهد گرفت .

ص: 69

«قلب واجف»، به قلبی گفته می شود که اضطراب شدیدی بر آن مستولی باشد (لسان العرب). «قلوب» نکره ای است که بر تکثیر دلالت دارد و به همین سبب - با آن که نکره است - مبتدا قرار گرفته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 4 - 4

4 - ثروت ها ، هر چند گران بها و نفیس باشند ، در برطرف ساختن خطر ها و اضطراب انسان از حوادث آغازین قیامت ، هیچ گونه کارآیی نخواهند داشت .

و إذا العشار عطلت

108- اضطراب شفیعان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 23 - 6

6 - شفاعت کنندگان قبل از دریافت امر خدا ، در حال هراس و اضطراب خواهند بود .

حتى إذا فرّع عن قلوبهم قالوا ماذا قال ربكم

بنابراین که مرجع ضمیر «قلوبهم» شفاعت کنندگان باشد - که از جمله آنان ملائکه اند - برداشت یاد شده به دست می آید.

109- اعراض مکذبان قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 18 - 6

6- مشرکان و منکران روز قیامت و کافران به پیامبر (صلی الله علیه و آله) و قرآن ، روی گردانان از دعوت الهی اند .

والذین لم یتستجیوا له

آیات گذشته شاهد بر این است که مقصود از «الذین لم یتستجیوا له» مشرکان و منکران رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و ناباوران به قیامت می باشد.

110- اغواپذیران در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 38 - 7

7 - قیامت ، عرصه رنگ باختن پندار های دروغین گمراهان و فریب خوردگان

ص: 70

و يحسبون أنهم مهتدون . حتى إذا جاءنا

111- افشای رازها در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عادیات - 100 - 10 - 1,2

1 - اسرار سینه ها (ملکات و صفات نفسانی ، علاقه ها ، نیت ها و افکار) ، در قیامت بیرون ریخته و آشکار خواهد شد .

و حصّل ما فی الصدور

«تحصیل» به معنای استخراج مغز از پوسته و پوشش آن است؛ مانند استخراج طلا از سنگ معدنی آن و اخراج گندم از کاه (مفردات). برخی آن را با تمییز، مرادف می دانند و بر همین اساس آنچه را بیخته شود، «محصلّ» می گویند (کشاف). در این صورت، مراد از آن، متمایز شدن اسرار نیک و بد خواهد بود.

2 - آشکار شدن اسرار درونی انسان در قیامت ، قهری و بیرون از اختیار او است .

حصّل

مجهول بودن «حصّل»، دلالت بر نکته یاد شده دارد.

112- افشای علایق در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عادیات - 100 - 10 - 1

1 - اسرار سینه ها (ملکات و صفات نفسانی ، علاقه ها ، نیت ها و افکار) ، در قیامت بیرون ریخته و آشکار خواهد شد .

و حصّل ما فی الصدور

«تحصیل» به معنای استخراج مغز از پوسته و پوشش آن است؛ مانند استخراج طلا از سنگ معدنی آن و اخراج گندم از کاه (مفردات). برخی آن را با تمییز، مرادف می دانند و بر همین اساس آنچه را بیخته شود، «محصلّ» می گویند (کشاف). در این صورت، مراد از آن، متمایز شدن اسرار نیک و بد خواهد بود.

113- افشای نیات در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - اسرار سینه ها (ملکات و صفات نفسانی ، علاقه ها ، نیت ها و افکار) ، در قیامت بیرون ریخته و آشکار خواهد شد .

و حصّل ما فی الصدور

«تحصیل»، به معنای استخراج مغز از پوسته و پوشش آن است؛ مانند استخراج طلا از سنگ معدنی آن و اخراج گندم از کاه

ص: 71

(مفردات). برخی آن را با تمیز، مرادف می دانند و بر همین اساس آنچه را بیخته شود، «محصل» می گویند (کشاف). در این صورت، مراد از آن، متمایز شدن اسرار نیک و بد خواهد بود.

114- اقرار به شرک در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 27 - 7

7 - مشرکان در مرحله ای از قیامت منکر شرک خویش و در مرحله ای معترف به آن می شوند.

والله ربنا ما كنا مشركين... فقالوا يليتنا نرد ولا نكذب بأيت ربنا ونكون من

برداشت فوق از ارتباط آیه 23 و 27 به دست می آید که مشرکان در آنجا مشرک بودن خودشان را منکر شدند، ولی در اینجا اعتراف کردند که آیات را تکذیب می کردند و مؤمن نبودند.

115- اقرار به قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 36 - 5

5- ابلیس ، معترف به روز قیامت و برانگیخته شدن انسان ها در آن روز

قال ربّ فأنظرنی إلی یوم یبعثون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 79 - 6

6 - ابلیس ، معترف به قیامت و روز برانگیخته شدن انسان ها در آن روز

قال ربّ فأنظرنی إلی یوم یبعثون

116- اقرار به کفر در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 130 - 14

14 - پیروان شیطانها در قیامت به کفرورزی خویش در دنیا اعتراف می کنند.

وشهدوا على أنفسهم أنهم كانوا كافرين

ص: 72

117- اقرار به گمراهی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 128 - 18

18 - اعتراف گمراهان در قیامت به تبعیت از خواهشهای نفسانی خویش تا آخرین لحظه عمر

ربنا استمتع بعضنا ببعض و بلغنا أجلنا الذی أجلت لنا

جمله «و بلغنا»، پس از «ربنا استمتع . . .»، بیان استمرار بهره گیری گمراهان از تمتعات دنیا تا لحظه رسیدن اجل است. بنابراین عمر آنها در این منظور صرف شده است.

118- اقرار در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 130 - 14

14 - پیروان شیطانها در قیامت به کفرورزی خویش در دنیا اعتراف می کنند.

و شهدوا علی أنفسهم أنهم كانوا کفرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 22 - 25

25- اعتراف به حق در قیامت ، رهایی بخش از عذاب نیست .

إنی کفرت بما أشركتمون من قبل إن الظالمین لهم عذاب أليم

برداشت فوق بر این اساس است که «إن الظالمین لهم عذاب أليم» کلام خداوند باشد. از اینکه خداوند ماجرای برخورد مستکبران و پیروانشان و نیز برخورد آنها با شیطان و اعتراف شیطان به خطای خود در قیامت را بیان می کند و آن گاه می فرماید که برای ستمگران عذابی دردناک در نظر گرفته شده است، نکته فوق به دست می آید.

119- اقرار علیه خود در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 130 - 9

9 - کافران جن و انس در قیامت با اعتراف به آمدن رسولان الهی، علیه خود شهادت خواهند داد.

ألم یأتکم رسل منکم .. قالوا شهدنا علی أنفسنا

ص: 73

120- اقرار مکذبان قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 53 - 4

4 - منکران قیامت با برپایی آن به درستی و راستی گفتار انبیا درباره معاد پی خواهند برد و بدان اعتراف خواهند کرد .

یوم یأتی تأویله یقول الذین نسوه من قبل قد جاءت رسل ربنا بالحق

ضمیر مفعولی در «نسوه» می تواند به «کتب» در آیه قبل برگردد. بر این مبنا «ال» در «الحق» جنسیه است و مراد از آن حقانیت رسالت انبیاست. و نیز می تواند آن ضمیر به «یوم یأتی تأویله»، که همان روز قیامت است، برگردانده شود. در این صورت «ال» در «الحق» عهدیه است و اشاره به حقانیت روز قیامت دارد. برداشت فوق بر اساس احتمال دوم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 50 - 15

15 - اعتقاد و اعتراف برخی از منکران قیامت به ربوبیت خدای یگانه

و ما أظنّ الساعة قائمه و لئن رجعت إلی ربّی

121- امت ها در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 14 - 20

20 - آگاه شدن امت ها از کرده های خویش در قیامت

إلی یوم القیمه و سوف ینبئهم اللّهُ بما کانوا یصنعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 113 - 15

15 - قیامت ، صحنه داوری میان امتهاست .

فاللّهُ یحکم بینهم یوم القیمه

122- امتیازات دنیوی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 48 - 3

3- قیامت ، روز الغای اعتبارات و امتیازات دنیوی انسان ها است . *

و عرضوا علی ربِّک صفاً

چنان چه مراد از «صفاً» این باشد که همگان در یک صف محشور خواهند شد جملهء «و عرضوا ..» اشعار به این مطلب خواهد

ص: 74

داشت که با وجود آن که اهل دنیا، امتیازات را به مال و منال و دیگر اعتبارات مادی دنیا می دانستند، ولی در صفی واحد محشور خواهند شد. این نکته، با توجه به آیات مربوط به داستان مرد ثروت مند و هم صحبت او، بیشتر واضح می گردد.

123- امداد در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 48 - 8

8 - در روز قیامت هیچ کس به دفاع از دیگری برنخواهد خواست و او را یاری نخواهد کرد .

و لاهم ینصرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 123 - 7

7 - در روز قیامت ، هیچ کس از دفاع و یاری دیگری بهره مند نخواهد شد .

و لاهم ینصرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 173 - 12

12 - تنها خداوند ، توانا بر نصرت مستکبران در قیامت

و لایجدون لهم من دون الله ولیاً و لانصیراً

به قرینه فراز قبل «فیعذبهم عذاباً الیماً» مراد از اینکه مستکبران تنها خداوند را یاور خویش می یابند، این است که تنها وی توانا بر یآوری آنهاست، نه اینکه خداوند ایشان را یاری خواهد کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 51 - 9

9 - خداوند تنها شفاعت و یاری کننده در قیامت است.

و أنذر . . . یخافون أن یحشروا إلی ربهم لیس لهم من دونه ولی و لا شفیع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 22 - 15

15- شیطان در قیامت به ناتوانی خویش و پیروانش برای یاری و فریادرسی یکدیگر اعتراف می کند .

وقال الشیطن . . ما أنا بمصرخکم و ما أنتم بمصرخی

«صرخ» به معنای فریاد و «أصرخ» به معنای پاسخ گویی به آن است. بنابراین مراد از «مصرخ» فریادرس و نجات دهنده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 75

3 - معبود های ادعایی به روز رستاخیز ، در حالی که همچون سپاه آماده به خدمت برای مشرکان اند ، از هرگونه یاری رسانی به آنان ناتوان خواهند بود .

لايستطيعون نصرهم و هم لهم جند محضرون

برداشت یاد شده مبتنی بر این دیدگاه است که ضمیر «هم» به معبودها و ضمیر «لهم» به مشرکان بازگردد و این جمله حال برای ضمیر غایبی در «لايستطيعون» باشد. بر این اساس، این ترکیب از باب مبالغه آمده است؛ زیرا متمرکز کردن تمامی نیروها در قالب یک سپاه آماده به خدمت و در عین حال ناتوان بودن از یاری رسانی، نشان دهنده اوج ناتوانی معبودها می باشد. گفتنی است بر اساس این نظر، آیه شریفه ناظر به روز قیامت است.

4 - تنها خداوند ، توانا بر یاری رسانی به انسان ها در روز رستاخیز

واتخذوا من دون الله ءالهة لعلهم ينصرون . . . و هم لهم جند محضرون

از تأکید خداوند بر ناتوانی مطلق همه معبودها از یاری رسانی (به جز الله)، برداشت یاد شده به دست می آید.

124- امکانات مادی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 75 - 19

19- پوچی و بی اثری امکانات دنیایی ، موقعیت های اجتماعی و گروه بندی ها ، در هنگام نزول عذاب و یا فرارسیدن مرگ و قیامت

فسيعلمون من هو شرّ مكانًا و اضعف جندًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 88 - 2

2 - قطع رابطه انسان با عوامل مادی تأثیرگذار در دنیا ، به روز رستاخیز

يوم لاينفع مال و لابنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 15 - 8

8- حقایق مادی در جهان آخرت، دارای ماهیتی خالص، ناب و فاسد نشدنی

أنهر من ماء غیر آسن و أنهر من لبن لم یتغیر طعمه و أنهر من خمر لذّه للشربین

در صورتی که واژه «مثل» به معنای توصیف باشد و نهرهای اخروی از نوع نهرهای مادی و دنیوی باشد؛ تعابیر «غیر آسن»، «لم یتغیر طعمه» و «مصنّی» بیانگر ماهیت متفاوت آنها با امور دنیوی خواهد بود.

ص: 76

125- امنیت در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 35 - 7

7 - تصدیق کنندگان انبیا و تقوایشان راستکردار در قیامت ایمن از عقوبت‌های الهی و به دور از هر گونه اندوه هستند.

فمن اتقى و أصلح فلا خوف عليهم و لا هم يحزنون

مراد از نبودن خوف (لا خوف) به دلیل آیه بعد، ایمنی از گرفتار شدن به آتش دوزخ است.

126- امنیت مؤمنان به قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جاثیه - 45 - 27 - 9

9 - معتقدان به قیامت، به دور از باطل گرایی و ایمن از زیان اخروی

یومئذ یخسر المبطلون

برداشت بالا، با استفاده از مفهوم آیه صورت گرفته است.

127- امنیت هنگام قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 15 - 6

6- انسان در لحظه مرگ (نظیر زمان ولادت و هنگامه رستاخیز) نیازمند سلامت و امنیتی ویژه از جانب خداوند

و سلم علیه یوم ولد و یوم یموت و یوم یبعث حیاً

نکره بودن «سلام» بیانگر برجستگی آن است و مراد از سلامت هنگام مرگ، در امان بودن از مواجه شدن با امری ناخوشایند، نظیر وحشت و اضطراب و نومیدی و... است.

128- امیدواری به قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - رهنمود خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، در امید بستن به قیامت برای جزای کافران لجوج

فاصبر . . . و استمع یوم یناد المناد

آیات پیشین در زمینه مواجهه ناروای کافران با پیامبر (صلی الله علیه و آله) و لزوم شکیبایی آن حضرت در برابر آنان بود. اکنون در این آیه، خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) می فرماید: گوش به زنگ منادی حق برای رستاخیز باش؛ کنایه از این که آن روز کافران، مجازات واقعی خود را

ص: 77

خواهند دید.

129- امیدواری در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 82 - 1

1 - پروردگار جهانیان ، کسی است که می توان به غفران و بخشایش او در قیامت ، دل بست .

إلّا ربّ العلمین . . . و الذی أطمع أن یغفرلی خطیئتی یوم الدین

130- انبیا در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 159 - 7

7 - پیامبران ، شاهدان محکمه الهی در قیامت

و یوم القیمه یكون علیهم شهیداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 109 - 11، 1، 2

1 - خداوند در قیامت مجمعی از تمامی پیامبران تشکیل خواهد داد .

یوم یجمع الله الرسل

2 - پرسش از برخورد امت ها با دعوت انبیا هدف از گردآوری پیامبران در عرصه قیامت

یوم یجمع الله الرسل فیقول ماذا اجبتم

11 - اظهار بی اطلاعی پیامبران در قیامت از چگونگی برخورد امت ها با دعوت آنان

فیقول ماذا اجبتم قالوا لا علم لنا

امام باقر(ع) درباره آیه فوق فرمود: ان لهذا تأویلاً یقول: ماذا اجبتم فی اوصیائکم الذین خلقتموهم علی اممکم؟ فیقولون لا علم لنا بما فعلوا بعدنا.

کافی، ج 8، ص 338، ح 535؛ نورالثقلین، ج 1، ص 688، ح 427.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 110 - 4

4 - خداوند، در روز قیامت و در مجمع پیامبران، نعمت های ارزانی شده به عیسی و مادرش مریم را به وی یادآوری خواهد کرد.

یوم یجمع الله الرسل فيقول .. اذ قال الله يعيسى ابن مریم اذکر نعمتی علیک وعل

کلمه «اذ» در «اذ قال الله» بدل اشتمال برای کلمه «یوم ..» می باشد.

ص: 78

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 116 - 1

1 - خداوند در قیامت و در حضور پیامبران از مسیح (ع) خواهد پرسید که آیا وی مردمان را به پرستش خویش و مادرش مریم فراخوانده است؟

و اذ قال الله يعيسى ابن مريم ائت قلت للناس اتخذوني و امي الهين

با توجه به آیات بعد همانند «قال الله هذا يوم . . .» آیه 119 و توجه به این حقیقت که در زمان حضور مسیح(ع) در میان امت خویش کسی معتقد به الوهیت وی و مریم(ع) نبوده است، معلوم می شود این پرسش و پاسخ در قیامت اتفاق خواهد افتاد. گفتنی است که تعبیر از آینده با فعل ماضی (قال) برای رساندن تحقق قطعی آن صحنه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 6 - 3

3 - تبلیغ تعالیم دینی و آسمانی، محور بازجویی از پیامبران خدا در قیامت

فلنستلن الذين أرسل إليهم ولنستلن المرسلين

عنوان «مرسلین» در جمله «و لنستلن المرسلین» بیانگر این است که سؤال از پیامبران درباره تبلیغ رسالت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 7 - 2

2 - خداوند در قیامت سرگذشت پیامبران را در ابلاغ رسالت به گونه ای دقیق برای آنان بیان خواهد کرد.

و لنستلن المرسلين. فلنقصن عليهم بعلم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 34 - 4

4 - تمامی خواسته های پیامبران و پیروان آنان در قیامت، از پیش آماده شده و به آنان داده خواهد شد.

و الذي جاء بالصدق و صدق به . . . لهم ما يشاءون عند ربهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - حضور پیامبران در قیامت برای گواهی دادن بر اعمال بندگان ، هنگام عرضه اعمالشان

و جایء بالنبیین

مقصود از آوردن پیامبران در قیامت هنگام عرضه نامه اعمال بندگان - به قرینه آیه «فکیف إذا جئنا من کلّ أمّه بشهید و جنّابک علی هؤلاء شهیداً (نساء(4)، 41) گواهی دادن آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 11 - 1

ص: 79

1 - قیامت ، وقت تعیین شده برای حضور پیامبران جهت گواهی بر امت های خویش

و إذا الرسل أقتت

مقصود و مفاد این آیه - برابر نظر بیشتر مفسران - فرارسیدن زمان وعده الهی مبنی بر گواهی پیامبران بر امت های خویش در عرصه قیامت است؛ مانند «فلنسلنّ الذین أرسل إلیهم و لنسلنّ المرسلین» (اعراف، آیه 6).

131- انبیا و قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 59 - 16

16 - قیامت ، روزی عظیم در دیدگاه پیامبران (ع)

إنی أخاف علیکم عذاب یوم عظیم

132- انتظار در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 68 - 10

10 - تمامی موجودات آسمان ها و زمین ، پس از به پاخاستن با دومین نفخ صور ، در انتظار سرنوشت خود به سر خواهند برد .

ثمّ نفخ فیهِ أُخری فإذا هم قیام ینظرون

«نظر» (مصدر «ینظرون») هم به معنای انتظار است و هم به معنای نظر متحیرانه و بهت آمیز. برداشت یاد شده مبتنی بر معنای نخست است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مطففین - 83 - 6 - 2

2 - مردم در صحنه قیامت ، به حال ایستاده در انتظار فرجام نهایی خویش اند .

یوم یقوم الناس لربّ العلمین

133- انتقام جویی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 167 - 5

5- وجود حس انتقام جویی برای انسان ها در قیامت

فنتبراً منهم کما تبرّءوا منا

ص: 80

134- اندوه در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 112 - 7

7 - قیامت ، صحنه ای هراسناک و جایگاه حزن و اندوه است .

ولا خوف علیهم و لا هم یحزنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 266 - 10

10 - تباهی اعمال انجام شده برای غیر خداوند و اندوه فراوان انجام دهنده آن در قیامت

ایوّد احدکم .. فاحترقت

وجه تشبیه بین «اصابه الکبر» و انقاهای باطل، ناتوانی جبران گذشته و تأمین آینده است و فرض این معنا در طرف مشبّه هنگام مرگ و قیامت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 274 - 8

8 - انفاق کنندگان در راه خداوند ، ترس و اندوهی در رستاخیز نخواهند داشت .

ولا خوف علیهم و لا هم یحزنون

بنابراینکه عدم «خوف» و «حزن» تنها مربوط به آخرت باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 277 - 10

10 - مؤمنان دارای عمل صالح ، ترس و اندوهی در رستاخیز ندارند .

انّ الذّین امنوا .. و لا خوف علیهم و لا هم یحزنون

بنابراینکه عدم «خوف» و «حزن» مربوط به آخرت باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 30 - 11

11 - قیامت ، روز اندوه و افسوس بدکاران

تَوَدُّ لَوْ أَنَّ بَيْنَهَا وَبَيْنَهُ أَمَدًا بَعِيدًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- اعراف - 7 - 35 - 7

ص: 81

7 - تصدیق کنندگان انبیا و تقوای پیشگان راستکردار در قیامت ایمن از عقوبت‌های الهی و به دور از هر گونه اندوه هستند.

فمن اتقى و أصلح فلا خوف عليهم و لا هم يحزنون

مراد از نبودن خوف (لا خوف) به دلیل آیه بعد، ایمنی از گرفتار شدن به آتش دوزخ است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 12 - 7

7 - بدکاران دروغ انگار آیات الهی، در روز قیامت، ناامید و اندوه ناک اند.

ثمَّ كان عقبه الذين أسئوا السوائى أن كذبوا بأيت الله .. و يوم تقوم الساعة ي

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 34 - 3,4

3 - اندوهگین بودن بهشتیان در عرصه قیامت پیش از ورود به بهشت

وقالوا الحمد لله الذى أذهب عنا الحزن

برداشت یاد شده، به خاطر این نکته است که لازمه برطرف کردن حزن وجود آن از پیش است.

4 - قیامت، عرصه حزن آور و اندوهگین حتی برای مؤمنان

وقالوا الحمد لله الذى أذهب عنا الحزن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 52 - 2

2 - وضعیت کافران در روز رستاخیز، بسیار تأسف بار و حسرت آور خواهد بود.

قالوا يويلنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 4 - 6

6 - روز قیامت، روزی بس دشوار و اندوه بار برای خلائق

فی یوم کان مقداره خمسين ألف سنه

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که در زبان عرب، اوقات سخت و خزن آور را، به طولانی بودن آن و زمان های راحتی و شادمانی را به کوتاه بودن آن توصیف می کنند.

135- اندوهناکی قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 103 - 2

2- برپایی قیامت ، اندوه زا و همراه با وحشت و فزع و جزع بزرگ است .

ص: 82

لا يحزنهم الفزع الأكبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 17 - 1

1 - قیامت ، روزی است بسیار سخت و اندوه بار .

فكيف تَتَّقون إن كفرتم يوماً يجعل الولدن شيبًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 10 - 2

2 - قیامت ، روزی است بسیار سخت و اندوه بار .

يوماً عبوساً قمطريراً

«عبوس»؛ یعنی، چهره در هم کشیده و «روز عبوس» کنایه از روز سخت و اندوه بار است. «قمطیر» نیز به معنای شدید است و در این آیه هم می تواند وصف برای «عبوس» باشد (یعنی شدید العبوس) و هم می تواند صفت برای «یوم» باشد.

136- انذار از قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 130 - 6،8

6 - بیان آیات الهی به مردم و بیم دادن به آنان در مورد قیامت، از وظایف مهم انبیاست.

رسل منکم یقصون علیکم ءایتی و ینذرونکم لقاء یومکم هذا

8 - مطلع ساختن مردم از آیات الهی و مضامین آن، و انذار از قیامت دو وظیفه اساسی مبلغان دین است.

یقصون علیکم ءایتی و ینذرونکم لقاء یومکم هذا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 39 - 1

1- پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) مأمور انذار و هشدار دادن به مردم در مورد حوادث حسرت آفرین قیامت

وَأَنْذِرْهُمْ يَوْمَ الْحَسْرَةِ

ضمیر «هم» در «أَنْذِرْهُمْ» شامل همه مردم می شود. از اضافه شدن «یوم» به «الحسره» معلوم می شود که در آن روز همگان برگزیده خویش تأسف می خورند، به طوری که آن روز «روز حسرت» نامیده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 71 - 17

17 - اخطار و انذار مردم درباره رستاخیز انسان ها ، از وظایف رسولان الهی

و ینذرونکم لقاء یومکم هذا

ص: 83

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 15 - 10

10 - انذار و اخطار مردم درباره قیامت ، از وظایف اصلی پیامبران

یلقى الروح .. . علی من یشاء من عباده لینذر یوم التلاق

در برداشت یاد شده، فاعل «لینذر»، ضمیری دانسته شده که به «من» موصول باز می گردد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 18 - 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) مأمور انذار و اخطار به مردم درباره روز قیامت

و أنذرهم یوم الأذفه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 7 - 16

16 - انذار از قیامت ، از اهداف مهم وحی الهی

کذلک أوحینا إلیک .. . و تنذر یوم الجمع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 18 - 3

3- هشدار خداوند ، به سر رسیدن ناگهانی قیامت و غافلگیر شدن بشر

فهل ینظرون إلاّ الساعه أن تأتیهم بغته

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 11 - 3

3 - ترسیم رخداد های پراضطراب هستی در آستانه قیامت ، هشدارى به تکذیب کنندگان آن است .

یوم تمور .. . و تسیر الجبال ... فویل یومئذ للمکذبین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 57 - 2

2 - توجه دادن خلق به نزدیکی قیامت ، از انذار های مهم پیامبران

هذا نذیر من النذر . . . أذفت الأذفة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 26 - 5

5 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، تنها عهده دار انذار مردمان ، درباره برپایی قیامت بود ، نه مشخص ساختن زمان دقیق آن .

ص: 84

قل إنّما العلم عند الله وإنّما أنا نذير

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که حصر در «إنّما أنا نذیر» حصر اضافی بوده و نسبت به علم به زمان برپایی قیامت سنجیده شده است؛ یعنی، من تنها اندازگر به وقوع قیامت هستم، نه بیش از آن.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 45 - 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، هشدار دهنده و انداز کننده مردم درباره رخداد های قیامت

إنّما أنت منذر من یخشیها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ماعون - 107 - 1 - 4

4 - خداوند، مردم را به روز جزا هشدار داده است.

أرءیت الذی یکذّب بالدین

تکذیب، نوعی واکنش در برابر پیام یا دعوت است. بنابراین در تعالیم الهی، درباره روز جزا، هشدارهایی داده شده بود که مکذبان را، به تکذیب و ادار ساخته است.

137- انداز مکذبان قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 39 - 11

11- انداز غافلان و منکران قیامت و بیم دادن آنان از زمینه های حسرت در آن از وظایف پیامبر (صلی الله علیه و آله) است.

وأنذرهم یوم الحسره... و هم فی غفله و هم لایؤمنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 11 - 3

3- ترسیم رخداد های پراضطراب هستی در آستانه قیامت، هشدار به تکذیب کنندگان آن است.

یوم تمور . . . و تسیر الجبال . . . فویل یومئذ للمکذبین

138- انسان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 30 - 1

1 - حضور انسانها در قیامت، مانند آفرینش نخستینشان، در دو گروه هدایت یافته و گمراه گشته

ص: 85

جمله «فریقا هدی . . .» حال برای فاعل «بدأکم» و بیانگر وجه مشابهت مطرح شده در جمله «کما بدأکم تعودون» است و حاصل معنی چنین می شود: خداوند شما را آفرید در حالی که شایستگان هدایت را هدایت کرد و مستحقان گمراهی را به گمراهی کشاند و به همین صورت (دو جناح بودن) به سوی او باز خواهید گشت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - طارق - 86 - 10 - 1

1 - در قیامت ، انسان هیچ قدرتی در برابر خواست خداوند و کیفر های او ندارد .

فما له من قوه

139- انسان ها در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 48 - 1

1 - انسان در آینده با روزی عظیم (قیامت) مواجه خواهد شد .

واتقوا یوماً

مراد از کلمه «یوماً» روز قیامت است و نکره آمدنش حکایت از عظمت آن دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 148 - 10، 9

9 - خداوند همه انسان ها را - هر کجا که باشند - در صحنه قیامت حاضر خواهد ساخت .

این ما تکنونوا یأت بکم الله جمیعاً

10 - حضور یکپارچه انسان ها در صحنه قیامت

این ما تکنونوا یأت بکم الله جمیعاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- قیامت ، پایان گردآوری انسان ها از سوی خداوند

لیجمعنکم الی یوم القیمه

3- قیامت ، روز گردآوری تمامی انسانها

لیجمعنکم الی یوم القیمه

بر اساس این احتمال که «الی» به معنی «فی» باشد ; چنانچه برخی از مفسران اظهار داشته اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 86

5 - انعام - 6 - 12 - 10

10 - خداوند، قطعاً و بدون تردید، تمامی انسانها را در صحنه قیامت گرد خواهد آورد.

ليجمعنكم إلى يوم القيمة لا ريب فيه

مرجع ضمیر «فیه» می تواند مضمون جمله «لیجمعنکم» باشد، یعنی جمع کردن شما در قیامت بدون تردید است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 36 - 7

7 - خداوند مردگان را در قیامت برخواهد انگيخت.

والموتى يبعثهم الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 51 - 3

3 - گرد آمدن آدمیان در پیشگاه خداوند در قیامت، مقتضای ربوبیت اوست.

أن يحشروا إلى ربهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 60 - 14

14 - خداوند در قیامت آدمیان را به کردارهای دنیویشان آگاه می کند.

ثم إليه مرجعكم ثم ينبئكم بما كنتم تعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 128 - 5

5 - جنیان و انسانها در قیامت مورد بازخواست مشترک قرار خواهند گرفت.

يمعشر الجن . . . وقال أولياؤهم من الإنس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - هر يك از افراد جن و انس در روز قیامت از مرتبه و درجه ویژه خود برخوردارند.

و لكل درجات مما عملوا

تنوین «و لكل» عوض محذوف است و به قرینه آیه 128 و 130، محذوف «جن و انس» است، یعنی: «لكل من الجن و الإنس . . .» و چون آیات پیشین ترسیم قیامت بوده، ظاهر آن است که درجات مطرح شده در آیه مربوط به آن روز باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 172 - 10

10 - هیچ انسانی در روز قیامت نمی تواند مدعی غفلت از ربوبیت خدا در حیات دنیوی خویش باشد .

ص: 87

أشهدهم على أنفسهم .. أن تقولوا يوم القيمة إنا كنا هذا غفلين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 105 - 3

3- اختیار و انتخاب در روز قیامت ، از انسان ها سلب می شود .

یوم یأت لاتکلم نفس إلا بإذنه

قرین بودن هر گونه سخن در قیامت با اذن خداوند، می تواند به این معنا باشد که: صحنه قیامت مانند دنیا نیست که انسانها با اراده خویش سخن بگویند و یا افعال دیگری انجام دهند و احیاناً کاری کنند که مورد رضایت خدا نباشد؛ بلکه اختیار از آنها سلب می شود و نمی توانند هر چه را می خواهند بگویند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 21 - 1

1- همه انسان ها به صورت دسته جمعی در قیامت در پیشگاه خداوند حضور خواهند یافت .

وبرزوا لله جمیعاً

«جمیعاً» حال برای ضمیر «برزوا» است و مرجع ضمیر آن می تواند همه انسانها باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 48 - 1,2

1- روز قیامت ، تمامی انسان ها - گرچه خود نخواهند - به پیشگاه پروردگار عرضه خواهند شد .

وعرضوا علی ربک صفّاً

مجهول بودن «عُرِضُوا» نشانگر آن است که انسان ها ناگزیر از حاضر شدن نزد خداوند هستند و از خود اختیار ندارد.

2- حضور انسان ها در قیامت ، با صفوفی منظم و سازماندهی شده خواهد بود .

وعرضوا علی ربک صفّاً

«صفّاً» حال برای نایب فاعل «عرضوا» است (مصطفوفین) یعنی، عرضه انسان ها، به صورت صف است که حکایت از نظم و طبقه بندی آدمیان دارد. البته به قرینه آیات دیگر، این صف بندی به شکل مجموعه ای مختلط نیست، بلکه هر گروه و پیروان هر طریقه، در گروهی

مجزای از دیگری، در صحنه قیامت حضور می یابند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 40 - 7

7- در قیامت، رابطه انسان با مالکیت های اعتباری او در دنیا، به کلی بریده خواهد شد.

و أنذرهم يوم الحسره .. إنا نحن نرث الأرض و من علیها و إلینا یرجعون

خداوند، هم زمین را میراث خود دانسته و هم آدمیان را؛ یعنی هم مالکان اعتباری و هم ملک های اعتباری؛ بنابراین در قیامت، این دو تنها با مالک حقیقی خود مرتبط خواهند شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 88

5- مردم حاضر در صحنه قیامت، گفتار خود را با صدایی آهسته به زبان خواهند آورد.

یومئذ... خشعت الأصوات للرحمن

«خشوع صوت» به معنای پایین آمدن صدا است (تاج العروس).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - نشانه های خضوع و تسلیم در برابر خداوند، بر چهره تمامی انسان ها (در قیامت) نقش خواهد بست.

... و عنت الوجوه للحي القيوم

«عناء» به معنای خاضع شدن و مطیع گشتن است (لسان العرب). «وجه» به معنای صورت است و از آن جهت که آثار خضوع و ذلت، بیش از همه جا در چهره آشکار می گردد، این واژه استفاده شده است. «ال» در «الوجه» نیز محتمل است معنای استغراق داشته باشد و یا آن که عوض مضاف الیه بوده و مراد از آن «وجه المجرمین» باشد. برداشت یاد شده مبتنی بر اولین احتمال است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- «عن النبی (صلی الله علیه و آله) فی معنی «الفرع الأكبر»: ان الناس یصاح بهم صیحه واحده فلا یبقی میت إلا نشر و لا حی إلا مات إلا ما شاء الله ثم یصاح بهم صیحه أخرى فینشر من مات و یصفون جمیعاً و تنشق السماء و تهدد الأرض و تخرّ الجبال و تفرّ النیران و ترمی بمثل الجبال شرراً فلا یبقی ذر و روح إلا إنخلع قلبه و ذکر ذنبه و شغل بنفسه إلا ما شاء الله»

از رسول خدا (صلی الله علیه و آله) روایت شده که در معنای «فرع اکبر» فرمود: به درستی که یک صیحه بر مردم زده می شود که مرده ای نمی ماند، مگر این که زنده می شود و زنده ای نمی ماند، مگر این که می میرد، جز آنچه را که خدا بخواهد. سپس صیحه دیگری بر آنان زده می شود و آنان که مرده اند زنده گشته و همگی به صف کشیده خواهند شد. و آسمان شکافته و زمین در هم کوبیده و کوه ها فرو ریخته و آتش شعله هایی چون کوه برکشند، پس هیچ صاحب روحی نماند، مگر این که [از هراس] دل او کنده شود و گناهان خود را یاد آورد و هر کس به فکر خویش باشد، مگر آنچه را خدا بخواهد».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- قیامت، عرصه حضور انسان ها در پیشگاه خدا

إلا من أتى الله بقلب سليم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 102 - 6

6 - توجه انسان ها در قیامت ، به عدم امکان بازگشت به دنیا و تدارک گذشته ها

فلو أن لنا كره فنكون من المؤمنين

ص: 89

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 43 - 13، 12

12 - روز قیامت ، روز تفکیک شدن کامل انسان های مؤمن از انسان های کافر است .

یومئذ یصدّعون

احتمال دارد مراد از تفکیک شدن و جدایی در روز قیامت، تفکیک صفوف اهل بهشت از صفوف کسانی که اهل جهنم اند باشد. آیه بعد، مؤید این برداشت است

13 - قیامت ، روز جدایی و پراکندگی کامل انسان ها است .

یومئذ یصدّعون

«یصدّعون» از ریشه «صدع» به معنای «جدا شدن و پارگی در اجسام سخت» است. احتمال دارد که مراد از «یصدّعون» جدایی صف سعادت مندان و شقاوت مندان باشد و احتمال دارد پراکندگی و جدا شدن انسان ها از هم باشد. برداشت بالا، بنابر احتمال دوم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 12 - 6

6 - حضور انسان در صحنه قیامت ، حضوری جسمانی است .

و لو تری . . . ناکسوارء و سهم

از سر به زیر انداختن - که علامت شرمساری است - استفاده می شود که انسان ها در قیامت، با بدن مادی حضور پیدا می کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 7 - 6

6 - سخن گفتن پیامبر (صلی الله علیه و آله) از بازآفرینی انسان ها در قیامت

رجل ینبئکم إذا مرّقتم کلّ ممزّق إنکم لفی خلق جدید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 50 - 4، 2، 1

1 - با فرارسیدن زمان برپایی قیامت بر اثر صیحه و فریاد مرگ بار ، انسان ها از هرگونه توصیه و اندک سفارشی ، ناتوان خواهند شد .

صیحه وحده تأخذهم .. فلا یستطیعون توصیه

نکره آمدن «توصیه» می تواند برای تقلیل باشد.

2 - با فرارسیدن زمان برپایی قیامت بر اثر صیحه و فریاد مرگ بار ، انسان ها از مراجعه به کسان خود ناتوان خواهند بود .

صیحه وحده تأخذهم .. فلا یستطیعون توصیه و لا إلی أھلھم یرجعون

4 - انسان ها به وقت شنیدن صیحه و فریاد سهمگین در آستانه برپایی قیامت ، از هرگونه تحرک و عملی ناتوان خواهند بود .

صیحه وحده .. فلا یستطیعون توصیه و لا إلی أھلھم یرجعون

برداشت یاد شده بر این اساس استوار است که ناتوانی انسان ها از توصیه و مراجعه به کسان خود، به عنوان مثال و مصداق آمده و مقصود

اصلی بیان ناتوانی کامل بشر در برابر مشیت خداوند به برپایی قیامت باشد.

ص: 90

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 69 - 3,9

3 - تابش نور عدل و قسط الهی بر اهل زمین در قیامت

و أشرق الأرض بنور ربّها

بسیاری از مفسران گفته اند: مقصود از نور در این آیه، به قرینه جمله های بعدی - که درباره نامه اعمال و داوری به حق خداوند سخن گفته است - نور عدل و قسط الهی است؛ چنان که در فرهنگ عرب، به پادشاهی که عادل باشد گفته می شود (أشرق الأفاق بعدلک و أضائت الدنيا بقسطک).

9 - احضار شاهدانی چند در عرصه قیامت برای گواهی دادن بر اعمال بندگان ، هنگام عرضه نامه اعمالشان

و الشهداء

«شهداء» جمع «شاهد» (گواه) است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 54 - 3

3 - حضور انسان ها در قیامت ، جلوه ای از ربوبیت الهی است .

ألا إنهم فی مرية من لقاء ربّهم

اضافه «لقاء» به وصف ربوبیت - و نه دیگر اوصاف و اسمای الهی - معنای بالا را افاده می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 7 - 22

22 - تقسیم انسان ها در قیامت ، به دو گروه بهشتی و دوزخی

فريق فی الجنة و فريق فی السعیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 38 - 5

5- قیامت، عرصه حضور انسان در پیشگاه الهی است .

حتی إذا جاءنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 21 - 1,2,3

1- حضور یکایک انسان ها در صحنه قیامت ، همراه با دو مأمور پیش برنده و گواه

و جاءت کلّ نفس معها سائق وشهید

2- حرکت انسان در صحنه قیامت ، با راهنمایی و فرمان ملائکه

معها سائق

بنابراین که «سائق» فرشته ای از فرشتگان باشد - و نه اعمال آدمی - برداشت یاد شده استفاده می شود.

ص: 91

3- هراس انسان در قیامت ، از حضور در دادگاه عدل الهی *

و جاءت كل نفس معها سائق

برداشت یاد شده بدان احتمال است که تعبیر «سائق» و مأمور پیش برنده، از آن جهت یاد شده باشد که بی رغبتی و هراس انسان را، از حضور اختیاری در محکمه عدل الهی بنمایاند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 7 - 5

5- نگرانی و سردرگمی آدمیان ، در لحظه های آغازین رستاخیز و خروج از قبرها

يخرجون من الأجداث كأنهم جراد منتشر

تشبیه به «جراد منتشر»، بیانگر سردرگمی و حرکت های نامنظم و حیرت زده آدمیان، پس از خروج از قبرها در روز رستاخیز است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 7 - 3

3- برانگیخته شدن انسان ها در قیامت ، امری قطعی است .

قل بلی وربی لتبعثنّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 24 - 5

5- حشر و برانگیخته شدن انسان ها به پیشگاه خداوند در قیامت

وإليه تحشرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 18 - 1

1- قیامت ، روز عرضه شدن و به نمایش در آمدن انسان ها در پیشگاه خداوند و در محکمه عدل او

یومئذ تعرضون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 20 - 4

4 - تمامی انسان ها در قیامت ، با حساب رسی اعمال خویش روبه رو می شوند .

إِنِّي ظَنَنْتُ أَنِّي مُلَقٌ حَسَابِيه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 26 - 4

4 - تمامی انسان ها در قیامت ، با حساب رسی اعمال خویش روبه رو خواهند شد .

ص: 92

و لم أدر ما حسابيه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 4 - 4

4 - برانگیخته شدن انسان ها در قیامت ، در قالب جسمی همانند جسم دنیایی آنان

قدرین علی أن نسوی بنانه

تصریح به درست کردن انگشتان، می تواند اشاره به حقیقت یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 12 - 1

1 - سرنوشت انسان در قیامت و تعیین جایگاه وی (بهشت یا دوزخ) ، تنها در اختیار خداوند است .

إلی ربّک یومئذ المستقرّ

کلمه «مستقرّ» می تواند مصدر میمی باشد؛ یعنی، «استقرار الإنسان یوم القیامه ینتهی إلی حکم ربّک و مشیئته» و نیز می تواند به معنای مکان استقرار باشد؛ یعنی، تعیین قرارگاه انسان (بهشت یا جهنم) تنها به حکم و فرمان خدا بازمی گردد. گفتنی است تقدیم «إلی ربّک» (خبر) بر «مستقرّ» (مبتدا) افاده حصر می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 14 - 3، 2، 1

1 - بصیرت و بینایی کامل انسان به خویشتن خویش در قیامت

إلی ربّک یومئذ المستقرّ . . . بل الإنسان علی نفسه بصیره

2 - هر انسانی در عرصه قیامت ، خود شاهد و گواه بر محکومیت خویش خواهد بود .

بل الإنسان علی نفسه بصیره

برداشت یاد شده، مبتنی بر این احتمال است که «بصیره» صفت برای موصوف محذوفی (مانند «حجّه») باشد. در این صورت مفاد این آیه مانند آیه 24 از سوره «نور» است (یوم تشهد علیهم ألسنتهم و أیدیههم و أرجلهم بما كانوا یعملون).

3 - مجموعه رفتار ها و کردار های هر انسانی در قیامت ، برای او آن چنان روشن است که نیازی به دلیل و گواه دیگران نیست .

بل الإنسان على نفسه بصيرة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 7 - 1

1 - انسان ها در قیامت ، به دسته های مختلف تقسیم خواهند شد .

و إذا النفوس زوجت

سیاق آیات، دلالت دارد که آنچه پیش از این آیه آمده بود، «اشراط الساعة» و حوادثی بود که در آستانه قیامت رخ می نمود. از این آیه به بعد حوادثی آمده است که در قیامت رخ خواهد داد. «زوج» در اصل به معنای صنف و نوع از هر چیز است. (لسان العرب)

ص: 93

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 14 - 3

3 - حاضران صحنه قیامت ، دارای قدرت درک و شناخت

علمت نفس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 5 - 3

3 - حاضران صحنه قیامت ، دارای قدرت درک و شناخت

علمت نفس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مظفین - 83 - 6 - 2

2 - مردم در صحنه قیامت ، به حال ایستاده در انتظار فرجام نهایی خویش اند .

یوم یقوم الناس لرب العلمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - غاشیه - 88 - 2 - 2

2 - صحنه گریزناپذیر قیامت ، برای برخی جز فروتنی و تسلیم ذلت بار چاره ای باقی نمی گذارد .

حدیث الغشیه . وجوه یومئذ خشعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - غاشیه - 88 - 26 - 5

5 - وجود کارگزارانی چند ، برای حسابرسی اعمال مردم در قیامت

ثم انّ علینا حسابهم

برداشت یاد شده، از ضمیر «نا» استفاده شده است.

1 - تجلی حضور خداوند ، در تمام صحنه های قیامت برای همه مردم

و جاء ربّک

خداوند، همواره و در همه جا، در دنیا و آخرت، حضور دارد. بنابراین معنای «جاء»، ظهور همین حقیقت برای حاضران در صحنه قیامت است؛ چه آن که آنان حضور خداوند را در همه امور، مشاهده خواهند کرد.

2 - انسان ها در قیامت ، خود را به طور کامل ، مقهور ربوبیت و تدبیر خداوند خواهند دید .

و جاء ربّک

اضافه «ربّ» به ضمیر خطاب - که به مخاطب خاصی نظر ندارد - بیانگر آن است که آنچه برای همگان مشهود خواهد شد، جلوه

های ربوبیت خداوند در هر شخص است.

6- رسیدگی به کار های انسان ها در قیامت ، دارای قسمت های گوناگون و تفکیک شده است .

صَفَا صَفَا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - زلزله - 99 - 6 - 3

3- انسان ها در قیامت ، به گروه هایی گوناگون تقسیم خواهند شد .

یومئذ یصدر الناس اَشْتَاتًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - زلزله - 99 - 8 - 2

2- کار های ناروا ، هر چند به وزن مورچه ریز و یا ذرات معلق در هوا باشد ، باقی مانده ، در قیامت بر انسان عرضه خواهد شد .

و من یعمل مثقال ذره شراً یره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قارعه - 101 - 4 - 3

3- تشبیه وضع انسان ها در قیامت ، به انبوه ملخ های پراکنده *

یوم یكون الناس كالفراش المبعوث

برداشت یاد شده، ناظر به این احتمال است که فرَاش - چنان که فرَّاء گفته است - به معنای ملخ هایی باشد که بر زمین گسترده شده، درهم می لولند. گفتنی است که این معنا، تنها از فرَّاء نقل شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قارعه - 101 - 6 - 1

1- برخی از مردم در قیامت ، دارای کرداری سنگین و ارجمند در پیشگاه خداوند

فَأَمَّا مَنْ ثَقَلَتْ مَوزِينَهُ

به وزنه هایی که با آن متاع را می سنجند و نیز به ابزار سنجش هر چیز، «میزان» گفته می شود (برگرفته از لسان العرب). سنگینی وزنه ها در قیامت، بیانگر سنگینی اعمال است که به تناسب ماهیت آنها، مراد ارج و بهای فراوان آنها خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قارعه - 101 - 8 - 1

1 - اعمال برخی از مردم در قیامت ، سبک وزن و بی ارزش است .

وَأَمَّا مَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ

«موازین» یا جمع «میزان» و یا جمع «موزون» است. برداشت یاد شده، با هر دو مبنا سازگار است.

ص: 95

انسان ها و حوادث قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - غاشیه - 88 - 1 - 1

1 - خداوند ، هشداردهنده به انسان ها و تشویق کننده آنان به شنیدن حوادث قیامت

هل أتيك حديث الغشيه

استفهام در «هل أتاك»، برای ترغیب به شنیدن پاسخ است و خطاب در آن، گرچه ممکن است به طور مستقیم متوجه پیامبر(صلی الله علیه و آله) باشد؛ ولی به دلیل سیاق آیات، مراد عموم انسان ها است.

140- انسان ها هنگام برپایی قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 48 - 12

12- «سأل حبر من اليهود، رسول الله (صلی الله علیه و آله) فقال: أين الناس «يوم تبدل الأرض غير الأرض؟» قال: هم في الظلمه دون الجسر؛

دانشمند یهودی از رسول خدا(صلی الله علیه و آله) [درباره آیه] «يوم تبدل الأرض غير الأرض» سؤال کرد که [در آن هنگام] مردم کجا هستند حضرت فرمود: آنان در تاریکی نزدیک پل هستند».

141- انسان های پیرو در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 21 - 5

5- افراد عوام و تابع ، پس از حضور در پیشگاه خداوند در قیامت به رهبران مستکبر خویش اعتراض و از آنان درخواست کمک خواهند کرد .

وبرزوا لله جميعًا فقال الضعفوا للذين استكبروا إنا كنا لكم تبعًا فهل أنتم مغن

142- انسانها در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - اختیاری بودن اعمال انسان ، مورد پذیرش او در قیامت

توَدَّ لو انَّ بینہا و بینہ امداً بعیداً

از اینکه انسان دوست دارد میان او و عملش فاصله باشد و نمی گوید مجبور بودم، معلوم می شود که انسان می پذیرد اعمالش،

ص: 96

اختیاری بوده است.

143- انکار شرک در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 27 - 7

7 - مشرکان در مرحله ای از قیامت منکر شرک خویش و در مرحله ای معترف به آن می شوند.

والله ربنا ما كنا مشركين... فقالوا يلبتنا نرد و لا نكذب بأيت ربنا و نكون من

برداشت فوق از ارتباط آیه 23 و 27 به دست می آید که مشرکان در آنجا مشرک بودن خودشان را منکر شدند، ولی در اینجا اعتراف کردند که آیات را تکذیب می کردند و مؤمن نبودند.

144- انهدام آفرینش در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قارعه - 101 - 1 - 3

3 - جهان در آستانه قیامت، درهم کوبیده و دگرگون خواهد شد.

القارعه

نام گذاری قیامت به «القارعه»، ممکن است ناظر به کوبندگی حوادثی از قبیل «انشقاق آسمان»، «اندکاک زمین و کوه ها» و «کدر شدن ستارگان» باشد که - به تصریح آیات برخی از سوره های دیگر - در آستانه قیامت پدید خواهد آمد.

145- انهدام زمین در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 21 - 2

2 - زمین، هنگام برپایی قیامت، به شدت کوبیده و سست و نرم خواهد شد.

كَلَّا إِذَا دُكَّتِ الْأَرْضُ دَكًّا دَكًّا

«دک»؛ یعنی، منهدم ساختن کوه و دیوار و مانند آن (لسان العرب). تکرار دو مصدر «دکاً دکاً» بر کثرت آن دلالت دارد؛ یعنی، کوبیدن های مکرر، یکی پس از دیگری تحقق خواهد یافت.

146- انهدام كوهها در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 97

2 - کوه ها ، در آستانه برپایی قیامت به صورت انبوهی از ریگ های روان در خواهد آمد .

و کانت الجبال کثیباً مهیلاً

«کثیب» به معنای ریگ انباشته شده و «مهیل» (اسم مفعول از ماده «هیل») به معنای شیء روان است (صحاح اللغه).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قارعه - 101 - 5 - 2، 1

1 - کوه ها در قیامت ، مانند پشم های رنگارنگی خواهند شد که حلاجی شده و از هم باز شده باشد .

و تكون الجبال کالعهن المنفوش

«عهن»، به معنای پشمی است که با رنگ های گوناگون رنگ آمیزی شده باشد. برخی گفته اند: به هر پشمی «عهن» گفته می شود. «نقش»؛ یعنی، بازکردن و کشیدن پشم تا آن جا که اجزای آن از هم بگسلد. (لسان العرب)

2 - کوبندگی حوادث قیامت ، تمام کوه ها را متلاشی کرده ، ذرات رنگارنگ آنها را درهم خواهد آمیخت .

ما القارعه . یوم ... تكون الجبال کالعهن المنفوش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قارعه - 101 - 6 - 5

5 - مرحله سنجش اعمال ، پس از تخریب کوه ها و گذشت دوران سرگردانی مردم در قیامت است .

یوم یکون الناس کالفراس . . . و تكون الجبال کالعهن المنفوش . فأما من ثقلت موزینه

حرف «فاء» در «فأما» بیانگر نکته یاد شده است.

147- اوامر خدا در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 38 - 1

1 - خداوند در روز قیامت کافران را فرمان می دهد تا در آتش درآیند و به جمع دوزخیان پیوندند.

قال ادخلوا فى أمم . . فى النار

148- أولياء الله در قیامت

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

18 - واقعه - 56 - 3 - 4

4- « عن الزهري قال : سمعت على بن الحسين (ع) يقول : . . . « إذا وقعت الواقعة » يعنى القيامة ليس لوقعتها كاذبه . « خافضه »
خفصت و الله بأعداء الله إلى النار « رافعه » رفعت و الله أولياء الله إلى الجنة . . . ;

ص: 98

زهري گوید: از امام سجاده (ع) شنیدم که با استناد به آیه «إِذَا وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ» می فرمود: . . . یعنی، هرگاه قیامت واقع شود، که در وقوع آن دروغ راه ندارد. [قیامت] «خافضه» است؛ به خداوند سوگند! دشمنان خدا را به زیر می کشد و به سوی جهنم [روانه می کند] و «رافعه» است؛ به خدا سوگند اولیای خدا را بالا می برد و به سوی بهشت [هدایت می کند]...».

149- اولین زلزله قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 7 - 2، 1

1 - در آستانه برپایی قیامت و در پی صیحه و لرزش نخستین، صیحه و لرزشی دوباره پدیدار خواهد شد.

تتبعها الرادفه

«رادفه»؛ یعنی، ملحق شونده و از پی در آینده. (مصباح) تطبیق آن بر نفخ صور دوم مفاد این آیه و آیه قبل را نظیر آیه 68 سوره زمر می سازد.

2 - دومین زلزله در مراحل برپایی قیامت، تابع اولین لرزش و فرع بر پیدایش آن است.

تتبعها الرادفه

150- اهتمام مؤمنان به قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 9 - 10

10 - مسأله قیامت، مهم ترین دغدغه اهل ایمان و عارفان است.

و يحذر الأخره

«حذر» (مصدر «يحذر») به معنای احتراز و خویشتن را از چیز خطرناکی نگه داشتن و مراقبت کردن است. بر این اساس مقصود از «يحذر الأخره» دغدغه خاطری است که مؤمن از آخرت و وضعیت خود در آن جهان دارد.

151- اهل باطل در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 21 - 1

1 - قیامت، روز جدایی خوبان و بدان و حق مداران و باطل گرایان و داوری میان آنان است.

هذا یوم الفصل

«فصل» به معنای فاصله و جدایی میان دو شیء است و مقصود از آن در آیه شریفه، جدایی میان خوبان و بدان و حق پویان و باطل گرایان و داوری میان آنان است.

ص: 99

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 40 - 3

3- قیامت ، روز جدایی حق از باطل و تمایز حق مداران از باطل گرایان

إنَّ یومَ الفصلِ میقتهم أجمعین

مراد از «فصل»، ممکن است جدا شدن صفوف حق و حق مداران، از باطل و باطل گرایان باشد.

152- اهل کتاب در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 47 - 14

14 - مسخ چهره انسانی گروهی از اهل کتاب (سران و عالمان) در قیامت *

من قبل ان نظمس وجوهاً فنردّها علی ادبارها

نکره بودن «وجوه» حاکی از آن است که این عقوبت (مسخ چهره انسانی) برای تمامی مخاطبان نیست. لازم به ذکر است که برخی از مفسران تحقق این معنی را در قیامت می دانند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 22 - 3

3 - خداوند گردآورنده تمامی ستمگران (اهل کتاب و مشرکان) در قیامت

إنه لا یفلح الظلمون . . . و یوم نحشرهم جمیعا

چون در آیات گذشته سخن از مشرکان و اهل کتاب به میان آمده بود، در برداشت این دو گروه به عنوان مصادیقی بارز از ظالمان مشخص شده اند.

153- اهمیت آمادگی برای قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 66 - 5

5 - لزوم توجه و آمادگی انسان ، برای رخداد قیامت

هل ينظرون

از لحن نکوهش آمیز آیه شریفه، نسبت به غفلت کنندگان از قیامت، مطلب بالا استفاده می شود.

ص: 100

154- اهمیت احوال قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 9 - 3

3 - خداوند در تأکید بر وجود ترس و نگرانی در قیامت ، به فرشتگان سوگند یاد کرده است که سریع و بانشاط برای تدبیر امور و قبض ارواح از یکدیگر سبقت می گیرند .

و النازعات . . . قلوب یومئذ واجفه . أبصرها خشعه

این آیه و آیه قبل ، جواب قسم هایی است که در نخستین آیات سوره آمده بود.

155- اهمیت ایمان به قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 154 - 9

9 - ضرورت ایمان به قیامت و ملاقات خداوند

لعلهم بلقاء ربهم یؤمنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 99 - 2

2- اهمیت و ویژگی ایمان به خدا و قیامت ، در سلسله مفاهیم و معارف دینی

و من الأعراب من یؤمن بالله و الیوم الآخر

بسنده کردن به ذکر ایمان به خدا و روز رستاخیز، بیانگر محور بودن آن دو در میان سلسله مفاهیم و معارف الهی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 5 - 6

6- انکار قیامت ، هم طراز و مساوق انکار ربوبیت خداست .

أولئك الذین کفروا برهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 18 - 2

2- موحدان و مؤمنان به پیامبر (صلی الله علیه و آله) و باورداران به قیامت ، اجابت کنندگان دعوت الهی اند .

للذین استجابوا لربهم الحسنی

آیات گذشته بیانگر این است که مراد از «الذین استجابوا» موحدان و مؤمنان به پیامبر (صلی الله علیه و آله) و باورداران به قیامت می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 15 - 3

ص: 101

3- ایمان به قیامت، از مهم ترین ارکان عقیدتی آیین موسی (ع) است.

نودی یموسی .. إن الساعة آتیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 16 - 8

8- ایمان به قیامت و جزای اعمال، دارای اهمیت و جایگاهی ویژه در عقیده دینی است.

الساعة آتیه .. فلا یصدنک عنها

156- اهمیت برپایی قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 22 - 6

6- برپایی قیامت، بخشی از اهداف الهی در آفرینش جهان

بالحقّ و لتجزی کلّ نفس بما کسبت

برداشت بالا بنابراین نکته است که «و لتجزی» عطف بر محذوف باشد؛ یعنی، آفرینش به حق هستی اهداف متعددی را دنبال می کند و از آن میان، تنها یک مورد ذکر شده است که جزای عادلانه مردم است و قیامت صحنه اصلی بروز و ظهور آن می باشد.

157- اهمیت ترس از قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 49 - 4

4- اهتمام به امر قیامت و ترس و نگرانی از آن، از ویژگی های تقوای پیشگان است.

و ذکرًا للمتّقین .. و هم من الساعة مشفقون

واژه «اشفاق» از نظر بسیاری از مفسران و اهل لغت، به معنای ترس توأم با اعتنا و اهتمام است (مفردات راغب و ..).

158- اهمیت تفکر در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- یاد قیامت و تفکر و تأمل در حقایق و رخداد های آن ، امری لازم است و بایسته .

اقترب للناس حسابهم و هم فی غفله معرضون

آیه شریفه، در مقام سرزنش کسانی است که از قیامت و رخداد های آن غافل اند. این سرزنش، حاکی از ضرورت اندیشه و تأمل در

ص: 102

باره قیامت و احوال آن است.

159- اهمیت حسابرسی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 109 - 5

5- ضرورت و لزوم یاد قیامت و صحنه های حسابرسی آن برای اهل ایمان

یوم یجمع الله الرسل فبقول ماذا اجبتم

بدان احتمال که «یوم» مفعول به برای فعل محذوف همانند «اذکروا» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 16 - 5

5- حسابرسی از بندگان ، مهم ترین ویژگی قیامت است .

یوم الحساب

از نام گذاری روز قیامت به «روز حساب»، برداشت یاد شده استفاده می شود.

160- اهمیت ذکر قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 109 - 5

5- ضرورت و لزوم یاد قیامت و صحنه های حسابرسی آن برای اهل ایمان

یوم یجمع الله الرسل فبقول ماذا اجبتم

بدان احتمال که «یوم» مفعول به برای فعل محذوف همانند «اذکروا» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 51 - 14

14 - تکیه بر موضوع قیامت و توجه دادن به مسائل آن، عنصری اساسی و سازنده در تبلیغ

وَأَنْذِرْ بِهِ الَّذِينَ يَخَافُونَ أَنْ يُحْشَرُوا إِلَىٰ رَبِّهِمْ .. لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 28 - 2

2- به یاد سپردن روز محشر و دشواری های آن ، توصیه ای است به اهل ایمان .

و یوم نحشرمهم

ص: 103

برداشت فوق مبتنی بر این است که «یوم» مفعول به برای فعل مقدر (اذکروا) باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 45 - 1

1 - قیامت ، روزی است که مردم باید آن را به خاطر داشته باشند و یکدیگر را به آن یادآوری کنند .

و یوم یحشرهم

«یوم» یا مفعول به است برای «اذکر» یا مفعول دوم است برای «ذکرهم» محذوف و یا ظرف است و متعلق به «قد خسر» می باشد. برداشت فوق مبتنی بر احتمال اول و دوم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 84 - 2

2- یادآوری از قیامت ، توصیه خداوند به انسانهاست .

يعرفون نعمت الله . . . و أكثرهم الكفرون

برداشت فوق، مبتنی بر این نکته است که ظرف «یوم» متعلق به «اذکر» و یا «اذکروا» در تقدیر باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 111 - 6

6- توجه به قیامت و یاد آن ، امری لازم و دارای نقش سازنده و هدایتی

یوم تأتي كل نفس تجدل عن نفسها

برداشت فوق، مبتنی بر این است که نصب «یوم» به تقدیر فعل «اذکر» یا «اذکروا» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 71 - 2

2- قیامت و احضار مردم و پیشوایانشان در آن هنگام ، روزی شایسته یاد و یادآوری و به خاطر سپاری است .

یوم ندعوا كل أناس یا مهمهم

برداشت فوق، مبتنی بر این است که نصب «یوم» به جهت مفعول فعل محذوف «اذکر» باشد و «با» ی در «ایمامهم» مصاحبت باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 47 - 1

1- یادآوری مسائل آخرت، به منظور دل بستن به زندگی ناپایدار دنیا، لازم است.

المال و البنون زینه الحیوه الدنیا . . و یوم نسیّر الجبال

«یوم» مفعول برای فعل مقدر «أذكر» است؛ یعنی، «یاد کن روزی را که...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 104

5- یاد قیامت و تفکر و تأمل در حقایق و رخداد های آن ، امری لازم است و بایسته .

اقترب للناس حسابهم و هم فی غفله معرضون

آیه شریفه، در مقام سرزنش کسانی است که از قیامت و رخداد های آن غافل اند. این سرزنش، حاکی از ضرورت اندیشه و تأمل در باره قیامت و احوال آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- قیامت و در هم پیچیده شدن آسمان در آستانه آن ، از حوادث درس آموز و شایسته یاد و یادآوری

یوم نطوی السماء کطی السجل للکتب

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که نصب «یوم» به عامل مقدری چون «أذکر» یا «أذکروا» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- لازم است که روزی را که در آن ، کافران با آتش جهنم ، به سختی عذاب و سوزانده می شوند ، به خاطر داشت .

یوم تقلب وجوههم فی النار

برداشت بنابراین احتمال است که نصب «یوم» به جهت مفعولاً به بودن اش باشد. که باید فعل «أذکر» در تقدیر باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- مؤمن ، همواره در اندیشه قیامت و مطمئن به تحقق وعده های الهی

و استمع یوم یناد المناد من مکان قریب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - صحنه قیامت و مسائل مربوط به آن ، شایان ذکر و یادآوری است .

یوم یکشف عن ساق

برداشت یاد شده، مبتنی بر این نکته است که «یوم» متعلق به فعل مقدر «أذکر» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مظفین - 83 - 18 - 1

1 - لزوم توجه به معاد و غفلت نداشتن از قیامت

ألا یظنّ أولئک أنّهم مبعوثون .. کلاّ إنّ کتب الفجّار ... کلاّ إنّ کتب الأبر

حرف «کلاّ» در این آیه، مفاد «کلاّ» در آیه مربوط به فاجران را تأکید می کند. مقابله «أبرار» با «فجّار» بیانگر این ارتباط است.

ص: 105

161- اهمیت عقیده به قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 3 - 6

6 - اعتقاد به قیامت و محاسبه اعمال ، دارای نقشی بنیادین در مجموعه باور های دینی

و هم بالأخره هم یوقنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 71 - 18

18 - دعوت مردم به یکتاپرستی و اعتقاد به روز رستاخیز ، در رأس برنامه های فرستادگان الهی

یتلون علیکم آیت ربکم و یذرونکم لقاء یومکم هذا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 13 - 2

2 - اصل اعتقاد به قیامت و جزای عمل دارای اهمیت است ; نه شناخت زمان آن .

یسئلون ائیان یوم الدین . یوم هم علی النار یفتنون

کافران از زمان وقوع قیامت سؤال کرده اند; ولی خداوند پاسخ آنان را با یادآوری اصل وقوع قیامت داده و زمانی را معین نکرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 53 - 4

4 - عقیده به قیامت و روز جزا ، از ارکان مهم دین

بل لایخافون الأخره

مطلب یاد شده، از اختصاص به ذکر یافتن انکار معاد از سوی کافران - از میان دیگر اندیشه ها و عقاید اسلامی - به دست می آید.

162- اهمیت علم به قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- آگاهی از زمان وقوع قیامت ، امری برای مردم بس مهم بود .

یسئلک الناس عن الساعه

ص: 106

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 39 - 6

6 - طرح مسأله قیامت و روز بازپسین ، رسالت مشترک تمامی پیامبران الهی

بل کذبوا بما لم يحيطوا بعلمه . . . كذلك كذب الذين من قبلهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 77 - 8

8- معاد و قیامت ، از مهم ترین موضوعات معرفت دینی پس از توحید *

و ما أمر الساعة إلاّ كلمح البصر

برداشت فوق، با استفاده از ارتباط آیات و اینکه در آیات گذشته، محور اصلی موضوع توحید و پرهیز از شرک بود و در این آیه سخن از برپایی قیامت می باشد به دست آمده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 15 - 5

5- زمان ولادت ، لحظه مرگ و روز رستاخیز ، سه مرحله حساس و سرنوشت ساز برای انسان

و سلم علیه يوم ولد و يوم يموت و يوم يبعث حياً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 30 - 3

3 - روز قیامت ، روزی بس با عظمت و مهم

لکم میعاد يوم

تنوین «يوم» بر تعظیم دلالت دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- قیامت و احوال خوبان و بدان و بهشتیان و دوزخیان ، خبری پرفایده و بزرگ

قل هو نبؤا عظیم

3- پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مأمور ابلاغ عظمت رسالت خویش و موضوع قیامت و توحید الهی به مردم

قل هو نبؤا عظیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 18 - 6

6- لحظه برپایی قیامت ، لحظه ای بس مهم و متمایز از تمام تاریخ زندگانی بشر در دنیا *

فهل ينظرون إلا الساعة

ص: 107

با این که همه لحظه های عمر بشر و تاریخ، مصداق «ساعه» است؛ نام نهادن روز قیامت و لحظه برپایی آن به عنوان «الساعه»، می نمایاند که لحظه واقعی، سرنوشت ساز و قابل توجه، لحظه رستاخیز است و دیگر لحظه ها، در حقیقت قابل ذکر نیستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 47 - 1

1 - ضرورت برپایی قیامت و خلقت دوباره آدمیان ، در بینش الهی

وَأَنَّ عَلَيْهِ النُّشْأَةَ الْآخِرَى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 1 - 3

3 - برپایی قیامت ، لحظه ای مهم و مقطعی حساس در نظام جهان

اقتربت الساعه

از این که در اولین پیام سوره مسأله نزدیکی قیامت با تعبیری هشداردهنده و بی مقدمه یاد شده است؛ استفاده می شود که نزدیکی آن لحظه بس مهم و وقوع قیامت، مقطعی حساس می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 7 - 3

3 - اهمیت و جایگاه ویژه مسأله قیامت ، در سلسله معارف الهی

و المرسلت عرفاً .. . إنما توعدون لوقوع

پنج بار سوگند الهی برای اثبات و قطعیت برپایی قیامت، بیانگر برداشت یاد شده است.

164- احوال قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 48 - 4,3,2

2- قیامت ، روزی پر مخاطره که باید برای مصونیت از آن ، وسیله کارسازی را تدارک دید .

«اتقاء» یعنی، بر گرفتن و تدارک دیدن وسیله ای برای محافظت از چیزی خطر ساز و هولناک. بنابراین «اتقوا یوماً» دلالت می کند که: روز قیامت متضمن خطرهای هولناکی است و آدمی باید برای مصون ماندن از آنها وقایه ای (نگهدارنده ای) را تدارک ببیند.

3 - ایمان به قرآن، پیروی از دستورات خدا و پرهیز از محرمات، وسیله محافظت آدمی در برابر مخاطرات و عذاب های روز قیامت است

ءامنوا بما أنزلت . . . واتقوا یوماً

فرمان به گرفتن وقایه (وسیله محافظت) - پس از دعوت به ایمان (آمنوا بما أنزلت) و دیگر تکلیفهای یاد شده در آیه - می رساند

که: وقایه آدمی در روز قیامت، همان ایمان به قرآن و .. خواهد بود.

4- برپایی نماز، پرداخت زکات و شرکت در نماز جماعت از جمله سبب های کارساز برای دور ماندن از عذاب ها و مخاطرات روز قیامت

وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ .. وَاتَّقُوا يَوْمًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 112 - 7

7- قیامت، صحنه ای هراسناک و جایگاه حزن و اندوه است .

ولا خوف عليهم ولا هم يحزنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 123 - 2,3

2- قیامت، روزی پر مخاطره که باید برای مصونیت از آن، سببی کارساز تدارک دید .

و اتقوا يوماً

«اتقاء» (مصدر إتقوا); یعنی، برگرفتن و تدارک دیدن وسیله ای برای محافظت از چیزی هولناک و خطرناک. بنابراین «إتقوا يوماً» دلالت می کند که: روز قیامت حاوی مخاطرات هولناک است و آدمی باید برای مصون ماندن از آنها، وقایه (وسیله ای برای محافظت) فراهم آورد.

3- ایمان به قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله) و پرهیز از کفر ورزی به آنها، وسیله محافظت در برابر مخاطرات و عذاب های روز قیامت است .

أُولَئِكَ يُؤْمِنُونَ بِهِ وَ مِنْ يَكْفُرْ بِهِ .. وَ اتَّقُوا يَوْمًا

فرمان به گرفتن وقایه (وسیله محافظت)، پس از ترغیب به ایمان (أُولَئِكَ يُؤْمِنُونَ بِهِ) و هشدار از کفر ورزی (و مِنْ يَكْفُرْ ..) می رساند که: وقایه انسان در روز قیامت، ایمان به قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله) و پرهیز از کفر ورزی به آن دو است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 3 - 16

16- روز قیامت، روزی بزرگ و عذاب آن، عذابی سهمگین است .

فَإِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ كَبِيرٍ

کلمه «کبیر» در ظاهر صفت برای «یوم» است و در حقیقت بیانگر بزرگی عذاب آن روز می باشد که از آن در برداشت ، به سهمگینی عذاب تعبیر گردید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 42 - 10

10- قیامت ، روز خیره شدن چشم ها از شدت ترس و هولناکی آن

لیوم تشخیص فیه الأبصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 109

1- ستمگران ، در قیامت ، شتابان و با ترس و ذلت سر برافراشته و چشم دوخته ، محشور خواهند شد .

و لا تحسبنّ الله غفلاً عمّا يعمل الظلمون . . . مهطعين مقنعي رءوسهم

«اهطاع» به معنای حرکت سریع همراه با ترس است و «اقناع» به معنای سر برافراشتن و خیره شدن چشم به چیزی با حالت ذلت و خواری است (لسان العرب).

2- ستمگران بر اثر وحشت روز قیامت ، از حرکت پلک های چشم ناتوان و دلشان تهی از تدبیر و چاره جویی خواهد بود .

يعمل الظلمون . . . لا یرتدّ إليهم طرفهم و أفندتهم هوآء

3- شدت وحشت و اضطراب و بهت زدگی غیر قابل توصیف ستمگران در قیامت

يعمل الظلمون . . . مهطعين مقنعي رءوسهم لا یرتدّ إليهم طرفهم و أفندتهم هوآء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 50 - 4

4- کیفیت حضور مجرمان در قیامت ، منظره ای زشت و هولناک است .

و برزوا . . . و ترى المجرمین یومئذ مقرّنین فی الأصفاد . سرايلهم من قطران و تغشى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 100 - 2

2- عرضه جهنم بر کافران در قیامت ، برای آنان صحنه ای دشوار و دهشت زا است .

و عرضنا جهنّم یومئذ للكفرین عرضاً

«عرضاً» علاوه بر تأکید سخن - به دلیل نکره بودن - بر عظمت کار نیز دلالت دارد و عظمت عرضه جهنم، به هول انگیز بودن آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 37 - 7

7- صحنه های شهادت علیه کافران در قیامت ، منظره هایی دشوار و هلاکت آفرین خواهد بود .

فویل للذین کفروا من مشهد یوم عظیم

«مشهد» ممکن است اسم مکان به معنای محل شهادت باشد. حرف «مِنْ» دلالت دارد که همان مکان شهادت منشأ «ویل» برای کافران است، بنابراین باید گفت صحنه های شهادت علیه آنها، مرگ آفرین و عذاب ساز است، به گونه ای که اگر در قیامت مرگ کسی امکان پذیر بود، آنان جز هلاکت و ویل سرنوشتی نداشتند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 104 - 9

9- دوران برزخ، در برابر عظمت و سختی های قیامت، بسیار اندک و ناچیز است.

إذ یقول أمثلهم طریقه إن لبثتم إلا یوماً

کوتاه جلوه کردن فاصله مرگ تا قیامت، ظاهراً محصول نوعی مقایسه بین قیامت و برزخ است. منشأ این قضاوت ممکن است

ص: 110

مشاهده سختی های قیامت و یا توجه به خلود و جاودانگی آن باشد. توصیف گوینده «إن لبثتم إلاّ يوماً» به این که او به حق نزدیک تر است، گویای تأکید قرآن بر اصل کوتاه بودن زمان برزخ است؛ زیرا بین فاصله یک روز و فاصله ده روز، اولی را به حقیقت نزدیک تر دانسته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 108 - 8

8 - رحمانیت خداوند، امید و ملجأ تمامی مردم در صحنه دهشت زا و مخوف قیامت

و خشعت الأصوات للرحمن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 103 - 7

7- «عن النبی (صلی الله علیه و آله) فی معنی «الفرع الأكبر»: ان الناس یصاح بهم صیحه واحده فلا یبقی میت إلاّ نشر و لا حی إلاّ مات إلاّ ما شاء الله ثمّ یصاح بهم صیحه أخرى فینشر من مات و یصفون جمیعاً و تشقّ السماء و تهدّ الأرض و تخرّ الجبال و تفرّ النیران و ترمی بمثل الجبال شرراً فلا یبقی ذرّ و روح إلاّ إنخلع قلبه و ذکر ذنبه و شغل بنفسه إلاّ ما شاء الله»؛

از رسول خدا (صلی الله علیه و آله) روایت شده که در معنای «فرع اکبر» فرمود: به درستی که یک صیحه بر مردم زده می شود که مرده ای نمی ماند، مگر این که زنده می شود و زنده ای نمی ماند، مگر این که می میرد، جز آنچه را که خدا بخواهد. سپس صیحه دیگری بر آنان زده می شود و آنان که مرده اند زنده گشته و همگی به صف کشیده خواهند شد. و آسمان شکافته و زمین در هم کوبیده و کوه ها فرو ریخته و آتش شعله هایی چون کوه برکشند، پس هیچ صاحب روحی نماند، مگر این که [از هراس] دل او کنده شود و گناهان خود را یاد آورد و هر کس به فکر خویش باشد، مگر آنچه را خدا بخواهد».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 1 - 6

6- لرزش و اضطراب بسیار شدید مردم، در عرصه قیامت

إنّ زلزله الساعه شیء عظیم

«ساعه» به معنای لحظه و هنگام است و «الساعه»؛ یعنی، آن هنگام. مقصود از «آن هنگام»، می تواند هنگام برپایی قیامت و حضور مردم در عرصه محشر باشد. در این صورت کلمه «زلزله» استعاره از اضطراب شدید مردم است. هم چنین می تواند زمان پایان یافتن عمر جهان کنونی و فرارسیدن هنگام فروپاشی نظام آن باشد. در این صورت مراد از «زلزله»، لرزش شدیدی است که در آن لحظه، سراسر جهان را فرا می گیرد و باعث فروپاشی آن می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 2 - 13، 12، 11

11- اضطراب مردم در عرصه قیامت ، به درجه ای است که هر زن شیر دهنده ، از شیر دادن غافل خواهد شد و هر زن بارداری از شدت ترس ، سقط جنین خواهد کرد .

یوم ترونها. .. و تضع کلّ ذات حمل حملها

12- بیم و هراس مردم در عرصه محشر ، به اندازه ای است که آنان همچون مردم می خورده و مست ، عقل و هوش خود را از کف

ص: 111

خواهند داد .

و تری الناس سکری و ما هم بسکری

13- هراس سخت و سهمگین مردم در عرصه رستاخیز ، جلوه ای از عذاب قهر خداوند

و لکنّ عذاب الله شدید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 37 - 14

14 - قیامت ، دارای صحنه هایی هراس آور و هولناک

یخافون یومًا تتقلب فیہ القلوب و الأبصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 87 - 6

6- رسوایی و شرمساری در روز رستاخیز ، سخت ترین حالات روحی انسان در آن روز

و لاتخزنی یوم یبعثون

از این که حضرت ابراهیم(ع) از میان انواع نگرانی ها و حالات ناخوشایند روحی در قیامت، تنها رسوایی و شرمساری را مطرح ساخت، می توان به مطلب یاد شده دست یافت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 87 - 5

5- هراس و وحشت شدید موجودات آسمان ها و زمین ، در لحظه فروپاشی جهان و نیز روز رستاخیز

و یوم ینفخ فی الصور ففرع من فی السموت و من فی الأرض

مراد از «ینفخ فی الصور» می تواند مطلق نفخ صور و دربرگیرنده نفخه اولی - که فروپاشی جهان و مرگ موجودات را در پی دارد - و نفخه ثانیه - که منجر به برپایی رستاخیز می شود - باشد. گفتنی است که تعبیر «فرع من فی السماوات و من فی الأرض» بیانگر مطلب یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 12 - 2

2 - قیامت ، روزی سخت و هولناک است .

و یوم تقوم الساعة یبلس المجرمون

احتمال دارد که اندوه و ناامیدی مجرمان و یا قطع شدن عذرهای آنان در روز قیامت، به جهت نکته یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 14 - 6

6 - روز برپایی قیامت ، روزی هولناک و خوف آور است .

و یوم تقوم الساعة . . . و یوم تقوم الساعة

ص: 112

تکرار الفاظ «یوم» در دو آیه ای که بسیار نزدیک هم هستند، اشاره به نکته یاد شده دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 33 - 6

6 - قیامت ، روزی هول انگیز است و شایسته است که انسان ، از آن نگران باشد .

و اخشوا یومًا لایجزی والد عن ولده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 52 - 3

3 - وضعیت کافران در قیامت ، آن چنان وخیم و تأسف بار خواهد بود که عالم قبر و برزخ را برای خود استراحت گاه خواهند دانست .

قالوا یویلنا من بعثنا من مرقدنا

«مرقد» اسم مکان از «رقاد» (خواب) به معنای خواب گاه است. تعبیر کافران از قبرها به خوابگاه، می تواند به این جهت باشد که آنان، وضعیت خود را در قیامت آن چنان سخت می بینند که عالم برزخ و قبر را در مقایسه با آن، خوابگاه و محل استراحت خویش می خوانند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 13 - 10، 8

8 - قیامت ، روزی بزرگ و هولناک

عذاب یوم عظیم

10 - قیامت ، عرصه ظهور حقایق و رخداد های بس بزرگ و هولناک

عذاب یوم عظیم

توصیف روز قیامت به عظیم بودن، می تواند به خاطر بزرگی رخدادها و عظمت حقایق آن روز باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 16 - 3

3 - قیامت ، روزی سخت ، هولناک و هشدار دهنده برای انسان ها

لیندر . . . یوم هم برزون لایخفی علی الله منهم شیء

تأکید خداوند بر این که روز قیامت، روز بروز حقیقت انسان ها است به گونه ای که چیزی از آنان بر خدا پوشیده نمی ماند و نیز انذار به چنین روزی، بیانگر مطلب یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 18 - 5,6,7

5 - به گلو رسیدن جان انسان ها ، از شدت غم و اندوه در قیامت

إذ القلوب لدی الحناجر

ص: 113

هرگاه انسان در تنگناهای سخت قرار گیرد، احساس می کند که گویی قلبش از جا کنده می شود. گاهی به این مطلب گفته می شود: «جانش به لب رسید». در زبان عرب از این حالت به «بلغت القلوب الحناجر» تعبیر می شود.

6- قیامت، دارای غم و اندوه کشنده و زجر آور، به گونه ای که کسی نای سخن گفتن و فریاد زدن ندارد.

إذ القلوب لدى الحناجر كظمين

«کاظم» (مفرد «کاظمین») اسم فاعل از «کظم» به معنای فردی است که نفسش در گلو حبس شده باشد. «کاظمین»؛ یعنی، کسانی که ساکت اند و قادر به سخن گفتن نیستند.

7- وجود شرایط و صحنه های سخت و اندوه بار برای انسان در قیامت

إذ القلوب لدى الحناجر كظمين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 18 - 4

4- قیامت، صحنه بروز حوادث هول انگیز

والذین ءامنوا مشفقون منها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 68 - 5

5- قیامت، صحنه ای پر بیم و هول انگیز

یعباد لا خوف علیکم الیوم و لا أنتم تحزنون

از تأکید خداوند بر نفی خوف و اندوه برای تقوایپیشگان در قیامت، مطلب بالا قابل برداشت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 28 - 10، 1

1- ناتوانی، هراس و وحشت همه گروه ها و مجموعه ها، در روز قیامت

و تری کلّ أمّه جائیه

«جُتُو» (مصدر «جائیه») به معنای به زانو نشستن است و در این جا می تواند کنایه از هراس، دلهره و تسلیم باشد.

10 - احضار امت ها برای حسابرسی ، مایه هراس و به زانو درآمدن آنان در صحنه قیامت *

و تری کَلَّ أُمَّه جائیه کَلَّ أُمَّه تدعی إلی کتبها

برداشت بالا بدان احتمال است که جمله «کَلَّ أُمَّه تدعی إلی کتابها» در صدد بیان علت «کَلَّ أُمَّه جائیه» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 11 - 3

3 - ترسیم رخداد های پراضطراب هستی در آستانه قیامت ، هشدار ی به تکذیب کنندگان آن است .

یوم تمور . . . و تسیر الجبال ... فویل یومئذ للمکذبین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 114

18 - نجم - 53 - 58 - 2

2 - صحنه قیامت ، دربردارنده دشواری ها و مشقت ها برای انسان

لیس لها من دون الله کاشفه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 62 - 6

6 - اهل عبادت برای خداوند ، برخوردار از حمایت های او در مراحل هولناک قیامت

لیس لها من دون الله کاشفه . . . فاسجدوا لله و اعبدوا

چنانچه «کاشفه» در آیات پیشین، به معنای گشاینده سختی ها باشد، از ارتباط این آیه با «لیس لها. . .» می توان به مطلب بالا پی برد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 35 - 4

4 - فضای محشر ، سخت داغ ، دودآلود و نفس گیر

یرسل علیکما شواظ من نار و نحاس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 42 - 6، 2

2 - قیامت ، روزی بسیار سخت و هولناک برای اهل محشر

یوم یکشف عن ساق

تعبیر «یکشف عن ساق» (ساق ها برهنه می شود) در زبان عرب، کنایه از شدت هول و هراس و وخامت اوضاع است.

6 - «عن ابی عبداللّه (ع) فی قوله عزّوجلّ: . . . «و یدعون الی السجود فلا یستطیعون» قال: أفحِم القوم و دخلتْهم الهیبه و شخّصتِ الأبصار، و بلغتِ القلوب الحناجر؛

از امام صادق (ع) روایت شده که درباره سخن خداوند عزّوجلّ «و یدعون الی السجود فلا یستطیعون» فرمود: مهر سکوت بر دهان آنان زده می شود، ترس تمام وجودشان را فرامی گیرد، چشمانشان خیره می گردد، جان ها به حنجره ها می رسد».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 10 - 1

1 - ترس از احوال روز قیامت ، از ویژگی های ابرار

إِنَّا نَخَافُ مِنْ رَبَّنَا يَوْمًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 9 - 2

2 - قیامت ، حادثه ای سنگین و با عظمت و صحنه سایه افکندن نگرانی و ترس بر منکران معاد

أَبْصَرَهَا خَشَعَهُ

ص: 115

فروتنی و ذلت منکران معاد در صحنه قیامت، حاکی از عظمت و هول آور بودن آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 45 - 4

4 - حوادث قیامت ، هولناک و سزاوار ترس و نگرانی است .

من یخشیها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 18 - 2

2 - قیامت روزی بس با عظمت است و بیان سختی حوادث آن ، امکان پذیر نیست .

ثمّ ما أدریک ما یوم الدین

تکرار «ما أدراک» تأکید بر عظمت و نبودن ابزار، برای آگاه سازی دیگران به حقیقت حوادث آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مطففین - 83 - 6 - 9

9 - ایستادن در پیشگاه خداوند برای حسابرسی اعمال ، از صحنه های خوفناک و حوادث بزرگ روز قیامت است .

لیوم عظیم . یوم یقوم الناس لربّ العلمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عادیات - 100 - 10 - 5

5 - صحنه بر ملا شدن راز ها و نیت های پنهان ، هول انگیز و تهدیدی برای ناسپاسان و مال دوستان

أفلا یعلم إذا .. و حصّل ما فی الصدور

165- ایستادن در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مطففین - 83 - 6 - 2

2 - مردم در صحنه قیامت ، به حال ایستاده در انتظار فرجام نهایی خویش اند .

یوم یقوم الناس لرب العلمین

166- ایفای حق در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 116

5 - حاضران صحنه قیامت ، از مؤاخذه دیگران و گرفتن حقوق خود - حتی از نزدیک ترین خویشاوندان - چشم پوشی نخواهند داشت . *

یوم یفر المرء من أخیه

فرار از برادر و ترس از روبه رو شدن با او، حاکی از واقع شدن در مؤاخذه شدید از سوی او است؛ به گونه ای که شخص گمان می کند که اگر فرار نکند، گرفتار خواهد شد.

167- ایمان به قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 52 - 22

22 - ایمان و اعتقاد حواریون به رستاخیز و حسابرسی در قیامت *

و اشهد بانا مسلمون

چون شاهد گرفتن حواریون در دنیا ظاهراً ثمری برای آنان ندارد، لذا این استشهاد برای استفاده در آخرت خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 6 - 3

3 - قرآن بهترین راهنمای مردم برای ایمان به خدا و قیامت

إن الذین کفروا سواء علیهم ءأنذرتهم أم لم تنذرهم لا یؤمنون

چنانچه مراد از «کفر» کفر به قرآن باشد، جمله «سواء علیهم» به این حقیقت اشاره دارد که اگر قرآن در انسانی تأثیر نبخشد چگونه انتظار می رود که از سخن پیامبر (صلی الله علیه و آله) تأثیر پذیرد؟ و این حاکی از آن است که قرآن بهترین وسیله هدایت و ارائه کننده مؤثرترین اندازهاست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 8 - 3

3 - ایمان به خدا و روز قیامت ، از ارکان اعتقادی دین اسلام

و من الناس من یقول ءامنا باللّٰه و بالیوم الآخر

معمولا کسانی که در صدد نفوذ در میان طایفه و گروهی هستند، پایبندی خویش را به مهمترین اصول آن طایفه ابراز می دارند. بنابراین از دیدگاه همگان، ایمان به خدا و قیامت از مهمترین ارکان اعتقادی اسلام می باشد و آدمی با اظهار ایمان به آن از زمره مسلمانان محسوب می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 62 - 5

5 - ایمان به خدا و قیامت و تصدیق رسالت پیامبران ، از اصول مشترک ادیان آسمانی است .

ص: 117

إن الذين آمنوا و الذين هادوا .. من آمن بالله و اليوم الآخر

ایمان به خدا و قیامت از «من آمن . . .» به دست می آید و ایمان به رسولان الهی از عنوانهای مذکور در آیه (مسلمانان، یهودیان و ...) معلوم می شود؛ زیرا این ملتها همه معتقد به رسالت انبیا هستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 126 - 6

6 - ایمان به خدا و روز قیامت از ارکان اساسی مکتب انبیا (ع)

من آمن منهم بالله و اليوم الآخر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 177 - 17

17 - ایمان به خدا، قیامت، فرشتگان، کتاب های آسمانی و پیامبران مشخصه نیکان

و لكن البر من آمن بالله .. و النبین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 228 - 5,6

5 - ایمان به خدا و روز قیامت، ضامن انجام تکالیف الهی

و لا يحل لهنّ .. ان كنّ يؤمننّ بالله و اليوم الاخر

6 - عمل به تکالیف الهی، لازمه ایمان به خدا و روز قیامت

و لا يحل لهنّ .. ان كنّ يؤمننّ بالله و اليوم الاخر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 232 - 9,10

9 - مؤمنان به خدا و قیامت از ازدواج زن مُطلّقه، ممانعت نمی کنند.

فلا تعضلوهنّ ان ینکحنّ .. ذلك یوعظ به من كان منکم یؤمن بالله و اليوم الاخر

10 - ایمان به خدا و قیامت ، زمینه پذیرش احکام و مواعظ الهی

ذلک یوعظ به من کان منکم یؤمن باللّٰه و الیوم الآخر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 249 - 21,22,23

21 - معتقدان به لقای خداوند (روز رستاخیز) در لشکر طالوت ، امیدوارکنندگان دل های نگران

قال الذین یظنون انّهم ملاقوا اللّٰه کم من فئه قلیله غلبت فئه کثیره

22 - مؤمنان به روز رستاخیز ، معتقد به پایداری در پیکار با دشمنان خدا ، علی رغم کمبود نیرو

قال الذین یظنون .. غلبت فئه کثیره

23 - گمان به لقاءاللّه (روز رستاخیز) موجب پایداری انسان در پیکار با دشمنان

ص: 118

قال الذين يظنون . . . غلبت فئه كثيره

بنابراينکه «يظنون» به معنی گمان باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

2 - بقره - 2 - 285 - 20

20 - اعتقاد و يقين مؤمنان به معاد و بازگشت به سوى خداوند .

و اليك المصير

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

2 - آل عمران - 3 - 24 - 7

7 - اهل كتاب ، معتقد به رستاخيز و كيفر اعمال

لن تمسنا النار الا اياماً

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

3 - آل عمران - 3 - 114 - 1,4,5,7,8,10

1 - ايمان به خدا و روز قيامت ، امر به معروف ، نهى از منكر و شتاب در كار هاى خير ، از ويژگى هاى برخى اهل كتاب

من اهل الكتب . . . يؤمنون بالله و اليوم الاخر و يأمرون بالمعروف و ينهون عن المنك

4 - ايمان به خدا و روز واپسين ، امر به معروف و نهى از منكر و شتاب ورزیدن به كار هاى نيك ، ملاك ارزش و شايستگى (صالح بودن

(

يؤمنون . . . يسارعون فى الخيرات و اولئك من الصالحين

5 - ايمان به خدا و روز واپسين ، امر به معروف و نهى از منكر ، از اصول مشترك اعتقادى و عملى اديان الهى

من اهل الكتب . . . يؤمنون بالله و اليوم الاخر و يأمرون بالمعروف و ينهون عن المنك

7 - گروهى از اهل كتاب كه مؤمن به خدا و روز واپسين و امرکننده به معروف و نهى کننده از منكر و شتاب کنندگان به نيکى ها هستند ، از

تبار صالحان هستند .

من اهل الكتب امه . . . يؤمنون بالله ... واولئک من الصالحين

8 - قيام به امر دين (اطاعت خدا) تلاوت آيات خدا ، سجده به درگاه او ، ايمان به خدا و معاد ، امر به معروف و نهی از منکر و شتاب در امور خير ، ویژگی امت شایسته و صالح

امه قائمه . . . واولئک من الصالحين

10 - صالح شدن انسان ها ، در گرو ايمان به خدا ، معاد ، امر به معروف و نهی از منکر (اصلاح ديگران) و شتاب در کار های نیک است

يؤمنون بالله . . . واولئک من الصالحين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 115 - 4،7،9

4 - قيام به طاعت خدا ، تلاوت آيات وی در شب هنگام در حال سجده ، ايمان به خدا و معاد ، امر به معروف ، نهی از منکر و

ص: 119

شتاب در نیکی ها ، از اعمال خیر

من اهل الکتب امه قائمه . . . و ما یفعلوا من خیر

7- قیام به امر خدا ، تلاوت آیات او ، سجده ، ایمان به خدا و معاد ، امر به معروف و نهی از منکر و شتاب در امر خیر ، از ویژگی های تقوای پیشگان

امه قائمه یتلون آیت الله . . . و الله علیم بالمتقین

آیه ، در صدد بیان پاداش کسانی است که خصلتهای مذکور را دارند ، از آنها تعبیر به متقین کرده ، پس آن خصلتها از آن متقین است .

9- ایمان به خدا و روز واپسین و عمل صالح ، موجب نیل آدمی به تقوای پیشگی *

امه قائمه . . . یؤمنون بالله و الیوم الاخر . . . و الله علیم بالمتقین

تعبیر از مؤمنان امر به معروف و . . . به متقین یا به جهت این است که دارندگان صفات یاد شده تقوای پیشه هستند ، و یا آن صفات موجب نیل آدمی به تقوای پیشگی است .

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 158 - 3

3- ایمان به حشر و بقای آدمی پس از مرگ ، برانگیزنده وی برای حضور در میدان کارزار علیه دشمنان دین

و لئن مُتّم او قُتلتم لالی الله تحشرون

خداوند با بیان این معنا که آدمی با مرگ و یا کشته شدن ، چه در راه منافع دنیا و یا راه خدا ، به سوی او محشور می شود ، او را به جهاد ترغیب و انگیزه پیکار در راه خدا را در او تقویت می کند .

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 191 - 29,31

29- اعتقاد به قیامت و کیفر و پاداش در آن ، پیامد اعتقاد به باطل نبودن و هدفدار بودن آفرینش

ربّنا ما خلقت هذا باطلاً سبحانک فقنا عذاب النار

کلمه «فا» در «فقنا . . .» ، بیانگر این معناست که خردمندان با نفی بطلان در آفرینش و اعتقاد به هدفداری جهان به این نتیجه رسیده اند که باید قیامت و روز جزا و پاداشی باشد .

31 - اعتقاد به معاد و درخواست رهایی از آتش دوزخ ، نشانه خردمندی

لایات لاولی الالباب .. فقنا عذاب النار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 194 - 9

9 - خردمندان ، مؤمن به خداوند ، رسالت تمامی انبیا و برپایی قیامت

ربنا و اتنا ما وعدتنا علی رسلک و لا تخزنا یوم القیمه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 38 - 10

ص: 120

لا یحب من کان مختالاً فخوراً .. و الذین ... و لا یؤمنون باللّه و لا بالیوم الا

برداشت فوق بر این مبناست که «الذین .. لا یؤمنون» عطف بر «الذین ییخلون» و توصیفی برای «مختالاً فخوراً» باشد. یعنی فخر فروشان و مُتکبران ایمان واقعی به خدا و قیامت ندارند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 39 - 1،4

1 - ایمان به خدا و قیامت و انفاق ، هیچ خسارتی را برای آدمی در پی نخواهد داشت .

و ماذا علیهم لو امنوا باللّه و الیوم الاخر و انفقوا

4 - ارزشمندی انفاق ، مشروط به ایمان به خدا و قیامت است .

ماذا علیهم لو امنوا باللّه و الیوم الاخر و انفقوا

علی رغم اینکه بحث آیات گذشته درباره انفاق و مسائل مربوط به آن بود، مطرح ساختن ایمان به خدا و قیامت پیش از امر به انفاق می تواند اشاره به برداشت فوق باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 59 - 17،20،21،24

17 - ارجاع اختلافات و کشمکش ها به خدا و پیامبر (صلی الله علیه و آله) (قرآن و سنت) ، از نشانه های @ایمان به خدا و قیامت

فان تنازعتم .. ان کنتم تؤمنون باللّه و الیوم الاخر

20 - اطاعت از خدا و رسول و اولوالامر ، نشانه ایمان واقعی به خدا و روز قیامت است .

اطیعوا اللّه و اطیعوا الرّسول و اولی الامر .. ان کنتم تؤمنون باللّه و الیوم ال

بنابر اینکه جمله «ان کنتم»، شرط برای جمله «اطیعوا اللّه» نیز باشد.

21 - ایمان به قیامت ، از اصول مهم اعتقادی اسلام

ان کنتم تؤمنون باللّه و الیوم الاخر

یادکردن ایمان به قیامت در کنار ایمان به خداوند، دلالت بر اهمیت آن دارد.

24 - ایمان به خدا و قیامت ، پشتوانه اجرایی احکام اسلام و مایه پرهیز از نافرمانی خدا و رسول (صلی الله علیه و آله)

اطيعوا الله .. ان كنتم تؤمنون بالله و اليوم الآخر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 136 - 7,9

7 - ضرورت ایمان به فرشتگان ، پیامبران الهی و روز قیامت

و من يكفر بالله و ملئكته و كتبه و رسله و اليوم الآخر

9 - اعتقاد به خدا ، پیامبران ، روز قیامت ، فرشتگان و کتب آسمانی ، ارکان هدایت و شرط تحقق ایمان

يأياها الذين ءامنوا ءامنوا بالله و رسوله .. فقد ضلّ ضللا بعيداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 121

11 - یهودیان مؤمن به خدا و قیامت ، به قرآن و دیگر کتب آسمانی ایمان می آورند .

ولكن الرسخون فى العلم منهم . . . و المؤمنون بالله و اليوم الاخر

بنابر اینکه «المؤمنون بالله . . .» عطف باشد بر «الرسخون».

12 - مؤمنان به خدا ، قیامت و قرآن ، بر پا دارندگان نماز و پرداخت کنندگان زکات ، از پاداش بزرگ الهی ، برخوردار خواهند شد .

اولئك سنؤتيهم أجراً عظيماً

16 - ایمان به خدا و قیامت ، مستلزم ایمان به پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، قرآن و دیگر کتب آسمانی

یؤمنون بما أنزل إليك و ما أنزل من قبلك . . . و المؤمنون بالله و اليوم الاخر

کلمه «المؤمنون بالله» عطف بر «الراسخون» است و در نتیجه «یؤمنون بما أنزل . . .» خبر برای «المؤمنون بالله» نیز می باشد. گفتنی است که لازمه ایمان به قرآن، ایمان به پیامبر (صلی الله علیه و آله) است و لذا در برداشت فوق ایمان به پیامبر (صلی الله علیه و آله) نیز آورده شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - علم و ایمان حضرت عیسی (ع) و فرشتگان مقرب الهی به قیامت و محشور شدن به پیشگاه خداوند ، مانع استکبار آنان از بندگی خدا

لن يستنكف المسيح ان يكون عبداً لله و لا الملائكة . . . فسيحشرهم إليه جميعاً

جمله «و من . . .» جمله حالیه و بیان علت از جمله سابق است. یعنی امکان ندارد مسیح و فرشتگان از عبادت خدا امتناع کنند ; چون حشر انسان و ملائکه به سوی خدا حتمی است و مسیح و فرشتگان از آن آگاهند.

13 - علم و ایمان در قیامت و حضور در پیشگاه خداوند ، مانع از استکبار و بازماندن از عبادت خدا

لن يستنكف المسيح . . . و من يستنكف عن عبادته و يستكبر فسيحشرهم إليه جميعاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - ایمان به وحدانیت خدا و قیامت و انجام اعمال صالح، نشانه عبودیت و بندگی خدا

و يستكبر فسيحشرهم إليه جميعاً. فاما الذين ءامنوا و عملوا الصلحت

خداوند از کسانی که استتکاف نمی کنند و او را عبادت می کنند، به مؤمنان دارای اعمال صالح تعبیر کرد. متعلق ایمان به دلیل آیات گذشته، قیامت (فسيحشرهم) و وحدانیت خدا (انما الله اله واحد) است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 69 - 1,2,4,8,9,10

1 - ایمان به خدا و قیامت و انجام عمل صالح، شرط رهایی مسلمانان، یهودیان، صابئی ها و نصارا از هرگونه ترس و اندوه

إنّ الذين ءامنوا و الذين هادوا و الصبئون و النصرى . . . و لا هم يحزنون

«صابئی» که مفرد «صابئون» است به کسی گفته می شود که آیین خویش را رها کرده و به آیینی دیگر گرویده باشد؛ با توجه به این معنا می توان گفت مصداق مورد نظر از «الصبئون» در این آیه - به قرینه وقوع آن بین «الذين ءامنوا و الذين هادوا» «و النصرى»، کسانی هستند که با ترک اسلام و یا یهودیت پذیرای آیین نصارا شده باشند.

ص: 122

2 - مسلمانان ، یهودیان ، مسیحیان و صابئی ها ، سزاوارترین امت ها برای ایمان راستین به خدا و قیامت و انجام عمل صالح

إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّبِئُونَ وَالنَّصِرَىٰ مِنْ ءَامِنٍ

نام بردن از ملتهای مذکور - با اینکه ایمان راستین از هر امتی (من ءامن ..) موجب رهایی از ترس و اندوه است - می تواند اشاره به این باشد که پیروان این ادیان از دیگران سزاوارتر و دارای زمینه بیشتری برای پذیرش ایمان حقیقی هستند.

4 - ایمان به خدا و قیامت و رسالت انبیا ، از اصول مشترک ادیان آسمانی

إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّبِئُونَ .. مِنْ ءَامِنٍ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ

ایمان به رسولان الهی، از عناوین مذکور در آیه (الذین ءامنوا .. النصری) استفاده شده است.

8 - تنها انتساب به ادیان الهی بدون ایمان واقعی به خدا و قیامت و انجام عمل صالح ، سعادت آفرین نخواهد بود .

إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا .. مِنْ ءَامِنٍ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَعَمِلْ صَالِحًا فَلَاخُوفَ

با توجه به اینکه جمله «من ءامن ..» خبر برای «الذین ءامنوا» است، تکرار ایمان در این دو فراز و نبود ضمیر در جمله خبری می رساند که سعادت، در گرو ایمان حقیقی به خدا و قیامت و انجام عمل صالح می باشد و در این جهت میان منتسبان به ادیان آسمانی و غیر آنان تفاوتی وجود ندارد.

9 - ایمان به خدا و قیامت و پیشه نمودن عمل صالح ، پایه های سعادت و رستگاری امتهای

إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا .. وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَعَمِلْ صَالِحًا فَلَاخُوفَ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

10 - آرامش خاطر و ترس نداشتن از آینده ، در گرو ایمان به خدا و قیامت و عمل صالح

مِنْ ءَامِنٍ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ .. فَلَاخُوفَ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 70 - 2

2 - ایمان به خدا و قیامت و انجام اعمال صالح ، پیمان خداوند با بنی اسرائیل

مِنْ ءَامِنٍ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَعَمِلْ صَالِحًا .. لَقَدْ أَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَائِيلَ

به مقتضای این آیه با آیه قبل می توان گفت مورد میثاق ایمان به خدا و قیامت و انجام عمل صالح است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - باور به قیامت و عذاب دردناک آن موجب ترس از خداوند و عمل به احکام او

لیعلم الله یخافه بالغیب

«باء» در بالغیب می تواند سببیه باشد بر این مبنا مراد از غیب اموری است که از نظر شخص خائف و حواس وی پنهان می باشد و از مصادیق بارز غیب و نهانی که سبب خوف آدمی از خدا می شود قیامت و عذاب آخرت است.

12 - هدف از آزمایش مؤمنان مشخص شدن صفوف باورداران به غیب (قیامت و عذاب) از غیر آنان

لیبلونکم الله . . . لیعلم الله یخافه بالغیب

قیامت و عذاب آخرت زمانی موجب ترس از خداوند می شود که آدمی به آن باور داشته باشد بنابراین تمایز خداترسان در واقع تمایز باورداران قیامت از غیر آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 123

19 - باور به قیامت و بازگشت به خدا و حسابرسی کردار ها زمینه ساز مراقبت بر ایمان و پرهیز از عوامل گمراهی

علیکم انفسکم .. فینبئکم بما کنتم تعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 154 - 11، 12

11 - ایمان به قیامت و ملاقات خدا، از اهداف نزول تورات است.

ثم ءاتینا موسی الکتب .. لعلهم بلقاء ربهم يؤمنون

12 - توجه بنی اسرائیل به محتوای تورات، زمینه ساز ایمان آنان به قیامت و ملاقات خدا

ثم ءاتینا موسی الکتب .. لعلهم بلقاء ربهم يؤمنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 147 - 2

2 - تصدیق آیات الهی و ایمان به روز قیامت از شرایط ارزشمندی اعمال نیک در پیشگاه خداوند است .

و الذین کذبوا بآیتنا و لقاء الآخره حبطت أعمالهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 2 - 19

19 - دقت در موجودات هستی و نظام آنها، در پی دارنده باور به قیامت است .

الله الذی رفع السموت .. یفصل الأیت لعلکم بلقاء ربکم توقنون

برداشت فوق، ناظر به این معناست که مراد از «الآیات» آیات تکوینی از قبیل برافراشته شدن آسمانها و .. باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 3 - 11

11 - تفکر در پدیده های هستی، زمینه ساز باور به لقای خدا و برپایی قیامت است .

إن فی ذلک لآیت لقوم یتفکرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 4 - 13

13- تفکر در پدیده های هستی ، زمینه ساز باور به لقای خدا و برپایی قیامت است .

إن فی ذلک لآیت لقوم یعقلون

برداشت فوق بر این اساس است که متعلق «آیات» به قرینه جمله «لعلکم بلقاء ربکم توقنون» در آیات قبل ، لقای خدا و برپایی قیامت باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 124

8- باور به ربوبیت خدا بر انسان ها ، وادار کننده انسان به پذیرش قیامت و زنده شدن مردگان برای حضور در صحنه آخرت

أُولَئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 74 - 2

2 - ایمان به معاد و روز جزا ، از شاخصه های اندیشه اعتقادی ادیان آسمانی

وإِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ عَنِ الصِّرَاطِ لَنُكَبُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 15 - 13

13 - واجدان روحیه تواضع ، با موعظه و یادآوری به خداوند و قیامت ایمان می آورند .

نَسِيتُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَذَا . . . إِنَّمَا يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا الَّذِينَ إِذَا ذُكِّرُوا بِهَا خَرُّوا سُجَّدًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 52 - 4

4 - مشرکان ، با تحقق حشر و بعث و مشاهده آن ، به آن اظهار ایمان می کنند .

و لو ترى إذ فزعوا . . . قالوا آمنا به

در صورتی که زمان فزع مشرکان، حشر و قیامت باشد؛ مرجع ضمیر «به» می تواند «بعث» (مستفاد از «إذ فزعوا») باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 52 - 2

2 - تصدیق و باور داشتن قیامت و زنده شدن انسان ها ، از ویژگی های بهشتیان و بندگان مخلص خدا در دنیا است .

يقول أءنك لمن المصدقين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - صبر بر ناگواری ها ، عبادت در برابر پروردگار و ایمان به قیامت ، تکلیف تمامی مؤمنان

فاصبر . . . و سبِّح . . . و استمع یوم یناد المناد

هر چند واژه های «اصبر»، «سبِّح» و «استمع» ظاهراً خطاب به پیامبر(صلی الله علیه و آله) است؛ ولی در حقیقت تکلیفی است برای همگان و پیامبر(صلی الله علیه و آله) از آن جهت که الگوی امت است، به تنهایی مخاطب قرار گرفته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 9 - 2

2 - انسان های عاقل و خردمند ، پذیرای حقانیت وعده های خداوند و تحقق روز جزا

ص: 125

يُؤفك عنه من أفك

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

18 - مجادله - 58 - 22 - 1

1 - اعتقاد به خداوند و روز بازپسین ، دو رکن اساسی اسلام و ایمان

لا تجد قومًا يؤمنون بالله و اليوم الآخر

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

19 - حاقه - 69 - 20 - 1,5

1 - نامه اعمال معتقدان به قیامت و حساب رسی ، به دست راست آنان داده خواهد شد .

فأما من أوتى كتبه يمينه .. إني ظننت أني ملق حسابيه

5 - ایمان به قیامت و حساب رسی اعمال ، دلیل شادمانی و رضایت مندی مؤمنان بهشتی ، هنگام مشاهده نامه اعمال خویش است .

فيقول هاؤم اقرءوا كتبيه . إني ظننت أني ملق حسابيه

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که جمله «إني ظننت..» در مقام تعلیل برای جمله «فيقول هاؤم...» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

19 - معارج - 70 - 26 - 1

1 - تصدیق روز جزا و اعتقاد به حساب رسی بندگان ، از ویژگی های مؤمنان و مسلمانان راستین

و الذين يصدقون بيوم الدين

یکی از کاربردهای واژه «دین»، جزا و حساب است.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

19 - انسان - 76 - 10 - 6

6 - حضرت علی ، فاطمه ، حسن و حسین (ع) ، مظهر بیم داری از قیامت و ایمان به روز جزا

إنا نخاف من ربنا يوماً عبوساً قمطريراً

168- ایمان به نزدیکی قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 63 - 11

11 - همواره ، باید وقوع قیامت را نزدیک دانست .

و ما یدریک لعلّ الساعه تكون قریباً

ص: 126

169- ایمان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 210 - 8

8 - حصول ایمان و تسلیم در قیامت ، سودی ندارد . *

وقضی الأمر

بنابراینکه مراد از آمدن عذاب و ملائکه، نزول آنها در قیامت باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 38 - 9

9- شناخت حقایق در قیامت و ایمان به آن ، موجب نجات نیست .

أسمع بهم وأبصر . . . لكن الظلمون اليوم في ضلال مبين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 55 - 8

8 - بی فایده بودن اظهار ایمان در روز وقوع عذاب استیصال و نیز در روز رستاخیز

حتى تأتيهم الساعة بغتة أو يأتيهم عذاب يوم عقيم

170- ایمان یهود به قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 94 - 6

6 - یهودیان ، مدعی اعتقاد به خدا ، قیامت و نعمت های اخروی هستند .

إن كانت لكم الدار الآخرة عند الله خالصة من دون الناس فتمنوا الموت

171- باطل در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - قیامت ، روز جداسازی میان خلاق و داوری میان حق و باطل است .

لیوم الفصل

«فصل» به حایل بین دو چیز و نیز به داوری میان حق و باطل گفته می شود(قاموس المحيط). روز قیامت - چنان که مفسران

ص: 127

گفته اند - از این رو «یوم الفصل» نامیده شده که در آن روز، میان خلائق جدایی ایجاد شده و حق از باطل تمیز داده خواهد شد و مورد داوری قرار خواهد گرفت.

2 - جداسازی میان خلائق و داوری میان حق و باطل ، از مهم ترین خصیصه روز قیامت

لیوم الفصل

توصیف روز قیامت به «یوم الفصل»، در سلسله آیات مربوط به حوادث قبل و بعد از برپایی قیامت، گویای برداشت یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 14 - 1

1 - شناخت ژرفای حقیقت و عظمت روز قیامت (روز داوری میان اهل حق و باطل) ، پس دشوار و دست نیافتنی برای بشر

و ما أدریک ما یوم الفصل

از تعبیر «و ما أدراک ..» (چه چیز آگاه ساخت تو را...) استفاده می شود: قیامت، حقیقتی بس بزرگ و عمیق است که کسی به درستی و شایستگی از آن آگاه نیست و تنها در پرتو وحی الهی، قابل شناخت است.

172- بت ها در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 28 - 8، 10

8 - معبود ها (بت ها) در قیامت ، از مورد پرستش واقع شدن خود اظهار بی اطلاعی کرده و آن را انکار خواهند کرد .

و یوم نحشرهم جمیعاً .. و قال شرکاؤهم ما کنتم ایانا تعبدون

10 - بت ها ، در قیامت با مشرکان سخن خواهند گفت .

ثم نقول للذین أشركوا .. قال شرکاؤهم ما کنتم ایانا تعبدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 29 - 1

1 - بت ها در قیامت ، خدا را شاهد می گیرند که از عبادت اهل شرک بی خبر بوده اند .

فكفَى بِاللّٰهِ شَهِيدًا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ اِنْ كُنَّا عَنْ عِبَادَتِكُمْ لِغٰفِلِيْنَ

173- بتهاى مشركان در قيامت

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

7 - يونس - 10 - 28 - 9

9- بت هاى مورد پرستش اهل شرك در آخرت ، داراى شعور و توانا بر نطق

و يوم نحشرهم جميعاً .. و قال شركاؤهم ما كنتم ايانا تعبدون

ص: 128

174- بخیل در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 180 - 12، 13، 18

12 - دارایی های بخیلان در قیامت ، به صورت طوقی به گردنشان آویخته خواهد شد .

سیطوقون ما بخلوا به یوم القیمه

13 - آویخته شدن دارایی های بخیلان در قیامت بر گردن آنان ، تبلور شرّ و زیان بخلورزی ایشان

بل هو شرّ لهم سیطوقون ما بخلوا به یوم القیمه

جمله «سیطوقون ما بخلوا . . .» ، تفسیر کلمه «شرّ» است: یعنی به دوش کشی تمام داراییها در قیامت شرّی است که دامنگیر بخیلان خواهد شد. برداشت فوق بر این اساس است که معنای ظاهری «سیطوقون ...» مراد باشد.

18 - بخیلان در قیامت ، بار سنگین گناه بخل خویش را به دوش خواهند کشید .

سیطوقون ما بخلوا به یوم القیمه

برخی بر آنند که معنای ظاهری «سیطوقون . . .» اراده نشده است، بلکه کلمه ای همانند وبال و گناه، قبل از «ما بخلوا» مقدر است. یعنی وبال گناه بخل خویش را به دوش خواهند کشید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 41 - 4

4 - رسوایی و وخامت حال بخیلان ، ریاکاران و کافران به خدا و قیامت در صحنه قیامت

الذین یبخلون . . . فکیف اذا جئنا من کل امّه بشهید

175- بدان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 21 - 1

1 - قیامت ، روز جدایی خوبان و بدان و حق مداران و باطل گرایان و داوری میان آنان است .

هذا یوم الفصل

«فصل» به معنای فاصله و جدایی میان دو شیء است و مقصود از آن در آیه شریفه، جدایی میان خوبان و بدان و حق پویان و باطل گرایان و داوری میان آنان است.

ص: 129

176- بدکاران در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مطففین - 83 - 36 - 4

4 - کردار بدکاران در قیامت ، به صورت کیفر برای آنان ظاهر خواهد شد . *

هل تُؤبُ الكفّار ما كانوا يفعلون

«ما» در «ما كانوا ..» مفعول دوم برای «تؤب» است؛ یعنی، کافران با همان کردار خود، کیفر داده شدند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - زلزله - 99 - 8 - 1

1 - بدکاران در قیامت ، کیفر دیده و با کردار ناروای خود ، روبه رو خواهند شد .

و من يعمل مثقال ذرّة شراً يره

177- برپایی تدریجی قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 38 - 7

7 - معاد و برپایی قیامت ، چونان شکل گیری نخستین جهان روندی تدریجی خواهد داشت . *

و لقد خلقنا .. فی سته آیام و ما مسنا من لغوب

با توجه به ارتباط این آیه با آیات پیشین - که در ارتباط با معاد بود - مطرح کردن «سته آیام» می تواند اشاره به این داشته باشد که اگر شکل گیری جهان، به تدریج صورت گرفته، معاد نیز از روند تدریجی و قانونمند برخوردار است.

178- برپایی قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - حمد - 1 - 4 - 4 - 3

3 - برپایی قیامت و فرار دادن روز جزا برای جهانیان ، جلوه ای از رحمت خداوند است .

الرحمن الرحيم. ملك يوم الدين

مطرح کردن مسأله قیامت پس از بیان رحمت الهی، اشاره به برداشت فوق دارد.

4- بر پایی قیامت پرتوی از ربوبیت خدا بر جهان هستی است .

رب العلمین . . . ملك يوم الدين

برداشت فوق از ارتباط «مالک يوم الدين» با «رب العالمین»، استفاده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 130

13 - برپا کردن قیامت و آوردن همه انسان ها در آن ، مظهر قدرت همه جانبه خداوند است .

يَأْتِ بِكُمْ اللَّهُ جَمِيعًا إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

14 - برپا کردن صحنه قیامت و آوردن انسان ها به آن صحنه ، درخور قادری مطلق است .

يَأْتِ بِكُمْ اللَّهُ جَمِيعًا إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 9 - 9

9 - وقوع قیامت ، پرتویی از ربوبیت الهی است .

رَبَّنَا أَنْتَ جَامِعُ النَّاسِ لِيَوْمٍ لَا رَيْبَ فِيهِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 12 - 15

15 - برپایی قیامت جلوه ای از رحمت الهی است.

كُتِبَ عَلَىٰ نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ لِيَجْزِيَكُمْ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ لَا رَيْبَ فِيهِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 31 - 4

4 - برپایی قیامت، ناگهانی و غیر قابل پیش بینی و غافلگیرانه است.

حَتَّىٰ إِذَا جَاءَ تَهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 73 - 8

8 - خداوند قیامت را با فرمانی پدیدار خواهد کرد.

و هو الذی خلق السموت . . . و یوم یقول کن فیکون

«یوم»، عطف بر «السموات» می تواند باشد. لذا معنی جمله چنین می شود: «خلق السماوات و خلق یوم». البته مراد از «یوم»، به قرینه جملات بعدی آیه، روز قیامت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 164 - 9

9 - برپایی قیامت و بازگشت انسانها به خدا، پرتوی از ربوبیت خدا بر انسانها و برای تدبیر امور آنان است.

ثم إلى ربکم مرجعکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 51 - 14

ص: 131

14 - تحقق روز قیامت از مهمترین آیات خدا *

كما نسوا لقاء يومهم هذا و ما كانوا بآيتنا يجدون

بدیهی است که معاد و برپایی قیامت از آیات الهی است. بنابراین ذکر به خصوص آن می تواند به این جهت باشد که در بین دیگر آیات از اهمیت خاصی برخوردار است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 187 - 7، 8، 9

7 - لحظه برپایی قیامت ، لحظه ای دشوار و سنگین برای آسمان ها و زمین

ثقلت فی السموت و الأرض

متعدی شدن «ثقلت» با حرف «فی»، و نه حرف «علی»، گویای این است که آنچه در لحظه برپایی قیامت در آسمانها و زمین واقع می شود، حوادثی عظیم است که تحمل آن بر آسمانها و زمین دشوار است.

8 - برپایی قیامت از مهمترین رخداد های جهان آفرینش است .

ثقلت فی السموت و الأرض

9 - قیامت ، ناگهانی و در حال بی خبری انسان ها تحقق خواهد یافت .

لا تأتیکم إلا بغته

برداشت فوق با توجه به کلمه «بغته» - که به معنای هجوم ناگهانی و بدون اطلاع قبلی است - استفاده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 26 - 7

7- اعلام برپایی روز قیامت و وجود عذابهایی دردناک در آن روز ، از رسالت های حضرت نوح (ع)

ینی أخاف علیکم عذاب یوم ألیم

مراد از «یوم» می تواند روز قیامت باشد و می تواند مقصود از آن زمان حادثه طوفان باشد. برداشت فوق ناظر به احتمال اول است. گفتنی است که توصیف «یوم» به «ألیم» به اعتبار عذاب آن روز است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- برپایی قیامت ، از جمله امور غیبی آسمان ها و زمین است .

و لله غیب السموت و الأرض و ما أمر الساعه

.

10- برپایی قیامت ، جلوه ای از قدرت مطلقه الهی

و ما أمر الساعه إلاّ کلمح البصر . . . إن الله علی کلّ شیء قدیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 49 - 20

20- برپایی قیامت و نظام های آن ، جلوه ای از عدالت خداوند است .

ص: 132

و وضع الكتب . . . ولا يظلم ربك أحداً

سخن از مبراً بودن خداوند از ظلم، پس از ذکر آیات مربوط به قیامت، می تواند این نکته را نیز افاده کند که این نظام و صحنه ها، از آن رو است که خداوند، به هیچ کس، ظلم و ستمی را روا نمی دارد و برای برقراری عدالت، قیامت و صحنه های آن را برپا کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 99 - 6

6- قیامت، با دمیده شدن دوباره روح ها در اجساد و صورت های پیشین، برپا می شود. *

و نفخ فی الصور فجمعنهم جمعاً

برداشت بالا، بدان احتمال است که «صور» جمع «صوره» باشد؛ یعنی: در «صورت ها (اجساد) روح، دمیده می شود.».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 110 - 10

10- برپایی قیامت و حضور آدمیان نزد خداوند، لازمه یگانه معبود بودن او است .

أَئِمَّا إِلَهُكُمُ إِلَهٌ وَحْدٌ مِّنْ كَانِ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 68 - 1

1 - موضع گیری ناباورانه مشرکان در قبال وعده برپایی قیامت

لقد وعدنا هذا . . . إن هذا إلا أسطير الأولین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 33 - 13

13 - وعده الهی به برپایی قیامت، وعده ای حق و تخلف ناپذیر است .

واخشوا يوماً . . . إنَّ وعد الله حقٌّ

بنابراین که متعلق «وعد»، واژه «یوماً» باشد، نکته یاد شده فهمیده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 31 - 1

1 - برپا شدن قیامت پس از مرگ انسان و استمرار حیات بشر و جاودانگی او در عالم هستی

إِنَّهُمْ مَيِّتُونَ . ثُمَّ إِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ عِنْدَ رَبِّكُمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 58 - 5

5 - تحقق قیامت و علم به لحظه وقوع آن ، تنها در حیطة قدرت و علم الهی است .

ص: 133

لیس لها من دون الله كاشفه

برخی از مفسران بر آنند که مراد از «کاشفه»، پرده برداشتن از لحظه وقوع قیامت و تحقق ساختن و آشکار نمودن صحنه های آن است. برداشت بالا بر پایه این احتمال می باشد.

179- برگزیدگان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 130 - 11، 12

11 - حضور گروهی از انسان های برتر در آخرت با عنوان صالحان و شایستگان

و إنه فی الآخره لمن الصالحین

12 - بندگان خالص و برگزیده خدا در قیامت به گروه صالحان ملحق خواهند شد .

و لقد اصطفیناه فی الدنیا و إنه فی الآخره لمن الصالحین

180- برگشتن سرها در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انشقاق - 84 - 10 - 4

4 - برخی از مردم ، در مواقف قیامت روی برگشته ، با حوادث آن روز از پشت سر مواجه خواهند شد . *

أوتی کتبه وراء ظهره

این آیه را می توان در راستای آیه 47 سوره «نساء» دانست؛ در این احتمال «ردّ صورت ها به پشت سر» - که در آن آیه آمده است - مربوط به قیامت بوده و مراد برگرداندن حقیقی صورت ها است. و نامه عمل آنان، از پشت سر به آنها داده خواهد شد.

181- برهنگی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 104 - 12

12 - « عن رسول الله (صلى الله عليه و آله) : أيتها الناس إنكم تحشرون إلى الله كما خلقتهم حفاة عراة ، . . . ثم قرأ « كما بدأنا أول خلق نعيده وعداً علينا إنا كنا فاعلين » ؛

از رسول خدا(صلی الله علیه و آله) روایت شده که فرمود: ای مردم! شما همان گونه که آفریده شده اید پا برهنه و عریان به سوی خدا محشور خواهید شد . . . سپس [این آیه را] قرائت فرمود: «کما بدأنا أول خلق نعيده...».

ص: 134

182- بشارت بهشت در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 12 - 9

9- قیامت ، روز دریافت بشارت بهشت برای مردان و زنان مؤمن

یوم تری المؤمنین و المؤمنت . . . بشریکم الیوم جنّـت

183- بشارت قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 98 - 20

20- نوید برپایی قیامت ، زمینه ساز تربیت های الهی است .

و کان وعد ربّی حقاً

توجه به کلمه «ربّ» یادآور گفته بالا است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 103 - 5

5- بشارت فرشتگان به مؤمنان راستین و بهشتیان در قیامت ، به فرا رسیدن روز موعود (قیامت)

هذا یومکم الذی کنتم توعدون

184- بعث در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عادیات - 100 - 9 - 1

1 - در قیامت ، مردگان از قبر ها برانگیخته و پراکنده خواهند شد .

بعث ما فی القبور

«بَعَثَ» (معلوم «بُعِثَ»); یعنی، بیرون کشید; اجزا را زیر و رو کرد; متفرق ساخت; آشکار کرد و برانگیخت (صحاح اللغه). صاحب

«مفردات» بعید نمی داند که فعل «بُعْثِرَ»، مرکب از فعل های «بُعِثَ» و «أُثِرَ» باشد؛ زیرا معنای هر دو را دارد. مصداق بارز «ما فی القبور» - به قرینه ضمیر جمع عاقل در جمله «إِنَّ رَبَّهُم...» (در آیات بعد) - انسان ها هستند.

185- بلندی روز قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 135

2 - قیامت و روز محشر ، روزی بسیار طولانی

یومًا يجعل الولدن شییًا

پیر شدن کودکان، ممکن است اشاره به طولانی بودن روز قیامت داشته باشد. البته طولانی بودن روز محشر نیز گویای سختی آن روز است.

186- بندگان خدا در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 130 - 11، 12

11 - حضور گروهی از انسان های برتر در آخرت با عنوان صالحان و شایستگان

و إنه فی الآخره لمن الصالحین

12 - بندگان خالص و برگزیده خدا در قیامت به گروه صالحان ملحق خواهند شد .

و لقد اصطفینہ فی الدنیا و إنه فی الآخره لمن الصالحین

187- بنی اسرائیل در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 93 - 13

13 - خداوند ، در قیامت نسبت به اختلافات بنی اسرائیل ، داوری خواهد کرد .

و لقد بوأنا بنی اسرائیل . . . إن ربک یقضی بینهم یوم القیمه فیما كانوا فیہ یختلفون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 104 - 7، 8

7- احضار دسته جمعی بنی اسرائیل در قیامت ، برای بازجویی از آنان درباره نعمت های خدادادی

اسکنوا الأرض فإذا جاء وعد الآخره جننا بکم لفیفاً

برداشت فوق بدان احتمال است که احضار و حشر جمعی بنی اسرائیل در قیامت - به قرینه فراز پیش (اسکنوا الأرض) - از آن جهت باشد که آنان پاسخگوی نعمت بزرگ خدادادی (اسکنوا الأرض) باشند.

8- احضار دسته جمعی بنی اسرائیل همراه با فرعونیان در قیامت برای مؤاخذه

جئنا بکم لفیفًا

بنابر اینکه مراد از «کم» بنی اسرائیل و نیز فرعونیان هلاک شده باشند، این برداشت به دست می آید.

ص: 136

188- بهشت در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 13 - 1

1 - بهشت در قیامت ، به جایگاهی نزدیک مردم آورده خواهد شد .

وإذا الجنة أزلفت

«ازلاف» (مصدر «أزلفت»); یعنی، نزدیک آوردن.

189- بهشت قبل از قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 13 - 3

3 - جایگاه بهشت پیش از برپایی قیامت ، در فاصله ای دور نسبت به جایگاه مردم است .

وإذا الجنة أزلفت

از آنجا که ظاهر آیه شریفه نزدیک آوردن بهشت است؛ نه نزدیک ساختن مردم به آن، می توان گفت: جایگاه بهشت در آغاز برپایی قیامت به عرصه محشر نزدیک نیست.

190- بهشتیان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 47 - 5، 3

3 - راهیان بهشت در صحنه قیامت منظره شوم و هول انگیز دوزخیان را مشاهده خواهند کرد .

وإذا صرفت ابصرهم تلقاء اصحاب النار قالوا ربنا

برداشت فوق مبتنی بر این است که ضمیر «ابصرهم» و «قالوا» به «اصحاب الجنة» در آیه قبل برگردانده شود.

5 - راهیان بهشت پس از مشاهده وضعیت نابهنجار دوزخیان و منظره هولناک دوزخ ، به دعا خواهند پرداخت

وإذا صرفت ابصرهم تلقاء اصحاب النار قالوا ربنا

7- راهیان بهشت در عین امیدواری برای ورود به بهشت ، نگران ملحق شدن به دوزخیان هستند .

ربنا لاتجعلنا مع القوم الظلمین

191- بی پناهی انسان ها در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قارعه - 101 - 4 - 1

ص: 137

1 - مردم در قیامت ، مانند پروانه های ریز و پراکنده در هوا ، هراسان و بی سامان به هر طرف روی خواهند آورد .

یوم یكون الناس كالفرش المبعوث

«فَرَّشَه» (مفرد «فَرَّاش»); یعنی، آنچه بال زده و در حرارت چراغ سقوط کرده و خود را می سوزاند (تاج العروس) «فَرَّاء» آنها را ملخ هایی می داند که روی زمین گسترده و در هم می لولند (مجمع البیان). تشبیه مردم در قیامت به آن حشرات، نشانگر سردرگمی، ترس و اضطرابی است که انسان ها را به هر سو خواهد کشاند.

192- بی پناهی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 65 - 4

4- قیامت ، روز بی پناهی و در ماندگی کامل مرفهان کفرپیشه

لا تجئروا اليوم إناکم منّا لاتتصرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 47 - 8

8- قیامت ، صحنه بی پناهی و بی یآوری انسان ها است .

ما لکم من ملجأ یومئذ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 10 - 8

8 - تنهایی و بی پناهی در قیامت ، هشدار ی به مال اندوزان و قدرت مداران

و لایغنی عنهم ما کسبوا شیءاً و لا ما اتّخذوا من دون اللّٰه اولیاء

193- بی پناهی مکذبان قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 67 - 2

2 - کافران و ناباوران به رستاخیز ، در زندگی فاقد تکیه گاه مطمئن بوده و در مواجهه با حوادث ، زود خود را می بازند و دچار یأس و

احساس حرمان می شوند .

لو نشاء .. فظلتم تفكّهون . إنا لمغرمون . بل نحن محرومون

روی سخن در این آیات، با کافران و کسانی است که در برابر مسأله معاد، موضع گیری ناباورانه دارند.

ص: 138

194- بی تأثیری امکانات مادی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 80 - 4

4- امکانات مادی و مال و فرزند کافران ، آنان را از فقر و تنهایی در قیامت نجات نمی دهد .

و نرثه ما یقول و یأتینا فردًا

195- بی تأثیری پسر در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 36 - 4

4 - فرزندان ، حتی پسران ، در قیامت سودی به پدر و مادر نخواهند رساند .

و بنیه

«بنیه» گر چه تنها شامل پسران است؛ ولی یاد نکردن از دختران به دلیل وضوح یکسانی آنها با پسران یا کمتر بودن انتظار یاری رسانی آنان است. فرار پدران از فرزندان، فرار مادر از آنان را نیز در مفهوم خود دارد. گفتنی است: در فرار پدر و مادر از فرزندان، سودمند نبودن هر یک برای دیگری، نهفته است.

196- بی تأثیری پشیمانی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 34 - 10

10- اعتراف و پشیمانی کافران در قیامت ، بی تأثیر به حال ایشان

ألیس هذا بالحقّ قالوا بلی و ربّنا قال فذوقوا

کافران با این که به حق اقرار می کنند؛ باز هم به ایشان حکم می شود که: «فذوقوا العذاب». بنابراین اعتراف آنان سودی نمی بخشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 24 - 2

2 - در قیامت ، افسوس خوردن بر گذشته و اظهار پشیمانی از فراهم نکردن اندوخته های کارساز ، سودی نمی بخشد .

يَلِيتَنِي قَدِّمَت

ص: 139

197- بی تأثیری تنبه در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 24 - 10

10 - تذکر و بیداری انسان در قیامت ، حاصلی جز پشیمانی و حسرت ندارد .

و آتی له الذکری . یقول یلینتی قدّمت لحياتی

198- بی تأثیری خویشاوندی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 34 - 2

2 - رابطه خویشاوندی - هر چند قوی باشد - برای نجات از سختی های قیامت سودی ندارد .

یوم یفرّ المرء من أخیه

فرار از برادر، به معنای تنها گذاشتن او در شدايد قیامت است.

199- بی تأثیری دفاع اخروی مکذبان قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 35 - 2

2 - بی فایده بودن هر گونه سخن تکذیب گران ، در دفاع از خویش به روز رستاخیز

هذا یوم لا ینطقون

مطابق نظر مفسران، سخن نگفتن تکذیب گران یا به دلیل ترس شدید آنان و یا به خاطر بی فایده بودن سخن آنان، در دفاع از خویش است.

200- بی تأثیری دفاع در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 111 - 9

9- دفاع انسان از کرده های خویش در قیامت ، هیچ تأثیری در سرنوشت او ندارد .

یوم تأتي كل نفس تجدل عن نفسها و توفى كل نفس ما عملت

خداوند، عمل انسان را میزان تعیین کیفر و پاداش و مؤثر در سرنوشت او دانسته است (و توفی کل نفس ما عملت) و این قرینه است بر این که دفاع آدمی از خویشتن، با توجیه عملکرد خود، بی ثمر خواهد بود.

ص: 140

201- بی تأثیری روابط خانوادگی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 35 - 2

2 - قیامت ، روز بی اثر بودن عواطف و روابط و جاذبه نداشتن پدر و مادر در چشم فرزندان

و أمّه و أبیه

202- بی تأثیری عواطف در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 35 - 2

2 - قیامت ، روز بی اثر بودن عواطف و روابط و جاذبه نداشتن پدر و مادر در چشم فرزندان

و أمّه و أبیه

203- بی تأثیری فرزند در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 36 - 4

4 - فرزندان ، حتی پسران ، در قیامت سودی به پدر و مادر نخواهند رساند .

و بنیه

«بنیه» گر چه تنها شامل پسران است؛ ولی یاد نکردن از دختران به دلیل وضوح یکسانی آنها با پسران یا کمتر بودن انتظار یاری رسانی آنان است. فرار پدران از فرزندان، فرار مادر از آنان را نیز در مفهوم خود دارد. گفتنی است: در فرار پدر و مادر از فرزندان، سودمند نبودن هر یک برای دیگری، نهفته است.

204- بی تقوایی مکذبان قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 44 - 8

8 - تکذیب گران روز جزا ، فاقد تقوا و روح احسان و نیکوکاری اند .

ويل يومئذ للمكذبين . . . إنَّ المتقين ... إنا كذلك نجزي المحسنين

از تقابل تکذیب گران با تقوای پیشگان و محسنان در آیات مورد بحث، برداشت یاد شده استفاده می شود.

ص: 141

205- بی ثمری تنبه در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 23 - 11

11 - برطرف شدن غفلت ها در قیامت ، سودی به حال انسان ندارد .

وَأْتِي لَهُ الذِّكْرَى

به قرینه «یتذکر الإنسان» - که بر تذکر یافتن انسان دلالت دارد - مراد از نفی تذکر در «أَتِي لَهُ الذِّكْرَى» نفی سودمند بودن آن است که برای مبالغه در آن، اصل تذکر پذیری منتفی دانسته شده است؛ زیرا تذکری که سودمند نباشد، با نبود آن یکسان است.

206- بی ثمری عبرت در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 23 - 12

12 - در قیامت ، هیچ زمینه ای برای تأثیر پند و موعظه وجود ندارد و شناخت حقیقت بی ثمر است .

وَأْتِي لَهُ الذِّكْرَى

«أَتِي»؛ یعنی، «کیف» و «من این» (چگونه و از کجا)، (العین). بنابراین استفهام انکاری در آیه شریفه متوجه زمینه ها و عوامل است؛ یعنی، «چه عامل تأثیرگذاری وجود دارد که تذکر را برای انسان مؤثر سازد؟»

207- بی ثمری قدرت در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 48 - 4

4 - اصحاب اعراف با به رخ کشیدن بی ثمری امکانات مادی و قدرت های دنیوی کافران ، آنان را ناکام خوانده و شماتت می کنند .

قالوا ما أغنى عنكم جمعكم و ما كنتم تستكبرون

208- بی منطقی تکذیب قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 5 - 5

5- انکار قیامت امری شگفت و عاری از منطق و برهان

وإن تعجب فعجب قولهم

با توجه به اینکه متعلقی برای فعل «تعجب» ذکر نشده معنای «إن تعجب» این است: اگر اهل تعجب هستی و چنین حالتی بر

ص: 142

تو عارض می شود . . .

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 50 - 20

20 - انکار قیامت ، فاقد دلیل و متکی بر گمان و پندار

و ما أظنّ الساعة قائمه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 6 - 2

2 - کافران ، هیچ دلیل قاطعی بر نفی قیامت ندارند ، بلکه تنها به گمانه زنی درباره آن می پردازند .

إتهم يرونة بعيداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تین - 95 - 7 - 2

2 - تکذیب دین و روز جزا ، فاقد هرگونه برهان است .

فما يكذبك بعد بالدين

«ما» ممکن است برای استفهام از عوامل تکذیب باشد. در این صورت «ما یکذبک؟»؛ یعنی، چه چیز تورا کاذب یا تکذیب گر می سازد؟

مخاطب در این فرض، هر انسانی است که مصداق آیه قبل نباشد؛ یعنی، ای انسان بی ایمان! چه عاملی سبب شده است، درباره دین

(اسلام یا کفرهای اخروی)؛ کاذب شده، سخن نادرست گویی؟ یا چه عاملی تورا تکذیب کننده دین ساخته است؟

209- بی منطقی شک به قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 59 - 3

3 - با وجود شواهد و دلایل اثباتگر برپایی قیامت ، شک و تردید در آن ، امری ناروا و نابه جا است .

إنّ الساعة لأتیه لا ریب فیها

210- بی منطقی مکذبان قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 85 - 10

10- کافران و منکران برپایی قیامت ، فاقد توجیه و تفسیر صحیح و حق مدارانه برای آفرینش جهانند و یا مردمی پوچ گرامی باشند .

ص: 143

و ما خلقنا السموت .. إلا بالحقّ و إن الساعه لأتیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 3 - 3

3 - منکران قیامت ، فاقد دلیل و برهان یقینی و اطمینان آور بر انکار آن

أیحسب الإنسان أنن نجمع عظامه

مطلب یاد شده با توجه به آمدن فعل «یحسب» (گمان می کند)، استفاده می شود.

211- بی نظیری عذاب قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 25 - 2

2 - ترک یتیم نوازی ، بی توجهی به تغذیه فقیران ، تصاحب ارث دیگران و دلبستگی شدید به ثروت ، مایه گرفتاری به عذابی بی نظیر در

قیامت

فیومئذ لا یعدّ عذابه أحد

ضمیر «عذابه»، ممکن است به انسان برگردد که در آیات پیشین ویژگی های او بیان شده بود. در این صورت عذاب - که اسم مصدر و به معنای تعذیب است - به مفعول خود اضافه شده است و مفاد آیه شریفه این است که عذاب کردن آن فرد، به گونه ای انجام می گیرد که کسی - جز خداوند - آن گونه عذاب نمی کند.

212- بی نظیری قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 1 - 3

3 - قیامت ، رخدادی بس عظیم و بی مانند

إذا وقعت الواقعة

نام گذاری قیامت به «الواقعه» - با توجه به این که این کار نوعی اختصاص دادن لفظ به یک مسمی است - بیانگر این حقیقت است که هر واقعه دیگری در برابر آن، چیزی به حساب نمی آید و تنها قیامت است که باید آن را واقعه نامید. این بیان، حکایت از عظمتی دارد که واقعه های دیگر در مقابل آن، ناچیز است و در واقع، قیامت حادثه ای است که مانند ندارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 15 - 2

2- قیامت ، رخدادی بس عظیم و بی مانند

فیومئذ وقعت الواقعة

ص: 144

نام گذاری قیامت به «واقعه»، بیانگر این حقیقت است که هر واقعه دیگری در جهان، در مقایسه با رخداد قیامت، بسیار ناچیز است و تنها قیامت، شایسته آن است که حقیقتاً آن را «واقعه» نامید.

213- بی یآوری در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 33 - 2

2- در قیامت هیچ عامل نجات دهنده ای برای کافران، در برابر عذاب و قهر خداوند وجود ندارد.

یوم تولون مدبرین ما لکم من اللّٰه من عاصم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 41 - 5, 4, 3

3- محرومیت انسان در قیامت، از حمایت و شفاعت دیگران

یوم لایغنی... و هم لاینصرون

4- تنهایی انسان در قیامت و جدایی او از یاران خویش، نمودی از «یوم الفصل» بودن قیامت *

إنّ یوم الفصل... یوم لایغنی مولی عن مولی شیءاً

5- انسان ها، در اوج ازدحام و تجمع در قیامت، تنها و بی یاور خواهند بود. *

میقتهم أجمعین... یوم لایغنی مولی عن مولی شیءاً

از ارتباط «لایغنی...» - که تنهایی را می رساند - با «میقاتهم أجمعین» - که تجمع را می فهماند - مطلب یاد شده قابل استفاده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 42 - 1

1- جز برخورداران از رحمت الهی، همه انسان ها، در قیامت بی پناه و بی یاوراند.

ولا هم ینصرون. إلا من رحم اللّٰه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - در روز رستاخیز ، هیچ دوست صمیمی و خویشاوندی ، از حال دیگری جو یا نمی شود .

و لایسئل حمیم حمیمًا

«حمیم» به فردی می گویند که به انسان نزدیک و دلسوز باشد. از مصادیق بارز آن، خویشاوندان و دوستان صمیمی و دلسوز است.

3 - کارساز نبودن استمداد از دیگران ، حتی از خویشان و صمیمی ترین دوستان ، برای رهایی از مشکلات و حوادث تلخ روز محشر

و لایسئل حمیم حمیمًا

درخواست و سؤال نکردن از یکدیگر در قیامت، ممکن است به سبب بی فایده بودن آن باشد.

ص: 145

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 36 - 3

3 - قیامت ، روز محرومیت از یاری همسران حتی علاقه مندترین آنان به انسان

و صحبت

فرار از همسری که مصاحبت و همراهی او در دنیا به ثبوت رسیده بود - تا چه رسد به همسر ناسازگار - نشانه سودمند نبودن آنان در قیامت است.

214- بی یاوری کافران در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 20 - 1

1 - کافران در آخرت ، گرفتار آتشی مسلط و فراگیرند ، که تمام راه های گریز از آن بسته خواهد بود .

علیهم نار مؤصده

«وَصِيدَه»؛ یعنی، غرفه ای که در کوهستان برای حفاظت از اموال ساخته شود و جمله «اوصدت الباب»؛ یعنی، درب را بسته و محکم کردم (مفردات راغب). بنابراین «مؤصده»، به معنای بسته شده و محکم است مانند محفظه ای که در دل کوه پدید آورند. حرف «علی» در «علیهم»، بر سلطه کامل آتش و فراگیر بودن آن دلالت دارد.

215- بیان کنندگان حق در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 174 - 17

17- خداوند در قیامت ، عالمان متعهد و بیان کنندگان حقایق و معارف کتاب های آسمانی را مورد لطف خویش قرار خواهد داد و با آنان سخن خواهد گفت .

إن الذین یکتُمون . . . لایکلمهم اللّٰه

برداشت فوق از مفهوم جمله «إن الذین . . . لایکلمهم اللّٰه» استفاده شده است.

216- بیم داران از قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 7 - 6

6 - حضرت علی، فاطمه، حسن و حسین (ع)، وفاکنندگان به نذر خویش و بیم داران از قیامت بودند.

ص: 146

یوفون بالنذر و یخافون یومًا کان شره مستطیرًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 10 - 6

6 - حضرت علی ، فاطمه ، حسن و حسین (ع) ، مظهر بیم داری از قیامت و ایمان به روز جزا

إِنَّا نَخَافُ مِنْ رَبَّنَا يَوْمًا عَبَّوْصًا قَمْطَرِيرًا

217- بیش مکذبان قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 45 - 8

8 - گروهی از انسان ها به خاطر نپذیرفتن قیامت ، دین خدا را دینی منحرف می پندارند و از آن رویگردان می شوند .

الذین یصدون عن سبیل اللّٰه و یبغونها عوجًا و هم بالأخره کفرون

برداشت فوق بر این اساس است که جمله «و هم بالأخره کفرون» جمله حالیه و در مقام تعلیل باشد که در اصطلاح به آن حال معلله گفته می شود. بر این مبنا آیه اشاره به این معنا دارد که: برخی انسانها به علت نپذیرفتن قیامت، می پندارند دینی که در آن زنده شدن مردگان مطرح باشد دینی بی اساس و دارای اعوجاج است و در نتیجه از آن رویگردان شده و دیگران را از آن باز می دارند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 5 - 3

3- منکران قیامت ، زنده شدن مردگان خاک گشته را امری بس بعید می شمرند .

أءذا کنا ترابًا أءنا لفی خلق جدید

استفهام در جمله «أءذا ..» استفهام انکاری است و تکرار آن دلالت بر شدت انکار و استبعاد دارد.

218- پاداش ترس از قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 76 - 2

2- فروتنی ، شب زنده داری ، حلم ، ترس از قیامت ، توبه ، عفو کریمانه ، پذیرش حق ، دعا ، دوری از اسراف ، تنگ گیری ، شرک ، زنا ،

آدم كشي و سخن باطل ، موجب ورود به بهشت جاودان و برخورداري از قرارگاه و اقامت نيكوي آن

الذين يمشون على الأرض هوناً. .. و الذين لا يشهدون الزور... أولئك يجزون الغرفة

ص: 147

219- پاداش در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - حمد - 1 - 4 - 5

5- روز قیامت ، روز کیفر و پاداش است .

ملک یوم الدین

«دین» در اینجا به معنای جزا (کیفر و پاداش) و یا حساب است، و هر دو بازگشت به یک معنا دارند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 25 - 9،12

9- دنیا، محل اندوختن و کسب سرمایه ؛ و آخرت روز دریافت اندوخته هاست .

و وقیت کل نفس ما کسبت

12 - پندار غلط برخی از اهل کتاب ، نسبت به محو اعمال ناشایست آنان در قیامت

لن تمسنا النار . . . و وقیت کل نفس ما کسبت

به نظر می رسد جمله «وقیت کل . . .»، اشاره به علت پنداری است که اهل کتاب داشتند: لن تمسنا النار.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- حجر - 15 - 35 - 5

5- قیامت ، روز کیفر و جزا و « یوم الدین » از نام های آن است .

یوم الدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 15 - 7

7 - جزا دیدن یکایک آدمیان ، فلسفه برپایی قیامت

ءاتیه . . . لتجزی کل نفس

«لتجزی» یا تعلیل است برای «آتیه» و جمله «أکاد أخفيها» معترضه است و یا تعلیل است برای هر دو موضوع مطرح شده در آیه که آمدن قیامت و وجود زمینه برای مخفی ماندن اخبار آن از سوی خداوند است و یا تنها بیانگر علت «أخفيها» است، برداشت مذکور، مبتنی بر دو احتمال اول است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 100 - 4

4 - قیامت ، روز ظهور اعمال دنیوی انسان است .

من أعرض عنه فإِنَّه يحمل يوم القيمة وزراً

«وزر»، به معنای بار سنگین است و به گناه از آن جهت که بار سنگینی بر دوش گنه کار است، «وزر» اطلاق می گردد (مفردات راغب).
«حمل وزر» حاکی از آن است که در قیامت، گناه به صورت باری بر دوش گناهکار ظهور خواهد یافت.

ص: 148

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 56 - 8

8 - جهان آخرت ، جهان کیفر و پاداش

الملك يومئذ لله يحكم بينهم .. في جنّات النعيم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 69 - 4

4 - جهان آخرت ، جهان کیفر و پاداش

الله يحكم بينكم يوم القيمة

جمله «الله يحكم بينكم يوم القيامة»، متضمن نوید پاداش به مؤمنان و وعده مجازات و کیفر به مشرکان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 82 - 2

2 - قیامت ، روز محاسبه کردار آدمیان و مجازات و پاداش در تعلیمات ابراهیم

والذي أطمع أن يغفر لي خطيئتي يوم الدين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 90 - 12

12 - قیامت ، صحنه پاداش و کیفر

من جاء بالحسنة فله خير منها. .. و من جاء بالسئته فكبت وجوههم في النار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 45 - 1,2

1 - خداوند پاداش دهنده مؤمنان دارای عمل صالح در قیامت

ليجزى الذين آمنوا و عملوا الصلحت

2- اعمالِ صالحِ مؤمنان فراهم آورنده زمینه ، برای دریافت پاداش از خداوند ، در قیامت است .

فَلَا تُنْفِسْهُمْ يَمْهَدُونَ . لِيَجْزِيَ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ

«لام» در «لِجْزَى» تعلیل برای «یْمَهْدُونَ» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 45 - 8

8- قیامت ، عرصه مجازات و کیفر و پاداش

و لو يؤاخذ الله الناس . . . و لكن يؤخرهم إلى أجل مسمى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 149

3 - قیامت ، روز مجازات و کیفر و پاداش

هذا يوم الدين

«دین» در آیه شریفه، به معنای «جزا» و «حساب» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - جزا و کیفر و پاداش ، فلسفه برپا شدن قیامت و رستاخیز انسان ها است .

أءنّا لمدینون

آمدن عبارت «مدینون» (جزا داده شدگان) به جای «مبعوثون» (مبعوث شدگان) و «محبون» (زنده شدگان)، می تواند بیانگر این حقیقت باشد که اساس رستاخیز انسان ها، مسأله جزا است؛ نه صرف زنده شدن دوباره انسان ها.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قیامت ، روز روبه رو شدن بندگان با کیفر و پاداش الهی

يوم التلاق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - نظام پاداش و کیفر الهی در قیامت ، فراگیر همه انسان ها و شامل تمامی حرکات انسان ها است .

اليوم تجزی کلّ نفس بما کسبت

«ما» در «بما کسبت» موصول بوده و افاده کننده معنای جنس است. بنابراین «ما کسبت»؛ یعنی، هر آنچه که بشر انجام داده و هر حرکتی که از خود نشان دهد.

5 - در نظام کیفر و پاداش الهی در قیامت ، به کسی کمترین ستمی نخواهد شد .

لا ظلم الیوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 56 - 2

2 - «قیامت» روز کیفر و پاداش

یوم الدین

«دین» به معنای جزا است و «جزا» معادل سزا می باشد که هم شامل کیفر می شود و هم پاداش.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 6 - 1

1 - قیامت ، روز برانگیخته شدن انسان ها برای محاکمه و کیفر و پاداش

ص: 150

يوم يبعثهم الله جميعاً فينبئهم بما عملوا

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

20 - انفطار - 82 - 12 - 3

3 - پاداش و كيفر اعمال در قيامت ، براساس نامه عمل و كردار انسان در دنيا است .

يعلمون ما تفعلون

220- پاسخ شبهات قيامت

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

15 - سبأ - 34 - 30 - 1

1 - پيامبر (صلی الله عليه و آله) ، مأمور پاسخ گویی به پرسش مشركان درباره زمان وقوع قيامت

و يقولون متى هذا الوعد... قل لكم ميعاد يوم لا تستأخرون عنه ساعه

221- پاسخ شبهات مكذبان قيامت

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

15 - سبأ - 34 - 3 - 5

5 - پيامبر (صلی الله عليه و آله) ، مأمور پاسخ گویی به كافران درباره وقوع حتمی قيامت

وقال الذين كفروا لا تأتينا الساعه قل بلى

222- پاكان در قيامت

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

6 - انفال - 8 - 37 - 3، 1

1 - خداوند در پرتو گسيل كافران به سوى دوزخ ، ناپاكان را از پاكان جدا خواهد كرد .

إلى جهنم يحشرون. ليميز الله الخبيث من الطيب

برداشت فوق مبتنی بر این است كه «ليميز الله» متعلق به «يحشرون» باشد.

3- قیامت ، زمینه ای مناسب برای متمایز شدن ناپاکان از پاکان

إلی جهنم یحشرون. لیمیز الله الخیث من الطیب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 151

2- انسان های پاک ، تذکر پذیر ، هدایت جو و خداترس ، در قیامت چهره ای نورانی خواهند داشت .

لَعَلَّ يَزْكِي . أُوذِّكِرَ ... جَاءَكَ يَسْعَى . وَهُوَ يَخْشَى ... وَجْهَ يَوْمئِذٍ مَسْفُورَه

223- پاکی قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - حمد - 1 - 4 - 6، 1

1 - خداوند ، مالک و فرمانروای روز قیامت است .

ملک یوم الدین

«مَلِكٌ» در «مالک یوم الدین» ملک حقیقی است ؛ یعنی، وابستگی وجودی که لازمه آن تسلط کامل و همه جانبه مالک بر مملوک است. قابل ذکر است که «یوم الدین» هم می تواند مفعول برای «مالک» باشد و هم می تواند ظرف برای آن گرفته شود و در صورت دوم مفعول، کلمه ای همانند «الامور» خواهد بود؛ یعنی: مالک الامور فی یوم الدین. به هر تقدیر برداشت فوق از آن استفاده می شود.

6 - مالکیت خدا بر روز جزا و فرمانروایی او در آن روز ، دلیل اختصاص ستایش ها به اوست .

الحمد لله .. ملک یوم الدین

«مالک یوم الدین» نیز مانند اوصاف گذشته به منزله دلیل برای «الحمد لله» است.

224- پراکندگی انسان ها در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عادیات - 100 - 9 - 1

1 - در قیامت ، مردگان از قبر ها برانگیخته و پراکنده خواهند شد .

بعثر ما فی القبور

«بَعَثَرٌ» (معلوم «بُعْثَرٌ»؛ یعنی، بیرون کشید؛ اجزا را زیر و رو کرد؛ متفرق ساخت؛ آشکار کرد و برانگیخت (صحاح اللغه). صاحب «مفردات» بعید نمی داند که فعل «بُعْثَرٌ»، مرگب از فعل های «بُعِثَ» و «أُثِرَ» باشد؛ زیرا معنای هر دو را دارد. مصداق بارز «ما فی القبور» - به قرینه ضمیر جمع عاقل در جمله «إِنَّ رَبَّهُم ...» (در آیات بعد) - انسان ها هستند.

225- پراکندگی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 43 - 13

ص: 152

13 - قیامت ، روز جدایی و پراکندگی کامل انسان ها است .

یومئذ یصدّعون

«یصدّعون» از ریشه «صدع» به معنای «جدا شدن و پارگی در اجسام سخت» است. احتمال دارد که مراد از «یصدّعون» جدایی صف سعادت مندان و شقاوت مندان باشد و احتمال دارد پراکندگی و جدا شدن انسان ها از هم باشد. برداشت بالا، بنابر احتمال دوم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 32 - 5

5 - قیامت ، روز پراکندگی و جدایی میان خلائق

یوم التناد

226- پرسش از برپایی قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 187 - 1، 12

1 - پرسش از زمان فرارسیدن قیامت ، سؤال مکرر مردم از پیامبر (صلی الله علیه و آله)

یسئلونک عن الساعة أیّان مرسیها

«مرسی» مصدر میمی و یا اسم زمان از «ارساء» (مستقر کردن) است. «ایان» کلمه ای است برای پرسش از زمان و به معنای چه وقت. به کارگیری فعل مضارع (یسئلون) حکایت از تکرار سؤال دارد.

12 - مردم عصر بعثت به گمان آگاهی پیامبر (صلی الله علیه و آله) از زمان تحقق قیامت ، با سؤال های مکرر خواهان افشای آن بودند .

یسئلونک کأنک حفی عنها

227- پرسش از زلزله قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - زلزله - 99 - 3 - 2

2 - عوامل زلزله شدید زمین در آستانه قیامت ، ناشناخته برای انسان ها و زمینه پرسش تحیرآمیز آنان از اهداف و علل آن

وقال الإنسن ما لها

«ما» برای استفهام از انگیزه و اهداف است.

ص: 153

228- پرسش از قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 65 - 7

7 - پرسش کافران از پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، درباره لحظه برپایی قیامت

قل لا یعلم .. الغیب إلاّ الله و ما یشعرون اَیّان یبعثون

برداشت یاد شده بدان احتمال است که عبارت «قل..» در جواب پرسش کسانی باشد که نسبت به وقوع قیامت شک داشته اند؛ زیرا ضمائر در آیه بعد به این دسته از کافران بازمی گردد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 71 - 3

3 - پرسش ناباورانه و تمسخرآمیز منکران معاد ، از زمان برپایی رستاخیز و مجازات کافران

لقد وعدنا هذا .. و یقولون متی هذا الوعد

مراد از «الوعد» به قرینه آیات پیشین، می تواند وعده رستاخیز باشد. برداشت یاد شده بر پایه این احتمال است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 63 - 9، 5، 1

1 - سؤال های پی در پی مردم ، از پیامبر (صلی الله علیه و آله) درباره وقت وقوع قیامت

یسئلک الناس عن الساعه .. لعلّ الساعه تکون قریباً

«قریباً» قرینه است بر این که پرسش مردم از قیامت، درباره زمان وقوع آن بوده است.

5 - منافقان و بیمار دلان مدینه ، با طرح پرسش هایی از امور غیبی ، مانند « زمان وقوع قیامت » ، در صدد استهزای پیامبر (صلی الله علیه و آله) بودند .

لئن لم ینته المنفقون و الذین فی قلوبهم مرض .. یسئلک الناس عن الساعه

بنابراین که «ال» در «الناس» عهد ذکری باشد و به منافقان و بیمار دلان در آیه شصت برگردد، نکته بالا، قابل استفاده است.

9 - پاسخ خداوند به پرسش مردم درباره زمان قیامت ، این است که جز خدا ، کسی خبر ندارد .

يسئلك الناس عن الساعة قل إنما علمها عند الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 29 - 1

1 - پرسش مداوم مشرکان از پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان درباره زمان وقوع قیامت

و يقولون متى هذا الوعد إن كنتم صدقين

مضارع آورده شدن «يقولون» دلالت بر استمرار دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 48 - 1

1 - کافران صدر اسلام ، از مسلمانان درباره برپایی قیامت سؤال می کردند .

ص: 154

قال الذين كفروا... و يقولون متى هذا الوعد

بیشتر مفسران برآند که مقصود از «وعد»، برپایی قیامت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 47 - 2

2 - قیامت و زمان برپایی آن ، مورد پرسش مشرکان عصر بعثت

إليه یرد علم الساعة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 12 - 1

1 - سؤال تمسخرآمیز کافران درباره زمان برپایی روز جزا

یسئلون آیاں یوم الدین

از آیات قبل و بعد، تمسخرآمیز بودن سؤال کافران استفاده می شود؛ زیرا آنان اصولاً در مقام فهم حق نبودند و با این پرسش، می خواستند راهی دیگر برای انکار معاد و وسیله ای برای تمسخر آن پیدا کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 25 - 7، 1

1 - پرسش ناباورانه و تمسخرآمیز کافران ، از زمان برپایی قیامت

و يقولون متى هذا الوعد

استفهام در «متی هذا الوعد» حقیقی نیست؛ بلکه از باب تهکّم و استهزا است.

7 - پرسش بهانه جوینان کافران ، درباره زمان برپایی قیامت ، ناشی از خوی لجاجت ، استکباری و حق گریزی آنان بوده است .

بل لَجّوا فی عتوّ و نفور... و يقولون متى هذا الوعد إن کنتم صدقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامت - 75 - 6 - 1

1 - پرسش ناباورانه و تمسخرآمیز کافران ، از زمان برپایی قیامت

یسئل ائان یوم القیمه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 42 - 3، 1

1 - پرسش از زمان فرارسیدن قیامت ، سؤال مکرر مردم از پیامبر (صلی الله علیه و آله)

یسئلونک عن الساعه ائان مرسیهها

کلمه «مرسی» ، به صورت های مصدر میمی ، اسم زمان ، اسم مکان و اسم مفعول کاربرد دارد (مفردات راغب). این کلمه در آیه شریفه - به قرینه «ائان» که سؤال از زمان است - مصدر میمی می باشد. در این صورت «مرسی» به معنای وقوع و استقرار خواهد بود. مکرر بودن سؤال ، از فعل مضارع «یسئلونک» استفاده شده است.

ص: 155

3 - طغیان گران دنیا طلب ، با پرسش مکرر از زمان قیامت به استهزای آن می پرداختند .

یسئلونک عن الساعه ایان مرسیها

فاعل «یسئلونک»، در برداشت یاد شده «من طغی. .» دانسته شده است. این برداشت، ناظر به احتمالی است که به قرینه «إِثْمًا أَنْتَ مَنْذِرٌ مِنْ يَخْشَاهَا» در آیات بعد استفاده می شود؛ زیرا کسی که از انداز قیامت هراسی ندارد، پرسش او از زمان وقوع آن استهزایی خواهد بود.

229- پرسش از نعمت در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکاثر - 102 - 7 - 9

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکاثر - 102 - 8 - 9

9 - « قال رسول الله (صلى الله عليه وآله) . . . يابن مسعود! دع نعيم الدنيا وأكلها و حلاوتها و حازها و باردها و لينها و طيبها و ألزم نفسك الصبر عنها فإنك مسؤول عن ذلك كله قال الله تعالى : « ثم لتسئلنَّ يومئذ عن النعيم » ;

رسول خدا(صلى الله عليه وآله) [به عبدالله بن مسعود] فرمود: ای پسر مسعود! رها کن نعمت های دنیا و خوردنی های آن و شیرینی، گرم و سرد، نرم و گوارای آن را و نفس خود را وادار کن که در برابر آنها، صبر پیشه کنی زیرا تو از تمامی آنها، سؤال خواهی شد. خدای تعالی فرموده: «ثم لتسئلنَّ يومئذ عن النعيم».

230- پرسش در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 109 - 2,4

2 - پرسش از برخورد امت ها با دعوت انبیا هدف از گردآوری پیامبران در عرصه قیامت

يوم يجمع الله الرسل فيقول ماذا اجبتم

4 - قیامت ، عرصه پرسش از عملکرد آدمیان

يوم يجمع الله الرسل فيقول ماذا اجبتم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - خداوند در قیامت و در حضور پیامبران از مسیح (ع) خواهد پرسید که آیا وی مردمان را به پرستش خویش و مادرش مریم فراخوانده است؟

و اذ قال الله يعيسى ابن مريم ائت قلت للناس اتخذوني و امي الهين

ص: 156

با توجه به آیات بعد همانند «قال الله هذا يوم . . .» آیه 119 و توجه به این حقیقت که در زمان حضور مسیح(ع) در میان امت خویش کسی معتقد به الوهیت وی و مریم(ع) نبوده است، معلوم می شود این پرسش و پاسخ در قیامت اتفاق خواهد افتاد. گفتنی است که تعبیر از آینده با فعل ماضی (قال) برای رساندن تحقق قطعی آن صحنه است.

2- خدا در قیامت پیامبران خویش را از چگونگی شکل گیری گرایش های باطل امت ها مورد پرسش قرار می دهد .

و اذ قال الله يعيسى ابن مريم ائت قلت للناس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- اعراف - 7 - 6 - 2

2- پذیرش و عدم پذیرش رسالت های انبیا و نیز عمل به احکام دین، محور بازجویی خداوند از امتهاست.

فلنستلن الذين أرسل إليهم

توصیف مردم با عنوان «أرسل إليهم» دلالت بر این دارد که بازجویی از امتها درباره چگونگی برخورد با رسالت های الهی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 94 - 19

19- انسان، در برابر تمامی رفتار و حرکات خویش مسؤول بوده و در قیامت باید پاسخگو باشد .

فینبئکم بما کنتم تعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10- اسراء - 17 - 36 - 9

9- چشم، گوش و قلب در قیامت، مورد بازخواست و سؤال قرار خواهند گرفت .

إن السمع والبصر والفؤاد كل أولئك كان عنه مسئلاً

برداشت فوق، مبتنی بر این است که: اولاً، سؤال از موارد یاد شده حقیقی باشد و ثانیاً، طبق همین مبنا - چون در دنیا از آنها سؤالی نخواهد شد - مراد از آن، بازخواست و سؤال در قیامت باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 125 - 4

4- آدمی در قیامت، مجاز به پرسش از پروردگار است.

قال ربّ لم حشرتنی أعمی

ظاهر «قال» چنین افاده می کند که این سؤال به لفظ در آمده و از سوی نابینایان در قیامت مطرح خواهد شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 40 - 3

3 - خداوند در روز قیامت، از ملائکه خواهد پرسید که آیا از عبادت مشرکان برای آنان، رضایت داشته اند؟

و یوم یحشرهم جمیعاً ثمّ یقول للملائکه أهؤلاء إیّاکم کانوا یعبدون

جوابی که در آیه بعد از قول ملائکه نقل شده، حکایت از این دارد که سؤال از اصل عبادت نبوده است؛ زیرا عبادت مشرکان در

ص: 157

اختیار ملائکه نبوده تا آنان دستور به انجام آن داده باشند؛ بلکه سؤال از رضایت ملائکه از این کار است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 24 - 3

2- انسان ها ، در قبال عقاید و رفتار خود ، مسؤول بوده و در روز قیامت بازخواست خواهند شد .

وقفوهم إنهم مسئولون

3- وجود « موقف » و جایگاه سؤال و بازخواست از انسان ها ، در عرصه قیامت

وقفوهم إنهم مسئولون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 16 - 4

4- پرسش از خلائق در روز قیامت ، درباره فرمان روای حقیقی جهان در آن روز

لمن الملك اليوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 73 - 5

5- انسان ها ، در برابر عقاید دینی خویش و انتخاب آن ، مسؤول بوده و در قیامت باید پاسخگو باشند .

ثم قيل لهم أين ما كنتم تشركون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 44 - 8

8- پایبندی و استقامت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مسلمانان در مسیر وحی ، از مسائل مهم مورد سؤال در قیامت

فاستمسک بالذی أوحی إليك . . . و سوف تسئلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 39 - 1

1 - گناهکاران جن و انس در صحنه قیامت ، دارای وضعیتی معلوم و بی نیاز از محاکمه و سؤال

فیومئذ لایسئل عن ذنبه انس و لاجانّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 8 - 4

4 - قیامت ، روز حسابرسی اعمال انسان ها و پرسش از رفتار آنان با یکدیگر

و إذا الموءوده سئلت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 158

10 - « قال الرضا (ع) ولقد حدثني أبي عن أبيه أبي عبد الله الصادق (ع) . . . قال : إنَّ الله عزَّوجلَّ لا يسئل عباده عمَّا تفضَّل عليهم و لا يمينٌ بذلك عليهم و الإمتنان بالإنعام مستتبع من المخلوقين فكيف يضاف إلى الخالق عزَّوجلَّ ما لا يرضى المخلوق به و لكنَّ النعيم حبَّنا أهل البيت و مولاتنا يسئل الله عباده عنه بعد التوحيد و النبوه لأنَّ العبد إذا وفي بذلك آذاه إلى نعيم الجنَّة الذي لا يزول ;

امام رضا(ع) فرمود: پدرم از پدر خویش از امام صادق(ع) برای من روایت کرده است که فرمود: خدای عزوجل در باره آنچه به بندگانش تفضل کرده است، از آنها بازخواست نمی کند و با این کار بر آنان منت نمی گذارد. منت نهادن به جهت نعمت بخشیدن، از جانب مخلوق ها کار زشتی است؛ پس چگونه به خالق عزوجل چیزی نسبت داده می شود که مخلوق از نسبت دادن آن ناخشنود است؟! ولی نعيم [در آیه «ثم لتسئلنَّ يومئذ عن النعيم»] محبت ما اهل بیت و [پذیرش] ولایت ما است که خداوند همه بندگان را بعد از توحید و نبوت، از آن بازخواست خواهد کرد؛ زیرا بنده اگر به آن نعمت وفادار باشد، او را به نعمت های بهشت که هرگز زایل نمی شود خواهد رساند».

231- پرسشی و پاسخ در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 126 - 4

4 - پرسش مجرمان از خداوند و دریافت پاسخ از او ، از رخداد های صحنه قیامت

ربِّ لم حشرتی . . . قال كذلك أتتك أیتنا

از ظاهر «قال كذلك» چنین برمی آید که پاسخ سؤال «لم حشرتی» با لفظ بیان می گردد - نه این که صرفاً حالتی در نفس باشد - گرچه این پاسخ ممکن است به صورت مستقیم نباشد، بلکه با وساطت ملائکه یا غیر آن، صورت گیرد.

232- پشیمانی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 27 - 4

4 - تکذیب کنندگان پیامبر(صلی الله علیه و آله) و قرآن در قیامت بر کفرورزیهای خویش در دنیا تأسف می خورند.

یلبیتنا نرد و لا نکذب بآیت ربنا و نکون من المؤمنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 53 - 12

12 - منکران قرآن ، در قیامت ، با پی بردن به زیانکاری خویش و واهی بودن افکار و عقاید خود ، از اعمال و رفتار گذشته خویش پشیمان خواهند شد .

نرد فنعمل غیر الذی کنا نعمل قد خسروا أنفسهم و ضل عنهم ما کانوا یفترون

ص: 159

جمله «قد خسروا ..» و «ضل عنهم ...» به منزله تعلیلی است برای «نرد فنعمل ...» یعنی آرزوی بازگشت به دنیا و تدارک گذشته ها بدان علت است که کفرپیشگان خود را زیانکار می بینند و باورهای خویش را بر باد رفته می یابند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 22 - 14

14 - پیروی از شیطان ، ملامت و پشیمانی اخروی در پی دارد .

دعوتکم فاستجبتم لی فلا تلومونی و لوموا أنفسکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 13 - 13

13 - توجه به حتمیت کیفر اخروی و بی ثمری ندامت در قیامت ، عامل پرهیز از کفر و گناه است .

و لو تری إذ المجرمون ... لأملأن جهنم من الجنة و الناس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 24 - 10

10 - تذکر و بیداری انسان در قیامت ، حاصلی جز پشیمانی و حسرت ندارد .

و أنى له الذکری . یقول یلینتی قدّمت لحياتی

233- پلیدان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 37 - 1,3,6

1 - خداوند در پرتو گسیل کافران به سوی دوزخ ، ناپاکان را از پاکان جدا خواهد کرد .

إلی جهنم یحشرون . لیمیز الله الخبیث من الطیب

برداشت فوق مبتنی بر این است که «لیمیز الله» متعلق به «یحشرون» باشد.

3 - قیامت ، زمینه ای مناسب برای متمایز شدن ناپاکان از پاکان

إلى جهنم يحشرون. ليميز الله الخبيث من الطيب

6 - خداوند در پی جداسازی ناپاکان از پاکان ، آنان را در قیامت انباشته می کند و یکجا در جهنم فرومی افکند .

و يجعل الخبيث بعضه على بعض فيركمه جميعا فيجعله في جهنم

رکم (مصدر یرکم) به معنای جمع کردن چیزی و انباشته ساختن آن است.

ص: 160

234- پیادگی گناهکاران در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 86 - 7

7- حضور تقوایپیشگان در صحنه قیامت به صورت سواره ، و رانده شدن گنه پیشگان به سوی جهنم با پای پیاده خواهد بود .

نحشر المتّین . . . وفداً . و نسوق المجرمین ... ورداً

برخی از لغت دانان «وفد» را سوارانی ارجمند و «ورد» را پیادگانی تشنه کام معنا کرده اند (لسان العرب).

235- پیدایش مجدد آفرینش در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 104 - 7

7- چگونگی پیدایش مجدد جهان ، در آستانه برپایی قیامت ، مانند آفرینش نخستین آن است .

كما بدأنا أول خلق نعيده

236- پیروان ادیان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 38 - 7

7- سرای آخرت برای پیروان ادیان الهی ، سرایی به دور از عوامل ترس آور و نگران کننده و ایمن از حادثه های حزن آور و اندوهبار

فلاخوف علیهم ولا هم یحزنون

به دلیل آیه بعد - که جزای اخروی کفرپیشگان را بیان می دارد - می توان گفت: آیه مورد بحث نیز بیانگر پاداش اخروی هدایت یافتگان است. بنابراین «لاخوف...» مربوط به سرای آخرت خواهد بود.

237- پیروان انبیا در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 34 - 4

4- تمامی خواسته های پیامبران و پیروان آنان در قیامت ، از پیش آماده شده و به آنان داده خواهد شد .

و الذی جاء بالصدق و صدق به . . . لهم ما یشاءون عند ربهم

ص: 161

238- پیروان شیاطین در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 130 - 14،15

14 - پیروان شیطانها در قیامت به کفرورزی خویش در دنیا اعتراف می کنند.

و شهدوا علی أنفسهم انهم كانوا کفرین

15 - گمراهان پیرو شیطانها در قیامت بر کفرورزی خویش در دنیا آگاهی می یابند. *

و شهدوا علی أنفسهم انهم كانوا کفرین

«شاهد» عالمی است که آنچه را دریافته بیان می کند. (لسان العرب). لذا اگر «شهدوا» به معنای شهادت دادن باشد، لازمه آن آگاهی فرد است.

239- پیروان وحی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 8 - 15

15 - پیروان وحی، بهره مند از نصرت و ولایت الهی در قیامت

و کذلک أوحینا .. یدخل من یشاء فی رحمته... و الظلمون ما لهم من ولیّ و لا نصیر

ستمگران (کسانی که از پیام وحی سرپیچی کنند) از ولایت و نصرت الهی محروم خواهند بود و از آن جا که مضمولان رحمت الهی (یدخل من یشاء فی رحمته) در برابر ستمگران قرار گرفته اند، مطلب بالا استفاده می شود.

240- پیشگامان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 7 - 1

1 - مردم در آخرت سه دسته اند: اصحاب المیمنه (نیک بختان) اصحاب المشئمه (نگون بختان) و سابقون (پیشتازان)

و کنتم أزواجاً ثلاثه

بیان «أزواجاً ثلاثه» محذوف و تقدیر آن چنین است: «و کنتم أزواجاً ثلاثه: اصحاب المیمنه و اصحاب المشئمه و السابقون». در آیات بعد

به تفصیل وضعیت این سه دسته تبیین شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 10 - 2

2 - کسانی که در دنیا در انجام امور خیر از دیگران سبقت می گیرند ، در آخرت نیز پیش از دیگران مشمول رحمت ، پاداش و غفران الهی خواهند بود .

و السبقون السبقون

ص: 162

برخی از مفسران بر آنند که مراد از سبقت در «السابقون» اول، سبقت در انجام امور خیر در دنیا و مراد از سبقت در «السابقون» دوم، پیشی گرفتن از دیگران در آخرت در دریافت رحمت و پاداش الهی است.

241- تأثیر پذیری مکذبان قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 113 - 1

1 - منکران قیامت تحت تأثیر تبلیغات فریبنده شیاطین جن و انس قرار می گیرند.

و لتصغی إليه أفئده الذین لایؤمنون بالأخره

242- تأخیر قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 104 - 2,3

2- برپایی قیامت از زمان تعیین شده آن ، به تأخیر نخواهد افتاد .

و ما نؤخره إلا لأجل معدود

در برداشت فوق ، حرف «لام» در «لأجل» به معنای «إلی» گرفته شده است.

3- برای تأخیر قیامت ، دلیل و علتی جز انتظار فرارسیدن زمان مخصوص آن وجود ندارد .

و ما نؤخره إلا لأجل معدود

برداشت فوق ، بر این مبناست که لام در «لأجل» برای تعلیل باشد.

243- تأمین خواسته ها در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 34 - 12

12 - قیامت ، تنها عرصه شایسته برای برآورده شدن تمامی خواسته های بشر

لهم ما یشاءون عند ربهم

«عند ربهم» به منزله قید برای «لهم ما يشاءون» است. این قید می‌رساند که برآورده شدن خواسته‌های بشر در قیامت و در پیشگاه خداوند میسر است نه در دنیا؛ چنان که خداوند در جای دیگر از قرآن می‌فرماید: «...وفیها ما تشتهیه الأنفس و تلذ الأعین...» در آن جا (بهشت) هرچه دل‌ها خواهش و آرزو کند و چشم‌ها از دیدن آن لذت برد، وجود دارد. زخرف (43)، آیه (71).

244- تارکان حج در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 124 - 13

13 - « معاویه بن عمار عن أبي عبد الله (ع) قال : سألته عن رجل لم يحج قط و له مال قال : هو ممن قال الله : « و نحشره يوم القيامة أعمى » قلت : سبحان الله أعمى ؟ قال : أعماه الله عن طريق الجنة ؛

معاویه بن عمار گوید: از امام صادق(ع) در باره کسی که مالی داشته و به حج نرفته است سؤال کردم؟ فرمود: او در زمره کسانی است که خداوند فرموده: «و نحشره يوم القيامة أعمى». گفتم سبحان الله نابینا؟ فرمود: خداوند او را از [دیدن] راه بهشت نابینا کرده است».

245- تارکان نماز در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 48 - 10

10 - در قیامت برای متخلفان از دستورات الهی (بر پایی نماز و پرداخت زکات) و ارتکاب کنندگان محرمات (دین فروشی، حق پوشی و...) راه نجاتی نیست.

لا تشرُوا بآيتي . . . و أقيموا الصلوة ... و اتقوا يوماً لا تجزي نفس عن نفس

246- تاریخ عقیده به قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 68 - 3

3 - وعده رستاخیز، دارای دیرینه در تاریخ بشر و تعالیم پیامبران

لقد وعدنا هذا نحن وءاباؤنا من قبل

اقرار کافران به سابقه داشتن مسأله معاد، نشان می دهد که موضوع رستاخیز از دیرباز در میان بشر مطرح بوده است. بدیهی است که طرح مسأله یاد شده جز از طریق پیامبران صورت نگرفته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مطففین - 83 - 13 - 10

10 - عقیده به روز قیامت در تاریخ بشر ، سابقه ای دیرینه دارد .

و ما یکذب به .. قال أسطیر الأولین

سخن منکران قیامت - که معارف قرآن از جمله معاد را محصول اندیشه پیشینیان می دانستند - بیانگر آن است که اندیشه معاد، گذشته ای طولانی دارد و مردم عصر بعثت، به سابقه دیرینه این اعتقاد آگاه بودند.

ص: 164

247- تاریکی قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 13 - 5 - 2، 1

1 - عرصه قیامت ، فرو رفته در ظلمت و تاریکی

یوم یقول المنفقون و المنفقت للذین ءامنوا انظرونا نقتبس من نورکم

آیه قبل در بیان این معنا بود که مؤمنان، در پیمودن مسیر خود به بهشت از نور خودشان استفاده می کنند. در این آیه بیان می دارد که منافقان، برای پیمودن مسیر خود در قیامت، فاقد نور بوده و دست به دامان مؤمنان می زنند تا از نور آنان بهره گیرند. گفتنی است نیاز به همراه داشتن نور، در صورتی صحیح است که انسان در جای تاریک قرار گرفته باشد.

2 - حرکت در عرصه تاریک قیامت ، نیازمند داشتن نور و روشنایی از خود

یوم یقول المنفقون . . . انظرونا نقتبس من نورکم

5 - منافقان ، فاقد نور و روشنایی در ظلمت قیامت

یوم یقول المنفقون . . . انظرونا نقتبس من نورکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 28 - 11، 10

10 - انسان ، برای گذار از ظلمات قیامت ، باید از خود نوری داشته باشد که راه را برای او روشن کند .

و یجعل لکم نورًا تمشون به

برداشت یاد شده بدان احتمال است که مراد از «تمشون»، پیمودن راه در عرصه قیامت باشد.

11 - خداوند ، در قیامت به مؤمنان تقوایپشه نوری عطا خواهد کرد که در پرتو آن از ظلمات قیامت گذر کنند .

و یجعل لکم نورًا تمشون به

248- تبلیغ قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 2 - 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، در سال های نخست رسالت ، معاد و حوادث جهان آخرت را به مردم مکه ابلاغ کرده بود .

عن النبأ العظیم

اطلاق «نبأ» بر معاد، گویای این حقیقت است که حوادث آن، برای مردم گزارش شده بود و از نازل شدن این سوره در مکه، دانسته می شود که خبر معاد، در نخستین سال های رسالت ابلاغ شده بود.

ص: 165

249- تبهارترین مردم در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 22 - 3

3- کفر پیشگانی که بر خدا دروغ می بندند و مردم را از راه خدا باز می دارند و قیامت را انکار می کنند ، در سرای آخرت از دیگر کافران و گنهکاران ، تباه تر و زیانکارترند .

و من أظلم .. الذین یصدون ... لاجرم آنهم فی الآخره هم الأخسرون

برداشت فوق بر اساس این احتمال است که مقیاس سنجش و تعیین زیانکار و زیانکارتر مراتب کفر باشد. براین مبنا آیه شریفه دلالت دارد براینکه: همه کافران در آخرت زیانکارند؛ ولی آنان که بر خدا دروغ بستند و ... از دیگر کافران و گنهکاران، زیانکارتر می باشند.

250- تبیین اختلافات در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 92 - 12

12- خداوند ، تحقیقاً حقایق مورد اختلاف انسان ها را در قیامت ، بیان خواهد کرد .

و لیبیننّ لکم یوم القیمه ما کنتم فیه تختلفون

251- تبیین حوادث قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 113 - 14

14 - تشریح حوادث قیامت و آینده مجرمان ، زمینه ساز پیدایش تقوا و رفع غفلت از انسان

و کذلک أنزلنه .. لعلّهم یتّقون أو یحدث لهم ذکرًا

حرف «کاف» در «کذلک» برای تشبیه است و آیات گذشته را نمونه ای از نزول آیات الهی برای ایجاد تقوا و تذکر، معرفی می کند.

252- تجسم عمل در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 110 - 11، 10

10 - قیامت ، صحنه بروز و ظهور اعمال پسندیده ای است که آدمی در دنیا انجام داده است .

و ما تقدموا لأنفسكم من خير تجدوه عندالله

ص: 166

ضمیر مفعولی در «تجدوه» (می یابید آن را) به کلمه «خیر» بر می گردد و مقتضایش آن است که: آدمی با همان عمل نیکی که انجام داده، روبه رو خواهد شد؛ یعنی، اعمال نیک آدمی در قیامت، به گونه ای بروز و ظهور دارند.

11 - تجسم اعمال آدمی در قیامت

و ما تقدموا... تجدوه عندالله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 167 - 11، 8

8 - صحنه قیامت، صحنه مشاهده اعمال دنیوی و دیدن نتایج آن است.

كذلك يريهم الله أعمالهم حسرت

فعل «یری» می تواند از رؤیت به معنای دیدن با چشم باشد. بر این مبنا معنای جمله «كذلك...» چنین می شود: خداوند اعمال مشرکان (و یا نتایج اعمالشان) را به آنان نشان خواهد داد.

11 - اعمال ناروای آدمیان در قیامت، به صورت حسرتی مجسم در پیش روی آنان قرار خواهد گرفت.

كذلك يريهم الله أعمالهم حسرت عليهم

برداشت فوق بر این اساس است که: «یری» از رؤیت قلبی باشد. در این صورت «حسرات» مفعول سوم برای «یری» خواهد بود و معنای جمله چنین می شود: خداوند اعمال مشرکان را به صورت حسرتهایی، بر آنان جلوه گر خواهد ساخت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 49 - 13

13 - أعمال انسان ها، فانی نمی شود و در قیامت در برابر آنان حاضر و مجسم خواهد بود.

و وجدوا ما عملوا حاضراً

ظاهر جمله «و وجدوا...» آن است که تأسیس باشد، نه تأکید؛ یعنی، مطلب جدیدی را غیر از آنچه که در جملات قبل گفته شد، بیان می کند و آن این که علاوه بر نوشته اعمال خود آن نیز در برابر آدمیان حاضر می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 100 - 4

4- قیامت ، روز ظهور اعمال دنیوی انسان است .

من أعرض عنه فإنه يحمل يوم القيمة وزراً

«وزر»، به معنای بار سنگین است و به گناه از آن جهت که بار سنگینی بر دوش گناه کار است، «وزر» اطلاق می گردد (مفردات راغب).
«حمل وزر» حاکی از آن است که در قیامت، گناه به صورت باری بر دوش گناهکار ظهور خواهد یافت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 40 - 9

9- قیامت ، روز تجسم اعمال و ظهور دست مایه ها و تلاش های انسان

يوم ينظر المرء ما قَدَّمَت يداه

ص: 167

253- تجسم گناه در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 48 - 5

5- بروز و ظهور گناهان در قیامت ، به صورت علامت و نشانه ای برای گناهکاران

و نادى اصحاب الاعراف رجالا يعرفونهم بسیمهم

254- تجلی توحید در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 48 - 11

11- قیامت ، روز تجلی یگانگی و قهاریت خداوند

يوم تبدل الأرض . . . وبرزوا لله الواحد القهار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 63 - 3

3- قیامت ، عرصه آشکار شدن بطلان شرک و تجلی کردن وحدت و یگانگی خداوند

و یوم ینادیهم . . . قال الذین حقّ علیهم القول ربّنا

اعتراف پیشوایان شرک به ربوبیت خداوند بیانگر مطلب یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 75 - 9

9- برملا شدن حقانیت توحید برای جوامع شرک پیشه در قیامت

فعلّموا أنّ الحقّ لله

255- تجلی خدا در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - تجلی حضور خداوند ، در تمام صحنه های قیامت برای همه مردم

و جاء ربّک

خداوند، همواره و در همه جا، در دنیا و آخرت، حضور دارد. بنابراین معنای «جاء»، ظهور همین حقیقت برای حاضران در صحنه

ص: 168

قیامت است؛ چه آن که آنان حضور خداوند را در همه امور، مشاهده خواهند کرد.

256- تجلی قاهریت خدا در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 48 - 11

11- قیامت ، روز تجلی یگانگی و قهّاریت خداوند

یوم تبدّل الأرض . . . وبرزوا لله الواحد القهّار

257- تجمع در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- هود - 11 - 103 - 5,8

5- سرای آخرت ، عرصه گرد آمدن همه انسانهاست .

ذلک یوم مجموع له الناس

«ذلک» اشاره به «الأخره» است و به نظر می رسد مذكر آوردن آن به لحاظ خبر (یوم) باشد.

8- «قال الصدوق روی : . . . و تقوم القيامة فی یوم الجمعة . . . قال الله عزوجل : « ذلک یوم مجموع له الناس و ذلک یوم مشهود » ;

صدوق گوید: روایت شده است که . . . قیامت در روز جمعه برپا می شود . . . و خدای عزوجل فرمود: ذلک یوم مجموع . . .».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 48 - 7

7- حضور همه انسان ها در پیشگاه خداوند در روز قیامت

وبرزوا لله الواحد القهّار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 47 - 4

4- همه انسان ها ، در قیامت ، به اراده الهی ، جمع شده و گرد آوری خواهند شد .

«حشر» جمع کردن مردم در روز قیامت است (لسان العرب). ماضی آوردن «حشرنا» برای دلالت بر قطعی بودن حشر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 99 - 5

5- خداوند ، همه انسان ها را در صحنه قیامت ، با دمیده شدن در صور ، گرد خواهد آورد .

ص: 169

و نَفَخَ فِي الصُّورِ فِجْمَعَنَّهُمْ جَمْعًا

«صور» محتمل است به یکی از دو معنا باشد: 1- به معنای «شاخ»؛ که در این صورت، مقصود، دمیده شدن در بوق است؛ چرا که در قدیم، از شاخ حیوانات، بوق می ساختند. 2- ممکن است «صور» جمع «صوره» باشد؛ در این صورت، مقصود، دمیده شدن در تمثال‌ها و پیکرهای مردگان برای زنده ساختن آن‌ها است. بسیاری از اهل لغت، بر احتمال دوم، خرده گرفته‌اند و آن را با برخی از موارد استعمال کلمه «صور» در قرآن ناسازگار دیده‌اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 85 - 5

5- قیامت، روز حشر و اجتماع انسان‌ها

یوم نحشر

«حشر»؛ یعنی، جمع کردن به گونه‌ای که با سوق دادن همراه باشد (مقایس اللغه).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 74 - 5

5 - قیامت، روز حضور همگان در پیشگاه خداوند

إِنَّهُ مِنْ يَأْتِ رَبَّهُ مُجْرِمًا

به قرینه آیه بعد (و من یأته مؤمن آ)، حضور در قیامت همگانی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 79 - 6

6 - تجمع نهایی همه انسان‌های پراکنده در روی زمین، در پیشگاه خدا، پس از گذر از زندگی دنیوی

و هو الذی . . . و إلیه تحشرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 26 - 2

2- ربوبیت خداوند، مقتضی جمع انسان‌ها در قیامت و داوری نهایی بین جریان حق و باطل

قل يجمع بيننا ربنا ثم يفتح بيننا بالحقّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 32 - 2

2- احضار تمامی انسان ها به پیشگاه خداوند در قیامت ، به صورت دسته جمعی و یک جا خواهد بود .

وإن كلّ لَمَّا جمع لدینا محضرون

«جمع» فعل به معنای مفعول (مجموع) و ضد متفرق است و مقصود از آن در آیه شریفه، اجتماع و انضمام تمامی افراد، از همه اقوام و جوامع بشری در یک مکان (قیامت) است.

ص: 170

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 7 - 18

18 - تجمع همگانی انسان ها در روز قیامت

و تنذر یوم الجمع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 41 - 5

5- انسان ها ، در اوج ازدحام و تجمع در قیامت ، تنها و بی یاور خواهند بود . *

میقتهم أجمعین ... یوم لایغنی مولی عن مولی شیء

از ارتباط «لایغنی...» - که تنهایی را می رساند - با «میقاتهم أجمعین» - که تجمع را می فهماند - مطلب یاد شده قابل استفاده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 38 - 4,5

4 - قیامت ، روز اجتماع تمامی انسان های تاریخ

جمعنکم و الأولین

5 - داوری میان حق و باطل در عرصه قیامت ، با حضور تمامی خلائق انجام خواهد پذیرفت .

هذا یوم الفصل جمعنکم و الأولین

258- تجمع مشرکان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 75 - 1

1 - گردآوری جوامع شرک پیشه در قیامت برای محاکمه

و نزعنا من کلّ أمّة شهیداً فقلنا هاتوا برهنکم

259- تحریفگران در قیامت

9- تحریف گران آیات الهی و منحرفان از راه توحید، فاقد امنیت در برابر آسیب های صحنه قیامت

إِنَّ الَّذِينَ يَلْحَدُونَ فِي آيَاتِنَا .. أَفَمَنْ يَلْقَى فِي النَّارِ خَيْرًا مِّنْ يَأْتِي آيَاتِنَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ

از تقابل دو گروه یاد شده در آیه، مطلب بالا قابل برداشت است.

260- تحقق نشانه های قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 18 - 4

4- نشانه های برپایی قیامت ، تحقق یافته و قابل رؤیت برای بشر

فقد جاء أشراطها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 14 - 2

2 - مشاهده کردار ها در عرصه قیامت ، در گرو پیدایش حوادثی تحوّل آفرین در نظام جهان و پدیدار شدن رخدادهایی در صحنه قیامت

إذا الشمس .. و إذا .. و إذا ... علمت نفس ما أحضرت

آیه شریفه، جواب حرف شرط «إذا» است که از آغاز سوره تکرار شده است.

261- تحقیر اخروی استهزاگران قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 14 - 1

1 - استهزاکنندگان دین و قیامت ، مورد تحقیر و تمسخر در آتش دوزخ

يسئلون أيا ن يوم الدين .. ذوقوا فتنتكم هذا الذي كنتم به تستعجلون

امر در «ذوقوا»، برای تهکم و استهزا است.

262- تحقیر اخروی مکذبان قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 13 - 2

2- افکنده شدن منکران قیامت به جهنم ، همراه با تحقیر و اجبار است .

و إذا ألقوا منها

واژه «ألقوا» (به صیغه مجهول) به جای «ادخلوا»، حاکی از اجباری و تحقیرآمیز بودن ورود به جهنم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 172

3 - تکذیب کنندگان قیامت ، علاوه بر گرفتاری به کیفر جسمانی (سوختن) ، به کیفر روانی (تحقیر و استهزا) نیز مبتلا خواهند شد .

وَإِذَا أُلْقُوا مِنْهَا مَكَانًا ضَيِّقًا .. لَا تَدْعُوا الْيَوْمَ ثُبُورًا وَحَدًّا وَادْعُوا ثُبُورًا ك

جمله «لاتدعوا..» - به جای جواب مناسب با «دعوا هنالك ثبوراً» - می تواند برای تحقیر و استهزای آنان باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 39 - 2

2 - تحقیر و عذاب روحی تکذیب گران روز جزا ، در قیامت از سوی خداوند

فإن كان لكم فكيدون

امر در «فکیدون»، تعجیزی و مفید سرزنش و تحقیر است.

263- تحیت مؤمنان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 44 - 4

4 - تحیت مؤمنان به هم ، هنگام لقاء الله ، با واژه « سلام » است .

تحیتهم یوم یلقونه سلم

برداشت بالا، بنابراین است که اضافه «تحیت» به ضمیر «هم»، اضافه مصدر به فاعل اش باشد.

264- نداوم عذاب مکذبان قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 14 - 1

1 - استغاثه و درخواست تکذیب کنندگان قیامت برای رهایی از آتش جهنم نتیجه بخش نبوده و عذابشان ادامه خواهد یافت .

لَا تَدْعُوا الْيَوْمَ ثُبُورًا وَحَدًّا وَادْعُوا ثُبُورًا كَثِيرًا

برداشت یاد شده مبتنی بر این نکته است که مقصود از درخواست هلاکت، در حقیقت کنایه از نجات از وضع بسیار سخت دوزخ است؛

نه مرگ و نابودی واقعی.

265- تداوم نفاق در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 173

6- ثابت ماندن روحیه نفاق برای منافقان در قیامت

یوم یبعثهم الله جمیعاً فیحلفون له کما یحلفون لکم

266- تدبیر برپایی قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 6 - 2

2 - ملانکه ، عهده دار تدبیر مراحل پایانی و برپایی جهان آخرت

فالمدرّبت أمراً . یوم ترجف الراجفه

برداشت یاد شده، براساس ظرف بودن «یوم» برای «المدرّبات» است. در این ترکیب، آیات پیشین گویای حرکت فرشتگان و شتاب و مسابقه آنان برای مدیریت و تدبیر مراحل پایانی دنیا و آغاز آخرت است.

267- تذکر افشای رازها در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عادیات - 100 - 10 - 4

4 - توجه به بر ملا شدن خصلت ها و علاقه ها در قیامت ، بازدارنده انسان از خوی ناسپاسی ، بخل و دل بستگی به ثروت

لکنود .. أفلا یعلم إذا ... و حصّل ما فی الصدور

268- تذکر به قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 7 - 11

11- توجه دادن انسان ها به حیات پس از مرگ و برپایی قیامت ، از رسالت های پیامبر (صلی الله علیه و آله)

ولئن قلت إنکم مبعوثون من بعد الموت

269- تراکم دود در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 35 - 1

1 - آتش گداخته و دود های متراکم ، مانعی جدی در برابر جن و انس برای گریز از صحنه قیامت

ص: 174

لاتنفذون إلاّ بسطن . . . يرسل عليكم شواظ من نار

خطاب در «علیکما» و «لاتنتصران» متوجه جن و انس است.

270- ترس اخروی مکذبان قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 22 - 2

2- منکران رستاخیز و دنیامداران ، هراسناک از دستاورد های خود ، در قیامت

تری الظلمین

تعبیر «الظالمین» در آیه شریفه، عنوانی است که بر منکران معاد و دنیامداران مطرح در آیات پیشین اطلاق شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 35 - 1

1 - تکذیب گران روز جزا ، در آن روز از شدت ترس دم برنخواهند آورد .

هذا یوم لاینطقون

271- ترس از قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 281 - 8

8 - توجه به قیامت و خوف از آن ، بازدارنده آدمی از اعمال ناشایست (ریا و . . .) و ترغیب کننده او به اعمال شایسته (انفاق ، صدقه و . . .)

یا ایّها الذّین امنوا اتّقوا اللّٰه و ذروا ما بقی من الرّیوا . . . و ان تصدقوا خیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 109 - 7

7- ضرورت ترس از قیامت و صحنه های حسابرسی در آن روز .

برداشت فوق بر این است که «يوم» بدل اشمال برای «الله» در آیه قبل «اتقوا الله» گرفته شود و یا مفعول باشد. برای فعلی همانند: «اتقوا و یا احذروا و ... که به قرینه «اتقوا الله» حذف شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 51 - 4

ص: 175

4 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مأمور به سرمایه گذاری بیشتر تبلیغی برای بیمناکان از حشر و قیامت

و أنذر به الذین یخافون أن یحشروا إلی ربهم

با اینکه انبیا باید همه مردم را انذار دهند، ولی معرفی یک دسته برای انذار بیانگر عنایت بیشتر به آنان در امر تبلیغ و انذار است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 61 - 4

4 - موحدانِ بیمناک از پروردگار و روز قیامت، پشتاز در انجام کار های نیک

و هم لها سبقون

«لها» متعلق به «سابقون» است که مفعول آن محذوف می باشد. پس تقدیر آن چنین می شود: «و هم سابقون غیرهم لها». «سبق» به معنای پیشی گرفتن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 37 - 1، 15

1 - مردمان الهی و والا مقامی که تجارت و داد و ستد، آنان را از ذکر خدا، اقامه نماز و پرداخت زکات باز نمی دارد، همواره ترسان از روز قیامت اند.

رجال لاتلهیهم تجره و لایبع عن ذکر الله و اقام الصلوه و ایتاء الزکوه یخافون یوم

برداشت یاد شده بر این اساس است که «رجال» مبتدا و «یخافون» خبر آن باشد.

15 - مردان الهی، همواره از قیامت ترسان اند.

رجال... یخافون یوماً تتقلب فیہ القلوب و الأبصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 33 - 6، 1

1 - خداوند، فراخوان مردمان به تقوا و ترس از روز قیامت

یاأیها الناس اتقوا ربکم و اخشوا یوماً

6- قیامت ، روزی هول انگیز است و شایسته است که انسان ، از آن نگران باشد .

و اخشوا یومًا لایجزی والد عن ولده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 9 - 2

2- عبادت شبانه با سجده و قیام ، دغدغه خاطر داشتن از روز قیامت و امید به رحمت الهی ، از اوصاف و نشانه های مؤمنان راستین

أمن هو قنت ءاناء الیل ساجدًا وقائمًا یحذر الآخره و یرجوا رحمه ربّه

آیه شریفه به قرینه مقابله با آیه قبل - که درباره انسان های کافر بود - درصدد بیان اوصاف و نشانه های مؤمنان راستین است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 176

3 - مؤمنان ، دارای بیم و نگرانی همراه با مراقبت ، نسبت به رستاخیز

و الذین ءامنوا مشفقون منها

«اشفاق» (مصدر «مشفقون») به معنای هراس داشتن توأم با عنایت و مراقبت نسبت به چیزی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 7 - 2

2 - خوف از قیامت ، از ویژگی های ابرار است .

و يخافون يومًا کان شره مستطيرًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 10 - 1

1 - ترس از احوال روز قیامت ، از ویژگی های ابرار

إِنَّا نخاف من ربِّنا يومًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 45 - 4

4 - حوادث قیامت ، هولناک و سزاوار ترس و نگرانی است .

من يخشيها

272- ترس انسان ها در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قارعه - 101 - 4 - 1

1 - مردم در قیامت ، مانند پروانه های ریز و پراکنده در هوا ، هراسان و بی سامان به هر طرف روی خواهند آورد .

يوم يكون الناس كالفراس المبعوث

«فَرَّاشَه» (مفرد «فَرَّاش»); یعنی، آنچه بال زده و در حرارت چراغ سقوط کرده و خود را می سوزاند (تاج العروس) «فَرَّاء» آنها را ملخ هایی می داند که روی زمین گسترده و در هم می لولند (مجمع البیان). تشبیه مردم در قیامت به آن حشرات، نشانگر سردرگمی، ترس و اضطرابی است که انسان ها را به هر سو خواهد کشاند.

273- ترس در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 177

8 - اتفاق کنندگان در راه خداوند ، ترس و اندوهی در رستاخیز نخواهند داشت .

و لا خوف علیهم و لا هم یحزنون

بنابراینکه عدم «خوف» و «حزن» تنها مربوط به آخرت باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مؤمنان دارای عمل صالح ، ترس و اندوهی در رستاخیز ندارند .

انّ الذّین امنوا . . . و لا خوف علیهم و لا هم یحزنون

بنابراینکه عدم «خوف» و «حزن» مربوط به آخرت باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - قیامت ، روز خیره شدن چشم ها از شدت ترس و هولناکی آن

لیوم تشخص فیہ الأبصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - نمود حالت ترس و وحشت انسان در دیدگان وی در قیامت

فإذا هی شخصه أبصر الذّین کفروا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - هراس سخت و سهمگین مردم در عرصه رستاخیز ، جلوه ای از عذاب قهر خداوند

و لکنّ عذاب الله شدید

1 - در آستانه برپایی قیامت ، چشمان انسان ها از ترس و اضطراب ، به گردش در می آید .

فإذا برق البصر

فعل «بَرَقَ» وقتی به چشم نسبت داده شود، به معنای اضطراب و به گردش آمدن چشم از ترس است (مفردات راغب). گفتنی است آیه شریفه در مقام بیان حوادثی است که در آستانه برپایی قیامت و لحظه های نخستین رستاخیز رخ خواهد داد.

ص: 178

274- ترسناکی زلزله قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 1 - 7

7- وقوع زلزله بسیار بزرگ و هولناک در جهان طبیعت (زمین و...)، در آستانه برپایی قیامت

إِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيمٌ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 2 - 7، 1

1- زلزله زمین در آستانه فروپاشی نظام طبیعت، رخدادی بسیار سهمگین و دهشتناک

إِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيمٌ... يَوْمَ تَرَوْنَهَا... تَرَى النَّاسَ سُكَرَى

7- شدت و هراس ناشی از زلزله زمین در آستانه برپایی رستاخیز، هوش از سر تمامی مردم روی زمین خواهد ربود و آنان را مانند می زدگان مست، بی خود خواهد ساخت.

إِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيمٌ... يَوْمَ تَرَوْنَهَا... وَ تَرَى النَّاسَ سُكَرَى

«سکاری» جمع «سکران» است. «سکران» نیز به کسی گفته می شود که در اثر خوردن شراب، عقلش را از دست بدهد (مست شود).

275- ترسناکی قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 15 - 25

25 - قیامت، روزی بزرگ و هراسناک

عذاب یوم عظیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 15 - 10

10- «عن أبي الحسن الرضا (ع): إِنَّ أَوْحَشَ مَا يَكُونُ هَذَا الْخَلْقَ فِي ثَلَاثَةِ مَوَاطِنَ يَوْمَ يُولَدُ... وَيَوْمَ يَمُوتُ... وَيَوْمَ يَبْعَثُ... وَقَدْ سَلَّمَ اللَّهُ - عَزَّوَجَلَّ - عَلَى يَحْيَى (ع) فِي هَذِهِ الثَّلَاثَةِ الْمَوَاطِنَ وَ آمَنَ رُوْعَتَهُ فَقَالَ: «وَسَلَامٌ عَلَيْهِ يَوْمَ وُلِدَ وَيَوْمَ يَمُوتُ وَيَوْمَ يَبْعَثُ حَيًّا...»

از امام رضا(ع) روایت شده است: همانا وحشتناک ترین مواقع برای این خلق در سه موضع است: روزی که متولد می شود. .. و روزی که می میرد... و روزی که برانگیخته می شود... و خداوند سلام فرستاده است بر یحیی(ع) در این سه موضع و او را از وحشت آن مواضع ایمن ساخته و فرموده: «و سلام علیه یوم ولد و یوم یموت و یوم یبعث حیاً»...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 49 - 6

ص: 179

6- قیامت ، حقیقتی خطیر و بیم آفرین برای انسان ها

و هم من الساعه مشفقون

«اشفاق» به معنای عنایت همراه با خوف است و هرگاه به وسیله «من» متعدی شود، معنای ترس در آن بیشتر خواهد بود (لسان العرب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 97 - 6

6- قیامت ، حادثه ای وحشت زا و دهشت آفرین برای کافران

واقترَب الوعد الحقّ فإذا هی شخصه أبصر الذین كفروا

خیره شدن دیدگان کافران و بهت زدگی آنان، ناشی از حوادث هولناک و دهشت آفرین قیامت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 103 - 2

2- برپایی قیامت ، اندوه زا و همراه با وحشت و فزع و جزع بزرگ است .

لایحزنهم الفزع الأكبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 14 - 4

4- روز قیامت ، روزی سخت و هولناک است .

فذوقوا بما نسیتم لقاء یومکم هذا

«هذا» می تواند مفعول فعل «ذوقوا» باشد و می تواند صفت باشد، برداشت بالا، بنابر احتمال دوم است و ذکر آن به خاطر بیان هولناکی قیامت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 16 - 3

3- قیامت ، روزی سخت ، هولناک و هشدار دهنده برای انسان ها

لیندر . . . یوم هم برزون لایخفی علی الله منهم شیء

تأکید خداوند بر این که روز قیامت، روز بروز حقیقت انسان ها است به گونه ای که چیزی از آنان بر خدا پوشیده نمی ماند و نیز انذار به چنین روزی، بیانگر مطلب یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 18 - 6

6 - قیامت ، دارای غم و اندوه کشنده و زجر آور ، به گونه ای که کسی نای سخن گفتن و فریاد زدن ندارد .

إذ القلوب لدی الحناجر کظمین

«کاظم» (مفرد «کاظمین») اسم فاعل از «کظم» به معنای فردی است که نفسش در گلو حبس شده باشد. «کاظمین»؛ یعنی،

ص: 180

کسانی که ساکت اند و قادر به سخن گفتن نیستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 16 - 1

1- قیامت ، روزی مهیب و پرصوت

یوم نبطش البطشه الكبرى

«بطش» (مصدر «نبطش») در اصل به معنای گرفتن با شدت و صولت است و مراد از آن در آیه شریفه مؤاخذه و انتقام شدید و مهیب الهی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 2 - 1

1 - قیامت ، حادثه ای بس با عظمت و هولناک

ما الحاقه

استفهام در «ما الحاقه» به گفته مفسران - برای تهویل و تعظیم است؛ یعنی، چیست آن حادثه بزرگ و هولناک؟!

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 4 - 2

2 - قیامت ، حادثه ای کوبنده و هولناک

بالقارعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 18 - 3

3 - روز محشر ، روزی است بس هولناک و وصف ناپذیر .

یومًا .. السماء منفطر به

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - قیامت ، روزی بس ناگوار و هولناک برای کافران

يقول الإنسن يومئذ أين المفرّ

فرار کافران، نشانه وجود صحنه های هولناک و شرایط دشوار در عرصه قیامت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 12 - 2

2 - قیامت ، روزی بس سهمگین و عظیم

لأیّ یوم أُجِّلت

ص: 181

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 14 - 2

2 - قیامت ، واقعه ای است پس سهمگین ، با عظمت و شگفت آور .

و ما أدریک ما یوم الفصل

«ما» در «ما أدراک ما..» برای استفهام و مفید تعجیب و تهویل است؛ ضمن آن که تکرار «یوم الفصل» به صورت اسم ظاهر - به جای ضمیر - تأیید کننده همین مطلب است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 8 - 2

2 - صحنه برپایی قیامت برای منکران معاد ، صحنه ای هراس انگیز و اضطراب آور خواهد بود .

قلوب یومئذ واجفه

مراد از «قلوب» - به قرینه «یقولون أعتاً لمرودون فی الحافره» در آیات بعد - قلب منکران معاد است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قارعه - 101 - 1 - 1

1 - قیامت ، حادثه ای کوبنده و هولناک

القارعه

«قَرَع» ، به معنای کوبیدن چیزی بر چیزی است (مفردات). آیات بعد، قرینه است که مراد از «قارعه»، روز قیامت است. تناسب این نام برای «قیامت»، یا به این جهت است که قیامت کوبنده و ترساننده قلب ها است و یا اشاره به عذاب کوبنده و هولناک کافران دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قارعه - 101 - 4 - 2

2 - کوبندگی حوادث قیامت ، هول انگیز و دهشت آور است .

ما القارعه . یوم یكون الناس كالفراس المبهوث

«یوم» ظرف برای فعل محذوفی است که وصف «القارعه» بر آن دلالت دارد؛ یعنی، «تفرع یوم. ..».

276- ترک احوال پرسی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 10 - 1

1 - در روز رستاخیز، هیچ دوست صمیمی و خویشاوندی، از حال دیگری جو یا نمی شود.

و لایسنل حمیم حمیمًا

ص: 182

«حمیم» به فردی می گویند که به انسان نزدیک و دلسوز باشد. از مصادیق بارز آن، خویشاوندان و دوستان صمیمی و دلسوز است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 11 - 92

277- ترک استمداد در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 10 - 2

2- در روز محشر، هیچ خویشاوندی و دوست صمیمی از یکدیگر استمداد نمی کند.

و لایسئل حمیم حمیمًا

یکی از کاربردهای واژه «سؤال»، طلب و درخواست (استمداد) است. برداشت یاد شده مبتنی بر این معنا است.

278- تسلیم در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- بقره - 2 - 210 - 8

8- حصول ایمان و تسلیم در قیامت، سودی ندارد.*

وقضی الأمر

بنابراینکه مراد از آمدن عذاب و ملائکه، نزول آنها در قیامت باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جاثیه - 45 - 28 - 2

2- قیامت، صحنه زانو زدن انسان و تسلیم الزامی او در برابر حق

و تری کلّ أمّه جاثیه

279- تشبیه انسان ها در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12- بیم و هراس مردم در عرصه محشر، به اندازه ای است که آنان همچون مردم می خورده و مست، عقل و هوش خود را از کف خواهند داد.

ص: 183

و تری الناس سکری و ما هم بسکری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 7 - 4

4 - منظره رستاخیز آدمیان ، همچون منظره ملخ های پراکنده بر پهنه زمین

یخرجون من الأجداث کأنهم جراد منتشر

280- تعدد حسابرسی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 22 - 6

6 - رسیدگی به کار های انسان ها در قیامت ، دارای قسمت های گوناگون و تفکیک شده است .

صفاً صفاً

281- تعدد شفیعان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 48 - 5

5 - تعدد شفاعت گران در قیامت

فما تنفعهم شفاعه الشفعین

282- تعدد میزان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 47 - 3

3- ابزار سنجش اعمال (میزان) در قیامت ، متعدد است .

و نضع الموزین القسط

«موازین» (جمع «میزان») به معنای ترازوها است و جمع آمدن آن دلیل بر تعدد است. هرچند میان مفسران در باره چگونگی متعدد بودن

ترازوهای قسط و عدل اختلاف هست.

ص: 184

283- تعقل در فرجام مکذبان قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 15 - 1

1 - انسان ، وظیفه دار سنجش میان فرجام تقوایبندگان و تکذیب کنندگان قیامت و دوزندگی بهشت و جهنم ، با تفکر در رهنمود های قرآن

قل أذلك خير أم جنة الخلد التي وعد المتقون

284- تعیین سرنوشت در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 39 - 6

6- قیامت ، روز فیصله امور و تعیین سرنوشت قطعی انسان

إذ قضی الأمر

ممکن است مقصود از «الأمر» حکم قطعی و تعیین بهشتی و یا دوزخی بودن مردم باشد در این صورت «قضی الأمر» ناظر به صدور احکام قطعی و گذشتن از آن مرحله است.

285- تعیین وقت قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 104 - 1

1- خداوند برای برپایی قیامت ، زمان مشخصی را تعیین کرده است .

و ما نؤخره إلا لأجل معدود

286- تفاوت صورتها در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 40 - 6

6 - تفاوت چهره مؤمن و کافر در قیامت

مراد از «وجوه» در این آیه - به قرینه آخرین آیه سوره (أولئك هم الكفرة الفجرة) - چهره کافران است. در نتیجه مراد از «وجوه» در آیات پیشین، چهره مؤمنان خواهد بود.

287- تفاوت میزان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قارعه - 101 - 8 - 6

6 - کردار های ناروا، هنگام حسابرسی در قیامت - با وجود تهی بودن همه آنها از وزن و ارزش - گوناگون بوده و ابزار سنجش آنها متفاوت است .

وَأَمَّا مَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ

جمع بودن «موازن»؛ بیانگر تعدد میزان و موزون و تغایر آنها است.

288- تفکر در خبرهای قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 68 - 3

3 - اخبار مربوط به توحید، قیامت و رسالت پیامبر اسلام، در خور تأمل و تفکر

هُوَ نَبَأٌ عَظِيمٌ . أَنْتُمْ عَنْهُ مُعْرِضُونَ

محکوم کردن روی گردانی از اخبار بزرگ و سودمند مربوط به قیامت و .. و بی اعتنایی به آنها، می رساند که انسان باید به تأمل و اندیشه در آنها پردازد و از آنها روی گردانی نکند.

289- تقسیم انسان ها در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 105 - 4

4- انسان ها در قیامت، به دو گروه تیره بختان و سعادت‌مندان تقسیم خواهند شد .

فَمَنْهُمْ شَقِيٌّ وَسَعِيدٌ

290- تکامل در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 175 - 14

و یهدیهم إلیه صراطاً مستقیماً

جمله فسیدخلهم با توجه به «سین» دلالت دارد بر اینکه رحمت و فضل در آخرت است، پس هدایت هم که پس از آنها ذکر شده

ص: 186

است، در آخرت است و هدایت به سوی خدا، رشد و کمال معنوی است.

291- تکذیب عمل در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 28 - 12

12- کسانی که با ارتکاب اعمال زشت در دنیا به خود ستم کرده اند ، در قیامت منکر آن اعمال می شوند .

الذین تتوفّهم الملائکه ظالمی أنفسهم .. ما کتّنا نعمل من سوء

برداشت فوق، بنابراین احتمال است که مراد از «ظالمی أنفسهم» - به قرینه «ما کتّنا نعمل من سوء» (ما مرتکب عمل زشت نمی شدیم) - اعمال ناپسند و زشتی باشد که مرتکبان آنها، آن را از خود نفی می کنند.

292- تکذیب قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 136 - 10

10 - انکار هر یک از حقایق (خدا ، پیامبران ، فرشتگان ، کتب آسمانی و روز قیامت) ، کفر و به منزله انکار تمامی آنهاست .

و من یکفر باللّه و ملئکتہ و کتبه و رسله و الیوم الآخر فقد ضل ضللاً بعیداً

با توجه به صدر آیه که ضرورت ایمان به تک تک معارف یاد شده را مطرح ساخت، معلوم می شود ضلالت بعید نتیجه انکار هر یک از معارف یاد شده است، نه نتیجه ای برای مجموع آنها.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 51 - 12

12 - انکار قیامت و به فراموشی سپردن آن ، کفرپیشگی است .

إن اللّٰه حرمهما علی الکفرین .. فالیوم نسیهم کما نسوا لقاء یومهم هذا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 56 - 11

11 - در روز قیامت ، حقانیت وقوع آن روز ، و نادرستی انکار آن ، به رخ منکران قیامت کشیده می شود .

فهذا يوم البعث ولكنكم كنتم لاتعلمون

عبارت توییخی «فهذا يوم البعث» قرینه است بر این که متعلق «لاتعلمون» حقانیت وقوع قیامت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 29 - 3

ص: 187

3 - مشرکان ، وعده پیامبر (صلی الله علیه و آله) را درباره وقوع قیامت و معاد درست نمی دانستند .

و يقولون متى هذا الوعد ان كنتم صدقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 16 - 2

2- برپایی قیامت و حیات مجدد انسان ها پس از مرگ و تبدیل شدن به خاک و استخوان ، مورد انکار مشرکان

أذا متنا و كنا ترابًا و عظمًا أءنا لمبعوثون

دو همزه به کار رفته در آیه شریفه، برای استفهام انکاری است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 27 - 9

9- هواپرستی ، انکار روز قیامت ، باطل و بی هدف شمردن جهان آفرینش ، از اوصاف کافران است .

و لا تتبع الهوی فیضلك عن سبیل الله . . . بما نسوا یوم الحساب . و ما خلقنا السما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 9 - 3

3 - تأثیر پذیری مردمان کم عقل و ضعیف الرأی ، از سخنان انکارآمیز کافران مکه علیه موضوع رستاخیز و روز جزا

إنكم لفي قول مختلف . يؤفك عنه من أفك

ضمیر در «عنه» می تواند به «قول مختلف» بازگردد. در این صورت «عن» تعلیلیه بوده و جمله «یؤفك...» صفت برای «قول» می باشد؛ یعنی، «یؤفك بسببه...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 2 - 1

1 - انکار قیامت از سوی کافران ، تنها محدود به زندگی دنیا است و نه هنگام تحقق یافتن آن .

لیس لوقعتها كاذبه

«کاذبه» صفت برای موصوف محذوف است و تقدیر آن «نفس کاذبه» می باشد. «لام» در «لوقعتها» به معنای «عند» است؛ یعنی، وقتی قیامت واقع شود، هیچ کس نمی تواند به دروغ بگوید: «قیامت واقع شدنی نیست».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 7 - 2

2 - مؤمنان جن ، دیگران را از انکار قیامت و رستاخیز از سوی برخی از انسان ها آگاه ساختند .

وَأَنَّهُمْ ظَنُّوا كَمَا ظَنَنْتُمْ أَن لَّن يَبْعَثَ اللَّهُ أَحَدًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مطففین - 83 - 10 - 4

ص: 188

4- گناه ، تکذیب عملی قیامت است .

إِنَّ كِتَابَ الْفَجَارِ . . . وَيَلْ يَوْمئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ

تعبیر «یومئذ» - به قرینه «إِنَّ كِتَابَ الْفَجَارِ لَفِي سَجِين» - بر روز برخورد فاجران با نامه عمل خویش منطبق است. بنابراین عنوان «مکذبین» در برگزیده «فجار» خواهد بود که با گناه خود، در عمل، تکذیب کننده قیامت اند.

293- تکذیب گناه در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 47 - 9

9- انکار و پرده پوشی گناهان در قیامت ، امکان ندارد .

و ما لكم من نكير

«نکیر» - چنان که برخی گفته اند - مصدر و به معنای «انکار» است.

294- تکلم بت ها در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 28 - 9

9- بت های مورد پرستش اهل شرک در آخرت ، دارای شعور و توانا بر نطق

و یوم نحشرهم جميعاً . . . وقال شرکاًؤهم ما کنتم ایانا تعبدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 29 - 3

3- بت های اهل شرک در جهان آخرت ، دارای شعور و آگاهی و توانا بر نطق

وقال شرکاًؤهم . . . فکفی باللّٰه شهیداً بیننا و بینکم إن کنا عن عبادتکم لغفلین

295- تکلم خدا در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - خداوند در قیامت لطف خویش را از کتمان کنندگان احکام و معارف دین دریغ کرده و با آنان سخن نخواهد گفت .

إن الذين يكتُمون ما أنزل الله .. لا يكلمهم الله يوم القيمة

جمله «ولا يكلمهم الله» کنایه از خشم خدا و دریغ کردن لطف و رحمت است.

ص: 189

17- خداوند در قیامت، عالمان متعهد و بیان کنندگان حقایق و معارف کتاب های آسمانی را مورد لطف خویش قرار خواهد داد و با آنان سخن خواهد گفت .

إن الذين يكتُمون .. لا يكلمهم الله

برداشت فوق از مفهوم جمله «إن الذين .. لا يكلمهم الله» استفاده شده است.

18 - عالمان متعهد از تزکیه الهی برخوردار شده و در قیامت با خداوند هم سخن خواهند بود .

إن الذين يكتُمون ما أنزل الله .. لا يكلمهم الله يوم القيمة ولا يذكهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 30 - 2

2 - گفتگوی مستقیم خداوند با کافران در قیامت

قال اليس هذا بالحق قالوا بلى وربنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 62 - 3

3 - مکالمه خداوند با مردم در قیامت

و يوم يناديهم فيقول أين شركاءى

ضمير فاعل در «ينادى» و «يقول» به خداوند بازمی گردد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 65 - 3

3 - مکالمه خداوند با مردم در روز رستاخیز

و يوم يناديهم فيقول

ضمير فاعل در «ينادى» و «يقول» به خداوند باز می گردد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - سخن گفتن خداوند با مردم در روز رستاخیز

و یوم ینادیهم فیقول

ضمیرهای فاعل در «ینادی» و «یقول» به خداوند بازمی گردد. مراد از «یوم» نیز روز قیامت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 47 - 17

17 - گفتوگوی بی واسطه انسان ها با خداوند در قیامت

و یوم ینادیهم این شرکاء ی قالوا

ص: 190

296- تکلم در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 105 - 1

1- هیچ کس در قیامت جز به اذن و رخصت خداوند سخن نخواهد گفت .

یوم یأت لاتکلم نفس إلا بإذنه

ضمیر در «یأت» به «یوم» در آیات قبل، باز می گردد و «یوم» در «یوم یأت» به معنای حین و زمان است. بنابراین «یوم یأت...»؛ یعنی، در آن هنگام که روز قیامت برپا شود ... قابل ذکر است که «لاتکلم» در اصل «لاتتکلم» بوده که بر اساس قواعد صرفی یک «تاء» از آن حذف شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 12 - 12

12 - در قیامت حتی برای مجرمان ، امکان تکلم و درخواست وجود دارد .

ولو تری إذ المجرمون ... ربنا أبصرنا و سمعنا فارجعنا

فراز «ربنا أبصرنا ..» مقول قول مجرمان در روز قیامت و مفید نکته بالا است.

297- تلاش مکذبان قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 7 - 7

7 - منکران وقوع قیامت ، در صدد بودند تا با طرح عدم امکان بازآفرینی اجساد قطعه قطعه شده انسان ها پس از مرگ ، عقیده خود را توجیه کنند .

وقال الذین کفروا لاتأتینا الساعة ... وقال الذین کفروا هل ندلکم علی رجل ینبئ

298- تمایز صفوف در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 26 - 4

4- تحقق قیامت ، به منظور جدا شدن و شفاف گردیدن صفوف حق مداران از باطل گرایان است .

قل یجمع بیننا ربنا ثم ینفتح بیننا بالحقّ

ص: 191

299- تمایز گروه ها در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 14 - 3

3 - صفوف مؤمنان ، در روز قیامت ، از صف کافران جدا می شود .

و یوم تقوم الساعة یومئذ یتفرقون

در صورتی که مرجع ضمیر «یتفرقون» واژه «الخلق» - در آیه یازده - باشد و به قرینه دو آیه بعد - که درباره وضعیت مؤمنان و کافران است - نکته یاد شده قابل استفاده است .

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 43 - 12

12 - روز قیامت ، روز تفکیک شدن کامل انسان های مؤمن از انسان های کافر است .

یومئذ یصدعون

احتمال دارد مراد از تفکیک شدن و جدایی در روز قیامت، تفکیک صفوف اهل بهشت از صفوف کسانی که اهل جهنم اند باشد. آیه بعد، مؤید این برداشت است

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 44 - 8

8 - در قیامت ، صفوف کافران و مؤمنان ، از هم جدا می شود .

یومئذ یصدعون . من کفر فعلیه کفره و من عمل صلحاً ... یمهدون

300- تمایز گروهها در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 28 - 5

5 - انسان ها در قیامت ، متشکل در گروه هایی مشخص و متمایز

و تری کلّ أمّه جائیه کلّ أمّه تدعی

واژه «أُمَّة»، می نمایاند که حضور انسان ها در قیامت، در مجموعه ها و امت ها است؛ نه به صورت منفرد.

301- تمایلات مادی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 42 - 3

3 - وجود تمایلات مادی ، برای انسان ، در قیامت و ارضای کامل آنها در بهشت

ص: 192

302- تنهایی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 80 - 3

3- کافران در صحنه قیامت، بدون سازو برگ و تنها و بی کس، حاضر خواهند شد.

نرثه ما یقول و یأتینا فردًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 95 - 2,3

2- تمامی موجودات شعورمند آفرینش در صحنه قیامت، یکه و تنها و بدون یاور و همراه، حاضر خواهند شد.

ءاتیه یوم القیمه فردًا

«فردًا» حال برای ضمیر فاعلی «آتیه» می باشد؛ یعنی، آمدن موجودات در قیامت در حال انفراد و تنهایی است.

3- معبود های باطل (فرزند پنداشته شدگان خداوند) و پرستندگان آنها، همه یکه و تنها در صحنه قیامت حضور خواهند یافت.

دعوا للرحمن ولدًا .. و کلّهم ءاتیه یوم القیمه فردًا

«کلّهم» شامل تمامی موجودات ذی شعور آفرینش (من فی السموات والأرض) می گردد و از جمله آنها کسانی اند که برخی از مردم؛ آنان را فرزند خدا می پنداشتند (مانند: ملانکه، حضرت عیسی و عزیر(ع)).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 101 - 5

5- بی پناهی و تنهایی شدید انسان ها در عرصه قیامت، علی رغم حضور در جمع

فلا أنساب بینهم یومئذ و لا یتساءلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 41 - 4,5

4- تنهایی انسان در قیامت و جدایی او از یاران خویش ، نمودی از « یوم الفصل » بودن قیامت *

إنَّ يَوْمَ الْفَصْلِ . . . يَوْمَ لَا يَغْنَى مَوْلَى عَنْ مَوْلَى شَيْءٍۙ۱

5- انسان ها ، در اوج ازدحام و تجمع در قیامت ، تنها و بی یاور خواهند بود . *

مِيقَاتِهِمْ أَجْمَعِينَ . . . يَوْمَ لَا يَغْنَى مَوْلَى عَنْ مَوْلَى شَيْءٍۙ۱

از ارتباط «لایغنی. . .» - که تنهایی را می رساند - با «مِيقَاتِهِمْ أَجْمَعِينَ» - که تجمع را می فهماند - مطلب یاد شده قابل استفاده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 193

8 - تنهایی و بی پناهی در قیامت ، هشدارى به مال اندوزان و قدرت مداران

و لا یغنی عنهم ما کسبوا شیءاً و لا ما اتّخذوا من دون اللّٰه أولیاء

303- توجیه گری مکذبان قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 7 - 7

7 - منکران و وقوع قیامت ، در صدد بودند تا با طرح عدم امکان بازآفرینی اجساد قطعه قطعه شده انسان ها پس از مرگ ، عقیده خود را توجیه کنند .

و قال الذین کفروا لاتأتینا الساعه . . . و قال الذین کفروا هل ندلّکم علی رجل ینبئ

304- توجیه ناپذیری تکذیب قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مطففین - 83 - 18 - 3

3 - افسانه پنداشتن قرآن و تکذیب قیامت ، توجیه ناپذیر است .

قال أسطیر الأولین . . . هذا الذی کنتم به تکذّبون . کلاً

حرف «کلاً» ممکن است برای ردع و منع از توهماتى باشد که در آیات پیشین، کافران گرفتار آن دانسته شده بودند.

305- توحید در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 22 - 11

11 - قیامت، روز ظهور حقانیت توحید، حتی برای مشرکان

ثم نقول للذین أشركوا این شركاؤکم الذین کنتم تزعمون

306- توصیه به مکذبان قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 95 - 2

2- ایمان آوردن به معاد و دست برداشتن از انکار و تکذیب آن ، توصیه اکید الهی به همه کافران و تکذیب گران

ص: 194

وَأَمَّا إِنْ كَانَ مِنَ الْمَكَذِبِينَ .. إِنَّ هَذَا لَهُوَ حَقُّ الْيَقِينِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 8 - 2

2 - توصیه خداوند به کافران و منکران قیامت به ایمان به خدا ، پیامبر اسلام و قرآن

فامنوا بالله ورسوله والنور الذى أنزلنا

بیشتر مفسران مقصود از «نور» در این آیه را قرآن کریم می دانند.

307- تهدید مکذبان قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 2 - 3

3 - تهدید منکران قیامت ، به دست برداشتن از انکار آن تا فرصت باقی مانده

لیس لوقعتها كاذبه

«کاذبه» می تواند صفت برای موصوف مقدر باشد (نفس کاذبه). در این صورت آیه شریفه نظر به کافران دارد که تا وقت باقی است، دست از انکار قیامت بردارند؛ زیرا روزی که قیامت واقع شود، آنان جز تسلیم شدن در برابر واقعیت و گرفتار سرافکنندگی شدن فرجامی ندارند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 46 - 3

3 - تهدید تکذیب گران روز جزا ، به محرومیت از موهبت های بهشتی

كلوا و تمتعوا قليلاً

امر در «كلوا و تمتعوا» در معنای تهدید و انذار به کار رفته است. در آیات گذشته، از مواهب بهشت و تأمین خواسته های تقوایندگان در آن، سخن به میان آمده است. از این مطلب استفاده می شود که این تهدید، ناظر به محرومیت از موهبت های بهشتی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تین - 95 - 8 - 7

7 - حکم نافذ و قضاوت حکیمانه خداوند ، تهدیدی برای تکذیب کنندگان دین و منکران قیامت

فما یکذّبک بعد بالدين . أليس الله بأحكم الحكمين

ص: 195

308- تهمتهای مکذبان قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 15 - 3

3 - اتهام سحر و ساحری به پیامبران و وحی ، زشت ترین موضع گیری تکذیب گران علیه آنان *

أفسحر هذه

اختصاص به ذکر یافتن موضوع «سحر»، بیانگر مطلب بالا است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مطففین - 83 - 13 - 5,11,3

3 - تکذیب کنندگان قیامت ، معارف قرآن را نوشته هایی بی اساس و ساخته و پرداخته پیشینیان می دانند .

قال أسطير الأولین

«(أساطير) جمع «أسطورة»» به سخن های زیبا و نوشته شده ای گفته می شود که در محتوا، شبیه یاوه سرایی باشد (لسان العرب). مراد از استناد «أساطير» به «أولین» یا این است که این اساطیر، تراوش افکار آنان است و یا این که زندگانی آنان، در این افسانه ها ترسیم شده است. برداشت یاد شده، ناظر به احتمال نخست است.

5 - منکران قیامت ، قرآن را مجموعه ای افسانه ای ، درباره نسل های انقراض یافته بشر می دانند .

إذا تتلى عليه آیتنا قال أسطير الأولین

ر. ک. توضیح 3

11 - منکران قیامت ، آن را خرافه ای ساخته و پرداخته افسانه پردازان پیشین می دانند .

وما یکذب به إلا.. قال أسطير الأولین

309- نیزبینی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 22 - 5

5- چشمان آدمی در قیامت ، سخت ژرف نگر و واقع بین

310- ثبت تکذیب قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مظفین - 83 - 11 - 5

5 - تکذیب قیامت ، در نامه عمل تکذیب کنندگان ثبت شده و براساس آن کیفر خواهند دید .

کتب مرقوم . ویل یومئذ للمکذبین . الذین یکنذبون بیوم الدین

ص: 196

311- ثروت اندوزان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 35 - 1

1 - دینه های زراندوزان در قیامت و بال گردن و ابزاری برای شکنجه و عذاب آنان ، خواهد گشت .

و الذین یکنزون الذهب و الفضة . . . یوم یحیی علیها فی نار جهنم فتکوی بها جباههم

312- جبر در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 38 - 11

11 - قیامت ، روز سلب اختیار از انسان

یوم . . . لا یتکلّمون إلاّ من أذن له الرحمن

313- جبرئیل در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 4 - 2

2 - فرشتگان و جبرئیل ، کارگزاران الهی در عرصه قیامت

تعرج الملائکه و الروح إلیه

314- جدایی انسان ها در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 38 - 2، 1

1 - قیامت ، روز جداسازی میان خلاق و داوری میان حق و باطل است .

هذا یوم الفصل

«فصل» به حایل بین دو چیز و نیز به داوری میان حق و باطل گفته می شود (قاموس المحيط). روز قیامت، از این رو «یوم الفصل» نامیده

شده که در آن روز، میان خلائق جدایی خواهد افتاد و حق از باطل تمیز داده شده و مورد داوری قرار خواهد گرفت.

2 - جداسازی میان خلائق و داوری میان حق و باطل ، از مهم ترین خصیصه روز قیامت

ص: 197

توصیف روز قیامت به «یوم الفصل» در سلسله آیات مربوط به حوادث قبل و بعد از برپایی قیامت، گویای برداشت یاد شده است.

315- جدایی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 13 - 2، 1

1 - قیامت، روز جداسازی میان خلائق و داوری میان حق و باطل است.

لیوم الفصل

«فصل» به حایل بین دو چیز و نیز به داوری میان حق و باطل گفته می شود (قاموس المحيط). روز قیامت - چنان که مفسران گفته اند - از این رو «یوم الفصل» نامیده شده که در آن روز، میان خلائق جدایی ایجاد شده و حق از باطل تمیز داده خواهد شد و مورد داوری قرار خواهد گرفت.

2 - جداسازی میان خلائق و داوری میان حق و باطل، از مهم ترین خصیصه روز قیامت

لیوم الفصل

توصیف روز قیامت به «یوم الفصل»، در سلسله آیات مربوط به حوادث قبل و بعد از برپایی قیامت، گویای برداشت یاد شده است.

316- جرم تکذیب قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 46 - 6

6 - تکذیب روز جزا، جرمی نابخشودنی است و تکذیب گران مجرم اند.

ویل یومئذ للمکذبین . . . کلوا و تمتعوا قليلاً إنکم مجرمون

مطلب یاد شده، از به کار رفتن عنوان «مجرمان» درباره «مکذبان»، استفاده شده است.

317- جن در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 39 - 3

3 - حضور جن همچون آدمیان ، در صحنه قیامت برای حسابرسی و کیفر و پاداش

فیومئذ لایسل عن ذنبه انس و لاجانّ

ص: 198

318- جنیان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 128 - 5

5 - جنیان و انسانها در قیامت مورد بازخواست مشترک قرار خواهند گرفت.

یَمْعَشِرُ الْجَنِّ . . . وَقَالَ أَوْلِيَاؤُهُمْ مِنَ الْإِنْسِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 132 - 1

1 - هر یک از افراد جن و انس در روز قیامت از مرتبه و درجه ویژه خود برخوردارند.

و لکل درجت مما عملوا

تنوین «و لکل» عوض محذوف است و به قرینه آیه 128 و 130، محذوف «جن و انس» است، یعنی: «لکل من الجن و الإنس . . .» و چون آیات پیشین ترسیم قیامت بوده، ظاهر آن است که درجات مطرح شده در آیه مربوط به آن روز باشد.

319- جنیان گناهکار در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 39 - 1

1 - گناهکاران جن و انس در صحنه قیامت، دارای وضعیتی معلوم و بی نیاز از محاکمه و سؤال

فیومئذ لایستل عن ذنبه إنس و لاجانّ

320- جهل به قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 65 - 6

6 - آگاهی نداشتن غیر خدا به لحظه برپایی رستاخیز، دلیل شایسته نبودن غیر او برای پرستش

و ما یشعرون أیّان یبعثون

با توجه به این که معبودهای دروغین مشرکان، از مصادیق مورد نظر در «ما یشعرون» هستند، از ارتباط آن با صدر آیه استفاده می شود که موجوداتی که زمان رستاخیز بر آنها مکشوف نباشد، اصولاً نمی توانند به عنوان معبود شناخته شوند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 56 - 13، 12

12 - کافران، از حقیقت روز قیامت و برانگیختگی مردگان در آن، همواره، در جهل و بی اطلاعی اند.

يقسم المجرمون... فهذا يوم البعث و لكنكم كنتم لاتعلمون

ص: 199

13 - کافران ، از وقوع قیامت بی اطلاع اند و برای حضور در آن ، آماده نیستند .

و یوم تقوم الساعه یقسم المجرمون ما لبثوا غیر ساعه . . . و لکنکم کنتم لاتعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 26 - 3

3 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، موظف به اعلام بی اطلاعی خویش از زمان فرارسیدن قیامت

قل إنما العلم عند الله

پاسخ پیامبر (صلی الله علیه و آله) (علم به زمان برپایی قیامت تنها در انحصار خداوند است)، می رساند که خود آن حضرت نیز از آن آگاهی نداشت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 6 - 2

2 - آگاه نبودن از زمان برپایی قیامت ، بهانه کافران برای انکار آن

یسئل ایتان یوم القیمه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 43 - 1

1 - آگاهی به زمان وقوع قیامت - حتی برای پیامبر (صلی الله علیه و آله) - مقدور نیست .

فیم أنت من ذکریها

«ذکری» به معنای ذکر فراوان است. این کلمه نسبت به کلمه «ذکر»، مبالغه بیشتری دارد (مفردات راغب). مراد از استفهام انکاری در جمله «فیم أنت...» این است که ای پیامبر! تو منزلتی نیستی که بتوانی هرگونه اطلاعی را درباره قیامت، به آنان ارائه کنی.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 44 - 5

5 - انحصار تصمیم گیری درباره قیامت به خداوند ، دلیل ناآگاهی پیامبر (صلی الله علیه و آله) از زمان وقوع آن است .

فیم أنت من ذکریها . إلی ربک منتهیها

جمله «إلی ربک. . .»، به منزله تعلیل برای جمله قبل است.

321- جهل به وقت قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 104 - 4

4- زمان برپایی قیامت برای انسان ها مجهول است و همچنان مجهول خواهد ماند .

و ما نؤخره إلا لأجل معدود

ص: 200

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 21 - 3, 2

2- خدایانِ مشرکان ، هیچ اطلاعی از زمان وقوع قیامت و رستاخیز خود ندارند .

و ما یشعرون اَیّان یبعثون

برداشت فوق، مبتنی بر این نکته است که مرجع ضمیر فاعلی در «یشعرون» و «یبعثون» معبودهای باطل باشد که در آیه قبل از آنها سخن به میان آمده است.

3- معبود های مشرکان ، بی اطلاع از زمان رستاخیز پرستش کنندگان خویش

و ما یشعرون اَیّان یبعثون

برداشت فوق، مبتنی بر این احتمال است که مرجع ضمیر «یبعثون» پرستشگران اصنام باشد که همان ضمیر فاعلی «یدعون» است.

322- جهل مکذبان قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 11 - 1

1 - منکران روز جزا ، فرومانده در گرداب جهالت و گرفتار غفلت و بی خبری

الذین هم فی غمره ساهون

«غمره» به معنای فرورفتن در جهل و نادانی و «ساهی» به معنای غافل و بی خبر است.

323- جهنمیان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 47 - 1

1 - دوزخیان در صحنه قیامت دارای موقعیتی بسیار شوم و دشوار

و إذا صرفت ابصرهم تلقاء اصحاب النار قالوا ربنا

هدف از بیان ناخوشایندی بهشتیان از مشاهده دوزخیان و بیان دعای آنان پس از مشاهده ناخواسته ترسیم موقعیت دشوار و شوم دوزخیان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 21 - 13

13- جهنم یان در آخرت یکدیگر را شناخته و حوادث دنیا را به خاطر خواهند آورد .

و برزوا لله جميعاً فقال الضعفوا للذين استكبروا إنا كنا لكم تبعاً فهل أنتم مغن

ص: 201

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 113 - 4

4 - دوزخیان در قیامت ، به اشتباه خود در دل بستن به زندگی محدود دنیا پی خواهند برد .

قالوا لبثنا يوماً أو بعض يوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 44 - 2

2- وجود نیاز های جسمانی برای دوزخیان در قیامت *

إن شجرت الزقوم . طعام الأثیم

برداشت بالا بدان احتمال است که تعبیر «طعام»، حاکی از نیاز دوزخیان به غذا باشد؛ نه خوردن اجباری به آنان.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - غاشیه - 88 - 3 - 3، 1

1 - گرفتاران پستی و خواری در قیامت ، برای رهایی خود تلاش کرده ، خویش را به سختی و زحمت خواهند انداخت .

عامله ناصبه

مراد از «عمل» در قیامت - به قرینه آیه قبل - تلاش دوزخیان برای رهایی از مخصصه ای است که آنان را به خشوع و ذلت افکنده است. «نَصَب» به معنای تعب است. (مفردات راغب)، بنابراین «ناصبه» به معنای کسانی است که خود را به رنج و سختی می اندازند. به قرینه «یومئذ» در آیه قبل می توان گفت که این دو وصف مربوط به آخرت است.

3 - اهل دوزخ ، تلاش های پرمشقت خود در دنیا را بی نتیجه دیده و برای رهایی از پستی و ذلت در قیامت ، از آن بهره ای نخواهند برد .

وجوه یومئذ خشعه . عامله ناصبه

چنانچه دو وصف «عامله» و «ناصبه»، مربوط به تلاش و رنج در دنیا باشد؛ مراد این خواهد بود که صاحبان «وجوه خاشعه» تا زمانی که در دنیا بودند، کارهای پرهزمت انجام می دادند؛ ولی اکنون در قیامت از آن بی بهره اند. گفتنی است که جمله «لسعیها راضیه» (در آیات بعد) - که در وصف گروه مقابل این افراد است - با این احتمال سازگارتر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 44 - 1

1 - کافران حق ناپذیر ، با چشمانی فروافتاده و فروتنانه در محکمه عدل الهی حاضر می شوند .

خشه أبصارهم

ص: 202

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 87 - 5

5 - خداوند یگانه ، تنها حاکم در عرصه قیامت

اللّٰه لا اله الا هو لیجمعنکم الی یوم القیمه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 62 - 5

5 - حکمرانی قیامت تنها از آن خداوند و در اختیار اوست.

ثم ردوا الی الله مولیهم الحق الا له الحکم

از کلمه «ثم» استفاده می شود که انسانها در مرحله ای بعد از مردن به سوی خدا برگردانده می شوند که ظاهراً همان مرحله قیامت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 103 - 3

3- خداوند به دلیل حاکمیت بر رستاخیز و نظام کیفری انسان ها ، تنها منبع آگاه از سود و زیان واقعی آنان است .

إِنَّا أَعْتَدْنَا جَهَنَّمَ .. هل ننبئکم بالأخسرین أعملاً

خداوند پس از این که موضع قیامت و کیفر کافران را در آیات قبل یادآور شده، در مقام اخبار از سود و زیان واقعی انسان ها برآمده است. این نکته نشانه آن است که در شناخت سود و زیان، تنها، گفته های او ملاک است؛ چرا که فرجام انسان ها را، او رقم می زند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 95 - 5

5- فرمان روایی حاکمیت مطلق در قیامت ، در انحصار خداوند است .

ءاتیه یوم القیمه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- خداوند ، حاکم مطلق و بی چون و چرای روز قیامت

إلّا من أذن له الرحمن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 42 - 2

2- تصمیم گیر و فرمان روای قیامت ، خداوند است .

فاليوم لا يملك بعضكم لبعض نفعاً ولا ضرراً

ص: 203

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 6 - 3

3 - خداوند ، حاکم روز جزا است .

یوم یبعثهم الله جميعاً فینبئهم بما عملوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 9 - 10

10 - خداوند ، فرمانروا و داور روز قیامت است .

واتقوا الله الذی إليه تحشرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 12 - 2

2 - خداوند ، تنها فرمانروای روز قیامت

إلی ربک یومئذ المستقرّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 19 - 10، 11

10 - سیطره حاکمیت خداوند بر تمام امور قیامت ، حقیقتی وصف ناپذیر و تصوّر آن بیرون از طاقت علمی بشر است .

و ما أدریک .. ثم ما أدریک ما یوم الدین ... و الأمر یومئذ لله

بیان حاکمیت مطلقه خداوند - پس از اشاره به فوق تصور بودن قیامت - نشانه آن است که بشر، از درک حقیقت حاکمیت اخروی خدا ناتوان است.

11 - ناتوانی انسان ها از یاری رسانی به یکدیگر در قیامت ، جلوه ای از حاکمیت مطلقه خداوند بر رخداد های آن است .

یوم لا تملک نفس لنفس شیئاً و الأمر یومئذ لله

ارتباط صدر و ذیل آیه شریفه، گویای برداشت یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 56 - 1

1 - فرمان روایی مطلق و بی همتا در روز قیامت ، مخصوص خداوند است .

الملک یومئذ لله

ص: 204

327- حاکمیتها در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 73 - 11

11 - تمامی مالکیتها و حاکمیتهای اعتباری در روز نفخ صور از میان خواهد رفت.

وله الملك يوم ينفخ في الصور

328- حالات اخروی مکذبان قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 13 - 2، 1

1 - تکذیب کنندگان قیامت در حالی که به غل و زنجیر بسته شده اند، به جایگاهی تنگ در دوزخ افکنده خواهند شد.

و إذا ألقوا منها مكاناً ضيقاً مقرنين

«قرن» (ریشه «مقرنین») در اصل به معنای ریسمانی است که چند شتر را به هم ببندند؛ ولی به قرینه آیه 49 سوره ابراهیم (تری المجرمین یومئذ مقرنین فی الأصفاد) می توان گفت: مقصود غل و زنجیری است که به وسیله آن، منکران معاد را به هم می بندند. غل و زنجیر است.

2 - افکنده شدن منکران قیامت به جهنم، همراه با تحقیر و اجبار است.

و إذا ألقوا منها

واژه «ألقوا» (به صیغه مجهول) به جای «ادخلوا»، حاکی از اجباری و تحقیر آمیز بودن ورود به جهنم است.

329- حبط عمل در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 16 - 3

3- اعمال نیک دلبستگان به دنیا و زیبایی های آن، در آخرت حبط شده و در پیشگاه خداوند ارزشی نخواهد داشت.

أولئك... و حبط ما صنعوا فيها

ضمیر در «فیها» به «الحیاه الدنیا» بر می گردد و ظرف «حبط» - به قرینه «فی الآخره» در فراز قبل - جهان آخرت است؛ یعنی: و حبط فی الآخره ما صنعوا فی الدنیا. با توجه به معنای صنیعه (عمل خیر) به نظر می رسد، مراد از «ما صنعوا» اعمال نیک، همانند دستگیری از

مستمندان و ... و مقصود از «ما كانوا يعملون» اعمال متعارف، همانند تجارت و ... باشد.

330- حتمیت حشر در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 205

2 - حضور مردم در پیشگاه خداوند در قیامت و حسابرسی اعمال آنان، قطعی و تردیدناپذیر است.

یوم یقوم الناس لرب العلمین . کلاّین کتب الفجّار ... کلاّین کتب الأبرار

331- حتمیت حضور در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 7 - 2

2 - حضور انسان ها در قیامت در سه دسته مختلف و دست یافتن آنها به سعادت و یا گرفتار شدن در شقاوت و بدبختی، فرجامی قطعی و

غیر قابل تردید

و کنتم أزوجًا ثلثه

تعبیر «کنتم» به صیغه ماضی، بیانگر آن است که حضور در رستاخیز، چنان حتمی و غیرقابل تردید است که گویا در گذشته محقق شده است.

332- حتمیت رفع اختلاف در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 17 - 4

4 - برپایی قیامت و رفع اختلافات در آن، حتمی و تردیدناپذیر است.

إنّ یوم الفصل کان میقّتًا

مشخص بودن زمان برپایی قیامت - که کلمه «میقّات» بر آن دلالت دارد - حاکی از قطعی بودن آن است.

333- حتمیت رؤیت جهنم در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکاثر - 102 - 6 - 2

2 - سوگند خداوند برای تأکید بر حتمی بودن مشاهده جهنم در قیامت

لترونّ الجحیم

جمله «لترونّ..» یا جواب «لو» است و یا جواب قسم محذوف. برداشت یاد شده ناظر به احتمال دوم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکاثر - 102 - 7 - 2

ص: 206

2 - سوگند مکرر خداوند ، بر حتمی بودن مشاهده جهنم در قیامت و پیدایش یقین برای ناظران آن

ثم لترونها عين اليقين

334- حتمیت زلزله قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - زلزله - 99 - 1 - 2

2 - زلزله فراگیر زمین ، حادثه ای قطعی و تخلف ناپذیر است .

إذا زلزلت الأرض زلزالها

حرف «إذا» بر فعلی داخل می شود که تحقق آن در آینده، حتمی خواهد بود.

335- حتمیت صیحه آسمانی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 42 - 2

2 - فریاد آسمانی در آستانه رستاخیز ، امری حتمی و تخلف ناپذیر

يوم يسمعون الصيحة بالحق

بنابراین که «بالحق»، نشانگر حتمیت و تخلف ناپذیری باشد، برداشت بالا استفاده می شود.

336- حتمیت عذاب مکذبان قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 39 - 1

1 - درماندگی تکذیب گران روز جزا در قیامت ، از هر گونه چاره اندیشی برای رهایی خویش از عذاب الهی

فإن كان لكم كيد فکيدون

337- حتمیت قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3-9-6

6- قیامت ، روزی غیر قابل تردید

ربّنا انک جامع الناس لیوم لا ریب فیہ

ص: 207

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 25 - 5

5 - قیامت ، روزی تردیدناپذیر

لیوم لا ریب فیه

بنابراینکه «لا ریب فیه»، به معنای «لا ریب فی وقوعه» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 87 - 11، 7

7 - روز قیامت ، حتمی و تردیدناپذیر

لیجمعنکم الی یوم القیمه لا ریب فیه

در برداشت فوق جمله «لا ریب فیه» به معنای «لا ریب فی وقوعه» گرفته شده است ; یعنی وقوع و تحقق چنین روزی حتمی و تردیدناپذیر است.

11 - توجه به راستگویی مطلق خداوند ، برطرف کننده هر گونه تردید در تحقق قیامت

لیجمعنکم الی یوم القیمه لا ریب فیه و من اصدق من الله حدیثا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 12 - 12

12 - تردیدناپذیری تحقق قیامت

لیجمعنکم الی یوم القیمه لا ریب فیه

«لا ریب فیه» نفی هر گونه تردید درباره قیامت است، که از بارزترین موارد تردید درباره قیامت، تردید در تحقق آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 4 - 5

5- قدرت مطلق خدا ، پشتوانه تحقق معاد و برپایی روز قیامت است .

فإني أخاف عليكم عذاب يوم كبير. إلى الله مرجعكم و هو على كل شيء قدير

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 104 - 2

2- برپایی قیامت از زمان تعیین شده آن ، به تأخیر نخواهد افتاد .

و ما نؤخره إلا لأجل معدود

در برداشت فوق ، حرف «لام» در «لأجل» به معنای «إلی» گرفته شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 2 - 17

ص: 208

17- برپایی قیامت ، اصلی که باید به آن یقین و اطمینان داشت .

لعلکم بلقاء ربکم توقنون

«لقای پروردگار» کنایه از برپایی قیامت است ؛ زیرا در آن صحنه است که ربوبیت خدا برای انسانها ملموس و محسوس می شود و آن را به عین الیقین درمی یابند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 21 - 3

3- قطعی بودن وقوع قیامت و حضور همه انسان ها در آن

و برزوا لله جمیعاً

ماضی آوردن فعل «برزوا» برای بیان حادثه ای که در آینده (قیامت) واقع خواهد شد، حکایت از قطعی بودن آن می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 85 - 5

5- برپایی قیامت ، امری قطعی و تحقق پذیر است .

و إن الساعة لأتیة

«ساعه» در لغت، به معنای جزئی از اجزای زمان و در آیه فوق کنایه از قیامت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 40 - 9

9- قدرت مطلق خداوند ، ضامن تحقق وعده او در زنده کردن دوباره انسان ها و برپایی قیامت

و أقسموا بالله .. لا یبعث الله من یموت بلی وعداً علیه ... إنما قولنا لشیء إذا أ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 62 - 9

9- رستاخیز ، امری تعیین شده و قطعی در آغاز خلقت آدم (ع) و آگاهی ابلیس از آن

قال .. لئن أَخْرَتنِ إلى یومِ القیمه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 21 - 16، 8

8- برپایی قیامت ، حقیقتی تردیدناپذیر است .

وَأَنَّ السَّاعَةَ لَأَرِيبٌ فِيهَا

جمله «لاریب فیها» جمله خبریه ای است که از آن، مبالغه در نهی، اراده شده است؛ یعنی، نباید در باره قیامت، تردید کرد؛ چه این که در موضوع قیامت، جایی برای تردید وجود ندارد!

16- معاد و برپایی قیامت ، وعده حق و تخلف ناپذیر الهی است .

لِیَعْلَمُوا أَنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَأَنَّ السَّاعَةَ لَأَرِيبٌ فِيهَا

ص: 209

عبارت «أَنَّ السَّاعَةَ..» ممکن است تفسیر کننده «أَنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 98 - 18

18- برپایی قیامت ، وعده خداوند و تخلف ناپذیر است .

و كان وعد ربِّي حَقًّا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 15 - 1

1 - فرارسیدن قیامت ، حتمی است .

إِنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 97 - 3

3- قیامت ، وعده راستین و تخلف ناپذیر الهی

واقترَبَ الوعد الحَقِّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 7 - 5

5- فرارسیدن لحظه برپایی قیامت حتمی است .

وَأَنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ

برداشت فوق، بر این اساس است که «السَّاعَةُ» (آن هنگام) اشاره به زمان برپایی قیامت باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 90 - 1

1 - قیامت ، وعده ای راست و تخلف ناپذیر

«إتیان» (مصدر «أتی») یک مفعولی و به معنای آمدن است و هر گاه همراه با «باء» تعدیه بیاید - مانند آیه فوق - دو مفعولی و به معنای آوردن می شود. «حقّ» به قرینه مقابله آن با «کذب» (إنّهم لکاذبون)، به معنای سخن راست است. گفتنی است که مراد از سخن راست (حقّ)، می تواند یکی از سه امر زیر باشد: 1- وعده قیامت، 2- مسأله توحید و یگانگی خدا، 3- قرآن کریم. برداشت یاد شده بر پایه احتمال اول است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 5 - 8

8 - قیامت ، روزی تعیین شده از جانب خداوند ، و واقع شدن اش قطعی است .

ص: 210

فَإِنَّ أَجَلَ اللَّهِ لَآتٍ

جمله اسمی، حرف تأکید «إِنَّ» و لام در «لَآتٍ» بر قطعیت، دلالت دارند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 43 - 9

9- برپایی قیامت، از ناحیه خداوند است و هیچ مانعی جلوی وقوع آن را نمی گیرد.

أَنْ يَأْتِيَ يَوْمَ لَا مَرَدٍّ لَهُ مِنَ اللَّهِ

«من الله» احتمال دارد متعلق به «یأتی» باشد. یعنی: «روزی که از سوی خداوند می آید، هیچ مانعی برای تحقق آن نیست.» لازم به ذکر است که «مَرَدٍّ» (مصدر میمی) و به معنای «دفع و رد کردن» است و مراد از «یوم» روز قیامت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 28 - 5

5- وعده وقوع حتمی قیامت، از سوی مؤمنان به کافران داده شده بود.

و يقولون متى هذا الفتح إن كنتم صديقين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 3 - 5

5- پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مأمور پاسخ گویی به کافران درباره وقوع حتمی قیامت

وقال الذين كفروا لا تأتينا الساعة قل بلى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 30 - 5

5- زمان وقوع قیامت، تغییر ناپذیر است.

قل لكم ميعاد يوم لا تستأخرون عنه ساعة ولا تستقدمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 59 - 1

1 - برپایی قیامت ، امری حتمی است .

إِنَّ السَّاعَةَ لَأْتِيَهُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 39 - 16

16 - قدرت نامحدود الهی ، تضمین کننده تحقق قیامت است .

لمحى الموتى إنه على كل شيء قدير

ص: 211

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 7 - 21

21 - قیامت ، واقعیتی حتمی و غیر قابل تردید

تنذر یوم الجمع لا ریب فیہ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 18 - 6

6 - اهل ایمان ، آگاه به حقانیت رستاخیز و وقوع حتمی آن

و یعلمون أنّها الحقّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 47 - 7

7 - اراده خداوند ، نسبت به برپایی قیامت ، قاطع و غیر قابل تجدید نظر است .

من قبل أن یأتی یوم لا مردّ له من اللّٰه

«لا» در «لا-مردّ له من اللّٰه» برای نفی جنس است. و «مردّ» مصدر میمی و به معنای بازگرداندن می باشد. منظور این است که برپایی قیامت، امری قطعی و تجدید نظر در آن غیر ممکن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 44 - 7

7 - قیامت ، رخدادی غیر قابل تخلف و گریزناپذیر

و سوف تسئلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 61 - 5

5 - قیامت ، رخدادی قطعی و تردیدناپذیر

وإنه لعلم للساعة فلا تمترن بها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 89 - 6

6 - قیامت ، آینده ای محتوم و نه چندان دور

فسوف يعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 26 - 5,6

5 - برپایی قیامت ، برنامه ای حتمی و تخلف ناپذیر

ص: 212

6- حتمی بودن وقوع قیامت ، به رغم جهل و ناآگاهی بیشتر مردم نسبت به آن

لاریب فیه و لکنّ اکثر الناس لایعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 32 - 2,3

2- برپایی قیامت ، وعده ای به حق از جانب خداوند و رخدادی حتمی و تخلف ناپذیر

إنّ وعد الله حقّ و الساعه لاریب فیها

عطف جمله «الساعه...» بر جمله «إنّ وعد الله حقّ»، می تواند تفسیری و یا از قبیل عطف خاص بر عام باشد. و در هر صورت، مطلب بالا را افاده می کند.

3- وعده برپایی حتمی قیامت ، از پیام ها و هشدار های مهم خداوند به انسان ها

آیتی تتلی علیکم... و إذا قیل إنّ وعد الله حقّ و الساعه

از این که خداوند، پس از بیان کلی «آیاتی تتلی علیکم» صرفاً به مسأله معاد - به عنوان یکی از آن آیات - تصریح کرده است، اهمیت آن استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 16 - 9

9- علم الهی ، به زوایای وجود آدمی ، پشتوانه برپایی قیامت و حساب رسی و مؤاخذه انسان *

و نحن أقرب إلیه من جبل الورد

در آیات پیشین برای اقامه برهان معاد به دو نکته اشاره شده است: نخست قدرت خداوند و سپس علم او. اکنون در این آیات، تعبیر «أفعیینا...» به قدرت و «نعلم ما توسوس...» به علم الهی نظر دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 5 - 2

2- وعده رستاخیز ، راست و غیر قابل تخلف است .

تعبیر «ما توعدون» گرچه عام و شامل همه وعده های الهی است؛ لکن ذکر مسأله قیامت و معاد در قسمت بعد، قرینه است بر این که مصداق مورد نظر از آن، وعده قیامت و حیات مجدد انسان ها پس از مرگ می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 6 - 1

1 - تحقق روز جزا و اجرای قانون الهی ، امری حتمی و تخلف ناپذیر

و إنّ الدین لوقع

واژه «دین» در معانی بسیاری به کار می رود که از جمله آنها «جزا» است. در آیه شریفه به مناسبت مورد، همین معنا اراده شده است.

ص: 213

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 1 - 1

1 - لحظه قیامت ، بس نزدیک و حتمی الوقوع

اقتربت الساعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 3 - 7

7 - صحنه های هول انگیز قیامت و مجازات دین ستیزان ، امری حتمی و تخلف ناپذیر

اقتربت الساعه . . . و کذبوا ... و کلّ امر مستقرّ

برداشت یاد شده بدان احتمال است که «و کلّ امر مستقرّ» در ارتباط با «اقتربت الساعه» باشد و نظر به تکذیب گران پیامبر (صلی الله علیه و آله) داشته باشد که قیامت نزدیک شده و تهدیدهای الهی در مورد آنان محقق خواهد شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 4 - 2

2 - اخبار قرآن از فرارسیدن قیامت ، هشدارهای کافی برای دور شدن آدمیان از کفر و گناه است .

اقترب الساعه . . . ولقد جاءهم ... ما فيه مزدجر

مراد از «الأنباء» به قرینه آیات پیشین، می تواند مسأله نزدیکی قیامت و مسائل مختلف آن باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 1 - 1

1 - قیامت ، امری قطعی و تردیدناپذیر

إذا وقعت الواقعة

علمای ادب در فرق میان «إذا» و «إن» شرطیه گفته اند: «إذا» در مورد امور یقینی و «إن» در مورد امور محتمل الوقوع به کار می رود. هم چنین فعل شرط در «إذا» به صورت ماضی می آید، تا دلالت کند که تحقق آن به قدری قطعی است که گویا در زمانی پیش انجام یافته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 2 - 2

2 - سخن الهی درباره وقوع قیامت و تخلف ناپذیر بودن آن ، حق و مبرا از هرگونه کذب و دروغ

لیس لوقعتها کاذبه

«کاذبه» می تواند مصدر باشد (نظیر «عافیة و عاقبة»). در این صورت لام در «لوقعتها»، به معنای «فی» است؛ یعنی، درباره واقع شدن قیامت دروغی وجود ندارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 214

4 - « عن الزهري قال : سمعت علي بن الحسين (ع) يقول : . . . « إذا وقعت الواقعة » يعني القيامة ليس لوقعتها كاذبه . « خافضه » خفصت و الله بأعداء الله إلى النار « رافعه » رفعت و الله أولياء الله إلى الجنة . . . » ;

زهري گوید: از امام سجاد(ع) شنیدم که با استناد به آیه «إذا وقعت الواقعة» می فرمود: . . . یعنی، هرگاه قیامت واقع شود، که در وقوع آن دروغ راه ندارد. [قیامت] «خافضه» است؛ به خداوند سوگند! دشمنان خدا را به زیر می کشد و به سوی جهنم [روانه می کند] و «رافعه» است؛ به خدا سوگند اولیای خدا را بالا می برد و به سوی بهشت [هدایت می کند]...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - برپایی قیامت ، امری قطعی و تردید منکران درباره آن کاملاً بی مورد است .

إِنَّ الْأُولِينَ وَالْآخِرِينَ . لمجموعون إلى ميقت يوم معلوم

روی سخن آیه شریفه، با منکران معاد است و آوردن جمله اسمیه همراه با دو تأکید (إِنَّ و لام)، بیانگر حتمی بودن وقوع رستاخیز و بی جا بودن تردید درباره آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - برپایی قیامت ، تقسیم شدن مردم به سه دسته (مقربان ، اصحاب الیمین و اصحاب الشمال) و فرجام نیک دو دسته اول و بدفرجامی دسته آخر ، امری قطعی ، یقینی و غیرقابل تردید است .

إِنَّ هَذَا لَهُو حَقُّ الْيَقِينِ

«هذا» به آنچه در سوره واقعه مطرح شده اشاره دارد و محور آن مطالبی است که در برداشت بالا آمده است. گفتنی است که تعبیر «حَقُّ الْيَقِينِ» از باب اضافه صفت به موصوف است؛ یعنی، «الیقین الحق» و حق به معنای ثابت و استوار است. بنابراین «الیقین الحق»؛ یعنی، یقینی که ثابت است و هرگز تردید در آن راه ندارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - قیامت ، واقعه ای حتمی و تخلف ناپذیر

«الحاقه» می تواند اسم فاعل از «حَقَّ» (به معنای ثَبَّتَ و وَجَبَ) و صفت برای موصوف مقدر (مانند الواقعه، الساعه و ..) باشد؛ یعنی، قیامت حادثه ای قطعی و دارای حقیقت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 2 - 2

2 - قیامت ، واقعہ ای حتمی و تخلف ناپذیر

ما الحاقه

ص: 215

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 18 - 6

6 - برپایی قیامت و زندگی دشوار و طاقت فرسای محشر ، وعده ای است تخلف ناپذیر و تحقق یافتنی از سوی خداوند به کافران .

کان وعده مفعولاً

برداشت یاد شده، مبتنی بر این احتمال است که ضمیر «وعده» به «یوم» بازگردد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 7 - 2

2 - قیامت ، حقیقتی تحقق یافتنی و وعده ای تخلف ناپذیر است .

إِثْمًا تُوْعَدُونَ لَوْعٍ

از آیات بعدی، استفاده می شود که مقصود از وعده در این آیه، برپایی قیامت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 17 - 4

4 - برپایی قیامت و رفع اختلافات در آن ، حتمی و تردیدناپذیر است .

إِنَّ يَوْمَ الْفِصْلِ كَانَ مِيقَاتًا

مشخص بودن زمان برپایی قیامت - که کلمه «میقات» بر آن دلالت دارد - حاکی از قطعی بودن آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 39 - 2

2 - برپایی قیامت ، حتمی و صحنه های آن ، سراسر حق و منزه از هر گونه باطل است .

ذَلِكَ الْيَوْمِ الْحَقِّ

درباره «حَقٌّ»، معانی گوناگونی گفته شده است از جمله این که این کلمه مصدر و به معنای لزوم و ثبوت است و نیز نقطه مقابل باطل را «حَقٌّ» گویند (مصباح). هر گاه مصدری صفت قرار گیرد، بر مبالغه دلالت دارد؛ بنابراین «روز حق»؛ یعنی، روزی سراسر حق.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 5 - 7

7 - تردید ناپذیر بودن قیامت

و النازعات .. فآلمدبرّت أمراً

جواب قسم هایی که از آغاز سوره تا این آیه تکرار شده است در آیه هشتم و نهم آمده است. برخی آن را جمله ای نظیر «لیبعثنّ» دانسته اند که پیش از «یوم ترجف الراجفه» محذوف باشد. برداشت یاد شده براساس نظر دوم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 34 - 3

ص: 216

3- وقوع قیامت ، حتمی و غیر قابل انفکاک از آفرینش دنیا است .

فإذا جاءت

حرف شرط «إذا»، در مواردی به کار می رود که فعل شرط محقق خواهد شد. گفتنی است که «فاء» بر ترتب آن بر آفرینش دنیا - که آیات پیشین بیانگر آن بود - دلالت دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 33 - 3

3- وقوع قیامت ، حتمی است و فاصله ای با پایان دنیا ندارد .

فإذا جاءت الصاخة

حرف «إن» برای آنچه ممکن است تحقق یابد به کار رفته و حرف «إذا» در امور حتمی استعمال می شود (مصباح به نقل از ثعلب). حرف «فاء» بر تعقیب و تأخر بدون فاصله قیامت از دنیا دلالت دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ماعون - 107 - 1 - 3

3- روز مجازات و حسابرسی ، حقیقتی است انکارناپذیر و دروغ پنداشتن آن ، شگفت آور و توجیه ناپذیر است .

أرءیت الذی یکذب بالذین

338- حرام خواران در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 23 - 8

8 - مال دوستان و حرام خواران ، در آخرت به ارزش حقیقی ثروت و لزوم مصرف آن در اطعام گرسنگان و فواید بزرگداشت یتیمان ، پی خواهند برد .

لا تکرهون ... ولا تحضون ... تأکلون ... تحبون ... کلاً ... یومئذ یتذکر الإنس -

339- حساب در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 25 - 8

8- قیامت ، روزی که هر کس اندوخته های خود را به تمام و کمال دریافت می کند .

ووفیت کل نفس ما کسبت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 217

22 - ایمان و اعتقاد حواریون به رستاخیز و حسابرسی در قیامت *

و اشهد بانّا مسلمون

چون شاهد گرفتن حواریون در دنیا ظاهراً ثمری برای آنان ندارد، لذا این استشهاد برای استفاده در آخرت خواهد بود.

340- حسابرسی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - حمد - 1 - 4 - 2,3

2 - حسابرسی در روز قیامت و کیفر و پاداش دهی در آن روز، به دست خدا و در اختیار اوست .

ملک یوم الدین

3 - برپایی قیامت و قرار دادن روز جزا برای جهانیان، جلوه ای از رحمت خداوند است .

الرحمن الرحیم. ملک یوم الدین

مطرح کردن مسأله قیامت پس از بیان رحمت الهی، اشاره به برداشت فوق دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 185 - 4

4 - محاسبه دقیق اعمال انسان و جزای عادلانه آن در قیامت

و أنّما توفّون أجورکم یوم القیمه

«توفّون» (اعطای پاداش کامل و تمام در مقابل عمل)، حکایت از محاسبه دقیق اعمال دارد و نیز حاکی از عدالت در پرداخت پاداش است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 87 - 4

4 - قیامت، روز حسابرسی اعمال از سوی خداوند

انّ الله كان على كلّ شيء حسيباً .. ليجمعنكم الى يوم القيمة

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

4 - مائده - 5 - 96 - 13

13 - صحراى محشر عرصه حسابرسى مردم براى تعيين ميزان پاييندى آنان به احكام الهى

احل لكم ... حرم عليكم صيد البر ما دمتم حراماً و اتقوا الله الذى إليه تحشرون

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

4 - مائده - 5 - 109 - 3,6,7

ص: 218

3 - قیامت صحنه حسابرسی از امت ها و واکنش های آنان در برابر دعوت پیامبران

یوم یجمع الله الرسل فبقول ماذا اجبتم

6 - یاد قیامت و صحنه های بررسی اعمال در آن ، زمینه ساز رعایت تقوا و ترس از خداوند

و اتقوا الله .. یوم یجمع الله الرسل

چنانچه «یوم» مفعول برای «اذکروا» باشد، جمله «اذکروا یوم ..» پس از «اتقوا الله» می تواند اشاره به علتی از علل لزوم تقوا و ترس از خدا داشته باشد.

7 - ضرورت ترس از قیامت و صحنه های حسابرسی در آن روز .

یوم یجمع الله الرسل

برداشت فوق بر این است که «یوم» بدل اشمال برای «الله» در آیه قبل «اتقوا الله» گرفته شود و یا مفعول باشد. برای فعلی همانند: «اتقوا و یا احذروا و ... که به قرینه «اتقوا الله» حذف شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 13 - 6

6 - شنوایی و دانایی خداوند، تضمین کننده حسابرسی از بندگان در روز قیامت

لیجمعنکم الی یوم القیمه .. و هو السميع العليم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 36 - 10

10 - قیامت روز رسیدگی به کار حق پذیران و حق ناپذیران و پاداش و مجازات آنهاست.

إنما یتجیب الذین یسمعون و الموتی یتبعهم الله ثم الیه یرجعون

جمله «ثم الیه یرجعون» ظاهراً تذلیلی برای تمامی آیه است. یعنی هم پاسخ دهندگان و هم مرده دلان جملگی در قیامت مبعوث شده و به نتایج اعمال خود می رسند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 60 - 14

14 - خداوند در قیامت آدمیان را به کردارهای دنیویشان آگاه می کند.

ثم إليه مرجعکم ثم ینبئکم بما کنتم تعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 62 - 7

7 - سریعترین نظام محاسبه و رسیدگی به اعمال در قیامت استقرار دارد.

ثم ردوا .. ألا له الحکم و هو أسرع الحسبین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 128 - 2،5

ص: 219

2- گمراهان برای حسابرسی و جزای عملکردشان در روز قیامت برانگیخته خواهند شد.

و من یرد أن یضله . . . و یوم یحشرهم جمیعا یمعشر الجن

5- جنیان و انسانها در قیامت مورد بازخواست مشترک قرار خواهند گرفت.

یمعشر الجن . . . و قال اولیاءهم من الإنس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 8 - 8

8- عن امیرالمؤمنین (ع) . . . و اما قوله: «فمن ثقلت موازینہ...» فإنما یعنی الحساب... و الحسنات ثقل المیزان . . .

از امیرالمؤمنین (ع) روایت شده است: . . . مراد از آیه «فمن ثقلت موازینہ»، حسابرسی (در قیامت) است . . . و حسنات، موجب سنگینی میزان است . . .

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 9 - 6

6- عن امیرالمؤمنین (ع): . . . و أما قوله: «... و من خفت موازینہ» فإنما یعنی الحساب... و السيئات خفه المیزان . . .

از امیرالمؤمنین (ع) روایت شده است: مراد از آیه «و من خفت موازینہ»، حسابرسی (در قیامت) است . . . و گناهان، موجب سبکی میزان هستند . . .

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 105 - 9

9- قیامت، عرصه احضار انسان ها برای حسابرسی اعمالشان

و ستردون . . . فینبئکم بما کنتم تعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 22 - 3

3- پس از اتمام حسابرسی اعمال اهل جهنم، شیطان آنان را سرزنش می کند و گمراهی آنان را معلول اندیشه و عمل خود آنان معرفی خواهد کرد .

وقال الشيطان لَمَّا قَضَى الْأَمْرَ إِنَّ اللَّهَ وَعَدَكُمْ وَعَدَ الْحَقُّ وَعَدْتُكُمْ

مفسّران، از جمله احتمالاتی که برای «قضی الأمر» برشمرده اند این است که وقتی به حسابهای اهل قیامت رسیدگی شد، شیطان به اهل جهنّم چنین خطابی خواهد کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 41 - 8

8- قیامت روز حسابرسی است .

یوم یقوم الحساب

ص: 220

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 93 - 2, 1

1- تمامی رفتار و اعمال آدمیان ، مورد بازپرسی خداوند در قیامت قرار خواهد گرفت .

لنستلّهم .. عمّا كانوا يعملون

2- تمامی رفتار و اعمال کافران و تجزیه کنندگان قرآن ، مورد بازپرسی خداوند در قیامت قرار خواهد گرفت .

المقتسمين . الذين جعلوا القرآن عضين . فوربّك لنستلّهم أجمعين . عمّا كانوا يعمل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 13 - 9

9- « عن النبي قال : الكتب كلّها تحت العرش فإذا كان يوم القيامة بعث الله تبارك و تعالی ریحاً تطيرها بالایمان و الشمال أول حرفه : »
إقرأ کتابک کفی بنفسک الیوم علیک حسیباً » ;

از رسول خدا(صلی الله علیه و آله) روایت شده است که فرمود: تمام نامه ها زیر عرش قرار دارند و آن گاه که روز قیامت فرا رسد، خداوند - تبارک و تعالی - بادی را برمی انگیزد تا آنها را به پرواز درآورد و به دستهای چپ و راست مردم برساند و اولین حرف آن کتاب این است:
إقرأ کتابک کفی بنفسک الیوم علیک حسیباً».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 14 - 2

2- هر انسانی در قیامت ، با خواندن پرونده اعمال خویش ، خود حسابگر آنها خواهد بود .

أقرأ کتابک کفی بنفسک الیوم علیک حسیباً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 49 - 19

19- حساب رسی و سنجش عادلانه اعمال آدمیان در قیامت ، لازمه ربوبیت خدا است .

ووضع الكتب .. و لا یظلم ربّك أحداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11- قیامت، روز سنجش و محاسبه اعمال است .

فلائتقیم لهم یوم القیمه وزناً

از تعبیر موجود در آیه، چنین برمی آید که در قیامت، برای سنجش اعمال آدمیان، معیارها و میزان هایی به کار گرفته می شود، لکن برای برخی، به جهت فقدان هرگونه عمل ارزشمند، هیچ محاسبه و میزانی برقرار نمی شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 1 - 4

4- حسابرسی، از رخداد های مهم قیامت است .

ص: 221

آغاز شدن سوره با طرح مسأله حسابرسی و بیان آن از میان دیگر رخدادهای قیامت، بیانگر مطلب یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 102 - 3,6

3- وجود معیارها و میزانهای متعدد در قیامت، برای سنجش اعمال انسانها

فمن ثقلت موزینه

«موازین» جمع «میزان» است. به کارگیری جمع، بیانگر این معنا است که هر نوع عمل فرد، دارای میزان مخصوصی می باشد.

6 - «عن أبي عبد الله (صلى الله عليه وآله) (في قوله تعالى): «فمن ثقلت موازينه» قال: فمن رحج عمله...»؛

از امام صادق(ع) روایت شده است که در معنای قول خدای تعالی «فمن ثقلت موازينه» فرمود: کسی که عمل او سنگین و با ارزش باشد. «..».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 24 - 6

6 - وجود دادگاه و محاکمه برای انسانها در قیامت

یوم تشهد علیهم ألسنتهم... بما كانوا يعملون

برداشت یاد شده بر این اساس است که شهادت و گواهی، حاکی از وجود نوعی دادگاه و محاکمه است؛ زیرا بدون دادگاه و محاکمه، شهادت و گواهی بی معنا خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 23 - 1

1 - خداوند، تمامی اعمال و رفتار مجرمان و منکران معاد را، در روز رستاخیز محاسبه و رسیدگی خواهد کرد.

وقدمنا إلی ما عملوا من عمل فجعلناه هباءً منثورًا

فعل «قدمنا» در آیه شریفه - طبق نظر مفسران - به معنای «قصدنا» «عمدنا» (قصد آهنگ [کاری] کردیم) است و مقصود از آن، پرداختن به حساب اعمال مجرمان حساب اعمال مجرمان و بررسی آنها می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 82 - 2

2- قیامت ، روز محاسبه کردار آدمیان و مجازات و پاداش در تعلیمات ابراهیم

و الذی أطمع أن یغفرلی خطیئتی یوم الدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 13 - 10

10 - مشرکان مکه ، به بازخواست انسان ها از سوی خداوند ، پس از مرگ ، معتقد بودند .

و یوم تقوم الساعه . . . ولم یکن لهم من شرکائهم شفیعوا

ص: 222

نفی شفاعت از معبودان مشرکان، حکایت از اعتقاد آنان به شفاعت می کند و ذکر آن به عنوان یکی از رخدادهای قیامت، این احتمال را تقویت می کند که آنان شفاعت معبودان را برای پس از مرگ خود می خواسته اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 16 - 15، 12، 10، 2

2 - اعتقاد به محاسبه اعمال در عالم آخرت، مهم ترین اصل عقیدتی پس از عقیده به یک تایی خداوند است.

لاتشرك بالله... بيني إنيها إن تك مثقال حبه... يأت بها الله

10 - حساب رسی خداوند از اعمال انسان ها، در قیامت، نیاز به شاهد ندارد.

إنيها إن تك مثقال حبه... يأت بها الله

از این که به جای «يعلمها الله» فرموده است «يأت بها الله» استفاده می شود که خداوند، خود ناظر بر اعمال بوده و براساس آن، حکم خواهد کرد و نیازی به گواه ندارد. فعل مضارع «يأت» هم می تواند به وقوع چنین عملی در آینده - که همان قیامت است - دلالت داشته باشد.

12 - توجه به محاسبه دقیق اعمال در آخرت، در گرایش انسان به صلاح، نقش سازنده ای دارد.

بيني إنيها إن تك مثقال حبه... يأت بها الله

15 - علم دقیق و آگاهی عمیق خداوند به امور، پشتوانه قدرت او برگردآوری اعمال انسان و بروز دادن آن در روز حساب

إن تك مثقال حبه... يأت بها الله إن الله لطيف خبير

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 23 - 17

17 - کیفر و داوری خدا، در روز قیامت، متکی به علم خویش به نیت و مقاصد محاکمه شوندگان است.

فَنَنْبِئُهُمْ بِمَا عَمِلُوا إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ

«إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ...» به منزله تعلیل است برای مفاد «نَنْبِئُهُمْ...» که مجازات است و حکایت از نکته یاد شده می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 53 - 3

3- انسان ها در قیامت ، مورد مجازات و پاداش الهی قرار خواهند گرفت .

أءنّاء لمدينون

«دين» (مصدر «مدينون») به معنای جزا است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 16 - 3

3- قیامت ، روز حسابرسی از بندگان

يوم الحساب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 223

24 - قیامت ، روز حسابرسی از بندگان

بما نسوا یوم الحساب

25 - حسابرسی از بندگان ، مهم ترین ویژگی قیامت است .

یوم الحساب

از نام گذاری قیامت به روز حساب، برداشت یاد شده استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - حق مدار و هدفمند بودن آفرینش جهان ، مستلزم برپایی قیامت و وجود حسابرسی برای بندگان است .

بما نسوا یوم الحساب . و ما خلقنا السماء و الأرض و ما بینهما بطلاً

ذکر حق مدار و هدفمند بودن جهان، پس از طرح مسأله حسابرسی قیامت، می تواند بیانگر چنین ارتباطی میان آن دو مسأله باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - هدفمند بودن آفرینش جهان ، مقتضی برپایی قیامت به منظور کیفر بندگان و یا پاداش به آنان

و ما خلقنا السماء... بطلاً... أم نجعل الذین ءامنوا و عملوا الصلحت

یادآوری برابر نبودن سرنوشت مؤمنان با مفسدان، پس از طرح مسأله بی هدف نبودن آفرینش جهان، می رساند که اگر مؤمنان و مفسدان یکسان باشند، لازم می آید که جهان آفرینش بی هدف باشد و چون جهان آفرینش هدفمند است، پس باید سرنوشت این دو گروه یکسان نباشد. و از آن جایی که در دنیا یکسان زندگی می کنند، پس باید جهان دیگری (رستاخیز) باشد که با آنان برخورد متفاوت و متناسب شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - قیامت ، روز حسابرسی اعمال و پاداش و جزا

هذا ما توعدون ليوم الحساب

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

16 - زمر - 39 - 7 - 19

19 - حسابرسی اعمال بندگان از سوی خداوند در قیامت ، متکی به علم همه جانبه او است .

فَيَنْبِتْكُمْ بَمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ

برداشت بالا- از آن جا است که جمله «إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ» تفسیر برای جمله «فَيَنْبِتْكُمْ بَمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ» است؛ یعنی، چون خداوند به باطن افراد آگاه است، پس می تواند آنان را به کردارشان آگاه سازد و به حسابرسی آنان پردازد.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

ص: 224

10 - تمامی موجودات آسمان ها و زمین ، پس از به پاخاستن با دومین نفخ صور ، در انتظار سرنوشت خود به سر خواهند برد .

ثم نفخ فيه أخرى فإذا هم قيام ينظرون

«نظر» (مصدر «ينظرون») هم به معنای انتظار است و هم به معنای نظر متحیرانه و بهت آمیز. برداشت یاد شده مبتنی بر معنای نخست است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 17 - 7

7 - خداوند ، حسابرسی اعمال بندگان را در قیامت با سرعت انجام خواهد داد .

اليوم تجزي كل نفس بما كسبت .. ان الله سريع الحساب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 27 - 7،8،10،11،12

7- فرعون فردی متکبر و منکر قیامت و روز حساب بود .

كل متكبر لا يؤمن بيوم الحساب

8 - مخالفان رسالت موسی (ع) (فرعونیان) ، گروهی متکبر و منکر قیامت و روز حساب بودند .

كل متكبر لا يؤمن بيوم الحساب

10 - تکبر در برابر سخن حق و باور نداشتن به روز حساب ، از زمینه های فسادگری و کشتار افراد بی گناه در جامعه

كل متكبر لا يؤمن بيوم الحساب

توصیف فرعون فاسد و سفاک به متکبر و منکر روز حساب، می تواند بیانگر مطلب یاد شده باشد.

11 - اعتقاد به روز حساب ، از اصول دعوت موسی (ع)

لا يؤمن بيوم الحساب

12 - قیامت ، روز حسابرسی اعمال بندگان

لا يؤمن بيوم الحساب

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

17 - زخرف - 43 - 44 - 9

9 - قيامت ، عرصه بازخواست و حسابرسی

و سوف تسئلون

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

17 - دخان - 44 - 40 - 2

2- قيامت ، روز داوری و حلّ و فصل نهایی امور و كشف حقيقت برای همگان

ولكن اكثرهم لا يعلمون . انّ يوم الفصل ميقتهم اجمعين

ص: 225

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 31 - 3

3 - بسیج تمامی امکانات هستی در نشأه آخرت ، برای حسابرسی نهایی خلق

سنفرغ لکم آیه الثقلان

نسبت داده شدن «فراغ» به خداوند - با ضمیر متکلم مع الغیر - می تواند کنایه از این باشد که او تمامی اسباب و عوامل را در جهت رسیدگی به حساب خلق، در قیامت قرار می دهد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 9 - 8

8 - قیامت ، روز فراهم آمدن انسان ها برای محاکمه و کیفر و پاداش

و اتقوا الله الذی الیه تحشرون

«حشر» (مصدر «تحشرون») به معنای جمع کردن و فراهم آوردن است. فراهم آمدن مردم در قیامت، برای محاکمه و تعیین کیفر و پاداش برای آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 7 - 5

5 - تمامی رفتارها و کرده های انسان ها در قیامت ، مورد حسابرسی دقیق قرار خواهد گرفت .

ثم لتنبؤن بما عملتم

کلمه «ما» (آنچه) افاده عموم می کند. با خبر کردن انسان ها از تمامی کرده های خویش در قیامت، اشاره به حسابرسی و کیفر و پاداش دادن به آنها است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 9 - 1,2

1 - خداوند ، همه انسان ها را برای حسابرسی در روز قیامت گرد می آورد .

یوم یجمعکم

2- قیامت و گرد آمدن انسان ها در آن روز ، برای محاکمه و مجازات ، شایان یاد و یادآوری

یوم یجمعکم

برداشت یاد شده، مبتنی بر این نکته است که «یوم» متعلق به فعل مقدر «اذکر» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 18 - 2

2- قیامت ، روز حساب رسی و عرضه شدن نیات ، انگیزه ها ، افکار و رفتار انسان ها به محکمه عدل الهی

یومئذ تعرضون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 226

19 - مدثر - 74 - 46 - 2

2 - قیامت ، روز جزا و حسابرسی است .

بیوم الدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 8 - 4,6

4 - قیامت ، روز حسابرسی اعمال انسان ها و پرسش از رفتار آنان با یکدیگر

و إذا الموءوده سئلت

6 - حسابرسی قاتل در قیامت ، بر دادخواهی مقتول توقف ندارد .

و إذا الموءوده سئلت

مجهول آوردن «سئلت»، حاکی از این است که فرد یا افرادی غیر از مقتول، پی گیر محاکمه قاتل خواهند شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انشقاق - 84 - 7 - 3

3 - حاکمیت نظمی خاص ، بر حسابرسی اعمال در قیامت

أوتی کتبه بیمینه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - طارق - 86 - 9 - 1

1 - تمام اسرار و اعمال کتمان شده ، در قیامت ارزیابی گشته ، و مورد سنجش و شناسایی قرار خواهد گرفت .

یوم تبلی السرائر

«سرائر» جمع «سریره» (آنچه کتمان شود) است (قاموس) و چون با حرف «ال» همراه است، بر عموم دلالت دارد. «ابلاء» (مصدر «تبلی») به معنای امتحان کردن است (مصباح). مراد از آزمودن سرائر، سنجش و محاسبه آنها است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- قیامت، روز حسابرسی نیت ها، خصلت ها و اسرار درونی است.

و حصّل ما فی الصدور

تهدید به ظهور اسرار درونی در قیامت، کنایه از تأثیر آنها در فرجام اخروی است. بنابراین انسان ها، براساس رازهای سینه خود نیز، محاسبه و کیفر خواهند شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکاثر - 102 - 8 - 1

1 - قیامت، زمان حسابرسی از نعمت ها است.

ثمّ لتسئلنّ یومئذ عن النعیم

ص: 227

«نعمیم»، به معنای نعمت فراوان است. (مفردات)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 18 - 13، 9، 4، 8

4- اجابت کنندگان دعوت خدا، از حسابرسی روز قیامت رنجی نمی برند و بر آنان سخت گرفته نمی شود.

لذین استجابوا لربهم الحسنی

مقصود از «الحسنی» به قرینه مقابله آن - در ذیل آیه - با فرجام روی گردانان از دعوت خدا، معنایی مقابل «سوء الحساب» و نیز مقابل «جهنم» است. بنابراین مراد از «الحسنی» حساب آسان و نیز بهشت می باشد.

8- روی گردانان از دعوت خدا، در قیامت به حسابی سخت و ناگوار گرفتار خواهند بود.

و الذین لم یتجیبوا له .. أولئک لهم سوء الحساب

«سوء» به هر چیزی که مایه ناراحتی و رنج باشد گفته می شود. اضافه «سوء» به «الحساب» اضافه صفت به موصوف است. بنابراین «سوء الحساب»؛ یعنی: «الحساب السوء».

9- قیامت صحنه حسابرسی از انسانهاست.

أولئک لهم سوء الحساب

13- «فی مجمع البیان فی قوله: «أولئک لهم سوء الحساب» . . . هو أن لا یقبل لهم حسنه و لا یغفر لهم سیئه . . . روی ذلک عن أبی عبدالله (ع)؛

در مجمع البیان درباره سخن خدا: «أولئک لهم سوء الحساب» . . . از امام صادق (ع) روایت شده: مراد از «سوء الحساب» این است که هیچ حسنه ای از آنان پذیرفته نمی شود و هیچ گناهی از آنان آمرزیده نمی گردد».

341- حسابرسی عمل در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 12 - 3

3- وجود جهنم، پیش از حسابرسی کردارها در قیامت

و إذا الجحیم سعرت

برافروختن جهنم در قیامت، حاکی از وجود اصل آن پیش از قیامت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 13 - 2

2- وجود بهشت، پیش از حسابرسی کردارها در قیامت

و إذا الجنة أزلفت

ص: 228

342- حسابرسی نیات در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عادیات - 100 - 10 - 3

3 - قیامت ، روز حسابرسی نیت ها ، خصلت ها و اسرار درونی است .

و حصّل ما فی الصدور

تهدید به ظهور اسرار درونی در قیامت، کنایه از تأثیر آنها در فرجام اخروی است. بنابراین انسان ها، براساس رازهای سینه خود نیز، محاسبه و کیفر خواهند شد.

343- حسابری در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انشقاق - 84 - 8 - 1

1 - در قیامت ، اعمال انسان ها حسابرسی خواهد شد .

فسوف يحاسب

344- حسرت در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 30 - 11، 7

7 - بدکاران در قیامت آرزو می کنند کاش میان آنان و عملشان ، زمان بی حدی فاصله بود .

و ما عملت من سوء توّد لو أنّ بینها و بینه امداً بعیداً

11 - قیامت ، روز اندوه و افسوس بدکاران

توّد لو أنّ بینها و بینه امداً بعیداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 31 - 8، 7

7 - منکران ملاقات پروردگار در قیامت بر تفریط و کوتاهیهای خویش در دنیا تأسف و حسرت بسیار می خورند.

حتى إذا جاءتهم الساعة بغتة قالوا يحسرتنا على ما فرطنا فيها

منادا قرار گرفتن حسرت گویای شدت و عمق ندامت است. ضمناً مرجع ضمیر «فیها»، «حیات دنیا» گرفته شده که مرجعی معنوی است.

8 - منکران معاد در قیامت بر سهل انگاری و بی توجهی خود در مورد قیامت بسیار حسرت و تأسف خواهند خورد.

حتى إذا جاءتهم الساعة بغتة قالوا يحسرتنا على ما فرطنا فيها

مرجع ضمیر در «فرطنا فیها» می تواند «الساعة» باشد. و مراد از «الساعة» ممکن است قیامت باشد، در این صورت معنی جمله

ص: 229

چنین می شود «یا حسرتنا علی ما فرطنا فی امر القیامه».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 39 - 2، 1

1- پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) مأمور انذار و هشدار دادن به مردم در مورد حوادث حسرت آفرین قیامت

و أنذرهم یوم الحسره

ضمیر «هم» در «أنذرهم» شامل همه مردم می شود. از اضافه شدن «یوم» به «الحسره» معلوم می شود که در آن روز همگان برگزیده خویشت تأسف می خورند، به طوری که آن روز «روز حسرت» نامیده شده است.

2- قیامت، روز حسرت و افسوس آدمیان بر عملکرد خویشت در دنیا است.

و أنذرهم یوم الحسره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 52 - 2

2- وضعیت کافران در روز رستاخیز، بسیار تأسف بار و حسرت آور خواهد بود.

قالوا یویلنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 24 - 10

10 - تذکر و بیداری انسان در قیامت، حاصلی جز پشیمانی و حسرت ندارد.

و آتی له الذکری . یقول یلینتی قدّمت لِحیاتی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 156 - 8

8 - اندیشه های جاهلانه درباره مرگ و حیات (حاکمیت عوامل مادی بر اراده خداوند)، موجب حسرت کفرپیشگان، به هنگام قیامت

لو کانوا عندنا ما ماتوا و ما قتلوا لیجعل الله ذلک حسره فی قلوبهم

برخی از مفسران برآنند که زمان حسرت مطرح شده در آیه، قیامت است.

345- حشر در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 73 - 9

9 - خداوند ، با به کارگیری اسباب ، مردگان را برای حضور در قیامت زنده می کند . *

فقلنا اضربوه ببعضها كذلك يحيى الله الموتى

ص: 230

برداشت فوق‌بدان احتمال است که «وجه شبهه» میان زنده شدن مقتول بنی اسرائیل و زنده شدن مردگان در قیامت، به کارگیری اسباب باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 115 - 19

19 - رهبر برگزیده هر کسی در دنیا، در قیامت نیز رهبر او خواهد بود.

و يتبع غير سبيل المؤمنين نوله ما تولى

امير المؤمنين(ع) در مورد دو نفری که از باب استهزاء به سوسماری خطاب یا امیرالمؤمنین کردند فرمود: دعهما فهو امامهما يوم القيامة، اما تسمع الى الله يقول: «نوله ما تولى».

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 275، ح 273؛ نورالثقلین، ج 1، ص 551، ح 568.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 128 - 1

1 - خداوند در روز قیامت تمامی جن و انس را گرد می‌آورد.

و يوم يحشرهم جميعا يمعشر الجن قد استكثرتم من الإنس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 147 - 4

4 - حضور در صحنه قیامت و برخورد با سزای اعمال دنیوی، فرجام همه انسانهاست.

لقاء الآخره

کلمه «لقاء» (رسیدن و برخورد کردن) مصدری است که به مفعولش اضافه شده و فاعل آن محذوف است؛ یعنی: «و لقاءهم الآخره».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 28 - 3

3- قیامت ، روز حشر و گردآوری تمامی انسان ها (نیکان و بدان ، و مؤمنان و مشرکان)

لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا... وَالَّذِينَ كَسَبُوا السَّيِّئَاتِ... وَ يَوْمَ نَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا

ضمیر «هم» در «نحشرهم» به هر دو دسته نیکان و بدان برمی گردد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 36 - 6

6- قیامت ، روز برانگیخته شدن انسانها

قال ربّ فأَنْظِرْني إلى يوم يبعثون

ص: 231

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 71 - 3

3- قیامت ، روز فراخوانی همه نسل ها و گروه های مردم ، همراه با پیشوایانشان

یوم ندعوا کلّ أناس یاممهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 102 - 2

2 - دمیده شدن در صور ، و حشر در قیامت ، دورخداد مرتبط با یکدیگر

یوم ینفخ فی الصور و نحشر المجرمین

عطف «حشر» بر «نفخ صور» نشان از ارتباط آن دو با یکدیگر در حادثه برپایی قیامت دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 103 - 7

7- « عن النبی (صلی الله علیه و آله) فی معنی « الفزع الأكبر » : ان الناس یصاح بهم صیحه واحده فلایبقی میت إلا نشر و لا حی إلا مات إلا ما شاء الله ثم یصاح بهم صیحه آخری فینشر من مات و یصفون جمیعاً و تشقّ السماء و تهدّ الأرض و تخرّ الجبال و تفرّ النیران و ترمی بمثل الجبال شرراً فلایبقی ذو روح إلا إنخلع قلبه و ذکر ذنبه و شغل بنفسه إلا ما شاء الله ;

از رسول خدا(صلی الله علیه و آله) روایت شده که در معنای «فزع اکبر» فرمود: به درستی که یک صیحه بر مردم زده می شود که مرده ای نمی ماند، مگر این که زنده می شود و زنده ای نمی ماند، مگر این که می میرد، جز آنچه را که خدا بخواهد. سپس صیحه دیگری بر آنان زده می شود و آنان که مرده اند زنده گشته و همگی به صف کشیده خواهند شد. و آسمان شکافته و زمین در هم کوبیده و کوه ها فرو ریخته و آتش شعله هایی چون کوه برکشند، پس هیچ صاحب روحی نماند، مگر این که [از هراس] دل او کنده شود و گناهان خود را یادآورد و هر کس به فکر خویش باشد، مگر آنچه را خدا بخواهد».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 79 - 6

6 - تجمع نهایی همه انسان های پراکنده در روی زمین ، در پیشگاه خدا ، پس از گذر از زندگی دنیوی

و هو الذی . . . و إلیه تحشرون

8 - وعده الهی به گردآوری کافران هر امت ، برای محاکمه و مجازات در قیامت *

و یوم نحشر من کلّ أمّه فوجًا ممّن یکذب بایتنا

برداشت یاد شده بدان احتمال است که «حشر» مورد بحث در آیه مربوط به قیامت باشد.

9 - حشر گروهی از کافران هر امت در قیامت و رانده شدن آنان به سوی جایگاه محاکمه و مجازات *

و یوم نحشر من کلّ أمّه فوجًا ممّن یکذب بایتنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 25 - 5,6,7,8

5 - خروج انسان ها از قبر در قیامت ، به خواست و دعوت خداوند است .

ثمّ إذا دعاكم دعوه من الأرض إذا أنتم تخرجون

بنابر این که «من الأرض» متعلق به «تخرجون» باشد، نکته یاد شده، استفاده می شود.

6 - همه مردمان در روز قیامت ، با یک ندای خداوند ، به طور ناگهانی از دل خاک بیرون می آیند .

ثمّ إذا دعاكم دعوه من الأرض إذا أنتم تخرجون

7 - مردگان ، در قیامت ، در پاسخ به ندای خداوند برای زنده شدن ، خود ، از قبر ها خارج می شوند .

إذا دعاكم . . . إذا أنتم تخرجون

8 - معاد و حشر انسان ها در قیامت ، جسمانی است .

إذا دعاكم دعوه من الأرض إذا أنتم تخرجون

«من الأرض» متعلق به «دعاكم» است، در نتیجه آنچه در دل زمین قرار دارد و بیرون می آید، امری جسمانی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 26 - 6,7

6 - فرمان برداری محض موجودات عالم از خداوند ، دلیل اطاعت انسان ها از ندای او برای زنده شدن مجدد در قیامت است .

إذا دعاكم دعوه . . . إذا أنتم تخرجون . و له من فی السموت ... کلّ له قنتون

جمله «کلّ له قانتون» عطف به جمله «و له من فی . . .» است و جمله «و له من فی...» را می توان به منزله دلیلی برای آیه قبل تلقی کرد. بنابراین، معنای آیه چنین می شود: به دلیل این که همه، از جمله انسان ها تسلیم محض خدایند، با صدور فرمان خداوند به برخاستن از قبر، زنده می شوند.

7 - مالکیت مطلق خداوند بر تمامی هستی ، دلیل توانایی وی بر حشر انسان ها در قیامت است .

ثمّ إذا دعاكم دعوه . . . إذا أنتم تخرجون . و له من فی السموت و الأرض

«وله من فی السماوات و ..» می تواند به منزله دلیلی برای «ثم إذا دعاکم ... تخرجون» در آیه قبلی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 56 - 7

7 - روز قیامت ، روز برانگیخته شدن مردگان و احیای آنها است .

فهذا یوم البعث

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 6 - 1

1 - قیامت ، روز برانگیخته شدن انسان ها برای محاکمه و کیفر و پاداش

یوم یبعثهم الله جمیعاً فینبتهم بما عملوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 233

18 - مجادله - 58 - 9 - 8

8 - قیامت ، روز فراهم آمدن انسان ها برای محاکمه و کیفر و پاداش

و اتقوا الله الذی إلیه تحشرون

«حشر» (مصدر «تحشرون») به معنای جمع کردن و فراهم آوردن است. فراهم آمدن مردم در قیامت، برای محاکمه و تعیین کیفر و پاداش برای آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 18 - 1

1 - قیامت ، روز برانگیخته شدن انسان ها برای محاکمه

یوم یبعثهم الله جمیعاً فیحلفون له

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 9 - 3

3 - قیامت ، روز گرد هم آمدن همه انسان ها است .

لیوم الجمع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 24 - 5

5 - حشر و برانگیخته شدن انسان ها به پیشگاه خداوند در قیامت

و إلیه تحشرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 18 - 1

1 - قیامت ، روز عرضه شدن و به نمایش در آمدن انسان ها در پیشگاه خداوند و در محکمه عدل او

یومئذ تعرضون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مطففین - 83 - 4 - 1

1 - انسان ها ، در قیامت برانگیخته خواهند شد .

أَلَا يَظُنُّ أُولَئِكَ أَنَّهُمْ مَبْعُوثُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 23 - 3

3 - حاضران در صحنه قیامت ، در آغاز برپایی آن جهنم را مشاهده نمی کنند . *

و جأىء یومئذ بجهنم

ص: 234

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - زلزله - 99 - 6 - 4

4- تمام مردم در قیامت ، با بیرون آورده شدن از زمین ، در صحنه محشر حضور خواهند یافت .

و أخرجت الأرض أثقالها .. يومئذ يصدر الناس أشتاتاً

جمله «یصدر الناس»، ممکن است ناظر به رجوع مردم به حیات دوباره (معاد) باشد.

346- حضور انسان ها در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 52 - 5

5- حضور انسان ها در صحنه قیامت ، همراه با ستایش خداوند است .

یوم یدعوکم فتستجیبون بحمده

«بحمده» حال برای ضمیر «تستجیبون» است و معنای آن چنین است: شما دعوت خدا را اجابت می کنید در حالی که خدا را حمد می کنید.

347- حضور در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 23 - 10

10 - کوبیده و نرم شدن زمین ، احساس حضور در پیشگاه خداوند و صفوف فرشتگان و مشاهده جهنم ، برطرف سازنده غفلت های انسان و احیاگر حس پندپذیری در او است .

إذا دکت الأرض .. یومئذ یتذکر الإنسن

«یومئذ»، بدل برای «إذا» در «إذا دکت الأرض ..» و جمله «یتذکر الإنسان» جزا برای آن است.

348- حق پذیری در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 28 - 2

2- قیامت ، صحنه زانوزدن انسان و تسلیم الزامی او در برابر حق

و تری کلّ أمّه جائیه

ص: 235

349- حق پذیری مؤمنان به قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 27 - 9

9 - معتقدان به قیامت ، به دور از باطل گرایی و ایمن از زیان اخروی

یومئذ یخسر المبطلون

برداشت بالا، با استفاده از مفهوم آیه صورت گرفته است.

350- حق در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 8 - 2

2 - حق (نوع شایسته و بایسته رفتار و اندیشه ها در پیشگاه خداوند)، وسیله سنجش اعمال و عقاید در قیامت است.

و الوزن یومئذ الحق

برداشت فوق مبتنی بر این است که «الحق» خبر برای «الوزن» باشد و کلمه «الوزن» به معنای میزان (مقیاس سنجش) باشد. مانند مثقال و کیلو که مقیاس سنجش و تعیین کننده سبکی و سنگینی اشیاء است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 13 - 2، 1

1 - قیامت ، روز جداسازی میان خلاق و داوری میان حق و باطل است .

لیوم الفصل

«فصل» به حایل بین دو چیز و نیز به داوری میان حق و باطل گفته می شود (قاموس المحيط). روز قیامت - چنان که مفسران گفته اند - از این رو «یوم الفصل» نامیده شده که در آن روز، میان خلاق جدایی ایجاد شده و حق از باطل تمیز داده خواهد شد و مورد داوری قرار خواهد گرفت.

2 - جداسازی میان خلاق و داوری میان حق و باطل ، از مهم ترین خصیصه روز قیامت

لیوم الفصل

توصیف روز قیامت به «یوم الفصل»، در سلسله آیات مربوط به حوادث قبل و بعد از برپایی قیامت، گویای برداشت یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 14 - 1

1 - شناخت ژرفای حقیقت و عظمت روز قیامت (روز داوری میان اهل حق و باطل) ، بس دشوار و دست نیافتنی برای بشر

و ما أدریک ما یوم الفصل

از تعبیر «و ما أدراک ..» (چه چیز آگاه ساخت تو را...) استفاده می شود: قیامت، حقیقتی بس بزرگ و عمیق است که کسی به

ص: 236

درستی و شایستگی از آن آگاه نیست و تنها در پرتو وحی الهی، قابل شناخت است.

351- حق ستیزان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 71 - 3, 2, 1

1 - کافران حق ستیز و ستیزه جو، در روز قیامت غل به گردن خواهند داشت .

الذین یجدلون .. إذ الأغلل فی أعنقهم

2 - کافران حق ستیز و ستیزه جو در قیامت، با زنجیر بر روی زمین کشان کشان برده می شوند .

و السلسل یسحبون

«سلسله» (مفرد «سلاسل») به معنای حلقه ای منظم از نظر طول است؛ یعنی، زنجیر. «سحب» (مصدر «یسحبون») به معنای کشاندن چیزی بر سطح زمین است.

3 - کافران حق ستیز و ستیزه جو، هنگام گرفتار شدن به عذاب الهی، به عمق بطلان راه خود و پیامد رفتارشان آگاه خواهند شد .

فسوف یعلمون . إذ الأغلل فی أعنقهم و السلسل یسحبون

برداشت یاد شده، از آن جا است که ظرف «إذ الأغلل ..» متعلق به «یعلمون» می باشد. «یسحبون» نیز حال از ضمیر «هم» در «فی أعناقهم» است؛ یعنی، به زودی می دانند آن گاه که غل در گردن هایشان باشد و با زنجیر کشان کشان برده می شوند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 72 - 1

1 - کافران حق ستیز و ستیزه جو، در قیامت به آب داغ و پر حرارت افکنده خواهند شد .

یسحبون . فی الحمیم

یکی از معانی «حمیم»، آب داغ و پر حرارت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 20 - 4

4- قیامت ، روز تحقّق هشدارها و انذارهای الهی برای کافران و حق ستیزان

و نفع فی الصور ذلک یوم الوعد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 26 - 5

5- ظهور ماهیت زشت حق ستیزان منکر پیامبران ، در روز قیامت *

سيعلمون غداً من الكذاب الأشر

احتمال دارد «غداً» اشاره به روز قیامت داشته باشد.

ص: 237

352- حق طلبان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 26 - 4

4 - تحقق قیامت ، به منظور جدا شدن و شفاف گردیدن صفوف حق مداران از باطل گرایان است .

قل یجمع بیننا ربنا ثم یفتح بیننا بالحقّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 21 - 1

1 - قیامت ، روز جدایی خوبان و بدان و حق مداران و باطل گرایان و داوری میان آنان است .

هذا یوم الفصل

«فصل» به معنای فاصله و جدایی میان دو شیء است و مقصود از آن در آیه شریفه، جدایی میان خوبان و بدان و حق پویان و باطل گرایان و داوری میان آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 40 - 3

3- قیامت ، روز جدایی حق از باطل و تمایز حق مداران از باطل گرایان

إنّ یوم الفصل میقتهم أجمعین

مراد از «فصل»، ممکن است جدا شدن صفوف حق و حق مداران، از باطل و باطل گرایان باشد.

353- حق گوئی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 38 - 12

12 - آنان که در قیامت ، رخصت سخن گفتن یافته اند ، سخنانی درست و به دور از هر گونه خطا خواهند گفت .

و قال صواباً

«قال» در «قال صواباً» به جای مضارع آمده است تا بر یقینی بودن آن دلالت کند. جمله «قال صواباً»، یا حالیه است و یا مستأنفه ای که وضعیت پس از اذن را بیان می کند.

ص: 238

354- حقانیت برپایی قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 73 - 9

9- فرمان خداوند بر تحقق روز قیامت، فرمانی حق و به دور از بطلان و بیهودگی است.

و یوم یقول کن فیکون قوله الحق

355- حقانیت حسابرسی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 8 - 7

7- سنجش اعمال در قیامت، حق و بر اساس عدل است.

و الوزن یومئذ الحق

برداشت فوق بر این اساس است که «الوزن» به معنای مصدری، یعنی سنجیدن باشد و «الحق» صفت برای خبر محذوف، که تقدیر آن چنین می شود: «الوزن یومئذ الوزن الحق». یعنی: سنجیدن در آن روز، سنجشی حق و بر اساس عدل است.

356- حقانیت قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 30 - 4

4- منکران معاد در قیامت به حقانیت رستاخیز با سوگند اقرار می کنند.

و لو تری إذ وقفوا علی ربهم قال ألیس هذا بالحق قالوا بلی وربنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 21 - 16، 8

8- برپایی قیامت، حقیقتی تردیدناپذیر است.

و أنّ الساعة لاریب فیها

جمله «لاریب فیها» جمله خبریه ای است که از آن، مبالغه در نهی، اراده شده است؛ یعنی، نباید در باره قیامت، تردید کرد؛ چه این که در موضوع قیامت، جایی برای تردید وجود ندارد!

16- معاد و برپایی قیامت، وعده حق و تخلف ناپذیر الهی است .

لیعلموا أنّ وعد الله حقّ وأنّ الساعة لا ریب فیها

عبارت «أنّ الساعة..» ممکن است تفسیر کننده «أنّ وعد الله حقّ» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 239

11 - در روز قیامت ، حقانیت وقوع آن روز ، و نادرستی انکار آن ، به رخ منکران قیامت کشیده می شود .

فهذا يوم البعث و لکنتم کنتم لاتعلمون

عبارت توییحی «فهذا يوم البعث» قرینه است بر این که متعلق «لاتعلمون» حقانیت وقوع قیامت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 18 - 6

6 - اهل ایمان ، آگاه به حقانیت رستاخیز و وقوع حتمی آن

و يعلمون أنّها الحقّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 32 - 5، 2

2 - برپایی قیامت ، وعده ای به حق از جانب خداوند و رخدادی حتمی و تخلف ناپذیر

إنّ وعد الله حقّ و الساعه لاریب فیها

عطف جمله «الساعه. ..» بر جمله «إنّ وعد الله حقّ»، می تواند تفسیری و یا از قبیل عطف خاص بر عام باشد. و در هر صورت، مطلب بالا را افاده می کند.

5 - صدور وعده قیامت ، از جانب خداوند ، خود کافی برای یقین به حقانیت آن

إنّ وعد الله حقّ و الساعه لاریب فیها

برداشت بالا- بدان احتمال است که «إنّ وعد الله حقّ» تمهید و زمینه چینی برای بیان شک ناپذیری مسأله قیامت «لا ریب فیها» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 20 - 6

6- برپایی قیامت و تحقق هشدار های الهی ، از مصادیق حق

و جاءت سكره الموت بالحقّ . . . ذلك يوم الوعيد

چنانچه «باء» در «بالحقّ» برای تعدیه و مرگ و سكرات آن زمينه آشكار شدن حقايق باشد، نفخ صور و حیات مجدد اخروی و تحقق هشدارهای الهی بی تردید مصداقی از همان حقايق خواهد بود که بر آدمی مكشوف می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 2 - 2

2- سخن الهی درباره وقوع قیامت و تخلف ناپذیر بودن آن ، حق و مبرا از هرگونه کذب و دروغ

لیس لوقعتها کاذبه

«کاذبه» می تواند مصدر باشد (نظیر «عافیة و عاقبة»). در این صورت لام در «لوقعتها»، به معنای «فی» است؛ یعنی، درباره واقع شدن قیامت دروغی وجود ندارد.

ص: 240

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 7 - 1

1 - برپایی قیامت و عذاب آن ، امری است ممکن و دارای حقیقت .

و نریه قریباً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 39 - 2

2 - برپایی قیامت ، حتمی و صحنه های آن ، سراسر حق و منزّه از هر گونه باطل است .

ذلک الیوم الحقّ

درباره «حقّ»، معانی گوناگونی گفته شده است از جمله این که این کلمه مصدر و به معنای لزوم و ثبوت است و نیز نقطه مقابل باطل را «حقّ» گویند (مصباح). هر گاه مصدری صفت قرار گیرد، بر مبالغه دلالت دارد؛ بنابراین «روز حق»؛ یعنی، روزی سراسر حق.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مطففین - 83 - 14 - 2

2 - قیامت ، حقیقت دارد و نباید آن را افسانه پنداشت .

الذین یکذّبون بیوم الدین . . . إذا تتلی علیه آیتنا قال أسطیر الأوّلین . کلاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مطففین - 83 - 15 - 1

1 - قیامت ، حقیقت دارد و نباید آن را افسانه پنداشت .

الذین یکذّبون بیوم الدین . . . قال أسطیر الأوّلین... کلاً

حرف «کلاً» یا به معنای حقّاً و یا برای «ردع» است و مخاطب را از پذیرش گفتار قبل، پرهیز می دهد.

357- حقوق در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- آل عمران - 3 - 161 - 12

12 - در قیامت به حق هیچ کس ظلمی نخواهد شد .

وهم لا یظلمون

ص: 241

358- حقیقت عمل در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 108 - 17، 19

17 - بازگشت همگان به سوی خداوند و آگاهی یافتن آنان از حقیقت کرده های خویش در قیامت، پرتوی از ربوبیت الهی است.

ثم إلى ربهم مرجعهم فينبئهم بما كانوا يعملون

19 - قیامت روز ظهور و برملا شدن اعمال آدمی و حقیقت آن است.

كذلك زينا لكل .. فينبئهم بما كانوا يعملون

359- حقیقت قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 49 - 6

6- قیامت ، حقیقتی خطیر و بیم آفرین برای انسان ها

و هم من الساعة مشفقون

«اشفاق» به معنای عنایت همراه با خوف است و هرگاه به وسیله «من» متعدی شود، معنای ترس در آن بیشتر خواهد بود (لسان العرب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 104 - 4

4- برپایی قیامت به معنای نیستی محض و نابودی کامل جهان طبیعت و آفرینش دوباره آن نیست ؛ بلکه به معنای در هم پیچیده شدن نظم کنونی آن و تبدیل به نظم نوین است .

يوم نطوى السماء كطي السجل للكتب

با توجه به تشبیه درهم پیچیدگی آسمان به پیچیده شدن طومار - که به معنای حفظ اصل و موجودیت آن همراه با از بین رفتن نظام حاکم بر آن است - مطلب یاد شده به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 144 - 4

4- قیامت ، روز رستاخیز انسان ها

یوم یبعثون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 68 - 3

3- مرگ و رستاخیز ، حقیقتی عام و در برگیرنده تمامی موجودات شعورمند آسمان ها و زمین و نه مخصوص انسان ها

و نفخ فی الصور فصعق من فی السموت و من فی الأرض . . . ثم نفخ فیہ أُخری فإذا هم ق

ص: 242

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 85 - 11

11 - حقیقت قیامت ، بازگشت انسان ها به سوی خداوند است .

و عنده علم الساعه و إليه ترجعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 3 - 3

3 - حقیقت قیامت و ژرفای عظمت آن ، تنها از راه وحی قابل شناخت و دستیابی است .

و ما أدريك ما الحاقه

آیات 13 تا 17 این سوره، در جهت بیان بخشی از حقایق مربوط به قیامت است. از مجموع آنها می توان استفاده کرد که حقایق عمیق قیامت، از طریق خود وحی برای انسان ها قابل شناخت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 14 - 3، 1

1 - شناخت ژرفای حقیقت و عظمت روز قیامت (روز داوری میان اهل حق و باطل) ، بس دشوار و دست نیافتنی برای بشر

و ما أدريك ما يوم الفصل

از تعبیر «و ما أدراك ..» (چه چیز آگاه ساخت تو را...) استفاده می شود: قیامت، حقیقتی بس بزرگ و عمیق است که کسی به درستی و شایستگی از آن آگاه نیست و تنها در پرتو وحی الهی، قابل شناخت است.

3 - حقیقت قیامت و ژرفای عظمت آن ، تنها از راه وحی قابل شناخت و دستیابی است .

و ما أدريك ما يوم الفصل

از این که آیه مورد بحث، در میان آیات مربوط به قیامت است قرار دارد، می توان استفاده کرد که حقایق عمیق قیامت، تنها از طریق خود وحی برای بشر قابل شناخت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 17 - 1

1 - شناخت حقیقت قیامت ، برای همگان میسر نیست .

و ما أدریک ما یوم الدین

استفهام «ما أدراک» (چه چیز تو را دانا ساخت)، حاکی از محرومیت عموم مردم از ابزار شناخت قیامت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 18 - 1

1 - انسان ، فاقد ابزار شناخت برای تصور قیامت و پی بردن به حقیقت آن

ثمّ ما أدریک ما یوم الدین

ص: 243

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انشقاق - 84 - 6 - 8

8 - قیامت ، میعاد ملاقات انسان با خداوند است .

فمَلْقِيَه

360- حقیقت کوبندگی قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قارعه - 101 - 3 - 2

2 - شناخت ابعاد قیامت و حقیقت حوادث کوبنده آن ، برای همگان امکان پذیر نیست .

و ما أدريک ما القارعه

361- حکمت در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 39 - 1

1 - روز قیامت ، روزی عظیم و برپایی آن کاری حکیمانه است .

ذلک الیوم الحقّ

«ذلک» اشاره به دور است. به قرینه «عذاباً قریباً» - در آیه بعد - مراد از دوری قیامت، تأخیر زمانی آن نیست؛ بلکه بیانگر عظمت والا و فراتر از حد تصور آن است. «حقّ» به چیزی گفته می شود که براساس حکمت پدید آمده باشد.

362- حل اختلاف در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 25 - 9

9 - قیامت ، روز پایان اختلافات و حل شدن نهایی آنها است .

إنّ ربّک هو یفصل بینهم یوم القیمه فیما کانوا فیه یختلفون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 3 - 17

17 - قیامت ، روز پایان و فیصله یافتن اختلافات فکری و عقیدتی بشر

إِنَّ اللَّهَ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ فِي مَا هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ

ص: 244

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 10 - 2

2- قیامت، صحنه روشن شدن حقایق و حل اختلافات انسان ها به وسیله خداوند

و ما اختلفتم فیه من شیء فحکمه إلی الله

برداشت یاد شده بنابر این نکته است که حکم الهی در «فحکمه» جنبه عینی و واقعی داشته باشد؛ یعنی، آشکارکردن حقایق در مورد اختلافات، با توجه به آیات پیشین - که در زمینه قیامت بود - به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 17 - 1

1 - قیامت روز داوری بین مردم و رفع اختلافات آنان

یوم الفصل

«فصل»؛ یعنی، جداسازی دو چیز از یکدیگر به گونه ای که میان آن دو فاصله افتد. اطلاق این کلمه بر روز قیامت، به اعتبار روشن شدن حق از باطل و یا پایان دادن به اختلاف مردم و قضاوت در میان آنان است. (مفردات راغب)

363- حوادث قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 1 - 4

4- حسابرسی، از رخداد های مهم قیامت است.

اقترب للناس حسابهم

آغاز شدن سوره با طرح مسأله حسابرسی و بیان آن از میان دیگر رخداد های قیامت، بیانگر مطلب یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 15 - 5

5- طرح جزئیات حوادث قیامت در قرآن، نشانه وحی بودن آن

جمله «إِنَّه لَقَوْلِ رَسُولٍ» در آیات بعد - که سوگندهای مکرر در این آیات، مربوط به آن است - از انتساب قرآن به فرستاده الهی حکایت دارد. حرف «فاء» در آیه شریفه، مجموعه را بر آیات پیشین تقریر کرده است که درباره حوادث قیامت بود؛ یعنی، حال که رخدادهای قیامت و آینده جهان را بیان کردیم، جای آن دارد که قرآن را به مبدأ وحی مربوط بدانید.

364- حیوانات در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 38 - 9

9- حیوانات دارای نوعی اراده، اختیار، شعور و تکلیف و جزا و پاداش در قیامت

أمم أمثالکم . . . ثم إلی ربهم یحشرون

365- حیوانات وحشی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 5 - 2، 1

1 - حیوانات غیر اهلی با مشاهده حوادث برپایی قیامت، پناهگاه‌های خود را ترک کرده، گرد هم جمع خواهند شد.

وإذا الوحوش حشرت

«وحوش» جمع «وَحْش» است. به حیواناتی که در خشکی زندگی می‌کنند و با یکدیگر الفت نمی‌گیرند، «وَحْش» و «وحشی» - که گویا حرف یاء در آن برای تأکید است - گفته می‌شود (مصباح). «حشر»؛ یعنی، «جمع» (لسان العرب). راغب می‌گوید: «حشر»؛ یعنی، بیرون آوردن گروهی از جایگاهشان و متوجه ساختن آنان به جنگ و نظایر آن، بنابراین حشر حیوانات؛ یعنی، بیرون شدن آنها از پناهگاه خود و جمع گشتن آنها گرد یکدیگر.

2 - شدت هول و هراس حیوانات از حوادث پایانی دنیا، جایی برای فکر تهاجم به یکدیگر در خیال آنان باقی نمی‌گذارد.

وإذا الوحوش حشرت

مراد از «حشر حیوانات» محسور شدن آنها در قیامت و یا اجتماعشان هنگام ترس از حوادث آغازین قیامت است. ذکر این حادثه در میان حوادث پایانی دنیا و تقارن آن با «رها شدن شتران آبستن» (وإذا العشار عطلت)، شواهدی بر دومین احتمال است.

366- خائنان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 161 - 6، 7، 8، 11، 16

6 - روز رستاخیز، عرصه حشر خیانتکاران به همراه آنچه (اموال و . . .) در آن خیانت کرده اند.

و من يغلل يأت بما غلّ يوم القيمه

در برداشت فوق، «باء» در «بما غلّ»، باء مصاحبت گرفته شده است.

7- تجسم رفتار ناپسند خیانتکاران در روز رستاخیز

و من يغلل يأت بما غلّ يوم القيمه

برخی برآنند که مراد از «ما غلّ»، آن مالی که در دنیا مورد خیانت واقع شده، نیست؛ بلکه گناه خیانتکاری در قیامت تجسم می یابد و خیانتکار همراه آن گناه مجسم در صحنه قیامت حاضر می شود.

8- رسوایی و مجازات خیانتکاران در قیامت

ص: 246

و من يغلل يأت بما غلّ يوم القيمه ثم توفّي كلّ نفس ما كسبت

11 - خیانتکاران، دریافت کنندگان کامل (بدون کم و زیاد) جزای رفتار ناپسند خویش، در روز رستاخیز

و من يغلل . . . ثم توفّي كلّ نفس ما كسبت و هم لا يظلمون

16 - به مجازات رسیدن خیانتکاران در اموال امام در قیامت

و من يغلل يأت بما غلّ

امام صادق (ع): الغلول كلّ شیء غلّ عن الامام.

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 205، ح 148؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 324، ح 2.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 109 - 5, 6, 2

2 - در روز قیامت، هیچکس توان دفاع از خائن را در برابر خداوند ندارد.

هأنتم هؤلاء جدلتم . . . فمن يجدل الله عنهم يوم القيمه

5 - دادخواهی خداوند از خیانت پیشگان در قیامت

فمن يجدل الله عنهم يوم القيمه

6 - در قیامت، مانعی در برابر اجرای حکم الهی در مورد خائنان نخواهد بود.

فمن يجدل الله عنهم يوم القيمه ام من يكون عليهم وکیلا

367- خبر از قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 67 - 4

4 - نقش حیاتی و سازنده اخبار و اطلاعات مربوط به توحید، قیامت و رسالت پیامبر اسلام برای بشر

قل هو نبؤا عظیم

1 - اخبار مهم و سودمند مربوط به توحید، قیامت و رسالت پیامبراسلام، از سوی مشرکان و کافران مورد بی‌اعتنایی و اعراض قرار می‌گرفت.

قل هو نبؤا عظیم . انتم عنه معرضون

3 - اخبار مربوط به توحید، قیامت و رسالت پیامبراسلام، درخور تأمل و تفکر

هو نبؤا عظیم . انتم عنه معرضون

محکوم کردن روی گردانی از اخبار بزرگ و سودمند مربوط به قیامت و .. و بی‌اعتنایی به آنها، می‌رساند که انسان باید به تأمل و اندیشه در آنها پردازد و از آنها روی گردانی نکند.

368- خجلت در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 14 - 11

11 - سرافکنندگی و شرمندگی ، از جمله عذاب های روز قیامت است .

و لو تری إذ المجرمون ناكسوا رؤوسهم .. فذوقوا بما نسيتم لقاء يومكم هذا

«هذا» می تواند مفعول فعل «ذوقوا» باشد و مشارالیه آن مضمون «ناکسوا رؤوسهم ..» باشد.

369- خدا در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 110 - 4

4 - خداوند ، در روز قیامت و در مجمع پیامبران ، نعمت های ارزانی شده به عیسی و مادرش مریم را به وی یادآوری خواهد کرد .

يوم يجمع الله الرسل فيقول .. اذ قال الله يعيسى ابن مريم اذكر نعمتي عليك وعل

كلمه «اذ» در «اذ قال الله» بدل اشتمال برای كلمه «يوم ..» می باشد.

370- خداترسان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 40 - 2، 1

1 - حاضران در قیامت ، به دو دسته متمایز طغیان گران و خداترسان دور از هوا و هوس ، تقسیم خواهند شد .

فأما من طغى .. وأما من خاف مقام ربّه

در ترکیب آیات حاضر، گفته شده است که جمله «فإذا جاءت الطامة الكبرى» حاوی ادات شرط و فعل شرط است و تقسیم حاضران به دو دسته - که از جملات «فأما من طغى ..» و «أما من خاف...» استفاده می شود - جزای آن است.

2 - خداترسان دور از هواپرستی با حضور در صحنه قیامت ، کردار خویش را به یاد آورده و جزای آن را خواهند دید .

يوم يتذکر .. وأما من خاف مقام ربّه ونهى النفس عن الهوى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 38 - 2

2- انسان های پاک ، تذکرپذیر ، هدایت جو و خداترس ، در قیامت چهره ای نورانی خواهند داشت .

لعلّه یزگی . اویذگر ... جاءک یسعی . و هو یخشی ... وجوه یومئذ مسفره

ص: 248

371- خرافه بودن قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مطففین - 83 - 13 - 11

11 - منکران قیامت ، آن را خرافه ای ساخته و پرداخته افسانه پردازان پیشین می دانند .

و ما یکذب به إلا .. قال أسطیر الأولین

372- خزاین قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 9 - 17

17 - « فی الخبر النبوی (صلی الله علیه و آله) أنه یفتّح للعبد یوم القیامه علی کلّ یوم من ایّام عمره أربعه و عشرون خزانهً . . . یفتّح له خزانهً . . . فیراهما فارغهً لیس فیها ما یسرّه و لا ما یسؤوه و هی الساعه التي نام فیها أو اشتغل فیها بشیء من مباحات الدنیا فینالها من الغبن و الأسف علی فواتها . . . ما لا یوصّف و من هذا قوله تعالی : « ذلک یوم التغابن » ؛

در روایتی از پیامبر (صلی الله علیه و آله) آمده که برای بنده در قیامت، برای هر روز از ایام عمرش 24 خزانه باز می شود . . . خزانه ای برای او باز می گردد که آن را خالی می بیند و چیزی که او را خوشحال یا ناراحت کند در آن نیست. این همان ساعتی است که در آن خوابیده و یا مشغول کارهای مباح دنیا بوده است. پس غبن و تأسف بر از دست دادن آن ساعت، به او دست می دهد . . . به اندازه ای که قابل توصیف نیست و در همین باره است سخن خدای تعالی: و ذلک یوم التغابن».

373- خصلتهای انسان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 23 - 7

7 - قیامت، صحنه بروز ملکات و خصلتهای تثبیت شده و پنهان آدمی

و الله ربنا ما کنا مشرکین

مشرکان در قیامت دروغ می گویند، حال آنکه برای آنان فایده ای ندارد. دلیل این کار، به فرموده صاحب المیزان، رسوخ خصلت دروغگویی در آنهاست.

374- خضوع در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 249

6- ظهور حیات حقیقی و فنا ناپذیر خداوند و قیومیت او بر هستی در قیامت، مایه خضوع و ذلت عمیق آدمیان در برابر او خواهد شد.

و عنت الوجوه للحیّ القیوم

375- خطاکاران در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 37 - 1

1- « غسلین » (خونابه و چرک) ، غذای مخصوص خطاپیشگان در قیامت

غسلین . لا یأکله إلاّ الخیط-ون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 23 - 6

6- خطاکاران در قیامت با مشاهده جهنم، فرصت های از دست رفته را به یاد آورده و متوجه آثار و پیامد های کردار خویش می گردند.

یومئذ یتذکر الإنسن

«ال» در الإنسان»، ممکن است عهد ذکری و اشاره به انسانی باشد که در آیات پیشین، فریفته نعمت ها و شکر گزاف تنگدستی ها معرفی شده است. هم چنین می تواند برای استغراق باشد و تذکر یافتن را به همه انسان ها تعمیم دهد. آیات بعد، احتمال نخست را تقویت می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 24 - 1

1- خطاکاران در قیامت، فرورفته در حسرت و پشیمان از ترک ذخیره سازی توشه آخرت

و جایء یومئذ بجهنّم . . . یقول یلیتینی قدّمت لِحیاتی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 26 - 1

1 - خداوند در قیامت ، خطاکاران را چنان به بند می کشد که از هیچ کس ساخته نیست .

و لایوثق وثاقه أحد

ضمیر «وثاقه» به «ربک» در آیات پیشین برمی گردد. «وثاق» اسم مصدر برای «ایثاق» (به بند کشیدن) است؛ نظیر عطا و اعطاء. این کلمه به معنای آنچه چیزی را با آن ببندند، نیز آمده است (مفردات راغب)، ولی این معنا با ترکیب آیه شریفه سازگار نیست.

ص: 250

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قارعه - 101 - 9 - 4

4 - تشبیه خطاپیشگان در قیامت ، به جان باختگانی که تحمّل مرگ آنان برای مادرشان هلاکت آفرین است . *

فأُمَّه هاویه

فعل «هوی» در معانی مختلفی - از جمله «سَقَطًا» و «مات» - به کار رفته است (قاموس). بنابر معنای دوم، کلمه «هاویه»، به معنای «هالکه» خواهد بود نسبت دادن هلاکت به مادر کسی که میزان اعمال او سبک است، کنایه از عظمت سختی های وارد بر وی است؛ به گونه ای که در آن موارد، مادران تاب تحمّل چنین وضعی را برای فرزند خود نداشته و هلاک خواهند شد. در این صورت مرجع ضمیر «هی» در آیه بعد، عنوان «داهیه» (مصیبت بزرگ) خواهد بود که مفاد جمله «فأُمَّه هاویه» است.

376- خطر غفلت از قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 16 - 1

1 - خداوند در وادی طوی ، خطر منکران قیامت را در بازداشتن موسی (ع) از توجه به قیامت ، به او گوشزد کرد و او را از فریب کاری آنان برحذر داشت .

فاعبدنی . . . فلا یصدّک عنها من لایؤمن بها

ضمیرهای «عنها» و «بها» به «الساعه» (در آیه قبل) برمی گردد.

377- خنده در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 43 - 5

5 - قیامت ، روز خنده و گریه خلائق *

ثمّ یجزیه الجزاء الأوفی . . . و أنّه هو أضحک و أبکی

برداشت یاد شده بدین احتمال است که این آیه - به قرینه آیات پیشین - در ارتباط با قیامت باشد.

378- خنده رویان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 39 - 1

1 - گروهی از مردم ، با چهره های خندان در صحنه قیامت حضور خواهند داشت .

ضاحکه

ص: 251

379- خواسته های اخروی مکذبان قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 13 - 3

3 - تکذیب کنندگان قیامت ، به هنگام گرفتاری در تنگنای آتشین دوزخ ، مرگ و نابودی خویش را خواهند خواست .

و إذا ألقوا منها مكاناً ضيقاً مقرّنين دعوا هنالك ثبوراً

«ثبوراً» به معنای هلاکت است و «دعا» (ریشه «دعوا») به معنای خواندن با صدای بلند است و مقصود از «دعوا» این است که تکذیب کنندگان قیامت، فریاد می کشند و مرگ را آرزو و طلب می کنند.

380- خواسته های مکذبان قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 6 - 2

2- منکران ربوبیت خدا و کافران به قیامت از سر استهزا و ناباوری ، خواهان تعجیل در فرارسیدن عذاب های موعود

یستعجلونک بالسیئه

«استعجال» (مصدر يستعجلون) به معنای درخواست عجله است. حرف «باء» در «بالسیئه» برای تعدیه و «ال» در آن عهد ذهنی است ؛ یعنی، آن بدی و مراد از آن به قرینه «قد خلت من قبلهم المثلات» عذاب است. بنابراین «یستعجلونک بالسیئه» ؛ یعنی، از تو می خواهند در آوردن آن عذاب وعده داده شده تعجیل کنی.

381- خوبان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 21 - 1

1 - قیامت ، روز جدایی خوبان و بدان و حق مداران و باطل گرایان و داوری میان آنان است .

هذا يوم الفصل

«فصل» به معنای فاصله و جدایی میان دو شیء است و مقصود از آن در آیه شریفه، جدایی میان خوبان و بدان و حق پویان و باطل گرایان و داوری میان آنان است.

382- خورشید در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 252

1 - خورشید در آستانه آخرت ، با چرخاندنی شدید در هم پیچانده شده و خاموش خواهد شد .

إذا الشمس كورت

«کُور» و «تکویر» به معنای پیچاندن است، جز این که «تکویر» بر مبالغه نیز دلالت دارد. مراد آیه شریفه این است که خورشید، به شدت بهم پیچانده خواهد شد. برخی «تکویر شمس» را به معنای نابود ساختن خورشید و گروهی دیگر به معنای از بین بردن نور آن دانسته اند. (لسان العرب)

5 - « عن النبي (صلى الله عليه وآله) قال : الشمس والقمر مَكُورَانِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ;

از پیامبر (صلی الله علیه و آله) روایت شده که فرمود: خورشید در روز قیامت به هم پیچانده شده و ماه نیز چنین خواهد شد».

383- خویشاوندان اصحاب یمین در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انشقاق - 84 - 9 - 6

6 - « قاسم بن محمد عن عليّ قال : سمعت أبا عبد الله (ع) يقول : إنّ الله تبارك و تعالی إذا أراد أن يحاسب المؤمن أعطاه كتابه بيمينه و حاسبه . . . و هو قول الله عزّوجلّ « . . . و ينقلب إلى أهله مسروراً » قلت : أئ أهل ؟ قال : أهله في الدنيا هم أهله في الجنّة إن كانوا مؤمنين ؛

قاسم بن محمد از علی [بن ابی حمزه] روایت نموده که گفت: از امام صادق (ع) شنیدم که می فرمود: خدای تبارک و تعالی، زمانی که بخواهد شخص مؤمن را محاسبه کند، نامه عملش را به دست راست او می دهد و او را محاسبه می کند . . . و این است سخن خدای عزّوجلّ «... و ينقلب إلى أهله مسروراً». گفتم: مراد کدام اهل است؟ فرمود: آنان که در دنیا اهل او بودند؛ اگر مؤمن باشند در آخرت نیز اهل او خواهند بود».

384- خویشاوندان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 18 - 4، 5

4 - در قیامت ، حتی خویشاوندان هم از به دوش کشیدن بارگناه کسان خود ، سر باز می زنند .

و إن تدع مثقلة إلى حملها لا يحمل منه شيء و لو كان ذا قری

5- بی یآوری انسان در قیامت ، حتی از سوی خویشاوندان خود

وإن تدع مثقلة إلى حملها لا يحمل منه شيء ولو كان ذا قربى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 10 - 2، 1

1- در روز رستاخیز ، هیچ دوست صمیمی و خویشاوندی ، از حال دیگری جو یا نمی شود .

ص: 253

«حمیم» به فردی می گویند که به انسان نزدیک و دلسوز باشد. از مصادیق بارز آن، خویشاوندان و دوستان صمیمی و دلسوز است.

2- در روز محشر، هیچ خویشاوندی و دوست صمیمی از یکدیگر استمداد نمی کند.

یکی از کاربردهای واژه «سؤال»، طلب و درخواست (استمداد) است. برداشت یاد شده مبتنی بر این معنا است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 11 - 2

2- اهل محشر، در عین دیدن و شناختن کامل خویشان و دوستان صمیمی خود، از حال آنان جو یا نشده و از آنان استمداد نخواهند کرد.

و لایسئل حمیم حمیمًا . یبصرونهم

برداشت یاد شده، مبتنی بر این احتمال است که جمله «یبصرونهم»، حال برای جمله پیشین (لایسئل حمیم حمیمًا) باشد.

385- خویشاوندان مؤمنان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انشقاق - 84 - 9 - 6

6- « قاسم بن محمد عن علی قال : سمعت أبا عبد الله (ع) يقول : إنَّ الله تبارک و تعالی إذا أراد أن یحاسب المؤمن أعطاه کتابه بيمينه و حاسبه . . . و هو قول الله عزوجلّ « . . . و ینقلب إلى أهله مسروراً » قلت : أئ أهل ؟ قال : أهله فی الدنيا هم أهله فی الجنة إن كانوا مؤمنین ؛

قاسم بن محمد از علی [بن ابی حمزه] روایت نموده که گفت: از امام صادق (ع) شنیدم که می فرمود: خدای تبارک و تعالی، زمانی که بخواهد شخص مؤمن را محاسبه کند، نامه عملش را به دست راست او می دهد و او را محاسبه می کند . . . و این است سخن خدای عزوجلّ « . . . و ینقلب إلى أهله مسروراً ». گفتم: مراد کدام اهل است؟ فرمود: آنان که در دنیا اهل او بودند؛ اگر مؤمن باشند در آخرت نیز اهل او خواهند بود.

386- خویشاوندی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - خویشاوندی با پیامبران و از نسل ایشان بودن ، در قیامت کارساز نبوده و موجب رهایی از پیامد های اعمال نخواهد شد .

تلک أمة قد خلت لهما ما كسبت و لكما ما كسبتم

بیان این معنا که پاداش عمل پیامبران برای دیگران سودمند نخواهد بود، در خطاب کسانی که از نسل پیامبرانی چون ابراهیم، اسحاق و یعقوب هستند، گویای برداشت فوق است.

ص: 254

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 141 - 10

10 - خویشاوندی با پیامبران و از نسل ایشان بودن ، در قیامت کارساز نبوده و موجب رهایی از پیامد های اعمال نخواهد شد .

تلک أمه قد خلت لها ما کسبت و لکم ما کسبتم

بیان این معنا - که پاداش عمل پیامبران برای دیگران سودمند نخواهد بود - در خطاب به کسانی که از نسل پیامبرانی چون: ابراهیم، اسحاق و یعقوب هستند، گویای برداشت فوق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 3 - 60 - 1,6

1 - پیوند های خویشاوندی و خانوادگی ، بی ثمر در روز قیامت

لن تنفعکم أرحامکم

6 - قیامت روز گسسته شدن پیوند ها و جدایی خویشاوندان و فرزندان از والدین

لن تنفعکم . . . یوم القیمه یفصل بینکم

387- خیرگی چشم در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 42 - 10,6

6- خیره شدن چشمان ستمگران و مبهور ماندن آنان از شدت ترس در روز قیامت

ولا تحسبنّ الله غفلاً عمّا یعمل الظلمون إنّما یؤخّرم لیوم تشخص فیہ الأبصر

10- قیامت ، روز خیره شدن چشم ها از شدت ترس و هولناکی آن

لیوم تشخص فیہ الأبصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 43 - 1,2,3

1- ستمگران ، در قیامت ، شتابان و با ترس و ذلت سر برافراشته و چشم دوخته ، محشور خواهند شد .

و لا تحسبنّ الله غفلاً عمّا يعمل الظلمون . . . مهطعین مقنعی رءوسهم

«اهطاع» به معنای حرکت سریع همراه با ترس است و «اقناع» به معنای سر برافراشتن و خیره شدن چشم به چیزی با حالت ذلت و خواری است (لسان العرب).

2- ستمگران بر اثر وحشت روز قیامت ، از حرکت پلک های چشم ناتوان و دلشان تهی از تدبیر و چاره جویی خواهد بود .

يعمل الظلمون . . . لا یرتدّ إلیهم طرفهم و أفندتهم هوآء

3- شدت وحشت و اضطراب و بهت زدگی غیر قابل توصیف ستمگران در قیامت

يعمل الظلمون . . . مهطعین مقنعی رءوسهم لا یرتدّ إلیهم طرفهم و أفندتهم هوآء

ص: 255

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 102 - 4

4- مجرمان در لحظه حضور در قیامت ، با نگرانی به فرجام خویش چشم دوخته و مات و حیرت زده خواهند بود .

و نحشر المجرمین یومئذ زرقاً

«زرقاً» حال برای «المجرمین» است و مفرد آن «أزرق» یا «زرقاء» به کسی گفته می شود که سفیدی چشم او سیاهی آن را بپوشاند (لسان العرب). این حالت نشان چشم دوختن و خیره شدن مجرمان است و از اضطراب شدید درونی آنان حکایت دارد. برخی گفته اند: سفید شدن چشم، ملازم با کوری آن است (لسان العرب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 97 - 4

4- خیرگی و بهت زدگی کافران هنگام برپایی قیامت

واقترَب الوعد الحقّ فإذا هی شخّصه أبصر الذین کفروا

«شخص» به معنای دوختن چشم به یک شیء، بدون تحرک است غالباً چنین حالتی برای افراد مبهوت پیش می آید.

388- در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 38 - 6

6- پیروی کنندگان از رهنمودها و هدایت های الهی ، هیچ ترس و اندوهی در قیامت نخواهند داشت .

فمن تبع هدای فلاخوف علیهم ولا هم یحزنون

کلمه «خوف» (ترس و نگرانی) نکره است و چون پس از حرف نفی واقع شده، معنای شمول را می رساند؛ یعنی: هیچ خوف و ترسی بر آنان نیست. همچنین فعل، آن گاه که منفی شود، دلالت بر نبود همه مصداقها دارد. بنابراین «ولا هم یحزنون» یعنی هیچ حزن و اندوهی ندارند.

389- درجات قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 132 - 3

3 - قیامت، روز اعطای درجات و یا سقوط به درجات است.

و لکل درجت مما عملوا

اگر چه در آیه شریفه تنها درجات مذکور شده است، ولی شامل درجات نیز می گردد. چون درجات و درجات آمیخته به یکدیگرند.

ص: 256

390- درخشندگی صورت در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 23 - 5

5 - « قال علی بن موسی الرضا (ع) فی قول اللّٰه عزّوجلّ: « وجوه یومئذ ناضره . إلی ربّها ناظره » یعنی مشرقه تنتظر ثواب ربّها ;

امام رضا(ع) درباره سخن خدای عزّوجلّ: «وجوه یومئذ ناضره . إلی ربّها ناظره» فرمود: یعنی (صورت هایی در آن روز) درخشیده است و در انتظار ثواب پروردگارشان اند».

391- درخواست برپایی قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 158 - 2

2- تحقق برخی از آیات الهی (برخی از حقایق مطرح شده در قرآن، مانند قیامت) از شرایط مشرکان تکذیب کننده قرآن برای ایمان به آن

هل ينظرون إلا أن . . . یأتی بعض آیت ربک

مراد از «بعض آیات ربک»، به دلیل «لا ینفع نفساً إیمانها»، آیتی است که مشاهده آن، حتی منکران قرآن را به ایمان وامی دارد. بنابراین می توان گفت مقصود، قیامت و مانند آن است. گفتنی است تکرار فعل «إیتیان» (تأتیهم، یأتی ربک و یأتی بعض آیات) در آیه شریفه حکایت از تفاوت معنای اراده شده از هر یک دارد. «إیتیان» در «یأتی بعض آیات» به معنای تحقق یافتن است.

392- درخواست تعجیل در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 14 - 3

3 - کافران ، از روی ناباوری خواستار تعجیل در برپایی قیامت

یسئلون أیّان یوم الدین . . . هذا الذی کنتم به تستعجلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 27 - 4

4 - کافران و منکران معاد ، خواستار تحقق سریع وعده برپایی قیامت

و يقولون متى هذا الوعد . . . وقيل هذا الذي كنتم به تدعون

«تدعون» می تواند از ماده «دعا» باشد. در این صورت به معنای «تطلبون» (درخواست می کردید) خواهد بود. برداشت یاد شده مبتنی بر این معنا است.

ص: 257

393- دردناکی دود قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 11 - 3

3- تهدید مشرکان حق ستیز مکه ، از سوی خداوند به عذابی دنیوی و تیره کننده زندگی

فارتقب یوم تأتی السماء بدخان مبین

برداشت یاد شده بنابراین نکته است که «دخان مبین»، کنایه از تیره روزی و عذاب دنیوی باشد، چه این که برخی از مفسران این آیه را پاسخی به دعای پیامبر (صلی الله علیه و آله) دانسته اند که از خداوند خواست تا برای بیدار شدن مشرکان، آنان را به قحطی ای همچون دوران یوسف مبتلا کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 11 - 3

3- دود های متراکم قیامت ، شکنجه آور ، دردآفرین و در بر گیرنده تمامی کفرپیشگان

یغشی الناس هذا عذاب الیم

ممکن است این آیات در مورد عذاب اخروی باشد.

394- درک حقایق در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 101 - 9، 8

8- چشم های نابینا در برابر حق ، در قیامت ، شعله های آتش دوزخ را خواهد دید .

و عرضنا جهنم یومئذ للکفرین عرضًا . الذین کانت أعینهم فی غطاء عن ذکری

عرضه شدن جهنم بر کافران در قیامت و رویت آن، عقوبتی متناسب با بهره نبردن آنان از بینایی برای شناخت خداوند است، همانگونه که گوش ناشنوی آنان نیز صدای جهنم را در خواهد یافت، زیرا، عرضه جهنم، محدود به عرضه بصری نیست.

9- گوش های عاجز از دریافت پیام های خداوند ، در قیامت ، شنوای صدای دوزخ خواهد بود .

و عرضنا جهنم .. الذین ... کانوا لایستطیون سمعًا

395- درک عظمت قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 14 - 1

ص: 258

1 - شناخت ژرفای حقیقت و عظمت روز قیامت (روز داوری میان اهل حق و باطل) ، بس دشوار و دست نیافتنی برای بشر

و ما أدریک ما یوم الفصل

از تعبیر «و ما أدراک..» (چه چیز آگاه ساخت تو را...) استفاده می شود: قیامت، حقیقتی بس بزرگ و عمیق است که کسی به درستی و شایستگی از آن آگاه نیست و تنها در پرتو وحی الهی، قابل شناخت است.

396- درک قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قارعه - 101 - 3 - 2

2- شناخت ابعاد قیامت و حقیقت حوادث کوبنده آن ، برای همگان امکان پذیر نیست .

و ما أدریک ما القارعه

397- درک کمبودها در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 125 - 5

5- آدمیان در قیامت ، کمبودها و کاستی های خویش را درک و احساس خواهند کرد .

قال ربّ لم حشرتنی أعمی

398- درک ویژگیهای قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قارعه - 101 - 3 - 3

3- پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، در شناخت ویژگی های قیامت ، نیازمند تعلیم الهی است .

و ما أدریک ما القارعه

خطاب در آیه شریفه گرچه متوجه شخص پیامبر (صلی الله علیه و آله) نیست؛ ولی چون آن حضرت خطاب را دریافت کرده است، او نیز از زمره مخاطبان خواهد بود.

399- درکات قیامت

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

5 - انعام - 6 - 132 - 3

ص: 259

3- قیامت، روز اعطای درجات و یا سقوط به درجات است.

و لکل درجت مما عملوا

اگر چه در آیه شریفه تنها درجات مذکور شده است، ولی شامل درجات نیز می گردد. چون درجات و درجات آمیخته به یکدیگرند.

400- دروغ در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- انعام - 6 - 24 - 1

1 - مشرکان در قیامت به دروغ منکر شرک ورزی خویش در دنیا می شوند.

والله ربنا ما كنا مشركين. انظر كيف كذبوا على أنفسهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- انعام - 6 - 28 - 11

11 - مشرکان حتی در قیامت دروغ می گویند.

فقالوا يلبتنا نرد ولا نكذب . . . و إنهم لكذوبون

401- دروغگویان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 29 - 16

16- قیامت ، روز تمایز مؤمنان راستین از مدعیان دروغین

بل نزنکم کذبین . . . إنهم ملقوا ربهم

402- دروغگویی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 28 - 19، 20

19- کافران در قیامت ، در دفاع از خود به دروغ گویی خواهند پرداخت .

ما کتّا نعمل من سوء بلی إن الله علیم بما کنتم تعملون

20- امکان دروغ گویی در قیامت

ما کتّا نعمل من سوء بلی إن الله علیم بما کنتم تعملون

ص: 260

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 55 - 11، 12

11 - کافران ، در قیامت ، دروغ پردازی می کنند .

و یوم تقوم الساعة یقسم المجرمون ما لبثوا .. کذلک کانوا یؤفکون

از جمله معنای «إفک»، انصراف از راستی در گفتار به دروغ گویی است (مفردات راغب).

12 - دروغ پردازی ، در قیامت ، ممکن است .

و یوم تقوم الساعة یقسم المجرمون .. کذلک کانوا یؤفکون

403- دریاها در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 6 - 2، 1

1 - دریا ها در آستانه قیامت ، لبریز شده و آب آن به اطراف سرازیر خواهد گشت .

و إذا البحار سجّرت

«سَجَّرَ» و «سَجَّرَ» به معنای «مَلَأَ» (پر گردانید) است. برخی «تسجیر» را به معنای «تفجیر» (روان ساختن) گرفته اند (لسان العرب). بنابراین «سَجَّرَ» - که تشدید آن برای مبالغه است - یعنی کاملاً لبریز و به اطراف سرازیر گشت. فَرَّاء گفته است: «مسجّر»؛ یعنی، آنچه آب آن فروکش کرده باشد (لسان العرب) و قاموس «مسجور» را شعلهور شده معنا کرده است. براساس این دو معنا، آب دریاها تبخیر شده و نابود خواهد گشت.

2 - آب دریا ها ، هنگام پیدایش نشانه های قیامت ، به شدت داغ و جوشان خواهد شد . *

و إذا البحار سجّرت

«مسجور»؛ یعنی، شعلهور شده (قاموس). این احتمال که «سَجَّرَ»، ناظر به این معنا باشد، منتفی نیست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 3 - 1

1 - پیدایش شکاف های وسیع و فراوان در دریا ها و راه یافتن آب آنها به نقاط دیگر زمین ، در آستانه قیامت

وإذا البحار فجرت

«فجر» به معنای ایجاد شکاف وسیع (مفردات راغب) و باز شدن راه (مقایس اللغه) است. باب تفعیل این کلمه، دلالت بر کثرت دارد.
(تاج العروس)

404- دشمنان خدا در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 19 - 2

ص: 261

2 - دشمنان خدا از پراکنده شدن و فرار در مسیر حرکت به طرف جهنم ، باز داشته می شوند .

و یوم یحشر أعداء الله إلى النار فهم یوزعون

«وزع» (مصدر «یوزع») به معنای منع و باز داشتن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 3 - 4

4 - « عن الزهري قال : سمعت علي بن الحسين (ع) يقول : . . . « إذا وقعت الواقعة » یعنی القيامة ليس لوقعتها كاذبه . « خافضه » خفضت و الله بأعداء الله إلى النار « رافعه » رفعت و الله أولياء الله إلى الجنة . . . ;

زهري گوید: از امام سجاد(ع) شنیدم که با استناد به آیه «إذا وقعت الواقعة» می فرمود: . . . یعنی، هرگاه قیامت واقع شود، که در وقوع آن دروغ راه ندارد. [قیامت] «خافضه» است؛ به خداوند سوگند! دشمنان خدا را به زیر می کشد و به سوی جهنم [روانه می کند] و «رافعه» است؛ به خدا سوگند اولیای خدا را بالا می برد و به سوی بهشت [هدایت می کند]...».

405- دشمنی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 27 - 2

2 - گفت و گوی اعتراض آمیز و خصومت گونه مشرکان فریب خورده با پیشوایان فریب کار خود بر سر راه دوزخ

و ققوهم . . . و أقبل بعضهم على بعض يتساءلون

مقصود از «علی بعض» - به قرینه سه آیه بعد (و ما كان لنا عليكم من سلطان و. .) - پیشوایان فریب کاراند. بر این اساس، گفت و گوی مشرکان با پیشوایان شان از سر اعتراض و خصمانه خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 67 - 1

1 - تبدیل شدن دوستی های غیرخدایی ، به عداوت و دشمنی در قیامت

الأخلاء يومئذ بعضهم لبعض عدو إلا المتقين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1- موجودات مورد پرستش مشرکان ، دشمن ایشان در صحنه رستاخیز

وإذا حشر الناس كانوا لهم أعداء

ص: 262

406- دشنام در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 25 - 14

14 - ناسزاگویی و لعن دیگران ، در روز قیامت ، امری ممکن است .

ثمّ يوم القيامة يكفر بعضكم ببعض و يلعن بعضكم بعضاً

407- دفاع از خود در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 111 - 1،3

1- قیامت ، روز دفاع سرسختانه هر انسانی از خویش (عقاید ، رفتار و انگیزه ها)

يوم تأتي كلّ نفس تجدل عن نفسها

3- تلاش و توجه هر فردی در قیامت ، تنها معطوف به دفاع از شخص خویش است .

يوم تأتي كلّ نفس تجدل عن نفسها

408- دگرگونی آفرینش در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 3 - 3

3 - قیامت ، روز دگرگونی و انقلاب در نظام طبیعت

خافضه رافعه

برداشت بالا، مبتنی بر این احتمال است که آیه شریفه، اشاره به دگرگونی در طبیعت داشته باشد؛ چنان که آیه بعد نیز در این باره سخن می گوید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قارعه - 101 - 1 - 3

3 - جهان در آستانه قیامت ، درهم کوبیده و دگرگون خواهد شد .

القارعه

نام گذاری قیامت به «القارعه»، ممکن است ناظر به کوبندگی حوادثی از قبیل «انشقاق آسمان»، «اندکاک زمین و کوه ها» و «کدر شدن ستارگان» باشد که - به تصریح آیات برخی از سوره های دیگر - در آستانه قیامت پدید خواهد آمد.

ص: 263

409- دگرگونی چشمها در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 37 - 13

13 - قیامت ، روز زیر و رو شدن و تب و تاب دل ها و دیده ها است .

یومًا تتقلب فیہ القلوب و الأبصر

410- دگرگونی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 3 - 1

1 - قیامت ، روز دگرگونی و زیر و رو شدن طبقات مردم

خافضه رافعه

«خفض» به معنای فرود آوردن و به زیر کشیدن و «رفع» به معنای بالا بردن و برافراشتن است؛ یعنی، واقعه قیامت، به زیر آوردن اقوامی و بالا آوردن اقوامی دیگر است.

411- دگرگونی صورتها در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 42 - 2

2 - کفر پیشگی و ارتکاب گناه ، مایه تغییراتی ناخوشایند در چهره انسان ، هنگام حضور در صحنه قیامت

علیها غبره . ترهقها قتره . أولئک هم الکفره الفجره

تعبیر «علیها» و «ترهقها»، حاکی از عارض شدن تیرگی بر چهره کافران است؛ به گونه ای که اگر کفر و گناه نبود، چهره اصلی انسان نمایان می شد. این چهره در آیات پیشین، به درخشان و خندان بودن توصیف شده بود.

412- دگرگونی قلبها در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 37 - 13

13 - قیامت ، روز زیر و روشن شدن و تب و تاب دل ها و دیده ها است .

یومًا تتقلب فیہ القلوب و الأبصر

ص: 264

413- دلایل حتمیت قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 2 - 20

20- توان خداوند بر آفرینش هستی و تدبیر امور آن ، دلیل توانایی او بر ایجاد قیامت است .

الله الذی رفع السموت . . . یفصل الآیت لعلکم بلقاء ربکم توقنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 2 - 5

5 - قدرت خداوند بر آفرینش آسمان و برج های آن ، نشانه صداقت او در وعده آمدن قیامت است . *

و السماء ذات البروج . و الیوم الموعود

یاد کردن قیامت - پس از ذکر آسمان و برج های آن - ممکن است به این لحاظ باشد که توجه به آسمان، باور به قیامت را تقویت می کند.

414- دلایل حقانیت قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 103 - 1

1- عذاب های نازل شده بر امت های کفرپیشه و مشرک ، نشانه ای بزرگ بر وجود قیامت و عذاب های اخروی است .

إن فی ذلک لآیه

«آیه» به معنای نشانه است و متعلق آن - به قرینه «لمن خاف عذاب الآخره» - حقانیت قیامت و عذابهای آن است. نکره آوردن «آیه» برای رساندن بزرگی و عظمت آن می باشد. بنابراین «إن فی ذلک لآیه»؛ یعنی، همانا در آن عذابهای دنیوی، نشانه بزرگی است بر حقانیت قیامت و عذابهای آن.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 33 - 3

3 - پدیده حیات و احیای زمین مرده ، نشانه راستی قیامت و دلیل توانایی خداوند بر احیای مردگان است .

و ءایه لهم الأرض المیتة أحيینها و أخرجنا منها حبا

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که آیه شریفه پس از طرح مسأله برانگیختن انسان ها - که کافران آن را انکار می کردند - آمده است. و در حقیقت، این آیه درصدد اثبات قیامت و نشان دادن جلوه ای از قدرت خداوند است.

415- دلایل سهولت قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 265

11- قدرت مطلق و بی پایان خداوند ، دلیل سهولت برپایی قیامت برای اوست .

و ما أمر الساعة إلاّ كلمح البصر أو هو أقرب إن الله على كلّ شيء قدير

جمله «إن الله . . .» در مقام تعلیل برای جمله «و ما أمر الساعة . . .» است؛ یعنی، امر قیامت بر خدا آسان است؛ چون او بر انجام هر کاری تواناست.

416- دلایل قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 3 - 10

10- پدیده های هستی حاوی نشانه هایی بر روز قیامت و رستاخیز انسانهاست .

إن فی ذلك لآیت لقوم یتفکرون

برداشت فوق بر این اساس است که متعلق «آیات» به قرینه جمله «لعلکم بلقاء ربکم توقنون» در آیه قبل ، لقای خدا و برپایی قیامت باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 85 - 7،8

7- حق بودن (هدفدار و حکیمانه بودن) نظام آفرینش ، مقتضی برپایی قیامت

و ما خلقنا السموت . . . إلاّ بالحقّ و إن الساعة لأتیة

جمله «إن الساعة لأتیة» به منزله نتیجه استدلال به آیه «و ما خلقنا السموات . . . إلاّ بالحق» است؛ یعنی، چون جهان بر اساس حق آفریده شده است، قهراً برپایی قیامت قطعی خواهد بود.

8- آفرینش جهان بدون برپایی قیامت ، پوچ و عبث و به دور از حکمت و مقصودی صحیح است .

و ما خلقنا السموت . . . إلاّ بالحقّ و إن الساعة لأتیة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 7 - 6

6- آفرینش انسان و انواع گیاهان از بستر خاک مرده و بی جان، یادآور رستاخیز و دلیلی گویا بر قطعی بودن برپایی آن .

برداشت فوق، مبتنی بر این نکته است که «الساعة» به برپایی قیامت و «ذلک» در آیه قبل به خلقت انسان و ایجاد انواع گیاهان: إن کنتم فی ریب من البعث فإنّنا خلقناکم من تراب. .. فإذا أنزلنا علیها الماء اهتزت وربت» اشاره داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 3 - 7

7- تحقق روز قیامت ، مقتضای ربوبیت خداوند است .

و ربّی لتأتینکم

ص: 266

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 77 - 5

5- آفرینش انسان از نطفه، دلیل و نشانه توانایی خداوند بر برپایی قیامت و زنده کردن انسان

أولم ير الإنسن آتآ خلقنه من نطفه

با توجه به آیات بعدی و نیز شأن نزول ها که این آیه و آیات بعدی را درباره فردی به نام «عاصب بنوائل» (از منکران معاد) دانسته است (مجمع البیان و دیگر تفاسیر)، برداشت یاد شده به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 79 - 7

7- آگاهی خداوند بر آفرینش و پدید آوردن هر چیزی، دلیل و نشانه امکان برپایی قیامت و توانایی خداوند بر احیای مجدد انسان ها

و هو بکلّ خلق علیم

جمله «و هو بکلّ خلق علیم» ادامه استدلال برای امکان معاد و رد شبهه منکران قیامت است؛ یعنی، بعید شمردن برپایی قیامت، ممکن است ناشی از این شبهه باشد که چگونه اجزای پوسیده و پراکنده بشر، شناسایی و جمع خواهد شد. خداوند در پاسخ آن، مسأله علم مطلق خویش بر آفرینش جهان هستی را یادآور شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 27 - 6

6- حق مدار و هدفمند بودن آفرینش جهان، مستلزم برپایی قیامت و وجود حسابرسی برای بندگان است .

بما نسوا یوم الحساب . و ما خلقنا السماء و الأرض و ما بینهما بطلاً

ذکر حق مدار و هدفمند بودن جهان، پس از طرح مسأله حسابرسی قیامت، می تواند بیانگر چنین ارتباطی میان آن دو مسأله باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 28 - 1

1- هدفمند بودن آفرینش جهان، مقتضی برپایی قیامت به منظور کیفر بندگان و یا پاداش به آنان

و ما خلقنا السماء ... بطلاً... أم نجعل الذین ءامنوا و عملوا الصلحت

یادآوری برابر نبودن سرنوشت مؤمنان با مفسدان، پس از طرح مسأله بی هدف نبودن آفرینش جهان، می رساند که اگر مؤمنان و مفسدان یکسان باشند، لازم می آید که جهان آفرینش بی هدف باشد و چون جهان آفرینش هدفمند است، پس باید سرنوشت این دو گروه یکسان نباشد. و از آن جایی که در دنیا یکسان زندگی می کنند، پس باید جهان دیگری (رستاخیز) باشد که با آنان برخورد متفاوت و متناسب شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 9 - 10

10 - قدرت نامحدود و بی کران خداوند، دلیل توان مندی او بر احیای مردگان و برپایی قیامت

ص: 267

و هو يحيى الموتى و هو على كل شيء قدير

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

17 - زخرف - 43 - 61 - 3

3- آفرينش عيسى (ع) ، دليلی بس روشن و آشکار بر امکان برپایی قیامت

و لما ضرب ابن مريم . . . و انه لعلم للساعة

برداشت یاد شده بنابراین نکته است که مقصود از آیه شریفه این باشد که آفرینش شگفت عیسی (ع) به وسیله خداوند نشانگر قدرت و توانایی او بر برپایی قیامت است.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

18 - ذاریات - 51 - 6 - 2

2- برنامه و حساب دقیق حاکم بر هستی ، خود دلیل ضرورت قیامت و محاسبه نهایی کردار آدمیان *

و الذریت . . . و انّ الدین لوقع

از مناسبت میان مقسم به و جواب قسم، استفاده می شود: همان طور که تمام مظاهر طبیعت به گونه ای حساب شده در ارتباط باهم قرار دارند و هدفی را دنبال می کنند؛ به طریق اولی حیات انسان بی فرجام نیست و بدون حساب پایان نمی پذیرد.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

18 - واقعه - 56 - 72 - 3

3- آفرینش چوب آتش زنه ، نشانه ای از توانایی خداوند بر آفرینش مجدد انسان ها و برپایی قیامت

ءانتم انشاءتم شجرتها ام نحن المنشون

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

19 - طلاق - 65 - 12 - 14

14- آفرینش آسمان ها و زمین و تدبیر امور آنها ، نشانه تحقق وعده های خداوند به برپایی قیامت و وجود بهشت و جهنم است .

اعدّ الله لهم عذاباً شديداً . . . جنّات تجري من تحتها الأنهر ... الله الذي خلق

یادآوری خلقت آسمان ها و زمین و تدبیر امور آنها - پس از ذکر دو گروه دوزخیان و بهشتیان در آیات گذشته - می تواند اشاره به مطلب یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 7 - 2

2 - وجود دلایل و شواهد اثبات گر و ممکن ساز برپایی قیامت و عذاب آن

و نریه قریباً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 40 - 2,3

ص: 268

2- آفرینش آغازین انسان ، از نطفه و علقه به همراه ساختاری معتدل و هماهنگ ، دلیل قدرت خداوند بر برپایی قیامت و احیای مردگان

ألم یک نطفه من منی یمنی . . . فخلق فسوی . . . ألیس ذلک بقدر علی أن یحیی الموتی

3- هدف داری آفرینش و زندگی انسان ، دلیل وجود قیامت

أحسب الإنسن أن یترک سدی . . . ألیس ذلک بقدر علی أن یحیی الموتی

یادآوری توانایی خداوند بر احیای مردگان - پس از طرح مسأله بی هدف نبودن زندگی انسان - می تواند بیانگر این حقیقت باشد که هدفدار بودن آفرینش و زندگی بشر، اقتضا دارد که انسان ها دوباره زنده شوند و به کردار آنان رسیدگی شود؛ زیرا جز این، آفرینش و زندگی بشر، پوچ و بی هدف خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 23 - 7

7- آفرینش انسان ، از مایعی ناچیز و سیر متوازن و تکاملی وی در رحم ، نشانه توانایی خداوند بر برپایی قیامت و احیای مردگان

ألم نخلقکم من ماء . . . فقد رنا فنعم القدرون

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که این آیات تا آخر سوره، درصدد اثبات برپایی قیامت باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 27 - 7

7- وجود کوه های استوار و بلند و آب های گوارا برای شرب انسان ها ، از نشانه های قدرت خداوند بر برپایی قیامت و احیای مردگان

و جعلنا فیها روسی شمخت و أسقینکم ماء فراتاً

417- دلایل مکذبان قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 5 - 4

4- بعید شمردن حیات دوباره انسانها ، دلیل انکار سرای آخرت از سوی کافران به قیامت

أءذا کتّا ترّباً أءنا لفی خلق جدید

418- دنیاپرستان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 212 - 15

15 - جایگاه پست دنیاپرستان و کافران در آخرت

ص: 269

و الذین اتقوا فوقهم یوم القیمه

419- دنیا طلبان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کھف - 18 - 48 - 5

5- مشرکان و دنیاگرایان ، از منظر لطف و رحمت الهی ، در قیامت ، ساقط اند .

و عرضوا علی ربّک صفاً

در صورتی که نایب فاعل «عرضوا» مشرکان و دنیاگرایان باشند - که در آیات قبل ، یاد آنان به میان آمد - مجهول آمدن فعل و نیز به کار رفتن «ربّک» - که خطاب پیامبر (صلی الله علیه و آله) است - به جای «ربّهم» دال بر تحقیر ایشان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 38 - 1

1 - آنان که زندگانی دنیا را برگزیده و آن را بر آخرت ترجیح دادند ، کردار خویش را در قیامت به یاد آورده ، جهنم را حاضر خواهند یافت .

یوم یتذکر . . . و برزت الجحیم . . . و اثار الحیوه الدنیا

420- دود در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 10 - 5

5- نفوذ دود های غلیظ به جو زمین از سمت آسمان ، در قیامت [و یا در آستانه آن]

یوم تأتی السماء بدخان مبین

در صورتی که آیه شریفه مربوط به قیامت باشد؛ از تعبیر «تأتی السماء» استفاده می شود که منشأ و خاستگاه آن دودها، فضا است؛ نه این که از دل زمین پدید آمده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 35 - 2,4

2- فرو ریختن شراره های آتش و دود غلیظ ، بر فضای محشر

یرسل علیکما شواظ من نار و نحاس

«شواظ» به معنای شراره خالص و بدون دود و «نحاس» به معنای دود خالص و بدون آتش است. نکره آمدن آنها بیانگر شدت و غلظت آن دو می باشد.

4- فضای محشر ، سخت داغ ، دودآلود و نفس گیر

ص: 270

421- دوستان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 101 - 2

2 - نیاز انسان به دوستِ دلسوز ، حتی در قیامت

و لاصدیق حمیم

حسرت گمراهان بر نداشتن رفیق، نشانگر نیاز و کمبود آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 67 - 1

1 - تبدیل شدن دوستی های غیرخدایی ، به عداوت و دشمنی در قیامت

الأخلاء یومئذ بعضهم لبعض عدوٌ إلا المتّین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 10 - 2، 1

1 - در روز رستاخیز ، هیچ دوست صمیمی و خویشاوندی ، از حال دیگری جو یا نمی شود .

و لایستل حمیم حمیمًا

«حمیم» به فردی می گویند که به انسان نزدیک و دلسوز باشد. از مصادیق بارز آن، خویشاوندان و دوستان صمیمی و دلسوز است.

2 - در روز محشر ، هیچ خویشاوندی و دوست صمیمی از یکدیگر استمداد نمی کند .

و لایستل حمیم حمیمًا

یکی از کاربردهای واژه «سؤال»، طلب و درخواست (استمداد) است. برداشت یاد شده مبتنی بر این معنا است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 11 - 2

2 - اهل محشر ، در عین دیدن و شناختن کامل خویشان و دوستان صمیمی خود ، از حال آنان جو یا نشده و از آنان استمداد نخواهند کرد .

و لایسئل حمیم حمیمًا . یبصرونهم

برداشت یاد شده، مبتنی بر این احتمال است که جمله «یبصرونهم»، حال برای جمله پیشین (لایسئل حمیم حمیمًا) باشد.

ص: 271

422- دوستی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 41 - 1

1- قیامت صحنه گسستگی و بی تأثیری دوستی ها، پیوند ها، حمایت ها و دیگر روابط دنیایی

یوم لا یغنی مولی عن مولی شیءا ولا هم ینصرون

«مولی» در لغت، از ماده «ولاء» به معنای ارتباط و پیوند دو چیز با یکدیگر است و در مصادیق مختلفی؛ همچون دوست، سرور، خدمت گزار، بنده، مالک و... به کار می رود.

423- دوستیها در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 101 - 3

3 - آشکار گشتن پوچی دوستی های مبتنی بر جرم و گناه در قیامت

و ما أضلنا إلا المجرمون . . . و لاصدیق حمیم

424- دومین زلزله قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 7 - 2، 1

1 - در آستانه برپایی قیامت و در پی صیحه و لرزش نخستین، صیحه و لرزشی دوباره پدیدار خواهد شد .

تتبعها الرادفه

«رادفه»؛ یعنی، ملحق شونده و از پی در آینده. (مصباح) تطبیق آن بر نفخ صور دوم مفاد این آیه و آیه قبل را نظیر آیه 68 سوره زمر می سازد.

2 - دومین زلزله در مراحل برپایی قیامت، تابع اولین لرزش و فرع بر پیدایش آن است .

تتبعها الرادفه

425- دین ستیزان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 12 - 1

1 - تکذیب گران دین ستیز ، گرفتار قید و بند های گران در عرصه قیامت

إِنَّ لَدِينَا أُنْكَالًا

ص: 272

«بِئْسَ الْمَثَلُ» (مفرد «أنكال») به معنای «قید شدید» است (قاموس المحيط).

426- دین فروشان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 48 - 10

10 - در قیامت برای متخلفان از دستورات الهی (بر پایی نماز و پرداخت زکات) و ارتکاب کنندگان محرمات (دین فروشی، حق پوشی و...) راه نجاتی نیست.

لا تشرُوا بآیتی . . . و أقیموا الصلوه . . . و اتقوا یوماً لاتجزی نفس عن نفس

427- ذکر احوال قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 123 - 11

11 - توجه به قیامت و رخداد های مخاطر آمیز آن، زمینه ساز ایمان به پیامبر (صلی الله علیه و آله) و قرآن

من یکفر به فأولئک هم الخسرون . . . و اتقوا یوماً لاتجزی نفس عن نفس شیئاً

428- ذکر برپایی قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 25 - 1

1 - شکافته شدن آسمان، در آستانه برپایی قیامت و نزول فرشتگان از آن، حادثه ای در خور تأمل و یادآوری

و یوم تشقق السماء بالغمم ونزل الملائکه تنزیلاً

برداشت فوق، مبتنی بر این است که «یوم» متعلق به فعلی محذوف (همچون «اذکر») باشد.

429- ذکر عمل در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 37 - 1

1 - طغیان گران با حضور در صحنه قیامت ، کردار خویش را به یاد آورده و جهنم را حاضر خواهند یافت .

یوم یتذکر . . . و برزت الجحیم لمن یری . فأما من طغی

ص: 273

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 38 - 1

1 - آنان که زندگانی دنیا را برگزیده و آن را بر آخرت ترجیح دادند ، کردار خویش را در قیامت به یاد آورده ، جهنم را حاضر خواهند یافت .

یوم یتذکر . . . و برزت الجحیم . . . و ءاثر الحیوه الدنیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 40 - 2

2 - خدا ترسان دور از هواپرستی با حضور در صحنه قیامت ، کردار خویش را به یاد آورده و جزای آن را خواهند دید .

یوم یتذکر . . . و أمّا من خاف مقام ربّه و نهی النفس عن الهوی

430- ذکر قطع روابط در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 3 - 4

4 - توجه به گسسته شدن روابط خانوادگی در قیامت ، مانع از دست زدن انسان به کار های خلاف ، به انگیزه حمایت از خانواده و خویشان

لن تنفعکم أرحامکم و لا أولدکم یوم القیمه

431- ذکر قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 97 - 24

24 - توجه یافتن به مرگ و قبر و قیامت و آمادگی برای آنها ، فلسفه وجود حج و اختصاص آن به خداوند

و لله علی الناس حج البیت

امام صادق (ع): . . . و اعلم بانّ الله تعالی لم یفترض الحجّ و لم یخصّه من جمیع الطاعات بالاضافه الی نفسه بقوله عزّ و جلّ «و لله علی الناس حج البیت . . . » . . . الاّ للاستعداد و الاشاره الی الموت و القبر و البعث و القیامه . . .

مصباح الشریعہ، ص 49؛ بحار الانوار، ج 99، ص 125، ح 1.

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

2 - بقرہ - 2 - 203 - 10

10 - اجتماع حج گزاران، یادآور جمع شدن انسان ها در قیامت

واعلموا انکم الیہ تحشرون

ص: 274

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 109 - 6

6 - یاد قیامت و صحنه های بررسی اعمال در آن ، زمینه ساز رعایت تقوا و ترس از خداوند

و اتقوا الله .. یوم یجمع الله الرسل

چنانچه «یوم» مفعول برای «اذکروا» باشد، جمله «اذکروا یوم ..» پس از «اتقوا الله» می تواند اشاره به علتی از علل لزوم تقوا و ترس از خدا داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 22 - 2

2 - یاد آوری رخداد قیامت هشداری به مشرکان و افترا زندگان به خداوند

و یوم نحشرهم جمیعا ثم نقول للذین اشرکوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 128 - 3

3 - یادآوری قیامت، از روشهای قرآن برای انداز و تبلیغ است.

کذلک یجعل الله الرجس علی الذین لا یؤمنون .. و یوم یحشرهم جمیعا

«یوم»، ظرف و متعلق به فعلی محذوف مانند «اذکر» است. یعنی آن روز را به مردم یادآوری کن.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 46 - 1

1 - آخرت اندیشی و یاد مستمر قیامت ، از اوصاف ابراهیم ، اسحاق و یعقوب (علیهم السلام)

إِنَّا أَخْلَصْنَهُمْ بِخَالِصَةِ ذِكْرِ الدَّارِ

«خالصه» موصوف برای صفت مقدر (چون خصله) و یا صفت است. «باء» آن برای سببیت و عبارت «ذکری الدار» نیز بیان برای «خالصه» می باشد. بر این اساس پیام آیه چنین خواهد بود: ما با خصلت و صفت خالص و بی شائبه - که عبارت است از آخرت اندیشی - آنان را خالص ساختیم.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 27 - 14

14- قیامت ، روزی سخت و خوار کننده است .

إن الخزی الیوم و السوء علی الکفرین

ص: 275

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - غاشیه - 88 - 4 - 1

1 - چشیدن آتش سوزان و گرفتاری به رنج و مشقت آن ، فرجام کسانی است که حضورشان در صحنه قیامت ، همراه با خفت و خواری است .

وجوه یومئذ خشعه . . . تصلی نارًا حامیه

«صلی النار»؛ یعنی، حرارت آتش را به سختی چشید (قاموس).

433- ذلت دشمنان خدا در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 19 - 7

7 - ضرورت یادآوری اوضاع خفت بار دشمنان خدا ، در عرصه قیامت برای کفرپیشگان

و یوم یحشر أعداء الله إلى النار فهم یوزعون

«یوم» مفعول به برای فعل محذوفی مانند «ذکرهم» یا «أندرهم» و امثال آن می باشد.

434- رباخوار در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 275 - 19

19 - رباخوار در قیامت ، همچون دیوانگان محشور می شود .

الذین یأکلون الربوا

رسول الله (صلی الله علیه و آله): یأتی آکل الربا یوم القیامه مختبلا . . .

الدر المنثور، ج 2، ص 102.

435- ربوبیت خدا در قیامت

13 - قیامت ظرف ظهور و انکشاف ربوبیت مطلق خدا برای همگان

أغیر الله أبغی ربا و هورب کل شیء . . . فینبئکم بما کنتم فیه تختلفون

از مصادیق مورد نظر برای «ما کنتم فیه تختلفون»، به دلیل «أغیر الله أبغی ربا»، ربوبیت خداوند بر هستی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 12 - 4

4- ربوبیت خدا در قیامت، برای مجرمان، تجلی پیدا می کند.

ناکسوارعوسهم عند ربهم... ربنا أبصرنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 27 - 5

5- ربوبیت انکارناپذیر الهی، متجلی برای همگان در قیامت

قال قرینه ربنا ما أطمعته

التجای قرین کافران به ربوبیت عام الهی در روز قیامت، می رساند که ربوبیت خداوند در آن روز، چنان آشکار است که هیچ کس، قادر به نادیده گرفتن آن نیست.

436- رحمت خدا در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 111 - 4

4- جلوه و ظهور غفران و رحمت گسترده الهی در قیامت

إن ربك... لغفور رحيم . یوم تأتي كل نفس تجدل عن نفسها

برداشت فوق، مبتنی بر این نکته است که «یوم» ظرف برای «لغفور رحیم» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 42 - 2

2- رحمت خداوند، تنها تکیه گاه و نقطه امید برای انسان در قیامت

یوم لا یغنی مولی عن مولی شیءا... إلا من رحم الله

437- ردّ خواسته های مکذبان قیامت

1 - استغاثه و درخواست تکذیب کنندگان قیامت برای رهایی از آتش جهنم نتیجه بخش نبوده و عذابشان ادامه خواهد یافت .

لاتدعوا اليوم ثبورا وحدا و ادعوا ثبورا كثيرا

برداشت یاد شده مبتنی بر این نکته است که مقصود از درخواست هلاکت، در حقیقت کنایه از نجات از وضع بسیار سخت دوزخ است؛ نه مرگ و نابودی واقعی.

2 - درخواست تکذیب کنندگان قیامت برای مرگ و هلاکت خویش ، بی نتیجه بوده و آنان برای همیشه در آتش خشمگین جهنم خواهند سوخت .

بل کذبوا بالساعة .. لاتدعوا اليوم ثبورا وحدا و ادعوا ثبورا كثيرا

برداشت فوق، مبتنی بر این است که مقصود از «و ادعوا ثبورا كثيرا» کنایه از این باشد که چون درخواست کافران برای مرگ و یا نجات، پذیرفته نمی شود و باید تا ابد در آتش بسوزند. از این رو از روی استهزا به آنان گفته می شود: بسیار درخواست هلاکت [و یا نجات] کنید.

438- رد عذرخواهی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 36 - 77 - 3

3 - « عن حماد بن عثمان ، قال : سمعت أبا عبد الله (ع) يقول : في قول الله تبارك و تعالی : « و لا يؤذن لهم فيعتذرون » فقال : الله أجلّ و أعدل [و أعظم] من أن يكون لعبده عُذرٌ ، لا يدعُه يعتذر به ، و لكنّه فُلج فلم يكن له عذر ؛

از حماد بن عثمان روایت شده که گفت: از امام صادق (ع) شنیدم که درباره سخن خداوند تبارک و تعالی: «و لا يؤذن لهم فيعتذرون» می فرمود: خداوند بزرگوarter و عادل تر [و بزرگ تر] از آن است که بنده اش عذری داشته باشد و نگذارد عذر خود را بیان کند؛ لکن آن بنده در قیامت «هنگام احتجاج» مغلوب می شود و عذری ندارد».

439- رد عذرخواهی مکذبان قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 36 - 77 - 1,2

1 - تکذیب کنندگان روز جزا ، در آن روز اجازه عذرخواهی نخواهند داشت .

و لا يؤذن لهم فيعتذرون

2 - عذر کافران تکذیب گر در روز رستاخیز ، پذیرفته نخواهد شد .

و لا يؤذن لهم فيعتذرون

440- رستگاری در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 8 - 3

3- فلاح و رستگاری آدمی در قیامت در گرو داشتن اعمال و عقاید وزین و دارای ثقل است.

فمن ثقلت موزینه فأولئك هم المفلحون

ص: 278

کلمه «موازین» در برداشت فوق جمع موزون گرفته شده است. بنابراین مراد از «موازین» اعمال و عقایدی است که در قیامت مورد توزین و سنجش قرار می گیرد.

441- رضایت طلبی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 35 - 6

6 - کافران حق ستیز ، فاقد هر گونه مجال و فرصت برای عذرخواهی و رضایت طلبی از خداوند ، در روز قیامت

و لا هم يستعتبون

«استعتاب» (مصدر «يستعتبون») به معنای درخواست عذرخواهی است. و در این آیه می تواند کنایه از این باشد که به کافران، مجالی برای عذرخواهی و طلب رضایت خداوند، داده نمی شود.

442- رفع اختلاف در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 5 - 3

3 - با وقوع معاد در آینده ای نزدیک ، حقایق برای کافران کشف شده و اختلاف آنان درباره حوادث پس از مرگ ، برطرف خواهد شد .

الذی هم فیہ مختلفون .. ثم کلاً سیعلمون

443- رنجهای روحی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مظفین - 83 - 34 - 5

5 - وجود رنج های روحی در قیامت

من الکفار یضحکون

444- روابط خانوادگی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انشفاق - 84 - 13 - 5

5 - خوش بختی های دنیایی و دل خوشی به پیوند های خانوادگی ، در قیامت کارساز نبوده و انسان را از آتش دوزخ رهایی نمی

ص: 279

بخشد .

و یصلی سعیرًا . إِنَّهٗ کان فی اهلہ مسرورًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انشفاق - 84 - 14 - 1

1 - اهل دوزخ در دنیا ، می پنداشتند زندگی شاداب آنان دگرگون نشده و الفت های خانوادگی شان هرگز از هم نخواهد گسست .

إِنَّهٗ ظَنَّ أَنْ لَنْ یحور

«حَوْر» ، رجوع از چیزی و به چیزی می باشد. اصل معنای آن بازگشت به کم بود است و با ضمه «حاء» به معنای هلاکت خواهد بود (لسان العرب). فعل «یحور» از هر کدام مشتق باشد، برداشت یاد شده قابل استفاده است.

445- روابط خویشاوندی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 18 - 6

6 - روابط فامیلی و عاطفی ، هیچ تأثیری در سرنوشت انسان در روز رستاخیز ندارد .

وإن تدع مثقله إلی حملها لایحمل منه شیء و لو کان ذاقربی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 13 - 3

3 - تأثیر نداشتن پیوند خویشاوندی و روابط فامیلی ، در نجات انسان مجرم از عذاب الهی در قیامت

یوّد المجرم لو یفتدی من عذاب یومئذ بنبیه . . . و فصیلته الّتی تویه

446- روابط در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 68 - 4

4 نزدیکي ها و جدایی ها در صحنه قیامت ، بر اساسا سنخیت های فکری و عملی خواهد بود .

پیوستن منکران معاد به صف شیاطین در قیامت، به جهت سنخیتی است که در این از نظر فکری و عملی، در بین این دو طائفه به وجود آمده است. ذکر شیاطین در این آیه، برای بیان همین سنخیت و نتیجه ای است که از آن در صحنه قیامت بروز می کند.

447- روابط عاطفی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 18 - 6

6 - روابط فامیلی و عاطفی ، هیچ تأثیری در سرنوشت انسان در روز رستاخیز ندارد .

وإن تدع مثقلة إلى حملها لا يحمل منه شيء ولو كان ذاقربي

448- روح (اسم) در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 38 - 1,4

1 - روح و فرشتگان الهی در قیامت ، ایستاده و صف بسته در آماده باش کامل قرار می گیرند .

يوم يقوم الروح والملائكة صفاً

«صفاً» مصدر است و چون حال قرار گرفته، به معنای «صافین» است. ایستادن و صف بستن، کنایه از مهیا بودن برای انجام فرمان های الهی است.

4 - روح و ملائکه در قیامت از گفتن هر سخنی ، جز با رخصت داشتن از خداوند ناتوان اند .

لا يتكلمون إلا من أذن له الرحمن

449- روز قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 103 - 8

8- « قال الصدوق روی : . . . و تقوم القيامة في يوم الجمعة . . . قال الله عزوجل : « ذلك يوم مجموع له الناس و ذلك يوم مشهود » ؛

صدوق گوید: روایت شده است که . . . قیامت در روز جمعه برپا می شود . . . و خدای عزوجل فرمود: « ذلك يوم مجموع . . . » .

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 5 - 19

19- عن مثنى الحنّاط قال : سمعت أبا جعفر (ع) يقول : أيام الله عزّوجلّ ثلاثه : يوم يقوم القائم (ع) و يوم الكزّه و يوم القيامة ;

مثنى حنّاط گوید: از امام باقر(ع) شنیدم که فرمود: ایام الله سه روز است روز قیام حضرت قائم(ع) و روز رجعت و روز قیامت.

ص: 281

450- روزی خائفان از قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 38 - 16

16 - مردمانی که همواره به یاد خدا هستند ، نماز به پا می دارند ، زکات می پردازند و از قیامت می ترسند ، از روزی فراوان و بی شمار برخوردارند .

رجال لاتلهیهم تجره و لایبع عن ذکر الله . . . لیجزیهم الله احسن ما عملوا و یزید

«حساب» به معنای شمارش است و «بغیر حساب» (بی شمارش) می تواند کنایه از کثرت و فراوانی باشد.

451- روسفیدان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 40 - 5

5 - انسان ها در قیامت ، با دو چهره مختلف - تابناک و تیره - حضور خواهند یافت و فرجام هر کس ، از آغاز حضور مشخص خواهد بود .

فإذا جاءت الصاخّة . . . وجوه . . . و وجوه

تکرار «وجوه»، بیانگر جواب شرط در «إذا جاءت. . .» است؛ یعنی، «کان الناس صنفین».

452- روسیاهان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 40 - 5

5 - انسان ها در قیامت ، با دو چهره مختلف - تابناک و تیره - حضور خواهند یافت و فرجام هر کس ، از آغاز حضور مشخص خواهد بود .

فإذا جاءت الصاخّة . . . وجوه . . . و وجوه

تکرار «وجوه»، بیانگر جواب شرط در «إذا جاءت. . .» است؛ یعنی، «کان الناس صنفین».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - کسانی در قیامت روسیاه و تیره رخسارند که کفرپیشه و منحرف بوده و بی باکانه در گناه پیش رفته اند .

أولئك هم الكفرة الفجرة

فعل «فجر»، در مورد کسی گفته می شود که سر خود را پایین انداخته و بی مبالا پیش می رود؛ «فجور» در اصل به معنای انحراف از حق است و در معنای تاختن به سوی کارهای غیرمجاز نیز استعمال می شود. (لسان العرب)

ص: 282

453- رؤیت آتش جهنم در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 67 - 4

4- کافران، در قیامت، با مشاهده آتش جهنم، به ربوبیت خداوند اعتراف می کنند.

یوم تقلّب وجوههم فی النار... وقالوا ربّنا

ماضی آوردن عبارت «قالوا ربّنا» در مقابل «يقولون یالیتنا» احتمال دارد که مربوط به زمانی باشد که هنوز در عذاب واقع نشده اند و تنها، آن را مشاهده کرده اند.

454- رؤیت بهشت در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 31 - 2

2- « متقین »، قادر به مشاهده بهشت در صحنه قیامت *

الجَنَّة .. غیر بعید

برداشت بالا بدان احتمال است که تعبیر «غیر بعید» - از پی «أزلفت» - بیانگر این معنا باشد که بهشت آن قدر به متقین نزدیک خواهد شد، که در مرئی و منظر آنان قرار خواهد گرفت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 13 - 5

5- بهشت و جهنم، برای مردم در قیامت قابل مشاهده است. *

و إذا الجحیم سعّرت . و إذا الجَنَّةُ أُزلفت

هدف از شعله‌ور کردن جهنم و نزدیک نمودن بهشت ممکن است این باشد که همگان آنها را مشاهده کرده و به فرجام نیکان و بدان آگاه شوند.

455- رؤیت جهنم در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1- مجرمان ، در صحنه قیامت ، ناظر شعله های آتش دوزخ اند .

وراء المجرمون النار

ص: 283

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 100 - 3

3- مشاهده دوزخ، برای مردم حاضر در صحنه قیامت، امکان پذیر است.

و عرضنا جهنم یومئذ للکفرین عرضاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 101 - 8

8- چشم های نابینا در برابر حق، در قیامت، شعله های آتش دوزخ را خواهد دید.

و عرضنا جهنم یومئذ للکفرین عرضاً. الذین کانت أعینهم فی غطاء عن ذکرى

عرضه شدن جهنم بر کافران در قیامت و رویت آن، عقوبتی متناسب با بهره نبردن آنان از بینایی برای شناخت خداوند است، همانگونه که گوش ناشنوای آنان نیز صدای جهنم را در خواهد یافت، زیرا، عرضه جهنم، محدود به عرضه بصری نیست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 36 - 1

1 - جهنم در قیامت، بر همگان آشکار بوده و در معرض دید تمام بینندگان قرار داده خواهد شد.

و برزت الجحیم لمن یری

مراد از «من یری» (شخصی که می بیند)، هر کسی است که توان دیدن داشته باشد. مفاد چنین تعبیری، شدت ظهور است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 37 - 1

1 - طغیان گران با حضور در صحنه قیامت، کردار خویش را به یاد آورده و جهنم را حاضر خواهند یافت.

یوم یتذکر... و برزت الجحیم لمن یری. فأما من طغی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 38 - 1

1 - آنان که زندگانی دنیا را برگزیده و آن را بر آخرت ترجیح دادند ، کردار خویش را در قیامت به یاد آورده ، جهنم را حاضر خواهند یافت .

یوم یتذکر . . . و بززت الجحیم . . . وءاثر الحیوه الدنیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 13 - 5

5 - بهشت و جهنم ، برای مردم در قیامت قابل مشاهده است . *

و إذا الجحیم سعرت . و إذا الجنة أزلفت

هدف از شعلهور کردن جهنم و نزدیک نمودن بهشت ممکن است این باشد که همگان آنها را مشاهده کرده و به فرجام نیکان و بدان آگاه شوند.

ص: 284

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 23 - 6, 3, 2

2 - جهنم ، قابل مشاهده برای تمام اهل محشر

و جایء یومئذ بجهنم

3 - حاضران در صحنه قیامت ، در آغاز برپایی آن جهنم را مشاهده نمی کنند . *

و جایء یومئذ بجهنم

6 - خطاکاران در قیامت با مشاهده جهنم ، فرصت های از دست رفته را به یاد آورده و متوجه آثار و پیامد های کردار خویش می گردند .

یومئذ یتذکر الإنسن

«ال» در الإنسان» ، ممکن است عهد ذکری و اشاره به انسانی باشد که در آیات پیشین ، فریفته نعمت ها و شدکوه گزار تنگدستی ها معرفی شده است . هم چنین می تواند برای استغراق باشد و تذکر یافتن را به همه انسان ها تعمیم دهد . آیات بعد ، احتمال نخست را تقویت می کند .

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکاثر - 102 - 6 - 5, 1

1 - مشاهده دوزخ در قیامت و گرفتاری به عذاب آن ، تهدیدی الهی و هشدار تریدناپذیر برای دلبستگان به امتیازات دروغین

لترونّ الجحیم

چنانچه «لترونّ الجحیم» جمله مستقلی باشد؛ بیانگر قطعی بودن رؤیت جهنم برای مخاطبان «ألهیکم التکاثر» خواهد بود سیاق آیه که بر تهدید اهل تکاثر دلالت دارد، نشانگر آن است که مراد از دیدن جهنم، گرفتاری به آن است؛ بنابر این حرف «ثمّ» در آیه آخر (ثمّ لتسنلنّ . ..) بر تراخی رتبی دلالت دارد؛ زیرا حسابرسی، پیش از گرفتاری به عذاب جهنم است.

5 - مشاهده جهنم در قیامت ، موجب آگاهی از نادرست بودن تفاخر و زیاده نمایی و سود نبخشیدن امتیازات مادی است .

سوف تعلمون . . لترونّ الجحیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 63 - 1

1 - جهنم ، در روز رستاخیز از نزدیک به کافران و مجرمان نشان داده خواهد شد .

هذه جهنم الّتی کنتم توعدون

«هذه» - که به شیء نزدیک اشاره دارد - می رساند که جهنم در نزدیکی کافران و مجرمان قرار داشته و به آنان نشان داده خواهد شد.

456- رؤیت جهنمیان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 285

3 - راهیان بهشت در صحنه قیامت منظره شوم و هول انگیز دوزخیان را مشاهده خواهند کرد .

و إذا صرفت ابصرهم تلقاء اصحاب النار قالوا ربنا

برداشت فوق مبتنی بر این است که ضمیر «ابصرهم» و «قالوا» به «اصحاب الجنة» در آیه قبل برگردانده شود.

4 - مشاهده دوزخیان از سوی بهشتیان ، مشاهده ای ناخواسته و بدون اختیار

و إذا صرفت ابصرهم تلقاء اصحاب النار

مجهول آوردن فعل «صرفت» حکایت از برداشت فوق دارد.

5 - راهیان بهشت پس از مشاهده وضعیت نابهنجار دوزخیان و منظره هولناک دوزخ ، به دعا خواهند پرداخت

و إذا صرفت ابصرهم تلقاء اصحاب النار قالوا ربنا

457- رؤیت حوادث قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 46 - 3

3 - صحنه قیامت ، آشکار و مکشوف در برابر دیدگان تمام انسان ها

کأنهم یوم یرونها

458- رؤیت خویشاوندان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 11 - 1

1 - در عرصه قیامت ، خویشان و دوستان هر فردی ، به وی نشان داده خواهند شد .

حمیمًا . یبصرونهم

459- رؤیت دوستان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - در عرصه قیامت ، خویشان و دوستان هر فردی ، به وی نشان داده خواهند شد .

حمیمًا . یبصرونهم

ص: 286

460- رؤیت شیاطین در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 38 - 9

9 - مشاهده شیاطین در قیامت و همنشینی با آنان ، خود نوعی عذاب برای گمراهان است .

قال یلیت بینی و بینک بعد المشرقین

461- رؤیت عرش در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 75 - 4,5

4 - قابل رؤیت بودن فرشتگان و عرش در قیامت برای انسان ها

و ترى الملائکه حاقّین من حول العرش

فاعل و مخاطب فعل «تری»، ممکن است همه انسان ها باشند و نیز ممکن است شخص پیامبراسلام(صلی الله علیه و آله) باشد. برداشت یاد شده مبتنی بر احتمال نخست است.

5 - قابل رؤیت بودن فرشتگان و عرش در قیامت ، برای پیامبراسلام (صلی الله علیه و آله)

و ترى الملائکه حاقّین من حول العرش

462- رؤیت عمل در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 14 - 2

2 - مشاهده کردار ها در عرصه قیامت ، در گرو پیدایش حوادثی تحوّل آفرین در نظام جهان و پدیدار شدن رخدادهایی در صحنه قیامت

إذا الشمس .. و إذا ... و إذا ... علمت نفس ما أحضرت

آیه شریفه، جواب حرف شرط «إذا» است که از آغاز سوره تکرار شده است.

463- رؤیت ملائکه در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 22 - 3,5

3 - منکران معاد ، در روز رستاخیز ملائکه را مشاهده خواهند کرد .

وقال الذين لا يرجون لقاءنا .. يوم يرون الملائكة لا بشرى يومئذ للمجرمين

ص: 287

5- منکران معاد، با مشاهده ملائکه در قیامت، از آنان درخواست خواهند کرد که متعرض ایشان نشده و اقدامی علیه آنان انجام ندهند.

یوم یرون الملائکه لابیشری . . . و یقولون حجراً محجوراً

«حجراً محجوراً» سخنی است که عرب به هنگام رویه رو شدن با دشمن و یا هجوم بلا و حوادث هولناک می گوید و مقصود اصلی در این کلام، امان خواستن و پناه بردن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 75 - 4,5

4- قابل رؤیت بودن فرشتگان و عرش در قیامت برای انسان ها

و تری الملائکه حاقین من حول العرش

فاعل و مخاطب فعل «تری»، ممکن است همه انسان ها باشند و نیز ممکن است شخص پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) باشد. برداشت یاد شده مبتنی بر احتمال نخست است.

5- قابل رؤیت بودن فرشتگان و عرش در قیامت، برای پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله)

و تری الملائکه حاقین من حول العرش

464- رؤیت مواقف قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- هود - 11 - 103 - 7

7- صحنه های قیامت و موقف های آن علنی، مشهود و در مرأی و منظر همگان است.

ذلک یوم مشهود

ظاهر این است که «مشهود» (مورد مشاهده) صفت برای متعلق موصوف است یعنی منظور مشاهده خود آن روز نیست بلکه مشاهده چیزهایی است که در آن روز وجود دارد و در آن پدید می آید. از جمله آن هاست مواقف و صحنه های قیامت و یا انسانهای موجود و گردآوری شده در آن صحنه و یا ...

465- رهایی شتران در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - قیامت ، حادثه ای بزرگ که هنگام برپایی آن ، شترداران با دل کندن از مرغوب ترین شتران خود ، آنها را به حال خود رها خواهند کرد .

وإذا العشار عطّلت

ص: 288

466- رهبران در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 98 - 4

4- پیشوایان انسان ها در قیامت ، همان پیشوایان آنان در دنیا خواهند بود .

فاتبعوا أمر فرعون . . . یقدم قومه یوم القیمه

مطرح ساختن پیشوایی فرعون در صحنه آخرت (یقدم قومه) پس از بیان پیشوایی او در دنیا (فاتبعوا أمر فرعون)، اشاره به این نکته دارد که: انسانها در دنیا از هر کسی پیروی کنند در آخرت نیز همراه او بوده و در پی او حرکت خواهند کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 75 - 11

11 - « عن أبي جعفر (ع) فی قوله « و نزعنا من کلّ أُمَّه شهیداً » یقول من کلّ فرقه من هذه الأُمَّه إمامها . . . ;

از امام باقر(ع) درباره سخن خداوند «و نزعنا من کلّ أُمَّه شهیداً» روایت شده که خدا می فرماید: از هر فرقه ای از این امت، امام آنها را برمی گزینیم».

467- رهبران شرک در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 63 - 1

1 - سران و پیشوایان شرک ، به هنگام بازخواست پیروانشان از سوی خداوند در قیامت حاضر خواهند شد .

و یوم ینادیهم . . . قال الذین حقّ علیهم القول

مراد از «الذین حقّ علیهم القول» (آنان که سخن خدا درباره آنان مصداق یافت)، پیشوایان گمراهی و شرک اند. گفتنی است که برداشت یاد شده با توجه به ارتباط این آیه با آیه قبل استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 27 - 1

1 - مشرکان فریب خورده ، در عرصه قیامت رو در روی پیشوایان فریب کار خود قرار خواهند گرفت .

وَأَقْبِلْ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 30 - 6

6 - مشرکان فریب خورده و پیشوایان شان در قیامت ، یکدیگر را به دست داشتن در گمراهی و انحراف از مسیر حق ، متهم خواهند کرد .

ص: 289

وَأَقْبِلْ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ . قَالُوا إِنَّكُمْ كُنْتُمْ تَأْتُونَنَا ... قَالُوا ... وَ مَا كَانَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 31 - 5

5 - اعتراف پیشوایان شرک به ربوبیت الهی در حضور مشرکان در عرصه قیامت

فَحَقِّقْ عَلَيْنَا قَوْلَ رَبِّنَا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 32 - 4

4 - اعتراف سردمداران شرک در عرصه قیامت به گمراهی خود

إِنَّا كُنَّا غَوِينَ

468- رهبران کفر در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 83 - 10

10 - جدا شدن سردمداران کفر از میان هر امت در قیامت ، به صورت نظام یافته و تحت نظارت و کنترل مأموران الهی است . *

و یوم نحشر ... فهم یوزعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 42 - 4

4 - پیشوایان کفر ، مورد تنفر و انزجار خلاق در روز قیامت

و یوم القیمه هم من المقبوحین

مفسران بر آنند که «مقبوح» از ریشه «قبح» (زشتی) مشتق شده است. بنابراین «مقبوح»؛ یعنی، کسی که به خاطر زشتی، مورد نفرت دیگران بوده و از جانب آنان طرد شده است.

469- رهبران گمراهی در قیامت

11 - از امام صادق (ع) روایت شده که فرموده اند: « اذا كان يوم القيامة . . . يأتي النداء من عند الله عز وجل ، ألا من تعلق بامام في دار الدنيا فليتبعه الى حيث يذهب فحينئذ يتبرء الذين اتبعوا من الذين اتبعوا وأوا العذاب و تقطعت بهم الاسباب . . . » ;

وقتی قیامت بر پا شود . . . ندایی از نزد خداوند عز و جل می آید که هر کس در دنیا دل بستگی به پیشوایی داشته باید هر جا

پیشوای او می رود او به دنبالش برود. و در این هنگام است که بیزاری می جویند رهبران گمراه از پیروان گمراه خود و عذاب خدا را مشاهده می کنند و دستشان از همه جا کوتاه می شود ...».

470- رهبران مستکبر در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 21 - 22، 19، 17، 16، 15، 14، 6، 5

5- افراد عوام و تابع ، پس از حضور در پیشگاه خداوند در قیامت به رهبران مستکبر خویش اعتراض و از آنان درخواست کمک خواهند کرد .

و برزوا لله جميعاً فقال الضعفاء للذين استكبروا إنا كنا لكم تبعاً فهل أنتم مغن

6- درگیری لفظی عوام کفار با رهبران مستکبر خود در قیامت

فقال الضعفاء للذين استكبروا إنا كنا لكم تبعاً فهل أنتم مغنون عنا من عذاب الل

14- رهبران مستکبر در جواب استمداد پیروانشان برای رهایی از عذاب ، به آنان وعده می دهند که در صورت نجات یافتن خود ، آنان را هم نجات خواهند داد .

قالوا لو هدینا الله لهدینکم

15- رهبران مستکبر در جواب استمداد پیروانشان در قیامت ، خود را ناتوان دانسته و کمک به آنان را تعلیق به محال می کنند .

فقال الضعفاء .. فهل أنتم مغنون عنا ... قالوا لو هدینا الله لهدینکم

اینکه مستکبران در جواب استمداد پیروان خود در قیامت می گویند: اگر خداوند ما را هدایت کرده بود ما هم شما را هدایت می کردیم، در حالی که خداوند هم چنین کاری را هرگز انجام نداده است، در واقع برآوردن خواسته آنان را تعلیق به محال می کند.

16- رهبران مستکبر ، در قیامت ، به گمراهی خود اعتراف خواهند کرد .

لو هدینا الله لهدینکم

17- رهبران مستکبر ، در قیامت ، در پی معرفی شدن به عنوان مسؤول گمراهی پیروان ، گمراهی خود و آنان را به خداوند نسبت خواهند داد .

فقال الضعفاء للذين استكبروا إنا كنا لكم تبعاً .. قالوا لو هدینا الله لهدین

برداشت فوق مبتنی بر این احتمال است که مراد از هدایت در آیه هدایت در برابر گمراهی است و نه احتمال دیگر که به معنای راهنمایی

برای نجات از عذاب باشد.

19- رهبران مستکبر حتی در قیامت هم از خوی استکباری خویش دست برنخواهند داشت .

فقال الضعفاء للذين استكبروا .. قالوا لو هدينا الله لهدينكم

مفسران برای هدایت در این آیه دو احتمال ذکر کرده اند: یکی هدایت در برابر گمراهی و دیگری راهنمایی جهت نجات از عذاب. برداشت فوق با توجه به احتمال دوم است؛ به اضافه اینکه مستکبران به جای اینکه نجات پیروان خود را به خدا موکول کنند، به آنان وعده می دهند که در صورت نجات خود آنها را نیز نجات خواهند داد.

22- اعلام رهبران مستکبر در قیامت به پیروان خویش مبنی بر قطعی بودن عذاب آنها و نبودن هیچ راه گریزی از آن

قالوا .. سواء علينا أجزعنا أم صبرنا ما لنا من محييص

ص: 291

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 22 - 2, 1

1- پس از درگیری لفظی رهبران مستکبر با پیروان خود در قیامت ، آنان با شیطان به منازعه می پردازند .

فقال الضعفوا للذين استكبروا .. قالوا ... وقال الشيطان لما قضي الأمر

ذکر قصه شیطان و سخنان وی در قیامت با جهنمیان، پس از گفت و گوهای رهبران مستکبر و پیروانشان، نشان دهنده ادامه ماجرای مستکبران و پیروان آنها با شیطان است.

2- رهبران مستکبر و پیروانشان ، سرانجام در قیامت شیطان را مسبب اصلی گمراهی خویش قلمداد می کنند .

فقال الضعفوا للذين استكبروا .. قالوا ... وقال الشيطان لما قضي الأمر إن الل

ذکر سخنان شیطان در قیامت خطاب به گمراهان، پس از ذکر جریان مستکبران و پیروانشان، احتمال دارد از این جهت باشد که آنان گمراهی خویش را به شیطان نسبت می دهند و او درصدد پاسخ گویی برمی آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 69 - 4

4- سنخیت های قیامت برای پیشتازان و سردمداران استکبار ، دشوارتر و کیفر آنها سنگین تر از کیفر دیگران خواهد بود .

ثم لننزعن .. أئهم أشد على الرحمن عتياً

جداکردن پیشتازان و سردمداران استکبار، حکایت از رسوایی فزون تر و نیز عقوبت و حساب سنگین تری دارد که در انتظار آنان است.

471- رهبران مشرکان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 166 - 3, 8, 2

2 - مشرکان (سران شرک و پیروانشان) به عذاب قیامت گرفتار خواهند شد .

إذ تبرأ الذين اتبعوا من الذين اتبعوا ورأوا العذاب

ظاهر این است که ضمیر فاعلی در «رأوا العذاب» به هر دو طایفه (سران و تابعان) باز گردد. از آیه قبل و نیز آیه بعد معلوم می شود که ظرف «تبری» ، روز قیامت است. بنابراین مراد از «العذاب» عذاب قیامت می باشد.

3 - سران شرک به هنگام مواجه شدن با عذاب قیامت ، از پیروانشان فاصله گرفته و از آنان بیزار می شوند .

إذ تبرأ الذين اتبعوا من الذين اتبعوا ورأوا العذاب

جمله «ورأوا العذاب» جمله حالیه است؛ یعنی، تبری و بیزاری سران شرک از پیروانشان در آن حال است که با عذاب مواجه می شوند.

8 - در قیامت تمامی سبب ها و وسایل پیوند و دوستی میان سران شرک و پیروانشان از میان خواهد رفت .

و تقطعت بهم الأسباب

برداشت فوق بر این اساس است که: مقصود از «الأسباب» مایه های پیوند میان سران و پیروان باشد.

ص: 292

472- ریاکار در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 41 - 4

4- رسوایی و وخامت حال بخیلان، ریاکاران و کافران به خدا و قیامت در صحنه قیامت

الذین یبخلون... فکیف اذا جئنا من کل امة بشهید

473- زلزله قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 2 - 22 - 10

10- زلزله ویرانگر و نابود کننده زمین در آستانه برپایی قیامت، جلوه ای از عذاب قهر خداوند

إنّ زلزله الساعه شیء عظیم.. و ما هم بسکری و لکنّ عذاب اللّٰه شدید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 4 - 56 - 1

1 - وقوع زلزله، در سراسر زمین در آستانه قیامت

إذا وقعت الواقعة.. إذا رجّت الأرض رجّاً

«رج» (مصدر مجهول «رجّت») به معنای به شدت لرزانده شدن است. مراد از «الأرض» تمام زمین - و نه منطقه ای خاص از آن - است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 14 - 73 - 1

1 - به لرزه درآمدن زمین و کوه ها، در آستانه برپایی قیامت

یوم ترجف الأرض و الجبال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - پیدایش زلزله ای عظیم ، در آستانه برپایی قیامت

یوم ترجف الراجفه

مراد از «یوم» - به قرینه آیه بعد - دورانی است که شامل هر دو نفخه صور باشد؛ نفخه اول که همگان می میرند و نفخه دوم که رستاخیز برپا می شود. «رجف»؛ یعنی، لرزش و اضطراب شدید. (مفردات راغب)

ص: 293

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 7 - 3

3 - قیامت ، به دنبال پیدایش زلزله ای بزرگ ، برپا خواهد شد .

یوم ترجف الراجفه . تتبعها الرادفه

ممکن است «رادفه»، ناظر بر زلزله ای دیگر نباشد؛ بلکه مفاد آیه شریفه این باشد که به دنبال زلزله ای که در آیه قبل مطرح بود، پیامد آن (قیامت) به وجود خواهد آمد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 21 - 3

3 - « عن أبي جعفر (ع) في قوله «كلا إذا دكت الأرض دكاً دكاً» قال : هي الزلزلة ;

از امام باقر(ع) درباره سخن خداوند «كلا إذا دكت الأرض دكاً دكاً» روایت شده که مراد زلزله است. »

474- زمان برپایی قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 3 - 12

12 - خبر وقوع قطعی قیامت ، خبری غیبی و در اختیار خدا است .

قل بلی . . لتأتینکم علم الغیب

475- زمان قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 33 - 3

3 - وقوع قیامت ، حتمی است و فاصله ای با پایان دنیا ندارد .

فإذا جاءت الصاخة

حرف «إن» برای آنچه ممکن است تحقق یابد به کار رفته و حرف «إذا» در امور حتمی استعمال می شود (مصباح به نقل از ثعلب). حرف «فاء» بر تعقیب و تأخر بدون فاصله قیامت از دنیا دلالت دارد.

476- زمان نگرانی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 37 - 4

ص: 294

4- گرفتاری ها و دل نگرانی های انسان در قیامت ، از نخستین لحظات آن آغاز می شود .

فإذا جاءت الصاخّة .. لكلّ امرئٍ منهم يومئذ شأن يغنيه

جمله «لکلّ امرئ..» - به دلیل «یومئذ» - دلالت دارد که زمان پیدایش «صاخّه» (غرش کرکننده)، هنگام بروز گرفتاری ها است.

477- زمین در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 187 - 7

7- لحظه برپایی قیامت ، لحظه ای دشوار و سنگین برای آسمان ها و زمین

ثقلت فی السموت و الأرض

متعدی شدن «ثقلت» با حرف «فی»، و نه حرف «علی»، گویای این است که آنچه در لحظه برپایی قیامت در آسمانها و زمین واقع می شود، حوادثی عظیم است که تحمل آن بر آسمانها و زمین دشوار است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 47 - 2,3

2- در آستانه بروز قیامت ، کوه ها جابه جا شده و صفحه زمین مسطح می شود .

و یوم نسیّر الجبال و تری الأرض بارزه

«نسیّر» (از ماده سیر) یعنی «حرکت می دهیم» و «بارزه» به معنای «ظاهر و آشکار» است. چون در قیامت، کوه ها، از جا کنده می شوند و ناهمواری های زمین از بین می رود، همه جای آن دیده شده و هیچ مانعی در برابر دید وجود ندارد.

3- در آستانه قیامت و حشر آدمیان ، سیستم جغرافیایی و زیستی زمین ، تغییر می کند .

و یوم نسیّر الجبال و تری الأرض بارزه و حشرنهم

روشن است که به حرکت درآمدن کوه ها و هم سطح شدن پوسته زمین، شرایط جدیدی را در زمین ایجاد خواهد کرد و شرایط کنونی از بین خواهد رفت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 98 - 11

11- به هنگام برپایی قیامت ، تمامی استحکامات روی زمین با خاک یک سان خواهد شد .

فإذا جاء وعد ربِّي جعله دكاء

آنچه ذوالقرنین درباره فرجام سدّ، بازگو کرد، سرچشمه در آگاهی او از انهدام جهان هنگام برپایی قیامت دارد، گرچه ممکن است در خصوص سد نیز از خداوند به او وعده خاصی رسیده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 107 - 1

ص: 295

1 - روز قیامت ، کمترین پستی و بلندی در سطح زمین مشاهده نخواهد شد .

لاتری فیها عوجاً و لاأمتاً

«عوج» نقطه مقابل اعتدال است (مصباح) و «أمت» به معنای مکان مرتفع می باشد و به پستی و بلندی نیز اطلاق می گردد (قاموس).
مفاد «لاتری...» آن است که به هنگام تحقق رستاخیز در زمین، هیچ ناهمواری و کجی به چشم نخواهند خورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 108 - 1

1 - با متلاشی شدن کوه ها و مسطح شدن زمین در قیامت ، دعوت کننده ای ، آدمیان را به بیرون آمدن از قبر ها دعوت خواهد کرد .

یومئذ یتبعون الداعی لاعوج له

ظاهراً مقصود از «داعی» - که تمامی مردم از او تبعیت خواهند کرد و به ندای او پاسخ مثبت خواهند داد - کسی است که آدمیان را از قبرها برای حشر فرا می خواند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 103 - 7

7- « عن النبی (صلی الله علیه و آله) فی معنی « الفزع الأكبر » : ان الناس یصاح بهم صیحه واحده فلا یبقی میت إلا نشر و لا حی إلا مات إلا ما شاء الله ثم یصاح بهم صیحه آخری فینشر من مات و یصفون جمیعاً و تنشق السماء و تهد الأرض و تخرّ الجبال و تزفر النیران و ترمی بمثل الجبال شرراً فلا یبقی ذوروح إلا إنخلع قلبه و ذکر ذنبه و شغل بنفسه إلا ما شاء الله ;

از رسول خدا (صلی الله علیه و آله) روایت شده که در معنای «فزع اکبر» فرمود: به درستی که یک صیحه بر مردم زده می شود که مرده ای نمی ماند، مگر این که زنده می شود و زنده ای نمی ماند، مگر این که می میرد، جز آنچه را که خدا بخواهد. سپس صیحه دیگری بر آنان زده می شود و آنان که مرده اند زنده گشته و همگی به صف کشیده خواهند شد. و آسمان شکافته و زمین در هم کوبیده و کوه ها فرو ریخته و آتش شعله هایی چون کوه برکشند، پس هیچ صاحب روحی نماند، مگر این که [از هراس] دل او کنده شود و گناهان خود را یاد آورد و هر کس به فکر خویش باشد، مگر آنچه را خدا بخواهد».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 10 - 1

1 - زمین همچون آسمان ، دست خوش تحولات عظیم در آستانه قیامت

یوم تمور السماء .. و تسیر الجبال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 4 - 2

2 - انهدام زمین در آستانه قیامت ، امری قطعی و غیرقابل تردید

إِذَا رَجَّتْ الْأَرْضُ رَجًّا

به کارگیری «اذا»ی شرطیه - که در امور قطعی به کار می رود - بیانگر مطلب بالا است.

ص: 296

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 10 - 2

2 - دگرگونی اساسی در کره زمین ، در آستانه برپایی قیامت

وإذا النجوم طمست . و إذا السماء فرجت . و إذا الجبال نسفت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 3 - 2

2 - قیامت ، رخدادی بزرگ و همراه با به هم پاشیدن تمام زمین ، حتی سخت ترین نقطه های آن

و إذا الجبال سیّرت

خبر رانش کوه ها، در حقیقت خبر از متلاشی شدن زمین و بیانگر عظمت رخداد قیامت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 3 - 2

2 - ساختار زمین نیز مانند آسمان و ستارگان ، در آستانه قیامت به هم خورده و رخنه های فراوانی در پیکره آن پدیدار خواهد شد .

إذا السماء .. و إذا الكواكب ... و إذا البحار فجّرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انشقاق - 84 - 3 - 1, 2

1 - زمین در آستانه برپایی قیامت ، گسترده و مسطح شده و مساحت آن افزایش می یابد .

و إذا الأرض مدّت

«مدّ» به معنای بسط دادن (قاموس)، کشاندن (مفردات) و افزایش دادن است. (مصباح)

2 - انبساط زمین در آستانه قیامت ، تحت تأثیر عامل خارجی است .

و إذا الأرض مدّت

مجهول بودن فعل «مدّت»، نشان تأثیر پذیری زمین از عامل انبساط است.

1 - زمین در آستانه قیامت ، تمام آن چه را در دل خود جای داده ، بیرون افکنده ، به کلی تخلیه خواهد شد .

وَأَلْقَتْ مَا فِيهَا وَتَخَلَّتْ

باب تفعّل، بر تکلف دلالت دارد؛ بنابراین «تخلّت»؛ یعنی، در تخلیه سخت کوشید.

2 - انبساط یافتن زمین در آستانه قیامت ، زمینه تخلیه کامل آن و اخراج بدن انسان ها از قبر و بیرون افکنده شدن اشیاء از درون زمین است .

وإذا الأرض مدّت . وَأَلْقَتْ مَا فِيهَا وَتَخَلَّتْ

تقدیم ذکر، ممکن است بر تقدم رتبی و زمانی دلالت کند. بنابراین انبساط زمین، زمینه «القاء» و «تخلیه» خواهد بود. به قرینه

آیات بعد - که درباره قیامت انسان ها است - می توان گفت: از عبارت «أَلْقَتْ مَا فِيهَا» بیرون انداختن بدن ها از قبرها نیز اراده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 21 - 2

2- زمین ، هنگام برپایی قیامت ، به شدت کوبیده و سست و نرم خواهد شد .

كَلَّا إِذَا دُكَّتِ الْأَرْضُ دَكًّا دَكًّا

«دک»؛ یعنی، منهدم ساختن کوه و دیوار و مانند آن (لسان العرب). تکرار دو مصدر «دکاً دکاً» بر کثرت آن دلالت دارد؛ یعنی، کوبیدن های مکرر، یکی پس از دیگری تحقق خواهد یافت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - زلزله - 99 - 2 - 3

3- زلزله زمین در آستانه قیامت ، انفجاری داخلی و پراکنده سازنده مواد درونی آن است .

و أخرجت الأرض أثقالها

زلزله به طور معمول، آنچه را که بر سطح زمین است، به کام آن فرو می برد؛ ولی در زلزله واپسین، عکس این صحنه اتفاق خواهد افتاد. عطف این آیه بر آیه قبل - به قرینه سیاق آیات - عطف مسبب بر سبب است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - زلزله - 99 - 3 - 1

1 - تحولات زمین هنگام برپایی قیامت ، برای انسان ها بی سابقه و شگفت آور است .

وقال الإنسن ما لها

استغراق - که از حرف «ال» در «الإنسان» استفاده می شود - استغراق عرفی است و اظهار شگفتی را به اکثریت قاطع انسان ها، نسبت می دهد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - زلزله - 99 - 4 - 2,4,5,6

2- زمین در قیامت ، پس از لرزش شدید و بیرون ریختن دفینه های خویش ، اطلاعات ذخیره شده خود را برملا خواهد ساخت .

4- زمین گزارش های فراوانی را درباره انسان ها در خود، بایگانی کرده، در قیامت آنها را بازگو خواهد کرد.

این آیه گرچه مصداق «اخبارها» را بیان نکرده است؛ ولی آیات بعد، می تواند قرینه باشد که مراد اخبار مربوط به انسان ها است.

5- زمین در قیامت، دارای شعور و کلام و گواه آنچه بر روی آن اتفاق افتاده است.

6- « عن أبي هريره قال قرء رسول الله (صلى الله عليه وآله) هذه الآية « يومئذ تحدّث أخبارها » قال : أتدرون ما إخبارها ؟ قالوا : الله ورسوله أعلم ، قال : فإن إخبارها أن تشهد على كلّ عبد أو أمه بما عمل على ظهرها ؛

از ابوهریره روایت شده که رسول خدا(صلی الله علیه و آله) آیه «یومئذ تحدث أخبارها» را قرائت کرد و فرمود: آیا می دانید خبردادن زمین چیست؟ گفتند خدا و رسولش آگاه تراند؛ فرمود: إخبار زمین گواهی دادن آن است بر هر مرد و زنی به آنچه بر روی آن انجام داده است. «.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - زلزله - 99 - 5 - 1

1 - خداوند در قیامت ، زمین را به ارائه اطلاعات بایگانی شده در آن ، فرمان خواهد داد .

بأن ربك أوحى لها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - زلزله - 99 - 6 - 2

2 - زلزله زمین ، از مقدمات حشر مردم و حسابرسی اعمال آنان در قیامت است .

إذا زلزلت الأرض . . . یومئذ یصدر الناس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - زلزله - 99 - 7 - 5

5 - زمین ، مشخصات کردار های ریز و درشت انسان را در خود محفوظ داشته ، در قیامت آن را گزارش خواهد کرد .

یومئذ تحدث أخبارها . . . فمن یعمل مثقال ذره خیرا یره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - زلزله - 99 - 8 - 5

5 - زمین ، مشخصات کردار های ریز و درشت انسان ، اطلاعاتی را در خود محفوظ داشته ، در قیامت آن را گزارش خواهد کرد .

و من یعمل مثقال ذره شرًا یره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 48 - 13,14,16

13- « عن محمد بن مسلم قال : سمعت أبا جعفر (ع) یقول : . . . لعلکم ترون إنه إذا کان یوم القیامه . . . إن الله تبارک و تعالی لایعبد

فی بلاده و لایخلق خلقاً یعبدونه . . . بلی و الله لیخلقن خلقاً من غیر فحوله و لا إناث . . . و یخلق لهم أرضاً تحملهم و سماء تظلهم ألیس الله یقول : « یوم تبدل الأرض غیر الأرض و السماوات » . . . ;

محمد بن مسلم گوید: از امام باقر(ع) شنیدم که می فرمود: . . . شاید شما گمان کنید هنگامی که روز قیامت فرا رسد . . . خدای تبارک و تعالی در بلاد خود عبادت نمی شود و خلقی را که عبادت او . . . کند، نمی آفریند؟ چنین نیست، به خدا سوگند! خدا خلقی را از غیر نر و ماده می آفریند و برای آنها زمینی که آنان را حمل کند و آسمانی که بر سر آنها سایه افکند، خلق می کند. آیا خدا نفرموده است: یوم تبدل الأرض غیر الأرض و السماوات؟».

14- « عن علی بن الحسین (ع) قال : « تبدل الأرض غیر الأرض » یعنی بأرض لم تکتسب علیها الذنوب بارزه ، لیست علیها جبال و لانیات کما دحاها أول مره ;

ص: 299

از امام علی بن الحسین (ع) در باره سخن خداوند «تبدّل الأرض غیر الأرض» روایت شده است که فرمود: یعنی، به زمینی مبدل می شود که روی آن هیچ گناهی صورت نگرفته است. وسیع و باز است که روی آن کوه و گیاهی نیست، به آن سان که خداوند اولین بار این زمین را گسترده است».

16- «قال رسول الله (صلى الله عليه وآله) في قول الله: «يوم تبدل الأرض غير الأرض» قال: أرض بيضاء كأنها فضة، لم يسفك فيها دم حرام ولم يعمل فيها خطيئته»؛

از رسول خدا (صلى الله عليه وآله) درباره سخن خداوند که می فرماید: «يوم تبدل الأرض غير الأرض» روایت شده است که فرمود: [زمین تبدیل می شود] به زمینی سفید مانند نقره که در آن خونی به حرام نمی ریزد و کار خطایی صورت نمی گیرد».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 67 - 12، 4

4- زمین، در قیامت، یکسره در قبضه قدرت خداوند است.

و الأرض جميعاً قبضته يوم القيمة

12- «عن سليمان بن مهران، قال سألت أبا عبد الله (ع) عن قول الله عز وجل «و الأرض جميعاً قبضته يوم القيامة» فقال يعني ملكه لا يملكها معه أحد... «و السماوات مطويات بيمينه» قال: اليمين اليد، و اليد القدره و القوه يقول عز وجل و السماوات مطويات بقدرته و قوته سبحانه و تعالى عما يشركون»؛

سليمان بن مهران گوید: از امام صادق (ع) از سخن خداوند عزوجل که می فرماید: «و الأرض جميعاً قبضته يوم القيامة» سؤال نمودم، حضرت فرمود: یعنی زمین ملک او است [در قیامت] و هیچ کس غیر از او مالک زمین نیست.. و درباره «و السماوات مطويات بيمينه» فرمود: یمین همان ید است و مراد از آن قدرت و قوت است و خداوند عزوجل فرمود: آسمان ها به قدرت و قوت خداوند به هم پیچیده می شوند و او منزّه و برتر است از هرگونه شرکی که به او نسبت می دهند».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 69 - 4، 2، 1

1- سراسر زمین در عرصه قیامت به نور الهی روشن خواهد شد.

و أشرفت الأرض بنور ربّها

«إشراق» (مصدر «أشرفت») به معنای اضائه (روشن شدن) است.

2- زمین، در قیامت عرصه روشن شدن حقایق الهی

برخی از مفسران بر این عقیده اند که چون خاصیت نور، روشن کردن هر چیزناپید است. بنابراین مقصود از روشن شدن زمین به نور پروردگار، روشن شدن حقایق در عرصه قیامت است و اضافه نور به خداوند اضافه تشریفی و از باب تعظیم می باشد.

4- روشن شدن زمین و حقایق مربوط به اهل آن در قیامت ، جلوه ربوبیت الهی است .

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 105 - 1

1 - نظام زمین و جغرافیای آن در آستانه قیامت ، دچار دگرگونی عمیقی خواهد شد .

ویس - لونک عن الجبال فقل ینسفها ربّی

پرسش مردم از پیامبر (صلی الله علیه و آله) در باره سرنوشت کوه ها در قیامت، گواه آن است که برهم خوردن نظام فعلی جهان، به صورت ارتکازی و یا با استفاده از آیات دیگر در اذهان مردم، امری مسلّم فرض گردیده است؛ ولی عظمت کوه ها این سؤال را برای آنان پدید آورده که «سرنوشت آنها چگونه خواهد بود؟»

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 106 - 2,3,4

2 - جغرافیای زمین در آستانه قیامت ، دچار دگرگونی های بزرگی خواهد شد .

الجبال ... ینسفها ... قاعاً صفصفاً

از بین رفتن پستی ها و بلندی ها، نشان از تحول عظیم در روی زمین در آستانه قیامت دارد.

3 - سطح زمین در آستانه قیامت ، خالی از هرگونه گیاه و رویدنی خواهد بود .

فیذرها قاعاً صفصفاً

4 - تبدیل کوه ها به زمینی مسطح و هموار در آستانه قیامت ، کار خداوند و به فرمان او است .

ینسفها ربّی ... فیذرها قاعاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 9 - 2

2 - متلاشی شدن نظم کنونی زمین ، در آستانه برپایی قیامت

و تکون الجبال کالعهن

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که متلاشی شدن کوه ها، به معنای از بین رفت نقش آنها در زمین (ثبات و استقرار زمین) است و این به متلاشی شدن زمین اشاره دارد.

479- زمینه اجابت آرزو ها در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 21 - 2

2- انفاق همراه با تقوا و اخلاص ، مایه رسیدن به تمام خواسته ها و آرزو ها در قیامت است .

و لسوف یرضی

رسیدن به مرحله رضایت، به معنای دست یافتن به تمام اموری است که شخص به آن رغبت دارد.

ص: 301

480- زمینه اجابت خواسته ها در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 21 - 2

2 - اتفاق همراه باتقوا و اخلاص ، مایه رسیدن به تمام خواسته ها و آرزو ها در قیامت است .

و لسوف یرضی

رسیدن به مرحله رضایت، به معنای دست یافتن به تمام اموری است که شخص به آن رغبت دارد.

481- زمینه ایمان به قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 185 - 9

9 - توجه به مرگ و نزدیک بودن پایان عمر ، زمینه ساز پرهیز آدمی از انکار حق و معارف دین (توحید ، نبوت و قیامت) است .

إن هو إلا نذیر مبین . . . و أن عسی أن یکون قد اقترب أجلهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 18 - 12

12 - پی بردن به حقانیت رستاخیز ، دارای راه علمی است و منکران آن گرفتار گمراهی اند .

و یعلمون أنها الحقّ إلا إنّ الذین یمارون فی الساعه لفی ضلل بعید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مطففین - 83 - 13 - 8

8 - آیات قرآن ، بازدارنده انسان از طغیان گری و گناه و راهنمای او برای ایمان به قیامت است .

و ما یکذب به إلا . . . إذا تتلی علیه آیتنا قال أسطیر الأولین

482- زمینه برپایی قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- ربوبیت خدا بر انسانها، مقتضی تشکیل دادن قیامت و آفرینش مجدد انسان ها پس از مرگ است .

أولئك الذين كفروا بربهم

ص: 302

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - 8 - 36 - 52 - 8

8 - رحمانیت خداوند ، مقتضی برپا کردن قیامت و حساب رسی از بندگان است .

هذا ما وعد الرحمن

برداشت یاد شده از یاد کردن خدا به صفت و نام «رحمان» - از میان دیگر اوصاف و نام های الهی - به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - 7 - 39 - 21 - 7 - 21

21 - ربوبیت الهی ، مقتضی برپایی قیامت و حسابرسی اعمال بندگان

ثم إلى ربكم مرجعكم فينبئكم بما كنتم تعملون إته عليهم بذات الصدور

483- زمینه پرسش از قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 6 - 3

3 - گرایش طبیعی انسان به فسق و فجور ، زمینه پرسش های انکارآمیز او درباره قیامت .

بل یرید الإنسن لیفجر أمامه . یسئل أیآن یوم القیمه

جمله «یسئل أیآن ..» استیناف بیانی و در مقام تعلیل و تفسیر «بل یرید الإنسان لیفجر...» است؛ یعنی، پرسش انکارآمیز انسان، برخاسته از گرایش او به فسق و فجور است؛ چرا که اگر قیامت را بپذیرد، نمی تواند به فسق و فجور متمایل گردد. ازاین رو برای ادامه راه فسق و فجور خویش، قیامت را انکار کرده و به تمسخر می گیرد.

484- زمینه ترس از قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 37 - 16

16 - توجه و اعتقاد به صحنه های دشوار و سخت قیامت ، مقتضی ترس از آن روز است .

یخافون یوماً تتقلب فیہ القلوب و الأبصر

485- زمينه تكذيب قيامت

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

7- يونس - 10 - 39 - 12

ص: 303

12 - ظلم و بیدادگری ، زمینه ساز انکار قیامت و تکذیب دین و پیامبران

بل کذبوا بما لم يحيطوا بعلمه . . فانظر كيف كان عقبه الظلمين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 68 - 5

5 - تحقق نیافتن قیامت پس از گذشت زمان ها و اعصار طولانی ، دستاویز کافران برای انکار آن

إن هذا إلا أسطير الأولين

طرح پیشینه طولانی عقیده به معاد، ظاهراً تلاشی است از سوی کافران برای بیان این که اگر واقعاً وعده رستاخیز حق بود، باید تاکنون محقق می شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 48 - 3

3 - مشخص نبودن زمان برپایی قیامت ، دستاویز کافران صدراسلام برای انکار آن

و يقولون متى هذا الوعد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جاثیه - 45 - 27 - 8

8 - پوچ انگاری و باطل گرایی انسان ها ، دارای پیوند با شک و ناباوری آنان نسبت به قیامت

لاریب فیه و لکنّ . . . لایعلمون . . . یومئذ یخسر المبطلون

در آیه قبل شک در معاد، معلول جهل دانسته شد و در این آیه تعبیر «مبطلون» منطبق بر همان جاهلانی است که در آن جا یاد شده اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 25 - 2

2 - روشن نبودن زمان برپایی قیامت ، دستاویز کافران برای انکار آن

و يقولون متى هذا الوعد

3 - گرایش طبیعی انسان به فسق و فجور، زمینه پرشش های انکارآمیز او درباره قیامت .

بل یرید الإنسن لیفجر أمامه . یسنل أیان یوم القیمه

جمله «یسئل أیان..» استیناف بیانی و در مقام تعلیل و تفسیر «بل یرید الإنسان لیفجر...» است؛ یعنی، پرشش انکارآمیز انسان، برخاسته از گرایش او به فسق و فجور است؛ چرا که اگر قیامت را بپذیرد، نمی تواند به فسق و فجور متمایل گردد. از این رو برای ادامه راه فسق و فجور خویش، قیامت را انکار کرده و به تمسخر می گیرد.

ص: 304

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مطففین - 83 - 11 - 4

4 - کم فروشی ، زمینه ساز آلودگی به گناه و گناه زمینه ساز تکذیب قیامت است .

ویل للمطففین . . . کلاً إن کتب الفجّار ... الذین یکذبون بیوم الدین

ترتیب آیات، ممکن است برخاسته از ترتیب پیدایش اوصاف ذکر شده در آن باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مطففین - 83 - 12 - 2

2 - آلودگی به گناه و شکستن حریم قوانین و وظایف الهی ، زمینه ساز انکار روز جزا است .

و ما یکذب به إلا کلّ معتد أثیم

486- زمینه درخواست تعجیل قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 38 - 6

6- خوی شتاب زدگی آدمی ، زمینه ساز درخواست کافران مکه برای تحقق وعده های الهی (عذاب ، برپایی قیامت و . . .)

خلق الإنسن من عجل . . . یقولون متی هذا الوعد إن کنتم صدقین

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که جمله «و یقولون متی . . .» عطف بر جمله «سأوریکم...» باشد و این دو جمله، با جمله «خلق الإنسان من عجل» - که بیان گر خصلت عمومی انسان ها است - مرتبط باشند.

487- زمینه درک عظمت قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 14 - 3

3 - حقیقت قیامت و ژرفای عظمت آن ، تنها از راه وحی قابل شناخت و دستیابی است .

و ما أدریک ما یوم الفصل

از این که آیه مورد بحث، در میان آیات مربوط به قیامت است قرار دارد، می توان استفاده کرد که حقایق عمیق قیامت، تنها از طریق خود وحی برای بشر قابل شناخت است.

488- زمینه ذکر قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 305

3 - حکمت ایجاد درخت آتش زنه از سوی خداوند ، یاد آوری قدرت الهی ، تداعی کردن روز رستاخیز و بیرون آمدن انسان ها از قبر ها است .

نحن جعلنها تذکره

ضمیر «جعلناها» می تواند به «نار» و یا به «شجره» برگردد. برداشت یاد شده بر پایه احتمال دوم است؛ یعنی، ما آن درخت را مایه تذکار قرار دادیم تا انسان ها با دیدن آن، به یاد قدرت خداوند بیفتند و پی ببرند کسی که از چوب آتش را بیرون می آورد، قادر است که مردگان را نیز بار دیگر از گورها بیرون آورد.

489- زمینه ذلت مکذبان قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 67 - 2

2 - کافران و ناباوران به رستاخیز ، در زندگی فاقد تکیه گاه مطمئن بوده و در مواجهه با حوادث ، زود خود را می بازند و دچار یأس و احساس حرمان می شوند .

لو نشاء .. فظلمتم تفکھون . انا لمغرمون . بل نحن محرومون

روی سخن در این آیات، با کافران و کسانی است که در برابر مسأله معاد، موضع گیری ناباورانه دارند.

490- زمینه رضایت در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - غاشیه - 88 - 9 - 4

4 - اهتمام ورزیدن به کارهایی که پاداش اخروی دارد ، مطلوب و مایه خرسندی در قیامت است .

لسعیها راضیه

«سعی» به معنای راه رفتن سریع است که در مورد «جدیت در هر کار» نیز استعمال می شود. (مفردات راغب)

491- زمینه سختیهای قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - گرفتن نامه عمل از پشت سر در قیامت ، سرآغاز گرفتاری در موقعیتی دشوار که هر کس ، فریاد هلاکت خواهی و آرزوی مرگ سر خواهد داد .

فسوف يدعوا ثبورًا

ص: 306

«ثبور» به معنای هلاکت و تباهی است. (مفردات راغب)

492- زمینه شفاعت در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 26 - 11

11 - « عن أبي عبد الله (ع) قال : قال رسول الله (صلى الله عليه وآله) في قوله « ويزيدهم من فضله » الشفاعة لمن وجبت له النار ممن أحسن إليهم في الدنيا ;

از امام صادق(ع) روایت شده که رسول خدا راجع به این سخن خداوند «یزیدهم من فضله» (مراد از آنچه زاید بر اجابت دعای مؤمنان، به آنان داده می شود) حق شفاعت است که شفاعت می کنند برای کسانی که آتش برای آنها واجب شده ولی در دنیا از کسانی بوده اند که به آن مؤمنان نیکی کرده اند».

493- زمینه شک به قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 50 - 10

10 - آسایش و سرخوشی ، زمینه ساز کفر و تردید انسان نسبت به قیامت

و لئن أذقته رحمه . . . ليقولن ... و ما أظنّ الساعة قائمه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 50 - 3

3- پیوستگی گناه ، با تردید و ناباوری نسبت به قیامت

طعام الأثيم . . . إنّ هذا ما كنتم به تمترون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 27 - 8

8 - پوچ انگاری و باطل گرایی انسان ها ، دارای پیوند با شک و ناباوری آنان نسبت به قیامت

لاریب فيه و لكنّ . . . لا يعلمون ... يومئذ يخسر المبطلون

در آیه قبل شک در معاد، معلول جهل دانسته شد و در این آیه تعبیر «مبطلون» منطبق بر همان جاهلانی است که در آن جا یاد شده اند.

ص: 307

494- زمینه شک در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 36 - 1

1- غرور و دنیاپرستی مرد رفاه مند ، به تردید و تشکیک در برپایی قیامت و وقوع رستاخیز منتهی شد .

و ما أظنّ الساعة قائمه

495- زمینه عذاب مکذبان قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 40 - 3

3 - منکران قیامت ، در آستانه سقوط در عذاب الهی و لبه پرتگاه آن

إِنَّا أَنْذَرْنَكُمْ عَذَابًا قَرِيبًا

«قرب عذاب» - در این برداشت - به معنای ارتباط نزدیک آن به کافران گرفته شده است؛ یعنی، عذابی که کافران به آن انذار شده اند، با آنان ارتباطی تنگاتنگ دارد. بیان وصف «قرباً» برای نفس عذاب - نه زمان آن - این معنا را تقویت می کند.

496- زمینه قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 15 - 9

9- ربوبیت خداوند نسبت به انسان ها ، مقتضی بر پا ساختن قیامت و بازگرداندن آنان به سوی خویش

ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُمْ تُرْجَعُونَ

کاربرد وصف «ربّ» در آیه شریفه، گویای این نکته است که ربوبیت الهی نقشی عمده در رجعت آدمیان و حیات اخروی آنان دارد؛ یعنی، از آن جهت که خداوند، پروردگار و رشددهنده خلق است، می بایست حیات را در جهان آخرت تداوم بخشد تا خلق به کمال خویش برسند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 20 - 7

7- تحقق لحظه های سخت قیامت ، در پی هشدارها و اتمام حجت

ذلک یوم الوعد

تعبیر «وعید» می رساند که قبلاً رخداد روز قیامت و دشواری های آن از سوی خداوند به انسان ها تذکر داده شده است و پس از آن تذکرها است که قیامت برپا می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 308

18 - نجم - 53 - 47 - 2

2 - عدل ، تدبیر و قدرت الهی ، مقتضی برپا ساختن قیامت

ثمَّ یجزیه الجزاء الأوفی . . . و أنّ علیه النشأه الأخری

عبارت «و أنّ علیه. . .» عطف است بر آنچه در آیات گذشته از عدل و تدبیر و قدرت خداوند بیان شده بود و در حکم نتیجه گیری از آن می باشد؛ یعنی، بایسته است خداوند با چنین صفاتی، قیامت را برای تحقق کامل عدل و اکمال آفرینش خویش برپا سازد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 10 - 5

5 - ربوبیت الهی ، مقتضی برپایی قیامت و حسابرسی اعمال

إنا نخاف من ربنا یومًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 5 - 2

2 - برپایی قیامت و پی بردن به کردار ها و بازتاب اخروی آن ، در گرو پیدایش حوادثی تحوّل آفرین در نظام جهان

إذا السماء . . . و إذا . . . و إذا . . . علمت نفس ما قدّمت و أخرت

جمله «علمت نفس . . .» جزای شرط هایی است که در آیات پیشین تکرار شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انشقاق - 84 - 6 - 9

9 - ربوبیت خداوند ، مقتضی وجود یافتن قیامت و ملاقات انسان ها در آن ، با خداوند است .

إلی ربّک کدحًا فملقیه

497- زمینه کفر به قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 16 - 6

6 - پیروی از هواها و امیال نفسانی ، در پی دارنده کفر و بی ایمانی به قیامت است .

من لایؤمن بها واتبع هویه

«اتبع» ماضی است و عطف بر «لایؤمن» که مضارع است؛ بنابراین پیروی از هوس ها که در زمان قبل انجام گرفته است، سبب بی ایمان در زمان بعد خواهد شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 50 - 10

10 - آسایش و سرخوشی ، زمینه ساز کفر و تردید انسان نسبت به قیامت

ص: 309

و لئن أذقنه رحمه . . . ليقولن ... و ما أظنّ الساعه قائمه

498- زمينه نجات از سختیهای قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 2 - 17

17 - « عن ابن عباس قال : قال رسول الله (صلى الله عليه وآله) في قوله « و من يتق الله يجعل له مخرجاً » قال : من شبهات الدنيا و من غمرات الموت و من شدائد يوم القيامة ;

از ابن عباس نقل شده که رسول خدا (صلى الله عليه وآله) درباره سخن خداوند «و من يتق الله يجعل له مخرجاً» فرمود: [خدا برای کسی که تقوای الهی داشته باشد] راه نجاتی از شبهات دنیا، دشواری های مرگ و سختی های قیامت قرار می دهد».

499- زمينه یأس مكدبان قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 67 - 2

2 - کافران و ناباوران به رستخیز ، در زندگی فاقد تکیه گاه مطمئن بوده و در مواجهه با حوادث ، زود خود را می بازند و دچار یأس و احساس حرمان می شوند .

لو نشاء . . . فظلمتم تفكّهون . إنا لمغرمون . بل نحن محرومون

روی سخن در این آیات، با کافران و کسانی است که در برابر مسأله معاد، موضع گیری ناباورانه دارند.

500- زناکار در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 68 - 10

10 - مشرکان ، آدم کشان و زناکاران ، به روز رستخیز با کیفر اعمالشان روبه رو خواهند شد .

والذین لا يدعون مع الله إلهاً . . . و لا يزنون و من يفعل ذلك يلق أثاماً

«ذلک» اشاره است به سه گناهی که در جمله های قبل یاد شده است و «اثام» به معنای جزا و کیفر گناه می باشد (لسان العرب).

501- زنان منافق در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 310

7- زنان منافق چونان مردان نفاق پیشه ، فاقد نور و روشنایی در ظلمت قیامت

یوم . . . و المنفقت ... انظرونا نقتبس من نورکم

502- زنان مؤمن در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- قیامت ، روز دریافت بشارت بهشت برای مردان و زنان مؤمن

یوم تری المؤمنین و المؤمنت . . . بشریکم الیوم جنّـت

503- زنگار قلب مکذبان قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- قلب تکذیب کنندگان قرآن و قیامت ، هرگز از آلودگی های گناه پاک نخواهد شد .

ران علی قلوبهم ما كانوا یکسبون . کلاً إثمهم ... محجوبون

جمله بعد از «کلاً»، قرینه است بر این که آیه شریفه درصدد بیان تداوم یافتن نکته ای است که آیه قبل درباره قلب تکذیب گران مطرح کرده بود.

504- زیان مکذبان قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- خطرساز بودن رهبران متکبر و منکر قیامت و روز حساب برای جامعه

کلّ متکبرّ لایؤمن بیوم الحساب

پناه بردن موسی(ع) از شر متکبران منکر قیامت (چون فرعونیان)، گویای مطلب یاد شده است.

505- زیانکاران در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 31 - 6

ص: 311

6- قیامت، هنگامه ظهور زیانکاری منکران معاد و ملاقات پروردگار است.

حتى إذا جاءتهم الساعة بغتة قالوا يحسرتنا على ما فرطنا فيها

منادا قرار گرفتن حسرت، گویای مشهود و عیان بودن آن در صحنه قیامت است. به گونه ای که مورد «نداء» قرار می گیرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 9 - 1

1 - قیامت روز ظهور و بروز خسارت و زیانکاری تکذیب کنندگان آیات خداوند است.

و من خفت موزینه فأولئك الذين خسروا أنفسهم بما كانوا بآيتنا يظلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 45 - 6

6 - مردمی که بر انکار معاد پای فشردند و از این گمراهی دست برنداشتند ، در قیامت مردمی زیانکار و ورشکسته خواهند بود .

و یوم یحشرهم .. قد خسر الذین کذبوا بقاء الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جاثیه - 45 - 27 - 5

5 - روز قیامت ، هنگامه خسران و زیان دیدن باطل گرایان و منکران معاد

و یوم تقوم الساعة یومئذ یخسر المبطلون

«مبطلون»، به معنای واردشوندگان در باطل است.

506- زیانکارترین مردم در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 22 - 3

3- کفرپیشگانی که بر خدا دروغ می بندند و مردم را از راه خدا باز می دارند و قیامت را انکار می کنند ، در سرای آخرت از دیگر کافران و گنهکاران ، تباه تر و زیانکارترند .

و من أظلم .. الذين يصدون ... لاجرم أنّهم في الآخره هم الأخسرون

برداشت فوق بر اساس این احتمال است که مقیاس سنجش و تعیین زیانکار و زیانکارتر مراتب کفر باشد. براین مبنا آیه شریفه دلالت دارد براینکه: همه کافران در آخرت زیانکارند؛ ولی آنان که بر خدا دروغ بستند و ... از دیگر کافران و گنهکاران، زیانکارتر می باشند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 5 - 7

7 - مشرکان و منکران قیامت ، زیان کارترین مردم در قیامت

ص: 312

و هم فی الآخره هم الأخسرون

507- زیانکاری مکذبان قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 105 - 1

1- کافران به آیات پروردگار و منکران قیامت، زیانکارترین مردم اند.

الأخسرین أعملاً .. أولئك الذین کفروا بآیت ربهم ولقاءه

کفر به لقای پروردگار، تعبیری دیگر از کفر به قیامت است، از آن جهت که ملاقات با پروردگار (با حساب و جزا و پاداش او) در قیامت صورت می گیرد.

508- زیبارویان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 38 - 1

1 - در قیامت، چهره گروهی از مردم زیبا و درخشان خواهد بود.

وجوه یومئذ مسفره

«وجه مسفر» چهره ای است که به جهت شادمانی، درخشان شده باشد (مقایس اللغه) و یا زیبایی آن را فرا گرفته باشد. (مصباح)

509- سبکی عمل در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قارعه - 101 - 8 - 1

1 - اعمال برخی از مردم در قیامت، سبک وزن و بی ارزش است.

و أمّا من خفّت موزینه

«موازین» یا جمع «میزان» و یا جمع «موزون» است. برداشت یاد شده، با هر دو مینا سازگار است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - صاحبان اعمال بیوزن و ارزش ، در قیامت گرفتار جهنم و سقوط کننده در پرتگاه عمیق آن

فأُمَّه هَاوِيَه

«هاویه» - که در این آیه بر «جهنم» تطبیق یافته است - به معنای هر دزه و یا حفره ای است که عمق آن معلوم نباشد. (لسان

ص: 313

(العرب)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 9 - 2

2 - سبکی و بیوزنی اعمال آدمی در قیامت نشانه زیانکاری است.

و من خفت موزینه فأولئك الذين خسروا أنفسهم

510- سبکی میزان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 103 - 1

1 - سبکی کفه ترازوی عمل ، نشان خسران و زیان کاری واقعی انسان در قیامت

و من خفت موزینه فأولئك الذين خسروا أنفسهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قارعه - 101 - 8 - 2

2 - وزنه های محاسبه اعمال در قیامت ، متناسب با آنها و سنگین یا سبک خواهد بود .

فأما من ثقلت موزینه .. و أما من خفت موزینه

چنانچه کلمه «موازن» جمع «میزان» (وزنه ای که با آن متاع را می سنجند)، باشد، نکته یاد شده استفاده می شود.

511- ستارگان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 2 - 3، 1

1 - در آستانه قیامت ، تمام ستارگان تیره و بی فروغ خواهند شد .

و إذا النجوم انكدرت

كدورت هر چیز، به معنای از بین رفتن صافی و شفافیت آن است (مصباح) و نتیجه ایجاد «كدوره» را «انكدار» می گویند. بنابراین ستارگان

تحت تأثیر عواملی کدرکننده، قرار گرفته و صفا و جلای خود را از دست داده، تاریک خواهند شد.

3 - ستارگان، در آستانه قیامت به سرعت فرود آمده و ساقط خواهند شد.

وإذا النجوم انكدرت

از معانی «انکدار»، سرعت گرفتن و فرود آمدن است. (قاموس)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 314

1 - تمامی ستارگان در آستانه قیامت ، افشانده و پراکنده خواهند شد .

و إذا الكواكب انثرت

«انتثار» به معنای تفرق یا پاشیده شدن است. (تاج العروس)

3 - متلاشی شدن نظم حاکم بر ستارگان در آستانه قیامت

و إذا الكواكب انثرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - ساختار زمین نیز مانند آسمان و ستارگان ، در آستانه قیامت به هم خورده و رخنه های فراوانی در پیکره آن پدیدار خواهد شد .

إذا السماء ... و إذا الكواكب ... و إذا البحار فجّرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بی فروغ شدن ستارگان ، در آستانه برپایی قیامت

فإذا النجوم طمست

«طمس» به معنای از بین رفتن اثر شیء است و هرگاه این واژه در مورد ستارگان، ماه و چشم به کار رود، به معنای از بین رفتن نور آنها خواهد بود (تاج العروس).

512- سجده در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - « عن أبي الحسن (ع) في قوله عز وجل: « يوم يكشف عن ساق » قال: حجاب من نور يُكشَف، فيقع المؤمنون سجدًا و تدمج أصلاب المنافقين فلا يستطيعون السجود ;

از امام رضا(ع) درباره سخن خدای عزوجل: «یوم یکشف عن ساق» روایت شده که فرمود: [در آن روز] پرده ای از نور برداشته می شود و مؤمنان به حالت سجده می افتند و استخوان های پشت منافقان سخت و بی انعطاف می گردد و قدرت سجده ندارند».

6 - «عن أبي عبد الله (ع) في قوله عزوجل: . . . «و يدعون إلى السجود فلا يستطيعون» قال: أُفْجِمِ الْقَوْمَ وَ دَخَلَتْهُمُ الْهَيْبَةُ وَ شَخَّصَتْ الْأَبْصَارَ ، وَ بَلَغَتْ الْقُلُوبَ الْحَنَاجِرَ ؛

از امام صادق(ع) روایت شده که درباره سخن خداوند عزوجل «و يدعون إلى السجود فلا يستطيعون» فرمود: مهر سکوت بر دهان آنان زده می شود، ترس تمام وجودشان را فرا می گیرد، چشمانشان خیره می گردد، جان ها به حنجره ها می رسد».

ص: 315

513- سختی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 69 - 4

4- سختی های قیامت برای پیشتازان و سردمداران استکبار ، دشوارتر و کیفر آنها سنگین تر از کیفر دیگران خواهد بود .

ثم لننزعنّ .. أیهم أشدّ علی الرحمن عتياً

جداکردن پیشتازان و سردمداران استکبار ، حکایت از رسوایی فزون تر و نیز عقوبت و حساب سنگین تری دارد که در انتظار آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 61 - 5

5- تقوایبشگان ، از هر بدی و رنجی در قیامت در امان خواهند بود .

الذین اتّقوا .. لایمسهم السوء

514- سختی فهم قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 3 - 2

2- شناخت ژرفای حقیقت و عظمت قیامت ، بس دشوار و دست نیافتنی برای بشر

و ما أدریک ما الحاقه

515- سختی قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 27 - 14

14- قیامت ، روزی سخت و خوار کننده است .

إن الخزی الیوم و السوء علی الکفرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- قیامت، روزی سخت و هلاکت بار برای کفوررزان به عیسی (ع) و گفته های او

فویل للذین کفروا من مشهد یوم عظیم

«ویل»، یعنی عذاب و هلاکت (لسان العرب). هلاکت بار بودن قیامت کنایه از شدت عذاب است، در حدی که اگر در قیامت نیز مرگ وجود می داشت گرفتاران به عذاب، زنده نمی ماندند.

ص: 316

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 26 - 5

5 - قیامت ، روزی سخت و ناگوار بر کافران

و کان یومًا علی الکفرین عسیراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 16 - 3

3 - قیامت ، روزی سخت ، هولناک و هشدار دهنده برای انسان ها

لیندر . . . یوم هم برزون لایخفی علی الله منهم شیء

تأکید خداوند بر این که روز قیامت، روز بروز حقیقت انسان ها است به گونه ای که چیزی از آنان بر خدا پوشیده نمی ماند و نیز انذار به چنین روزی، بیانگر مطلب یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 65 - 4

4 - قیامت ، روزی بس سخت و دشوار برای ستمگران

من عذاب یوم ألیم

بنابراین که «ألیم» صفت «یوم» باشد، برداشت بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 20 - 7

7- تحقق لحظه های سخت قیامت ، در پی هشدار ها و اتمام حجت

ذلک یوم الوعد

تعبیر «وعد» می رساند که قبلاً رخداد روز قیامت و دشواری های آن از سوی خداوند به انسان ها تذکر داده شده است و پس از آن تذکرها است که قیامت برپا می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 42 - 2

2 - قیامت ، روزی بسیار سخت و هولناک برای اهل محشر

یوم یکشف عن ساق

تعبیر «یکشف عن ساق» (ساق ها برهنه می شود) در زبان عرب، کنایه از شدت هول و هراس و وخامت اوضاع است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 4 - 6

6 - روز قیامت ، روزی بس دشوار و اندوه بار برای خلائق

ص: 317

فی یوم کان مقداره خمسين ألف سنه

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که در زبان عرب، اوقات سخت و خزن آور را، به طولانی بودن آن و زمان های راحتی و شادمانی را به کوتاه بودن آن توصیف می کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 17 - 1

1 - قیامت ، روزی است بسیار سخت و اندوه بار .

فکیف تَتَّقُونَ إِنْ كَفَرْتُمْ يَوْمًا يَجْعَلُ الْوِلْدَانَ شِيبًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 18 - 6

6 - برپایی قیامت و زندگی دشوار و طاقت فرسای محشر ، وعده ای است تخلف ناپذیر و تحقق یافتنی از سوی خداوند به کافران .

کان وعده مفعولاً

برداشت یاد شده، مبتنی بر این احتمال است که ضمیر «وعده» به «یوم» بازگردد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 10 - 2

2 - قیامت ، روزی است بسیار سخت و اندوه بار .

یومًا عبوسًا قمطریرًا

«عبوس»؛ یعنی، چهره در هم کشیده و «روز عبوس» کنایه از روز سخت و اندوه بار است. «قمطریر» نیز به معنای شدید است و در این آیه هم می تواند وصف برای «عبوس» باشد (یعنی شدید العبوس) و هم می تواند صفت برای «یوم» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 27 - 5

5 - قیامت ، روزی بس سنگین و دشوار

و یذرون وراءهم یوماً ثقیلاً

516- سختیهای قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 11 - 2

2- قیامت ، روزی بس سخت و ناگوار ، برای تکذیب کنندگان آن

فویل یومئذ للمکذبین

مراد از «مکذبین» - به قرینه آیه 14 - تکذیب کنندگان قیامت است.

ص: 318

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 8 - 3

3 - قیامت ، روزی دشوار برای کافران

يقول الكفرون هذا يوم عسر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 36 - 1

1 - سختی های محشر و ناتوانی مجرمان جن و انس ، در گریز از صحنه آخرت ، نعمتی الهی در خدمت اجرای عدالت

یرسل علیکما شواظ من نار و نحاس . . . فبأیّ آلاء ربکما تکذبان

از اطلاق «آلاء» بر مفاد آیه قبل ، مطلب یاد شده قابل برداشت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 9 - 1,2

1 - قیامت ، روزی سخت و دشوار

فذلک یومئذ یوم عسیر

2 - لحظه دمیده شدن صور در روز رستاخیز ، آغاز سختی ها و ناگواری ها برای اهل محشر

فإذا نقر فی الناقور . فذلک یومئذ یوم عسیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 34 - 4

4 - ناتوانی همگان ، از مقاومت در برابر سختی های قیامت

یوم یفر المرء

فرار مردان - با توجه به این که ترجیح فرار بر قرار به ویژه برای مرد تحمل نوعی زبونی و حقارت است - نشانگر سنگینی مشکلات قیامت و ناتوانی همه انسان ها از تحمل آن است.

517- سخن در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 38 - 9, 5

5 - هیچ کس در آخرت جز به اذن خداوند توان سخن گفتن ندارد .

لايتكلمون إلا من أذن له الرحمن

ضمير فاعلی «لايتكلمون» اگر مخصوص روح و ملائکه باشد، ديگران به طريق اولی از سخن گفتن عاجزاند و اگر به فاعل «لايملكون منه خطاباً» نیز نظر داشته باشد، همه موجودات را به صراحت شامل می شود.

ص: 319

9- رخصت یافتن از جانب خداوند برای سخن گفتن در قیامت، نشانگر برخورداری از رحمت گسترده او است.

من أذن له الرحمن

518- سرزنش در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 22 - 14

14- پیروی از شیطان، ملامت و پشیمانی اخروی در پی دارد.

دعوتکم فاستجبتم لی فلاتلومونی و لوموا أنفسکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 56 - 9

9- کافران، در قیامت، از سوی مؤمنان عالم، سرزنش می شوند.

وقال الذین أوتوا العلم .. فهذا یوم البعث

«فاء» در «فهذا» فصیحه است و دلالت بر جمله ای مقدر می کند که می تواند چنین باشد: «اگر شما، منکر قیامت بودید، این هم قیامت!». «هذا» در این بیان - طبق گفته مفسران - برای توییح و سرزنش است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 57 - 5

5- ظالمان، در روز قیامت، راهی برای رهایی از وضعیّت رقت بار و مذمت آلود خویش ندارند.

الذین ظلموا.. و لاهم یتعتبون

«إستعتاب» - مصدر «یتعتبون» - به معنای این است که از شخص خاطی، خواسته شود که وی از خطایش بازگردد (مفردات راغب) و نیز به معنای طلب رضایت آمده است (المنجد).

519- سرزنش کوهها در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 14 - 1

1 - به لرزه در آمدن زمین و کوه ها ، در آستانه برپایی قیامت

يوم ترجف الأرض و الجبال

ص: 320

520- سرزنش مکذبان قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 16 - 1

1 - فرمان ملامت بار خداوند به تکذیب کنندگان قیامت ، برای چشیدن حرارت دوزخ و تحمل رنج آن

اصلوها

«صَلِّئِ النَّارَ»؛ یعنی، چشیدن حرارت آتش و تحمل رنج آن. عبارت «اصلوها» (نظیر آیه قبل) می تواند کلام خداوند و یا سخن مأموران الهی باشد. در برداشت بالا، احتمال اول مورد نظر است.

521- سرزنشهای مکذبان قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 52 - 3

3 - سرزنش شدن بندگان خالص خدا و باورداران به قیامت ، از سوی منکران آن

يقول أئتك لمن المصدقين

در برداشت یاد شده، استفهام «أئتك» استفهام توییخی دانسته شده است.

522- سرگردانی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 109 - 8

8 - گمراهی و سرگردانی فاسقان در قیامت *

و الله لا يهدى القوم الفسقين. يوم يجمع الله الرسل

برداشت فوق بر این اساس است که «یوم» ظرف برای «لا یهدی . . .» در آیه قبل باشد.

523- سستی زمین در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- زمین ، هنگام برپایی قیامت ، به شدت کوبیده و سست و نرم خواهد شد .

كَلَّا إِذَا دُكَّتِ الْأَرْضُ دَكًّا دَكًّا

«دک»؛ یعنی، منهدم ساختن کوه و دیوار و مانند آن (لسان العرب). تکرار دو مصدر «دکاً دکاً» بر کثرت آن دلالت دارد؛ یعنی، کوبیدن های مکرر، یکی پس از دیگری تحقق خواهد یافت.

ص: 321

524- سعادت در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 55 - 5

5- قیامت ، محل اصلی تجلی خوب و بد سرنوشت و سعادت و شقاوت انسان ها

إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ لِحَسَنٍ مَّأْتَابٍ .. هَذَا وَإِنَّ لِلطَّغْيِينَ لَشَرَّ مَّأْتَابٍ

از این که خدا نیک فرجامی و بدفرجامی را در رابطه با آخرت و معاد انسان ها مطرح ساخته است، می توان مطلب یاد شده را به دست آورد.

525- سعادت‌مندان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 105 - 4

4- انسان ها در قیامت ، به دو گروه تیره بختان و سعادت‌مندان تقسیم خواهند شد .

فَمَنْهُمْ شَقِيٌّ وَسَعِيدٌ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 71 - 13

13- سعادت‌مندان ، نامه اعمال خویش را در قیامت ، خود مورد مطالعه قرار می دهند .

فَمَنْ أَوْتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ فَأُولَئِكَ يَقْرَءُونَ كِتَابَهُمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 7 - 2، 1

1 - مردم در آخرت سه دسته اند : اصحاب المیمنه (نیک بختان) اصحاب المشئمه (نگون بختان) و سابقون (پیشتازان)

و کنتم أزواجاً ثلثه

بیان «أزواجاً ثلثه» محذوف و تقدیر آن چنین است: «و کنتم أزواجاً ثلثه: اصحاب المیمنه و اصحاب المشئمه و السابقون». در آیات بعد به تفصیل وضعیت این سه دسته تبیین شده است.

2- حضور انسان ها در قیامت در سه دسته مختلف و دست یافتن آنها به سعادت و یا گرفتار شدن در شقاوت و بدبختی ، فرجامی قطعی و غیر قابل تردید

و کنتم أزوجًا ثلثه

تعبیر «کنتم» به صیغه ماضی، بیانگر آن است که حضور در رستاخیز، چنان حتمی و غیرقابل تردید است که گویا در گذشته محقق شده است.

ص: 322

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 106 - 12، 13، 16

1 - کیفر سخت پویندگان راه اختلاف و تفرقه، در روزی خواهد بود که چهره‌هایی سفید و چهره‌هایی سیاه می‌شود.

و اولئک لهم عذاب عظیم. یوم تبيض وجوه و تسود وجوه

«یوم تبيض» متعلق به «لهم عذاب عظیم» است.

3 - اعتصام به ریسمان الهی، دعوت به نیکی‌ها، امر به معروف و نهی از منکر، موجب روسفیدی در قیامت

و اعتصموا بحبل الله... و لتکن منکم امه یدعون الی الخیر و یأمرون بالمعروف و ی

به مقتضای ارتباط با آیات قبل، سفیدرویی می‌تواند پاداش نیکیهای مذکور در آیات قبل باشد.

12 - سپاسگزاری و شکر نعمت‌های الهی، موجب روسفیدی در قیامت *

و اذکروا نعمت الله... یوم تبيض وجوه

روسیاهی در قیامت، ناشی از کفران نعمت است بنابراین، سفیدرویی ناشی از سپاسگزاری است.

16 - در قیامت عمل‌کنندگان به سنت رسول الله (صلی الله علیه و آله)، روسفید و بدعتگزاران روسیاهند.

یوم تبيض وجوه و تسود وجوه

رسول خدا (صلی الله علیه و آله) درباره آیه «یوم تبيض وجوه...»، فرمود: تبيض وجوه اهل السنه و تسود وجوه اهل البدع

الدر المنثور، ج 2، ص 291.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 107 - 4، 5، 1

1 - روسفیدان در قیامت، غرق در رحمت جاودانه الهی

و اما الذین ابیضت وجوههم ففی رحمہ الله هم فیها خالدون

4 - تمسک کنندگان به ریسمان الهی و دعوت گران به خیر ، امرکنندگان به معروف و نهی کنندگان از منکر ، روسفیدان در قیامت و مستغرق در رحمت جاودانه الهی

و اعتصموا بحبل اللّٰه .. يدعون الى الخیر و يأمرون بالمعروف ... اما الذين ابيضت

مستفاد از ارتباط میان این آیه و آیات قبل.

5 - تداوم بر ایمان ، موجب روسفیدی و جاودانگی در رحمت الهی

اکفرتم بعد ایمانکم .. اما الذين ابيضت وجوههم

علت سیه رویی به مقتضای «اکفرتم بعد ایمانکم»، ارتداد است. و به قرینه مقابله، علت روسفیدی، تداوم بر ایمان خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 108 - 5

ص: 323

5- عذاب سیه رویان (اهل کفر) و استغراق سفیدرویان در رحمت الهی ، از آیات بحق خداوند

فذوقوا العذاب بما كنتم تكفرون .. ففی رحمه الله ... تلک آیات الله

بنابراینکه مشارالیه «تلک»، مطالب مذکور در دو آیه قبل باشد.

527- سقط جنین در زلزله قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 2 - 4

4- زنان باردار با دیدن زلزله سهمگین زمین در آستانه برپایی قیامت ، از شدت بیم و اضطراب ، سقط جنین خواهند کرد .

و تضع کلّ ذات حمل حملها

«وضع» (مصدر «تضع») به معنای نهادن و «ذات حمل» به معنای باردار است؛ یعنی، هر زن بارداری به هنگام دیدن آن زلزله، بارش را خواهد نهاد (جنینش را سقط خواهد کرد).

528- سقط جنین در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 2 - 11

11- اضطراب مردم در عرصه قیامت ، به درجه ای است که هر زن شیر دهنده ، از شیر دادن غافل خواهد شد و هر زن بارداری از شدت ترس ، سقط جنین خواهد کرد .

یوم ترونها. .. و تضع کلّ ذات حمل حملها

529- سکوت اخروی مکذبان قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 35 - 1

1 - تکذیب گران روز جزا ، در آن روز از شدت ترس دم برنخواهند آورد .

هذا یوم لا ینطقون

530- سلام مؤمنان در قیامت

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

14 - احزاب - 33 - 44 - 4

ص: 324

4- تحیت مؤمنان به هم ، هنگام لقاءالله ، با واژه « سلام » است .

تحیتهم یوم یلقونه سلم

برداشت بالا، بنابراین است که اضافه «تحیت» به ضمیر «هم»، اضافه مصدر به فاعل اش باشد.

531- سلامتی هنگام قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 15 - 6

6- انسان در لحظه مرگ (نظیر زمان ولادت و هنگامه رستاخیز) نیازمند سلامت و امنیتی ویژه از جانب خداوند

و سلم علیه یوم ولد و یوم یموت و یوم یبعث حیاً

نکره بودن «سلام» بیانگر برجستگی آن است و مراد از سلامت هنگام مرگ، در امان بودن از مواجه شدن با امری ناخوشایند، نظیر وحشت و اضطراب و نومیدی و .. است.

532- سلب اختیار در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 105 - 3

3- اختیار و انتخاب در روز قیامت ، از انسان ها سلب می شود .

یوم یأت لاتکلم نفس إلا یاذنه

قرین بودن هر گونه سخن در قیامت با اذن خداوند، می تواند به این معنا باشد که: صحنه قیامت مانند دنیا نیست که انسانها با اراده خویش سخن بگویند و یا افعال دیگری انجام دهند و احیاناً کاری کنند که مورد رضایت خدا نباشد؛ بلکه اختیار از آنها سلب می شود و نمی توانند هر چه را می خواهند بگویند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 19 - 2

2- قیامت ، روز سلب مالکیت و اختیار از همه انسان ها است .

یوم لاتملک نفس لنفس شیئاً

533- سلب مالکیت در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 19 - 2

ص: 325

2- قیامت، روز سلب مالکیت و اختیار از همه انسان ها است .

یوم لاتملک نفس لنفس شیئاً

534- سنگینی عمل در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قارعه - 101 - 6 - 1

1 - برخی از مردم در قیامت، دارای کرداری سنگین و ارجمند در پیشگاه خداوند

فأما من ثقلت موزینه

به وزنه هایی که با آن متاع را می سنجند و نیز به ابزار سنجش هر چیز، «میزان» گفته می شود (برگرفته از لسان العرب). سنگینی وزنه ها در قیامت، بیانگر سنگینی اعمال است که به تناسب ماهیت آنها، مراد ارج و بهای فراوان آنها خواهد بود.

535- سنگینی میزان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 102 - 1

1 - سنگینی کفه ترازوی اعمال خود انسان، تنها عامل مؤثر در سرنوشت وی در قیامت

فمن ثقلت موزینه فأولئك هم المفلحون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قارعه - 101 - 8 - 2

2 - وزنه های محاسبه اعمال در قیامت، متناسب با آنها و سنگین یا سبک خواهد بود .

فأما من ثقلت موزینه... و أما من خفت موزینه

چنانچه کلمه «موازين» جمع «میزان» (وزنه ای که با آن متاع را می سنجند)، باشد، نکته یاد شده استفاده می شود.

536- سواری متقین در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 85 - 9

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

10 - مریم - 19 - 86 - 7

ص: 326

7- حضور تقوایپیشگان در صحنه قیامت به صورت سواره ، و رانده شدن گنه پیشگان به سوی جهنم با پای پیاده خواهد بود .

نحشر المتّقین . . . و فداً . و نسوق المجرمین . . . ورداً

برخی از لغت دانان «وفد» را سوارانی ارجمند و «ورد» را پیادگانی تشنه کام معنا کرده اند (لسان العرب).

537- سوگند بر حتمیت قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 3 - 6

6- سوگند پیامبر (صلی الله علیه و آله) به پروردگار ، مبنی بر آمدن و تحقق قطعی روز قیامت

قل بلی وربی لتأتینکم

538- سوگند به حوادث قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 3 - 2، 1

1 - سوگند خداوند ، به ناظران و امور مشهود در قیامت

و شاهد و مشهود

شهاده؛ یعنی، حاضر بودن همراه با مشاهده بصری یا بصیرتی و گاه به حضور بدون آن نیز گفته می شود (مفردات راغب). لفظ «شاهد و مشهود» - به قرینه سوگند بر آنها- نکره هایی اند که از آنها عموم اراده شده است تا سوگند به آن بیهوده نباشد و بعید نیست که عظمت آن دو نیز استفاده شود. در این صورت مراد عظمت شهادت مربوط به آنها است تا بر احتمالات گوناگونی که درباره مصداق آن دو گفته شده است، قابل تطبیق باشد.

2- ناظران صحنه قیامت و حوادث آن روز ، دارای عظمتی در خور سوگند خداوند

و شاهد و مشهود

539- سوگند به قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 1 - 1

مفسران درباره «لا» در «لأُقسم» و امثال آن، توجیحات چندی ذکر کرده اند؛ از جمله این که «لا» زاید و برای تأکید «أقسم» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 2 - 3

3 - سوگند خداوند ، به روز قیامت

و الیوم الموعود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 3 - 10، 8

8 - « عن محمد بن هاشم عن روى عن أبي جعفر (ع) قال : سأله الأبرش الكلبي عن قول الله عزّوجلّ « و شاهد و مشهود » فقال أبو جعفر (ع) : ما قيل لك ؟ فقال : قالوا : الشاهد يوم الجمعة و المشهود يوم عرفه ، فقال أبو جعفر (ع) : ليس كما قيل ، الشاهد يوم عرفه و المشهود يوم القيامة أما تقرأ القرآن ؟ قال الله عزّوجلّ : « ذلك يوم مجموع له الناس و ذلك يوم مشهود »

محمد بن هاشم از کسی که از امام باقر(ع) روایت کرده، نقل می کند: ابرش کلبی از امام باقر(ع) درباره سخن خداوند عزّوجلّ «و شاهد و مشهود» سؤال کرد، حضرت فرمود: [در این باره] برای تو چه گفته شده؟ عرض کرد: گفته اند: «شاهد» روز جمعه و «مشهود» روز عرفه است. حضرت فرمود: این چنین که برای تو گفته شده است نیست؛ بلکه «شاهد» روز عرفه و مشهود روز قیامت است. مگر قرآن نخوانده ای که خدای عزّوجلّ فرموده است: ذلك يوم مجموع له الناس و ذلك يوم مشهود».

10 - « روى عن الحسن بن على (ع) و هو يُحدّث عن رسول الله (صلى الله عليه وآله) فقیل له أخبرني عن « شاهد و مشهود » فقال : أمّا الشاهد فمحمد و أمّا المشهود فيوم القيامة . أما سمعته سبحانه يقول : « يا أيها النبي إنّ أرسلاک شاهداً و مبشراً و نذيراً » و قال : « ذلك يوم مجموع له الناس ذلك يوم مشهود »

از امام حسن(ع) روایت شده که از رسول خدا نقل حدیث می کرد، به او عرض شد: مرا از [تفسیر] شاهد و مشهود خبر ده، حضرت فرمود: امّا شاهد محمد(صلی الله علیه و آله) است و امّا مشهود روز قیامت است. آیا کلام خدای سبحان را نشنیده ای که می فرماید: «یا ایها النبی إنّ أرسلاک شاهداً و مبشراً و نذيراً» و فرموده: ذلك يوم مجموع له الناس و ذلك يوم مشهود».

540- سوگند به گواهی گواهان قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 3 - 6

6 - سوگند خداوند ، به مضمون گواهی شاهدان در قیامت

و مشهود

چنانچه شهادت به معنای گواهی دادن باشد؛ نه مشاهده و نظارت، کلمه «مشهود» نیاز به متعلق محذوفی خواهد داشت که می توان گفت:
مراد «مشهود به» است.

ص: 328

541- سوگند به ناظران قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 3 - 2، 1

1 - سوگند خداوند ، به ناظران و امور مشهود در قیامت

و شاهد و مشهود

شهاده؛ یعنی، حاضر بودن همراه با مشاهده بصری یا بصیرتی و گاه به حضور بدون آن نیز گفته می شود (مفردات راغب). لفظ «شاهد و مشهود» - به قرینه سوگند بر آنها- نکره هایی اند که از آنها عموم اراده شده است تا سوگند به آن بیهوده نباشد و بعید نیست که عظمت آن دو نیز استفاده شود. در این صورت مراد عظمت شهادت مربوط به آنها است تا بر احتمالات گوناگونی که درباره مصداق آن دو گفته شده است، قابل تطبیق باشد.

2 - ناظران صحنه قیامت و حوادث آن روز ، دارای عظمتی در خور سوگند خداوند

و شاهد و مشهود

542- سوگند در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 30 - 11

11 - کافران در قیامت برای اثبات گفته های خویش مکرر سوگند می خورند.

والله ربنا ما كنا مشركين... قالوا بلى وربنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 55 - 1

1 - مجرمان ، در قیامت ، بر اندک بودن مدت درنگ شان در برزخ ، سوگند یاد می کنند .

و يوم تقوم الساعة يقسم المجرمون ما لبثوا غير ساعة

از این که مکان درنگ و اقامت مجرمان، کجا می تواند باشد، مفسران احتمال های گوناگونی را ذکر کرده اند. از جمله آنها، عالم قبر و برزخ است. لازم به ذکر است که آیه پیش که مراحل عمر انسان ها را تا دوران پیری ذکر کرد و بعد فرمود «یخلق ما یشاء» که با توجه به آیه پنجاه، می تواند درباره معاد و قیامت باشد، قرینه است بر این که مکان افراد یاد شده، جایی است که پس از مرگ، در آن قرار می گیرند و

آن، عالم برزخ است.

543- سوگند دروغ در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 23 - 3

3 - سوگند دروغ مشرکان در قیامت بر مشرک نبودنشان در دنیا

ص: 329

و الله ربنا ما كنا مشركين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 18 - 5

5- توسل جستن منافقان ، به سوگند دروغ در پیشگاه خداوند در قیامت

فیحلفون له

544- سهولت قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 77 - 4

4- برپایی قیامت با همه گستردگی و عظمت ، امری آسان برای خداوند

و ما أمر الساعة إلاّ كلمح البصر أو هو أقرب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 29 - 13

13 - برپایی قیامت برای آفریننده هستی ، امری سهل و آسان است .

و من آياته .. و هو على جمعهم إذا يشاء قدير

545- سیاه رویان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 106 - 1,4,5,6,9,10,11,15,16

1 - کیفر سخت پویندگان راه اختلاف و تفرقه ، در روزی خواهد بود که چهره هایی سفید و چهره هایی سیاه می شود .

و اولئك لهم عذاب عظیم. يوم تبيضّ وجوه و تسودّ وجوه

«يوم تبيضّ»، متعلق به «لهم عذاب عظیم» است.

4- دعوت نکردن به خیر و ترک امر به معروف و نهی از منکر ، موجب روسیاهی در قیامت

يدعون الى الخير ويأمرون بالمعروف وينهون عن المنكر . . . و تسودّ وجوه

به مقتضای ارتباط با آیات قبل، روسیاهی می تواند کیفر گناهان مذکور در آن آیات باشد.

5- روسیاهی و عذاب مرتدّان در قیامت

فاما الذين اسودّت وجوههم اكفرتهم بعد ايمانكم فذوقوا العذاب

6- كفر و ارتداد، عامل روسیاهی و عذاب در قیامت

فاما الذين اسودّت وجوههم اكفرتهم بعد ايمانكم فذوقوا العذاب بما كنتم تكفرون

ص: 330

9 - اختلاف و تفرقه در جامعه ایمانی ، مستلزم روسیاهی و عذاب در قیامت

و لا تكونوا كالذين تفرقوا .. فاما الذين اسودت وجوههم ... فذوقوا العذاب

10 - کفران و ناسپاسی نعمت های الهی ، موجب روسیاهی در قیامت *

و اذکروا نعمت اللّٰه .. فاما الذين اسودت وجوههم اکفرتم بعد ایمانکم

بنابراینکه «اکفرتم» به معنای کفران نعمت باشد. و به مقتضای ارتباط با آیات قبل مراد از نعمتهای کفران شده همان نعمتهایی است که در آیات قبل آمده است.

11 - مرتدانِ روسیاه ، مورد بازخواست و سرزنش در قیامت

فاما الذين اسودت وجوههم اکفرتم بعد ایمانکم

15 - هواپرستان و بدعتگزاران در جامعه اسلامی ، روسیاهان در قیامت

فاما الذين اسودت وجوههم

امیرالمؤمنین (ع): «فاما الذين اسودت وجوههم ..»، انهم اهل البدع والاهواء من هذه الامه.

مجمع البيان، ج 2، ص 809؛ نورالثقلین، ج 1، ص 382، ح 325.

16 - در قیامت عمل کنندگان به سنت رسول اللّٰه (صلی الله علیه و آله) ، روسفید و بدعتگزاران روسیاهند .

يوم تبيض وجوه و تسود وجوه

رسول خدا (صلی الله علیه و آله) درباره آیه «يوم تبيض وجوه ..»، فرمود: تبيض وجوه اهل السنه و تسود وجوه اهل البدع

الدّر المنثور، ج 2، ص 291.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 108 - 5.8

5 - عذاب سیه رویان (اهل کفر) و استغراق سفیدرویان در رحمت الهی ، از آیات بحق خداوند

فذوقوا العذاب بما كنتم تكفرون .. ففی رحمه الله ... تلك ايات الله

بنابراینکه مشارالیه «تلك»، مطالب مذکور در دو آیه قبل باشد.

8- عذاب سیه رویان (کافران) ، ناشی از اعمال ناپسند (تفرقه و پراکندگی و کفر) خود آنان است و نه از ناحیه خداوند

فاما الذین اسودّت وجوههم .. و ما الله یزید ظلماً للعالمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- یونس - 10 - 27 - 8

8- چهره مردمان زشت کار در قیامت ، مانند پاره ای از شب دیجور ، سیاه خواهد بود .

والذین کسبوا السيئات .. کأنما أغمشیت وجوههم قطعاً من الیل مظلماً

546- سیمای گناهکاران در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 331

8 - چهره مردمان زشت کار در قیامت ، مانند پاره ای از شب دیجور ، سیاه خواهد بود .

و الذین کسبوا السيئات .. كأنما أَعْشيت وجوههم قطعاً من الليل مظلماً

547- شبهه افکنان معاد در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 5 - 5

5 - شبهه افکنان در مورد معاد ، پاسخ خود را تنها با مشاهده قیامت خواهند یافت .

یتساءلون .. ثم كلاً سيعلمون

548- شبهه افکنی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 18 - 8

8 - تشکیک در برپایی قیامت ، نشانگر گمراهی عمیق انسان

ألا إنّ الذین یمارون فی الساعه لفی ضلل بعید

549- شدت اندوه در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 18 - 7، 6، 5

5 - به گلو رسیدن جان انسان ها ، از شدت غم و اندوه در قیامت

إذ القلوب لدی الحناجر

هرگاه انسان در تنگناهای سخت قرار گیرد، احساس می کند که گویی قلبش از جا کنده می شود. گاهی به این مطلب گفته می شود: «جانش به لب رسید». در زبان عرب از این حالت به «بلغت القلوب الحناجر» تعبیر می شود.

6 - قیامت ، دارای غم و اندوه کشنده و زجر آور ، به گونه ای که کسی نای سخن گفتن و فریاد زدن ندارد .

إذ القلوب لدى الحناجر كظمين

«کاظم» (مفرد «کاظمین») اسم فاعل از «کظم» به معنای فردی است که نفسش در گلو حبس شده باشد. «کاظمین»؛ یعنی، کسانی که ساکت اند و قادر به سخن گفتن نیستند.

7- وجود شرایط و صحنه های سخت و اندوه بار برای انسان در قیامت

إذ القلوب لدى الحناجر كظمين

ص: 332

550- شدت زلزله قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 2 - 4

4- زنان باردار با دیدن زلزله سهمگین زمین در آستانه برپایی قیامت، از شدت بیم و اضطراب، سقط جنین خواهند کرد.

و تضع کلّ ذات حمل حملها

«وضع» (مصدر «تضع») به معنای نهادن و «ذات حمل» به معنای باردار است؛ یعنی، هر زن بارداری به هنگام دیدن آن زلزله، بارش را خواهد نهاد (جنینش را سقط خواهد کرد).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 5 - 2، 1

1 - حرکت و رانش کوه ها، در آستانه قیامت بر اثر زلزله شدید

إِذَا رَجَّتْ الْأَرْضُ رَجًّا . وَبَسَّتِ الْجِبَالُ بَسًّا

«بسّ» در دو معنا به کار می رود: 1- به حرکت واداشتن (القاموس المحيط); 2- خرد و ریز ریز کردن (المصباح المنیر). برداشت بالا بر پایه معنای اول است.

2 - ذره ذره شدن کوه ها، بر اثر زلزله شدید زمین در آستانه قیامت

إِذَا رَجَّتْ الْأَرْضُ . . . وَبَسَّتِ الْجِبَالُ بَسًّا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 14 - 3

3 - لرزش زمین و کوه ها در آستانه برپایی قیامت، بسیار شدید و کوبنده است.

و كانت الجبال كشيئا مهيلًا

تبدیل شدن کوه های استوار به انبوهی از ریگ های روان، شدت و گوبندگی زمین لرزه را، در آستانه برپایی قیامت می رساند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - لرزشی شدید در آینده ، تمام زمین را فراخواهد گرفت .

إذا زلزلت الأرض زلزالها

اضافه «زلزال» به ضمیر «الأرض»، بیانگر شدت آن است؛ زیرا از طرفی آن را به تمام زمین ارتباط می دهد و از طرفی دیگر، به این نکته اشاره دارد که ابعاد آن حادثه، به قدری بزرگ است که ویژگی های آن را نمی توان بر شمرد؛ بلکه در بیان آن تنها باید گفت: «زلزله زمین».

ص: 333

551- شرایط ایمان به قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 2 - 11

11- عمل به قوانین و دستورات خداوند ، شرط ایمان راستین به خدا و روز قیامت

الزانیه و الزانی فاجلدوا. .. إن كنتم تؤمنون بالله و الیوم الآخر

برداشت یاد شده، از جمله شرطیه «إن كنتم تؤمنون بالله. ..» استفاده شده است.

552- شرایط تأثیر سخن در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 109 - 10

10 - رضایت خداوند ، شرط ثمربخشی گفتار انسان ها در قیامت

و رضی له قولاً

553- شرایط شفاعت در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 87 - 4

4- تنها کسانی در قیامت حق شفاعت دارند که عهدی و اذنی از جانب خداوند داشته باشند .

لا یملكون الشفعه إلا من اتخذ عند الرحمن عهداً

از جمله معانی «عهد» میثاق و پیمان است. مقصود از گرفتن پیمان نزد خداوند، قرار و قانونی است که خداوند آن را بیان کرده و وعده داده باشد.

554- شرایط قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 18 - 8

8- برپایی قیامت و نظام کیفر و پاداش منوط به آمدن پیامبر و قوانین روشنگر *

فقد جاء أشراتها

اگر این احتمال را بپذیریم که مراد از «أشراط»، بعثت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و نزول قرآن است و در صورتی که «أشراط» را شرط بدانیم - و نه صرفاً نشانه - از آیه شریفه استفاده می شود که آمدن پیامبر و قرآن، شرط کیفر و پاداش است؛ زیرا تا اتمام حجت نشود، مجازات معنا ندارد.

ص: 334

555- شعور بت ها در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 28 - 9

9- بت های مورد پرستش اهل شرک در آخرت ، دارای شعور و توانا بر نطق

و یوم نحشرهم جميعاً .. وقال شرکاؤهم ما کنتم ایانا تعبدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 29 - 3

3- بت های اهل شرک در جهان آخرت ، دارای شعور و آگاهی و توانا بر نطق

و قال شرکاؤهم .. فکفی باللّه شهیداً بیننا و بینکم إن کنا عن عبادتکم لغفلین

556- شفاعت در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 48 - 11، 12، 6،

6- در روز قیامت ، شفاعت هیچ کس درباره دیگری پذیرفته نخواهد شد .

و لایقبل منها شفعه

ضمیر در «منها» می تواند به «نفس» دوم برگردد؛ یعنی، اگر فرد مورد مؤاخذه شفیع، بیاورد شفاعتش قبول نمی شود و همچنین می تواند به «نفس» اول که مراد از آن دوستان و نزدیکان و .. هستند، ارجاع شود؛ یعنی، آن دوستان (در ضمن اینکه عذاب دوست خویش را بر عهده نمی گیرند) اگر شفاعتی نیز درباره او بکنند، شفاعتشان پذیرفته نمی شود.

11 - توهّم وجود یارانی که آدمی را از عذاب قیامت نجات دهند و یا گناه او را بر عهده بگیرند ، از پندار های باطل بنی اسرائیل

وانتقوا یوماً لاتجزی نفس عن نفس شیئاً .. و لاهم یصرون

12 - گناه کردن به خیال پذیرش شفاعت و یا پذیرفته شدن عوض و بدل برای رهایی از عذاب قیامت ، از پندار های باطل بنی اسرائیل

وانتقوا یوماً .. ولا یقبل منها شفعه و لایؤخذ منها عدل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- در روز قیامت شفاعت هیچ کس از دیگری ، سودبخش نخواهد بود .

و لاتنفعها شفعه

ضمیر «ها» در «تنفعها» به «نفس» دوم در «لاتجزی نفس عن نفس» بر می گردد.

ص: 335

7- در روز قیامت، هیچ کس از دفاع و یاری دیگری بهره مند نخواهد شد.

و لا هم ینصرون

9- توهم سودبخشی شفاعت از گنهکاران و یا پذیرفته شدن عوض و بدل برای رهایی از عذاب قیامت، از پندار های بنی اسرائیل است.

بینی اسرائیل... و لا یقبل منها عدل و لا تنفعها شفعه

فعل «اتقوا» به قرینه آیات پیشین، خطاب به بنی اسرائیل است. این خطاب خود قرینه وجود چنین افکاری در بین آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 254 - 8

8- در قیامت، هیچگونه داد و ستد، دوستی و شفاعت نیست.

یوم لا بیع فیه و لا خُلَّة و لا شفاعة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 91 - 7

7- وجود یاوران و شفیعان در قیامت *

و ما لهم من ناصرین

تقدیم «لهم» بر «ناصرین» که بیانگر حصر است، می رساند که یاوران و شفیعان در قیامت هستند؛ ولی تنها کافران از شفاعت آنان محرومند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 145 - 4,5

4- منافقان، برای رهایی از عذاب اخروی، هیچ یاور و شفیع نخواهند داشت.

إِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرَكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ وَلَنْ تَجِدَ لَهُمْ نَصِيرًا

5- امکان برخورداری از یاری و شفاعت شفاعتگران، در قیامت *

و لن تجد لهم نصيراً

تقدیم «لهم» بر «نصیراً»، بیانگر آن است که تنها برای منافقان یاور و شفیع نیست. بنابراین یاور و شفیع برای نجات از آتش، فرض شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 173 - 19، 15

15 - وجود شفاعت کنندگان برای یاری مردمان در قیامت

و لایجدون لهم من دون الله ولیاً و لانصیراً

تقدیم «لهم» بر «نصیراً» دلالت می کند که در قیامت یاورانی هستند؛ ولی مستکبران از یآوری آنان محرومند.

19 - مؤمنان دارای عمل صالح، بهره مند از نعمت بهشت و دارای حق شفاعت برای کسانی که در دنیا به ایشان نیکی کرده اند.

فیوفیهم أجورهم و یزیدهم من فضله

ص: 336

رسول خدا(صلی الله علیه و آله) درباره «اجورهم» در آیه فوق فرمود: یدخلهم الجنة و درباره «یزیدهم من فضله» فرمود: الشفاعة فیمن وجبت لهم النار ممن صنع الیهم المعروف فی الدنیا.

الدر المنثور، ج 2، ص 752.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 72 - 26

26 - وجود شفاعت کنندگانی در قیامت

و ما للظلمین من انصار

تقدیم «للظلمین» که دلالت بر حصر دارد، حاکی از آن است که در قیامت یاوران و شفاعت کنندگانی هستند و تنها ظالمان از یاری آنان بی بهره اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 51 - 10، 9

9 - خداوند تنها شفاعت و یاری کننده در قیامت است.

و أنذر . . . یخافون أن یحشروا إلی ربهم لیس لهم من دونه ولی و لا شفیع

10 - توجه به نبودن هیچ یاور و شفیع جز خداوند در قیامت، موجب هرس از حشر

الذین یخافون . . . لیس لهم من دونه ولی و لا شفیع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 87 - 9، 6، 1

1- هیچ کس در قیامت خودسرانه ، حق شفاعت کردن و قدرت آن را ندارد .

المتّین . . . المجرمین ... لا یملکون الشفعه

در مورد مرجع ضمیر فاعلی «لا یملکون» احتمالاتی هست؛ از جمله آن که مرجع ضمیر، از مجموع «متّین» و «مجرمین» (در آیات پیشین) انتزاع شود؛ در این صورت مقصود، همه مردم خواهد بود. درباره معنای «الشفاعه» نیز دو وجه محتمل است: 1- به معنای شفاعت

کردن (مصدر معلوم)، 2- به معنای شفاعت شدن. این برداشت و چند برداشت بعد، مبتنی بر وجه اول است.

6- اعطای حق شفاعت در قیامت به برخی از افراد، جلوه ای از رحمت گسترده (رحمانیت) خداوند

لايملكون الشفعه إلا من اتّخذ عند الرحمن عهداً

9- تنها کسانی در قیامت مشمول شفاعت می شوند که در باره آن عهدی از جانب خداوند داشته باشند.

لايملكون الشفعه إلا من اتّخذ عند الرحمن عهداً

در این برداشت «الشفاعه»، مصدر مجهول معنا شده است؛ از این رو «لایملکون الشفاعه»؛ یعنی، مالک شفاعت شدن نیستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 109 - 1,2,7

1 - شفاعت، در صحنه قامت، عنصری کارساز خواهد بود.

ص: 337

یومئذ لاتتفع الشفعه إلاّ

سخن از سودمند نبودن شفاعت جز برای مأذونان، بیانگر مسلم بودن اصل شفاعت است.

2- شفاعت ، امری قانون مند ، حساب شده و دارای محدوده معین است .

یومئذ لاتتفع الشفعه إلاّ من أذن

7- وجود شفاعت در قیامت و اثربخشی آن در محدوده معین ، نشأت گرفته از رحمانیت خداوند است .

لاتتفع الشفعه إلاّ من أذن له الرحمن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 110 - 4,8

4- آگاهی گسترده و محیط خداوند بر احوال و اعمال بندگان ، پشتوانه قانون مندی شفاعت در قیامت و صدور یا عدم صدور اجازه بر آن

لاتتفع الشفعه إلاّ من أذن ... يعلم ما بین أیدیهم و ما خلفهم

8- در قیامت راهی برای تزویر و استفاده نادرست از شفاعت وجود ندارد .

لاتتفع الشفعه إلاّ من أذن له ... يعلم ... و لایحیطون به علمًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 111 - 11

11- ستم گران (در قیامت) از اذن خداوند برای شفاعت شدن و شفاعت کردن ، محروم خواهند بود .

یومئذ لاتتفع الشفعه ... وقد خاب من حمل ظلماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 100 - 1,3,4

1- شرک به خدا ، مایه محرومیت از شفاعت شفیعیان در قیامت

إذ نسوئکم ربّ العلمین ... فما لنا من شفیعین

3- وجود شفاعت و کارایی آن در قیامت

فما لنا من شفيعين

حسرت دوزخیان بر محرومیت خود از شفاعت، در صورتی معنا دارد که آنان شاهد وجود شفاعت و برخورداری دیگران از آن باشند.

4- چشمداشت آدمیان در قیامت، به شفاعت شفیعان الهی

فما لنا من شفيعين

تمنای برخورداری از شفاعت و حسرت مشرکان بر محرومیت از آن، منوط به این است که دستِ کم عده قابل توجهی، از آن برخوردار شوند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 102 - 4

4- قرار گرفتن در زمره مؤمنان، زمینه ساز برخورداری از شفاعت و مودت دوستان در قیامت

ص: 338

فما لنا من شفيعين . ولا صديق حميم . فلو أنّ لنا كره فنكون من المؤمنين

آرزوی دوزخیان مبنی بر بازگشت به دنیا و قرار گرفتن شان در زمره مؤمنان، بدان جهت است که این امر باعث می شود آنان با برخوردار شدن از شفاعت شافعان و موذت دوستان، از حسرت کنونی بیرون آیند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 13 - 11، 1

1 - معبودان مشرکان ، در روز قیامت توان شفاعت مشرکان را ندارند .

و لم یکن لهم من شرکائهم شفیعوا و كانوا بشرکائهم کفرین

11 - شفاعت در قیامت ، اصلی پذیرفته شده است .

و یوم تقوم الساعه . . . و لم یکن لهم من شرکائهم شفیعوا

از این که آیه، به جای نفی اصل شفاعت، شفاعتِ خدایان مشرکان را مورد انکار قرار داده است، استفاده می شود که شفاعت، پذیرفته شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 23 - 4

4 - وجود شفیعیانی چند در قیامت و امکان شفاعت کردن آنان از دیگران با اذن خداوند

و لاتنفع الشفعه عنده إلا لمن أذن له

از این که خداوند فرمود بدون اذن من شفاعت مفید نیست، می توان استفاده کرد که اصل شفاعت در قیامت مسلم است؛ منتها تأثیر آن تنها با اذن الهی خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 18 - 10، 9

9 - محرومیت ستمکاران در قیامت ، از یاری دوست و نزدیکان دلسوز و شفاعت شفیعیان

ما للظلمین من حمیم و لا شفیع یطاع

«حمیم» در لغت به معنای دوست (العین) و به «القرب المشفق» (نزدیک دلسوز) معنا شده است (مفردات راغب).

10 - وجود شفاعت در قیامت و پذیرفته شدن آن از سوی خداوند، برای برخی از شفیعیان

و لا شفیعی یطاع

قید «یطاع» برای «شفیع» می‌رساند که در قیامت، شفاعت کنندگانی وجود دارد که مورد اطاعت قرارگیرند (سخنشان درباره دیگران پذیرفته شود); ولی ظالمان از چنین شفیعیانی محروم اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 86 - 3

3 - اهل حق و حقیقت، قادر به شفاعت دیگران در قیامت

و لایملک .. الشفعه إلا من شهد بالحقّ و هم یعلمون

«من شهد بالحقّ» وصف برای شافع است; نه شفاعت شونده.

ص: 339

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 42 - 9

9- وجود اصل شفاعت در قیامت ، نمود رحمت گسترده خداوند است .

یوم لا یغنی . . . إلا من رحم الله إنه هو العزیز الرحیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 51 - 5

5- تقوایپشگان ، برخوردار از رحمت الهی و شفاعت شفیعان در قیامت

ولا هم ینصرون . . . إلا من رحم الله ... إن المتّقین فی مقام أمين

در آیات پیشین، محرومان و نیز برخورداران از شفاعت، نخست به اجمال یاد شده اند. سپس «إن شجرة الزقوم...» به تفصیل در باره محرومان از شفاعت سخن گفته و «إن المتّقین...» توضیحی در باره برخورداران از رحمت و شفاعت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 48 - 3

3 - وجود قانون شفاعت برای بشر در قیامت

فما تنفعهم شفاعه الشفیعین

از این که خداوند، سودمند بودن شفاعت را برای کافران رد فرموده، استفاده می شود که در قیامت، اصل شفاعت وجود دارد و عده ای هم شفاعت خواهند کرد؛ منتها این شفاعت ها برای کافران و مجرمان، سودمند نخواهد بود.

557- شفیعان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 53 - 7

7 - منکران قرآن پس از برپایی قیامت در آرزوی یافتن شفیعان نجات دهنده از عذاب و یا بازگشت به دنیا برای انجام اعمالی سعادت آفرین

یقول الذین نسوه . . . فیشفعوا لنا او نرد فنعمل غیر الذین کنا نعمل

15 - وجود شفاعت کنندگان برای یاری مردمان در قیامت

و لا یجدون لهم من دون الله ولیاً و لا نصیراً

تقدیم «لهم» بر «نصیراً» دلالت می کند که در قیامت یاورانی هستند؛ ولی مستکبران از یآوری آنان محرومند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 72 - 26

26 - وجود شفاعت کنندگانی در قیامت

و ما للظلمین من انصار

تقدیم «للظلمین» که دلالت بر حصر دارد، حاکی از آن است که در قیامت یاوران و شفاعت کنندگانی هستند و تنها ظالمان از یاری آنان بی بهره اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 2 - 18

18 - در مجمع البیان آمده است: «قیل إن معنی قدم صدق شفاعه محمد (صلی الله علیه و آله) لهم یوم القیامه . . . و هو المروی عن ابی عبداللّه (ع)»؛

گفته شده که معنای «قدم صدق» شفاعت حضرت محمد (صلی الله علیه و آله) برای مؤمنان در روز قیامت می باشد . . . و این معنا از امام صادق (ع) روایت شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 87 - 3,4

3- در قیامت، برخی حق شفاعت کردن از دیگران را دارا خواهند بود.

لا یملکون الشفعه إلا من اتّخذ . . . عهداً

«شفاعت»؛ یعنی، خود را در کنار کسی قراردادن، به منظور یاری رسانی و یا مطرح ساختن خواسته ای از جانب او. و بیشتر در مواردی به کار می رود که این شخص از احترام و رتبه ای برتر برخوردار باشد (مفردات راغب). استثنای «إلا من اتّخذ...» گرچه فعلیت یافتن شفاعت را نمی فهماند؛ ولی بر ثبوت حق شفاعت دلالت دارد.

4- تنها کسانی در قیامت حق شفاعت دارند که عهدی و اذنی از جانب خداوند داشته باشند.

لا یملکون الشفعه إلا من اتّخذ عند الرحمن عهداً

از جمله معانی «عهد» میثاق و پیمان است. مقصود از گرفتن پیمان نزد خداوند، قرار و قانونی است که خداوند آن را بیان کرده و وعده داده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 110 - 2

2 - خداوند دانای مطلق به نهان و آشکار است .

یعلم ما بین ایدیه‌م و ما خلفهم

«روبه رو» و «پشت سر» ممکن است کنایه از آشکار و نهان باشد، زیرا به طور معمول آنچه در برابر دیدگان انسان نباشد، از او نهان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 23 - 4

ص: 341

4- وجود شفیعانی چند در قیامت و امکان شفاعت کردن آنان از دیگران با اذن خداوند

و لا تنفع الشفعه عنده إلا لمن أذن له

از این که خداوند فرمود بدون اذن من شفاعت مفید نیست، می توان استفاده کرد که اصل شفاعت در قیامت مسلم است؛ منتها تأثیر آن تنها با اذن الهی خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 42 - 5

5- مقام شفاعت و شفاعت گری ، تنها از آن برخورداران از رحمت الهی *

إلا من رحم الله

چنانچه «إلا من رحم» استثنای از «مولی» «لایغنی مولی» باشد، برداشت یاد شده به دست می آید.

558- شقاوت در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 55 - 5

5- قیامت ، محل اصلی تجلی خوب و بد سرنوشت و سعادت و شقاوت انسان ها

إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ لِحَسَنٍ مِّنَّا ... هَذَا وَإِنَّ لِلطَّغْيِينَ لَشَرًّا مِّنَّا

از این که خدا نیک فرجامی و بدفرجامی را در رابطه با آخرت و معاد انسان ها مطرح ساخته است، می توان مطلب یاد شده را به دست آورد.

559- شقاوت‌مندان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 105 - 4,5

4- انسان ها در قیامت ، به دو گروه تیره بختان و سعادت‌مندان تقسیم خواهند شد .

فمنهم شقی و سعید

5- مشرکان و منکران رسالت پیامبران ، تشکیل دهنده گروه تیره بختان در سرای آخرتند .

و ما ظلمنهم و لكن ظلموا أنفسهم... فمنهم شقى

آیات پیشین که سخن از شرک‌ورزی و انکار رسالت پیامبران داشت، قرینه بر این است که مشرکان و منکران رسالت، مصداق بارزی از شقاوت‌مندانند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 7 - 1,2

ص: 342

1 - مردم در آخرت سه دسته اند : اصحاب المیمنه (نیک بختان) اصحاب المشئمه (نگون بختان) و سابقون (پیشتازان)

و کنتم أزواجاً ثلثه

بیان «أزواجاً ثلثه» محذوف و تقدیر آن چنین است: «و کنتم أزواجاً ثلثه: اصحاب المیمنه و اصحاب المشئمه و السابقون». در آیات بعد به تفصیل وضعیت این سه دسته تبیین شده است.

2 - حضور انسان ها در قیامت در سه دسته مختلف و دست یافتن آنها به سعادت و یا گرفتار شدن در شقاوت و بدبختی ، فرجامی قطعی و غیر قابل تردید

و کنتم أزواجاً ثلثه

تعبیر «کنتم» به صیغه ماضی، بیانگر آن است که حضور در رستاخیز، چنان حتمی و غیرقابل تردید است که گویا در گذشته محقق شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 41 - 3

3 - اصحاب الشمال ، انسان هایی شقی و بدبخت در قیامت

و أصحاب المشئمه .. و أصحاب الشمال

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که در آیات پیشین، از «اصحاب الشمال» به «اصحاب المشئمه» (مردم بدبخت) یاد شده بود.

560- شک به قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 68 - 1

1 - موضع گیری ناباورانه مشرکان در قبال وعده برپایی قیامت

لقد وعدنا هذا ... إن هذا إلا أسطیر الأولین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 54 - 1

1 - تردید و شک کافران مکه ، نسبت به برپایی قیامت

ألا إنهم في مريه من لقاء ربهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 50 - 1

1- غوطهوران در گناه، گرفتار تردید در وقوع قیامت و وجود دوزخ

إنّ هذا ما كنتم به تمترون

ص: 343

561- شک در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 61 - 4،7

4- تردید و استبعاد مشرکان مکه، در امکان وقوع قیامت

وإِنَّهٗ لَعَلِمَ لِّلسَّاعَةِ فَلَا تَمْتَرُنَّ بِهَا

7- تردید در رخداد قیامت، نشانگر عدم شناخت قدرت کامل خداوند است.

وإِنَّهٗ لَعَلِمَ لِّلسَّاعَةِ فَلَا تَمْتَرُنَّ بِهَا

آفرینش شگرف عیسی(ع)، نشانه ای بر قدرت خداوند است و از آن جا که این آفرینش دلیل بر امکان معاد شمرده شده، می توان استفاده کرد که تردید در مورد قیامت، ناشی از غفلت نسبت به قدرت بی همتای خداوند است.

562- شک ناپذیری قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 7 - 21

21- قیامت، واقعیتی حتمی و غیر قابل تردید

تَنْذِرُ يَوْمِ الْجُمُعِ لَا رَيْبَ فِيهِ

563- شکنجه جسمانی مکذبان قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 43 - 2

2- تکذیب گران قیامت، مبتلا به شکنجه روحی و جسمی در آخرت

هَذِهِ جَهَنَّمُ الَّتِي يُكَذِّبُ بِهَا الْمَجْرَمُونَ

با این که مجرمان سرانجام به دوزخ افکنده می شوند؛ ولی با یادآوری تکذیب هایشان مورد شکنجه روحی نیز قرار می گیرند.

564- شکنجه روحی مکذبان قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 43 - 2

2- تکذیب گران قیامت ، مبتلا به شکنجه روحی و جسمی در آخرت

هذه جهنم التي يكذب بها المجرمون

ص: 344

با این که مجرمان سرانجام به دوزخ افکنده می شوند؛ ولی با یادآوری تکذیب هایشان مورد شکنجه روحی نیز قرار می گیرند.

565- شگفتی تکذیب قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 5 - 5

5- انکار قیامت امری شگفت و عاری از منطق و برهان

و این تعجب فعجب قولهم

با توجه به اینکه متعلقی برای فعل «تعجب» ذکر نشده معنای «إن تعجب» این است: اگر اهل تعجب هستی و چنین حالتی بر تو عارض می شود . . .

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تین - 95 - 7 - 1

1 - تکذیب پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، در تعالیم دینی و حقایق روز جزا ، توجیه ناپذیر و شگفت آور است .

فما یکذّبک بعد بالدين

«ما» برای استفهام تعجبی است. این کلمه گرچه برای غیرعاقل به کار می رود؛ ولی در آیه شریفه بر تکذیب کنندگان اطلاق شده است تا نشانگر بی خردی آنان باشد. خطاب در این آیه، متوجه پیامبر (صلی الله علیه و آله) است و کلمه «دین»، به معنای شریعت و یا جزا است. مفاد آیه شریفه، این است که بعد از آنچه در مورد تقسیم مردم به دو گروه گفته شد؛ چه کسی تو را ای پیامبر (صلی الله علیه و آله) به جهت دینی که آوردی و یا کیفر و پاداش روز جزا که بیان داشتی، تکذیب می کند؟! آیا نباید دینی باشد تا مردم را جزء گروه اول (الذین آمنوا و عملوا الصالحات) سازد؟ و آیا نباید کیفر و پاداشی باشد، تا هر گروه سزای کار خود را ببیند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ماعون - 107 - 1 - 3

3 - روز مجازات و حسابرسی ، حقیقتی است انکارناپذیر و دروغ پنداشتن آن ، شگفت آور و توجیه ناپذیر است .

أرءیت الذی یکذّب بالدين

566- شگفتی حالات کافران در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - وضعیت کافران به قرآن در قیامت ، رقت بار و شکفت آور است .

وقال الذين كفروا لن نؤمن بهذا القرآن . . . و لو ترى إذ الظلمون موقوفون عند ربّ

جواب «لو» محذوف است و عبارت می تواند چیزی همانند و لو ترى . . . لرأيت أمراً عجباً باشد.

ص: 345

567- شگفتی حوادث قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - غاشیه - 88 - 1 - 3

3 - قیامت ، روزی بزرگ و هنگامه حوادث و رخداد های شگفت است .

حدیث الغشیه

«غاشیه» به معنای داهیه (کار بزرگ) است (نهایه ابن اثیر) و همان گونه که در موارد بد و ناخوشایند به کار می رود، در موارد خوب نیز استعمال می شود و قیامت به همین مناسبت «غاشیه» نامیده شده است. استفهام از شنیدن خبر قیامت، نشانگر این است که در آن روز، حادثه هایی قابل توجه و سزاوار بازگو کردن و شنیدن به وقوع خواهد پیوست.

568- شگفتی قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 2 - 4

4 - روز قیامت ، روزی بزرگ و شگفت

و الیوم الموعود

متعلق قسم های خداوند، از عظمتی خاص برخوردار است که آن را شایسته قسم او ساخته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قارعه - 101 - 2 - 1

1 - قیامت ، حادثه ای کوبنده و رخدادی بس شگفت

ما القارعه

«ما»، استفهام تعجبی است و بر شگفتی «قارعه» و عظمت و هول انگیز بودن آن دلالت دارد. - با آن که این آیه خبر برای آیه قبل است - و در آن اکتفا به ضمیر ممکن بود، می توان گفت: تکرار لفظ «قارعه» تأکید بر عظمت آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قارعه - 101 - 3 - 1

1 - قیامت ، واقعه ای سهمگین و شگفت و دارای عظمتی فراتر از حد تصور و بیان

و ما أدریک ما القارعه

ص: 346

569- شگفتی های قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 25 - 6

6 - فرود ملائکه از آسمان به زمین در آستانه قیامت ، فرودی به دور از انتظار و شگفت آور

و نزل الملائکه تنزیلاً

«تنزیلاً» مفعول مطلق برای «نزل» و به منظور بیان نزولی خاص و شگفت آور می باشد.

570- شناخت قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قارعه - 101 - 3 - 2

2 - شناخت ابعاد قیامت و حقیقت حوادث کوبنده آن ، برای همگان امکان پذیر نیست .

و ما أدریک ما القارعه

571- شیاطین در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 52 - 13

13- شیاطین و دیگر معبودان دروغین مشرکان ، در صحنه قیامت حضور خواهند داشت .

نادوا شركاءى . . . و جعلنا بینهم موبقاً

به قرینه آیات قبل ، مراد از «شركاء» همان ابلیس و ذریه او است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 68 - 2

2- منکران معاد ، با شیاطین در صحنه قیامت ، همراه و هم دوش خواهند بود .

لنحشرنهم والشیطن ثم لنحضرنهم

واو در «والشیاطین» می تواند عاطفه و یا به معنای «مع» باشد. در هر دو صورت برداشت یاد شده به دست می آید.

572- شیطان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 22 - 12،13،15،17،18،22

ص: 347

12- شیطان در قیامت به پیروان خود اعلام می کند که آنان به جای سرزنش او باید خود را به سبب اطاعت بی دلیل از وی سرزنش کنند .

وقال الشیطن .. فلاتلومونی و لوموا أنفسکم

13- شیطان در قیامت مورد سرزنش و ملامت پیروان خود قرار خواهد گرفت .

فلاتلومونی و لوموا أنفسکم

15- شیطان در قیامت به ناتوانی خویش و پیروانش برای یاری و فریادرسی یکدیگر اعتراف می کند .

وقال الشیطن .. ما أنا بمصرخکم و ما أنتم بمصرخی

«صرخ» به معنای فریاد و «أصرخ» به معنای پاسخ گویی به آن است. بنابراین مراد از «مصرخ» فریادرس و نجات دهنده است.

17- شیطان در قیامت به پیروان خود اعلام خواهد کرد که وی در دنیا عقیده آنان را در شریک قرار دادن او برای خدا ، قبول نداشته است .

وقال الشیطن .. إنی کفرت بما أشرکتُمون من قبل

برداشت مبتنی بر این احتمال است که «ما» در آیه مصدری باشد و «أشرکتکم» را به تأویل مصدر ببرد و مفعول آن ضمیر منفصل محذوف باشد. بنابراین معنای عبارت چنین می شود: من شریک قرار داده شدن خودم را برای خدا از جانب شما قبول نداشتم و به آن کافر بودم.

18- شیطان در قیامت اظهار می دارد که وی قبل از شرک پیروانش ، به خداوند کافر شده بود . *

إنی کفرت بما أشرکتُمون من قبل

برداشت فوق مبتنی بر این احتمال است که «ما» در «بما أشرکتُمون» موصول و به معنای «من» باشد و ضمیر صله هم محذوف و «من قبل» نیز متعلق به «کفرت» باشد. بنابراین معنای عبارت چنین می شود: من پیش از آنکه شما مرا شریک خدا قرار دهید (در عهد آدم) به او کافر شدم.

22- شیطان در قیامت پیروان خود را از عذابی بس دردناک خبر خواهد داد .

ما أنا بمصرخکم .. إنی کفرت بما أشرکتُمون من قبل إن الظالمین لهم عذاب أليم

«إن الظالمین لهم عذاب أليم» به قرینه وحدت سیاق می تواند ادامه کلام شیطان باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 23 - 5

5- شیطان مسلط بر فرد کافر ، همراه با او تا لحظه حضور در دادگاه قیامت *

وقال قرينه هذا ما لدی عتید

برداشت بالا- بنا بر این نکته است که مراد از «قرین» در این آیه «شیطان» باشد که بر منکران معاد تسلط دارد و آنان را - آن گونه که می خواهد - منحرف ساخته و تا دادگاه قیامت وی را همراهی می کند و در آن جا به محاصمه با او برمی خیزد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 27 - 4

4- تمسک شیطان به ربوبیت الهی در دادگاه اخروی ، برای مبرّا جلوه دادن خود از گناهان مشرکان *

قال قرينه ربنا ما أطغيته

ص: 348

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 28 - 1

1- مخاصمه شیطان و مشرکان با یکدیگر ، در محکمه عدل الهی

قال قرینه ربنا ما أطعیته .. قال لاتختصموا لدی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 17 - 2

2 - اظهار خداترسی و نیز تبری شیطان در قیامت از پیروان خویش ، بی ثمر در نجات او از کیفر اخروی

قال إني بريء منك إني أخاف الله .. فكان عقبتهما أنّهما في النار

573- صابران در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 111 - 3

3 - مؤمنان صابر ، تنها گروه رستگار در قیامت

أنهم هم الفائزون

ذكر ضمير فصل (هم)، بيانگر حصر است.

574- صادقان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 119 - 13، 1

1 - راستگویان و راستکرداران ، بهره مند از آثار صدق خویش ، در قیامت

قال الله هذا يوم ينفع الصدقين صدقهم

13 - رستگاری و پیروزی بزرگ در قیامت ، ویژه راستگویان و راستکرداران

هذا يوم ينفع الصدقين .. ذلك الفوز العظيم

575- صالحان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 62 - 11

11 - مؤمنان به خدا و قیامت و دارندگان عمل صالح ، در قیامت هیچ ترس و اندوهی نخواهند داشت .

ص: 349

من آمن بالله و اليوم الآخر و عمل صالحاً .. و لا خوف عليهم و لا هم يحزنون

به قرینه «فلهم أجرهم عند ربهم» می توان گفت: ظرف «لا خوف عليهم ..» قیامت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 130 - 12

12 - بندگان خالص و برگزیده خدا در قیامت به گروه صالحان ملحق خواهند شد .

و لقد اصطفينه في الدنيا و إنه في الآخرة لمن الصالحين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 119 - 1

1 - راستگویان و راستکرداران ، بهره مند از آثار صدق خویش ، در قیامت

قال الله هذا يوم ينفع الصدقين صدقهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 96 - 5

5- خداوند ، مؤمنان نیک کردار را در صحنه قیامت از رنج تنهایی نجات خواهد داد .

و كلهم آتیه يوم القیمه فرداً . إن الذين آمنوا و عملوا الصلحت سیجعل

چنان که برخی از مفسران گفته اند، این آیه می تواند در ارتباط با مضمون آیه قبل و مربوط به صحنه قیامت باشد؛ زیرا همگان در صحنه قیامت تنها و بی یاورند (و كلهم آتیه يوم القیامه فرداً). این آیه بشارتی است برای مؤمنان که خداوند آنان را در آن روز، تنها نخواهد گذاشت و به زودی آنان را از انس و محبت دیگران برخوردار خواهد ساخت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 89 - 4

4 - نیک کرداران ، ایمن از هراس و وحشت روز رستاخیز

و هم من فرع یومئذ آمنون

نکره آمدن «فزع» بیانگر بزرگ بودن وحشت آن روز است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 9 - 4

4 - نجات مؤمنان و صالحان از بدی ها و ناراحتی های روز قیامت ، برخاسته از رحمت و لطف الهی است ؛ نه از استحقاق آنان .

و من تق السینات یومئذ فقد رحمته

یادآوری و تصریح فرشتگان به این که حفظ مؤمنان از ناراحتی های قیامت نشانگر این است که آنان مورد رحمت و لطف الهی قرار گرفته اند؛ می تواند حکایت از حقیقت یاد شده داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 350

6 - « قال رسول الله (صلى الله عليه وآله) . . . يابن مسعود أكثر من الصالحات و البر فإنَّ المُحسِنَ و المُسِيءَ يندمان ، يقول المحسن : يا ليتني اُزددتُ من المحسنات و يقول المسيء : قصرْتُ ، و تصديق ذلك قوله تعالى : « و لا أقسم باللَّوامة » ؛

رسول خدا(صلى الله عليه وآله) فرمود: . . . ای پسر مسعود! اعمال صالح و کارهای نیک را افزون انجام بده که در [قیامت] نیکوکار و بدکار هر دو پشیمان می شوند. انسان نیکوکار می گوید: ای کاش کارهای نیک را زیادت‌ر کرده بودم و انسان بدکار می گوید: کوتاهی و تقصیر کردم. و گواه این مطلب سخن خداوند است که فرمود: «و لا أقسم باللَّوامة».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قارعه - 101 - 7 - 1

1 - صاحبان کردار گران قدر ، پس از سنجش اعمال در قیامت ، از زندگانی رضایت مندی برخوردار خواهند شد .

فهو فی عیشه راضیه

«عیشه»؛ یعنی، نوعی زندگانی (لسان العرب). توصیف آن به «راضیه» (برخوردار از رضایت)، به اعتبار وجود رضایت کامل در آن است. چنین وصفی در حقیقت، با «مرضیه» به یک معنا است.

576- صفات قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 37 - 3

3 - قیامت ، زمینه ای مناسب برای متمایز شدن ناپاکان از پاکان

إلی جهنم یحشرون. لیمیز الله الخیث من الطیب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 21 - 13

13- جهنم یان در آخرت یکدیگر را شناخته و حوادث دنیا را به خاطر خواهند آورد .

و برزوا لله جمیعاً فقال الضعفوا للذین استکبروا إنا کنا لکم تبعاً فهل أنتم مغن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- قيامت ، روز بروز و ظهور حقيقتها

و برزوا لله جميعاً . . . سواء علينا أجزعنا أم صبرنا ... إِنَّ اللَّهَ وَعْدَكُمْ وَعْدَ الْحَقِّ وَ

ص: 351

577- صفات مکذبان قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 44 - 8

8 - تکذیب گران روز جزا، فاقد تقوا و روح احسان و نیکوکاری اند.

ویل یومئذ للمکذبین... إنَّ المتَّعین... إنا کذلک نجزی المحسنین

از تقابل تکذیب گران با تقواییشان و محسنان در آیات مورد بحث، برداشت یاد شده استفاده می شود.

578- صفوف ملائکه در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 22 - 9، 4

4 - فرشتگان در قیامت، در صف هایی منظم، حضور یافته، به اجرای رسالت خویش خواهند پرداخت.

و الملك صفّاً صفّاً

کلمه های «صَفّاً صَفّاً» - به تأویل «مصطفین» (در صفوف منظم قرار گرفته) - حال برای «المَلِک» است. «مَلِک» اسم جنس بوده و حرف «ال» در آن، برای استغراق است. برخی آن را مفرد «ملائکه» دانسته اند (مصباح) و برخی آن را از ریشه «مَلِک» و به معنای سیاست گذار دانسته و گفته اند: شخص سیاست گذار، اگر انسان باشد «مَلِک» و اگر فرشته باشد، «مَلِک» نامیده می شود. این کلمه در اصل «مَلِک» و به معنای «رسالت» بوده است. (مفردات راغب)

9 - «علی بن الحسن بن علی بن فضال عن أبيه قال : سألت الرضا (ع) . . . عن قول الله عز وجل « و جاء ربك و الملك صفّاً صفّاً » فقال : إن الله تعالى لا يوصف بالمجىء و الذهاب تعالى عن الانتقال إنما یعنی بذلک و جاء أمر ربك و الملك صفّاً صفّاً ;

علی بن الحسن از پدرش روایت کرده که گفت: از امام رضا(ع)، درباره سخن خداوند «و جاء ربک و الملك صفّاً صفّاً» پرسیدم، فرمود: خداوند متعال به آمدن و رفتن توصیف نمی شود. او والاتر از انتقال یافتن است. مقصود این است که امر پروردگارت، فرارسد و فرشتگان صف اندر صف حاضر شوند».

579- صورت انسان ها در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 20 - 2

2- حیات مجدد انسان ها در قیامت ، با دمیده شدن در صورت های آنان *

ونفخ فی الصور

«صور» در احتمالی ضعیف به معنای صورت ها است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 24 - 3

ص: 352

3 - چهره های انسان ها در قیامت ، بیانگر فرجام آنها است .

وجوه یومئذ ناضره . . . و وجوه یومئذ باسره

580- صورتهای غبارآلود در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 40 - 1

1 - گروهی از مردم در قیامت ، چهره ای کدر و غبارآلود خواهند داشت .

و وجوه یومئذ علیها غبره

«غَبْرَه» و «غُبَار»، به یک معنا است و برخی گرد پراکنده و جابه جا شده را «غبره» و گرد برخاسته را «غبار» می نامند. (لسان العرب)

581- صیحه آسمانی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 42 - 3

1 - رستاخیز و لحظه خروج آدمیان از خاک ، هنگام شنود فریاد آسمانی بهوسیله همگان

یوم یسمعون الصیحه بالحقّ ذلک یوم الخروج

3 - فریاد آسمانی در آستانه رستاخیز ، امری بایسته در روند تجدید حیات ، و نه گزاف و بیهوده

یسمعون الصیحه بالحقّ

برداشت بالا بنابراین نکته است که «بالحقّ» اشاره به بایستگی و نقش ضروری صیحه آسمانی برای رخداد رستاخیز داشته باشد؛ تا گمان نرود که صیحه صرفاً پدیده ای تشریفاتی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 6 - 3

3 - پیدایش صیحه ای رعدآسا ، در آستانه قیامت

یوم ترجف الراجفه

«رَجَفَ الرَّعْدُ»؛ یعنی، صدای رعد در ابرها پیچید (قاموس). اطلاق «رجف» - که «مفردات» آن را لرزش و اضطراب شدید معنا کرده است - بر صداهای شدید، به سبب شباهت آن به زلزله است. این آیه می تواند اشاره به اولین نفخ صور باشد که اهل آسمان ها و زمین را مدهوش می سازد.

ص: 353

582- طعن مشرکان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 2 - 8

8- « عن جابر بن عبد الله قال : قال رسول الله (صلى الله عليه و آله) : إن ناساً من أمتي يعذبون بذنوبهم فيكونون في النار ما شاء الله أن يكونوا ، ثم يعيرهم أهل الشرك فيقولون : ما نرى ما كنتم فيه من تصديقكم نفعكم . فلا يبقى موحداً إلا أخرجته الله تعالى من النار ثم قرأ رسول الله (صلى الله عليه و آله) : « ربما يودّ الذين كفروا لو كانوا مسلمين » ؛

جابر بن عبدالله روایت کرده است که رسول خدا (صلی الله علیه و آله) فرمود: همانا گروهی از امت من به سبب گناهانشان عذاب می شوند. پس مدتی که خدا می خواهد در آتش هستند؛ سپس اهل شرک آنان را سرزنش می کنند و می گویند: نمی بینیم که ایمان شما برایتان سودی داشته است. پس هیچ موحدی نمی ماند مگر اینکه خدا او را از آتش بیرون می آورد؛ سپس رسول خدا (صلی الله علیه و آله) این آیه را قرائت فرمود: «ربما يودّ الذين كفروا لو كانوا مسلمين».

583- طغیانگران در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 63 - 3

3 - تردید طاغیان ، در علل و چرایی پیدا نکردن مؤمنان و آگاه نشدن از وضعیت آنان در قیامت

أَتَّخِذْنَهُمْ سُخْرِيًّا أَمْ زَاغَتْ عَنْهُمْ الْأَبْصَارُ

«أم» در جمله «أم زاغت...» عاطفه و متصله است و این جمله می تواند عطف بر «ما لنا لانرى...» باشد. در این صورت مفاد آن مربوط به قیامت بوده و معنای آیه چنین می شود: آیا مسخره شان می کردیم [و اهل بهشت اند] یا [در جهنم اند و] چشمان ما به آنان نمی افتد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 37 - 1

1 - طغیانگران با حضور در صحنه قیامت ، کردار خویش را به یاد آورده و جهنم را حاضر خواهند یافت .

يوم يتذكّر... و برزت الجحيم لمن یری . فأما من طغی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 40 - 1

1 - حاضران در قیامت، به دو دسته متمایز طغیان‌گران و خداترسان دور از هوا و هوس، تقسیم خواهند شد.

فَأَمَّا مَنْ طَغَى . . . وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ

در ترکیب آیات حاضر، گفته شده است که جمله «فَإِذَا جَاءَتِ الطَّامَّةُ الْكُبْرَى» حاوی ادات شرط و فعل شرط است و تقسیم حاضران به دو دسته - که از جملات «فَأَمَّا مَنْ طَغَى . . . وَأَمَّا مَنْ خَافَ...» استفاده می‌شود - جزای آن است.

ص: 354

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 192 - 6,10

6 - ستمکاران محروم از هر گونه یاور در قیامت

و ما للظالمین من انصار

«انصار»، جمع ناصر (به معنای یاور) است و «مِنْ» زایده، تأکید بر نبودن یاور در آن روز است.

10 - محرومیت ستمگران در قیامت از یاری امامانی که آنها را یاری کنند .

و ما للظالمین من انصار

امام باقر (ع) در تفسیر آیه فوق فرمود: ما لهم من ائمه یستونهم باسمائهم.

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 211، ح 175؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 333، ح 8.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 22 - 3

3 - خداوند گردآورنده تمامی ستمگران (اهل کتاب و مشرکان) در قیامت

إنه لایفلح الظلمون . . . و یوم نحشرهم جمیعا

چون در آیات گذشته سخن از مشرکان و اهل کتاب به میان آمده بود، در برداشت این دو گروه به عنوان مصادیقی بارز از ظالمان مشخص شده اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 134 - 2

2 - احضار ظالمان در قیامت و بازخواست و کیفر ایشان از وعده های تخلف ناپذیر خداوند

و ینذرونکم لقاء یومکم هذا . . . إن ما توعدون لآت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 44 - 7

7 - ندا دهنده ای در قیامت مأمور اعلام گرفتاری ظالمان به لعنت خداوند است .

فاذن مؤذن بینهم أن لعنه الله على الظلمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 45 - 4

4 - آنانکه در پی ناهنجار کردن و منحرف ساختن راه خدایند ، از زمره ستمکارانند و در قیامت مورد لعنت خدا قرار خواهند گرفت .

أن لعنه الله على الظالمین. الذین ... یبغونها عوجاً

برداشت فوق بر اساس دومین مصداقی است که در توضیح برداشت قبل برای پی جویی اعوجاج در دین بیان شده است.

ص: 355

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 27 - 18

18- « عن أبي عبدالله جعفر بن محمد (ع) قال: ... ان الله تبارك و تعالی یضللّ الظالمین یوم القیامه عن دار کرامته ... کما قال عزّوجلّ: « و یضللّ الله الظالمین و یفعل الله ما یشاء » ... » ;

از امام صادق(ع) روایت شده است که فرمود: همانا خداوند - تبارک و تعالی - ستمگران را در روز قیامت از سرای کرامت خویش گمراه می کند . . . چنان چه می فرماید: « یضللّ الله الظالمین... » «...» .

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 42 - 6,7

6- خیره شدن چشمان ستمگران و مبهوت ماندن آنان از شدت ترس در روز قیامت

و لا تحسبنّ الله غفلاً عمّا یعمل الظلمون إنّما یؤخّروهم لیوم تشخص فیہ الأبصر

7- تأخیر کیفر ستمگران از سوی خداوند تا روز قیامت ، جهت تشدید مجازات آنان است .

و لا تحسبنّ الله غفلاً عمّا یعمل الظلمون إنّما یؤخّروهم لیوم تشخص فیہ الأبصر

از اینکه خداوند متعال کیفر ستمگران را تا روزی سخت و هولناک به تأخیر انداخت، حکایت از شدت مجازات آنان دارد؛ چون اگر آن مجازات در دنیا اتفاق می افتاد به این مقدار سخت نبود. بنابراین، تأخیر کیفر ظالمان به نفع آنان نیست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 43 - 1,2,3

1- ستمگران ، در قیامت ، شتابان و با ترس و ذلت سر برافراشته و چشم دوخته ، محشور خواهند شد .

و لا تحسبنّ الله غفلاً عمّا یعمل الظلمون . . . مهطعین مقنعی رءوسهم

«اهطاع» به معنای حرکت سریع همراه با ترس است و «اقناع» به معنای سر برافراشتن و خیره شدن چشم به چیزی با حالت ذلت و خواری است (لسان العرب).

2- ستمگران بر اثر وحشت روز قیامت ، از حرکت پلک های چشم ناتوان و دلشان تهی از تدبیر و چاره جویی خواهد بود .

یعمل الظلمون . . . لایرتدّ إلیهم طرفهم و أفندتهم هوآء

3- شدت وحشت و اضطراب و بهت زدگی غیر قابل توصیف ستمگران در قیامت

يعمل الظلمون . . . مهطعين مقنعي رءوسهم لا يرتد إليهم طرفهم و أفندتهم هوآء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 44 - 4

4- ظالمان به وقت مشاهده عذاب در قیامت خواستار مهلتی کوتاه برای بازگشت به دنیا جهت پاسخ گویی به دعوت خداوند و پیروی از رسولان الهی می شوند . *

يوم يأتيهم العذاب فيقول الذين ظلموا ربنا أخرنا إلى أجل قريب نجب دعوتك و نتبع

برداشت فوق مبتنی بر این است که مقصود از «يوم يأتيهم العذاب» روز قیامت باشد، نه عذاب استیصال.

ص: 356

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 48 - 8

8- قیامت ، روز احضار ستمگران و انتقام خداوند از آنان

و أنذر الناس . . . الذین ظلموا ... إن الله عزیز ذو انتقام . یوم تبدل الأرض ... و

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 28 - 12

12- کسانی که با ارتکاب اعمال زشت در دنیا به خود ستم کرده اند ، در قیامت منکر آن اعمال می شوند .

الذین توفّ - هم الملئکه ظالمی أنفسهم . . . ما کتّا نعمل من سوء

برداشت فوق، بنابراین احتمال است که مراد از «ظالمی أنفسهم» - به قرینه «ما کتّا نعمل من سوء» (ما مرتکب عمل زشت نمی شدیم) - اعمال ناپسند و زشتی باشد که مرتکبان آنها، آن را از خود نفی می کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 87 - 9

9- آخرت ، زمان بازگردانده شدن ستم گران و کافران و افراد ناصالح به پیش گاه خداوند و حساب رسی کردار آنها است .

ثم یردّ إلى ربّه فیعدّبه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 27 - 1, 2

1 - ستم گران در قیامت ، از عملکرد خویش به شدت پشیمان خواهند بود .

و یوم یعضّ الظالم علی یدیه

جمله «یعضّ الظالم علی یدیه؛ ستم کار دو دست خویش به دندان گزد» از کنایات است و به قرینه سیاق آیه، این جمله کنایه از پشیمانی و ندامت می باشد. گفتنی است تعدیه فعل «یعضّ» به وسیله «علی» - با آن که خود از افعال متعدی است - برای تأکید مضمون آن فعل است؛ یعنی، پشیمانی آنان بسیار شدید خواهد بود.

2 - وضعیت تأسف بار ظالمان در قیامت و واکنش آنان در آن روز ، شایان یاد و یادآوری

و یوم یعضّ الظالم علی یدیه

برداشت فوق، مبتنی بر این است که «یوم» متعلق به فعلی محذوف مانند «اذکر» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 57 - 5، 2

2 - عذرخواهی ستم پیشگان، در روز قیامت، سودی ندارد.

فیومئذ لاینفع الذین ظلموا معذرتهم

5 - ظالمان، در روز قیامت، راهی برای رهایی از وضعیّت رقّت بار و مذمت آلود خویش ندارند.

الذین ظلموا.. و لاهم یتعتبون

«استعتاب» - مصدر «یتعتبون» - به معنای این است که از شخص خاطی، خواسته شود که وی از خطایش بازگردد (مفردات

ص: 357

راغب) و نیز به معنای طلب رضایت آمده است (المنجد).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 31 - 10

10 - مؤاخذه شدن ظالمان در پیشگاه پروردگار در قیامت

و لو ترى إذ الظلمون موقوفون عند ربهم يرجع بعضهم إلى بعض القول

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 33 - 10

10 - ستمگران با دیدن عذاب الهی در قیامت ، از انتخاب عقیده کفر آلود ، پشیمان شده و آن را مخفی خواهند کرد .

و لو ترى إذ الظلمون موقوفون عند ربهم . . . و أسروا الندامه لما رأوا العذاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 37 - 13

13 - ستمگران در قیامت ، محروم از هرگونه نصرت و یاری

فما للظلمين من نصير

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 23 - 1

1 - فرمان خداوند در قیامت ، مبنی بر راندن مشرکان ستم پیشه و هم فکران و معبود های آنان به راه دوزخ

احشروا الذين . . . يعبدون . من دون الله فاهدوهم إلى صراط الجحيم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 47 - 7، 3، 2، 1

1 - ستمگران در قیامت ، برای رهایی خود از عذاب سخت الهی ، حاضرانند دو چندان ثروت ها و دارایی های زمین را فدا کنند .

و لو أن للذين ظلموا ما في الأرض جميعاً و مثله معه لافتدوا به من سوء العذاب يوم

2 - عذاب ستمگران در قیامت ، بسیار سخت و غیر قابل تحمل برای آنان

و لو أنّ للذین ظلموا ما فی الأرض . . . لا فتدوا به من سوء العذاب یوم القیمه

فدا کردن دو برابر ثروت های موجود در کره زمین برای نجات خود از عذاب الهی، بیانگر مطلب یاد شده است.

3 - کیفر عذاب سخت برای ستمگران در قیامت ، قطعی و غیر قابل گریز است .

و لو أنّ للذین ظلموا ما فی الأرض . . . لا فتدوا به من سوء العذاب یوم القیمه

7 - عذاب مشرکان و ستمگران در قیامت ، بسیار بزرگ و فراتر از تصورشان است .

و بدا لهم من الله ما لم یكونوا یحتسبون

«إحتساب» (مصدر «یحتسبون») مبالغه در حساب و به معنای «ظن» است.

ص: 358

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 48 - 2

2 - عذاب سخت و فوق تصور ستمگران در قیامت ، بازتاب کردار و رفتار خود آنان است .

و بدا لهم سیئات ما کسبوا

آمدن ماده «کسب» به جای ماده «فعل»، می تواند بیانگر مطلب یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 18 - 9

9 - محرومیت ستمکاران در قیامت ، از یاری دوست و نزدیکان دلسوز و شفاعت شفیعان

ما للظلمین من حمیم ولا شفیع یطاع

«حمیم» در لغت به معنای دوست (العین) و به «القرب المشفق» (نزدیک دلسوز) معنا شده است (مفردات راغب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 52 - 1

1 - عذرخواهی ستمگران در قیامت ، بی نتیجه بوده و سودی به حال آنان نخواهد داشت .

یوم لا ینفع الظلمین معذرتهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 8 - 16

16 - نابود شدن دوستی ها و پیوند های ظالمان با یکدیگر در قیامت

و الظلمون ما لهم من ولی و لانسیر

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که مقصود از «ولی» و «نصیر»، دوست و یاور دنیایی ظالمان باشد که در آخرت آن دوستی ها و یاری ها وجود نخواهد داشت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - ستم پیشگان ، هراسناک از عملکرد خویش در صحنه قیامت

تری الظلمین مشفقین ممّا کسبوا و هو واقع بهم

به قرینه ذیل این آیه - که در مورد قیامت است - به دست می آید که صدر آیه ترسیم کننده صحنه ای از قیامت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - عجز و پشیمانی ستمکاران در قیامت ، آشکار و نمایان است .

و تری الظلمین . . . یقولون

از واژه های «تری» و «یقولون»، استفاده می شود که ظالمان ندامت و آرزوی بازگشت را پنهان نمی دارند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 45 - 2,3,4,5,9,12,23

2- گردن فرازان ستمگر ، خاشع و سرافکنده در صحنه قیامت

و تریهم ... خشعین من الذلّ

3- خشوع و فروتنی ظالمان در قیامت ، خشوعی ذلیلانه و از سر ترس و هراس

و تریهم ... خشعین من الذلّ ینظرون من طرف خفیّ

4- پشیمانی ستمکاران در صحنه قیامت و پس از مشاهده عذاب ، بی تأثیر به حال آنان

یقولون هل إلی مردّ من سبیل . و تریهم یعرضون علیها

5- ذلت و خواری ظالمان در قیامت ، پیامد خوی تجاوزگری و توسعه طلبی آنان است .

إنّما السبیل علی الذین یظلمون ... و تریهم یعرضون علیها خشعین من الذلّ

9- گمراهان ستمکار ، در روز قیامت ، مورد سرزنش اهل ایمان خواهند بود .

وقال الذین ءامنوا إنّ الخسرین الذین خسروا أنفسهم

12- قیامت ، روز ظهور خسران و زیان کاری عمیق ستم پیشگان و گمراهان

إنّ الخسرین الذین خسروا أنفسهم و أهلیهم یوم القیمه

23- سرنوشت شوم ستمگران در قیامت ، هشدار برای متجاوزان به حقوق مردم است .

ألا إنّ الظلمین فی عذاب مقیم

کلمه «ألا» - که برای هشدار است - رساننده مطلب بالا می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 65 - 4,5

4- قیامت ، روزی بس سخت و دشوار برای ستمگران

من عذاب یوم ألیم

بنابراین که «أليم» صفت «یوم» باشد، برداشت بالا استفاده می شود.

5- ستم پیشگان ، گرفتار عذابی دردناک در قیامت

فویل للذین ظلموا من عذاب یوم أليم

585- ظلم تکذیب قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 45 - 6

6 - منکران قیامت از زمره ستمکارانند و در قیامت از رحمت خدا محروم خواهند بود .

أن لعنه الله على الظالمين. الذين ... و هم بالأخره كفرون

ص: 360

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 63 - 3

3 - انکار قیامت ، ظلم است و منکران قیامت ظالم اند .

أَنتَ لِمَنِ الْمَصَدِّقِينَ . . . إِنَّا جَعَلْنَاهَا فِتْنَةً لِلظَّالِمِينَ

آیه شریفه در سلسله آیات مربوط به منکران قیامت قرار دارد که آنان را به رنج و عذاب تهدید می کند. تعبیر کردن از آنها به خصوصیت ستم کار بودن، گویای برداشت یاد شده است.

586- ظلم در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 281 - 9

9 - در قیامت به کسی ستم نمی شود . (نه از ثواب او کاسته و نه بر عقاب او افزوده می گردد .)

تَوَفِّيْ كُلَّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَ هُمْ لَا يَظْلَمُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 161 - 12

12 - در قیامت به حق هیچ کس ظلمی نخواهد شد .

و هُمْ لَا يَظْلَمُونَ

587- ظلم مکذبان قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 47 - 6

6 - منکران قیامت ، از زمره ستمگران اند .

الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ . . . وَلَوْ أَنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که خداوند، از منکران قیامت تعبیر به ظالم کرده است.

588- ظن مڪذبان قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 7 - 4, 3

3 - انکار قیامت از سوی جن و انس ، مبتنی بر ظن و گمان است ؛ نه علم و یقین .

ص: 361

وَأَنَّهُمْ ظَنُّوا كَمَا ظَنَنْتُمْ أَن لَّن يَبْعَثَ اللَّهُ أَحَدًا

از به کار رفتن ماده «ظن» در این آیه و آیات مشابه، در مورد نفی و انکار قیامت، مطلب یاد شده استفاده می شود.

4- هیچ کس در انکار قیامت، علم و یقین ندارد.

وَأَنَّهُمْ ظَنُّوا كَمَا ظَنَنْتُمْ أَن لَّن يَبْعَثَ اللَّهُ أَحَدًا

589- ظهور حقایق در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 113 - 19

19 - حقایق، در پرتو داوری خداوند در قیامت، بر همگان آشکار می شود.

فَاللَّهُ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 165 - 24

24 - قیامت، روز ظهور و بروز قدرت مطلق خدا و آگاهی همگان به نبود قدرت برای غیر اوست.

إِذْ يَرُونَ الْعَذَابَ أَنَّ الْقُوَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 166 - 5

5 - قیامت، روز آگاهی مشرکان تابع و دنباله رواز گمراهی پیشوایان و بزرگان خویش

إِذْ تَبَرَأَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا مِنَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 167 - 8

8 - صحنه قیامت، صحنه مشاهده اعمال دنیوی و دیدن نتایج آن است.

كَذَلِكَ يَرِيهِمُ اللَّهُ أَعْمَالَهُمْ حَسْرَتًا

فعل «یری» می تواند از رؤیت به معنای دیدن با چشم باشد. بر این مبنا معنای جمله «کذلک...» چنین می شود: خداوند اعمال مشرکان (و یا نتایج اعمالشان) را به آنان نشان خواهد داد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 212 - 13

13 - قیامت ، روز ظهور برتری تقوایندگان بر کافران و روز ظهور ارزش های حقیقی

و الذین اتقوا فوقهم یوم القیمه

چون برتری مؤمنان تقوایبشه در دنیا نیز حتمی است ؛ بنابراین «یوم القیمه»، ظرف ظهور این برتری خواهد بود.

ص: 362

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 9 - 7

7 - قیامت ، روز رسیدن همگان به یقین و برجیده شدن هر گونه تردید

لیوم لا ریب فیه

مراد از جمله «لا ریب فیه» می تواند این معنا باشد که در آن روز شکی وجود ندارد و آن روز، روز یقین است. نه اینکه در وقوع و تحقق روز قیامت شکی نیست چنانچه در برداشت قبلی آمده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 25 - 6،7

6 - قیامت ، روز رسیدن همگان به یقین و برجیده شدن هر گونه تردید

لیوم لا ریب فیه

مراد از جمله «لا ریب فیه» می تواند این معنا باشد که در آن روز شکی وجود ندارد و آن روز، روز یقین است; نه اینکه در وقوع و تحقق روز قیامت شکی نیست، چنانچه در برداشت قبل آمده است.

7 - همه حقایق در قیامت ، مکشوف و یقینی است .

لیوم لا ریب فیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 30 - 1

1 - تجلی علم و قدرت حق ، در روزی که هر کس کردار خویش را حاضر می یابد .

قل ان تخفوا .. یعلمه الله ... و الله على كل شیء قدير . یوم تجد كل نفس ما عملت

بنابراینکه «یوم تجد»، ظرف برای «یعلمه الله» و «قدير» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 85 - 8

8- آخرت ، عرصه ظهور واقعی نتایج عقاید و اعمال

و من یتغ . . . و هو فی الاخره من الخاسرین

قید «فی الاخره»، نفی زیان در دنیا نیست؛ لذا حمل بر ظهور زیان در آخرت می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 106 - 2

2- قیامت ، عرصه آشکار شدن اعمال انسان ها در چهره های آنان

یوم تبیض وجوه و تسود وجوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 363

7 - تجسم رفتار ناپسند خیانتکاران در روز رستاخیز

و من یغلل یأت بما غلّ یوم القیمه

برخی برآنند که مراد از «ما غلّ»، آن مالی که در دنیا مورد خیانت واقع شده، نیست؛ بلکه گناه خیانتکاری در قیامت تجسم می یابد و خیانتکار همراه آن گناه مجسم در صحنه قیامت حاضر می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 180 - 19،29

19 - قیامت، صحنه ظهور خیر و شرّ واقعی

و لا یحسبنّ .. هو شرّ خیراً لهم بل هو شرّ سیطوقون ... یوم القیمه

29 - آویخته شدن اموال مانعان زکات به گردنشان در قیامت، به صورت ازدهایی از آتش

سیطوقون ما بخلوا به یوم القیمه

از امام صادق (ع) درباره «سیطوقون ما بخلوا به ..» سؤال شد، آن حضرت فرمود: ما من احد یمنع من زکاه ماله شیئاً الا جعل الله عزّوجلّ ذلک یوم القیمه ثعباناً من نار مطوّقاً فی عنقه.

کافی، ج 3، ص 502، ح 1؛ نورالثقلین، ج 1، ص 414، ح 449 و 452.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 42 - 10،9،1

1 - نیستی و نابودی، آرزوی کافران و عصیانگران بر پیامبر (صلی الله علیه و آله)، در قیامت

یومئذ یودّ الذین کفروا و عصوا الرسول لو تسوّی بهم الارض

«لو» در «لو تسوّی» به معنای لیت (ای کاش) است، و جمله «لو تسوّی ..» کنایه از هیچ و پوچ شدن است.

9 - مردم در قیامت، هیچ حقیقتی را از خداوند پنهان نخواهند ساخت.

و لا یکتُمون اللّٰه حدیثاً

بنابر اینکه جمله «و لا یکتُمون» عطف بر «یودّ» باشد، نه عطف بر «تسوّی».

10 - قیامت ، روز بروز نهفته های درونی انسان

و لا یکتُمون اللّٰه حدیثاً

بر این مبنا که جمله «و لا یکتُمون» عطف بر «یودّ» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 14 - 20

20 - آگاه شدن امت ها از کرده های خویش در قیامت

إلی یوم القیمه و سوف ینبئهم اللّٰه بما کانوا یصنعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 364

4 - 4 - مائده - 5 - 36 - 4

4 - قیامت ، صحنه بروز کارساز نبودن ثروت دنیا برای زراندوزان بی ایمان

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ أَنَّ لَهُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا وَمِثْلَهُ مَعَهُ... مَا تَقْبَلُ مِنْهُمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - 4 - مائده - 5 - 96 - 13

13 - صحرائی محشر عرصه حسابرسی مردم برای تعیین میزان پایبندی آنان به احکام الهی

أَحِلَّ لَكُمْ... حَرَمَ عَلَيْكُمْ صَيْدَ الْبَرِّ مَا دَمْتُمْ حَرَمًا وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 12 - 13

13 - قیامت، روز ظهور حقایق و از بین رفتن هر گونه تردید

ليجمعنكم إلى يوم القيمة لا ريب فيه

مرجع ضمیر «فیه» می تواند «یوم القیامه» باشد، یعنی قیامت ظرف تردید نیست و در آن روز تردید از آدمی رخت بر می بندد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 22 - 11، 7

7 - قیامت، روز استهزای مشرکان و نمایاندن ناتوانی و بطلان خدایان دروغین آنهاست.

و یوم نحشروهم جمیعاً ثم نقول للذین أشركوا این شركاؤکم الذین كنتم تزعمون

11 - قیامت، روز ظهور حقانیت توحید، حتی برای مشرکان

ثم نقول للذین أشركوا این شركاؤکم الذین كنتم تزعمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 23 - 4، 7

4 - قیامت، روز رسوایی مشرکان و آشکار شدن بطلان عقاید شرک آلود آنان

ثم لم تكن فتنتهم . . . و الله ربنا ما كنا مشركين

7- قیامت، صحنه بروز ملکات و خصلتهای تثبیت شده و پنهان آدمی

و الله ربنا ما كنا مشركين

مشركان در قیامت دروغ می گویند، حال آنکه برای آنان فایده ای ندارد. دلیل این کار، به فرموده صاحب المیزان، رسوخ خصلت دروغگویی در آنهاست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 24 - 3,4,6

3 - ظهور بطلان شرک و پوچی معبودهای دروغین در قیامت

و ضل عنهم ما كانوا يفترون

ص: 365

از کاربردهای فعل «ضل» جایی است که چیزی از بین رفته است و باطل شود. در لسان العرب آمده است: «ضل الشيء إذا ضاع»

4- ظهور بی پایگی و پوچی عقیده شرک در قیامت، صحنه ای در خور تأمل و درس آموز

انظر كيف كذبوا على أنفسهم و ضل عنهم ما كانوا يفترون

6- قیامت، روز تجلی حقایق و از میان رفتن پرده های اوهام است.

و ضل عنهم ما كانوا يفترون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- انعام - 6 - 31 - 6

6- قیامت، هنگامه ظهور زیانکاری منکران معاد و ملاقات پروردگار است.

حتى إذا جاءتهم الساعة بغتة قالوا يحسرتنا على ما فرطنا فيها

منادا قرار گرفتن حسرت، گویای مشهود و عیان بودن آن در صحنه قیامت است. به گونه ای که مورد «نداء» قرار می گیرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- انعام - 6 - 36 - 8

8- تکذیب کنندگان پیامبر (صلی الله علیه و آله)، حقانیت آن حضرت و دعوت او را در قیامت درمی یابند.

إنما يستجيب الذين يسمعون و الموتى يبعثهم الله

مراد از «الموتی» در آیه، به قرینه جملات قبل، کسانی هستند که به دعوت پیامبر (صلی الله علیه و آله)، پاسخ مثبت نمی دهند، جمله «یبعثهم الله»، گذشته از اینکه خبر بعثت قیامت است، کنایه از این مطلب است که خداوند این مرده دلان را بر خواهد انگیخت تا حقانیت دعوت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و وعده های آن حضرت را دریابند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- انعام - 6 - 60 - 14، 16

14 - خداوند در قیامت آدمیان را به کردارهای دنیویشان آگاه می کند.

ثم إليه مرجعكم ثم ينبئكم بما كنتم تعملون

16 - قیامت، روزِ بُروز حقیقت اعمال دنیوی آدمیان است.

ثم إليه مرجعکم ثم ینبئکم بما کنتم تعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 73 - 10، 11

10 - روز دمیده شدن در صور، مالکیت مطلق و حاکمیت انحصاری خداوند، ظهور خواهد یافت.

وله الملک یوم ینفخ فی الصور

«له الملک» بیانگر انحصار ملک در روز نفخ صور برای خداوند است. و چون این مالکیت اکنون نیز وجود دارد، بنابراین مفاد حصر، ظهور این مالکیت در آن روز به گونه ای که جای هیچ انکار برای کسی نماند، است.

11 - تمامی مالکیتها و حاکمیتهاى اعتباری در روز نفخ صور از میان خواهد رفت.

وله الملک یوم ینفخ فی الصور

ص: 366

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 108 - 17، 19

17 - بازگشت همگان به سوی خداوند و آگاهی یافتن آنان از حقیقت کرده های خویش در قیامت، پرتوی از ربوبیت الهی است.

ثم إلى ربهم مرجعهم فينبئهم بما كانوا يعملون

19 - قیامت روز ظهور و برملا شدن اعمال آدمی و حقیقت آن است.

كذلك زينا لكل .. فينبئهم بما كانوا يعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 130 - 15

15 - گمراهان پیرو شیطانها در قیامت بر کفرورزی خویش در دنیا آگاهی می یابند. *

و شهدوا على أنفسهم أنهم كانوا كافرين

«شاهد» عالمی است که آنچه را دریافته بیان می کند. (لسان العرب). لذا اگر «شهدوا» به معنای شهادت دادن باشد، لازمه آن آگاهی فرد است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 135 - 4

4 - کافران در روز قیامت در خواهند یافت که فرجام نیک از آن مؤمنان است.

فسوف تعلمون من تكون له عقبه الدار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 159 - 10

10 - خداوند در قیامت خلافاکاران را به اعمال ناپسندشان آگاه خواهد ساخت.

ثم ينبئهم بما كانوا يفعلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - خداوند آگاه کننده مردم به حقانیت معارف دین در قیامت

ثم إلى ربكم مرجعكم فينبئكم

11 - قیامت روز آگاهی عینی همگان به حقیقت معارف دین*

فینبئکم بما کنتم فیه تختلفون

روشن است که خداوند در دنیا حقانیت مسائل مورد اختلاف میان اهل ایمان و شرک را بیان کرده است. بنابراین می توان گفت خبر دادن «فینبئکم»، کنایه از کیفر دهی است، و یا مراد از آن آگاهی ویژه، یعنی آگاهی عینی و ملموس است. برداشت فوق مبتنی بر احتمال دوم است.

12 - مشرکان در قیامت به حقانیت معارفی که بر سر آن با اهل ایمان اختلاف داشتند، پی خواهند برد.

فینبئکم بما کنتم فیه تختلفون

13 - قیامت ظرف ظهور و انکشاف ربوبیت مطلق خدا برای همگان

أغیر الله أبغی ربا و هورب کل شیء . . . فینبئکم بما کنتم فیه تختلفون

از مصادیق مورد نظر برای «ما کنتم فیه تختلفون»، به دلیل «أغیر الله أبغی ربا»، ربوبیت خداوند بر هستی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 9 - 1

1 - قیامت روز ظهور و بروز خسارت و زیانکاری تکذیب کنندگان آیات خداوند است.

و من خفت موزینه فأولئک الذین خسروا أنفسهم بما کانوا بآیتنا یظلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 53 - 5, 4, 3, 2

2 - قیامت، روز تأویل و بروز حقایق مطرح شده در قرآن

هل ینظرون إلا تأویله یوم یأتی تأویله

مراد از «یوم» به دلیل فرازهای بعد روز قیامت است.

3 - کافران مورد سرزنش خداوند به خاطر باور نکردن حقانیت قرآن جز با آمدن قیامت

هل ینظرون إلا تأویله یوم یأتی تأویله

4 - منکران قیامت با برپایی آن به درستی و راستی گفتار انبیا درباره معاد پی خواهند برد و بدان اعتراف خواهند کرد .

یوم یأتی تأویله یقول الذین نسوه من قبل قد جاءت رسل ربنا بالحق

ضمیر مفعولی در «نسوه» می تواند به «کتب» در آیه قبل برگردد. بر این مبنا «ال» در «الحق» جنسیه است و مراد از آن حقانیت رسالت انبیاست. و نیز می تواند آن ضمیر به «یوم یأتی تأویله»، که همان روز قیامت است، برگردانده شود. در این صورت «ال» در «الحق» عهدیه است و اشاره به حقانیت روز قیامت دارد. برداشت فوق بر اساس احتمال دوم است.

5 - منکران حقانیت قرآن، در روز قیامت و بروز حقایق قرآن، به حقانیت رسالت پیامبران اعتراف خواهند کرد .

يوم يأتى تأويله يقول الذين نسوه من قبل قد جاءت رسل ربنا بالحق

برداشت فوق مبتنى بر این است که ضمير مفعولى در «نسوه» به «کتب» در آیه قبل برگردانده شود.

11 - کافران به قرآن ، در قیامت ، اندیشه ها و باور های خودبافته و مخالف تعالیم دین را سرایی بر باد رفته خواهند دید .

ضل عنهم ما كانوا يفترون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 172 - 14

14 - آدمی در قیامت به علم حضوری درمی یابد که خداوند پروردگار اوست .

إننا كنا هذا غفلين

اشاره به ربوبیت خدا با کلمه «هذا» گویای آن است که انسان در قیامت خود را در پیشگاه خداوند حاضر می یابد. یعنی علم حضوری و شهودی به او پیدا می کند.

ص: 368

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 94 - 21

21 - قیامت ، روز حضور انسان در برابر خدا و آگاه شدن او از تمامی کرده هایش و نیز روز محاکمه و تعیین سرنوشت

ثم تردون إلى علم الغيب والشهده فينبئكم بما كنتم تعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 105 - 10

10 - باخبر شدن انسان ها در قیامت از حقیقت و بازتاب اعمال دنیوی خویش

فینبئکم بما کنتم تعملون

مراد از «ما کنتم تعملون» می تواند ظاهر اعمال نباشد ؛ چه اینکه انسانها از ظاهر اعمال خویش باخبرند و آنچه را نمی دانند، حقیقت اعمالشان می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 30 - 9

9 - قیامت ، روز ظهور مولویت و مالکیت به حق و پروردگاری بی همتای خداوند و بر ملا شدن بطلان اندیشه مولویت و ربوبیت غیر او برای شرک پیشگان

و یوم نحشرهم جميعاً .. و ردوا إلى الله مولیهم الحق و ضل عنهم ما كانوا یفترون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 29 - 16

16 - قیامت ، روز تمایز مؤمنان راستین از مدعیان دروغین

بل نطنکم کذبین .. إنهم ملقوا ربهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 105 - 2

2- روز قیامت ، روز بروز و ظهور حاکمیت مطلق خداوند بر بندگان

یوم یأت لاتکلم نفس إلاّ بإذنه

از آن جا که در دنیا هیچ فعل و انفعالی صادر نمی شود مگر اینکه اذن خدا را همراه دارد ، می توان گفت مقصود از «لاتکلم نفس إلاّ بإذنه» این است که: در آخرت این حقیقت برای همگان مکشوف می شود و انسانها آن را لمس خواهند کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 22 - 5,6

5- در قیامت ، حقانیت وعده خداوند در حتمیت وقوع آن و کذب بودن وعده شیطان در عدم وقوع آن آشکار خواهد شد .

وبرزوا لله جمیعاً فقال الضعفوا . . . قال الشیطن . . . إنّ الله وعدکم وعد الحق و

6- قیامت ، روز بروز و ظهور حقیقتها

ص: 369

و برزوا لله جميعاً . . . سواء علينا أجزعنا أم صبرنا ... إن الله وعدكم وعد الحق و

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهيم - 14 - 48 - 9

9- ظهور و بروز حقیقت انسان و نهان و آشکار وی به هنگام حضور در پیشگاه خداوند در روز رستاخیز

يوم تبدل الأرض . . . و برزوا لله الواحد القهار

یکی از معانی «بروز» کشف و ظهور حقیقتی است که قبلاً پنهان و در خفا بوده است (مفردات راغب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهيم - 14 - 51 - 7

7- کیفر دادن خداوند در قیامت ، عینیت یافتن رفتار خود آدمی و آینه تمام نمای آن است .

ليجزى الله كل نفس ما كسبت

آمدن جمله «ما کسبت» به جای «بما کسبت» (در مقابل کسب و تلاش)، می تواند مشعر به این حقیقت باشد که میان کیفرهای الهی و رفتار آدمی وحدت کامل وجود داد و بلکه می توان گفت که عین یکدیگرند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- حجر - 15 - 96 - 4

4- قیامت ، روز کشف حقایق و روشن شدن حق و باطل است .

الذين يجعلون مع الله إلهًا آخر فسوف يعلمون

برداشت فوق مبتنی بر این نکته است که زمان «دانستن»، روز قیامت باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 27 - 8

8- در قیامت ، پوچی و بطلان خدایان مشرکان بر ملا می شود .

يقول أين شركاءى الذين كنتم تشقون فيهم

از اینکه خداوند در قیامت در مؤاخذه مشرکان، از آنها می پرسد: خدایان ادعایی تان کجاست؟ و آنان جوابی نمی دهند، حکایت از آشکار شدن پوچی معبودهای مشرکان می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 28 - 13

13- کافران پس از مرگ، به حقایقی دست می یابند و از اعمال گذشته خود نگران می شوند .

الكفرین . الذین تتوفّهم الملئكة ظالمی أنفسهم ... ما كُتِبَ لهم من سوء

از اینکه کافران پس از مرگ، بی آنکه حرفی زده شود، به دفاع از خود می پردازند و منکر کارهای زشت خود می شوند، به دست می آید که آنان به چیزهایی از جمله به وضعیت بد خود و اینکه کردارشان باعث گرفتار شدن آنان به عذاب می شود، دست می یابند.

ص: 370

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 39 - 1, 2, 3, 8

1- خداوند، انسان ها را پس از مرگ زنده می کند تا حقایق را برای آنان تبیین نماید .

بلی وعدًا علیه حقًا . . . لیبئن لهم الذی یختلفون فیه

2- ظهور حقیقت امور اختلافی، از دلایل زنده شدن انسان ها در قیامت است .

بلی وعدًا علیه حقًا . . . لیبئن لهم الذی یختلفون فیه

3- قیامت، روز ظهور حقایق

بلی وعدًا علیه حقًا . . . لیبئن لهم الذی یختلفون فیه

8- آگاهی یافتن کافران بر دروغ گویی خویش، از جمله دلایل احیای مجدد انسان ها در قیامت

بلی وعدًا علیه حقًا . . . و لیعلم الذین کفروا أنهم کانوا کذبین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 84 - 5

5- قیامت، روز آشکار شدن اعمال، انگیزه ها و ماهیت همه انسانها

و یوم نبعث من کلّ أُمَّه شهیداً

برداشت فوق از آن جاست که با گواهی دادن گواهان، پرده از تمامی اعمال، انگیزه ها و .. انسانها - که تا روز قیامت از منظرها پنهان بود - برداشته خواهد شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 89 - 2

2- لزوم توجه انسان ها، به حقایقی که ناگزیر در قیامت با آن رو به رو خواهند شد .

و یوم نبعث فی کلّ أُمَّه شهیداً

مقصود از «یوم» روز قیامت است، توصیه خداوند به یادآوری این روز که از امر «اذکر» مقدر به دست می آید، حاکی از مطلب یاد شده

است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 92 - 12

12- خداوند ، تحقیقاً حقایق مورد اختلاف انسان ها را در قیامت ، بیان خواهد کرد .

و لیبیننّ لکم یوم القیمه ما کنتم فیه تختلفون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 48 - 12

12- منکران معاد ، با مشاهده حضور خود در صحنه قیامت ، به عمق نادرستی پندار خویش پی می برند .

بل زعمتم أنّ نجعل لکم موعداً

ص: 371

تعبیر «بل زعمتمم..» در حقیقت، بازگو کننده حال کسی است که علی رغم باور خویش، خود را در صحنه قیامت می بیند و از این جهت شرمسار است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 52 - 9

9- در قیامت، کارآمد نبودن معبودان مشرکان و بطلان شرک، آشکار خواهد شد.

فدعوهم فلم يستجيبوا لهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 105 - 4

4- قیامت، روز فرو افتادن همه حجاب ها و یقین آدمیان به خداوند یکتا است.

أعينهم في غطاء... كفروا بآيت ربهم و لقاءه

مقصود از لقای پروردگار، مسلماً برخورد حسی نیست (لاتدرکه الأبصار) بلکه مقصود، آن است که آدمی، در قیامت، به حَقَّانیت یکتایی خداوند پی خواهد برد، گرچه کافران، چنین ملاقاتی را منکر باشند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 110 - 11

11- قیامت، روز لقای پروردگار و مشاهده نمود های روشن وی است.

فمن كان يرجو لقاء ربّه

مسلم است که مراد از لقای پروردگار، برخوردی حسی با او نیست؛ چون، چنین امری هم از نظر عقل و هم از نظر متون دینی، محال است (لاتدرکه الأبصار). بنابراین، به قرینه «فليعمل عملاً صالحاً»، مراد از لقای پروردگار، مواجه شدن با رضایت و پاداش های او در روز قیامت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مريم - 19 - 37 - 6

6- در قیامت، گواهانی بر بطلان پندار فرزندی عیسی (ع) برای خداوند شهادت خواهند داد.

فویل للذین کفروا من مشهد یوم عظیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 38 - 2،4

2- قیامت ، روز ظهور و بروز حقایق است .

أسمع بهم و أبصر یوم یأتوتنا

4- روبه روشن شدن با حقایق و درک و لمس آن ، از جمله عذاب های کافران در روز قیامت است .

فویل للذین کفروا من مشهد یوم عظیم . أسمع بهم و أبصر یوم یأتوتنا

در آیه قبل ، دشواری و سنگینی روز قیامت برای کافران مطرح گردید. در این آیه یکی از عوامل آن دشواری ها مطرح گردیده که

ص: 372

همان درک و فهم حقایق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 75 - 20

20- قیامت ، روز ظهور حقایق

و إما الساعة فسیعلمون من هو شرّ مکاناً و أضعف جنداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 82 - 2،7

2- معبود های مشرکان در قیامت ، بطلان و بیهودگی عبادت های مشرکان را برملا کرده و از آن براءت خواهند جست .

سیکفرون بعبادتهم و یکنونون علیهم ضدّاً

در مورد ضمیرهای موجود در آیه، احتمالاتی ذکر شده است؛ از جمله آن که ضمیر «یکفرون» و «یکنونون» به «ءالهه» بازمی گردد و ضمیر «بعبادتهم» و «علیهم» به مشرکان. برداشت یاد شده مبتنی بر این وجه است. گفتنی است که «کفر» در معانی مختلفی از جمله انکار و براءت استعمال شده است (لسان العرب). در این آیه نیز به قرینه «و یکنونون علیهم ضدّاً» به معنای براءت جستن و سلب مسؤولیت است.

7- قیامت ، روز ظهور حقایق و بطلان شرکورزی و بروز ناتوانی معبود های ساختگی مشرکان از عزت بخشیدن به آنها

لیکنونوا لهم عزّاً . . . سیکفرون بعبادتهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 86 - 4

4- قیامت ، روز ظهور تفاوت وضعیت مجرمان و متقین

یوم نحشر . . . و نسوق المجرمین إلی جهنّم وردّاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 100 - 4

4- قیامت ، روز ظهور اعمال دنیوی انسان است .

من أعرض عنه فإنه يحمل يوم القيمة وزراً

«وزر»، به معنای بار سنگین است و به گناه از آن جهت که بار سنگینی بر دوش گناه کار است، «وزر» اطلاق می گردد (مفردات راغب).
«حمل وزر» حاکی از آن است که در قیامت، گناه به صورت باری بر دوش گناهکار ظهور خواهد یافت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 104 - 7

7 - ملکات و تفاوت های انسان ها ، در قیامت نیز بروز و ظهور خواهند داشت .

إذ يقول أمثلهم طريقة

«أمثلهم طريقة» بیانگر خصلت شخصی است که نظریه «یک روز» را مطرح ساخته است. حدوث این خصلت برای وی در آخرت

ص: 373

بعید به نظر می‌رسد. بنابراین باید گفت این ویژگی، بروز و ظهور ملکاتی است که در دنیا برای او تحصیل شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 108 - 4,7

4 - ظهور حاکمیت مطلق خداوند، در قیامت

یومئذ یتبعون الداعی

7 - قیامت، روز تجلی و ظهور رحمانیت خداوند

و خشعت الأصوات للرحمن

«رحمان»؛ یعنی، دارای رحمت گسترده و فراگیر.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 124 - 7

7 - حقایق در قیامت، آشکار خواهد شد.

و نحشره یوم القیمه أعمی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 125 - 5,10

5 - آدمیان در قیامت، کمبودها و کاستی‌های خویش را درک و احساس خواهند کرد.

قال ربّ لم حشرتني أعمی

10 - انسان در قیامت، به خاطرات زندگانی خود در دنیا و ویژگی‌های جسمی خویش در آن آگاه خواهد بود.

قال ربّ لم حشرتني أعمی وقد كنت بصیراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 47 - 7

7 - اعمال آدمیان - حتی خردترین آنها - در روز قیامت، حضور و بروز پیدا خواهند کرد.

وإن كان مثقال حبه من خردل أتينا بها

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که از عبارت «أتينا بها» معنای ظاهری آن اراده شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 17 - 5

5 - قیامت ، روز داوری و تمیز حق از باطل و سره از ناسره

إنَّ اللَّهَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 113 - 4

ص: 374

4 - دوزخیان در قیامت ، به اشتباه خود در دل بستن به زندگی محدود دنیا پی خواهند برد .

قالوا لبثنا يوماً أو بعض يوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 114 - 4

4 - پی بردن دوزخیان در قیامت به ناچیزی زندگی دنیوی ، امری بی ثمر به حال آنان

إن لبثتم إلا قليلاً لو أنكم كنتم تعلمون

«لو» در عبارت «لو أنكم كنتم تعلمون» برای تمنی است؛ یعنی، ای کاش! این حقیقت را از پیش می دانستید تا کارتان به دوزخ نمی کشید؛ اما اکنون که در دوزخ هستید، این اعتراف ثمری برای شما ندارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 24 - 5,7,9

5 - تمامی رفتار و گفته های آدمی در دنیا ، در روز رستاخیز آشکار و بر ملا خواهد شد .

يوم تشهد عليهم ألسنتهم ... بما كانوا يعملون

با شهادت و گواهی اعضا و جوارح انسان بر گفته ها و رفتارهای او، تمامی آنها در روز قیامت بر ملا و آشکار خواهد شد.

7 - جهان آخرت ، جهان عینیت یافتن شعور و آگاهی برخی از پدیده ها و آشکار شدن حقایق ناشناخته دنیا

يوم تشهد عليهم ألسنتهم ... بما كانوا يعملون

از آیه شریفه، چنین استفاده می شود که اعضا و جوارح، دارای نوعی شعوراند و اعمال آدمی را درک کرده و با خود نگه می دارند. البته این حقیقت در عالم دنیا، برای همگان عینیت ندارد و تنها در جهان آخرت، همگان شاهد تحقق عینی این معنا خواهند بود.

9 - تهدید شدن سازندگان « افک » به محاکمه ای سخت در قیامت و آشکار شدن توطئه های پنهانی آنان با شهادت غیر قابل انکار اعضا و جوارح خود آنها

إن الذين يرمون المحصنت ... يوم تشهد عليهم ألسنتهم ... بما كانوا يعملون

برداشت یاد شده، بر این اساس است که این آیه از جمله آیات مربوط به ماجرای «افک» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ظهور کامل حقانیت « الله » در قیامت برای همگان

یومئذ . . . يعلمون أن الله هو الحق المبين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 39 - 12، 13

12 - کافران ، به هنگام اطلاع از پوچی اعمالشان در قیامت ، به حقانیت خداوند پی خواهند برد .

و الذين كفروا أعمالهم كسراب بقيعه يحسبه الظمآن ماء حتى إذا جاءه لم يجده شيئاً و

13 - قیامت ، روز ظهور و بروز حقایقی همانند حقانیت خداوند و پوچی اعمال کافران

و الذين كفروا أعمالهم كسراب بقيعه . . . حتى إذا جاءه لم يجده شيئاً

ص: 375

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 64 - 10، 9

9 - خداوند ، انسان را از نتیجه و حقیقت کارهایی که در دنیا انجام می دهد آگاه خواهد ساخت .

و یوم یرجعون إلیه فینبئهم بما عملوا

10 - قیامت ، روز آگاه شدن انسان از حقیقت و نتیجه اعمال خویش

و یوم یرجعون إلیه فینبئهم بما عملوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 26 - 1، 2، 3

1 - قیامت ، روز ظهور و بروز حقانیت حاکمیت مطلق خداوند رحمان

الملک یومئذ الحقّ للرحمن

«الحق» صفت برای «الملک» است و این کلمه، یا به معنای ثابت است؛ زیرا در روز قیامت، همه حاکمیت ها از بین خواهد رفت و تنها حاکمیت و پادشاهی خدا پایدار خواهد ماند و یا در برابر باطل قرار دارد و به معنای شیء حقیقت دار و مطابق واقع است؛ چرا که در روز رستاخیز، روشن خواهد شد که پادشاهی و حاکمیت حقیقی از آن خدا است. برداشت یاد شده، مبتنی بر احتمال دوم است.

2 - قیامت ، عرصه ظهور حاکمیت پایدار خدای رحمان

الملک یومئذ الحقّ للرحمن

3 - قیامت ، روز جلوه رحمانیت خداوند

الملک یومئذ الحقّ للرحمن

برداشت فوق، از اختصاص به ذکر یافتن وصف «رحمان» برای خداوند در عرصه قیامت به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 87 - 5

5 - قرار گرفتن خصوصیات هر فرد در معرض دید همگان در روز رستاخیز

و لاتخزنی یوم یبعثون

فرض رسوایی و شرمساری، در صورتی صحیح است که دیگران از خصوصیات آدمی با خبر شوند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 90 - 3

3 - ظهور ارزش تقوا و مقام متقین در رستاخیز

وَأُزِلَّتِ الْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 91 - 1,2

ص: 376

1 - قیامت روز نمودار شدن دوزخ برای گمراهان

و برزت الجحیم للغاوين

2 - عیان شدن وعده ها و وعید های الهی برای مردمان در قیامت

و أزلت الجنة للمتقين . و برزت الجحیم للغاوين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 93 - 2

2 - آشکار گشتن پوچی عقاید شرک آلود، برای مشرکان در قیامت

وقیل لهم این ما کنتم . . . هل ینصرونکم أو ینتصرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 101 - 3

3 - آشکار گشتن پوچی دوستی های مبتنی بر جرم و گناه در قیامت

و ما أضلنا إلا المجرمون . . . و لاصدیق حمیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 102 - 3

3 - ظهور ارزش واقعی ایمان و مؤمنان در صحنه قیامت

فلو أن لنا کرة فنکون من المؤمنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 90 - 9

9 - قیامت، روز تجسم اعمال آدمیان

هل تجزون إلا ما کنتم تعملون

از این که نفس عمل آدمی به عنوان جزا معرفی شده، مطلب بالا قابل استفاده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 63 - 3

3 - قیامت ، عرصه آشکار شدن بطلان شرک و تجلی کردن وحدت و یگانگی خداوند

و یوم ینادیهم .. قال الذین حقّ علیهم القول ربّنا

اعتراف پیشوایان شرک به ربوبیت خداوند بیانگر مطلب یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 75 - 9

9 - بر ملا شدن حقانیت توحید برای جوامع شرک پیشه در قیامت

ص: 377

فَعَلِمُوا أَنَّ الْحَقَّ لِلَّهِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 13 - 9

9 - قیامت ، روز ظهور و تجلی حقایق است .

و یوم تقوم الساعة . . . و كانوا بشركائهم کفرین

ذکر کفر مشرکان به معبودان خویش در قیامت، به عنوان یکی از رخدادهای آن، می تواند به جهت نکته یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 43 - 12

12 - روز قیامت ، روز تفکیک شدن کامل انسان های مؤمن از انسان های کافر است .

یَوْمَئِذٍ يَصَّدَّعُونَ

احتمال دارد مراد از تفکیک شدن و جدایی در روز قیامت، تفکیک صفوف اهل بهشت از صفوف کسانی که اهل جهنم اند باشد. آیه بعد،

مؤید این برداشت است

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 55 - 7

7 - خصلت های تثبیت شده انسان ها ، در روز قیامت بروز می کند .

و یوم تقوم الساعة یقسم المجرمون ما لبثوا غیر ساعه کذلک كانوا یؤفکون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 56 - 11

11 - در روز قیامت ، حقانیت وقوع آن روز ، و نادرستی انکار آن ، به رخ منکران قیامت کشیده می شود .

فهذا یوم البعث و لکنکم کنتم لاتعلمون

عبارت توییحی «فهذا یوم البعث» قرینه است بر این که متعلق «لاتعلمون» حقانیت وقوع قیامت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 12 - 11, 16, 17, 18

11 - همه حقایق و وعده های الهی ، در قیامت برای مجرمان به گونه ای ملموس آشکار می شود .

و لو تری إذ المجرمون .. ربنا أبصرنا و سمعنا

16 - در قیامت ، اهمیت عمل صالح برای همه انسان ها ، آشکار می شود .

فارجعنا نعمل صلحاً

17 - مجرمان در قیامت ، به حقانیت وعده های خداوند درباره معاد ، زبان می گشایند .

ربنا أبصرنا و سمعنا .. إنا موقنون

18 - قیامت ، عرصه کشف و بروز حقایق است .

ص: 378

ناكسوا رءوسهم عند ربهم ربنا أبصرنا وسمعنا فارجعنا نعمل صلحاً إننا موقنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 68 - 3

3 - کافران در قیامت ، در می یابند که منشأ عذاب ، خداوند است .

ربنا اتهم ضعفين من العذاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 26 - 4

4 - تحقق قیامت ، به منظور جدا شدن و شفاف گردیدن صفوف حق مداران از باطل گرایان است .

قل يجمع بيننا ربنا ثم يفتح بيننا بالحق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 33 - 18

18 - قیامت ، روز آشکار شدن حقایق بر انسان ها

و لو ترى إذ الظلمون موقوفون عند ربهم يرجع بعضهم إلى بعض القول . . . لولا أنتم لك

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 40 - 1

1 - در روز قیامت ، همه مشرکان به منظور مؤاخذه و روشن شدن حقایق گردآوری خواهند شد .

و يوم يحشرهم جميعاً ثم يقول للملئكة أهؤلاء إيتاكم كانوا يعبدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 52 - 9، 5

5 - کافران در قیامت ، به درستی وعده های خداوند رحمان پی برده و به آن اعتراف خواهند کرد .

هذا ما وعد الرحمن

9 - کافران در قیامت ، به صراحت و راست گفتاری رسولان الهی پی برده و به آن اعتراف خواهند کرد .

قالوا یویلنا .. و صدق المرسلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 59 - 3

3 - قیامت ، روز جدایی صف اهل حق و باطل است .

و امتزوا الیوم ائها المجرمون

برداشت فوق از آن جا است که جدا شدن صف مجرمان از مؤمنان به دلیل باطل و حق بودن آن دو صف است.

ص: 379

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 21 - 2

2 - قیامت ، روز شناخته شدن حق و باطل و خوب و بد و گروندگان به آنان

هذا يوم الفصل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 55 - 5

5 - قیامت ، محل اصلی تجلی خوب و بد سرنوشت و سعادت و شقاوت انسان ها

إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ لِحَسَنٍ مَّثَابٍ .. هَذَا وَإِنَّ لِلطَّغْيِينَ لَشَرِّ مَثَابٍ

از این که خدا نیک فرجامی و بدفرجامی را در رابطه با آخرت و معاد انسان ها مطرح ساخته است، می توان مطلب یاد شده را به دست آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 62 - 6

6 - پی بردن طغیان گران در دوزخ ، به نادرستی پندار خود نسبت به مؤمنان در دنیا

وَقَالُوا مَا لَنَا لِنَرِيَ رَجَالًا كُنَّا نَعُدُّهُمْ مِنَ الْأَشْرَارِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 13 - 10

10 - قیامت ، عرصه ظهور حقایق و رخداد های بس بزرگ و هولناک

عذاب يوم عظيم

توصیف روز قیامت به عظیم بودن، می تواند به خاطر بزرگی رخدادها و عظمت حقایق آن روز باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 15 - 10، 3

3 - مشرکان و کافران در عرصه قیامت ، سرمایه عمر خود را تباه شده می بینند و خویش را از حمایت خانواده شان ، محروم می یابند .

قل إنّ الخسرین الذین خسروا أنفسهم و أهلیهم یوم القیمه

مقصود از «أنفس» سرمایه های عمر و مراد از «أهل» خانواده می باشد. بر این اساس خسارت نفس، به معنای تباه ساختن و بهره کافی نگرفتن از سرمایه عمر است. خسارت اهل نیز به معنای از کف دادن حمایت خانواده و بهره نجستن از آنان می باشد. گفتنی است برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که مخاطبان آیه شریفه کافران و مشرکان هستند.

10 - قیامت ، صحنه بروز و ظهور سعادت واقعی و سودبخشی و یا خسارت آفرینی عمر آدمی

إنّ الخسرین الذین خسروا أنفسهم و أهلیهم یوم القیمه ألا ذلک هو الخسران المبین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 380

9- نتیجه و پیامد اصلی عقاید باطل و رفتار زشت انسان ، در قیامت ظهور و بروز پیدا خواهد کرد .

و لعذاب الآخرة أكبر لو كانوا يعلمون

«عذاب» نتیجه طبیعی عقاید باطل و کردار ناپسند انسان است. بر این اساس بزرگ تر بودن عذاب اخروی در مقایسه با عذاب دنیایی، بیانگر این حقیقت است که نتیجه اصلی عقاید و رفتار زشت، در آخرت ظاهر خواهد شد و آنچه در دنیا مشاهده می شود تنها ظهور بخشی از آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- پی بردن مشرکان و ظالمان به بی ارزشی دنیا ، هنگام روبه رو شدن با عذاب قیامت

و لو أنّ للذين ظلموا ما فى الأرض .. لأفتدوا به من سوء العذاب يوم القيامة

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که مشرکان و ستمگران، بیشتر برای تقویت دنیای خود از آخرت روی گردان هستند و در صورت مشاهده عذاب الهی حاضر می شوند تمامی دنیا را فدای نجات خود کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - ظهور و بروز تمامی اعمال و دستاورد های بد و زشت ستمگران در قیامت

وبدا لهم سيئات ما كسبوا

3- تمامی کردار و رفتار آدمیان در روز رستاخیر ، در نظر آنان مجسم و ظاهر خواهد شد .

وبدا لهم سيئات ما كسبوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - ظهور ارزش تقوا و نقش هدایت الهی (قرآن) ، هنگام عذاب و در قیامت برای کافران و گنه کاران

أو تقول لو أنّ الله هدینى لكنت من المتقين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 58 - 5

5 - ظهور ارزش احسان ، برای کافران و گنه کاران در قیامت

لو أن لی کرّه فأکون من المحسنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 67 - 6

6 - ظهور و بروز قدرت مطلقه خداوند بر جهان در قیامت

والأرض جمیعاً قبضته یوم القیمه و السموت مطویّت بیمینه

ص: 381

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 69 - 2,4,6

2- زمین ، در قیامت عرصه روشن شدن حقایق الهی

و أشرفت الأرض بنور ربّها

برخی از مفسران بر این عقیده اند که چون خاصیت نور، روشن کردن هر چیز ناپید است. بنابراین مقصود از روشن شدن زمین به نور پروردگار، روشن شدن حقایق در عرصه قیامت است و اضافه نور به خداوند اضافه تشریفی و از باب تعظیم می باشد.

4- روشن شدن زمین و حقایق مربوط به اهل آن در قیامت ، جلوه ربوبیت الهی است .

و أشرفت الأرض بنور ربّها

6- تمامی اعمال بندگان ثبت و درج شده و در قیامت به صورت نوشته ای ظاهر خواهد شد .

و وضع الكتب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 16 - 1

1- قیامت ، روز بروز و ظهور حقیقت و باطن انسان ها و نمایان شدن اسرار آنان

یوم هم برزون

طبق نظر بیشتر مفسران مقصود از نمایان شدن انسان ها، بروز و ظهور حقیقت و باطن آنان و کشف اسرار ایشان است؛ نه ظاهر شدن جسم آنان؛ مانند مفاد آیه «یوم تبلی السرائر»، (سوره طارق (86) آیه 9).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 70 - 5

5- قیامت ، روز کشف حقایق

فسوف یعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - کافران حق ستیز و ستیزه جو، هنگام گرفتار شدن به عذاب الهی، به عمق بطلان راه خود و پیامد رفتارشان آگاه خواهند شد.

فسوف يعلمون . إذ الأغلل فی أعنقهم و السلسل یسحبون

برداشت یاد شده، از آن جا است که ظرف «إذ الأغلل . . .» متعلق به «یعلمون» می باشد. «یسحبون» نیز حال از ضمیر «هم» در «فی أعنقهم» است؛ یعنی، به زودی می دانند آن گاه که گل در گردن هایشان باشد و با زنجیر کشان کشان برده می شوند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - قیامت، روز کشف حقایق و روشن شدن عقاید «درست و نادرست» و «حق و باطل»

ص: 382

قالوا ضلّوا عنّا بل لم نكن ندعو من قبل شيئاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 78 - 12

12 - قیامت ، روز کشف زیان کاری اهل باطل

و خسرها لک المبتلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 19 - 7

7 - ضرورت یادآوری اوضاع خفت بار دشمنان خدا ، در عرصه قیامت برای کفرپیشگان

و یوم یحشر أعداء الله إلى النار فهم یوزعون

«یوم» مفعول به برای فعل محذوفی مانند «ذکرهم» یا «أنذرهم» و امثال آن می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 21 - 7

7 - آخرت ، صحنه بروز و ظهور حیات و شعور موجودات *

قالوا أنطقنا الله الذي أنطق كلّ شيء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 29 - 2

2 - کشف و ظهور ربوبیت بی همتای الهی در قیامت ، برای کافران

وقال الذين كفروا ربّنا

از اقرار کافران به ربوبیت الهی (ربّنا)، مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 47 - 20

20 - قیامت ، صحنه کشف حقایق جهان هستی است .

و یوم ینادیهم این شرکاءى قالوا ءاذنّ-ک ما منّا من شهید

بنابراین که جمله «آذناک» برای انشا و ایجاد اعلام باشد (اعلام می کنیم) می توان استفاده کرد که این اعلام براساس کشف حقایق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 48 - 4

4 - قیامت ، صحنه آشکار شدن بطلان شرک و باور های شرک آلود

و ضلّ عنهم ما كانوا یدعون من قبل

ص: 383

بنابراین که مراد از «ما» آرا و ادعاهایی باشد که مشرکان در ارتباط با خدایانشان مطرح می کردند، مطلب بالا قابل برداشت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 50 - 18

18 - کشف حقیقت و باطن اعمال ، برای انسان در آخرت

فلننبئن الذين كفروا بما عملوا

بنابراین که «ما» در «ما عملوا» مای حقیقیه باشد - با الغای خصوصیت از کافران - استفاده می شود که انسان ها، از حقیقت اعمال خویش بی اطلاع اند و در روز قیامت برای آنان آشکار خواهد شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 10 - 2

2 - قیامت ، صحنه روشن شدن حقایق و حل اختلافات انسان ها به وسیله خداوند

و ما اختلفتم فيه من شيء فحكمه إلى الله

برداشت یاد شده بنابر این نکته است که حکم الهی در «فحکمه» جنبه عینی و واقعی داشته باشد؛ یعنی، آشکار کردن حقایق در مورد اختلافات، با توجه به آیات پیشین - که در زمینه قیامت بود - به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 20 - 16

16 - ظهور قدرت و شکست ناپذیری خداوند برای کافران ، در جهان آخرت

وهو القویّ العزیز . . . و ما له فی الآخره من نصیب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 21 - 10

10 - قیامت ، « کلمه فصل » الهی و صحنه نهایی جداسازی حق و باطل

الذین یمارون فی الساعه . . . و ما له فی الآخره من نصیب . . . ولولا کلمه الفصل لقضی

از آن جا که محور این چند آیه، مسأله ایمان به قیامت و محاسبه آن در معادلات رفتاری و اعتقادی است، عنوان «کلمه الفصل» بر این معنا منطبق است؛ یعنی، اگر قیامتی نبود می بایست دنیامداران در همین دنیا به کیفر کفرشان می رسیدند؛ ولی چون قیامت هست، عذاب دردناک آنان به آخرت وانهاده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 22 - 8

8 - تجسم اعمال انسان در قیامت

مما کسبوا و هو واقع بهم

بنابراین که مراد از «ما» عمل باشد و «هو» به آن باز گردد، برداشت بالا استفاده می شود.

ص: 384

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 44 - 11

11 - عجز و پشیمانی ستمکاران در قیامت ، آشکار و نمایان است .

و ترى الظلمین . . . یقولون

از واژه های «تری» و «یقولون»، استفاده می شود که ظالمان ندامت و آرزوی بازگشت را پنهان نمی دارند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 45 - 12

12 - قیامت ، روز ظهور خسران و زیان کاری عمیق ستم پیشگان و گمراهان

إنّ الخسرین الذین خسروا أنفسهم و أهلیهم یوم القیمه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 46 - 3

3 - قیامت ، صحنه بروز ولایت مطلقه الهی است .

و ما کان لهم من أولیاء ینصرونهم من دون الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 47 - 9

9 - انکار و پرده پوشی گناهان در قیامت ، امکان ندارد .

و ما لکم من نکیر

«نکیر» - چنان که برخی گفته اند - مصدر و به معنای «انکار» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 38 - 6,7

6 - قیامت ، عرصه ظهور حقایق ، برای انسان ها

و يحسبون . . . حتى إذا جاءنا قال يليت

7- قیامت ، عرصه رنگ باختن پندار های دروغین گمراهان و فریب خوردگان

و يحسبون أنهم مهتدون . حتى إذا جاءنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 67 - 4

4- آشکار شدن آثار زیانبار دوستی و مودّت بی تقوایان در روز قیامت

الأخلاء يومئذ بعضهم لبعض عدو إلا المتقين

دوستانی که دوستی خویش را بر غیر تقوا بنا نهاده اند، در قیامت خواهند فهمید که چه اثرات شومی را به واسطه آن متحمل شده اند و در نتیجه با یکدیگر دشمن خواهند شد.

ص: 385

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 83 - 8

8 - قیامت ، صحنه حقیقت و واقعیت است ؛ نه بازیگری و هوسرانی .

فذرهم یخوضوا ویلعبوا حتی یلقوا یومهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 12 - 4

4- پایان یافتن تردیدها و سست انگاری های منکران وحی ، با تحقق وعده های الهی در قیامت

بل هم فی شکّ . . . فارتقب یوم تأتی السماء بدخان مبین ... إنا مؤمنون

بنابراین که آیات پیشین در رابطه با قیامت باشد، برداشت بالا به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 40 - 2,3

2- قیامت ، روز داوری و حلّ و فصل نهایی امور و کشف حقیقت برای همگان

ولکنّ اکثرهم لایعلمون . إنّ یوم الفصل میقتهم أجمعین

3- قیامت ، روز جدایی حق از باطل و تمایز حق مداران از باطل گرایان

إنّ یوم الفصل میقتهم أجمعین

مراد از «فصل»، ممکن است جدا شدن صفوف حق و حق مداران، از باطل و باطل گرایان باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 50 - 2

2- شهود حسی دوزخیان در قیامت ، نسبت به حقایق مورد تشکیک خود در دنیا

إنّ هذا ما کنتم به تمترن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - ظهور حاکمیت و قدرت یگانه خداوند برای آدمیان در قیامت

و لله ملک السموت و الأرض . . . و تری کلّ أمّه جائیه ... الیوم تجزون

با توجه به آیه قبل - که سخن از مالکیت و حاکمیت مطلق خدا به میان آورد - به زانو نشستن امت ها در قیامت - که در این آیه مطرح شده - می تواند نشانگر ظهور قدرت و حاکمیت خداوند در آن روز باشد.

4 - اضطرار و ناتوانی همه امت ها در روز قیامت ، امری نمایان و قابل مشاهده

و تری کلّ أمّه جائیه

تعبیر «تری» مشهود بودن آن صحنه را افاده می کند و «جائیه» می تواند کنایه از اضطرار و ناتوانی باشد.

ص: 386

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 30 - 5

5- قیامت ، صحنه نمود حاکمیت اراده خداوند

فَأَمَّا الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَيُدْخِلُهُمْ رَبُّهُمْ

تعبیر به «یدخلهم» گویای این حقیقت است که بهره مند ساختن مردم از رحمت اخروی، کار خدا و وابسته به او است. در غیر این صورت، می فرمود: «یدخلون فی رحمته...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 33 - 1,3

1 - آشکار گشتن زشتی های اعمال کافران ، برای آنان در قیامت

و بدا لهم سیئات ما عملوا

3- قیامت ، صحنه ظهور عواقب گناه و بدکاری

و بدا لهم سیئات ما عملوا

چنانچه قبل از «سیئات» مضاف حذف شده و تقدیر آن «جزاء یا عقوبه سیئات..» باشد، برداشت بالا به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 20 - 4

4- قیامت ، روز تحقّق هشدار ها و انذار های الهی برای کافران و حق ستیزان

و نفع فی الصور ذلک یوم الوعد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 27 - 5

5- ربوبیت انکارناپذیر الهی ، متجلی برای همگان در قیامت

قال قرینه ربنا ما أطعیته

التجای قرین کافران به ربوبیت عام الهی در روز قیامت، می رساند که ربوبیت خداوند در آن روز، چنان آشکار است که هیچ کس، قادر به نادیده گرفتن آن نیست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 14 - 1

1 - مواجه گشتن تکذیب گران ، با حقایق مورد انکار خویش در قیامت

هذه النار الّتی کنتم بها تکذّبون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 46 - 3

3 - تجلی توحید و ظهور حاکمیت یگانه حق ، در صحنه قیامت

ص: 387

یوم لایغنی عنهم کیدههم شیئاً و لا هم ینصرون

برداشت یاد شده با توجه به دو مطلب زیر به دست می آید: 1- «یوم لایغنی...» نظر به قیامت داشته باشد 2- این که هیچ نیرویی در قبال نیروی حق، کارساز نیست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 58 - 4

4- قیامت، روز ظهور حاکمیت مطلقه خداوند و بروز ناتوانی غیر او

لیس لها من دون الله کاشفه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 26 - 5

5- ظهور ماهیت زشت حق ستیزان منکر پیامبران، در روز قیامت *

سيعلمون غداً من الكذاب الأشر

احتمال دارد «غداً» اشاره به روز قیامت داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 33 - 1

1- ظهور حاکمیت الهی بر جن و انس، به هنگام برپایی قیامت

یمعشر الجنّ و... لاتنفذون

مفاد آیه - به قرینه سیاق و ارتباط آیات قبل و بعد - درباره قیامت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 35 - 6

6- ظهور و تجلی اقتدار الهی بر خلق، در صحنه قیامت

یرسل علیکما... فلاتنتصران

1 - شناخته شدن مجرمان به وسیله علامت های چهره آنان در قیامت

يعرف المجرمون بسيمهم

«سِیْمَا» به معنای مطلق علامت است. مراد از آن در آیه شریفه علامتی است که در چهره مجرمان دیده می شود.

2 - مشخص و محرز بودن گناهان جن و انس در قیامت ، بدون بازجویی

فیومئذ لایسل عن ذنبه انس ولاجانّ .. يعرف المجرمون بسیمهم

3 - قیامت ، روز آشکار شدن اسرار و عیان گشتن نهان ها

يعرف المجرمون بسيمهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 3 - 1

1 - قیامت ، روز دگرگونی و زیرورو شدن طبقات مردم

خافضه رافعه

«خفض» به معنای فرود آوردن و به زیر کشیدن و «رفع» به معنای بالا بردن و برافراشتن است؛ یعنی، واقعه قیامت، به زیر آوردن اقوامی و بالا آوردن اقوامی دیگر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 13 - 13

13 - قیامت ، روز جلوه گر شدن حقیقت نورانی ایمان و عمل صالح

قیل ارجعوا وراءکم فالتمسوا نورًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 6 - 6

6 - تک تک اعمال انسان - با وجود این که خود وی آنها را فراموش می کند - در نزد خداوند محفوظ بوده و در قیامت به او ارائه خواهد شد .

فینبئهم بما عملوا أحصیه الله و نسوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 3 - 6

6 - قیامت روز گسسته شدن پیوند ها و جدایی خویشاوندان و فرزندان از والدین

لن تنفعکم . . . یوم القیمه یفصل بینکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 8 - 8

8- آگاهی یافتن انسان در دادگاه الهی در قیامت ، به تمامی اعمال گذشته خویش

فینبئکم بما کنتم تعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 9 - 5

5- قیامت ، روز ظهور و بروز غبن و خسارت کافران

ذلک یوم التغابن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 389

1 - ظهور و بروز ذلّت و ترس ، در دیدگان کافران و مشرکان در عرصه قیامت

خشعه أبصرهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 18 - 3,4

3 - قیامت ، روز کشف حقایق و بروز و ظهور تمامی ابعاد وجودی انسان ها (نیات ، انگیزه ها ، افکار و رفتار ها)

لاتخفی منکم خافیه

4 - بروز و به نمایش در آمدن شخصیت حقیقی و واقعی انسان ها (نقص و کمال و خوبی و بدی آدمیان)

لاتخفی منکم خافیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 47 - 3

3 - لحظه مرگ و جهان پس از آن ، زمان کشف حقایق الهی برای بشر

حتی أتینا الیقین

برداشت یاد شده، براساس این احتمال است که نام گذاری مرگ به «یقین»، ممکن است به این لحاظ باشد که پس از مرگ، حقایق بسیاری - از جمله وجود معاد و .. - برای بشر روشن و عینی خواهد شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 13 - 1

1 - آگاه شدن انسان ها در قیامت ، از تمامی کرده های خویش در دنیا ، از نخستین تا آخرین آنها

یَنْبِئُوا الْإِنْسَانَ بِمَا قَدَّمَ وَأَخَّرَ

مفسران در تبیین «بما قَدَّمَ و أَخَّرَ» سه احتمال بیان کرده اند: 1- مقصود از «بما قَدَّمَ» اعمالی است که در آغاز زندگی انجام داده نشده و مراد از «أَخَّرَ» انجام دادن عمل در پایان عمر است. 2- مراد از «بما قَدَّمَ» اعمالی است که در دنیا پایان می پذیرد (مانند نماز) و مقصود از «أَخَّرَ» اعمالی است که ثواب آنها پایان ندارد (مانند صدقه جاریه و سنت حسنه). 3- مقصود از «بما قَدَّمَ» اقدام به عمل و مراد از «أَخَّرَ» به

تأخیر انداختن و انجام ندادن آن است. برداشت یاد شده، مبتنی بر احتمال نخست است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 14 - 3

3 - مجموعه رفتارها و کردارهای هر انسانی در قیامت، برای او آن چنان روشن است که نیازی به دلیل و گواه دیگران نیست.

بل الإنسان علی نفسه بصیره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 39 - 3

3 - ظهور ناتوانی کامل بشر، در برابر خداوند در عرصه قیامت

ص: 390

فإن كان لكم كيد فكيدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 4 - 3,6

3 - منکران معاد ، در قیامت به خطای خود واقف شده و حقانیت معاد را در خواهند یافت .

کلاً سیعلمون

6 - جهان آخرت ، جایگاه کشف حقایق و رفع اختلافات است .

مختلفون . . . سیعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 5 - 3,4,5

3 - با وقوع معاد در آینده ای نزدیک ، حقایق برای کافران کشف شده و اختلاف آنان درباره حوادث پس از مرگ ، برطرف خواهد شد .

الذی هم فیہ مختلفون . . . ثم کلاً سیعلمون

4 - منکران معاد ، در آخرت به حقانیت آن پی خواهند برد .

عم یتساءلون . . . ثم کلاً سیعلمون

5 - شبهه افکنان در مورد معاد ، پاسخ خود را تنها با مشاهده قیامت خواهند یافت .

یتساءلون . . . ثم کلاً سیعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 38 - 10

10 - ظهور سلطه کامل خداوند بر تمام موجودات ، در قیامت

لا یتکلمون إلا من أذن له الرحمن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 40 - 9,10,13,16

9 - قیامت ، روز تجسم اعمال و ظهور دست مایه ها و تلاش های انسان

یوم ینظر المرء ما قدّمت یداه

10 - انسان ، خود ناظر دسترنج خویش در قیامت

یوم ینظر المرء ما قدّمت یداه

13 - کافران در قیامت با مشاهده کردار خویش ، عذاب خود را حتمی خواهند دانست .

عذاباً قریباً یوم ینظر المرء ما قدّمت یداه ویقول الکافر یلیتی کنت ترّباً

از آن جایی که کافران با نگاه به اعمال خویش ، آرزوی خاک بودن می کنند؛ می توان پی برد که آنان، گرفتاری به عذاب را بر خود قطعی دیده اند.

16 - کافران در قیامت ، به پستی خود و شرافت خاک بر آنان ، پی خواهند برد .

ص: 391

و يقول الكافر يلبتني كنت ترثًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 12 - 3

3 - منکران معاد در قیامت، زیان کاری خود را مشاهده کرده و به یکدیگر بازگو خواهند کرد .

قالوا تلك إذا كره خاسره

برداشت یاد شده، ناظر به احتمال صدور سخن منکران معاد در قیامت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 35 - 1

1 - تمام انسان ها، در صحنه قیامت حاضر شده؛ کردار های فراموش گشته خویش و اهداف آن تلاش ها را به خاطر خواهند آورد .

يوم يتذکر الإنسن ما سعی

«ما» در «ما سعی» موصول و عائد آن حذف شده است؛ یعنی، «ما سعی له». این تعبیر بر اهدافی منطبق است که سعی انسان، برای دستیابی به آن بوده است. ممکن است «ما» مصدریه باشد؛ یعنی، «سعیه». در این صورت آنچه به یاد انسان خواهد آمد، نفس سعی و تلاش او است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 46 - 3

3 - صحنه قیامت، آشکار و مکشوف در برابر دیدگان تمام انسان ها

کأنهم يوم یرونها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 14 - 1

1 - قیامت، روز آگاهی انسان ها به کردار دنیایی خویش و آثار و نتایج آن

علمت نفس ما أحضرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مطففین - 83 - 34 - 7

7- قیامت ، روز ظهور حقایق و برملا شدن خطای کافران در گمراه دانستن مؤمنان

قالوا إنّ هؤلاء لضالّون . . . فالیوم الذین ءامنوا من الکفّار یضحکون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مطففین - 83 - 36 - 4

4- کردار بدکاران در قیامت ، به صورت کیفر برای آنان ظاهر خواهد شد . *

ص: 392

هل تَوْب الكفّار ما كانوا يفعلون

«ما» در «ما كانوا..» مفعول دوم برای «تَوْب» است؛ یعنی، کافران با همان کردار خود، کیفر داده شدند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - طارق - 86 - 9 - 4

4 - حقایق کتمان شده، در قیامت آشکار خواهد شد و مخفی نگه داشتن آن امکان پذیر نیست.

یوم تبلی السرائر

گرچه «ابلاء» به معنای آشکار ساختن نیست؛ ولی لازمه اختبار و آزمایش سریره ها، بر ملا شدن ویژگی های آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 23 - 9,10

9 - قیامت، روز آشکار شدن حقایق برای همگان

یومئذ یتذکر الإنسن

10 - کوبیده و نرم شدن زمین، احساس حضور در پیشگاه خداوند و صفوف فرشتگان و مشاهده جهنم، برطرف سازنده غفلت های انسان و احیاگر حس پندپذیری در او است.

إذا دکت الأرض .. یومئذ یتذکر الإنسن

«یومئذ»، بدل برای «إذا» در «إذا دکت الأرض..» و جمله «یتذکر الإنسان» جزا برای آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکاثر - 102 - 3 - 6

6 - قیامت، زمان ظهور حقایق و پی بردن انسان ها به نیک و بد اعمال خویش

کلاً سوف تعلمون

وعده «سوف تعلمون» - به قرینه «لتسئلن یومئذ عن النعیم» - ناظر به زمان برپایی قیامت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - خداوند ، با تهدید رقابت کنندگان در امتیازات مادی ، بر ظهور حقیقت و مواجه شدن آنان با کیفر اخروی تأکید کرده است .

ثمّ کلاً سوف تعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - مشاهده جهنم در قیامت ، موجب آگاهی از نادرست بودن تفاخر و زیاده نمایی و سود نبخشیدن امتیازات مادی است .

سوف تعلمون .. لترونّ الجحیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - دوزخیان در قیامت، به حاکمیت اراده خداوند بر آتش جهنم، به روشنی پی خواهند برد.

نار الله

استناد «نار» به «الله»، بیانگر آن است که، استناد آتش جهنم به خداوند، بر کسی پوشیده نخواهد ماند، گرچه درباره آتش های دنیا، این حقیقت مخفی مانده و استناد آن به اسباب و علل مادی، انسان را از آن غافل ساخته باشد.

590- ظهور عمل صالح در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 110 - 10

10 - قیامت، صحنه بروز و ظهور اعمال پسندیده ای است که آدمی در دنیا انجام داده است.

و ما تقدموا لأنفسكم من خير تجدوه عندالله

ضمیر مفعولی در «تجدوه» (می یابید آن را) به کلمه «خیر» بر می گردد و مقتضای آن است که: آدمی با همان عمل نیکی که انجام داده، روبه رو خواهد شد؛ یعنی، اعمال نیک آدمی در قیامت، به گونه ای بروز و ظهور دارند.

591- عابدان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 172 - 9

9 - حضور تمامی انسان ها - مستکبران و عبادت کنندگان - به پیشگاه خداوند در قیامت

لن يستنكف المسيح ان يكون عبداً لله .. و يستكبر فسيحشرهم إليه جميعاً

کلمه «اما» در آیه بعد تفصیل و توضیح «فسيحشرهم ..» می باشد. بنابراین ضمیر «هم» شامل هر دو گروه عبادت کنندگان و کسانی که از عبادت خدا استنکاف دارند می شود.

592- عبادت در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 42 - 4

4 - ممکن نبودن عبادت و جبران کوتاهی ها و تقصیر ها ، در جهان آخرت

و يدعون إلى السجود فلا يستطيعون

یادآوری شدت هولناکی عرصه قیامت و ناتوانی کافران برای سجده و خضوع در برابر پروردگار، می تواند اشاره به این حقیقت باشد که هیچ کس نمی تواند کوتاهی های گذشته خود را، در آخرت جبران کند.

ص: 394

593- عبرت از نشانه های قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 18 - 10

10- لزوم متذکر گشتن از نشانه های قیامت ، قبل از فرارسیدن آن و پایان یافتن مهلت

فهل ينظرون إلا الساعة .. فقد جاء أشراتها فأتى لهم إذا جاءتهم ذكريهم

از این که خداوند، تذکر را به هنگام برپایی قیامت بی فایده دانسته است، مطلب بالا استفاده می شود.

594- عجز اخروی مکذبان قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 15 - 2

2 - تکذیب کنندگان قیامت ، ناتوان از توجیه تکذیب گری های خود به هنگام مشاهده آتش دوزخ

أفسح هذا أم أتمم لا تبصرون

595- عجز از امداد در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 19 - 11

11 - ناتوانی انسان ها از یاری رسانی به یکدیگر در قیامت ، جلوه ای از حاکمیت مطلقه خداوند بر رخداد های آن است .

يوم لا تملك نفس لنفس شيئاً والأمر يومئذ لله

ارتباط صدر و ذیل آیه شریفه، گویای برداشت یاد شده است.

596- عجز از تکلم در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 18 - 6

6 - قیامت ، دارای غم و اندوه کشنده و زجر آور ، به گونه ای که کسی نای سخن گفتن و فریاد زدن ندارد .

«کاظم» (مفرد «کاظمین») اسم فاعل از «کظم» به معنای فردی است که نفسش در گلو حبس شده باشد. «کاظمین»؛ یعنی، کسانی که ساکت اند و قادر به سخن گفتن نیستند.

597- عجز از توصیف قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 17 - 1

1 - شناخت حقیقت قیامت ، برای همگان میسر نیست .

و ما أدریک ما یوم الدین

استفهام «ما أدراک» (چه چیز تو را دانا ساخت)، حاکی از محرومیت عموم مردم از ابزار شناخت قیامت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 18 - 1

1 - انسان ، فاقد ابزار شناخت برای تصور قیامت و پی بردن به حقیقت آن

ثمّ ما أدریک ما یوم الدین

598- عجز از فهم قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مطفین - 83 - 14 - 8

8 - انکار قیامت ، برخاسته از قلب سیاه و درک ناتوان است .

الذین یکذبون بیوم الدین . . . کلاً بل ران علی قلوبهم

599- عجز مکذبان قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 103 - 4

4- ناباوران به قیامت از درک دلالت عذاب های دنیوی ، بر قیامت و عذاب های اخروی ناتوانند .

إن فی ذلک لآیه لمن خاف عذاب الآخره

روشن است که دلالت عذابهای دنیوی بر حقانیت قیامت، اختصاص به گروهی خاص ندارد. بنابراین لام در «لمن خاف ...» لام انتفاع

است و بیانگر این نکته می باشد که: هر چند آیت بودن عذابها اختصاص به کسی ندارد؛ ولی ناباوران به قیامت از فهم آن محرومند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 396

8 - منکران قیامت ، ناتوان از ارائه دلیلی قطعی بر نفی معاد و معترف به امکان وقوع آن

قلتم ما ندری ما الساعه . . . و ما نحن بمستیقنین

از آیه شریفه استفاده می شود که منکران معاد، با ادعای «ما ندری» و «إن نظنّ. . .» درصدد انکار معاداند؛ لیکن براین دعوی هیچ دلیل اثباتی و قطعی ندارند؛ بلکه به گونه ضمنی امکان آن را معترف اند (و ما نحن بمستیقنین).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 39 - 1

1 - درماندگی تکذیب گران روز جزا در قیامت ، از هر گونه چاره اندیشی برای رهایی خویش از عذاب الهی

فإن کان لکم کید فکیدون

600- عدالت در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 281 - 9

9 - در قیامت به کسی ستم نمی شود . (نه از ثواب او کاسته و نه بر عقاب او افزوده می گردد .)

توقی کل نفس ما کسبت و هم لا یظلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 24 - 8

8 - گروهی از اهل کتاب ، قائل به وجود تبعیض در رستاخیز و کیفر های الهی بودند . *

لن تمسنا النار الاّ ایاماً

زیرا نسبت به خودشان عذاب اندکی را باور داشتند، ولی نسبت به دیگران چنین پنداری را نداشتند؛ یعنی تبعیض در رستاخیز و کیفرهای آن.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 25 - 13

13 - قیامت روزی که به انسان ظلم نخواهد شد .

و هم لا یظلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 111 - 12

12 - هیچ انسانی در قیامت نسبت به کیفر و پاداش اعمال خویش ، ظلم و بی عدالتی نخواهد دید .

یوم . . . توفی کلّ نفس ما عملت و هم لا یظلمون

ص: 397

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 112 - 5

5 - پاداش اعمال در قیامت ، عادلانه و به دور از هرگونه نقص و کاستی است .

و من يعمل .. فلا یخاف ظلماً و لاهضماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 103 - 5

5 - بازتاب عادلانه عملکرد دنیوی انسان ها در آخرت

فمن ثقلت موزینه فأولئك هم المفلحون . و من خفت موزینه ... فی جهنم خلدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 19 - 9,6

6- روا نشدن ظلم به انسان ها ، در جهان آخرت

و هم لایظلمون

9- برخورداری هر فرد ، از نتایج اعمال خویش و برقراری عدالت کامل ، از اهداف معاد و برپایی قیامت

و لكلّ درجت ممّا عملوا و لیوقّیهم أعمالهم و هم لایظلمون

لام در «لیوقّیهم»، بیانگر غایت و هدف است و این که با «واو» آمده است (و لیوقّیهم) نشان می دهد که اهداف چندی برای وجود معاد در کار است که به ذکر یکی از آنها اکتفا شده است و آن نفی ظلم در نظام پاداش و کیفر و برخورداری انسان ها از نتایج اعمال است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 161 - 12,13,14

12 - در قیامت به حق هیچ کس ظلمی نخواهد شد .

و هم لایظلمون

13 - پاداش و جزای کردار آدمی در قیامت بر اساس عدل

ثُمَّ تَوْفَىٰ كُلُّ نَفْسٍ مَّا كَسَبَتْ وَ هُمْ لَا يُظْلَمُونَ

14 - ضرورت برپایی قیامت و معاد برای دریافت تمامی جزاها و پاداش های اعمال *

وَمَنْ يَغْلُلْ يَأْتِ بِمَا غَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ثُمَّ تَوْفَىٰ كُلُّ نَفْسٍ مَّا كَسَبَتْ وَ هُمْ لَا يُظْلَمُونَ

جمله «و هم لا- یظلمون» (عدالت الهی)، پس از جمله «توفی کل نفس ما کسبت»، بیانگر این است که ستم نشدن بر انسانها در گرو دریافت کامل جزا و پاداش اعمال آنان می باشد؛ و این معنا تنها در قیامت تحقق می یابد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 185 - 4

4 - محاسبه دقیق اعمال انسان و جزای عادلانه آن در قیامت

ص: 398

و انما توفون اجورکم یوم القیمه

«توفون» (اعطای پاداش کامل و تمام در مقابل عمل)، حکایت از محاسبه دقیق اعمال دارد و نیز حاکی از عدالت در پرداخت پاداش است.

601- عدم تفکر در نشانه های قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 1 - 7

7- انسان ها ، از درنگ و تفکر در نشانه های قیامت و دلایل اثبات آن ، روی گردان هستند .

اقترب للناس حسابهم و هم فی غفله معرضون

متعلق «غفلت» و «اعراض» دو چیز است؛ زیرا غفلت، نشانگر بی توجهی به مسأله و اعراض، علامت توجه به آن است و معقول نیست که یک چیز هم مورد توجه باشد و هم عدم توجه. بنابراین مقصود از اعراض، روی گردانی از دلایل روشن بر اثبات معاد و عدم تأمل و تفکر درباره قیامت است.

602- عذاب اخروی مکذبان قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 43 - 2

2- تکذیب گران قیامت ، مبتلا به شکنجه روحی و جسمی در آخرت

هذه جهنم الّتی یکذب بها المجرمون

با این که مجرمان سرانجام به دوزخ افکنده می شوند؛ ولی با یادآوری تکذیب هایشان مورد شکنجه روحی نیز قرار می گیرند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 39 - 2

2- تحقیر و عذاب روحی تکذیب گران روز جزا ، در قیامت از سوی خداوند

فإن کان لکم کید فکیدون

امر در «فکیدون»، تعجیزی و مفید سرزنش و تحقیر است.

603- عذاب جسمی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - همزه - 104 - 7 - 5

ص: 399

5- باطن و روح انسان نیز در قیامت، از آتش جهنم در عذاب خواهد بود.

الَّتِي تَطَّلِعُ عَلَى الْأَفْئِدَةِ

ممکن است در دنیا بدن کسی بسوزد؛ ولی روح او رنج نبیند و از شکنجه در راه عقیده شادمان باشد؛ اما این آیه، آتش جهنم را برای جان انسان - که قلب کنایه از آن است - نیز سوزاننده معرفی کرده است.

604- عذاب روحی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - همزه - 104 - 7 - 5

5- باطن و روح انسان نیز در قیامت، از آتش جهنم در عذاب خواهد بود.

الَّتِي تَطَّلِعُ عَلَى الْأَفْئِدَةِ

ممکن است در دنیا بدن کسی بسوزد؛ ولی روح او رنج نبیند و از شکنجه در راه عقیده شادمان باشد؛ اما این آیه، آتش جهنم را برای جان انسان - که قلب کنایه از آن است - نیز سوزاننده معرفی کرده است.

605- عذاب روحی مکذبان قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 14 - 3

3- تکذیب کنندگان قیامت، علاوه بر گرفتاری به کیفر جسمانی (سوختن)، به کیفر روانی (تحقیر و استهزا) نیز مبتلا خواهند شد.

وَإِذَا أُلْقُوا مِنْهَا مَكَانًا ضَيِّقًا .. لَا تَدْعُوا الْيَوْمَ ثُبُورًا وَحَدًّا وَادْعُوا ثُبُورًا ك

جمله «لا تدعوا..» - به جای جواب مناسب با «دعوا هنالك ثبورا» - می تواند برای تحقیر و استهزای آنان باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 39 - 2

2- تحقیر و عذاب روحی تکذیب گران روز جزا، در قیامت از سوی خداوند

فإن كان لكم كيد فكيدون

امر در «فکیدون»، تعجیزی و مفید سرزنش و تحقیر است.

606- عذاب فراموشکاران قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 400

10 - عذاب فراموش کاران قیامت ، عذابی بس سخت و شدید است .

فذوقوا بما نسيتم لقاء يومكم هذا . . . و ذوقوا عذاب الخلد

تکرار «ذوقوا» و مبهم گذاشتن آن و چیزی که شخص گناهکار، امر به چشیدن آن شده است - در «ذوقوا» ی نخست - حکایت از سختی و شدت آن می کند.

607- عذاب قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 59 - 17

17 - عذاب روز قیامت ، عذابی بس بزرگ و هولناک

يقوم اعبدوا الله ما لكم من إله غيره إني أخاف عليكم عذاب يوم عظيم

توصیف روز قیامت به عظمت و بزرگی می تواند به اعتبار بزرگی عذاب آن باشد. یعنی در حقیقت «عظیم» توصیف عذاب است.

608- عذاب مکذبان قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 12 - 4

4 - کیفر و عذاب تکذیب کنندگان قیامت ، بسیار شدید و هولناک خواهد بود .

سمعوا لها تغيّطًا وزفيرًا

صدای خشمگینانه و پرخروش آتش جهنم، با دیدن منکران معاد از راه دور، حاکی از شدت و هولناکی عذاب و کیفر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 13 - 4

4 - آتش دوزخ برای منکران قیامت ، بسیار زجرآور و طاقت فرسا خواهد بود .

دعوا هنالك ثبورًا

درخواست هلاکت و مرگ در آتش دوزخ، حاکی از شدت دردناکی و طاقت سوزی آن آتش است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 14 - 3,5

3 - تکذیب کنندگان قیامت ، علاوه بر گرفتاری به کیفر جسمانی (سوختن) ، به کیفر روانی (تحقیر و استهزا) نیز مبتلا خواهند شد .

و إذا ألقوا منها مكاناً ضيقاً .. لاتدعوا اليوم ثبوراً وحداً و ادعوا ثبوراً ک

ص: 401

جمله «لاتدعوا..» - به جای جواب مناسب با «دعوا هنالک ثبورا» - می تواند برای تحقیر و استهزای آنان باشد.

5- جهنم، دارای انواع عذاب هلاکت بار برای تکذیب کنندگان قیامت

لاتدعوا الیوم ثبورا وحدا و ادعوا ثبورا کثیرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 14 - 6

6- مجرمان و منکران قیامت، به عذاب ابدی و پایان ناپذیر گرفتار خواهند شد.

ولو تری إذ المجرمون... و ذوقوا عذاب الخلد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مظفین - 83 - 10 - 1

1 - تکذیب کنندگان قیامت در آن روز، گرفتار جهنم و عذاب الهی خواهند بود.

ویل یومئذ للمکذبین

«ویل» به معنای عذاب و هلاکت است (لسان العرب). برخی آن را نام یکی از درب ها، یا درّه ای از جهنم می دانند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مظفین - 83 - 16 - 1

1 - تکذیب کنندگان قرآن و قیامت و گناه کاران متجاوز، به حرارت شدید جهنم گرفتار شده و در آن خواهند سوخت.

ثم إنهم لصالوا الجحیم

«صالوا» - که قبل از اضافه به «جهنم»، «صالون» (جمع «صال» بوده است -؛ یعنی، کسانی که با رنج و مشقت حرارت آتش را می چشند و در آن می سوزند. در لسان العرب آمده است: صَالَى بِالنَّارِ وَصَلَّى بِهَا صَالِيًا قَاسِيًا حَرًّا (حرارت آتش را با رنج و مشقت چشید) وَصَلَى فَلَانٌ بِالنَّارِ يَصَلِي صُلِيًّا أَحْتَرَقَ (سوخت).

609- عذابهای قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

22 - یهودیانی که همکیشان خود را کشتند یا آنان را آواره ساختند ، به شدیدترین عذاب های قیامت ، کیفر خواهند شد .

تقتلون أنفسکم . . . و یوم القیمه یردون الی اشد العذاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 14 - 12، 11

11 - سرافکنندگی و شرمندگی ، از جمله عذاب های روز قیامت است .

ولو تری إذ المجرمون ناکسوارءوسهم . . فذوقوا بما نسیتم لقاء یومکم هذا

ص: 402

«هذا» می تواند مفعول فعل «ذوقوا» باشد و مشارالیه آن مضمون «ناکسوارءوسهم..» باشد.

12 - منسیّ خدا شدن ، یکی از عذاب های روز قیامت است .

فذوقوا بما نسیتم لقاء یومکم هذا إنّنا نسینکم

«إنّنا نسیناکم» به منزله مقابله با «نسیتم» است؛ یعنی، چون شما روز قیامت را فراموش کردید، ما هم شما را فراموش کردیم. از آن جایی که آیه، در صدد بیان مجازات فراموش کاران قیامت است عبارت «إنّنا نسیناکم» هم می تواند مجازات تلقی شود.

610- عذر بر فراموشی قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 52 - 7

7 - انسان ها با نزول قرآن و دریافت آن هیچ عذر و توجیهی برای گرایش به کفر ، به فراموشی سپردن قیامت ، فریب خوردن به حیات دنیا و انکار آیات الهی ندارند .

الذین اتخذوا دینهم لهواً و لعباً .. و لقد جنّهم بکتب

آیه مورد بحث در پی بیان گرفتاری کافران به آتش دوزخ و بیان عامل دوزخی شدن آنان، اشاره به اتمام حجت الهی برای همگان دارد. یعنی با نزول قرآن و معارف آن بهانه ای برای روی آوری به عقاید و اعمالی که در آیه قبل علل گرفتاری به دوزخ معرفی شده، وجود ندارد.

611- عذرخواهی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 57 - 6,7

6 - در روز قیامت ، حتی برای کافران ، امکان عذرخواهی هست .

فیومئذ لا ینفع الذین ظلموا معذرتهم

این که فرموده است: «عذرخواهی، سودی ندارد» حکایت می کند که عذرخواهی، ممکن است، اگرچه پذیرفته نمی شود.

7 - ناباوری به قیامت ، در دنیا ، عامل بی حاصل شدنِ معذرت خواهی در روز قیامت است .

ولکنکم کنتم لاتعلمون . فیومئذ لا ینفع الذین ظلموا معذرتهم

«فاء» در «فیومئذ» عاطفه است و می تواند برای سببیت باشد. بنابراین، مفاد آیه چنین می شود: «کسانی که به روز قیامت علم نداشتند، در

آن روز معذرت خواهی شان سودی ندارد». علم نداشتن، ملازم با ناپاوری و بی ایمانی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 35 - 6

6 - کافران حق ستیز، فاقد هر گونه مجال و فرصت برای عذرخواهی و رضایت طلبی از خداوند، در روز قیامت

و لا هم يستعتبون

ص: 403

«استعتاب» (مصدر «يستعتبون») به معنای درخواست عذرخواهی است. و در این آیه می تواند کنایه از این باشد که به کافران، مجالی برای عذرخواهی و طلب رضایت خداوند، داده نمی شود.

612- عرش در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 17 - 5

5- مسند قضای الهی در قیامت، بر فراز خلاق و در منظر همگان

و یحمل عرش ربّك فوقهم

برداشت یاد شده، مبتنی بر این احتمال است که مرجع ضمیر «فوقهم»، خلاق در محشر باشد.

613- عرضه جهنم در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 23 - 13، 4، 1

1 - روز قیامت، زمان عرضه جهنم بر حاضران

و جایء یومئذ بجهنم

مراد از «آوردن جهنم به صحنه قیامت»، ممکن است انتقال آن به محشر و یا اظهار آن برای اهل محشر باشد. گفتنی است که در سوره های دیگر از نوع دوم سخن به میان آمده است.

4- جهنم، مقهور کارگزاران صحنه قیامت و عرضه آن بر اهل محشر بر عهده آنان است.

و جایء

مجهول آوردن فعل «جیء»، بر وجود مأمور برای آوردن جهنم دلالت دارد.

13 - [عن رسول الله فی قوله تعالی « و جیء یومئذ بجهنم » انه] قال : یجیء بها سبعون ألف ملک یقودونها بسبعین ألف زمام ;

[از رسول خدا(صلی الله علیه و آله) درباره قول خدای تعالی «و جیء یومئذ بجهنم» روایت شده که [فرمود: هفتاد هزار فرشته، جهنم را با هفتاد هزار بند می کشند و می آورند].

614- عصیان مکذبان قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 48 - 1

1 - سرپیچی تکذیب گران روز جزا، از فرمان رکوع و فروتنی در مقابل خداوند

ص: 404

و إذا قيل لهم اركعوا لا يركعون

615- عصیانگر در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 42 - 1,4

1 - نیستی و نابودی ، آرزوی کافران و عصیانگران بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، در قیامت

یومئذ یوّد الذین کفروا و عصوا الرسول لو تسوّی بهم الارض

«لو» در «لو تسوّی» به معنای لیت (ای کاش) است، و جمله «لو تسوّی . . .» کنایه از هیچ و پوچ شدن است.

4 - عصیان از فرمان های پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، موجب سرافکنندگی و شرمساری مرگبار در قیامت

و عصوا الرسول لو تسوّی بهم الارض

616- عصیانگران در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 48 - 10

10 - در قیامت برای متخلفان از دستورات الهی (بر پای نماز و پرداخت زکات) و ارتکاب کنندگان محرمات (دین فروشی ، حق پوشی و . . .) راه نجاتی نیست .

لا تشتروا بایتی . . . و اقیموا الصلوه ... و اتقوا یوماً لا تجزی نفس عن نفس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 69 - 2

2- از بین هر گروه و مسلک در قیامت ، تجاوزکارترین و مستکبرترین افراد بیرون کشیده خواهند شد .

ثمّ لننزعنّ . . . علی الرحمن عتیّاً

«عتیّاً» مصدر و به معنای استکبار و تجاوز از حد است (لسان العرب). «عُتُوّ» نیز به معنای دور شدن از طاعت می باشد (مفردات راغب).

617- عظمت برپایی قیامت

2- برپا ساختن رستاخیز و زنده کردن مردگان ، کاری بزرگ و با عظمت است ؛ اما در برابر عظمت قدرت خداوند ناچیز می باشد .

إِنَّا نَحْنُ نَحْيُ الْمَوْتَى

برداشت یاد شده، از آمدن دو ضمیر جمع (إِنَّا و نَحْنُ) استفاده شده است.

618- عظمت حوادث قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - غاشیه - 88 - 1 - 3

3- قیامت، روزی بزرگ و هنگامه حوادث و رخداد های شگفت است.

حدیث الغشیه

«غاشیه» به معنای داهیه (کار بزرگ) است (نهایه ابن اثیر) و همان گونه که در موارد بد و ناخوشایند به کار می رود، در موارد خوب نیز استعمال می شود و قیامت به همین مناسبت «غاشیه» نامیده شده است. استفهام از شنیدن خبر قیامت، نشانگر این است که در آن روز، حادثه هایی قابل توجه و سزاوار بازگو کردن و شنیدن به وقوع خواهد پیوست.

619- عظمت زلزله قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 1 - 7

7- وقوع زلزله بسیار بزرگ و هولناک در جهان طبیعت (زمین و . . .)، در آستانه برپایی قیامت

إِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيمٌ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 4 - 3

3- زلزله زمین در آستانه قیامت، بسیار عظیم و غیر قابل توصیف

إِذَا رَجَّتْ الْأَرْضُ رَجًّا

ذکر «رَجًّا» به صورت نکره، بیانگر آن است که حرکت و لرزشی که بر زمین وارد می شود، چنان عظیم است که نمی توان هیچ وصفی را برای آن بیان کرد.

620- عظمت صیحه آسمانی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 53 - 2

2- همه انسان ها در قیامت ، تنها با یک صیحه عظیم زنده و به پیشگاه پروردگارشان حاضر خواهند شد .

ص: 406

إن كانت إلا صيحة وحده فإذا هم جميع لدينا محضرون

621- عظمت قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 123 - 1

1 - قیامت ، روزی با عظمت که همگان با آن مواجه خواهند شد .

و اتقوا یوماً

مراد از «یوماً» روز قیامت است. نکره آوردن آن، حکایت از عظمت آن دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 15 - 11

11 - قیامت روزی بزرگ و با عظمت است.

عذاب یوم عظیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 59 - 16

16 - قیامت ، روزی عظیم در دیدگاه پیامبران (ع)

إنی أخاف علیکم عذاب یوم عظیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 3 - 16

16 - روز قیامت ، روزی بزرگ و عذاب آن ، عذابی سهمگین است .

فإنی أخاف علیکم عذاب یوم کبیر

کلمه «کبیر» در ظاهر صفت برای «یوم» است و در حقیقت بیانگر بزرگی عذاب آن روز می باشد که از آن در برداشت ، به سهمگینی عذاب تعبیر گردید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 37 - 8

8- روز قیامت، روزی عظیم و جایگاه حضور و گواهی است.

من مشهد یوم عظیم

«مشهد» چنانچه اسم مکان باشد، به معنای محل حضور و شهادت است. و می تواند مصدر میمی و به معنای شهود و حضور در روز قیامت باشد.

ص: 407

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 108 - 6

6 - عظمت رخداد قیامت و چشم دوختن به رحمت خداوند در آن روز، صداها را در سینه‌ها حبس و طنین آن را خواهد گرفت.

یومئذ... و خشعت الأصوات للرحمن

پایین آوردن صدا در قیامت، برخاسته از خشوع قلب است که نتیجه مشاهدات انسان از صحنه‌های آن روز می‌باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 135 - 4

4 - قیامت، روزی بزرگ و بسیار دشوار

عذاب یوم عظیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 30 - 3

3 - روز قیامت، روزی بس با عظمت و مهم

لکم میعاد یوم

تنوین «یوم» بر تعظیم دلالت دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 13 - 8

8 - قیامت، روزی بزرگ و هولناک

عذاب یوم عظیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 21 - 22

22 - روز قیامت و کیفر دهی کافران، روزی بس بزرگ و توصیف ناپذیر *

إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 1 - 3

3 - قیامت ، رخدادی بس عظیم و بی مانند

إِذَا وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ

نام گذاری قیامت به «الواقعه» - با توجه به این که این کار نوعی اختصاص دادن لفظ به یک مسمی است - بیانگر این حقیقت است که هر واقعه دیگری در برابر آن، چیزی به حساب نمی آید و تنها قیامت است که باید آن را واقعه نامید. این بیان، حکایت از عظمتی دارد که واقعه های دیگر در مقابل آن، ناچیز است و در واقع، قیامت حادثه ای است که مانند ندارد.

ص: 408

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 2 - 1

1 - قیامت ، حادثه ای بس با عظمت و هولناک

ما الحاقه

استفهام در «ما الحاقه» به گفته مفسران - برای تهویل و تعظیم است؛ یعنی، چیست آن حادثه بزرگ و هولناک؟!

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 3 - 1,2,3

1 - قیامت ، واقعه ای بس سهمگین و عظیم

و ما ادریک ما الحاقه

از تعبیر «و ما ادراک ما الحاقه» (چه چیز آگاه کرد تو را ..) استفاده می شود: قیامت، حقیقتی بس بزرگ و عمیق است که کسی از آن به درستی و شایستگی آگاهی ندارد و تنها در پرتو وحی الهی قابل شناخت است.

2 - شناخت ژرفای حقیقت و عظمت قیامت ، بس دشوار و دست نیافتنی برای بشر

و ما ادریک ما الحاقه

3 - حقیقت قیامت و ژرفای عظمت آن ، تنها از راه وحی قابل شناخت و دستیابی است .

و ما ادریک ما الحاقه

آیات 13 تا 17 این سوره، در جهت بیان بخشی از حقایق مربوط به قیامت است. از مجموع آنها می توان استفاده کرد که حقایق عمیق قیامت، از طریق خود وحی برای انسان ها قابل شناخت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 15 - 2

2 - قیامت ، رخدادی بس عظیم و بی مانند

فیومئذ وقعت الواقعة

نام گذاری قیامت به «واقعۀ»، بیانگر این حقیقت است که هر واقعۀ دیگری در جهان، در مقایسه با رخداد قیامت، بسیار ناچیز است و تنها قیامت، شایسته آن است که حقیقتاً آن را «واقعۀ» نامید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 1 - 2

2 - قیامت ، روزی است بس بزرگ و با عظمت .

لَأُقْسِمُ بِيَوْمِ الْقِيَامَةِ

مطلب یاد شده، با توجه به این نکته است که سوگند به هر چیزی، نشانه عظمت آن چیز است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 12 - 2

2 - قیامت ، روزی بس سهمگین و عظیم

ص: 409

لأَيِّ يَوْمٍ أُجِّلَتْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 14 - 2

2 - قیامت ، واقعه ای است بس سهمگین ، با عظمت و شگفت آور .

و ما أدریک ما یوم الفصل

«ما» در «ما أدراک ما ..» برای استفهام و مفید تعجیب و تهویل است؛ ضمن آن که تکرار «یوم الفصل» به صورت اسم ظاهر - به جای ضمیر - تأیید کننده همین مطلب است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 39 - 1

1 - روز قیامت ، روزی عظیم و برپایی آن کاری حکیمانه است .

ذلک الیوم الحقّ

«ذلک» اشاره به دور است. به قرینه «عذاباً قریباً» - در آیه بعد - مراد از دوری قیامت، تأخیر زمانی آن نیست؛ بلکه بیانگر عظمت والا و فراتر از حد تصور آن است. «حقّ» به چیزی گفته می شود که براساس حکمت پدید آمده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 9 - 2

2 - قیامت ، حادثه ای سنگین و با عظمت و صحنه سایه افکندن نگرانی و ترس بر منکران معاد

أبصرها خشعه

فروتی و ذلت منکران معاد در صحنه قیامت، حاکی از عظمت و هول آور بودن آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 34 - 1,4

1 - رخداد قیامت ، برترین حادثه ناگواری که حوادث دیگر را تحت الشعاع خود قرار خواهد داد .

«طامه»؛ یعنی، رخداد مصیبت باری که بر هر رخداد دیگر غالب آید (لسان العرب).

4- پیدایش آسمان، زمین، شب، روز، آب، گیاه و کوه، حوادثی نابرابر با حادثه بزرگ قیامت

«کبری» اسم تفضیل است و قیامت را - در برابر آنچه در آیات پیشین ذکر شد - برترین و بزرگ ترین حادثه معرفی می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 46 - 2

2- فاصله قیامت و دنیا - هر چند طولانی باشد - در برابر عظمت حوادث قیامت ناچیز و بسان گذشت نیمروز از عمر دنیا است .

کأنهم... لم یلبثوا إلاّ عشیه أو ضحیها

ص: 410

مفاد «برونها» ممکن است در ناچیز دیدن دوران گذشته، دخیل باشد؛ یعنی، دیدن قیامت و رخدادهای آن، این ذهنیت را در انسان ایجاد می کند که فاصله طولانی دنیا و برزخ، در نظر او اندک آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 33 - 5

5 - قیامت ، رخدادی بزرگ و صحنه فریاد های گوش خراش مردم

فإذا جاءت الصاخّة

«صاخّة»؛ یعنی، فریاد شدیدی که گوش ها را کر کند و به حادثه بزرگ نیز اطلاق می گردد (قاموس). در کشف آمده است که توصیف قیامت به این وصف، به اعتبار فریاد کشیدن حاضران در قیامت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 3 - 2

2 - قیامت ، رخدادی بزرگ و همراه با به هم پاشیدن تمام زمین ، حتی سخت ترین نقطه های آن

و إذا الجبال سیّرت

خبر رانش کوه ها، در حقیقت خبر از متلاشی شدن زمین و بیانگر عظمت رخداد قیامت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 4 - 1

1 - قیامت ، حادثه ای بزرگ که هنگام برپایی آن ، شترداران با دل کندن از مرغوب ترین شتران خود ، آنها را به حال خود رها خواهند کرد .

و إذا العشار عطلت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 17 - 2

2 - قیامت ، روزی سهمگین و دارای عظمتی فراتر از تصور است .

و ما أدریک ما یوم الدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 18 - 2

2- قیامت روزی بس با عظمت است و بیان سختی حوادث آن ، امکان پذیر نیست .

ثم ما أدريك ما يوم الدين

تکرار «ما أدراک» تأکید بر عظمت و نبودن ابزار، برای آگاه سازی دیگران به حقیقت حوادث آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 19 - 10

ص: 411

10 - سیطره حاکمیت خداوند بر تمام امور قیامت ، حقیقتی وصف ناپذیر و تصوّر آن بیرون از طاقت علمی بشر است .

و ما أدریک . . . ثمّ ما أدریک ما یوم الدین . . . و الأمر یومئذ لله

بیان حاکمیت مطلقه خداوند - پس از اشاره به فوق تصور بودن قیامت - نشانه آن است که بشر، از درک حقیقت حاکمیت اخروی خدا ناتوان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مظفین - 83 - 5 - 1

1 - قیامت ، روزی با عظمت و سزاوار نگران بودن از دشواری های آن

لیوم عظیم

عظمت روز قیامت، به سهمگین بودن حوادث و مراحل آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مظفین - 83 - 6 - 9

9 - ایستادن در پیشگاه خداوند برای حسابرسی اعمال ، از صحنه های خوفناک و حوادث بزرگ روز قیامت است .

لیوم عظیم . یوم یقوم الناس لربّ العلمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 2 - 4

4 - روز قیامت ، روزی بزرگ و شگفت

و الیوم الموعود

متعلّق قسم های خداوند، از عظمتی خاص برخوردار است که آن را شایسته قسم او ساخته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - غاشیه - 88 - 1 - 1

1 - خداوند ، هشداردهنده به انسان ها و تشویق کننده آنان به شنیدن حوادث قیامت

استفهام در «هل أتاك»، برای ترغیب به شنیدن پاسخ است و خطاب در آن، گرچه ممکن است به طور مستقیم متوجه پیامبر (صلی الله علیه و آله) باشد؛ ولی به دلیل سیاق آیات، مراد عموم انسان ها است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قارعه - 101 - 3 - 1

1 - قیامت ، واقعه ای سهمگین و شگفت و دارای عظمتی فراتر از حد تصور و بیان

و ما أدريك ما القارعه

ص: 412

622- عظمت ناظران قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 3 - 2

2 - ناظران صحنه قیامت و حوادث آن روز ، دارای عظمتی در خور سوگند خداوند

و شاهد و مشهود

623- عقیده باطل در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 23 - 4

4 - قیامت، روز رسوایی مشرکان و آشکار شدن بطلان عقاید شرک آلود آنان

ثم لم تکن فتنتهم . . . و الله ربنا ما كنا مشرکین

624- عقیده به قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 76 - 13

13 - یهودیان معتقد به برپایی قیامت ، بر قراری صحنه های محاکمه در آن روز و احتجاج انسان ها علیه یکدیگر در پیشگاه خدا

أتحدثونهم . . . لیحاجوکم به عند ربکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 31 - 14

14 - زندگی منهای دین و اعتقاد به قیامت زیانبار و تباهگر سرمایه عمر آدمی است.

قد خسر الذین کذبوا بقاء الله . . . یحسرتنا علی ما فرطنا فیها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 130 - 7

7- اعتقاد به قیامت اصلی مسلم در همه ادیان الهی است.

رسل منکم . . . ینذرونکم لقاء یومکم هذا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 42 - 6

6- دست شستن از گرایش های شرک آلود و روی کردن به تعالیم پیامبران (همچون یگانه پرستی) و عقیده به قیامت ، در

ص: 413

دیدگاه اهل شرک، گمراهی و انحراف است .

إن كاد ليضلننا عن الهتنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 52 - 10

10 - عقیده به برپایی قیامت و حساب رسی از بندگان ، از موضوعات دعوت رسولان الهی

من بعثنا من مرقدنا هذا ما وعد الرحمن و صدق المرسلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 27 - 11

11 - اعتقاد به روز حساب ، از اصول دعوت موسی (ع)

لا يؤمن بيوم الحساب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 7 - 6

6 - قیامت و رستاخیز ، از اصول اعتقادی مشترک میان انسان و جن

وأنهم ظنوا كما ظننتم أن لن يبعث الله أحداً

625- عقیده مکذبان قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 14 - 5

5 - یادآوری مواضع انکارآمیز تکذیب کنندگان قیامت از سوی مأموران الهی ، به هنگام مواجهه آنان با آتش دوزخ

هذه النار التي كنتم بها تكذبون

626- عقیده یهود به قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- یهودیان ، معتقد به قیامت و گرفتار شدن گنهکاران به آتش دوزخ

وقالوا لن تمسنا النار إلا أياماً معدودة

ص: 414

627- علم به عمل در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 23 - 15

15 - آگاهی یافتن بر اعمال دنیوی و دیدن نتایج آن ، از اهداف معاد است .

إلینا مرجعهم فنبتنهم بما عملوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 28 - 9

9 - دلیل این که خداوند ، در قیامت ، مردم را از اعمال دنیویشان خبر می هد ، آگاهی او است .

فنبتنهم بما عملوا .. إن الله سمیع بصیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 8 - 8

8 - آگاهی یافتن انسان در دادگاه الهی در قیامت ، به تمامی اعمال گذشته خویش

فینبتکم بما کنتم تعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 7 - 4

4 - انسان ها ، از تمامی کرده های خویش در قیامت آگاه می شوند .

ثم لتبتون بما عملتم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 13 - 6,3,2 - 1

1 - آگاه شدن انسان ها در قیامت ، از تمامی کرده های خویش در دنیا ، از نخستین تا آخرین آنها

یتبؤا الإنسن یومئذ بما قدّم و آخر

مفسران در تبیین «بما قَدِّم و أُخِّر» سه احتمال بیان کرده اند: 1- مقصود از «بما قَدِّم» اعمالی است که در آغاز زندگی انجام داده نشده و مراد از «اُخِّر» انجام دادن عمل در پایان عمر است. 2- مراد از «بما قَدِّم» اعمالی است که در دنیا پایان می پذیرد (مانند نماز) و مقصود از «اُخِّر» اعمالی است که ثواب آنها پایان ندارد (مانند صدقه جاریه و سنت حسنه). 3- مقصود از «بما قَدِّم» اقدام به عمل و مراد از «اُخِّر» به تأخیر انداختن و انجام ندادن آن است. برداشت یاد شده، مبتنی بر احتمال نخست است.

2- اطلاع یافتن انسان در قیامت، از تمامی اعمال خود در طول عمرش و اثر آنها پس از مرگ خویش (مانند صدقه جاریه و سنت حسنه یا سیئه)

يُنَبِّؤا الْاِنْسَانَ يَوْمَئِذٍ بِمَا قَدَّمَ وَاُخَّرَ

3- آگاه شدن انسان ها در قیامت، از تمامی تکالیفی که انجام داده و یا وظایفی که ترک کرده اند.

يُنَبِّؤا الْاِنْسَانَ يَوْمَئِذٍ بِمَا قَدَّمَ وَاُخَّرَ

6- «عن أبي جعفر (ع) في قوله: «يُنَبِّؤا الْاِنْسَانَ يَوْمَئِذٍ بِمَا قَدَّمَ وَاُخَّرَ» بما قَدِّم من خیر و شرّ و ما أُخِّر ممّا سَنَّ من سنَّته

ص: 415

لَيْسَتْ تَنْبَهَا مَنْ بَعْدَهُ فَاِنْ كَانَ شَرًّا كَانَ عَلَيْهِ مِثْلُ وِزْرِهِمْ وَلَا يَنْقُصُ مِنْ وِزْرِهِمْ شَيْءٌ وَاِنْ كَانَ خَيْرًا كَانَ لَهُ مِثْلُ اُجْرِهِمْ وَلَا يَنْقُصُ مِنْ اُجْرِهِمْ شَيْءٌ ;

از امام باقر(ع) درباره سخن خداوند: «يَنْبُؤُا الْاِنْسَانَ يَوْمَئِذٍ بِمَا قَدَّمَ وَاَخَّرَ» روایت شده که فرمود: [انسان آگاه می شود] به آنچه از خوبی و بدی از پیش فرستاده و آنچه در پس خود نهاده و برخاسته از سنت هایی بوده که بنیان گذاری کرده است تا افراد بعد از او به آن عمل کنند. اگر آن سنت ها بد بوده به اندازه گناه عمل کنندگان برای سنت گذار گناه هست، بدون این که از گناه عمل کنندگان کاسته شود و اگر خیر بوده، برای او مثل پاداش عمل کنندگان هست؛ در عین حال که از پاداش آنان هیچ کاسته نخواهد شد».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 10 - 2

2 - قیامت ، روز باز شدن نامه عمل انسان و آگاهی او بر محتوای آن

و إذا الصحف نشرت

«نشر»، مخالف پیچیدن است (لسان العرب). براساس این معنا، فعل «نشرت»، دلالت دارد که نامه اعمال پیش از نشر، به شکل طومار است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 14 - 1

1 - قیامت ، روز آگاهی انسان ها به کردار دنیایی خویش و آثار و نتایج آن

علمت نفس ما أحضرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 5 - 1,2

1 - قیامت روز آگاهی هر انسان ، به کردار دنیایی و آثار به جای مانده از خویش

علمت نفس ما قدّمت و آخرت

«ماقدّم» - در یک احتمال - ناظر به کرداری است که انسان خود، آن را انجام داده است. در مقابل مراد از «ماأخّرت» سنت های روا و ناروایی است که انسان پس از خود، به جای گذاشته و آثار و تبعات آن برای او ثبت شده است و در روز قیامت با آن مواجه خواهد شد.

2 - برپایی قیامت و پی بردن به کردار ها و بازتاب اخروی آن ، در گرو پیدایش حوادثی تحوّل آفرین در نظام جهان

إذا السماء . . . وإذا . . . وإذا . . . علمت نفس ما قدمت و أخرت

جمله «علمت نفس . . .» جزای شرط هایی است که در آیات پیشین تکرار شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انشقاق - 84 - 7 - 6

6 - انسان ها هنگام حضور در پیشگاه خداوند نامه های اعمال خود را در اختیار داشته و به کردار خویش آگاهی یافته اند .

فمَلَقِيه . فَأَمَّا مِنْ أُوْتِي كِتٰبِهٖ بِيَمِيْنِه

ص: 416

«فاء» در «فأما» بیانگر ارتباط مفاد این آیه با ملاقات خداوند است که در آیه قبل مطرح شده بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انشفاق - 84 - 11 - 1

1 - مشاهده نامه اعمال در قیامت ، مایه آگاهی به کردار ها و پیش بینی کیفر ها است .

و أمّا من أوتى .. فسوف يدعوا ثبورًا

628- علم به قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 77 - 7

7- عدم امکان راهیابی انسان ، به حقیقت و کیفیت و لحظه وقوع قیامت مگر از طریق وحی

ولله غیب السموت و الأرض و ما أمر الساعه

بیان «أمر الساعه..» پس از «لله غیب السماوات» ممکن است از باب ذکر خاص بعد از عام باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 51 - 17

17- مشرکان ، انتظار داشتند که پیامبر (صلی الله علیه و آله) به زمان وقوع قیامت آگاه باشد .

و يقولون متى هو قل عسى أن يكون قريبًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 55 - 4

4- زمان برپایی قیامت ، زمانی است مشخص در پیشگاه خداوند .

حتّی تأتیهم الساعه بغته

به کارگیری «ساعه» با الف و لام عهد بیانگر برداشت یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - مالکیت خداوند بر جهان هستی ، نشان آگاهی او از زمان رجعت و بازگردانیده شدن انسان به سوی او (زمان رستاخیز) است .

ألا إنَّ لله ما فی السموت والأرض قد یعلم ما أنتم علیه و یوم یرجعون إلیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 65 - 5

5 - زمان برپایی قیامت ، از امور غیبی و علم آن تنها در اختیار خداوند

ص: 417

قل لا يعلم .. الغيب إلا الله و ما يشعرون أيان يبعثون

از ارتباط «ایان یبعثون» با «الغیب» استفاده می شود که رستاخیز، خود مصداق و نمونه ای از امور غیبی است که دانش آن تنها در اختیار خدا است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 34 - 9, 1

1 - آگاهی به زمان برپایی قیامت ، در انحصار خداوند است .

إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ

9 - آگاهی خدا به لحظه قیامت ، و حقایق مربوط به جنین و آینده هر انسان ، نمودی از علم گسترده وی است .

إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ .. إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 79 - 8

8 - ابلیس ، آگاه به پیدایش نسل هایی از آدم و وجود رستاخیز برای آنان

قَالَ رَبِّ فَأَنْظِرْنِي إِلَى يَوْمِ يَبْعَثُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 47 - 3, 1

1 - آگاهی به زمان برپایی قیامت ، در انحصار خداوند است .

إِلَيْهِ يَرْدُّ عِلْمُ السَّاعَةِ

تقدیم «إلیه» بر «یرد» مفید حصر است.

3 - آگاهی خداوند از زمان برپایی قیامت ، لازمه ربوبیت او است .

و ما رَبِّكَ بظَلَمٍ - م .. إِلَيْهِ يَرْدُّ عِلْمُ السَّاعَةِ

با توجه به رجوع ضمیر «إلیه» به «رَبِّكَ» در آیه قبل، برداشت بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 85 - 5

5 - آگاهی به زمان برپایی قیامت مختص خداوند است .

له ملك السموت و الأرض . . . و عنده علم الساعة

از تقدم خبر بر مبتدا، حصر استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملك - 67 - 26 - 2

2 - آگاهی از زمان دقیق برپایی قیامت ، تنها در انحصار خداوند است و هیچ کس از آن باخبر نیست .

و يقولون متى هذا الوعد . . . قل إنما العلم عند الله

ص: 418

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 25 - 3

3 - محدودیت قلمرو علم پیامبر (صلی الله علیه و آله) نسبت به عالم آخرت ، من های وحی الهی به ایشان

قل إن أدری أقریب ما توعدون أم یجعل له ربی أمداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 26 - 2

2 - زمان نزول عذاب ، شکست کافران و برپایی قیامت ، از امور غیبی و تنها در اختیار خداوند است .

حتی إذا اوا ما یوعدون .. اقریب ما توعدون... علم الغیب

تعریف «الغیب» برای استغراق است؛ یعنی، تمامی امور و حقایق غیبی و «عالم الغیب» خبر برای مبتدای محذوف (هو) است. تعریف مسند و مسندالیه، مفید قصر می باشد؛ یعنی، تنها خداوند عالم به امور غیبی است. گفتنی است از مصادیق مورد نظر در امور غیبی - به قرینه آیات پیشین - مسأله برپایی قیامت، شکست کافران و نزول عذاب بر آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 27 - 3

3 - امکان آگاهی رسولان الهی از زمان برپایی قیامت و نزول عذاب بر کافران ، به وسیله وحی و الهام خداوند

قل إن أدری أقریب ما توعدون . . . إلا من ارتضی من رسول

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 44 - 1

1 - تنها خداوند ، خصوصیات قیامت و زمان وقوع آن را می داند .

إلی ربک منتهیها

«منتهاها» - به قرینه سیاق آیات پیشین - به معنای منتهای علم به قیامت و شناخت خصوصیات و زمان آن است. تقدیم «إلی ربک» بیانگر حصر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- دانستن زمان وقوع قیامت ، خطر گرفتاری به کیفر های موجود در آن را کاهش نمی دهد .

یسئلونک . . من یخشیها

جمله «إِثْمًا أَنْتَ مَنْذِرٌ . .» در مقام بیان این نکته است که آنچه درباره قیامت دارای اهمیت است، توجه به گرفتاری های آن و نگرانی و ترس از خطرات آن است و زمان آن - چه معلوم باشد و چه مجهول - تأثیری در آن جهت ندارد.

ص: 419

629- علم به وقت قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 21 - 4

4- داشتن حیات و مطلع بودن از زمان وقوع قیامت ، از شرایط الوهیت

آموت غیر اَحیاء و ما یَشعرون اَیَّان یبعثون

از اینکه خداوند در مقام رد الوهیت معبودهای مشرکان، از آنها به عنوان مردگانی فاقد هرگونه حیات و شعور نام می برد، می توان استفاده کرد که خدا باید دارای حیات و علم باشد.

630- علم حضوری در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 172 - 14

14 - آدمی در قیامت به علم حضوری درمی یابد که خداوند پروردگار اوست .

إنا كنا هذا غفلین

اشاره به ربوبیت خدا با کلمه «هذا» گویای آن است که انسان در قیامت خود را در پیشگاه خداوند حاضر می یابد. یعنی علم حضوری و شهودی به او پیدا می کند.

631- علما در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 27 - 10

10- برخورداران از علم در روز قیامت ، ذلت کافران را در آن روز ، به آنان اعلام خواهند نمود .

قال الذین أُوتوا العلم إن الخزی الیوم و السوء علی الکفرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 56 - 8، 1

1 - برخورداران از علم و ایمان ، در قیامت ، در مقابل اعلام نظر کافران درباره درنگ کوتاه مدت شان در برزخ ، اظهار می دارند که درنگ

شان ، از روز مرگ تا برپایی قیامت بوده است .

و یوم تقوم الساعه . . ما لبثوا غیر ساعه ... وقال الذین أوتوا العلم ... لقد لبث

8- صاحبان علم و ایمان ، در قیامت ، به پاسخگویی سخنان نادرست و خلاف واقع اقدام می کنند .

يقسم المجرمون ما لبثوا غیر ساعه . . قال الذین أوتوا العلم و الإیمن لقد لبثتم .

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 420

5- اظهارات مجرمان ، در قیامت درباره کم بودن مدّت حضورشان در برزخ و پاسخ صاحبان علم و ایمان به آنان ، بیانی تمثیلی از رخدادهای قیامت است .

یوم تقوم الساعه یقسم المجرمون . . . وقال الذین أوتوا العلم و الإیمان ... و لقد ض

ذکر این آیه، پس از بیان حادثه ای از حوادث قیامت - که مربوط به مجرمان و برخورد صاحبان علم و ایمان با آنان بود - می تواند اشاره به این حقیقت داشته باشد که چنین گفت و گوهایی، نمونه و بیان تمثیلی از آن حوادث است.

632- علمای متعهد در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 174 - 18، 17

17- خداوند در قیامت ، عالمان متعهد و بیان کنندگان حقایق و معارف کتاب های آسمانی را مورد لطف خویش قرار خواهد داد و با آنان سخن خواهد گفت .

إن الذین یتقون . . . لایکلمهم الله

برداشت فوق از مفهوم جمله «إن الذین . . . لایکلمهم الله» استفاده شده است.

18 - عالمان متعهد از ترکیه الهی برخوردار شده و در قیامت با خداوند هم سخن خواهند بود .

إن الذین یتقون ما أنزل الله . . . لایکلمهم الله یوم القیمه و لایزکیهم

633- عمل انسان ها در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 167 - 10

10 - خداوند ، ارائه کننده اعمال دنیوی انسان ها به ایشان در صحنه قیامت

کذلک یربهم الله أعمالهم

634- عمل در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - خداوند ، انسان ها را ، پس از حضور در پیشگاه خود ، از همه اعمال شان آگاه خواهد ساخت .

إِلَىٰ مَرْجِعِكُمْ فَأُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ

ص: 421

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 12 - 14

14 - در قیامت ، مجال عمل صالح ، فراهم نیست .

رَبَّنَا .. فَارْجِعْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا

635- عمومیت اندوه در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 30 - 10

10 - نگرانی و هراس انسان ها حتی یکتاپرستان در قیامت

تَنْزِلَ عَلَيْهِمُ الْمَلٰٓئِكَةُ اَلَّا تَخٰفُوْا وَّلَا تَحْزَنُوْا

برداشت یاد شده بر این اساس است که آیه شریفه مربوط به قیامت بوده و نگرانی موحدان از ناحیه سرنوشت و دشواری های مراحل بعد پدید آمده باشد.

636- عمومیت ترس در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 30 - 10

10 - نگرانی و هراس انسان ها حتی یکتاپرستان در قیامت

تَنْزِلَ عَلَيْهِمُ الْمَلٰٓئِكَةُ اَلَّا تَخٰفُوْا وَّلَا تَحْزَنُوْا

برداشت یاد شده بر این اساس است که آیه شریفه مربوط به قیامت بوده و نگرانی موحدان از ناحیه سرنوشت و دشواری های مراحل بعد پدید آمده باشد.

637- عمومیت حسابرسی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 6 - 1

1 - تمامی امتها و پیامبران مورد بازجویی خداوند در قیامت قرار می گیرند.

فلنستئن الذين أرسل إليهم ولنستئن المرسلين

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

9 - حجر - 15 - 92 - 6

ص: 422

6- همه انسان ها بدون استثنا، در قیامت مورد بازپرسی خداوند قرار خواهند گرفت .

فوربک لسنلئهم أجمعین

برداشت فوق، بنابراین احتمال است که مرجع ضمیر «هم» - به قرینه «إنی أنا النذیر المبین» - همه انسانها باشد. به دلیل اینکه «نذیر» بودن پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای همه انسانهاست.

638- عمومیت دود قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 11 - 3

3- تهدید مشرکان حق ستیز مکه، از سوی خداوند به عذابی دنیوی و تیره کننده زندگی

فارتقب یوم تأتی السماء بدخان مبین

برداشت یاد شده بنابراین نکته است که «دخان مبین»، کنایه از تیره روزی و عذاب دنیوی باشد، چه این که برخی از مفسران این آیه را پاسخی به دعای پیامبر (صلی الله علیه و آله) دانسته اند که از خداوند خواست تا برای بیدار شدن مشرکان، آنان را به قحطی ای همچون دوران یوسف مبتلا کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 11 - 3

3- دود های متراکم قیامت، شکنجه آور، درد آفرین و در بر گیرنده تمامی کفرپیشگان

یغشی الناس هذا عذاب الیم

ممکن است این آیات در مورد عذاب اخروی باشد.

639- عمومیت نگرانی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 37 - 2

2 - تمام انسان ها در قیامت، نگران وضعیت خود و در تلاش برای رفع گرفتاری های خویش اند .

لکلّ امریء منہم یومئذ شأن یغنیہ

640- عوامل آهسته گویی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 108 - 6

ص: 423

6 - عظمت رخداد قیامت و چشم دوختن به رحمت خداوند در آن روز، صداها را در سینه ها حبس و طنین آن را خواهد گرفت .

یومئذ ... و خشعت الأصوات للرحمن

پایین آوردن صدا در قیامت، برخاسته از خشوع قلب است که نتیجه مشاهدات انسان از صحنه های آن روز می باشد.

641- عوامل اطمینان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 27 - 3

3 - کرداری که ذخیره آخرت باشد، در قیامت اطمینان آور و مایه آرامش خاطر انسان خواهد بود .

یلیتی قدّمت لحياتي . . . يأتيتها النفس المطمئنة

تقابل دو دسته ای که در این مجموعه آیات از آنان یاد شده است، بیانگر برداشت یاد شده است.

642- عوامل اندوه در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 167 - 12، 7، 9

7 - قیامت صحنه حسرت و اندوه مشرکان پیرو، از شرکورزی و پیروی از سران شرک

كذلك يريهم الله أعمالهم حسرت عليهم

9 - اعمال ناشایست آدمی در دنیا، مایه حسرت و اندوه او در قیامت خواهد شد .

كذلك يريهم الله أعمالهم حسرت عليهم

12 - شرکورزی، محبت به سران شرک و پیروی از آنان، عمل های حسرت آفرین و اندوهبار در سرای آخرت برای مشرکان پیرو

كذلك يريهم الله أعمالهم حسرت عليهم

643- عوامل ایمان به قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 185 - 13، 11

11 - قرآن و پیام های آن بهترین وسیله برای ایمان به معارف الهی (توحید، قیامت و . . .) است .

فبأی حدیث بعده یؤمنون

در برداشت فوق ضمیر «بعده» به قرآن و «باء» در فبأیّ» سببیه گرفته شده است. قابل ذکر است که در این صورت متعلق «یؤمنون» معارف الهی خواهد بود. یعنی اگر به وسیله قرآن به توحید و مانند آن ایمان نیاورند، پس به سبب چه چیز دیگری ایمان خواهند آورد؟

ص: 424

13 - دقت و تفکر در ملکوت آسمان ها و زمین و دیگر آفریده ها ، بهترین وسیله برای ایمان به خدای یگانه و روز قیامت

فبأی حدیث بعده یؤمنون

برداشت فوق بر این اساس است که ضمیر «بعده» به استدلالی که از «أولم ینظروا» فهمیده می شود، برگردانده شود. بر این مبنا «باء» در «بأی» سببیه است. یعنی اگر جهان آفرینش از آن جهت که نیازمند آفریننده است نتواند آدمی را به خدای یگانه مؤمن کند، کدامین دلیل توان اثبات آن را دارد؟

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 4 - 6

6- توجه و باور به قدرت مطلق خدا ، زداینده هرگونه شبهه درباره معاد و برپایی قیامت

إلی الله مرجعکم و هو علی کل شیء قذیر

هدف از بیان قدرت خداوند ، پس از طرح مسأله معاد و روز قیامت ، این است که انسانها را متوجه قدرت همه جانبه خدا کند تا مبادا در تحقق یافتن قیامت - که پذیرش آن برای نوع انسانها مشکل است - تردید کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 5 - 30

30 - مطالعه در چگونگی رویش و رشد گیاهان گوناگون بر زمین های مرده ، زایل کننده هرگونه شک و تردید در امکان برپایی رستاخیز و قدرت خدا بر احیای دوباره مردگان

یأیها الناس إن کنتم فی ریب من البعث . . . و تری الأرض هامده . . . من کل زوج بهیج

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 78 - 2

2 - دقت و اندیشه در چگونگی پیدایش انسان ، زمینه ساز ممکن دانستن برپایی قیامت و حیات مجدد انسان ها

أولم یر الإنسن . . . و ضرب لنا مثلاً و نسی خلقه

644- عوامل پیری در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - سختی و اندوه باری روز محشر، به گونه ای است که اطفال را موسفید و پیر می سازد.

یومًا يجعل الولدن شیبًا

ص: 425

645- عوامل ترس از قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 46 - 4

4 - توجه به نزدیک بودن قیامت و اندک بودن فاصله آن با زندگانی دنیا، افزایش دهنده ترس و نگرانی درباره رفتاری های آن *

إِنَّمَا أَنْتَ مُنذِرٌ مِّنْ يَخْشِيهَا . كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرُونَهَا لَمْ يَلْبَثُوا إِلَّا عَشِيَّةً أَوْ ضُحِيهَا

646- عوامل ترسرویی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 24 - 2

2 - دل بستن به دنیا و غفلت از آخرت، موجب اندوه شدید و گرفتگی چهره ها در قیامت

كَلَّا بَلْ تُحِبُّونَ الْعَاجِلَةَ . وَ تَذَرُونَ الْآخِرَةَ ... وَ وَجْهَ يَوْمئِذٍ بَاسِرَةٍ

647- عوامل تکذیب قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 5 - 10

10- انکار قیامت، معلول جهل و نادانی و مانع ترقی و تعالی انسان است .

أُولَئِكَ الْأَغْلَالُ فِي أَعْنَاقِهِمْ

«أغلال» (جمع غل) به معنای بندها و زنجیرهاست. مراد از آن می تواند معنای حقیقی آن باشد که در این صورت جمله «أُولَئِكَ الْأَغْلَالُ فِي أَعْنَاقِهِمْ» بیانگر کیفر و مجازات منکران ربوبیت خدا و منکران قیامت است و نیز می تواند مراد از آن معنای مجازی (بندها و زنجیرهای جهل و نادانی، خرافات، سنتهای غلط و ...) باشد که بر این مبنا جمله «أُولَئِكَ ...» بیانگر ریشه و علت اعتقاد نداشتن به معاد و ربوبیت خداست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 78 - 1

1 - فراموشی و بی توجهی به مبدأ پیدایش انسان، عامل دور شمردن برپایی قیامت و حیات مجدد انسان ها

و ضرب لنا مثلاً ونسی خلقه

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که عبارت «ونسی خلقه» حال برای فاعلِ «ضرب» است؛ یعنی، در حالی که آفرینش خود را فراموش کرد، مثلی در رد عقیده به قیامت برای ما آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 72 - 6

ص: 426

6 - کفر به خدا و انکار رستاخیز - در عین شناخت آیات الهی - برخاسته از تکبر و غرور است .

ألم یأتکم رسل منکم یتلون علیکم ءآیت ربکم . . . فبئس مثوی المتکبرین

توصیف شدن کافران و منکران قیامت به متکبر، می تواند بیانگر برداشت یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 32 - 9

9 - انکار قیامت و اظهار ناپاوری به آن ، به رغم پیام های مکرر وحی ، معلول استکبار و جرم پیشگی است . *

فاستکبرتم و کنتم قومًا مجرمین . . . قلتم ما ندری ما الساعه

برداشت بالا با توجه به ارتباط این آیه با آیه قبل و این نکته است که «قلتُم ما ندری. . .» به عنوان نمودی از استکبار و جرم پیشگی کافران یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 12 - 2

2 - باطل گرایی و سرگرم شدن به پوچی ها ، عامل اصلی تکذیب وحی و قیامت

الذین هم فی خوض یلعبون

از این که «الذین هم. . .» به عنوان تنها وصف «المکذبین» آمده است؛ نقش اصلی آن در تکذیب حق استفاده می شود.

648- عوامل حسرت در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 167 - 7,9,11,12

7 - قیامت صحنه حسرت و اندوه مشرکان پیرو ، از شرک و پیروی از سران شرک

کذلک یربهم الله أعمالهم حسرت علیهم

9 - اعمال ناشایست آدمی در دنیا ، مایه حسرت و اندوه او در قیامت خواهد شد .

کذلک یربهم الله أعمالهم حسرت علیهم

11 - اعمال ناروای آدمیان در قیامت ، به صورت حسرتی مجسم در پیش روی آنان قرار خواهد گرفت .

كذلك يريهم الله أعمالهم حسرت عليهم

برداشت فوق بر این اساس است که: «یری» از رؤیت قلبی باشد. در این صورت «حسرات» مفعول سوم برای «یری» خواهد بود و معنای جمله چنین می شود: خداوند اعمال مشرکان را به صورت حسرت‌هایی، بر آنان جلوه گر خواهد ساخت.

12 - شرکوری ، محبت به سران شرک و پیروی از آنان ، عمل های حسرت آفرین و اندوهبار در سرای آخرت برای مشرکان پیرو

كذلك يريهم الله أعمالهم حسرت عليهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - زلزله - 99 - 7 - 6

ص: 427

6 - « عن أبي جعفر (ع) في قوله « فمن يعمل مثقال ذره خيراً يره » يقول إن كان من أهل النار و كان قد عمل في الدنيا مثقال ذره خيراً يره يوم القيامة حسرة انه كان عمله لغير الله » ;

از امام باقر(ع)، درباره سخن خداوند «فمن يعمل مثقال ذره خيراً يره» روایت شده که خداوند [می فرماید]: اگر [بنده ای] از اهل آتش بوده و در دنیا به اندازه وزن یک ذره، کار خوب انجام داده باشد، در قیامت آن را می بیند تا حسرت بخورد که چرا این عمل را برای غیر خدا انجام داده بود».

649- عوامل خنده رویی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 39 - 3،4

3 - پاکي ، تذکر پذیری ، هدایت جویی و خداترسی ، چهره انسان را در قیامت خندان و شادمان خواهد ساخت .

لعلّه یزگی . او یذکر ... جاءک یسعی . و هو یخشی ... ضاحکه مستبشره

4 - ایمان و دوری از گناه ، مایه بشاش و خندان بودن چهره مؤمنان در قیامت

وجوه ... ضاحکه مستبشره

به قرینه آخرین آیه این سوره (أولئک هم الکفره الفجره)، مراد از «وجوه» در این آیات، چهره های کسانی است که کافر نبوده و از فسق و فجور پاک و منزّه اند.

650- عوامل دشمنی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 6 - 5،2

2- پیوند های باطل و شرک آلود دنیوی ، مایه عناد و ستیز در صحنه قیامت *

یدعوا من دون الله .. و إذا حشر الناس كانوا لهم أعداء

موجوداتی را که انسان در دنیا به غلط تکریم نموده و با آنان پیوند عبودیت و پرستش برقرار کرده؛ در قیامت این پیوند به خصومت منتهی خواهد شد.

5- توجه به تبدیل پیوند های شرک آلود به روابط خصمانه در آخرت ، مایه پرهیز انسان از شرک

و إذا حشر الناس كانوا لهم أعداء

آیه شریفه، با تذکر دادن به عداوت اخروی معبودهای دروغین با عبادت گران خویش، درصدد دور نمودن انسان ها از شرک و روی آوری به غیر خدا است.

ص: 428

651- عوامل ذکر قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 7 - 6

6 - آفرینش انسان و انواع گیاهان از بستر خاک مرده و بی جان ، یادآور رستاخیز و دلیلی گویا بر قطعی بودن برپایی آن .

برداشت فوق، مبتنی بر این نکته است که «الساعة» به برپایی قیامت و «ذلک» در آیه قبل به خلقت انسان و ایجاد انواع گیاهان: إن کنتم فی ریب من البعث فإنا خلقناکم من تراب. .. فإذا أنزلنا علیها الماء اهتزت وربت» اشاره داشته باشد.

652- عوامل رفع اضطراب در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 23 - 5,6,7

5 - با صدور امر خداوند درباره شفاعت ، قلب های مضطرب و در هراس ، از هراس خالی می شود .

حَتَّىٰ إِذَا فُزِّعَ عَن قُلُوبِهِمْ قَالُوا مَاذَا قَالَ رَبِّكُمْ

«فزع عن» به معنای زوال فزع و هراس است (مفردات راغب).

6 - شفاعت کنندگان قبل از دریافت امر خدا ، در حال هراس و اضطراب خواهند بود .

حَتَّىٰ إِذَا فُزِّعَ عَن قُلُوبِهِمْ قَالُوا مَاذَا قَالَ رَبِّكُمْ

بنابراین که مرجع ضمیر «قلوبهم» شفاعت کنندگان باشد - که از جمله آنان ملائکه اند - برداشت یاد شده به دست می آید.

7 - با صدور فرمان خداوند درباره شفاعت ، اضطراب شفاعت کنندگان برطرف می شود .

حَتَّىٰ إِذَا فُزِّعَ عَن قُلُوبِهِمْ قَالُوا مَاذَا قَالَ رَبِّكُمْ

653- عوامل روسیاهی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 40 - 2

2 - احساس بی نیازی از تعالیم دین ، مایه روسیاهی در قیامت

أَمَّا مِنْ اسْتِغْنَى . فَأَنْتَ لَهُ تَصَدَّى ... وَوَجْهَ يَوْمئِذٍ عَلَيْهَا غَبْرَةٌ

ارائه دو ترسیم از حاضران صحنه قیامت در ذیل سوره، ممکن است اشاره به تقسیمی باشد که در آغاز سوره انجام گرفته بود که در یک طرف ابن ام مکتوم و در طرف دیگر اشراف قرار داشتند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 41 - 2

2- روسیاهی در قیامت ، فرجام بی نیاز دیدن خود از پند و اندرز قرآن

أَمَّا مِنْ اسْتِغْنَى . . . كَلَّا إِنَّهَا تَذْكِرَةٌ ... تَرْهَقْهَا قَتْرَةٌ

ص: 429

ارتباط این آیه با آیات آغاز سوره، گویای برداشت یاد شده است.

654- عوامل زلزله قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - زلزله - 99 - 3 - 2

2- عوامل زلزله شدید زمین در آستانه قیامت، ناشناخته برای انسان‌ها و زمینه پرسش تحیرآمیز آنان از اهداف و علل آن

و قال الإنسن ما لها

«ما» برای استفهام از انگیزه و اهداف است.

655- عوامل سبکی میزان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 9 - 6

6- عن امیرالمؤمنین(ع): ... و أما قوله: «... و من خفت موازینہ» فإنما یعنی الحساب ... و السيئات خفه میزان ...

از امیرالمؤمنین(ع) روایت شده است: مراد از آیه «و من خفت موازینہ»، حسابرسی (در قیامت) است. .. و گناهان، موجب سبکی میزان هستند ...

656- عوامل سختی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 26 - 6

6- کفر، عامل سختی و تنگنایی در جهان آخرت

كان يومًا على الكفرین عسیرًا

657- عوامل سرور در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 55 - 3

3- بهشت و نعمت ها و خوشی های آن ، نتیجه و پاداش کردار انسان ها در دنیا است .

و لا تجزون إلا ما كنتم تعملون . إن أصحاب الجنة اليوم في شغل فكهون

از ارتباط میان این آیه - که سخن از بهشت و نعمت های آن است - و آیه پیش - که درباره پاداش مطابق رفتار و کردار بود -

ص: 430

برداشت یاد شده به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 39 - 3

3 - پاکی ، تذکر پذیری ، هدایت جویی و خداترسی ، چهره انسان را در قیامت خندان و شادمان خواهد ساخت .

لعلّه یزّکی . أو یدّکر ... جاءک یسعی . و هو یخشی ... ضاحکه مستبشره

658- عوامل سنگینی میزان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 8 - 8

8 - عن امیرالمؤمنین (ع) . . . و اما قوله: «فمن ثقلت موازینہ...» فإنما یعنی الحساب ... و الحسنات ثقل المیزان

از امیرالمؤمنین (ع) روایت شده است: . . . مراد از آیه «فمن ثقلت موازینہ»، حسابرسی (در قیامت) است ... و حسنات، موجب سنگینی میزان است

659- عوامل شک در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 36 - 3

3- غفلت از معاد و تردید در آن ، معلول دل بستگی شدید به دنیا است .

أنا أكثر منک مالا... قال ما أظنّ أن تبید هذه أبداً . و ما أظنّ الساعه قائمه

660- عوامل غفلت از قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 33 - 19, 16

16 - زندگی دنیا ، فریبنده و مایه غفلت انسان از خدا و قیامت است .

اتّقوا ربّکم و احشوا یوماً . . . فلا تغرّبکم الحیوه الدنیا

19 - رحمانیت خدا، مورد سوء استفاده اغواکنندگان، در غافل ساختن انسان از قیامت و کیفر اعمال است.

و لا یغترنکم باللّٰه الغرور

«باء» در «بالله» سببی است و مراد از آن، این است که شیطان و یا هر موجود فریبنده ای، به وسیله ذکر خدا و برخی از اوصاف او، همانند رحمانیت و یا غفاریت، چه بسا انسان را مغرور کند.

ص: 431

661- عوامل غفلت در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 37 - 1

1 - گرفتاری های هر کس در قیامت ، جایی برای رسیدگی او به دیگران باقی نگذاشته ، او را به خود مشغول خواهد ساخت .

لکلّ امریء منہم یومئذ شأن یغنیہ

به هر امری از امور «شأن» گفته می شود (قاموس)؛ جز این که سیاق آیه شریفه دلالت بر عظمت شأن مورد نظر دارد. فعل «اغنی» - چه با حرف «عن» و چه بدون آن باشد - به معنای «کفی» است (مفردات راغب). کفایت کردن شأن و کار، به معنای پر شدن فرصت ها است؛ به گونه ای که برای کار دیگر امان ندهد. اکتفا به بیان وضعیت مردان با کلمه «امرئ»، به جهت وضوح هم سرنوشت بودن زنان با آنان است.

662- عوامل فراموشی قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 51 - 9

9 - فریفته شدن به زندگانی دنیا و سرگرم شدن به آن ، عامل فراموشی روز قیامت و آتش دوزخ است .

و غرتهم الحیوہ الدنیا فالیوم ننسیہم کما نسوا لقاء یومہم ہذا

«کما نسوا ..» می رساند که از علل بی اعتنایی خداوند به دوزخیان این است که آنان روز قیامت را فراموش کردند و چون جمله «الیوم ننسیہم ...» به وسیله فاء بر «غرتهم الحیوہ الدنیا» تفریع شده، معلوم می شود که از ریشه های فراموشی قیامت، فریفته شدن به زندگانی دنیاست.

663- عوامل کفر به قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامہ - 75 - 20 - 1

1 - علاقه و دل بستگی به دنیا ، از علت های کفر به قیامت و پرسش های انکار آمیز کافران درباره معاد

بل یرید الإنسن لیفجر أمامہ . یسئل ایتان یوم القیمہ ... کلاً بل تحبون العاجلہ

برداشت یاد شده، بر این اساس استوار است که آیه شریفه مرتبط با آیه 5 و 6 همین سوره (بل یرید الإنسان لیفجر أمامہ . یسئل ایتان یوم

القيامة) باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

ص: 432

6- پوچ انگاری خلقت انسان و بی هدف دانستن زندگی او، تأثیرگذار در انکار کردن معاد و ایمان نیاوردن به روز قیامت

أیحسب الإنسان أن یتَرَکَ سُدًى

آیه شریفه در سلسله آیات مربوط به تکذیب معاد از سوی کافران قرار دارد. از این رو می تواند درصدد بیان علل تکذیب روز قیامت باشد؛ هم چنان که می تواند بیانگر نشانه های تحقّق چنین روزی باشد.

664- عوامل کوری در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 124 - 10

10 - زندگانی دشوار، اثر طبیعی روی گردانی از یاد خدا و نابینایی در قیامت، مجازات و کیفر الهی آن است.

فإنّ له معیسه ضنکاً و نحشره یوم القیمه أعمی

تفاوت در تعبیر «فإنّ له..» و «نحشره...» - که دومی به خداوند نسبت داده شده است و اولی بر نفس عمل متفرع گردیده- ممکن است به مطلب یاد شده اشاره داشته باشد.

665- عوامل مصونیت از احوال قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 9 - 5, 4, 3

3 - رحمت الهی، مایه نجات انسان از بدی ها و ناراحتی های روز قیامت

و من تق السیئات یومئذ فقد رحمته

4 - نجات مؤمنان و صالحان از بدی ها و ناراحتی های روز قیامت، برخاسته از رحمت و لطف الهی است؛ نه از استحقاق آنان.

و من تق السیئات یومئذ فقد رحمته

یادآوری و تصریح فرشتگان به این که حفظ مؤمنان از ناراحتی های قیامت نشانگر این است که آنان مورد رحمت و لطف الهی قرار گرفته اند؛ می تواند حکایت از حقیقت یاد شده داشته باشد.

5 - رهایی از ناراحتی های روز قیامت و بهره مندی از رحمت خداوند، نشانه رستگاری و کامیابی است.

و من تق السيئات يومئذ فقد رحمته وذلك هو الفوز العظيم

666- عوامل مؤثر در درجات قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 132 - 6

ص: 433

6- لزوم مراقبت بر اعمال و توجه به نقش تعیین کننده آن در تعیین درجات و درکات آخرت

و لكل درجات مما عملوا و ما ربك بغفل عما يعملون

667- عوامل مؤثر در درکات قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- انعام - 6 - 132 - 6

6- لزوم مراقبت بر اعمال و توجه به نقش تعیین کننده آن در تعیین درجات و درکات آخرت

و لكل درجات مما عملوا و ما ربك بغفل عما يعملون

668- عوامل نجات در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 9 - 7

7- رعایت تقوای الهی ، مایه نجات انسان در روز حشر

و اتقوا الله الذی إليه تحشرون

669- عوامل نگرانی مکذبان قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 50 - 21

21- وجود قیامت ، دغدغه جدی انسان ، حتی برای آنان که ظاهراً منکر آن هستند .

و ما أظنّ الساعة قائمه و لئن رجعت إلى ربّی

670- عهدشکنان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 21 - 10

10- شکستن پیمان ها و پایبند نبودن به عهدها ، در پی دارنده حساب سخت و ناگوار قیامت است .

الذين يوفون بعهد الله ولا يتقضون الميثاق .. و يخافون سوء الحساب

ص: 434

671- عیسی (ع) در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 159 - 6

6 - گواهی حضرت عیسی (ع) بر اهل کتاب در روز قیامت

و یوم القیمه یكون علیهم شهیداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 110 - 4

4 - خداوند، در روز قیامت و در مجمع پیامبران، نعمت های ارزانی شده به عیسی و مادرش مریم رابه وی یادآوری خواهد کرد.

یوم یجمع الله الرسل فیقول .. اذ قال الله یعیسی ابن مریم اذکر نعمتی علیک وعل

کلمه «اذ» در «اذ قال الله» بدل اشتمال برای کلمه «یوم ..» می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 116 - 1,9

1 - خداوند در قیامت و در حضور پیامبران از مسیح (ع) خواهد پرسید که آیا وی مردمان را به پرستش خویش و مادرش مریم فراخوانده است؟

و اذ قال الله یعیسی ابن مریم ءانت قلت للناس اتخذونی و امی الهین

با توجه به آیات بعد همانند «قال الله هذا یوم ..» آیه 119 و توجه به این حقیقت که در زمان حضور مسیح (ع) در میان امت خویش کسی معتقد به الوهیت وی و مریم (ع) نبوده است، معلوم می شود این پرسش و پاسخ در قیامت اتفاق خواهد افتاد. گفتنی است که تعبیر از آینده با فعل ماضی (قال) برای رساندن تحقق قطعی آن صحنه است.

9 - عیسی (ع) در قیامت منکر ادعای گزاف الوهیت برای خود و مادرش مریم

ما یكون لی ان اقول ما لیس لی بحق

672- غافلان از قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10- غفلت از رستاخیز و تصوّر عدم برپایی قیامت ، آفت فراگیر مشرکان است .

بل زعمتم أنّ نجعل لكم موعداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 8 - 11

11 - سرپیچی کنندگان از پیام وحی و روی گردانان از یاد قیامت ، ظالم و ستمگرند .

و كذلك أوحينا .. و تنذر يوم الجمع ... و الظلمون ما لهم من ولیّ و لانصیر

ص: 435

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 66 - 4

4 - ستم پیشگان و دین ستیزان ، غفلت زدگان از یاد قیامت اند .

فویل للذین ظلموا . . . هل ينظرون إلا الساعة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 23 - 2

2 - کافران ، بی اعتنا به مرگ ، قبر و قیامت خود و بی توجه به نشانه های خدا در خلقت خویش

کالا

«کالا» می تواند برای ردع و باز داشتن از توهمی باشد که آیات پیشین، زمینه ساز پیدایش آن بود و آن این که با وجود زمینه های توجه به خداوند در آفرینش انسان از نطفه تا زمان مرگ و دفن او، ممکن نیست کسی در کفر بماند. «کالا» دلالت دارد که نباید چنین پنداشت، زیرا افرادی با وجود تمام این نشانه ها، بر کفر خود اصرار ورزیدند.

673- غرش در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 33 - 1

1 - وقوع قیامت با غرش هایی کر کننده و ناشی از اصطکاک موجودات ، همراه است .

فإذا جاءت الصاخة

هر صدایی که از برخورد صخره با صخره ای دیگر یا مانند آن پدید آید صَخَّ و صَخَّخ نامیده می شود و «صاخّه» غرشی است که گوش را بکوبد و بر اثر شدت صدا آن را کر سازد(لسان العرب).

674- غضب مکذبان قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ماعون - 107 - 2 - 5

5 - توجه به سقوط اخلاقی منکران معاد ، تا حد خشونت با یتیمان ، مایه پرهیز از تکذیب آخرت است .

فذلك الذى يدعّ اليتيم

ص: 436

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 1 - 1

1- انسان ها از حسابرسی قیامت - در عین نزدیک بودن آن - در غفلت شدید به سر می برند .

اقترب للناس حسابهم و هم فی غفله معرضون

کلمه «فی» در «فی غفله» برای ظرفیت مجازی است و دلالت بر شدتِ وصف می کند؛ یعنی، غفلت مردم از حسابرسی قیامت بسیار شدید است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 64 - 6

6 - خوشگذرانان غفلت زده و بی خبر از روز جزا ، هم سنگ ددان و وحوش بیابان در بینش الهی

إذا هم یجئرون

چنان که گفته شد «جوار» به زوزه سگ، رویاه و گرگ گفته می شود. تعبیر زوزه برای فریاد استغاثه کافران، بیانگر مطلب فوق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 30 - 3

3 - غفلت شدید کافران و مشرکان ، از مرگ و حیات پس از آن (قیامت)

إِنك مِيتٌ وَإِنهَم مِيتُونَ

ضمیر «إِنهَم» به مشرکان و کافران باز می گردد. طرح مسأله رحلت آنان - که با تأکید همراه است (إِنك و إِنهَم)- و غیر قابل انکار بودن این حقیقت، می تواند گویای غفلت شدید مشرکان و کافران از مسأله مرگ باشد؛ گو این که آنان منکر حقیقت یاد شده اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 47 - 6

6 - انسان ها ، در معرض غفلت نسبت به روز قیامت

من قبل أن يأتي يوم لا مردّ له من الله

تأکید خداوند، درباره حقیقت روز قیامت، می تواند از آن جهت باشد که بسیاری از مردم نسبت به این امر مهم غافل اند.

676- غفلت از نوزادان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 2 - 11

11- اضطراب مردم در عرصه قیامت، به درجه ای است که هر زن شیر دهنده، از شیر دادن غافل خواهد شد و هر زن بارداری از

ص: 437

شدت ترس ، سقط جنین خواهد کرد .

یوم ترونها. .. و تضع کلّ ذات حمل حملها

677- غفلت مکذبان قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 11 - 1

1 - منکران روز جزا ، فرومانده در گرداب جهالت و گرفتار غفلت و بی خبری

الذین هم فی غمره ساهون

«غمره» به معنای فرورفتن در جهل و نادانی و «ساهی» به معنای غافل و بی خبر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 12 - 1

1 - تکذیب کنندگان قیامت ، عناصری فرورفته در باطل و سرگرم هوسرانی

للمکذّبین . الذین هم فی خوض یلعبون

«خوض» به معنای وارد شدن در کارهای بیهوده و باطل و «لعب» (مصدر «یلعبون») به معنای سرگرمی و هوسرانی است.

678- فاسدان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 87 - 9

9- آخرت ، زمان بازگردانده شدن ستم گران و کافران و افراد ناصالح به پیش گاه خداوند و حساب رسی کردار آنها است .

ثم یردّ الی ربّه فیعدّبه

679- فاسقان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 109 - 8

8- گمراهی و سرگردانی فاسقان در قیامت *

والله لا يهدى القوم الفسقين. يوم يجمع الله الرسل

برداشت فوق بر این اساس است که «یوم» ظرف برای «لا یهدی . . .» در آیه قبل باشد.

ص: 438

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 14 - 4

4 - مردم در قیامت ، به دو گروه شاخص « ابرار » و « فجّار » تقسیم خواهند شد .

إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ . وَإِنَّ الْفَجَّارَ لَفِي جَحِيمٍ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 19 - 4

4 - فاسقان در قیامت ، محروم از یاری دیگران برای رهایی از آتش دوزخ

وإِنَّ الْفَجَّارَ لَفِي جَحِيمٍ . . . يَوْمَ لَا تَمْلِكُ نَفْسٌ لِنَفْسٍ شَيْئًا

680- فاسقان و تکذیب قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 20 - 10

10 - فاسقان ، قیامت و نظام کیفری خدا را تکذیب می کردند .

وَأَمَّا الَّذِينَ فَسَقُوا . . . ذُوقُوا عَذَابَ النَّارِ الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ تُكَذِّبُونَ

681- فاصله مرگ با قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 16 - 3

3 - وجود فاصله میان مرگ تا رستاخیز انسان

ثُمَّ إِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ تَبْعَثُونَ

به کارگیری «ثُمَّ» در آیه فوق - که برای تراخی و فاصله زمانی است - بیانگر این برداشت می باشد.

682- فاصله مرگ تا قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- فاصله مرگ تا روز قیامت ، فاصله ای اندک و ناچیز در دیدگاه حاضران صحنه قیامت

یتخفتون بینهم إن لبثتم إلاّ عسراً

ص: 439

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 22 - 6

6 - وجود فاصله ، بین مرگ انسان ها و برپایی قیامت

فأقبره . ثم إذا شاء أنشره

حرف «ثم»، بیانگر برداشت یاد شده است.

683- فاقدان نور در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 13 - 9، 7، 5

5 - منافقان ، فاقد نور و روشنایی در ظلمت قیامت

یوم یقول المنفقون . . . انظرونا نقتبس من نورکم

7 - زنان منافق چونان مردان نفاق پیشه ، فاقد نور و روشنایی در ظلمت قیامت

یوم . . . و المنفقت . . . انظرونا نقتبس من نورکم

9 - کسب کردن نور از دیگران در قیامت ، در صورتی که انسان نور نداشته باشد ، ممکن نیست .

یوم یقول المنفقون . . . قیل ارجعوا وراءکم فالتمسوا نورًا

684- فدیة در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 48 - 12، 7

7 - در روز قیامت از هیچ کس عدل و عوضی - که خویشان را با آن باز خرد - گرفته نخواهد شد .

و لایؤخذ منها عدل

کلمه «عَدْلٌ» به معنای: فدیة و عوض است که شخص برای آزادی خود یا دیگری می پردازد، تا از اسارت و مانند آن آزاد شود.

12 - گناه کردن به خیال پذیرش شفاعت و یا پذیرفته شدن عوض و بدل برای رهایی از عذاب قیامت ، از پندار های باطل بنی اسرائیل

واتقوا يوماً... ولا يقبل منها شفعه ولا يؤخذ منها عدل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 123 - 5,9

5- در روز قیامت، از هیچ کس فدیة و عوضی که خویشان را با آن باز خرد، پذیرفته نمی شود.

و لا يقبل منها عدل

«عدل» به معنای فدیة و عوضی است که شخص برای آزادی خود یا دیگری می پردازد تا از اسارت و مانند آن آزاد شود.

ص: 440

9- توهم سودبخشی شفاعت از گنهکاران و یا پذیرفته شدن عوض و بدل برای رهایی از عذاب قیامت ، از پندار های بنی اسرائیل است .

بینی اسرائیل . . . و لایقبل منها عدل و لاتتفعها شفعه

فعل «اتقوا» به قرینه آیات پیشین، خطاب به بنی اسرائیل است. این خطاب خود قرینه وجود چنین افکاری در بین آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 91 - 1,2

1- کسی که در حال کفر بمیرد ، اگر به اندازه تمامی زمین برای رهایی خود طلا فدیة دهد ، پذیرفته نخواهد شد .

انّ الذین کفروا . . . و لو افتدی به

2- هیچ فدیة ای در قیامت برای رهایی کافران از عذاب ، پذیرفته نخواهد شد .

انّ الذین کفروا . . . و لو افتدی به

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- رعد - 13 - 18 - 7,12

7- مشرکان و کافران ، در روز قیامت حاضرند در صورت دارا بودن حتی دو برابر ثروت زمین ، آن را برای رهایی از عذاب فدیة دهند .

والذین لم یستجیبوا له لو أن لهم ما فی الأرض جمیعاً و مثله معه لافتدوا به

«إفتداء» (مصدر افتدوا) به معنای بخشیدن چیزی است برای رها شدن و خلاصی یافتن از اسارت.

12- در قیامت هیچ گونه فدیة ای از مستحقان عذاب پذیرفته نمی شود .

لو أن لهم ما فی الأرض . . . لافتدوا به أولئک لهم سوء الحساب و مأویهم جهنم و بس

بیان فرجام روی گردانان از دعوت خدا (أولئک لهم . . .) پس از جمله «لو أن لهم . . . لافتدوا به» می رساند که آن فدیة بر فرض وجودش از آنان پذیرفته نخواهد شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16- زمر - 39 - 47 - 1,4

1- ستمگران در قیامت ، برای رهایی خود از عذاب سخت الهی ، حاضراند دو چندان ثروت ها و دارایی های زمین را فدا کنند .

و لو أنّ للذين ظلموا ما فى الأرض جميعاً و مثله معه لأفتدوا به من سوء العذاب يوم

4- ناچيز و بى ارزش بودن ثروت ها و خوشى هاى دنيا ، در مقابل رهايى از عذاب قيامت

و لو أنّ للذين ظلموا ما فى الأرض . . . لأفتدوا به من سوء العذاب يوم القيامة

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

18 - حديد - 57 - 15 - 2

2- در قيامت ، از منافقان و كافران فديه پذيرفته نمى شود .

فاليوم لا يؤخذ منكم فديه و لا من الذين كفروا

ص: 441

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 11 - 43

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 12 - 1, 2

1 - مجرمان در قیامت ، برای رهایی خود از عذاب الهی ، آماده فدا کردن همسران خویش اند .

و صحبته

2 - مجرمان در عرصه محشر ، برای نجات خود از عذاب الهی ، آماده فدا کردن برادران خویش اند .

و أخیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 13 - 1

1 - مجرمان در قیامت ، برای نجات خود از عذاب الهی ، آماده فدا کردن بستگان نزدیک خویش اند .

وفصیلته الّتی تویه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 14 - 1, 2

1 - مجرمان در قیامت ، برای نجات خود از عذاب الهی ، آماده فدا کردن همه انسان های کره زمین اند .

و من فی الأرض جمیعاً

2 - مجرمان در قیامت ، برای نجات خود از عذاب الهی ، آماده فدا کردن همه محبوب ها و خلائق زمینی اند (انس ، جن و . . .) .

و من فی الأرض جمیعاً ثمّ ینجیه

«مَنْ» برای مطلق موجودات شعورمند وضع شده است و برداشت یاد شده، مبتنی بر همین وضع اصلی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 15 - 1

1 - نجات مجرمان با پرداخت فدیة از عذاب الهی در قیامت - هر چند بسیار و نامحدود - آرزویی واهی و ناممکن است .

یودّ المجرم لو یفتدی من عذاب یومئذ ببنيه . . . کلاً

685- فرار از برادر در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 34 - 1

1 - قیامت ، روز فرار هر انسانی از برادر خویش است .

یوم یفرّ المرء من أخیه

ص: 442

686- فرار از پدر در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 35 - 1

1 - قیامت ، صحنه گریزان بودن انسان ؛ حتی از پدر و مادر خویش

و أمّه و أبیه

687- فرار از پسر در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 36 - 2

2 - پدران در قیامت ، با فرار از پسران خویش ، خود را از آنها دور ساخته ، آنان را تنها خواهند گذاشت .

و بنیه

688- فرار از مادر در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 35 - 1

1 - قیامت ، صحنه گریزان بودن انسان ؛ حتی از پدر و مادر خویش

و أمّه و أبیه

689- فرار از همسر در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 36 - 1

1 - شوهران ، پیوند الفت و همراهی با همسران خویش را در قیامت نادیده گرفته و از آنان متواری خواهند شد .

یوم یفرّ المرء من . . . و صحبته

«صاحبه» همسری است که با شوهر خویش ملازمت و معاشرت داشته باشد. این تعبیر حاکی از شدت حوادث قیامت است؛ به گونه ای

که انسان، حتی همسری را که در دنیا با او سازگار و همراه بود، نیز رها خواهد کرد.

ص: 443

690- فرار پدر در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 36 - 2

2 - پدران در قیامت ، با فرار از پسران خویش ، خود را از آنها دور ساخته ، آنان را تنها خواهند گذاشت .

و بنیه

691- فرار در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 36 - 1, 2

1 - سختی های محشر و ناتوانی مجرمان جن و انس ، در گریز از صحنه آخرت ، نعمتی الهی در خدمت اجرای عدالت

یرسل علیکما شواظ من نار و نحاس . . . فبأیّء الآء ربکما تکذبان

از اطلاق «ءالآء» بر مفاد آیه قبل ، مطلب یاد شده قابل برداشت است.

2 - ربوبیت الهی در حق خلق ، مستلزم مسدود ساختن راه هرگونه فرار از کیفر کردارشان در قیامت

یرسل علیکما شواظ من نار و نحاس . . . فبأیّء الآء ربکما تکذبان

از به کار رفتن وصف «ربکما» و ارتباط آن با مفاد آیه قبل - که بیانگر ناتوانی فرار از صحنه قیامت بود - مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 11 - 1

1 - در عرصه قیامت ، هیچ راه فرار از نگرانی ها و سختی ها ، برای کافران وجود ندارد .

يقول الإنسن یومئذ أین المفرّ . کلاً

692- فرار شوهر در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 36 - 1

1 - شوهران ، پیوند الفت و همراهی با همسران خویش را در قیامت نادیده گرفته و از آنان متواری خواهند شد .

یوم یفتر المرء من .. و صحبته

«صاحبه» همسری است که با شوهر خویش ملازمت و معاشرت داشته باشد. این تعبیر حاکی از شدت حوادث قیامت است؛ به گونه ای که انسان، حتی همسری را که در دنیا با او سازگار و همراه بود، نیزرها خواهد کرد.

ص: 444

693- فرار فرزند در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 35 - 1

1 - قیامت ، صحنه گریزان بودن انسان ؛ حتی از پدر و مادر خویش

و أمّه و أبیه

694- فراموشی قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 51 - 12

12 - انکار قیامت و به فراموشی سپردن آن ، کفرپیشگی است .

إن الله حرمهما علی الکفرین . . . فالیوم ننسیهم کما نسوا لقاء یومهم هذا

695- فراموشی نوزادان در زلزله قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 2 - 3

3- با مشاهده ترس و دهشت ناشی از زلزله زمین در آستانه برپایی قیامت ، تمامی مادران ، کودکان شیرخوارشان را بی اختیار در دامن خود رها ساخته و از یاد خواهند برد .

تذهل کلّ مرضعه عمّا أرضعت

«ذهل» (مصدر «تذهل») به فراموشی ای گفته می شود که از شدت دهشت بر انسان عارض شود. «مرضعه» نیز به زنی گفته می شود که در حال شیر دادن باشد؛ یعنی، هر زن شیر دهنده، به هنگام دیدن آن زلزله، از آن کسی که به او شیر می دهد غافل خواهد شد.

696- فرزندان مشرکان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 105 - 7

7- «عن عبدالله بن سلام مولى رسول الله (صلى الله عليه و آله) انه قال : سألت رسول الله (صلى الله عليه و آله) فقلت : . . . فأولاد

المشركين فى الجنة أم فى النار؟ فقال: . . . انه إذا كان يوم القيامة . . . فى أمر الله عزوجل ناراً . . . ثم يأمر الله تبارك وتعالى أطفال المشركين أن يلقوا أنفسهم فى تلك النار فمن سبق له فى علم الله عزوجل أن يكون سعيداً ألقى نفسه فيها . . . ومن سبق له فى علم الله عزوجل أن يكون شقيماً إمتنع فلم يلق نفسه فى النار . . . وذلك قول الله عزوجل: « فمنهم شقيّ وسعيد » . . . ;

ص: 445

از عبدالله بن سلام نقل شده است که گفت: از رسول خدا (صلی الله علیه و آله) پرسیدم: .. آیا فرزندان مشرکان [که در کودکی مرده اند] بهشتی هستند یا جهنمی؟ فرمود: ... هنگامی که قیامت فرا رسد ... خداوند به آتش فرمان حضور می دهد ... سپس به کودکان مشرکان دستور می دهد تا خود را در آن آتش درافکنند. پس هر کدام از آن کودکان که در علم خدای عزوجل سعادت‌مندیش رقم خورده است خود را در آن آتش می افکنند ... و آنان که در علم خدای عزوجل برایشان شقاوت‌مندی رقم خورده، از پذیرش فرمان خدا امتناع نموده و خود را در آتش نمی اندازند ... و این سخن خداوند عزوجل است که فرمود: فمنهم شقی و سعید «...».

697- فرعون در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 98 - 1

1- فرعون در روز قیامت ، پیشاپیش پیروانش به سوی دوزخ روانه خواهد شد .

يقدم قومه يوم القيمة فأوردهم النار

قدوم (مصدر يقدم) به معنای سبقت گرفتن و در پیشاپیش حرکت کردن است.

698- فرعونیان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 98 - 1

1- فرعون در روز قیامت ، پیشاپیش پیروانش به سوی دوزخ روانه خواهد شد .

يقدم قومه يوم القيمة فأوردهم النار

قدوم (مصدر يقدم) به معنای سبقت گرفتن و در پیشاپیش حرکت کردن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 104 - 8

8- احضار دسته جمعی بنی اسرائیل همراه با فرعونیان در قیامت برای مؤاخذه

جننا بكم لفيماً

بنابر اینکه مراد از «کم» بنی اسرائیل و نیز فرعونیان هلاک شده باشند، این برداشت به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 42 - 3

3 - فرعونیان ، از زمره مطرودان در روز رستاخیزاند .

و یوم القیمه هم من المقبوحین

«قبیح» (مصدر «مقبوحین») به معنای طرد کردن است. بنابراین «مقبوح»؛ یعنی، طرد شده.

ص: 446

699- فرقه های مذهبی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 25 - 1

1 - خداوند ، تنها داوری کننده در قیامت ، در میان مذاهب گوناگون در مسائل مورد اختلاف آنان است .

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ

«فصل» (مصدر فعل «يفصل») به معنای جدا کردن دو چیز از هم است، به گونه ای که میان آنها فاصله بیفتد (مفردات راغب). و مراد از آن داوری و حل اختلاف کردن است. لازم به ذکر است که ضمیر جمع «بینهم» و «کانوا فیہ یختلفون» بر این دلالت می کند که داوری خداوند میان افراد و گروه های متعدد است.

700- فریاد در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 33 - 5

5 - قیامت ، رخدادی بزرگ و صحنه فریاد های گوش خراش مردم

فَإِذَا جَاءتِ الصَّاحَّةُ

«صاحّه»؛ یعنی، فریاد شدیدی که گوش ها را کر کند و به حادثه بزرگ نیز اطلاق می گردد (قاموس). در کشف آمده است که توصیف قیامت به این وصف، به اعتبار فریاد کشیدن حاضران در قیامت است.

701- فشار جهنم بر مکذبان قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 13 - 6

6 - «إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ) سَأَلَ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ «وَإِذَا أُلْقُوا مِنْهَا مَكَانًا ضَيِّقًا مُقَرَّنِينَ» قَالَ: وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ أَتَهُمْ لِيَسْتَكْرَهُونَ فِي النَّارِ كَمَا يَسْتَكْرَهُ الْوَتْدُ فِي الْحَائِطِ .

از رسول خدا(صلی الله علیه و آله) در باره قول خدا «إِذَا أُلْقُوا مِنْهَا مَكَانًا ضَيِّقًا...» سؤال شد؟ فرمود: قسم به کسی که جانم در دست او است آنان با اکراه و فشار در جهنم جای داده می شوند؛ همان گونه که میخ با فشار در دیوار کوبیده می شود.

702- فضایل مؤمنان به قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 447

9- معتقدان به قیامت، به دور از باطل گرایی و ایمن از زیان اخروی

یومئذ یخسر المبطلون

برداشت بالا، با استفاده از مفهوم آیه صورت گرفته است.

703- فعلیت قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- اعراف - 7 - 187 - 5

5- وجود بالفعل قیامت در صحنه هستی *

لا یجلیها لوقتها إلا هو

برداشت فوق با توجه به (یجلیها، یعنی آشکار می سازد) استفاده شده است. کلمه «مرسها» می تواند مؤید این برداشت باشد؛ زیرا «مرسی» به معنای مستقر شدن و یا زمان استقرار است، نه تحقق یافتن.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20- نازعات - 14 - 79 - 3

3- عرصه قیامت، مکانی مشخص و از پیش تعیین شده است.

فإذا هم بالساهره

حرف «ال» در «الساهره»، گویای این است که جایگاه حضور مردم در قیامت، از پیش مشخص شده است.

704- فلسفه اختفای قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 15 - 8

8- آگاه نبودن انسان ها به زمان برپایی قیامت، زمینه ساز مداومت آنان بر کار های خویش و به وجود آمدن استحقاق پاداش و کیفر است

أکاد أخفیها لتجزی کلّ نفس بما تسعی

لام در «لتجزی» - در برداشت فوق - تعلیل برای «أکاد أخفیها» گرفته شده است؛ در این معنا، ترکیب جمله در اصل «لتسعی کلّ نفس فتجزی بما تسعی» خواهد بود و حاصل معنی این که اراده کردم قیامت را مخفی بدارم تا همه به تلاش خود ادامه دهند و نتایج کردار خود را ببینند؛ این سخن ناظر به حالت روانی انسان ها است که اگر زمان مرگ خود و نابودی جهان را بدانند، بسیاری از تلاش های خود را رها خواهند کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 448

7 - مصلحت در پنهان ماندن زمان وقوع قیامت است .

و يقولون متى هذا الوعد .. قل لكم معاد يوم

از این که خداوند به جای پرداختن به جواب سؤال و روشن کردن وقت وقوع قیامت، تأکید می کند که وقوع آن قطعی است و تقدیم و تأخیر ندارد، نکته یاد شده به دست می آید.

705- فلسفه برپایی قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 15 - 7

7 - جزا دیدن یکایک آدمیان ، فلسفه برپایی قیامت

ءآتیه .. لتجزى كل نفس

«لتجزى» یا تعلیل است برای «آتیه» و جمله «أكاد أخفيها» معترضه است و یا تعلیل است برای هر دو موضوع مطرح شده در آیه که آمدن قیامت و وجود زمینه برای مخفی ماندن اخبار آن از سوی خداوند است و یا تنها بیانگر علت «أخفيها» است، برداشت مذکور، مبتنی بر دو احتمال اول است.

706- فلسفه تکذیب قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 5 - 1

1 - انکار و زیر سؤال بردن برپایی قیامت ، بهانه کافران برای انجام هرگونه فسق و فجور

أحسب الإنسان أن نرجع عظامه .. بل يريد الإنسان ليفجر أمامه

«فجور» (مصدر «يفجر») به معنای فسق (صحاح اللغة) و لام در «ليفجر» برای تعلیل است. «أمام» اسم مکان و در این آیه مجازاً در زمان مستقبل - که مفید استمرار است - استعمال شده است. بنابراین مفاد آیه چنین می شود: «بلکه انسان می خواهد تا راه فسق و فجور، برای همیشه به روی او باز باشد و آن را ادامه دهد و همین سبب انکار معاد از جانب او است».

707- فلسفه حشر در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- گذر از موقف های قیامت (حسابرسی ، کیفر ، پاداش و . . .) غرض از گردآوری همگان در صحنه قیامت است .

ذلک یوم مجموع له الناس

ص: 449

برداشت فوق ، مبتنی بر این نکته است که «لام» در «له» برای بیان غایت و غرض باشد. بر این اساس مفاد جمله «ذلک یوم...» چنین می شود: روز قیامت روزی است که خداوند ، همگان را برای گذر از موقفهای آن روز گردآوری می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - زلزله - 99 - 6 - 5

5 - مشاهده کردار و مواجه شدن با پاداش و کیفر آن ، از اهداف حشر انسان ها در قیامت

یصدر الناس أشتاتاً لیروا أعمالهم

حرف «لام» در «لیروا»، بیانگر برداشت یاد شده است. مشاهده اعمال، یا به معنای مشاهده پاداش و کیفر آنها است و یا ناظر به تجسم اعمال و مشهود بودن آن در قیامت است.

708 - فلسفه زلزله قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - زلزله - 99 - 3 - 2

2 - عوامل زلزله شدید زمین در آستانه قیامت ، ناشناخته برای انسان ها و زمینه پرسش تحیرآمیز آنان از اهداف و علل آن

وقال الإنسن ما لها

«ما» برای استفهام از انگیزه و اهداف است.

709 - فلسفه زندگی مکذبان قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 46 - 2

2 - خورد و خوراک و بهره ناچیز از لذت های مادی ، هدف زندگی کافران و منکران قیامت

کلوا و تمتعوا قليلاً

از این که به کافران گفته می شود: بخورید و بهره گیرید، می توان به این حقیقت دست یافت که آنان جز همین کار، هدف دیگری در زندگی ندارند و گرنه به آن فراخوانده می شدند.

710 - فلسفه قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 12 - 14

14 - برخورداری مردم از رحمت خداوند، از فلسفه های برپایی قیامت

ص: 450

کتاب علی نفسه الرحمه لیجمعنکم إلى یوم القیمه لا ریب فیہ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 47 - 2

2- حسابرسی اعمال بندگان بر مبنای قسط و عدل ، از فلسفه های برپایی قیامت

و نضع الموزین القسط لیوم القیمه

برداشت یاد شده بر مبنای این است که لام در «لیوم القیامه» برای تعلیل باشد. بر این اساس پیام آیه چنین می شود: ترازوهای قسط و داد را به خاطر برپایی قیامت، بنا می نهیم.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 4 - 1

1 - فلسفه برپایی قیامت ، پاداش دادن به مؤمنان دارای عمل صالح است .

لتأتینکم .. لیجزی الذین ءامنوا و عملوا الصلحت

«ل» در «لیجزی»، تعلیل برای فعل «تأتی» در آیه قبل است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 5 - 1

1 - فلسفه وقوع قیامت ، کیفر دادن به کسانی است که بر ضد آیات خدا تلاش می کنند .

لتأتینکم .. لیجزی الذین ... و الذین سَعَوْ فی ءایتنا معجزین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 26 - 4

4 - تحقق قیامت ، به منظور جدا شدن و شفاف گردیدن صفوف حق مداران از باطل گرایان است .

قل یجمع بیننا ربنا ثم ینفتح بیننا بالحق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - جزا و کیفر و پاداش ، فلسفه برپا شدن قیامت و رستخیز انسان ها است .

أءنَّا لمدینون

آمدن عبارت «مدینون» (جزا داده شدگان) به جای «مبعوثون» (مبعوث شدگان) و «محبون» (زنده شدگان)، می تواند بیانگر این حقیقت باشد که اساس رستخیز انسان ها، مسأله جزا است؛ نه صرف زنده شدن دوباره انسان ها.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 28 - 1

1 - هدفمند بودن آفرینش جهان ، مقتضی برپایی قیامت به منظور کیفر بندگان و یا پاداش به آنان

ص: 451

و ما خلقنا السماء . . . بطلاً... أم نجعل الذين آمنوا و عملوا الصلحت

یادآوری برابر نبودن سرنوشت مؤمنان با مفسدان، پس از طرح مسأله بی هدف نبودن آفرینش جهان، می رساند که اگر مؤمنان و مفسدان یکسان باشند، لازم می آید که جهان آفرینش بی هدف باشد و چون جهان آفرینش هدفمند است، پس باید سرنوشت این دو گروه یکسان نباشد. و از آن جایی که در دنیا یکسان زندگی می کنند، پس باید جهان دیگری (رستاخیز) باشد که با آنان برخورد متفاوت و متناسب شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 19 - 9

9- برخورداری هر فرد، از نتایج اعمال خویش و برقراری عدالت کامل، از اهداف معاد و برپایی قیامت

و لكلّ درجات ممّا عملوا و لیوفّیهم أعمالهم و هم لا یظلمون

لام در «لیوفّیهم»، بیانگر غایت و هدف است و این که با «واو» آمده است (و لیوفّیهم) نشان می دهد که اهداف چندی برای وجود معاد در کار است که به ذکر یکی از آنها اکتفا شده است و آن نفی ظلم در نظام پاداش و کیفر و برخورداری انسان ها از نتایج اعمال است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 96 - 2

2- برپا ساختن قیامت برای کیفر و پاداش، نمودی از کمال خداوند و مبرّا بودن ساحت او از هر نقص و کاستی

فسبّح باسم ربّک العظیم

تفریع «فسبّح باسم ربّک» بر مطالب پیشین (فأما إن کان من المقربین. ..) حاکی از مطلب یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 20 - 3

3- حساب رسی اعمال، مهم ترین ویژگی قیامت و فلسفه برپایی آن

إنّی ظننت أنّی ملق حسابیه

از این که از میان مجموعه مسائل قیامت، مسأله حساب رسی مورد توجه مؤمنان قرار گرفته است؛ می توان به حقیقت یاد شده پی برد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - حساب رسی و کیفر و پاداش بندگان ، مهم ترین خصوصیت معاد و فلسفه برپایی قیامت

و الذین یصدّقون بیوم الدین

مطلب یاد شده، از تعبیر «یوم الدین» درباره قیامت، به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 17 - 2

ص: 452

2 - متمایز شدن حق از باطل ، فلسفه برپایی قیامت

یوم الفصل

711- فلسفه گواهی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 41 - 10

10 - خداوند در قیامت - با وجود آگاهی بر اعمال - گواهانی را برای نشان دادن اتقان در حسابرسی ، فراخواهد خواند .

كان الله بهم عليماً .. فكيف اذا جئنا ... و جئنا بك على هؤلاء شهيداً

712- قاتل در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 68 - 10

10 - مشرکان ، آدم کشان و زناکاران ، به روز رستاخیز با کیفر اعمالشان روبه رو خواهند شد .

والذين لا يدعون مع الله إلهاً .. و لا يزنون و من يفعل ذلك يلق أثاماً

«ذلک» اشاره است به سه گناهی که در جمله های قبل یاد شده است و «اثام» به معنای جزا و کیفر گناه می باشد (لسان العرب).

713- قاضی قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 113 - 16

16 - خداوند ، داور و حاکم در صحنه قیامت است .

فالله يحكم بينهم يوم القيمة

714- قانونمندی مواقف قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 71 - 5

5- مراحل و موافق قیامت ، دارای برنامه ریزی و اجرای بسیار دقیق

لنحشرنهم ... ثم لنزعنّ ... إن منكم ... حتماً مقضياً

ص: 453

715- قبرا در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 4 - 1

1 - قبرا ها هنگام برپایی قیامت ، زیر و رو شده و هر چه در آن است بیرون ریخته خواهد شد .

و إذا القبور بعثرت

معنای «بعثرت»، این است که خاک قبرا زیر و رو شود و هر آنچه در آن است، پراکنده گردد. از آن جا که فعل «بعثرت» متضمن معنای «بُعِثَ» و «أُثِرَ» است، بعید نیست این فعل مرکب از آن دو فعل باشد. (مفردات راغب)

716- قبول گواهی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 84 - 11

11- شهادت گواهان در قیامت ، خدشه ناپذیر و غیر قابل ردّ است .

و یوم نبعث من کلّ أمة شهیداً ثم لا یؤذن للذین کفروا

717- قدرت خدا در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 35 - 6

6 - ظهور و تجلی اقتدار الهی بر خلق ، در صحنه قیامت

یرسل علیکما .. فلا تتصران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 25 - 3

3 - ظهور قدرت مطلق خداوند در قیامت و سیطره فرشتگان بر صحنه های آن ، دلیل بی نظیر بودن عذاب های او است .

فیومئذ لا یعدّب عذابه أحد

حرف «فاء» در «فیومئذ»، آیه شریفه را بر مطالبی که در آیات پیشین بیان شد (از جمله آیه «و جاء ربک و الملک صفّاً صفّاً») تفریع کرده است.

ص: 454

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 113 - 15,16,17

15 - قیامت ، صحنه داوری میان امتهاست .

فَاللّٰهُ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ

16 - خداوند ، داور و حاکم در صحنه قیامت است .

فَاللّٰهُ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ

17 - خداوند ، در قیامت میان یهود ، نصارا و مشرکان داوری کرده آنان را بسزای گفته ها و اتهام های ناروایشان خواهد رساند .

فَاللّٰهُ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فِيمَا كَانُوا فِيْهِ يَخْتَلِفُوْنَ

مراد از حکومت و داوری خدا در قیامت، مجرد بیان حق نیست؛ زیرا خداوند حقایق را با نازل کردن قرآن بیان داشته و آیه مورد بحث نیز پندار باطل یهود و نصارا را روشن ساخته است. بنابراین، مقصود از «یحکم...» به کیفر رساندن متخلفان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 109 - 7

7 - در دادگاه قیامت ، قضاوت بر اساس علم همه جانبه خداوند است و جایی برای وکیل مدافع نیست .

و كان اللّٰهُ بما يعملون محيطاً .. فمن يجادل اللّٰه عنهم يوم القيمه ام من يكون على

«وکیل» به کسی گفته می شود که کارهای دیگری را بر عهده می گیرد و امور وی را تدبیر می کند و مراد از آن در آیه وکالت در دفاع خواهد بود که از آن به وکیل مدافع تعبیر می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 141 - 11

11 - داوری خداوند در روز قیامت ، میان مؤمنان و منافقان

الذین یتربصون بکم .. فاللّٰهُ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 62 - 8

8 - قضاوت و صدور حکم در قیامت، بر اساس محاسبه و سنجش اعمال آدمیان است.

ثم ردوا... ألا له الحكم وهو أسرع الحسبين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 19 - 9

9 - قیامت، روز داوری میان موحدان و مشرکان

ولو لا كلمة سبقت من ربك لقضى بينهم فيما فيه يختلفون

از اینکه خداوند فرمود: دنیا جای داوری میان اهل شرک و توحید نیست، معلوم می شود محل داوری میان آنان، جهانی دیگر است.

ص: 455

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 28 - 6

6 - قیامت ، عرصه داوری خدا میان انسانها

و یوم نحشرهم جميعاً ثم نقول للذين أشركوا مكانكم أنتم و شركاؤكم فزيلنا بينهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 124 - 5,6

5- خداوند در قیامت ، نسبت به اختلافات و انحرافات یهود ، داوری خواهد کرد .

وإن ربك ليحكم بينهم يوم القيمة فيما كانوا فيه يختلفون

6- قیامت ، روز داوری خداوند در زمینه اختلافات و انحرافات بشر

وإن ربك ليحكم بينهم يوم القيمة فيما كانوا فيه يختلفون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 17 - 4

4- داوری میان مردم در روز بازپسین ، در اختیار خداوند است .

إن الله يفصل بينهم يوم القيمة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 56 - 2,3,6

2- قیامت ، روز داوری میان جبهه کفر و ایمان

يحكم بينهم

3- خدا ، حاکم و داور روز قیامت

الملك يومئذ لله يحكم بينهم

6- ورود اهل ایمان به بهشت پس از پایان داوری خدا میان آنان و کافران

يُحْكَمُ بَيْنَهُمْ فَالَّذِينَ ءَامَنُوا .. فِي جَنَّاتِ النِّعَمِ

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

11 - حج - 22 - 57 - 1

1 - کفر و ایمان ، مبنای داوری خدا میان انسان ها در قیامت

يُحْكَمُ بَيْنَهُمْ فَالَّذِينَ ءَامَنُوا .. وَ الَّذِينَ كَفَرُوا ... عَذَابٌ مُّهِينٌ

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

11 - حج - 22 - 69 - 2,3

2 - خدا ، داور روز قیامت

اللّٰهُ يُحْكَمُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ

ص: 456

3 - داوری خدا در قیامت ، بر اساس علم کامل او به کردار آدمیان است .

اللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا تَعْمَلُونَ . اللّٰهُ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 90 - 13

13 - اعمال آدمی ، تنها معیار ارزش و داوری در قیامت

هل تجزون إلا ما كنتم تعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 23 - 20

20 - نیات و انگیزه های پنهان اعمال ، مدرک و میزان داوری در روز قیامت است .

إلینا مرجعهم فننبتنهم بما عملوا إنّ اللّٰه علیم بذات الصدور

تعبیر «علیم بذات الصدور» در حقیقت، تأکیدی است بر این نکته که آنچه در اندرون سینه ها می گذرد، دارای نقشی اساسی در ارزش گذاری و بررسی اعمال آدمی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 21 - 1

1 - قیامت ، روز جدایی خوبان و بدان و حق مداران و باطل گرایان و داوری میان آنان است .

هذا یوم الفصل

«فصل» به معنای فاصله و جدایی میان دوشیء است و مقصود از آن در آیه شریفه، جدایی میان خوبان و بدان و حق پویان و باطل گرایان و داوری میان آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 69 - 14

14 - داوری خداوند میان بندگان در قیامت ، بر پایه مستندات پرونده اعمال ، گواهی پیامبران و گواهانی چند خواهد بود .

و وضع الكتب و جایء بالنبیین و الشهداء و قضی بینهم بالحقّ و هم لا یظلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 12 - 5

5 - همه داوری ها در قیامت ، از آن خدا است .

فالحکم لله

الف و لام در «الحکم» برای جنس و مفید استغراق و شمول می باشد؛ یعنی، «کلّ حکم لله».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 42 - 8

ص: 457

8- داوری نافذ الهی در قیامت و ناتوانی همه نیروها در قبال آن، نمود عزت و اقتدار یگانه او است.

إنَّ یومَ الفصلِ . . . یومَ لایغنی . . . إنَّه هو العزیز الرحیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 17 - 10، 9، 7

7- داوری حتمی خداوند در قیامت، نسبت به اختلاف های ناروا و تجاوزگرانه بنی اسرائیل

إنَّ ربَّکَ یقضی بینهم یومَ القیمه

9- داوری پروردگار در قیامت میان انسان ها، پایانی بر همه خصومت ها و اختلاف های آنان خواهد بود.

إنَّ ربَّکَ یقضی بینهم یومَ القیمه

10- داوری پروردگار میان انسان ها و فیصله دادن به همه خصومت های آنان، جلوه ای از ربوبیت او است.

إنَّ ربَّکَ یقضی بینهم یومَ القیمه فیما كانوا فیه یختلفون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 9 - 10

10- خداوند، فرمانروا و داور روز قیامت است.

و اتَّقوا الله الذی الیه تحشرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 13 - 1، 2

1- قیامت، روز جداسازی میان خلائق و داوری میان حق و باطل است.

لیوم الفصل

«فصل» به حایل بین دو چیز و نیز به داوری میان حق و باطل گفته می شود (قاموس المحيط). روز قیامت - چنان که مفسران گفته اند - از این رو «یوم الفصل» نامیده شده که در آن روز، میان خلائق جدایی ایجاد شده و حق از باطل تمیز داده خواهد شد و مورد داوری قرار خواهد گرفت.

2 - جداسازی میان خلایق و داوری میان حق و باطل ، از مهم ترین خصیصه روز قیامت

لیوم الفصل

توصیف روز قیامت به «یوم الفصل»، در سلسله آیات مربوط به حوادث قبل و بعد از برپایی قیامت، گویای برداشت یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 14 - 1

1 - شناخت ژرفای حقیقت و عظمت روز قیامت (روز داوری میان اهل حق و باطل) ، بس دشوار و دست نیافتنی برای بشر

و ما أدریک ما یوم الفصل

از تعبیر «و ما أدراک ..» (چه چیز آگاه ساخت تو را...) استفاده می شود: قیامت، حقیقتی بس بزرگ و عمیق است که کسی به درستی و شایستگی از آن آگاه نیست و تنها در پرتو وحی الهی، قابل شناخت است.

ص: 458

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 38 - 1,2

1 - قیامت ، روز جداسازی میان خلاق و داوری میان حق و باطل است .

هذا يوم الفصل

«فصل» به حایل بین دو چیز و نیز به داوری میان حق و باطل گفته می شود (قاموس المحيط). روز قیامت، از این رو «یوم الفصل» نامیده شده که در آن روز، میان خلاق جدایی خواهد افتاد و حق از باطل تمیز داده شده و مورد داوری قرار خواهد گرفت.

2 - جداسازی میان خلاق و داوری میان حق و باطل ، از مهم ترین خصیصه روز قیامت

هذا يوم الفصل

توصیف روز قیامت به «یوم الفصل» در سلسله آیات مربوط به حوادث قبل و بعد از برپایی قیامت، گویای برداشت یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 17 - 1,6

1 - قیامت روز داوری بین مردم و رفع اختلافات آنان

يوم الفصل

«فصل»؛ یعنی، جداسازی دو چیز از یکدیگر به گونه ای که میان آن دو فاصله افتد. اطلاق این کلمه بر روز قیامت، به اعتبار روشن شدن حق از باطل و یا پایان دادن به اختلاف مردم و قضاوت در میان آنان است. (مفردات راغب)

6 - صحنه داوری در قیامت ، تهدیدی گریزناپذیر برای منکران معاد و شبهه افکنان در حقانیت آن

عَمَّ يَتَسَاءَلُونَ .. إِنَّ يَوْمَ الْفَصْلِ كَانَ مِيقَاتًا

719- قطع اسباب در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 166 - 8

8 - در قیامت تمامی سبب ها و وسایل پیوند و دوستی میان سران شرک و پیروانشان از میان خواهد رفت .

و تقطعت بهم الأسباب

برداشت فوق بر این اساس است که: مقصود از «الأسباب» مایه های پیوند میان سران و پیروان باشد.

720- قطع دوستی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 14 - 2

2- قیامت ، روز پایان دوستی ها و پیوند های غیر الهی است .

ص: 459

و یوم تقوم الساعة یومئذ یتفرقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 8 - 16

16 - نابود شدن دوستی ها و پیوند های ظالمان با یکدیگر در قیامت

و الظلمون ما لهم من ولیّ و لانصیر

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که مقصود از «ولیّ» و «نصیر»، دوست و یاور دنیایی ظالمان باشد که در آخرت آن دوستی ها و یاری ها وجود نخواهد داشت.

721- قطع روابط خویشاوندی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 101 - 3

3 - گسستن روابط خویشاوندی میان انسان ها ، در روز رستاخیز

فإذا نفخ فی الصور فلا أنساب بینهم یومئذ

722- قطع روابط در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 166 - 8

8 - در قیامت تمامی سبب ها و وسایل پیوند و دوستی میان سران شرک و پیروانشان از میان خواهد رفت .

و تقطعت بهم الأسباب

برداشت فوق بر این اساس است که: مقصود از «الأسباب» مایه های پیوند میان سران و پیروان باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 52 - 12

12- خداوند ، در قیامت ، بین مشرکان و معبودان شان وادی هلاکت باری را قرار خواهد داد و هرگونه ارتباط میان آنها را ناممکن خواهد ساخت .

و جعلنا بينهم موبقاً

«وبوق» به معنای «هلاک شدن» است و «موبق» اسم مکان به معنای «مکان هلاکت» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 68 - 4

ص: 460

4 نزدیک‌ی‌ها و جدایی‌ها در صحنه قیامت، بر اساسا سنخیت‌های فکری و عملی خواهد بود.

لنحسرنهم والشیطن ثم لنحسرنهم

پیوستن منکران معاد به صف شیاطین در قیامت، به جهت سنخیتی است که در این از نظر فکری و عملی، در بین این دو طائفه به وجود آمده است. ذکر شیاطین در این آیه، برای بیان همین سنخیت و نتیجه‌ای است که از آن در صحنه قیامت بروز می‌کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 75 - 19

19- پوچی و بی‌اثری امکانات دنیایی، موقعیت‌های اجتماعی و گروه‌بندی‌ها، در هنگام نزول عذاب و یا فرارسیدن مرگ و قیامت

فسیعلمون من هو شرّ مکاناً و أضعف جنداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 101 - 5,6

5 - بی‌پناهی و تنهایی شدید انسان‌ها در عرصه قیامت، علی‌رغم حضور در جمع

فلا أنساب بینهم یومئذ و لا یتساءلون

6 - نسب‌ها و تفاخر به نیاکان، امری اعتباری و فاقد کمترین اثر در قیامت

فإذا نفخ فی الصور فلا أنساب بینهم یومئذ

برداشت فوق، بر این اساس است که «فلا أنساب بینهم...» به تقدیر «لأنساب بینهم یتفاخرون بها» باشد؛ یعنی، در آن روز نسبی نیست تا به آن تفاخر کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 88 - 2

2 - قطع رابطه انسان با عوامل مادی تأثیرگذار در دنیا، به روز رستاخیز

یوم لا ینفع مال و لا بنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 14 - 2

2- قیامت ، روز پایان دوستی ها و پیوند های غیر الهی است .

و یوم تقوم الساعه یومئذ یتفرقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 18 - 6

6- روابط فامیلی و عاطفی ، هیچ تأثیری در سرنوشت انسان در روز رستاخیز ندارد .

وإن تدع مثقلة إلى حملها لا يحمل منه شيء ولو كان ذا قربى

ص: 461

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 8 - 16

16 - نابود شدن دوستی ها و پیوند های ظالمان با یکدیگر در قیامت

و الظلمون ما لهم من ولیّ و لانصیر

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که مقصود از «ولیّ» و «نصیر»، دوست و یاور دنیایی ظالمان باشد که در آخرت آن دوستی ها و یاری ها وجود نخواهد داشت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 41 - 1

1- قیامت صحنه گسستگی و بی تأثیری دوستی ها، پیوند ها، حمایت ها و دیگر روابط دنیایی

یوم لایغنی مولی عن مولی شیءا و لا هم ینصرون

«مولی» در لغت، از ماده «ولاء» به معنای ارتباط و پیوند دو چیز با یکدیگر است و در مصادیق مختلفی؛ همچون دوست، سرور، خدمت گزار، بنده، مالک و... به کار می رود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 3 - 6

6- قیامت روز گسسته شدن پیوند ها و جدایی خویشاوندان و فرزندان از والدین

لن تنفعکم . . . یوم القیمه یفصل بینکم

723- قطع عذر در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 75 - 4

4- اقدام خداوند به بستن راه هرگونه عذر و بهانه بر روی اهل شرک، با برگزیدن افراد خبره آن جوامع جهت پاسخ گویی به سؤالات خود در قیامت

و نزعنا من کلّ أمّه شهیداً

برداشت یاد شده از آن جا است که خداوند به جای این که مستقیماً از مردم مطالبه دلیل کند، افراد خبره ای را از میان آنان بیرون می آورد و در حضور آن جوامع، از آن افراد می خواهد که برهان خود را برای شرک بیان کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 12 - 5

5 - عذر ها و حجت های مجرمان و تبهکاران ، در روز قیامت ، قطع می شود .

و یوم تقوم الساعة یبلس المجرمون

گفته شده که معنای «ابلاس»، سکوت و قطع شدن حجت است (مفردات راغب).

ص: 462

724- قطع علایق در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 166 - 8

8 - در قیامت تمامی سبب ها و وسایل پیوند و دوستی میان سران شرک و پیروانشان از میان خواهد رفت .

و تقطعت بهم الأسباب

برداشت فوق بر این اساس است که: مقصود از «الأسباب» مایه های پیوند میان سران و پیروان باشد.

725- قوم ابراهیم در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 25 - 10،12،13،15

10 - در قیامت ، قوم ابراهیم - به رغم دوستی در دنیا- از هم برائت می جویند .

ثمّ يوم القيمة يكفر بعضكم ببعض

«یکفر» در این آیه، احتمال دارد به معنای رایج آن، یعنی «کفر ورزیدن» باشد، و احتمال هم دارد به معنای «بی زاری جستن» باشد. برداشت بالا بنا بر احتمال دوم است.

12 - قوم ابراهیم ، در قیامت ، معبودان خود را مورد انکار و کفر قرار می دهند .

ثمّ يوم القيمة يكفر بعضكم ببعض

برداشت بالا- بنابراین اساس است که «یکفر» به همان معنای رایج اش بوده و مفعول آن «ببعض» باشد که مراد از آن معبودان مشرکان است.

13 - قوم ابراهیم ، در قیامت همدیگر را لعن می کنند .

ثمّ يوم القيمة . . . و يلعن بعضكم بعضاً

15 - حضرت ابراهیم (ع) وضعیت قوم اش را در قیامت ، برای آنان تشریح کرد .

وقال إنّما . . . ثمّ يوم القيمة يكفر بعضكم ببعض و يلعن بعضكم بعضاً وأو يكم الن

726- قیامت در ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 130 - 7

7 - اعتقاد به قیامت اصلی مسلم در همه ادیان الهی است.

رسل منکم . . . یذرونکم لقاء یومکم هذا

ص: 463

727- قیامت در جمعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 103 - 8

8- « قال الصدوق روی : . . . و تقوم القيامة فی یوم الجمعة . . . قال الله عزوجل : « ذلك یوم مجموع له الناس و ذلك یوم مشهود » ;

صدوق گوید: روایت شده است که . . . قیامت در روز جمعه برپا می شود . . . و خدای عزوجل فرمود: ذلك یوم مجموع . . .».

728- کارگزاران خدا در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 23 - 4

4 - جهنم ، مقهور کارگزاران صحنه قیامت و عرضه آن بر اهل محشر بر عهده آنان است .

و جایء

مجهول آوردن فعل «جیء»، بر وجود مأمور برای آوردن جهنم دلالت دارد.

729- کارگزاران خدا و مکذبان قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 14 - 5

5- یادآوری مواضع انکارآمیز تکذیب کنندگان قیامت از سوی مأموران الهی ، به هنگام مواجهه آنان با آتش دوزخ

هذه النار الّتی کنتم بها تکذّبون

730- کارگزاران قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 49 - 9

9- اصحاب اعراف دارای مرتبه ای والا در پیشگاه خداوند و از کارگزاران صحنه قیامت هستند .

قالوا .. ادخلوا الجنة لا خوف علیکم و لا أنتم تحزنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 464

13- گواهان اعمال ، از کارگزاران صحنه قیامتند .

و يقول الأشهد .. ألا لعنه الله على الظلمين

731- کافران به قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 8 - 1

1- کافران به قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله) و قیامت ، مستحق عذاب دنیوی اند و به آن تهدید شده اند .

و لئن أَّخرنا عنهم العذاب

جمله «ما یحبسه» (چه چیز مانع نزول آن عذاب است؟) می رساند که مراد از «العذاب» عذاب دنیوی است و نیز حکایت از این دارد که کفرپیشگان ، به آن عذاب تهدید شده بودند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 5 - 5

5 - موضع گیری ناباورانه مشرکان صدراسلام ، درباره وعده قیامت

إئما توعدون لصادق

732- کافران پیرو در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 21 - 12، 8، 7، 6

6- درگیری لفظی عوام کفار با رهبران مستکبر خود در قیامت

فقال الضعفؤا للذین استکبروا إئنا کنا لکم تبعا فهل أنتم مغنون عئا من عذاب الل

7- کافران پیرو ، در قیامت با اعتراف به پیروی کورکورانه از رهبران خویش ، آنان را مسؤول بدفرجامی خود معرفی خواهند کرد .

فقال الضعفؤا للذین استکبروا إئنا کنا لکم تبعا فهل أنتم مغنون عئا من عذاب الل

8- کافرانِ پیرو از رهبران مستکبر خویش ، در قیامت درخواست می کنند که در صورت امکان ، اندکی از عذاب خدا را از آنان بکاهند .

فقال الضعفاء للذين استكبروا إنا كنا لكم تبعًا فهل أنتم مغنون عنا من عذاب الل

تنوین «شیء» تنوین تنکیر و برای کم بودن است.

12- عذاب کافرانِ پیرو در قیامت به قدری شدید است که آنان را به درپوزگی می کشاند .

فقال الضعفاء للذين استكبروا إنا كنا لكم تبعًا فهل أنتم مغنون عنا من عذاب الل

ص: 465

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 22 - 1, 2

1- پس از درگیری لفظی رهبران مستکبر با پیروان خود در قیامت ، آنان با شیطان به منازعه می پردازند .

فقال الضعفوا للذين استكبروا .. قالوا ... وقال الشيطان لَمَّا قَضَى الْأَمْرَ

ذکر قصه شیطان و سخنان وی در قیامت با جهنمیان، پس از گفت و گوهای رهبران مستکبر و پیروانشان، نشان دهنده ادامه ماجرای مستکبران و پیروان آنها با شیطان است.

2- رهبران مستکبر و پیروانشان ، سرانجام در قیامت شیطان را مسبب اصلی گمراهی خویش قلمداد می کنند .

فقال الضعفوا للذين استكبروا .. قالوا ... وقال الشيطان لَمَّا قَضَى الْأَمْرَ إِنَّ اللَّهَ

ذکر سخنان شیطان در قیامت خطاب به گمراهان، پس از ذکر جریان مستکبران و پیروانشان، احتمال دارد از این جهت باشد که آنان گمراهی خویش را به شیطان نسبت می دهند و او درصدد پاسخ گویی برمی آید.

733- کافران در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 212 - 17، 15، 13، 12

12 - جایگاه بلند مؤمنان تقوا پیشه نسبت به کافران ، در روز قیامت

و الذين اتقوا فوقهم يوم القيمة

13 - قیامت ، روز ظهور برتری تقواییان بر کافران و روز ظهور ارزش های حقیقی

و الذين اتقوا فوقهم يوم القيمة

چون برتری مؤمنان تقواییان در دنیا نیز حتمی است ؛ بنابراین «یوم القيمة»، ظرف ظهور این برتری خواهد بود.

15 - جایگاه پست دنیاپرستان و کافران در آخرت

و الذين اتقوا فوقهم يوم القيمة

17 - وعده الهی به مؤمنان نسبت به برتری آنان در قیامت ، عامل تسلی و مقاومت آنان در برابر استهزای کافران

و الذين اتقوا فوقهم يوم القيمة

به نظر می رسد جمله «و الذين اتقوا ..»، پس از عنوان کردن تمسخر تقوایپیشگان از سوی کافران، به منظور تسلّی آنان باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 91 - 5، 6، 1

1 - کسی که در حال کفر بمیرد، اگر به اندازه تمامی زمین برای رهایی خود طلا فدیّه دهد، پذیرفته نخواهد شد.

انّ الذين كفروا .. و لو افتدى به

5 - ایمان، ارزشی فراتر از سنجش و مقایسه با تمامی مادیات

انّ الذين كفروا .. فلن يقبل من احدهم ملء الارض ذهباً

6 - کافران، محروم از هر گونه یار و یاور در قیامت

و ما لهم من ناصرین

ص: 466

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 48 - 9

9- در قیامت ، راه نجاتی برای کافران به قرآن وجود نخواهد داشت .

ءامنوا بما أنزلت . . . و اتقوا يوماً لا تجزی نفس عن نفس

هدف از توصیف قیامت به اینکه: فدیة و عوضی گرفته نمی شود و . . . مأیوس کردن مستحقان عذاب است از اینکه مبادا راه نجاتی برای خود - جز ایمان و ... - توهم کرده و به اعتبار آن دلخوش باشند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 162 - 9

9 - خداوند در قیامت نظر رحمتی بر کفرپیشگان و کتمان کنندگان حقایق دینی ، نخواهد داشت .

و لاهم ینظرون

در برداشت فوق فعل مجهول «ینظرون» از (نظر) به معنای رؤیت گرفته شده است. بر این مبنا «ولاهم ینظرون»؛ یعنی، نظر رحمتی به آنان نخواهد شد».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 57 - 3

3- در قیامت ، کافران از اعمال صالح خویش ، بهره ای نمی برند .

و اما الذین امنوا و عملوا الصالحات فیوفیهم اجرهم

چون پاداش الهی مشروط به توأم بودن ایمان و عمل صالح است، بنابراین عمل صالح بدون ایمان، پاداش الهی را در پی نخواهد داشت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 41 - 4

4- رسوایی و وخامت حال بخیلان ، ریاکاران و کافران به خدا و قیامت در صحنه قیامت

الذین ینخلون . . . فکیف اذا جننا من کل امة بشهید

1 - نیستی و نابودی، آرزوی کافران و عصیانگران بر پیامبر (صلی الله علیه و آله)، در قیامت

یومئذ یوّد الذین کفروا و عصوا الرسول لو تسوّی بهم الارض

«لو» در «لو تسوّی» به معنای لیت (ای کاش) است، و جمله «لو تسوّی . . .» کنایه از هیچ و پوچ شدن است.

2 - شرمساری و رسوایی بی اندازه کافران به خدا و منکران معاد در قیامت

ماذا علیهم لو امنوا . . . یومئذ یوّد الذین کفروا . . . لو تسوّی بهم الارض

به دلیل آیات گذشته، مراد از کفر، کفر به خدا و معاد است.

3 - صحنه شهادت پیامبر (صلی الله علیه و آله) در قیامت، موجب شرم و تأسف بی اندازه کافران

و جننا بک علی هؤلاء شهیداً. یومئذ یوّد الذین کفروا... لو تسوی بهم الارض

«یومئذ» متعلق به «شهیداً» است. یعنی آن روز که پیامبر (صلی الله علیه و آله) بر اعمال گواهی دهد.

8 - پشیمانی و تأسف شدید کافران در قیامت از کتمان کردن حقایق در دنیا

یومئذ یوّد الذین کفروا و عصوا الرسول... و لا یکتُمون الله حدیثاً

بنابر اینکه «لا یکتُمون» عطف بر جمله «تسوی» باشد.

11 - شرمساری و پشیمانی کافران در قیامت، از کتمان حقانیت رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله)

و عصوا الرسول... و لا یکتُمون الله حدیثاً

مصدق مورد نظر از کتمان حدیث در آیه شریفه، به دلیل «کفروا و عصوا الرسول»، کتمان حقانیت پیامبر (صلی الله علیه و آله) است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 141 - 17

17 - کافران، در قیامت هیچ سلطه و یا حجتی علیه مؤمنان نخواهند داشت.

فالله یحکم بینکم یوم القیمه و لن یجعل الله للکفرین علی المؤمنین سیلاً

برخی از مفسران به قرینه «فالله یحکم بینکم یوم القیمه»، معتقدند که نفی هرگونه سلطه از سوی کافران بر مؤمنان، مربوط به روز قیامت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 169 - 1

1 - خداوند در قیامت کافران ظالم را جز به راه جهنم هدایت نخواهد کرد.

و لالیهدیهم طریقاً. الا طریق جهنم

در برداشت فوق ظرف و زمان هدایت در جمله «والالیهدیهم...» روز قیامت گرفته شده است؛ یعنی خداوند در آن روز کافران را تنها به سوی جهنم رهنمون خواهد ساخت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 27 - 8

8 - کافران با مشاهده مقام و جایگاه مؤمنان در قیامت به آن حسرت می خورند.

یَلِیتُنَا نَرَدُ وَ لَا نَکْذِبُ بِآیَاتِ رَبِّنَا وَ نَکُونُ مِنَ الْمُؤْمِنِینَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 28 - 7,8

7 - وعده دروغین برخی کفار مبنی بر اصلاح خویش و تکذیب نکردن آیات الهی در صورت بازگشت به دنیا

فَقَالُوا یَلِیتُنَا نَرَدُ وَ لَا نَکْذِبُ . . . وَ إِنِّهْمْ لَکٰذِبُوْنَ

8 - کافران تکذیب کننده آیات الهی حتی در صورت بازگشت به دنیا ایمان نمی آورند.

فَقَالُوا یَلِیتُنَا نَرَدُ . . . وَ لَوْرَدُوا لَعَادُوا لِمَا نَهَوٰا عَنْهٖ

ص: 468

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 30 - 11

11 - کافران در قیامت برای اثبات گفته های خویش مکرر سوگند می خورند.

والله ربنا ما كنا مشركين .. قالوا بلى وربنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 135 - 4

4 - کافران در روز قیامت در خواهند یافت که فرجام نیک از آن مؤمنان است.

فسوف تعلمون من تكون له عقبه الدار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 38 - 1

1 - خداوند در روز قیامت کافران را فرمان می دهد تا در آتش در آیند و به جمع دوزخیان پیوندند.

قال ادخلوا فى أمم .. فى النار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 39 - 4

4 - پیروان شرک و کفر، در قیامت، خواهند فهمید که گناهی کمتر از سرانشان بر دوش ندارند.

فما كان لكم علينا من فضل

چون جمله «فما كان...» نتیجه پاسخ خداوند است که فرمود «لكل ضعف و لكن...» معلوم می شود هر دو گروه (سیران و پیروان) از آن جمله می فهمند که به گناهی همسان گرفتار هستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 48 - 1,4

1 - احزاب کفرپیشه و مستکبر دارای علامت و نشانهایی مخصوص به خود در قیامت

و نادى اصحاب الاعراف رجالا يعرفونهم بسيمهم

4- اصحاب اعراف با به رخ كشيدن بى ثمرى امكانات مادى و قدرت هاى دنيوى كافران ، آنان را ناكام خوانده و شماتت مى كنند .

قالوا ما اغنى عنكم جمعكم و ما كنتم تستكبرون

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

6- اعراف - 7 - 51 - 7

7 - خداوند در روز قيامت كافران منكر قيامت را به فراموشى خواهد سپرد و اعتنايى به آنان نخواهد كرد .

فاليوم ننسيهم

ص: 469

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 53 - 11، 13

11 - کافران به قرآن، در قیامت، اندیشه‌ها و باورهای خودبافته و مخالف تعالیم دین را سرایی بر باد رفته خواهند دید.

ضل عنهم ما كانوا يفترون

13 - کافران در قیامت هیچ اثری از معبودان دروغین خویش نخواهند یافت.

و ضل عنهم ما كانوا يفترون

با توجه به زمان نزول قرآن که مخالفان اسلام مشرکان و بت پرستان بودند و آنان معبودان دروغین خویش را منشأ اثر در سرنوشت انسانها می‌پنداشتند، می‌توان گفت از مصادیق مورد نظر برای «ما كانوا يفترون» معبودان ساختگی و دروغین کفرپیشگان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 18 - 7

7- مشرکان و کافران، در روز قیامت حاضرند در صورت دارا بودن حتی دو برابر ثروت زمین، آن را برای رهایی از عذاب فدیة دهند.

والذین لم يستجیبوا له لو أن لهم ما فی الأرض جمیعاً و مثله معه لافتدوا به

«إفتداء» (مصدر افتدوا) به معنای بخشیدن چیزی است برای رها شدن و خلاصی یافتن از اسارت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 21 - 2

2- همه کافران به صورت دسته جمعی در پیشگاه خداوند حضور خواهند یافت.

و برزوا لله جمیعاً

برداشت فوق، مبتنی بر این احتمال است که مرجع ضمیر «برزوا» کافرانی باشد که در آیات قبل از آنان بحث شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 25 - 17

17- «عن أبی جعفر (ع) فی قوله: « لیحملوا أوزارهم كاملة یوم القیامة » یعنی لیستكملوا الکفر یوم القیامة « و من أوزار الذین یضلونهم

بغير علم» یعنی کفر الذین یتولّونهم ؛

از امام باقر(ع) روایت شده است که در باره قول خدا «لیحملوا أوزارهم كاملة يوم القيامة» فرمود: مقصود این است که کفر خود را در قیامت کامل کنند و درباره «و من أوزار الذین یضلّونهم بغير علم» فرمود: مقصود این است که کفر پیروان خویش را [بر دوش بگیرند].
..».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 27 - 10

10- برخورداران از علم در روز قیامت ، ذلت کافران را در آن روز ، به آنان اعلام خواهند نمود .

قال الذین أُوتوا العلم إن الخزی الیوم و السوء علی الکفرین

ص: 470

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 28 - 19

19- کافران در قیامت ، در دفاع از خود به دروغ گویی خواهند پرداخت .

ما کتّا نعمل من سوء بلی إنّ الله علیم بما کنتم تعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 84 - 12

12- کافران در روز قیامت ، هیچ راهی برای جلب رضایت خداوند نمی یابند .

ثمّ لا یؤذن للذین کفروا و لا هم یتعتبون

«استیعاب» (مصدر یتعتبون) به معنای درخواست از بدی کننده برای بازگشت از بدکاری و جلب رضایت کسی که به او بدی شده است، می باشد. بنابراین معنای جمله «و لا هم یتعتبون» چنین خواهد بود: از آنان نخواهند که عذرخواهی کنند و یا کاری کنند که خدا از ایشان راضی شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 87 - 9

9- آخرت ، زمان بازگردانده شدن ستم گران و کافران و افراد ناصالح به پیش گاه خداوند و حساب رسی کردار آنها است .

ثمّ یردّ الی ربّه فیعدّبه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 100 - 1,2

1- خداوند ، جهنم را در صحنه قیامت بر کافران عرضه خواهد کرد .

و عرضنا جهنّم یومئذ للکفرین عرضاً

2- عرضه جهنم بر کافران در قیامت ، برای آنان صحنه ای دشوار و دهشت زا است .

و عرضنا جهنّم یومئذ للکفرین عرضاً

«عرضاً» علاوه بر تأکید سخن - به دلیل نکره بودن - بر عظمت کار نیز دلالت دارد و عظمت عرضه جهنم، به هول انگیز بودن آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 105 - 9

9- کافران ، به رغم کار و تلاش در دنیا ، در روز قیامت و ملاقات پروردگار ، تهیدست و بی توشه اند .

الذین كفروا... فحبطت أعمالهم فلانقیم لهم یوم القیمه وزناً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 38 - 1

1- کافران در قیامت و به هنگام حضور در پیشگاه خداوند ، شنوایی و بینایی اعجاب برانگیزی برخوردار خواهند بود .

ص: 471

أسمع بهم و أبصر يوم يأتوننا

«أسمع بهم» و «أبصر» صيغه های تعجب هستند، یعنی چقدر شنوا و بینا هستند!؟.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبياء - 21 - 39 - 1

1- کافران ، در روز رستاخیز در احاطه آتشی فراگیر بوده و از دفع آن از چهره و قفای خود ناتوان خواهند بود .

لويعلم الذين كفروا حين لا يكفون عن وجوههم النار ولا عن ظهورهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبياء - 21 - 40 - 1

1- کافران ، در روز رستاخیز به طور ناگهانی با آتش فراگیر روبه رو خواهند شد .

لايكفون عن وجوههم النار .. بل تأتهم بغته

«بغت» به معنای امر ناگهانی و به دور از محاسبه و پیش بینی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبياء - 21 - 97 - 4,6,8,11

4- خیرگی و بهت زدگی کافران هنگام برپایی قیامت

واقترب الوعد الحقّ فإذا هي شخصه أبصر الذين كفروا

«شخص» به معنای دوختن چشم به یک شیء، بدون تحرک است غالباً چنین حالتی برای افراد مبهوت پیش می آید.

6- قیامت ، حادثه ای وحشت زا و دهشت آفرین برای کافران

واقترب الوعد الحقّ فإذا هي شخصه أبصر الذين كفروا

خیره شدن دیدگان کافران و بهت زدگی آنان، ناشی از حوادث هولناک و دهشت آفرین قیامت است.

8- اظهار حسرت کافران در قیامت ، به خاطر غفلت عمیق و پیوسته خویش از روز قیامت

يولنا قد كُنّا في غفلة من هذا

برداشت یاد شده از آمدن «فی» - که برای ظرفیت است - استفاده می شود. بدین صورت که غفلت، ظرف و انسانِ غافل، مظروف قرار گرفته است و این حکایت از غوطهور شدن و فرورفتن در عمق غفلت دارد.

11- اعتراف کافران در قیامت، به ظلم و ستم پیشگی خویش در دنیا

بل کنا ظلمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 39 - 11، 12

11 - کافران، در روز رستاخیز به جای نیل به ثمره اعمال نیک خویش، با خدا و کیفر او مواجه خواهند شد.

و الذین کفروا أعمالهم کسراب بقیعه . . . حتی إذا جاءهم لم یجده شیئاً و وجد الله ع

12 - کافران، به هنگام اطلاع از پوچی اعمالشان در قیامت، به حقانیت خداوند پی خواهند برد.

و الذین کفروا أعمالهم کسراب بقیعه یحسبه الظمأن ماء حتی إذا جاءهم لم یجده شیئاً و

ص: 472

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 26 - 5

5 - قیامت ، روزی سخت و ناگوار بر کافران

و کان یومًا علی الکفرین عسیرًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 13 - 8، 1

1 - کافرانی که در اغوای مسلمانان فعال بودند ، علاوه بر گناه خود ، گناهان فریب خوردگان شان را نیز در قیامت ، بر دوش خواهند کشید .

وقال الذین کفروا .. اتبعوا سبیلنا ... و لیحملنّ أثقالهم و أثقالاً مع أثقالهم

7 - بازخواست کافران ، در قیامت ، به خاطر تلاش همواره آنان در افترا زدن است .

و لیسنلنّ یوم القیمه عمّا کانوا یفترون

8 - بازخواست کافران ، در قیامت ، بازخواستی ناخواسته و همراه با بی اعتنایی است .

و لیسنلنّ یوم القیمه عمّا کانوا یفترون

مجهول آورده شدن فعل «یُسئلنّ» - که ضمیر نایب فاعلی آن، به «کافران» باز می گردد - حکایت از حقیقت یاد شده می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 14 - 3

3 - صفوف مؤمنان ، در روز قیامت ، از صف کافران جدا می شود .

و یوم تقوم الساعه یومئذ یتفرّقون

در صورتی که مرجع ضمیر «یتفرّقون» واژه «الخلق» - در آیه یازده - باشد و به قرینه دو آیه بعد - که درباره وضعیت مؤمنان و کافران است - نکته یاد شده قابل استفاده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - روز قیامت ، روز تفکیک شدن کامل انسان های مؤمن از انسان های کافر است .

یومئذ یصدّعون

احتمال دارد مراد از تفکیک شدن و جدایی در روز قیامت، تفکیک صفوف اهل بهشت از صفوف کسانی که اهل جهنم اند باشد. آیه بعد، مؤید این برداشت است

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - پیامد های ناگوار کفر کافران ، در قیامت تنها ، متوجّه خود آنان است .

یومئذ یصدّعون . من کفر فعلیه کفره

8 - در قیامت، صفوف کافران و مؤمنان، از هم جدا می شود.

یومئذ یصدّعون. من کفر فعلیه کفره و من عمل صلحاً... یمهدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 55 - 11، 8، 5

5 - کافران، زنده شدن خود را در قیامت، معلول فاصله زیاد نداشتن مرگ شان تا روز قیامت می دانند.*

و یوم... یقسم المجرمون ما لبثوا غیر ساعه

احتمال دارد قسم خوردن کافران بر طولانی نبودن حضورشان در برزخ و نیز جواب صاحبان علم و ایمان به آنان، برای طولانی بودن آن مدت، به خاطر ذکر این نکته باشد که کافران، با چنین ادعایی، در پی اثبات این امر باشند که بدن شان، هنوز آمادگی حیات داشته است.

8 - کافران، در قیامت بهانه می آورند که در دنیا، فرصت لازم را برای ایمان آوردن نداشته اند.*

و یوم تقوم الساعه یقسم المجرمون ما لبثوا غیر ساعه

برداشت بالا، بنابراین احتمال است که مکانی که کافران مجرم، از آن سخن می گویند، دنیا باشد و مرادشان از بیان چنین نکته ای، با ذکر قسم، به قرینه آیه پنجاه و هفت «فیومئذ لاینفع الذین ظلموا معذرتهم» عذرخواهی و یا بهانه تراشی باشد.

11 - کافران، در قیامت، دروغ پردازی می کنند.

و یوم تقوم الساعه یقسم المجرمون ما لبثوا... کذلک کانوا یؤفکون

از جمله معنای «إفک»، انصراف از راستی در گفتار به دروغ گویی است (مفردات راغب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 56 - 9، 1

1 - برخورداران از علم و ایمان، در قیامت، در مقابل اعلام نظر کافران درباره درنگ کوتاه مدت شان در برزخ، اظهار می دارند که درنگ شان، از روز مرگ تا برپایی قیامت بوده است.

و یوم تقوم الساعه... ما لبثوا غیر ساعه... و قال الذین أوتوا العلم... لقد لبث

9 - کافران، در قیامت، از سوی مؤمنان عالم، سرزنش می شوند.

و قال الذین أوتوا العلم... فهذا یوم البعث

«فاء» در «فهذا» فصیحه است و دلالت بر جمله ای مقدر می کند که می تواند چنین باشد: «اگر شما، منکر قیامت بودید، این هم قیامت!». «هذا» در این بیان - طبق گفته مفسران - برای توبیخ و سرزنش است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 23 - 13، 12

12 - مجازات کافران و بدکاران در قیامت ، همراه با آگاه شدن از جرم شان است .

إلینا مرجعهم فننبّئهم بما عملوا

13 - کافران ، از تمامی اعمال دنیوی خویش ، در قیامت ، از سوی خداوند آگاه می شوند .

إلینا مرجعهم فننبّئهم بما عملوا

ص: 474

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 24 - 7

7 - کافران در قیامت ، وادار می شوند که در عذابی سخت ، وارد شوند .

نمَتَّعَهُمْ قَلِيلًا ثُمَّ نَضْطَرُّهُمْ إِلَىٰ عَذَابٍ غَلِيظٍ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 29 - 3،7

3 - ایمان کافران ، در قیامت ، ایمانی بی حاصل و غیر سودمند به حال آنان است .

يَوْمَ الْفَتْحِ لَا يَنْفَعُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِيْمَانُهُمْ

برداشت بالا، بنابراین احتمال است که مراد از «یوم الفتح» روز قیامت است.

7 - کافران در قیامت ، برای انجام دادن هیچ کاری ، فرصت نخواهند داشت .

يَوْمَ الْفَتْحِ . . . وَلَا هُمْ يَنْظُرُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 66 - 1،2

1 - در روز بی یار و یابوری کافران ، صورت های آنان ، در آتش از این رو به آن رو ، چرخانده می شود ، تا خوب بسوزد .

لَا يَجِدُونَ وَلِيًّا . . . يَوْمَ تَقَلَّبُ وُجُوهُهُمْ فِي النَّارِ

بنابراین که «یوم» ظرف برای «لایجدون» باشد، نکته یاد شده به دست می آید.

2 - در روز قیامت ، صورت های کافران ، در آتش ، بر اثر شدت حرارت ، منقلب شده ، به رنگ های گوناگون در می آید .

يَوْمَ تَقَلَّبُ وُجُوهُهُمْ

احتمال دارد که «تقلّب» به معنای «از این رو به آن رو شدن» باشد و احتمال دارد که به معنای «تحوّل و تغییر حالت کیفی» باشد که

گاهی سیاه و گاهی زرد و . . . می شود. برداشت بالا، بنابر احتمال دوم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - کافران ، با مشاهده عذاب الهی ، در قیامت ، به درگاه خداوند ، اظهار تضرع می کنند .

وقالوا ربّنا

اقرار به ربوبیت خداوند با واژه «ربّنا» برای اظهار تضرع است. لازم به ذکر است که این گفته، به قرینه ماضی آورده شدن «قالوا» در کنار «يقولون» احتمال دارد مربوط به زمانی باشد که کافران، هنوز وارد آتش نشده اند و تنها، آن را مشاهده می کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - کافران پیرو در قیامت ، به ربوبیت خداوند اعتراف می کنند .

وقالوا .. ربّنا

3 - کافران در قیامت ، در می یابند که منشأ عذاب ، خداوند است .

ص: 475

رَبَّنَا آتِهِمْ ضَعْفَيْنِ مِنَ الْعَذَابِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 31 - 13

13 - کافران به قرآن ، در قیامت مورد مواخذه قرار خواهند گرفت .

و قال الذين كفروا لن نؤمن بهذا القرآن .. و لو ترى إذ الظالمون موقوفون عند ربّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 33 - 17

17 - اظهار پشیمانی مستکبران و مستضعفان کافر در قیامت ، با مشاهده عذاب

و أسروا الندامه لَمَّا رَأُوا الْعَذَابِ

«أسرّ» از لغت هایی است که معنای متضاد دارد (مفردات راغب) و به معنای آشکار کردن و پنهان کردن است که آنان پشیمانی خود را اظهار خواهند کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 52 - 4، 3، 2

2 - وضعیت کافران در روز رستاخیز ، بسیار تأسف بار و حسرت آور خواهد بود .

قالوا یویلنا

3 - وضعیت کافران در قیامت ، آن چنان وخیم و تأسف بار خواهد بود که عالم قبر و برزخ را برای خود استراحت گاه خواهند دانست .

قالوا یویلنا من بعثنا من مرقدنا

«مرقد» اسم مکان از «رقاد» (خواب) به معنای خواب گاه است. تعبیر کافران از قبرها به خوابگاه، می تواند به این جهت باشد که آنان، وضعیت خود را در قیامت آن چنان سخت می بینند که عالم برزخ و قبر را در مقایسه با آن، خوابگاه و محل استراحت خویش می خوانند.

4 - کافران در قیامت ، از زنده شدن و بیرون آمدن شان از قبرها ، بسیار شگفت زده خواهند شد .

قالوا یویلنا من بعثنا من مرقدنا

برداشت یاد شده از آن جا است که استفهام (من) در آیه شریفه، برای تعجب استعمال شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - 1 - 36 - 63 - 1

1 - جهنم ، در روز رستاخیز از نزدیک به کافران و مجرمان نشان داده خواهد شد .

هذه جهنم الّتی کنتم تعدون

«هذه» - که به شیء نزدیک اشاره دارد - می رساند که جهنم در نزدیکی کافران و مجرمان قرار داشته و به آنان نشان داده خواهد شد.

ص: 476

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 65 - 2، 1

1 - در قیامت بر دهان کافران مهر زده شده و آنان از هرگونه سخن گفتن ناتوان خواهند شد .

الیوم نختم علی أفوههم

مقصود از مهر خوردن دهان کافران، ناتوان شدن آنان از هرگونه سخن گفتن است.

2 - کافران در قیامت، از هرگونه دفاع از خود در برابر محکومیتشان به دوزخ، ناتوان خواهند بود .

هذه جهنم الّتی کنتم توعدون .. الیوم نختم علی أفوههم

مهر خوردن دهان کافران، به قرینه آیه قبل - که سخن از محکومیت آنان به دوزخی شدن بود - می تواند کنایه از ناتوانی آنان در دفاع از خود، در برابر دوزخی شدن خویش باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 27 - 10

10 - کافران، در ناگوارترین وضعیت و محکوم به آتش دوزخ در روز رستاخیز

فویل للذین کفروا من النار

کلمه «ویل» دلالت بر شدت بدی احوال می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 15 - 3

3 - مشرکان و کافران در عرصه قیامت، سرمایه عمر خود را تباه شده می بینند و خویش را از حمایت خانواده شان، محروم می یابند .

قل إنّ الخسرین الذین خسروا أنفسهم و أهلیهم یوم القیمه

مقصود از «أنفس» سرمایه های عمر و مراد از «أهل» خانواده می باشد. بر این اساس خسارت نفس، به معنای تباه ساختن و بهره کافی نگرفتن از سرمایه عمر است. خسارت اهل نیز به معنای از کف دادن حمایت خانواده و بهره نجستن از آنان می باشد. گفتنی است برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که مخاطبان آیه شریفه کافران و مشرکان هستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - ظهور ارزش تقوا و نقش هدایت الهی (قرآن)، هنگام عذاب و در قیامت برای کافران و گنه کاران

أو تقول لو أن الله هديني لكنت من المتقين

3 - غبطه و حسرت کافران و گنه کاران، به حال تقوایندگان در قیامت

أن الله هديني لكنت من المتقين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - ظهور ارزش احسان، برای کافران و گنه کاران در قیامت

لو أن لي كره فأكون من المحسنين

6 - غبطه و حسرت کافران و گنه کاران به حال محسنان در قیامت

لو أن لي كره فأكون من المحسنين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 71 - 19، 3

3 - وجود فاصله میان موقف کافران ، در محشر و دوزخ

وسيق الذين كفروا إلى جهنم زمراً

«سوق» (مصدر «سوق») به معنای راندن و تحریک کردن به رفتن است. آمدن این واژه با حرف «إلى»، نشانگر وجود مسیری برای سوق دادن و راندن دوزخیان به سوی مقصدی است.

19 - عذاب شدن کافران در قیامت ، امری قطعی و سنت تغییرناپذیر الهی است .

ولكن حقت كلمة العذاب على الكافرين

«حَقَّ» به معنای «ثَبَّتَ» و «وَجَبَ» (ثابت و واجب شد) است و «کلمه» در آیه شریفه به معنای وعده و یا فرمان می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 6 - 1

1 - عذاب شدن کافران در قیامت ، امری قطعی و سنت تغییرناپذیر الهی

و كذلك حقت كلمت ربك على الذين كفروا

«حق»؛ یعنی، «ثَبَّتَ» و «وَجَبَ» (ثابت و واجب شد) است. و مراد از کلمه در «کلمه ربک» وعده فرمان عذاب است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 52 - 3

3 - عذرخواهی کافران و مشرکان ستیزه جو در قیامت ، پذیرفته نشده و سودی به حال آنان نخواهد داشت .

يوم لا ينفع الظلمين معذرتهم

1 - کافران حق ستیز و ستیزه جو، در روز قیامت غل به گردن خواهند داشت .

الذین یجدلون .. إذ الأغلل فی أعنتهم

2 - کافران حق ستیز و ستیزه جو در قیامت، با زنجیر بر روی زمین کشان کشان برده می شوند .

و السلسل یسحبون

«سلسله» (مفرد «سلاسل») به معنای حلقه ای منظم از نظر طول است؛ یعنی، زنجیر. «سحب» (مصدر «یسحبون») به معنای کشاندن چیزی بر سطح زمین است.

3 - کافران حق ستیز و ستیزه جو، هنگام گرفتار شدن به عذاب الهی، به عمق بطلان راه خود و پیامد رفتارشان آگاه خواهند شد .

فسوف يعلمون . إذ الأغلل في أعنقهم و السلسل يسحبون

برداشت یاد شده، از آن جا است که ظرف «إذ الأغلل . . .» متعلق به «يعلمون» می باشد. «يسحبون» نیز حال از ضمیر «هم» در «فی أعناقهم» است؛ یعنی، به زودی می دانند آن گاه که غل در گردن هایشان باشد و با زنجیر کشان کشان برده می شوند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 72 - 1

1 - کافران حق ستیز و ستیزه جو، در قیامت به آب داغ و پر حرارت افکنده خواهند شد .

يسحبون . في الحميم

یکی از معانی «حمیم»، آب داغ و پر حرارت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 29 - 2

2 - کشف و ظهور ربوبیت بی همتای الهی در قیامت ، برای کافران

و قال الذین كفروا ربّنا

از اقرار کافران به ربوبیت الهی (ربّنا)، مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 50 - 16

16 - آگاهی قطعی کافران به وسیله خداوند ، از مجموعه عملکرد ناشایست خویش در قیامت

فلننبئنّ الذین كفروا بما عملوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 10 - 4

4 - امکانات مادی کافران مستکبر ، فاقد کمترین کارایی و گره گشایی برای ایشان در روز جزا

و لا یغنی عنهم ما کسبوا شیءاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 33 - 2, 1

1 - آشکار گشتن زشتی های اعمال کافران ، برای آنان در قیامت

و بدا لهم سیئات ما عملوا

2 - تجسّم اعمال زشت کافران ، برای آنان در قیامت

و بدا لهم سیئات ما عملوا

اضافه «سیئات» به «ما عملوا» ممکن است اضافه بیانیه باشد. در آن صورت می توان گفت: آشکار گشتن اعمال به معنای تجسّم آن است.

ص: 479

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 34 - 6, 3, 2

2- کافران ، محروم از کمترین لطف و عنایت خداوند در قیامت

وقیل الیوم ننسیکم

3- محرومیت کافران در قیامت از لطف و توجه حق ، نتیجه بی توجهی آنان به معاد است .

وقیل الیوم ننسیکم کما نسیتم لقاء یومکم هذا

برداشت بالا، بر این مبنا است که «کما» در «کما نسیتم» برای تعلیل باشد.

6- آتش ، تنها پناهگاه و گریزگاه کافران در قیامت

و مأویکم النار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 34 - 8, 3, 2

2- روز قیامت ، روز عرضه شدن کافران بر آتش دوزخ

و یوم یرعرض الذین کفروا علی النار

3- آتش جهنم ، مهیای پذیرش کافران در رستاخیز *

و یوم یرعرض الذین کفروا علی النار

از واژه «یرعرض»، نوعی تقاضا و آمادگی، از طرف مقابل استفاده می شود.

8- کافران ، چشنده عذاب الهی در قیامت ، پس از اقرارشان به مجرمیت خویش

ألیس هذا بالحقّ قالوا بلی و ربّنا قال فذوقوا العذاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 35 - 13

13- مجال زندگی دنیا و عالم برزخ ، درنگی کوتاه در نظر کافران حضور یافته در صحنه قیامت

كأنهم يوم يرون ما يوعدون لم يلبثوا إلا ساعة من نهار

با توجه به این که آنچه کافران در قیامت پشت سر خود می بینند زندگی دنیا و عالم برزخ است؛ «لم یلبثوا» می تواند ناظر به هر دو باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 1 - 5

5- اعمال به ظاهر نیک کافران دین ستیز ، محکوم به پوچی و بطلان در آخرت *

الذین کفروا و صدّوا عن سبیل اللّٰه أضلّ أعمالهم

«أضلّ» ممکن است مربوط به جهان آخرت باشد و مراد از «أعمالهم»، کردار به ظاهر نیک کافران در حیات دنیا باشد که در آخرت حبط خواهد شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 480

4- قیامت ، روز تحقّق هشدارها و انذارهای الهی برای کافران و حق ستیزان

و نفع فی الصور ذلک یوم الوعید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- شیطان مسلّط بر فرد کافر ، همراه با او تا لحظه حضور در دادگاه قیامت *

و قال قرینه هذا ما لدیّ عتید

برداشت بالا- بنا بر این نکته است که مراد از «قرین» در این آیه «شیطان» باشد که بر منکران معاد تسلّط دارد و آنان را - آن گونه که می خواهد - منحرف ساخته و تا دادگاه قیامت وی را همراهی می کند و در آن جا به مخاصمه با او برمی خیزد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- تلاش کافران در قیامت ، برای افکندن جرم خود برعهده دیگران (شیطان)

قال قرینه ربّنا ما أطعیته

از این که قرین مشرکان و کافران (شیطان) در مقام نفی مسؤلیت از خویش بر آمده، استفاده می شود که قبلاً این اتّهام، از سوی مشرکان بر وی وارد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - قیامت ، روز گداخته شدن کافران در آتش دوزخ

یوم هم علی النار یفتنون

«فتنه» در اصل به عمل گداختن طلا و نقره در آتش برای خالص شدن خوب از بد گفته می شود. در این جا مقصود بیان شدت عذاب کافران است و این که آنان چونان طلا و نقره در آتش دوزخ گداخته خواهند شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- نبودن کمترین یا اور و شفیع ، برای کافران در قیامت

و لا هم ینصرون

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که «یوم لایغنی..» نظر به قیامت داشته باشد. در این صورت تعبیر «ولا هم ینصرون» حکایت از نفی شفیع می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- قیامت ، روز فراخوانی کافران هواپرست به فرجامی بس ناخوشایند برای ایشان

ص: 481

يوم يدع الداع إلى شيء نكر

«نكر» به امر سخت ناخوشایند و مشقت بار گفته می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 7 - 1

1 - آثار ذلت و نگرانی ، نمایان در چشم کافران ، به هنگام خروج از قبر ها در رستاخیز

خَشَعًا أَبْصَرَهُمْ يَخْرُجُونَ مِنَ الْأَجْدَاثِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 8 - 3

3 - قیامت ، روزی دشوار برای کافران

يقول الكفرون هذا يوم عسر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 46 - 3

3 - قیامت ، قرارگاه اصلی برای مؤاخذه و مجازات کافران

سيهزم الجمع . . . والساعة أدهى وأمرّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 3 - 2

2 - کافران و مستکبران ، مردمی زبون و دون پایه و مؤمنان و مستضعفان انسان هایی شریف و صاحب منزلت در روز رستاخیز

إذا وقعت الواقعة . . . خافضه رافعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 6 - 5

5 - خداوند ، در روز قیامت تمامی اعمال کافران را به آنان خبر خواهد داد .

فَيُنَبِّئُهُم بِمَا عَمِلُوا

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

19 - تغابن - 64 - 9 - 5

5 - قيامت ، روز ظهور و بروز غبن و خسارت كافران

ذلك يوم التغابن

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

19 - تحريم - 66 - 7 - 3

ص: 482

3 - توبه کافران در قیامت پذیرفته نمی شود .

لا تعذبوا اليوم

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که اعتذار کافران، در حقیقت برای اظهار پشیمانی و توبه است که پذیرفتنی نیست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 27 - 3، 2

2 - ناراحتی و اضطراب شدید کافران و منکران معاد ، در لحظه دیدن عذاب قیامت

فلما رأوه زلفه سيئت وجوه الذين كفروا

زشت و کریه شدن کافران، به هنگام مشاهده قیامت، بیانگر ناراحتی و اضطراب شدید آنان در آن هنگام است.

3 - سرزنش شدن کافران و منکران معاد ، به هنگام برپایی قیامت

وقيل هذا الذي كنتم به تدعون

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که عبارت «وقيل هذا الذي...» به انگیزه توبیخ به کافران گفته شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 42 - 3

3 - کافران و مشرکان در عرصه قیامت به سجده فرا خوانده می شوند ; ولی آنان از این کار ناتوان اند .

و يدعون إلى السجود فلا يستطيعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 43 - 1، 2

1 - ظهور و بروز ذلّت و ترس ، در دیدگان کافران و مشرکان در عرصه قیامت

خشعه أبصرهم

2 - ذلّت و خواری ، تمامی وجود کافران و مشرکان را در قیامت فرا می گیرد .

ترهقهم ذلّه

2 - نامه اعمال کافران دوزخی در قیامت ، به دست چپ آنان داده می شود .

و أمّا من أوتی کتبه بشماله

از اوصاف یاد شده برای این گروه در آیات بعدی، استفاده می شود که آنان کافران دوزخی و از همان گروهی اند که در آیه 41 سوره «واقعه» از آنان به «أصحاب الشمال» یاد شده است.

4 - کافران دوزخی ، از عرصه شدن نامه اعمالشان اظهار ناخوردگی می کنند .

فیقول یلینتی لم أوت کتبه

5 - ناراحتی و اندوه شدید کافران دوزخی ، از نامه اعمال و کارنامه خویش در عرصه قیامت

فیقول یلینتی لم أوت کتبه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 26 - 3, 2, 1

1 - کافران دوزخی ، از آگاه شدنشان نسبت به حساب و محتوای پرونده اعمال خود اظهار ناخرسندی می کنند .

فیقول یلیتتی . . . و لم أدر ما حسابیه

2 - کافران دوزخی ، پس از دریافت نامه اعمال خود ، از محتوا و حکم نهایی آن درباره خویش آگاه خواهند شد .

و لم أدر ما حسابیه

3 - حساب و نتیجه اعمال کافران دوزخی ، در نامه اعمالشان درج شده و روشن است .

و لم أدر ما حسابیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 27 - 2, 1

1 - کافران دوزخی در قیامت ، از زنده شدن مجدد خود به شدت ناخرسند بوده و آرزوی مرگ می کنند .

یلیتها کانت القاضیه

مرجع ضمیر «بالیتها» امری مقدر است که از سیاق آیه شریفه به دست می آید(مانند «الموتة»). «قاضیه» نیز به معنای «قاطع» است. بر

این اساس معنا و پیام آیه چنین می شود: ای کاش مرگ نخستین پایان بخش حیاتم می بود و دیگر بار زنده نمی شدم!

2 - کافران دوزخی در قیامت ، دارای وضعیت و شرایطی بسیار سخت و غیر قابل تحمل

یلیتها کانت القاضیه

تقاضای مرگ ابدی از سوی کسانی که در دنیا به شدت از آن گریزان بودند، حکایت از این حقیقت دارد که وضعیت و شرایط قیامت، آن

قدر بر کافران دوزخی سخت و غیر قابل تحمل خواهد بود که مرگ ابدی را بر آن ترجیح می دهند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 28 - 4

4 - تأسف و حسرت شدید کافران دوزخی ، از بهره مناسب نبردن از اموال و ثروت خویش و ذخیره نکردن آن برای سعادت اخروی

ما أغنی عنّی مالیه

لحن و سیاق این آیه، می رساند که کافران این سخن را، از روی تأسف و حسرت به زبان می آورند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 29 - 4

4 - تأسف و حسرت شدید کافران دوزخی ، از بهره مناسب نبردن از قدرت و توانمندی خویش و ذخیره نکردن آن برای سعادت اخروی

هلک عنّی سلطنیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 484

1 - فرمان دستگیری کافران دوزخی (صاحبان زر و زور) در قیامت

ما أغنی عتی مالیه . . . خذوه

2 - فرمان به غل و زنجیر کشیدن کافران دوزخی (صاحبان زر و زور) در قیامت

فغلوه

4 - خفت و خواری کافران دوزخی (صاحبان زر و زور) در قیامت

خذوه فغلوه

دستگیری و به غل و زنجیر کشیدن کافران - با آن که هیچ راه گریزی از عذاب الهی ندارد - می تواند حاکی از حقیقت یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - کافران صاحب زر و زور در قیامت ، به وسیله آتش پر حرارت و شعله‌ور سوزانده خواهند شد .

ثمّ الجحیم صلّوه

«جحیم» (از ماده «جحمه») به معنای آتش شعله‌ور و پر حرارت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - کافران صاحب زر و زور در دوزخ ، در زنجیری بلند به طول هفتاد ذراع به بند کشیده خواهند شد .

ثمّ فی سلسله ذرعها سبعون ذراعاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - کافران صاحب زر و زور (اصحاب الشمال) ، محروم از حمایت نزدیکان و دوستانِ دلسوز در قیامت

فلیس له الیوم ههنا حمیم

«حمیم» به فردی می گویند که به انسان نزدیک و دلسوز باشد. از مصادیق بارز آن خویشاوندان و دوستان صمیمی و دلسوز است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 50 - 3، 1

1 - کافران در روز قیامت، پشیمان از مواضع انکارآمیز گذشته خویش در برابر قرآن

و إِنَّ لِحَسْرَةِ عَلِي الْكَافِرِينَ

3 - احساس خسارت و زیانباری کافران در قیامت، به سبب بهره نگرستن از تعالیم قرآن در زندگی

و إِنَّ لِحَسْرَةِ عَلِي الْكَافِرِينَ

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که «حسرت» به معنای اندوه برای آنچه از دست رفته است، می باشد (لسان العرب). این در جایی است که انسان از آن چیز، بهره لازم نبرده و نسبت به آن احساس خسارت کرده باشد.

ص: 485

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 17 - 5

5 - هیچ پناهگاه و راه گریزی از سختی ها و اندوه های روز محشر برای کافران نیست .

فَكَيْفَ تَتَّقُونَ إِنْ كَفَرْتُمْ يَوْمًا يَجْعَلُ الْوِلْدَانَ شِيبًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 10 - 1,2

1 - کافران ، به روز رستاخیز در شرایطی بسیار سخت و ناگوار بسر خواهند برد .

یوم عسیر . علی الکفرین

2 - لحظه ای آسودگی و راحتی برای کافران ، در قیامت نخواهد بود .

علی الکفرین غیر یسیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 10 - 1,2

1 - کافران در روز قیامت ، در آرزوی گریختن از صحنه محشر خواهند بود .

يقول الإنسان يومئذ أين المفرّ

«مفرّ» (مصدر میمی از «فرّ») به معنای گریختن و استفهام در «أین المفرّ» برای «تمّی» است. مقصود از «الإنسان» - به قرینه «أیحسب الإنسان...» - کافران اند.

2 - قیامت ، روزی بس ناگوار و هولناک برای کافران

يقول الإنسان يومئذ أين المفرّ

فرار کافران، نشانه وجود صحنه های هولناک و شرایط دشوار در عرصه قیامت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 11 - 1,2

1 - در عرصه قیامت ، هیچ راه فرار از نگرانی ها و سختی ها ، برای کافران وجود ندارد .

يقول الإنسن يومئذ أين المفرّ . كلاًّ

2 - در عرصه قیامت ، هیچ ملجأ و پناهگاهی برای کافران نخواهد داشت .

لاوزر

«وزر» به معنای ملجأ و پناهگاه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 15 - 3، 1

1 - کافران در روز قیامت ، برای اعمال ناپسند خود عذر خواهند آورد .

ولو ألقى معاذیره

ص: 486

3 - بی نتیجه بودن توجیه و عذر تراشی انسان ها ، نسبت به رفتار خویش در قیامت

و لو ألقى معاذيره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 24 - 1

1 - کافران ، دارای چهره ای گرفته و عبوس در قیامت

و وجوه يومئذ باسره

«بسر» (مصدر «باسره») به معنای گرفتگی چهره است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 25 - 1,2

1 - علم و باور کافران به هنگام زنده شدنشان در قیامت ، به رویه رو شدن با مصیبتی بزرگ و کمر شکن

تظنّ أن يفعل بها فاقره

«فاقره» به معنای مصیبت بزرگ و کمر شکن است (العین). «ظنّ» به معنای گمان راجح است و گاهی نیز به جای علم و یقین به کار می رود. در این آیه - مطابق نظر بیشتر مفسران - معنای اخیر مراد است.

2 - کافران در قیامت ، دچار مصیبتی بزرگ و کمر شکن

تظنّ أن يفعل بها فاقره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 27 - 6

6 - گناه پیشگان و کافران ، در قیامت با سختی ها و مشکلات سنگین و طاقت فرسا رویه رو خواهند شد .

و یذرون وراءهم يوماً ثقیلاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 5 - 3

3 - با وقوع معاد در آینده ای نزدیک ، حقایق برای کافران کشف شده و اختلاف آنان درباره حوادث پس از مرگ ، برطرف خواهد شد .

الذی هم فیہ مختلفون . . . ثم کلاً سیعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 40 - 17،16،13

13 - کافران در قیامت با مشاهده کردار خویش ، عذاب خود را حتمی خواهند دانست .

عذاباً قریباً یوم ینظر المرء ما قدّمت یداه و یقول الکافر یلیتینی کنت ترّباً

از آن جایی که کافران با نگاه به اعمال خویش، آرزوی خاک بودن می کنند؛ می توان پی برد که آنان، گرفتاری به عذاب را بر خود قطعی دیده اند.

ص: 487

16 - کافران در قیامت، به پستی خود و شرافت خاک بر آنان، پی خواهند برد.

و يقول الكافر يلبتني كنت ترابًا

17 - کافران در قیامت، حیات اخروی را سرآغاز سختی ها دیده و باقی ماندن به صورت خاک را آرزو خواهند کرد.

یلبتني كنت ترابًا

آرزوی خاک بودن، ممکن است به این معنا باشد که کاش دوباره زنده نشده بودم و به همان حالت پس از مرگ - که خاک شده بودم - باقی می ماندم.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 40 - 6

6 - تفاوت چهره مؤمن و کافر در قیامت

وجوه... و وجوه

مراد از «وجوه» در این آیه - به قرینه آخرین آیه سوره (أولئك هم الكفرة الفجرة) - چهره کافران است. در نتیجه مراد از «وجوه» در آیات پیشین، چهره مؤمنان خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 42 - 1

1 - کسانی در قیامت روسیاه و تیره رخسارند که کفرپیشه و منحرف بوده و بی باکانه در گناه پیش رفته اند.

أولئك هم الكفرة الفجرة

فعل «فجر»، در مورد کسی گفته می شود که سر خود را پایین انداخته و بی مبالا پیش می رود؛ «فجور» در اصل به معنای انحراف از حق است و در معنای تاختن به سوی کارهای غیرمجاز نیز استعمال می شود. (لسان العرب)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مطففین - 83 - 34 - 2,4,9

2 - مؤمنان در قیامت، همسان برخورداری که در دنیا از کافران دیده اند، با آنان رفتار خواهند کرد.

إِنَّ الَّذِينَ أُجِرُوا كَانُوا مِنَ الَّذِينَ ءَامَنُوا يَضْحَكُونَ .. فاليوم الذين ءامنوا من الكفّاء

4 - استهزا شدن از سوی مؤمنان در قیامت، برای کافران دشوار و رنج آور خواهد بود .

فاليوم الذين ءامنوا من الكفّار يضحكون

9 - در قیامت، مؤمنان و کافران از حال هم آگاه شده، رفتار یکدیگر را مشاهده خواهند کرد .

فاليوم الذين ءامنوا من الكفّار يضحكون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مطففين - 83 - 35 - 1

1 - مؤمنان، در حالی کافران حاضر در صحنه قیامت را مسخره می کنند که خود بر تخت های تزیین یافته، لمبیده و ناظر کیفر کافران اند .

على الأرائك ينظرون

ص: 488

«أریکه» (مفرد «أرائک») به تخت تزئین یافته ای گفته می شود که در خیمه یا خانه ای نهاده شده باشد. هم چنین به جایگاه آرمیدن و لمیدن - اعم از تخت، یا تخت عروس و یا تخت خواب - اطلاق می شود (قاموس). متعلق «ینظرون» - به قرینه آیات قبل و بعد - وضعیت کافران است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مظفین - 83 - 36 - 3، 2، 1

1 - عذاب های کافران در قیامت، کیفر مداومت آنان بر کردار زشت خویش در دنیا است.

هل ثوب الکفار ما کانوا یفعلون

«ثواب»؛ یعنی، جزا و «تثویب» به معنای جزا دادن است (قاموس). فعل «کانوا» - که بر مضارع داخل شده است - بر استمرار دلالت دارد.

2 - بی پاسخ نماندن تمسخر های کافران و گرفتاری آنان به نتایج کردار خویش، امری طرفه و جالب توجه است.

هل ثوب الکفار ما کانوا یفعلون

استفهام در آیه شریفه برای تقریر و تعجیب است؛ یعنی، کافران چنین حالتی را گمان نداشته و پیش بینی نمی کردند.

3 - کافران در قیامت، مورد تمسخر خداوند قرار خواهند گرفت.*

هل ثوب

«ثواب» در مورد خیر و شرّ هر دو کاربرد دارد؛ ولی به خیر و خوبی اختصاص بیشتری دارد و در آن فراوان تر استعمال می شود (نهایه ابن اثیر). بنابراین ممکن است گفته شود: تعبیر «ثوب» - که در قرآن تنها در مورد امر ناخوشایند استعمال شده (مفردات) - بیانگر آن است که خداوند، کیفر کافران را از روی تمسخر پاداش نامیده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - غاشیه - 88 - 26 - 2

2 - حسابرسی اعمال در قیامت برای کافران، از حضور در پیشگاه خداوند دشوارتر است.

ثمّ إنّ علینا حسابهم

حرف «ثمّ»، بر تراخی رتبی دلالت دارد و بیانگر آن است که مرحله حسابرسی، سخت تر از مرحله رجوع به خداوند است؛ هر چند هر دو هم زمان باشند.

4 - کافران در آخرت ، نامه عمل خویش را با دست چپ ، دریافت خواهند کرد .

هم أصحاب المشئمه

«سمت چپ و راست» در قیامت، ممکن است به معنای حقیقی آن نباشد تا از وجود جایگاهی حکایت کند که دارای سمت چپ و راست است؛ بلکه کنایه از مطلبی باشد که در آیات دیگر قرآن، با صراحت آمده است. بدین صورت که برخی نامه عمل خود را با دست راست و برخی با دست چپ دریافت می کنند؛ در نتیجه دسته اول به «اصحاب الیمین» و «اصحاب الیمینه» نام گذاری شده و دسته دوم «اصحاب الشمال» و «اصحاب المشأمه» نام گرفته اند.

5 - جایگاه مؤمنان در آخرت ، نشانه عزّت و کرامت آنان و جایگاه کافران ، پست و ذلّت آفرین است .

ص: 489

راست و چپ، کنایه از عظمت و پستی جایگاه است؛ زیرا در جوامع انسانی، مرسوم است که سمت راست، نشانه کرامت و سمت چپ رمز شوم بودن است؛ وگرنه راست و چپ حقیقی، وابسته به اعتبارات و با در نظر گرفتن مرکزیتی خاص است که در این آیات، از آن سخنی به میان نیامده است.

734- کافران مکه در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 36 - 12

12 - کفرپیشگان مکه در قیامت گردآوری و به سوی جهنم رانده خواهند شد .

و الذین کفروا إلی جهنم یحشرون

735- کافران و قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 7 - 12

12- کفرپیشگان، قیامت را امری گزاف و طرح آن را از سوی پیامبر (صلی الله علیه و آله) چون سحر، نیرنگی روشن قلمداد می کردند .

إن هذا إلا سحر مبین

«هذا» به گفتار پیامبر (صلی الله علیه و آله) مبنی بر زنده شدن مردگان و برپایی قیامت اشاره دارد. اطلاق «سحر» بر این گفتار و ادعا، از باب تشبیه است و وجه شبه آن بطلان و نیرنگ می باشد؛ یعنی، این سخن ظاهری فریبنده و باطنی پوچ و بی اساس دارد و در بطلان و نیرنگ بازی، همانند سحر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 28 - 7

7 - کافران، در پی تحقق قابل مشاهده قیامت بودند .

و یقولون متی هذا الفتح

«فتح» می تواند به معنای «فصل» باشد. در این صورت، به قرینه آیه بیست و پنج و آیه بعد، مراد از «هذا الفتح» می تواند قیامت باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 32 - 4

4 - کافران مستکبر ، مدعی نامفهوم بودن قیامت برای ایشان

قلتم ما ندری ما الساعه

ص: 490

736- کتمان کنندگان حق در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 48 - 10

10 - در قیامت برای متخلفان از دستورات الهی (بر پایی نماز و پرداخت زکات) و ارتکاب کنندگان محرمات (دین فروشی ، حق پوشی و . . .) راه نجاتی نیست .

لا تشرخوا بآیتی . . . و اقیموا الصلوه ... و اتقوا یوماً لاتجزی نفس عن نفس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 162 - 9

9 - خداوند در قیامت نظر رحمتی بر کفرپیشگان و کتمان کنندگان حقایق دینی ، نخواهد داشت .

و لاهم ینظرون

در برداشت فوق فعل مجهول «ینظرون» از (نظر) به معنای رؤیت گرفته شده است. بر این مبنا «ولاهم ینظرون»؛ یعنی، نظر رحمتی به آنان نخواهد شد».

737- کسب نور در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 13 - 9

9 - کسب کردن نور از دیگران در قیامت ، در صورتی که انسان نور نداشته باشد ، ممکن نیست .

یوم یقول المنفقون . . . قیل ارجعوا وراءکم فالتمسوا نوراً

738- کفر بنی اسرائیل به قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 154 - 13

13 - ناباوری بنی اسرائیل به قیامت و ملاقات خدا پیش از نزول تورات

ثم ءاتینا موسی الکتب . . . لعلهم بلقاء ربهم يؤمنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 6 - 2

2 - منکران قرآن ، به خدا و قیامت ایمان نخواهند آورد .

إن الذين كفروا .. لا يؤمنون

متعلق «لا يؤمنون» به دلیل آیه هشت و نیز آیات قبل، خدا و قیامت است؛ یعنی: لا يؤمنون بالله و لا باليوم الآخر.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 264 - 6,7,8

6 - عدم ایمان اتفاق کنندگان ریاکار به خداوند و روز رستاخیز

كألذی ینفق ماله رياء الناس و لا یؤمن بالله و الیوم الآخر

بنابراینکه جمله «و لا یؤمن ..» ، توضیح و تفسیری برای جمله «ینفق ماله رياء» باشد.

7 - ریا ، اثر و نشانه عدم ایمان به خداوند و قیامت

كألذی ینفق ماله رياء الناس و لا یؤمن بالله و الیوم الآخر

بنابراینکه جمله «و لا یؤمن ..» ، تفسیری برای جمله قبل باشد.

8 - ریا و کفر به خدا و قیامت ، موجب بطلان صدقات و اعمال خیر

لا تبطلوا .. كألذی ینفق ماله رياء الناس و لا یؤمن بالله و الیوم الآخر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 38 - 7,8,9,13

7 - ریاکاران ، ایمان واقعی به خدا و قیامت ندارند .

و الذین ینفقون اموالهم رياء الناس و لا یؤمنون بالله و لا بالیوم الآخر

جمله «و لا یؤمنون» می تواند تفسیر و توضیح جمله «ینفقون ..» باشد ؛ تکرار نشدن «الذین» می تواند این معنا را تأیید کند.

8 - عذاب خوارکننده ، کیفر ایمان نداشتن به خدا و قیامت

اعتدنا للكافرين عذاباً مهيناً. و الذين ... لا يؤمنون بالله و لا باليوم الاخر

9 - ایمان نداشتن به وعده های الهی و قیامت ، منشأ ریاکاری

رئاء الناس و لا يؤمنون بالله و لا باليوم الاخر

بدان احتمال که جمله «الذين لا يؤمنون» بیانگر علت و ریشه انفاقهای ریایی باشد.

13 - دل های تهی از ایمان به خدا و قیامت ، جایگاه شیطان

لا يؤمنون بالله و لا باليوم الاخر و من یکن الشیطان له قریناً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 39 - 3

3 - بخل و ریاکاری ، نشانه کفر به خدا و قیامت است .

الذین یبخلون . . . و ماذا علیهم لو امنوا بالله و الیوم الاخر و انفقوا

ص: 492

ضمیر در «علیهم» به «الذین یبخلون» برمی گردد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 41 - 4

4 - رسوایی و وخامت حال بخیلان ، ریاکاران و کافران به خدا و قیامت در صحنه قیامت

الذین یبخلون . . . فکیف اذا جئنا من کل امه بشهید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 136 - 8

8 - کافران به خدا ، ملائکه ، کتب آسمانی ، پیامبران الهی و روز قیامت ، در گمراهی ژرف

و من یکفر باللّه و ملئکتہ و کتبه و رسله و الیوم الآخر فقد ضل ضللاً بعيداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 69 - 11

11 - کفر به خدا و قیامت و نداشتن عمل صالح ، موجب غلبه ترس و اندوه بر آدمی

من ءامن باللّه و الیوم الآخر و عمل صالحاً فلا خوف علیهم و لا هم یحزنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 81 - 16

16 - بی اعتقادی منافقان به قیامت و عدم درک آن نسبت به حوادث و حقایق آن ، مایه تخلف آنان از جهاد

لو كانوا یفقهون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 11 - 11

11 - طغیان و سرکشی ، نشانه بی ایمانی به روز رستاخیز

فذر الذین لایرجون لقاءنا فی طغینهم یعمهون

740- کم فروشان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مطففین - 83 - 7 - 2

2 - احضار کم فروشان در صحنه قیامت و حسابرسی اعمال آنان ، قطعی و تردیدناپذیر است .

ویل للمطففین . . . ألا یظنُّ أولئک ... کلاً

ص: 493

741- کمک در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 192 - 6,8,10

6 - ستمکاران محروم از هر گونه یاور در قیامت

و ما للظالمین من انصار

«انصار»، جمع ناصر (به معنای یاور) است و «مِنْ» زایده، تأکید بر نبودن یاور در آن روز است.

8 - ستمکاری، موجب ورود آدمی به آتش دوزخ و بی یآوری وی در قیامت

ربنا انک من تدخل النار فقد اخزیته و ما للظالمین من انصار

مراد از کلمه «للظالمین» همان دوزخیان هستند. بنابراین به کارگیری اسم ظاهر به جای ضمیر «ما لهم» برای رساندن این معناست که ستمکاری علت شده که خداوند آنان را به آتش کشاند و از یاری یاوران محروم باشند.

10 - محرومیت ستمگران در قیامت از یاری امامانی که آنها را یاری کنند.

و ما للظالمین من انصار

امام باقر (ع) در تفسیر آیه فوق فرمود: ما لهم من ائمه یسمونهم باسمائهم.

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 211، ح 175؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 333، ح 8.

742- کوبندگی قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 4 - 2

2 - قیامت، حادثه ای کوبنده و هولناک

بالقارعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - قیامت ، حادثه ای کوبنده و هولناک

القارعه

«قَرَع» ، به معنای کوبیدن چیزی بر چیزی است (مفردات). آیات بعد، قرینه است که مراد از «قارعه»، روز قیامت است. تناسب این نام برای «قیامت»، یا به این جهت است که قیامت کوبنده و ترساننده قلب ها است و یا اشاره به عذاب کوبنده و هولناک کافران دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - قیامت ، حادثه ای کوبنده و رخدادی بس شگفت

ما القارعه

«ما»، استفهام تعجبی است و بر شگفتی «قارعه» و عظمت و هول انگیز بودن آن دلالت دارد. - با آن که این آیه خبر برای آیه قبل است - و در آن اکتفا به ضمیر ممکن بود، می توان گفت: تکرار لفظ «قارعه» تأکید بر عظمت آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قارعه - 101 - 4 - 2

2 - کوبندگی حوادث قیامت ، هول انگیز و دهشت آور است .

ما القارعه . یوم یكون الناس كالفراس المبهوث

«یوم» ظرف برای فعل محذوفی است که وصف «القارعه» بر آن دلالت دارد؛ یعنی، «تقرع یوم...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قارعه - 101 - 5 - 2

2 - کوبندگی حوادث قیامت ، تمام کوه ها را متلاشی کرده ، ذرات رنگارنگ آنها را درهم خواهد آمیخت .

ما القارعه . یوم ... تكون الجبال كالعهن المنفوش

743- کوری در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 124 - 11

11 - زندگانی پر دردسر در دنیا و محسور شدن با چشمانی نابینا در قیامت ، از جلوه های گمراهی و شقاوت آدمی است .

فمن اتبع هداى فلايضلّ ولايشقى . و من اعرض عن ذكرى فإنّ له معيشه ضنكاً و نحشه ی

برداشت یاد شده، لازمه تقابل بین گروه هدایت یافتگان و غافلان است که مجموع دو آیه، بیانگر آن است.

744- کوهها در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- در آستانه بروز قیامت ، کوه ها جابه جا شده و صفحه زمین مسطح می شود .

و یوم نسیّر الجبال و تری الأرض بارزه

«نسیّر» (از ماده سیر) یعنی «حرکت می دهیم» و «بارزه» به معنای «ظاهر و آشکار» است. چون در قیامت، کوه ها، از جا کنده می شوند و ناهمواری های زمین از بین می رود، همه جای آن دیده شده و هیچ مانعی در برابر دید وجود ندارد.

ص: 495

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 10 - 2,3

2 - به حرکت در آمدن کوه ها ، در آستانه رستاخیز

و تسیر الجبال سیراً

3 - حرکت کوه های زمین در آستانه رستاخیز ، حرکتی عجیب و نامعهود

و تسیر الجبال سیراً

مفعول مطلق «سیراً»، می تواند اشاره به مطلب بالا داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 5 - 1,2,3

1 - حرکت و رانش کوه ها ، در آستانه قیامت بر اثر زلزله شدید

إذا رجّت الأرض رجّاً . و بست الجبال بسّاً

«بسّ» در دو معنا به کار می رود: 1- به حرکت واداشتن (القاموس المحيط); 2- خرد و ریز ریز کردن (المصباح المنیر). برداشت بالا بر پایه معنای اول است.

2 - ذره ذره شدن کوه ها ، بر اثر زلزله شدید زمین در آستانه قیامت

إذا رجّت الأرض . . . و بست الجبال بسّاً

3 - رانش و از هم پاشیدگی کوه ها در آستانه برپایی قیامت ، بسیار عظیم و غیرقابل توصیف

و بست الجبال بسّاً

ذکر «بسّاً» به صورت نکره، بیانگر عظمت و غیرقابل توصیف بودن مطلب یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 6 - 1

1 - پاشیده شدن کوه های زمین و تبدیل شدن آنها ، به غبار پراکنده در هوا در آستانه برپایی قیامت

«هباء» به خاک نرم مانند آرد گفته می شود و «منبث» به معنای پراکنده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 10 - 1

1 - کوه ها در آستانه برپایی قیامت ، از جا کنده و متلاشی خواهد شد .

و إذا الجبال نسفت

«نسف»، به معنای کندن از ریشه و بن است (قاموس المحيط).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 20 - 3، 2، 1

1 - کوه ها در آغاز برپایی قیامت ، از جا کنده و حرکت داده خواهند شد .

ص: 496

2- حرکت کوه ها در قیامت ، آنها را به توده غباری شبیه کوه ، تبدیل خواهد کرد .

و سیرت الجبال فکانت سراباً

تشبیه کوه به سراب، بیانگر آن است که پس از حرکت کوه ها در قیامت، آنچه دیده می شود کوه نیست؛ ولی بیننده آن را کوه خواهد دید.

3- کوه ها در قیامت ، نابود گشته و با زمین هم سطح خواهند شد .

فکانت سراباً

«سراب» درخششی است در بیابان که مانند آب به چشم می آید (مفردات راغب). در اطلاق «سراب» گستردگی بر سطح زمین ملحوظ است (لسان العرب). بنابراین می توان گفت: کوه ها، با زمین هم سطح خواهند شد هر چند غبارهای باقی مانده از آن به صورت شبیحی از کوه نمایان می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 3 - 1

1 - در آستانه قیامت ، کوه ها از جا کنده و حرکت داده خواهند شد .

و إذا الجبال سیّرت

745- کوهها هنگام قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 105 - 3،4،5

3- تعدادی از مردم صدر اسلام در باره سرنوشت کوه ها در هنگامه رستاخیز ، از پیامبر (صلی الله علیه و آله) توضیح می خواستند .

و یس - لَوْنِکَ عَنِ الْجِبَالِ

4- تمامی کوه های زمین ، در آستانه قیامت ریشه کن و متلاشی خواهند شد .

و یس - لَوْنِکَ عَنِ الْجِبَالِ فَعَلَّ يَنْسِفُهَا رَبِّي نَسْفًا

«نسف» به معنای ریشه کن کردن و از هم پاشیدن است (مصباح).

5 - متلاشی شدن کوه ها در قیامت ، جلوه ای از ربوبیت خداوند و به فرمان او است .

فقل ینسفها ربی نسفاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 106 - 1

1 - کوه ها در قیامت ، به زمین هموار و مسطح تبدیل خواهند شد .

عن الجبال .. فیذرها قاعاً صفصفاً

«قاع» به معنای زمین صاف و مسطحی است که در آن درخت نروید و «صفصف» به معنای زمین همواری است که امکان رویدن هیچ گیاهی در آن نباشد (لسان العرب).

ص: 497

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 9 - 1

1 - متلاشی و ذره ذره شدن کوه ها ، همچون پشم رنگین و پراکنده شده ، در آستانه برپایی قیامت

و تكون الجبال كالعهن

«عهن» به معنای پشم رنگ شده است. در آیه پنجم از سوره «قارعه» چنین آمده است: «و تكون الجبال كالعهن المنفوش»؛ (و کوه ها مانند پشم رنگین زده شده خواهند شد).

746- کيفر تکذيب قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 51 - 8

8 - بی اعتنایی خداوند به کافران و به فراموشی سپردن آنان در آخرت ، سزای غفلت آنان از قیامت و انکار آیات الهی است .

فاليوم ننسيهم كما نسوا لقاء يومهم هذا و ما كانوا بآيتنا يجحدون

حرف «کاف» در «کما نسوا» تعلیلیه است و «ما» مصدریه ؛ یعنی «لنسيانهم». همچنین «ما» در «ما كانوا» مصدریه است و عطف بر «ما نسوا»، یعنی: لکونهم باياتنا يجحدون.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 147 - 7

7 - تباه شدن اعمال نیک ، جزایی مناسب برای تکذیب آیات الهی و روز قیامت است .

حبطت أعمالهم هل يجوزون إلا ما كانوا يعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 98 - 2

2- آتش همواره شعله‌ور هستم ، کيفر کفر به آیات الهی و انکار روز رستاخیز

كلما خبت زدنهم سعيراً . ذلك جزاؤهم بأنهم كفروا بآيتنا و قالوا أءذا كنا عظم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 20 - 11

11 - تکذیب همواره قیامت و جهنم ، موجب عذابی سخت است .

ذوقوا عذاب النار الذى كنتم به تكذبون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 43 - 4

ص: 498

4- تکذیب قیامت و کیفر آن ، از عوامل دوزخی شدن

هذه جهنم الّتی یکذب بها المجرمون

از این که دوزخ به تکذیب گران آن معرفی می شود، مطلب یاد شده به دست می آید.

747- کیفر در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - حمد - 1 - 4 - 5

5- روز قیامت ، روز کیفر و پاداش است .

ملک یوم الدین

«دین» در اینجا به معنای جزا (کیفر و پاداش) و یا حساب است، و هر دو بازگشت به یک معنا دارند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 35 - 5

5- قیامت ، روز کیفر و جزا و «یوم الدین» از نام های آن است .

یوم الدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 15 - 7

7- جزا دیدن یکایک آدمیان ، فلسفه برپایی قیامت

ءاتیه . . لتجزی کلّ نفس

«لتجزی» یا تعلیل است برای «آتیه» و جمله «أکاد أخفيها» معترضه است و یا تعلیل است برای هر دو موضوع مطرح شده در آیه که آمدن قیامت و وجود زمینه برای مخفی ماندن اخبار آن از سوی خداوند است و یا تنها بیانگر علت «أخفيها» است، برداشت مذکور، مبتنی بر دو احتمال اول است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- قیامت ، روز ظهور اعمال دنیوی انسان است .

من أعرض عنه فإِنَّه يحمل يوم القیمه وزراً

«وزر»، به معنای بار سنگین است و به گناه از آن جهت که بار سنگینی بر دوش گنه کار است، «وزر» اطلاق می گردد (مفردات راغب).
«حمل وزر» حاکی از آن است که در قیامت، گناه به صورت باری بر دوش گناهکار ظهور خواهد یافت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 56 - 8

ص: 499

8 - جهان آخرت ، جهان کیفر و پاداش

الملك يومئذ لله يحكم بينهم . . . في جنّات النعيم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 69 - 4

4 - جهان آخرت ، جهان کیفر و پاداش

الله يحكم بينكم يوم القيمة

جمله «الله يحكم بينكم يوم القيامة»، متضمن نوید پاداش به مؤمنان و وعده مجازات و کیفر به مشرکان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 82 - 2

2 - قیامت ، روز محاسبه کردار آدمیان و مجازات و پاداش در تعلیمات ابراهیم

والذي أطمع أن يغفر لي خطيئتي يوم الدين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 90 - 12

12 - قیامت ، صحنه پاداش و کیفر

من جاء بالحسنة فله خير منها. . . و من جاء بالسئته فكبّبت وجوههم في النار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 33 - 12، 11، 10

10 - هیچ پدر و فرزندی ، در قیامت به جای هم حتی اندک کیفری نمی شوند .

لايجزى والد عن ولده ولا مولود هو جاز عن والده شيئاً

11 - در قیامت ، بار عمل هر کس ، تنها بر دوش خود او است .

لايجزى والد عن ولده ولا مولود هو جاز عن والده شيئاً

12 - در قیامت ، برعهده گرفتن بخشی از کیفر پدر از ناحیه فرزند ، به خاطر سنگین بودن حق وی بر فرزند ، امری متوقع است . *

و لا مولود هو جاز عن والده

درباره مجازات نشدن پدر به جای فرزند، از فعل «یجزی» استفاده شده است و درباره نفی مجازات فرزند به جای پدر از «جاز» که حالت صفتی و تأکید بیشتری دارد. چنین تأکیدی، می تواند به خاطر توقعی باشد که از ناحیه پدران هست. و نیز می تواند به خاطر این باشد که او، از حیث عاطفه و مهر، به مراتب کم تر از پدر است. برداشت بالا بر اساس احتمال نخست است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 45 - 8

8 - قیامت ، عرصه مجازات و کیفر و پاداش

ص: 500

و لو يؤاخذ الله الناس . . . و لكن يؤخّرهم إلى أجل مسمّى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 20 - 3

3 - قیامت ، روز مجازات و کیفر و پاداش

هذا يوم الدين

«دين» در آیه شریفه، به معنای «جزا» و «حساب» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 53 - 4

4 - جزا و کیفر و پاداش ، فلسفه برپا شدن قیامت و رستاخیز انسان ها است .

أءنّاء لمدينون

آمدن عبارت «مدینون» (جزا داده شدگان) به جای «مبعثون» (مبعوث شدگان) و «محيون» (زنده شدگان)، می تواند بیانگر این حقیقت باشد که اساس رستاخیز انسان ها، مسأله جزا است؛ نه صرف زنده شدن دوباره انسان ها.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 15 - 13

13 - قیامت ، روز رویه رو شدن بندگان با کیفر و پاداش الهی

يوم التلاق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 17 - 5، 1

1 - نظام پاداش و کیفر الهی در قیامت ، فراگیر همه انسان ها و شامل تمامی حرکات انسان ها است .

اليوم تجزى كلّ نفس بما كسبت

«ما» در «بما كسبت» موصول بوده و افاده کننده معنای جنس است. بنابراین «ما كسبت»؛ یعنی، هر آنچه که بشر انجام داده و هر حرکتی

که از خود نشان دهد.

5- در نظام کیفر و پاداش الهی در قیامت، به کسی کمترین ستمی نخواهد شد.

لا ظلم الیوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 56 - 2

2- «قیامت» روز کیفر و پاداش

یوم الدین

«دین» به معنای جزا است و «جزا» معادل سزا می باشد که هم شامل کیفر می شود و هم پاداش.

ص: 501

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 6 - 1

1 - قیامت ، روز برانگیخته شدن انسان ها برای محاکمه و کیفر و پاداش

یوم یبعثهم الله جميعًا فینبئهم بما عملوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 9 - 2

2 - قیامت و گرد آمدن انسان ها در آن روز ، برای محاکمه و مجازات ، شایان یاد و یادآوری

یوم یجمعکم

برداشت یاد شده، مبتنی بر این نکته است که «یوم» متعلق به فعل مقدر «اذکر» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 46 - 2

2 - قیامت ، روز جزا و حسابرسی است .

بیوم الدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 12 - 3

3 - پاداش و کیفر اعمال در قیامت ، براساس نامه عمل و کردار انسان در دنیا است .

یعلمون ما تفعلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 17 - 4

4 - قیامت ، روز جزا و رسیدگی به اعمال است .

یوم الدین

«دین» به معنای شریعت، طاعت و جزا است و از آن جا که دین به معنای «شریعت»، در قیامت مورد ندارد، «یوم الدین»، به معنای روز جزا خواهد بود و لازمه جزا دادن به بندگان، رسیدگی و محاسبه اعمال آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 18 - 4

4 - قیامت ، روز کیفر دادن اعمال است .

یوم الدین

ص: 502

748- کیفر فراموشکاران قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 14 - 2

2 - کیفر حتمی فراموش کاران روز قیامت ، چشیدن عذاب است .

فذوقوا بما نسيتم لقاء يومكم هذا

749- کیفر فراموشی قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 67 - 23

23 - عبدالعزيز بن مسلم گوید : از امام رضا (ع) درباره سخن خدا که می فرماید : « نسوا الله فنسيهم » سؤال کردم فرمود : « ان الله تعالى لا ينسى ولا يسهو . . . و انما يجازي من نسيه و نسي لقاء يومه بان ينسيهم أنفسهم . . . » ;

خدای تعالی نه فراموشی دارد و نه اشتباه . . . همانا خداوند کسانی را که او و دیدار قیامت را فراموش کرده اند به این صورت مجازات می کند که خودشان را از یادشان ببرد . . . » .

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 14 - 3,5

3 - فراموش کردن قیامت ، گرفتاری به عذاب را در پی دارد .

فذوقوا بما نسيتم

«باء» در «بما» سببیه و «ما» مصدریه است. بنابراین، معنا چنین می شود: «به خاطر فراموشی تان روز قیامت را بچشید...!».

5 - وانهاده شدن انسان به حال خود ، در قیامت ، کیفر فراموش کردن قیامت در عالم دنیا است .

فذوقوا بما نسيتم لقاء يومكم هذا إنا نسينكم

«إنا نسيناكم» برای مقابله با «بما نسيتم» است؛ یعنی، شما قیامت را فراموش کردید و ما هم، در مقابل، شما را به حال خود وانهادیم.

750- کیفر کفر به قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - آنان که به خدا و روز قیامت کافر شوند، راهی جز ورود به آتش دوزخ نخواهند داشت .

و من کفر . . . ثم أضطره إلى عذاب النار

اضطراره؛ یعنی، مجبور ساختن کسی به انجام کاری. پس «ثم اضطره...» چنین معنا می شود: آن گاه که کافران حیات دنیا را سپری کردند، آنان را برای ورود به آتش دوزخ مجبور می کنم.

ص: 503

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 8 - 1

1 - دوزخ ، جایگاه ابدی مشرکان و منکران رستاخیز

إن الذين لا يرجون لقاءنا .. والذين هم عن آياتنا غفلون. أولئك مأويهم النار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 11 - 7، 2، 3

2 - مجازات کفار و منکران قیامت (از میان برداشتن ایشان) منجر به انقراض نسل بشر خواهد شد .

و لو يعجل الله للناس الشر .. لقضى إليهم أجلهم

«ال» در «الناس» ال جنسیه و مفید استغراق است؛ یعنی، اگر سنت الهی درباره جوامع بشری این بود که هر انسان کفرپیشه را در دنیا بی درنگ مجازات کند، هر آینه تا کنون زمین از وجود انسان تهی شده و نسل بشر منقرض گشته بود. در حالی که این با فلسفه آفرینش انسان (ولکم فی الأرض مستقر و متاع إلى حین. بقره / 36) ناسازگار است.

3 - مجازات کفرپیشگان و منکران قیامت (از میان برداشتنشان) ناسازگار با فلسفه آفرینش انسان

و لو يعجل الله للناس الشر .. لقضى إليهم أجلهم

7 - منکران قیامت ، مستحق کیفر و عذاب الهی در دنیا هستند .

و لو يعجل الله .. لقضى إليهم فنذر الذين لا يرجون لقاءنا

از آیه شریفه استفاده می شود که: اگر مجازات منکران قیامت منجر به مرگ آنان نمی شد، خدا بدون مهلت آنان را سرکوب می کرد؛ یعنی، آنان استحقاق کیفر را دارند لکن مانع وجود دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 11 - 6، 3

3 - آتش بر افروخته و پراشتهای دوزخ ، کیفر تکذیب قیامت

و أعتدنا لمن كذب بالساعة سعيراً

«سعیر»، به معنای آتش پراشتهاب و برافروخته است.

6- آتش جهنم، هم اکنون (پیش از برپایی قیامت) برای تکذیب کنندگان قیامت، آماده و مهیا است.

و أعتدنا لمن كذب بالساعة سعيراً

آمدن فعل «أعتدنا» (آماده کردیم) به صورت فعل ماضی، می تواند گویای برداشت یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 12 - 4

4- کیفر و عذاب تکذیب کنندگان قیامت، بسیار شدید و هولناک خواهد بود.

ص: 504

سمعوا لها تَغِيظًا و زفيرًا

صدای خشمگینانه و پرخروش آتش جهنم، با دیدن منکران معاد از راه دور، حاکی از شدت و هولناکی عذاب و کیفر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 55 - 3

3 - منکران قیامت ، در وسط دوزخ جای خواهند داشت .

فرءاه فی سواء الجحیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مطفین - 83 - 11 - 5

5 - تکذیب قیامت ، در نامه عمل تکذیب کنندگان ثبت شده و براساس آن کیفر خواهند دید .

کتب مرقوم . ویل یومئذ للمکذبین . الذین یکذبون بیوم الدین

752 - کیفیت قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 19 - 1

1 - برپایی قیامت و احیای مجدد انسان ها ، تنها با یک صیحه و فریاد سخت خواهد بود .

فإِذَا هِيَ زَجْرَةٌ وَاحِدَةٌ

«زجره» به معنای «صیحه» است و آمدن آن بر وزن «فعله»، بر «مره» دلالت می کند. آمدن «واحده» نیز برای تأکید مفاد آن است. پس «فأتما هی زجره...»؛ یعنی، تنها یک صیحه و فریاد سخت.

753 - گردش چشمها در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 7 - 1

1 - در آستانه برپایی قیامت ، چشمان انسان ها از ترس و اضطراب ، به گردش در می آید .

فعل «بَرَقَ» وقتی به چشم نسبت داده شود، به معنای اضطراب و به گردش آمدن چشم از ترس است (مفردات راغب). گفتنی است آیه شریفه در مقام بیان حوادثی است که در آستانه برپایی قیامت و لحظه های نخستین رستاخیز رخ خواهد داد.

754- گرفتاری کافران در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 123 - 8

8 - در قیامت ، هیچ راه نجاتی برای کافران به قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله) وجود نخواهد داشت .

أولئك يؤمنون به و من يكفر به . . . و اتقوا يوماً لا تجزي نفس عن نفس شيئاً

هدف از توصیف قیامت، به اینکه فدیة ای گرفته نمی شود و . . .؛ مایوس کردن مستحقان عذاب است از اینکه راه نجاتی - جز ایمان به قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله) - برای خویش توهّم کرده و به اعتبار آن دل خوش کنند.

755- گرما در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 35 - 4

4 - فضای محشر ، سخت داغ ، دودآلود و نفس گیر

یرسل علیکما شواظ من نار و نحاس

756- گروه ها در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 56 - 5

5 - رو در رویی گروه های مختلف انسان ها ، در روز قیامت ، امری ممکن است .

و یوم تقوم الساعة یقسم المجرمون . . . و قال الذین أوتوا العلم و الإیمان لقد لبثتم

757- گروه بندی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 69 - 8

8 - خداوند با سوگند به ربوبیت خود ، بر تحقق حتمی طبقه بندی عاصیان در قیامت ، تأکید کرده است .

فوربک . . . ثمّ لنزعنّ من كلّ شيعه ... عتيا

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

20 - انفطار - 82 - 14 - 4

4 - مردم در قیامت ، به دو گروه شاخص « ابرار » و « فجّار » تقسیم خواهند شد .

ص: 506

إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ . وَإِنَّ الْفَجَّارَ لَفِي جَحِيمٍ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - زلزله - 99 - 6 - 3

3 - انسان ها در قیامت ، به گروه هایی گوناگون تقسیم خواهند شد .

یومئذ یصدر الناس أشتاتاً

758- گروهها در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - غاشیه - 88 - 8 - 3

3 - مردم در عرصه قیامت ، در دو گروه متفاوت قرار خواهند گرفت : یا خوار و ذلیل خواهند بود و یا در ناز و نعمت .*

وجوه یومئذ خشعه . . . وجوه یومئذ ناعمه

تکرار کلمه «وجوه»، ممکن است به منظور استقصای تمام انواع مردم باشد. در این صورت، کسی خارج از دو گروه یاد شده نخواهد بود. عطف نشدن «وجوه» (در این آیه) بر «وجوه» در آیات پیشین، بر شدت انفصال دلالت دارد، به گونه ای که این دو گروه هیچ نقطه اشتراکی نخواهند داشت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - زلزله - 99 - 6 - 1

1 - مردم ، در قالب گروه هایی متفاوت ، صحنه قیامت را به سوی سرنوشت مخصوص خویش ، ترک خواهند کرد .

یومئذ یصدر الناس أشتاتاً لیروا أعمالهم

«یصدر»؛ یعنی، منصرف می شود و بازمی گردد (مفردات و صحاح اللغه). «أشتاتاً» (جمع «شت») به معنای «تفرق یافتگان» است (صحاح اللغه). مفاد آیه شریفه ناظر به مرحله پس از حسابرسی است که مردم از آن برمی گردند و به سوی بهشت و جهنم می روند. فعل «یصدر» و نیز مشاهده اعمال (یا پاداش و کیفر آن)، با این معنا سازگارتر است؛ گرچه این احتمال نیز منتفی نیست که مراد، رجوع انسان ها به حیات دوباره باشد؛ ولی فعل «یصدر» و نیز مشاهده اعمال (یا پاداش و کیفر آن)، با احتمال نخست، سازگارتر است.

759- گروههای ملائکه در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- فرشتگان در قیامت ، در رده های مختلف دسته بندی شده و هر دسته مأموریتی ویژه دارند .

صَفَاً صَفَاً

ص: 507

760- گریه در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 43 - 5

5 - قیامت ، روز خنده و گریه خلایق *

ثم یجزیه الجزاء الأوفی . . . و أنه هو أضحک و أبکی

برداشت یاد شده بدین احتمال است که این آیه - به قرینه آیات پیشین - در ارتباط با قیامت باشد.

761- گفتگو با خدا در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 37 - 11

11 - ناتوانی همگان ، از گفتگوی خودسرانه با خداوند در قیامت

لایملکون منه خطاباً

مرجع ضمیر فاعلی «لایملکون»، موجودات عاقلی است که از «ما بینهما» دانسته می شود. «منه» حال برای «خطاباً» و حرف «من» برای اتصال و ارتباط است. مفاد آیه این است که در رابطه با خداوند، هیچ سخنی برای آنان مقدور نیست. به قرینه آیه بعد، می توان گفت: مراد کلام نادرست و شفاعت غیر مأذون است.

762- گفتگو در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 31 - 21

21 - امکان گفتگو و مذاکره مردم در صحنه قیامت

و لو تری إذ الظلمون موقوفون عند ربهم یرجع بعضهم إلی بعض القول یقول الذین استضع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 32 - 6

6 - امکان گفت وگو و مذاکره در دادگاه الهی در قیامت

يقول الذين استضعفوا .. قال الذين استكبروا

ص: 508

763- گمراهان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 128 - 18

18 - اعتراف گمراهان در قیامت به تبعیت از خواهشهای نفسانی خویش تا آخرین لحظه عمر

ربنا استمتع بعضنا ببعض وبلغنا أجلنا الذي أجلت لنا

جمله «و بلغنا»، پس از «ربنا استمتع . . .»، بیان استمرار بهره گیری گمراهان از تمتعات دنیا تا لحظه رسیدن اجل است. بنابراین عمر آنها در این منظور صرف شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 130 - 15

15 - گمراهان پیرو شیطانها در قیامت بر کفرورزی خویش در دنیا آگاهی می یابند. *

و شهدوا على أنفسهم كانوا كافرين

«شاهد» عالمی است که آنچه را دریافته بیان می کند. (لسان العرب). لذا اگر «شهدوا» به معنای شهادت دادن باشد، لازمه آن آگاهی فرد است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 30 - 1

1 - حضور انسانها در قیامت، مانند آفرینش نخستینشان، در دو گروه هدایت یافته و گمراه گشته

فریقا هدی

جمله «فریقا هدی . . .» حال برای فاعل «بدأکم» و بیانگر وجه مشابهت مطرح شده در جمله «كما بدأکم تعودون» است و حاصل معنی چنین می شود: خداوند شما را آفرید در حالی که شایستگان هدایت را هدایت کرد و مستحقان گمراهی را به گمراهی کشاند و به همین صورت (دو جناح بودن) به سوی او باز خواهید گشت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 97 - 8

8- ذلت و به خاک در افتادن چهره گمراهان در قیامت

و نحشروهم یوم القیمه علی وجوههم عمیاً و بکماً و صمّاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 33 - 16

16 - مستضعفان گمراه شده از سوی مستکبران ، با مشاهده عذاب در قیامت ، از کرده خود پشیمان خواهند شد .

وقال الذین استضعفوا .. و أسروا الندامه لَمَّا رَأُوا الْعَذَابَ

بنابراین که ضمیر فاعلی «أسروا» به «استضعفوا» برگردد، نکته یاد شده قابل استفاده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 509

9- گمراهان ستمکار ، در روز قیامت ، مورد سرزنش اهل ایمان خواهند بود .

وقال الذين ءامنوا إنّ الخسرین الذين خسروا أنفسهم

12 - قیامت ، روز ظهور خسران و زیان کاری عمیق ستم پیشگان و گمراهان

إنّ الخسرین الذين خسروا أنفسهم و أهلیهم یوم القیمه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 38 - 2، 3، 4، 7

2 - حضور انسان های گمراه و عوامل شیطانی گمراه کننده آنان ، در قیامت و در محضر خداوند

حتّی إذا جاءنا

3- رویارویی گمراهان و عوامل شیطانی گمراه کننده آنان ، در قیامت

قال یلیت بینی و بینک بعد

تعبیر «بینی و بینک» خطاب رو در رو را می رساند.

4- اظهار نفرت گمراهان ، از شیاطین و وسوسه گران خویش ، در صحنه قیامت و هنگام حضور در پیشگاه خداوند

حتّی إذا جاءنا قال یلیت بینی و بینک بعد المشرقین فبئس القرین

7- قیامت ، عرصه رنگ باختن پندار های دروغین گمراهان و فریب خوردگان

و یحسبون أنّهم مهتدون . حتّی إذا جاءنا

764- گمراهگران در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 33 - 12

12 - مستکبران گمراهگر در قیامت ، با دیدن عذاب الهی ، از کار خود پشیمان شده و آن را پنهان خواهند کرد .

وقال الذين استضعفوا للذين استكبروا بل مکر الیل والنهار إذ تأمرونا أن نکفر با

برداشت یاد شده بنابراین اساس است که مرجع ضمیر فاعلی «أَسْرُوا»، «استکبروا» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 38 - 2

2 - حضور انسان های گمراه و عوامل شیطانی گمراه کننده آنان ، در قیامت و در محضر خداوند

حتّی إذا جاءنا

ص: 510

765- گمراهی مکذبان قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 75 - 8

8 - ناسپاسی در برابر لطف و رحمت الهی و سوء استفاده از آن ، نمودی از انحراف و گمراهی منکران قیامت

وإنّ الذین لایؤمنون بالأخره... و لو رحمناهم... فی طغینهم یعمهون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 18 - 12

12 - پی بردن به حقانیت رستاخیز ، دارای راه علمی است و منکران آن گرفتار گمراهی اند .

و یعلمون أنّها الحقّ إلاّ إنّ الذین یمارون فی الساعه لفی ضلل بعید

766- گناه تکذیب قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 11 - 4

2- انکار و تکذیب معاد ، بزرگ ترین جرم و گناه کافران و مشرکان صدر اسلام

قال الذین کفروا إنّ هذا إلاّ إفک افتریه... قالوا مالِ هذا الرسول... بل کذبو

برداشت یاد شده، به خاطر دو نکته است: 1- «بل» برای اضرب انتقالی است. 2- وعده عذاب دوزخ به کافران و مشرکان به خاطر تکذیب قیامت بود؛ نه دروغ پردازی و بهانه جویی های آنان.

4- انکار معاد ، گناهی بزرگ و نابخشودنی

و أعتدنا لمن کذب بالساعه سعیراً

برداشت فوق، از وعده عذاب دوزخ به تکذیب کنندگان قیامت استفاده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 11 - 4

4- تکذیب قیامت ، بزرگ ترین جرم محکومان دادگاه رستاخیز

فویل یومئذ للمکذبین

از این که تنها وصفی که برای محکومان روز قیامت آورده شده، عنوان «تکذیب قیامت» است، مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 46 - 3

3- تکذیب روز جزا، جرمی بزرگ و نابخشودنی است .

عن المجرمین . . . و کنا نکذب بیوم الدین

ص: 511

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 46 - 6

6 - تکذیب روز جزا، جرمی نابخشودنی است و تکذیب گران مجرم اند .

ویل یومئذ للمکذبین .. کلوا و تمتعوا قليلاً إنکم مجرمون

مطلب یاد شده، از به کار رفتن عنوان «مجرمان» درباره «مکذبان»، استفاده شده است.

767- گناهکار در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 14 - 11

11 - مداومت بر نافرمانی خدا و رسول (صلی الله علیه و آله)، مایه گرفتاری به عذاب های جسمی و روحی در قیامت

و من یعص الله ... یدخله ناراً ... و له عذاب مهین

دخول در آتش، عذاب جسمی آنان و عذاب خوارکننده، شکنجه روحی ایشان.

768- گناهکاران در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 30 - 11، 8، 7

7 - بدکاران در قیامت آرزو می کنند کاش میان آنان و عملشان، زمان بی حدی فاصله بود .

و ما عملت من سوء توذّ لو أنّ بینها و بینها امداً بعیداً

8 - بیزاری شدید بدکاران، از کردار خویش در قیامت

توذّ لو أنّ بینها و بینها امداً بعیداً

11 - قیامت، روز اندوه و افسوس بدکاران

توذّ لو أنّ بینها و بینها امداً بعیداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 159 - 10

10 - خداوند در قیامت خلافکاران را به اعمال ناپسندشان آگاه خواهد ساخت.

ثم ینبئهم بما کانوا یفعلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 160 - 5

5 - در قیامت به گنهکاران ستم نخواهد شد.

ص: 512

و هم لا یظلمون

ذیل آیه قبل (ثم ینبئهم ..) بیانگر این است که ظرف پاداش و جزای مطرح شده در این آیه روز قیامت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 27 - 3,6

3 - بدکاران در قیامت، گرفتار کیفر اعمال بد خویش خواهند شد.

و الذین کسبوا السیئات جزاء سیئه بمثلها

6 - مردمان زشت کردار در سرای آخرت، گرفتار خشم و عذاب الهی خواهند بود.

و الذین کسبوا السیئات .. ما لهم من الله من عاصم

مراد از جمله «ما لهم من الله من عاصم»، «ما لهم من عذاب الله من عاصم» می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 49 - 1,2

1- وضعیت مجرمان در قیامت برای همگان قابل رؤیت خواهد بود.

و ترى المجرمین یومئذ مقرّنین فی الأصفاد

مخاطب «تری المجرمین» (مجرمان را می بینی) نوع انسان است. بنابراین می توان استفاده کرد که وضعیت مجرمان برای همگان قابل رؤیت است.

2- در قیامت انبوه مجرمان (همانند اسیران) با غل و زنجیر به هم بسته می شوند و همراه یکدیگر حاضر و محشور خواهند شد.

و ترى المجرمین یومئذ مقرّنین فی الأصفاد

«أصفاد» جمع «صفد» و به معنای ریسمان و یا وسیله ای است که اشیا و یا افرادی مانند اسیران را به هم بسته باشند و «مقرّنین» از مصدر «قرن» به معنای بستن شدید و محکم چند چیز و یا چند فرد با هم است (لسان العرب). ضمناً آمدن «مقرّنین»، از باب تفعیل، معنای تکثیر را افاده می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 50 - 1,2

1- مجرمان در قیامت دارای پیراهنی از ماده ای سیاه ، بد بو ، داغ و قابل اشتعال (مانند قیر)

و تری المجرمین . . . سراپیلهم من قطران

«قطران» به معنای ماده ای است سیاه، بد بو و چسبنده (روغن) که آن را بر بدن شتر می مالند (مجمع البیان). اینکه خداوند فرمود: لباس دوزخیان از قطران است، ممکن است برای بیان مبالغه و کثرت شعله‌وری و سوزندگی آتش جهنم به بدن انسان دوزخی باشد و نیز بیانگر قابل اشتعال بودن ماده قطران باشد (لسان العرب).

2- چهره مجرمان در روز قیامت در پوششی از آتش است .

و تری المجرمین . . . و تغشی وجوههم النار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 49 - 3,5

ص: 513

3- در قیامت مجرمان ، هنگام مشاهده نامه عمل ، از کردار خود وحشت و دلهره پیدا می کنند .

فتري المجرمين مشفقين ممّافيه

5- مجرمان رفاه مند و بی باک دنیا ، بیم ناکان وحشت زده صحنه قیامت اند .

فتري المجرمين مشفقين ممّافيه

با توجه به این که آیات قبل در مورد رفاه مندان مغرور بود، مصداق بارز «مجرمان هراسناک» در این آیات، همان دنیاپرستان مغرور خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 53 - 1,3

1- مجرمان ، در صحنه قیامت ، ناظر شعله های آتش دوزخ اند .

وراء المجرمون النار

3- مجرمان ، در قیامت ، به دوزخی بودن خود و نداشتن راه گریزی از آن ، پی خواهند برد .

فظنّوا أنّهم مواقعوها و لم يجدوا عنها مصرفاً

بیان دیدگاه مشرکان در مورد ورود به جهنم با فعل «ظنّ»، حکایت از آن دارد که آنان، در آن شرایط، خود را دوزخی می بینند، ولی هنوز امیدهایی - هر چند واهی - به نجات دارند. ولی به زودی درمی یابند که گریزگاهی برای آنان نیست. «مصرفاً» اسم مکان به معنای مکانی است که به آن روی آورند. جمله «لم يجدوا...» یعنی جایی را که بتوانند با پناه بردن به آن، از آتش رها شوند، نمی یابند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مريم - 19 - 69 - 7

7- تقسیم گنه کاران در قیامت براساس مراتب عصیان گری آنها ، از شوون ربوبیت الهی است .

فوربك .. ثمّ لننزعنّ من كلّ شيعه ائهم اشدّ على الرحمن عتياً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مريم - 19 - 86 - 4

4- قیامت ، روز ظهور تفاوت وضعیت مجرمان و متقین

يوم نحشُر . . . و نسوق المجرمين إلى جهنم وردًا

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

12 - نور - 24 - 24 - 1

1 - شهادت و گواهی زبان ، دست و پای گنه کاران علیه آنان در قیامت

يوم تشهد عليهم ألسنتهم وأيديهم وأرجلهم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

12 - فرقان - 25 - 22 - 6

ص: 514

6 - وحشت مجرمان از ملائکه به هنگام رو در رویی با آنها، به هنگام مرگ و روز رستاخیز

یوم یرون الملائکه لالبشری یومئذ للمجرمین و یقولون حجراً محجوراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 12 - 5، 1

1 - مجرمان، در روز برپایی قیامت، اندوهگین و ناامیدند.

و یوم تقوم الساعه یبلس المجرمون

«إبلاس» در لغت، اندوه ناشی از شدت سختی (مفردات راغب) و نیز به معنای یأس است (لسان العرب).

5 - عذر ها و حجت های مجرمان و تبهکاران، در روز قیامت، قطع می شود.

و یوم تقوم الساعه یبلس المجرمون

گفته شده که معنای «إبلاس»، سکوت و قطع شدن حجت است (مفردات راغب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 55 - 1

1 - مجرمان، در قیامت، بر اندک بودن مدت درنگ شان در برزخ، سوگند یاد می کنند.

و یوم تقوم الساعه یقسم المجرمون ما لبثوا غیر ساعه

از این که مکان درنگ و اقامت مجرمان، کجا می تواند باشد، مفسران احتمال های گوناگونی را ذکر کرده اند. از جمله آنها، عالم قبر و برزخ است. لازم به ذکر است که آیه پیش که مراحل عمر انسان ها را تا دوران پیری ذکر کرد و بعد فرمود «یخلق ما یشاء» که با توجه به آیه پنجاه، می تواند درباره معاد و قیامت باشد، قرینه است بر این که مکان افراد یاد شده، جایی است که پس از مرگ، در آن قرار می گیرند و آن، عالم برزخ است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 57 - 1

1 - مجرمان در روز قیامت، بهانه جویی می کنند.

یوم تقوم الساعه یقسم المجرمون... فیومئذ لاینفع الذین ظلموا معذرتهم

مراد از «الذین ظلموا» می تواند «المجرمون» باشد که در آیه پنجاه و پنج گذشت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 58 - 5

5 - اظهارات مجرمان ، در قیامت درباره کم بودن مدّت حضورشان در برزخ و پاسخ صاحبان علم و ایمان به آنان ، بیانی تمثیلی از رخدادهای قیامت است .

یوم تقوم الساعه یقسم المجرمون . . . وقال الذین أوتوا العلم و الإیمن ... ولقد ض

ذکر این آیه، پس از بیان حادثه ای از حوادث قیامت - که مربوط به مجرمان و برخورد صاحبان علم و ایمان با آنان بود - می تواند اشاره به این حقیقت داشته باشد که چنین گفت و گوهایی، نمونه و بیان تمثیلی از آن حوادث است.

ص: 515

1 - ندامت و سرافکنندگی مجرمان ، در صحنه قیامت ، منظره ای بس دیدنی و عبرت انگیز است .

و لو تری إذ المجرمون ناكسوا رءوسهم عند ربهم

«نكس الرأس» به معنای «پایین انداختن سر از شرمندگی و خجالت» است. لازم به گفتن است که جواب «لو» محذوف بوده و آن، چیزی شبیه «الرأيت شيئاً عجيباً و هو...» است.

4 - ربوبیت خدا در قیامت ، برای مجرمان ، تجلی پیدا می کند .

ناكسوا رءوسهم عند ربهم .. ربنا أبصرنا

5 - مجرمان پس از حسابرسی شدن در قیامت ، به تبه کاری خویش در دنیا ، پی می برند .

و لو تری إذ المجرمون ناكسوا رءوسهم عند ربهم ربنا أبصرنا

«عند ربهم» می تواند کنایه از حسابرسی شدن باشد. اعتراف با «أبصرنا و سمعنا» پس از آن، نشان دهنده این است که آنان، به جرم و تبه کاری خود پی می برند.

11 - همه حقایق و وعده های الهی ، در قیامت برای مجرمان به گونه ای ملموس آشکار می شود .

و لو تری إذ المجرمون .. ربنا أبصرنا و سمعنا

12 - در قیامت حتی برای مجرمان ، امکان تکلم و درخواست وجود دارد .

و لو تری إذ المجرمون .. ربنا أبصرنا و سمعنا فارجعنا

فراز «ربنا أبصرنا ..» مقول قول مجرمان در روز قیامت و مفید نکته بالا است.

17 - مجرمان در قیامت ، به حقانیت وعده های خداوند درباره معاد ، زبان می گشایند .

ربنا أبصرنا و سمعنا .. إنا موقنون

1 - ظهور ارزش تقوا و نقش هدایت الهی (قرآن) ، هنگام عذاب و در قیامت برای کافران و گنه کاران

أو تقول لو أن الله هديني لكنت من المتقين

3 - غبطه و حسرت کافران و گنه کاران ، به حال تقوایبندگان در قیامت

أن الله هديني لكنت من المتقين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 58 - 6، 5

5 - ظهور ارزش احسان ، برای کافران و گنه کاران در قیامت

لو أن لي كره فأكون من المحسنين

6 - غبطه و حسرت کافران و گنه کاران به حال محسنان در قیامت

لو أن لي كره فأكون من المحسنين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 516

1- روز قیامت ، میعاد و وعده گاه تمامی مجرمان و منکران معاد

إِنَّ يَوْمَ الْفِصْلِ مِيقَتَهُمْ أَجْمَعِينَ

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که مرجع ضمیر در «مِيقَاتِهِمْ» مجرمان و منکران معاد باشد؛ همچون قوم «تَبِعَ» که در آیات پیشین به آنها اشاره شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- « درخت زَقُومِ » ، تجسّم گناهان جرم پیشگان در قیامت *

إِنَّ شَجَرَةَ الزَّقُومِ . طَعَامَ الْأَثِيمِ

تعبیر «شجرۃ الزقوم» و ارتباط میان دو آیه، ممکن است کنایه از این باشد که این بذر گناه است که در آخرت «زقوم» می رویاند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- جدال مجرمان در قیامت ، بی تأثیر برای تبرئه ایشان ، با وجود اتمام حجت الهی بر آنان در دنیا

قَالَ لَا تَخْتَصِمُوا لَدِيََّ وَقَدْ قَدَّمْتُمْ إِلَيَّ بِالْوَعِيدِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- تلاش محکومان دادگاه قیامت برای تغییر حکم الهی ، تلاشی بی فرجام

مَا يَبْدُلُ الْقَوْلَ لَدِيََّ

در آیات پیشین، حکم مجرمان با فرمان «أَلْقِيَا فِي جَهَنَّمَ . . .» از سوی خداوند صادر می گردد. مجرمان با جدال و تخاصم، درصدد تبرئه خویش برمی آیند تا مگر حکم الهی را در حق خود تغییر دهند؛ ولی «ما يبدّل القول...» بی فرجام بودن تلاش آنان را می رساند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 39 - 1

1 - گناهکاران جن و انس در صحنه قیامت ، دارای وضعیتی معلوم و بی نیاز از محاکمه و سؤال

فیومئذ لایسئل عن ذنبه إنس و لاجانّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 41 - 2,5 - 1

1 - شناخته شدن مجرمان به وسیله علامت های چهره آنان در قیامت

یعرف المجرمون بسیمهم

ص: 517

«سینما» به معنای مطلق علامت است. مراد از آن در آیه شریفه علامتی است که در چهره مجرمان دیده می شود.

2- مشخص و محرز بودن گناهان جن و انس در قیامت ، بدون بازجویی

فیومئذ لایسل عن ذنبه إنس و لاجانّ . . . یعرف المجرمون بسیمهم

5- مجرمان گردن فراز دنیا ، دارای وضعی خفت بار و ذلیلانه در قیامت

فیؤخذ بالنوصی و الأقدام

گرفتار شدن کافران با موهای سر و با پاهایشان، حکایت از مقهور بون کامل آنان و ذلت ایشان در قیامت دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 11 - 4

4- مجرمان برای نجات خویش از عذاب الهی در قیامت ، آماده اند تا فرزندان خود را فدا کنند .

یودّ المجرم لو یفتدی من عذاب یومئذ ببینه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 12 - 2، 1

1- مجرمان در قیامت ، برای رهایی خود از عذاب الهی ، آماده فدا کردن همسران خویش اند .

و صحبته

2- مجرمان در عرصه محشر ، برای نجات خود از عذاب الهی ، آماده فدا کردن برادران خویش اند .

و أخیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 13 - 1

1- مجرمان در قیامت ، برای نجات خود از عذاب الهی ، آماده فدا کردن بستگان نزدیک خویش اند .

و فصیلته الّتی تویه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - مجرمان در قیامت ، برای نجات خود از عذاب الهی ، آماده فدا کردن همه انسان های کره زمین اند .

و من فی الأرض جمیعاً

2 - مجرمان در قیامت ، برای نجات خود از عذاب الهی ، آماده فدا کردن همه محبوب ها و خلائق زمینی اند (انس ، جن و . . .) .

و من فی الأرض جمیعاً ثم ینجیه

«مَنْ» برای مطلق موجودات شعورمند وضع شده است و برداشت یاد شده، مبتنی بر همین وضع اصلی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - پرسوجوی اصحاب الیمین در بهشت ، از وضعیت مجرمان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 2 - 6

6 - « قال رسول الله (صلى الله عليه وآله) . . . يابن مسعود أكثر من الصالحات و البرّ فإنّ المُحسِنَ و المُسِيءَ يندمان ، يقول المحسن : يا ليتني اُزِدْتُ من المحسنات و يقول المسيء : قصرتُ ، و تصديق ذلك قوله تعالى : « و لا أقسم باللّوامة » ;

رسول خدا(صلى الله عليه وآله) فرمود: . . . ای پسر مسعود! اعمال صالح و کارهای نیک را افزون انجام بده که در [قیامت] نیکوکار و بدکار هر دو پیشیمان می شوند. انسان نیکوکار می گوید: ای کاش کارهای نیک را زیادتیر کرده بودم و انسان بدکار می گوید: کوتاهی و تقصیر کردم. و گواه این مطلب سخن خداوند است که فرمود: «و لا أقسم باللّوامة».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 27 - 6

6 - گناه پیشگان و کافران ، در قیامت با سختی ها و مشکلات سنگین و طاقت فرسا روبه رو خواهند شد .

و یذرون وراءهم یوماً ثقیلاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 12 - 4

4 - گنه کاران و تکذیب کنندگان کیفر های اخروی ، در قیامت به کیفر گناه و تکذیب خود گرفتار خواهند شد .

بل تکذّبون بالدين . . . يعلمون ما تفعلون

مطرح ساختن کتابت و علم کاتبان - به قرینه «بل تکذّبون بالدين» - هشدارى به تکذیب گران است که عمل آنان بی کیفر نخواهد ماند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مطففین - 83 - 34 - 3

3 - گنه پیشگان کافر در قیامت ، وضعی ناهنجار و خنده آور خواهند داشت .

فالیوم الذین ءامنوا من الکفار یضحکون

4- قلب تکذیب کنندگان قرآن و قیامت ، هرگز از آلودگی های گناه پاک نخواهد شد .

ران علی قلوبهم ما كانوا یکسبون . کلاً إثمهم ... محجوبون

جمله بعد از «کلاً»، قرینه است بر این که آیه شریفه درصدد بیان تداوم یافتن نکته ای است که آیه قبل درباره قلب تکذیب گران

مطرح کرده بود.

770- گواهان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 52 - 23، 24

23 - اعتقاد حواریون به مفید بودن شهادت انبیای الهی در رستاخیز *

و اشهد بانا مسلمون

24 - رهبران الهی ، گواهان امت خویش در قیامت *

و اشهد بانا مسلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 53 - 8

8 - منزلت والای کسانی که در قیامت ، بر اعمال امت ها گواهی می دهند .

فاکتبنا مع الشاهدين

درخواست حواریون از خداوند به اینکه آنان را با گواهان قرار دهد، بیانگر آن است که آنان دارای مقامی والا هستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 18 - 7، 12، 13

7- در قیامت ، گواهانی متعدد بر ستمگری ستمکاران و دروغ بافی افترازنندگان به خدا ، شهادت خواهند داد .

و يقول الأشهد هؤلاء الذین کذبوا علی ربهم

«أشهاد» جمع شاهد و به معنای گواهان است.

12- گواهان اعمال در قیامت ، دوری ستمگران از رحمت الهی را به همگان اعلام می کنند .

ألا لعنه الله علی الظلمین

13- گواهان اعمال ، از کارگزاران صحنه قیامتند .

و يقول الأشهد . . . ألا لعنه الله على الظلمين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 84 - 9, 8, 6, 3, 1

1- در قیامت از میان هر امت ، فردی به عنوان گواه و شاهد برانگیخته می شود .

و یوم نبعث من کلّ أُمَّه شهیداً

3- از میان هر امتی در تمامی عصر ها ، فردی به عنوان شاهد و گواه در قیامت حضور پیدا می کند .

و یوم نبعث من کلّ أُمَّه شهیداً

حضور یافتن گواه هر امتی، ممکن است بدین صورت باشد که از میان تمامی امتهای فردی از هر عصر و نسلی به عنوان گواهی دادن

ص: 520

در قیامت حضور یابد. بنابراین به تعداد عصرها و نسلها، گواهانی به گواهی خواهند پرداخت.

6- کسانی که در قیامت بر اعمال امت خویش گواهی می دهند، جزء نخبگان و بهترین های امت خویشند.

و یوم نبعث من کلّ أمّه شهیداً

انتخاب شاهد و گواه از میان هر امتی، بیانگر آن است که آنان از نخبگان و خوبان امت خویشند؛ زیرا اگر آنان هم از افراد گناهکار باشند و بر کار آنان نیز گروه دیگری شاهد و گواه باشد، انتخابشان برای دادن گواهی لغو و بیهوده خواهد بود.

8- رخصت نیافتن کافران برای سخن گفتن و معذرت خواهی به هنگام حضور شاهدان و گواهان امت ها، در قیامت

و یوم نبعث من کلّ أمّه شهیداً ثمّ لایؤذن للذین کفروا

9- برانگیخته شدن شاهدان در قیامت، پایان فرصت کافران برای دفاع از خویش است. *

و یوم نبعث من کلّ أمّه شهیداً ثمّ لایؤذن للذین کفروا

واژه «ثمّ» که برای ترتیب است، ممکن است بدین نکته اشاره داشته باشد که پس از اقامه شهود - و نه قبل از آن - دیگر کافران رخصت نمی یابند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 89 - 4،8

4- کسانی که در قیامت بر اعمال امت خویش گواهی می دهند، جزء نخبگان و بهترین های امت خویشند.

و یوم نبعث فی کلّ أمّه شهیداً علیهم من أنفسهم

انتخاب شاهد و گواه از میان هر امتی، بیانگر آن است که آنان از نخبگان و خوبان امتند؛ زیرا اگر آنان هم از افراد گناهکار باشند و بر کار آنان گروه دیگری شاهد و گواه باشند، انتخاب آنان برای گواهی، لغو و بیهوده خواهد بود.

8- پیامبر (صلی الله علیه و آله)، ناظر اعمال امت خویش و گواه آنان در قیامت است.

و جنّابک شهیداً علی هؤلاء

برداشت فوق با توجه به دو نکته در آیه است: الف) بنابر اینکه منظور از امت در «فی کلّ أمّه» مردم هر عصری نباشد؛ بلکه امت هر پیامبری باشد. ب) «هؤلاء» اشاره باشد به کل امت پیامبر (صلی الله علیه و آله) تا روز قیامت و نه تنها مردم عصر آن حضرت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- در قیامت ، گواهانی بر بطلان پندار فرزندی عیسی (ع) برای خداوند شهادت خواهند داد .

فویل للذین کفروا من مشهد یوم عظیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 75 - 11

11 - « عن أبی جعفر (ع) فی قوله « ونزعنا من کلّ أمّہ شهیداً » یقول من کلّ فرقه من هذه الأمّہ إمامها . . . » ;

از امام باقر(ع) درباره سخن خداوند «ونزعنا من کلّ أمّہ شهیداً» روایت شده که خدا می فرماید: از هر فرقه ای از این امت، امام آنها را برمی گزینیم».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 521

3 - دست ها و پا های کافران ، در قیامت علیه آنان به سخن آمده و بر دستاوردهایشان ، گواهی خواهند داد .

تکلمنا ایدیهیم و تشهد ارجلهم بما کانوا یکسبون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 69 - 14، 7

7 - حضور پیامبران در قیامت برای گواهی دادن بر اعمال بندگان ، هنگام عرضه اعمالشان

و جایء بالنبیین

مقصود از آوردن پیامبران در قیامت هنگام عرضه نامه اعمال بندگان - به قرینه آیه «فکیف إذا جئنا من کلّ أمّه بشهید و جنابک علی هؤلاء شهیداً (نساء)4، 41) گواهی دادن آنان است.

14 - داوری خداوند میان بندگان در قیامت ، بر پایه مستندات پرونده اعمال ، گواهی پیامبران و گواهانی چند خواهد بود .

و وضع الکتب و جایء بالنبیین و الشهداء و قضی بینهم بالحقّ و هم لایظلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 51 - 8

8 - قیامت ، روز برپا خاستن گواهان برای شهادت و گواهی

یوم یقوم الأشهد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 41 - 8، 10، 6، 2

2 - خداوند گواهان و ناظران امت ها را در قیامت به گواهی فرامی خواند .

فکیف إذا جئنا من کلّ أمّه بشهید

6 - خداوند در قیامت ، پیامبر (صلی الله علیه و آله) را برای گواهی بر امت خویش فرامی خواند .

و جئنا بک علی هؤلاء شهیداً

8 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، گواهی بر شاهدان امت ها در قیامت

فکیف اذا... و جئنا بک علی هؤلاء شهیداً

و لذا اسم اشاره با صیغه جمع (هؤلاء) آمده است.

10 - خداوند در قیامت - با وجود آگاهی بر اعمال - گواهانی را برای نشان دادن اتقان در حسابرسی، فراخواهد خواند.

كان الله بهم علیماً... فکیف اذا جئنا... و جئنا بک علی هؤلاء شهیداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 42 - 3

3 - صححه شهادت پیامبر (صلی الله علیه و آله) در قیامت، موجب شرم و تأسف بی اندازه کافران

و جئنا بک علی هؤلاء شهیداً. یومئذ یؤدّ الذین کفروا... لو تسوی بهم الارض

«یومئذ» متعلق به «شهیداً» است. یعنی آن روز که پیامبر (صلی الله علیه و آله) بر اعمال گواهی دهد.

ص: 522

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 24 - 9

9 - تهدید شدن سازندگان « افک » به محاکمه ای سخت در قیامت و آشکار شدن توطئه های پنهانی آنان با شهادت غیر قابل انکار اعضا و جوارح خود آنها

إِنَّ الَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ... يَوْمَ تَشْهَدُ عَلَيْهِمْ أَلْسِنَتُهُمْ... بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ

برداشت یاد شده، بر این اساس است که این آیه از جمله آیات مربوط به ماجرای «افک» باشد.

771- گواهان عمل در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 3 - 3،4

3 - قیامت ، روز حضور گواهان اعمال و شهادت دادن آنها است .

و شاهد

راغب پس از آن که شهادت را به معنای حضور با مشاهده آورده است، معنای گواهی را برای آن ذکر کرده و می گوید: شهادت، گفتاری است که از روی علم سرزده باشد. (مفردات راغب)

4 - سوگند خداوند ، به گواهان اعمال انسان ها در قیامت

و شاهد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 7 - 9

9 - اصحاب اخدود در قیامت ، بر کردار خویش شهادت خواهند داد .

و هم علی ما یفعلون بالمؤمنین شهود

آیات «و الیوم الموعود» و «و شاهد و مشهود» در آغاز سوره، می تواند قرینه بر نکته یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - گواهی پیامبر (صلی الله علیه و آله)، بر تمامی حرکات و رفتار های امت خویش در قیامت

إِنَّا أَرْسَلْنَا إِلَيْكُمْ رَسُولًا شَاهِدًا عَلَيْكُمْ

772- گواهان قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 523

7 - پیامبران ، شاهدان محکمه الهی در قیامت

و يوم القيمة يكون عليهم شهيداً

773- گواهی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) ، گواه و شاهد بر همه رسولان الهی در روز رستاخیز

فكيف اذا جئنا... و جئنا بك على هؤلاء شهيداً

امیرالمؤمنین (ع) پس از تلاوت آیه فوق فرمود: و هو [محمد (صلی الله علیه و آله)] الشهيد على الشهداء و الشهداء هم الرسل (ع).

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 242، ح 132؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 370، ح 4.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - گواهی حضرت عیسی (ع) بر اهل کتاب در روز قیامت

و يوم القيمة يكون عليهم شهيداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - محکومیت کافران در محکمه قیامت ، با شهادت شاهدان همراه است .

و يوم نبعث من كل أمة شهيداً ثم لا يؤذن للذين كفروا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- قیامت ، روز برانگیخته شدن گواهانی از میان هر امت برای شهادت دادن بر آنان

و یوم نبعث فی کلّ أمة شهیداً علیهم من أنفسهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 36 - 8

8- شهادت خواهی از چشم ، گوش و قلب در قیامت ، درباره انسان

إن السمع و البصر و الفؤاد کلّ أولئک کان عنه مسئولاً

برداشت فوق، مبتنی بر این است که سؤال از گوش، چشم و قلب، حقیقی و در قیامت باشد. بنابراین، منظور از مورد سؤال قرار

ص: 524

گرفتن اعضای یاد شده ممکن است برای نکته یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 37 - 8

8- روز قیامت ، روزی عظیم و جایگاه حضور و گواهی است .

من مشهد یوم عظیم

«مشهد» چنانچه اسم مکان باشد، به معنای محل حضور و شهادت است. و می تواند مصدر میمی و به معنای شهود و حضور در روز قیامت باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 24 - 3، 2، 1

1 - شهادت و گواهی زبان ، دست و پای گنه کاران علیه آنان در قیامت

یوم تشهد علیهم ألسنتهم و أیدیهم و أرجلهم

2 - اعضا و جوارح (زبان ، دست و پای) گنه کاران ، تمامی گفته ها و کرده های آنان را بازگفته و از هیچ عمل خلافی ، فروگذار نخواهند کرد .

یوم تشهد علیهم ألسنتهم . . . بما كانوا یعملون

3 - شهادت و گواهی زبان ، دست و پای قذف کنندگان و تهمت زندگان به زنان پاکدامن ، نجیب و مؤمن ، بر اعمال ناروایشان در قیامت

إنّ الذین یرمون المحصنات . . . یوم تشهد علیهم ألسنتهم . . . بما كانوا یعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 3 - 3

3 - قیامت ، روز حضور گواهان اعمال و شهادت دادن آنها است .

و شاهد

راغب پس از آن که شهادت را به معنای حضور با مشاهده آورده است، معنای گواهی را برای آن ذکر کرده و می گوید: شهادت، گفتاری است که از روی علم سرزده باشد. (مفردات راغب)

6 - « عن أبي هريره قال قرء رسول الله (صلى الله عليه وآله) هذه الآية « يومئذ تحدث أخبارها » قال : أتدرون ما إخبارها ؟ قالوا : الله ورسوله أعلم ، قال : فإن إخبارها أن تشهد على كل عبد أو أمه بما عمل على ظهرها ؛

از ابوهريره روايت شده كه رسول خدا(صلى الله عليه وآله) آيه «يومئذ تحدث أخبارها» را قرائت كرد و فرمود: آيا مى دانيد خبر دادن زمين چيست؟ گفتند خدا و رسولش آگاه تراند؛ فرمود: إخبار زمين گواهي دادن آن است بر هر مرد و زني به آنچه بر روى آن انجام داده است. ».

774- لجاجت مکذبان قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 14 - 2

2 - پافشاری مستمر تکذیب گران در دنیا ، بر انکار قیامت و عذاب دوزخ

هذه النار الّتی کنتم بها تکذّبون

جمله «کنتم بها تکذّبون» ماضی استمراری و بیانگر آن است که کافران تکذیب گر؛ هرگز حاضر نشده اند حقایق مربوط به جهان آخرت را بپذیرند؛ بلکه مصرانه آن را انکار می کنند.

775- لذت گرایی مکذبان قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 46 - 2

2 - خورد و خوراک و بهره ناچیز از لذت های مادی ، هدف زندگی کافران و منکران قیامت

کلوا و تمتّعوا قليلاً

از این که به کافران گفته می شود: بخورید و بهره گیرید، می توان به این حقیقت دست یافت که آنان جز همین کار، هدف دیگری در زندگی ندارند و گرنه به آن فراخوانده می شدند.

776- لرزش در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 1 - 6

6- لرزش و اضطراب بسیار شدید مردم ، در عرصه قیامت

إنّ زلزله الساعه شیء عظیم

«ساعه» به معنای لحظه و هنگام است و «الساعه»؛ یعنی، آن هنگام. مقصود از «آن هنگام»، می تواند هنگام برپایی قیامت و حضور مردم در عرصه محشر باشد. در این صورت کلمه «زلزله» استعاره از اضطراب شدید مردم است. هم چنین می تواند زمان پایان یافتن عمر جهان کنونی و فرارسیدن هنگام فروپاشی نظام آن باشد. در این صورت مراد از «زلزله»، لرزش شدیدی است که در آن لحظه، سراسر جهان را فرا می گیرد و باعث فروپاشی آن می شود.

777- لرزش کوهها در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 526

3 - لرزش زمین و کوه ها در آستانه برپایی قیامت ، بسیار شدید و کوبنده است .

و كانت الجبال كثيبًا مهيلًا

تبدیل شدن کوه های استوار به انبوهی از ریگ های روان، شدت و گوبندگی زمین لرزه را، در آستانه برپایی قیامت می رساند.

778- لعن در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 38 - 14

14 - امتهای مشرک و گمراه به خاطر فراهم سازی زمینه های ضلالت برای نسلهای بعد، در قیامت مورد لعن و نفرین آنان قرار می گیرند.

لعنت أختها .. قالت أخرجهم لأوليهم ربنا هؤلاء أضلونا

چنانچه مخاطب «ادخلوا» به قرینه آیه 35 همه بنی آدم باشد، مراد از «أمم قد خلت ..» انسانها و جنیان مشرکی خواهد بود که پیش از نسل بنی آدم می زیسته اند. و اگر مخاطب آن انسانهایی باشد که پس از نزول قرآن به وجود آمده و می آیند، مقصود از «أمم» امتهای مشرک و کفری از نسل بنی آدم است که پس از امت مشرک پیشین به صحنه زندگی می آیند. برداشت فوق مبتنی بر احتمال دوم است. گفتنی است که بر این فرض مراد از «امت اولی» نسل قبل و مراد از «امت آخری» نسل بعدی می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 25 - 14

14 - ناسزاگویی و لعن دیگران ، در روز قیامت ، امری ممکن است .

ثم يوم القيمة يكفر بعضكم ببعض ويلعن بعضكم بعضًا

779- لقاء الله در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 154 - 10

10 - روز قیامت، زمان ملاقات انسان با خداوند است.

لعلهم بلقاء ربهم يؤمنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 7 - 1

1 - قیامت ، روز دیدار با خداست .

ص: 527

إن الذين لا يرجون لقاءنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 11 - 8

8 - قیامت ، روز دیدار با خداوند است .

الذین لا یرجون لقاءنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 15 - 5

5 - قیامت ، روز دیدار با خداوند

قال الذین لا یرجون لقاءنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 45 - 7

7 - قیامت ، روز ملاقات با خداوند است .

و یوم یحشرهم .. . قد خسر الذین کذبوا بقاء اللّٰه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 110 - 11

11 - قیامت ، روز لقای پروردگار و مشاهده نمود های روشن وی است .

فمن کان یرجو لقاء ربّه

مسلم است که مراد از لقای پروردگار، برخوردی حسّی با او نیست؛ چون، چنین امری هم از نظر عقل و هم از نظر متون دینی، محال است (لاتدرکه الأبصار). بنابراین، به قرینه «فلیعمل عملاً صالحاً»، مراد از لقای پروردگار، مواجه شدن با رضایت و پاداش های او در روز قیامت است.

780 - لقاء الله در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 31 - 2

2 - قیامت صحنه ملاقات همگان با خداوند است.

قد خسر الذین کذبوا بقاء الله حتی إذا جاءتهم الساعه

«الساعه» از اسامی قیامت است و منظور از ملاقات، برخورد جسمانی نیست، زیرا چنین امری محال است. لذا مراد از آن شهود حاکمیت و قدرت خداوند است.

ص: 528

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 29 - 15

15- قیامت ، روز ملاقات انسان با خداوند

إنهم ملقوا ربهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 21 - 3

3 - قیامت ، روز ملاقات انسان ها با خدا

لا يرجون لقاءنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 5 - 4

4 - قیامت ، ظرف تحقق لقاء الله و حضور در پیشگاه خداوند است .

من كان يرجوا لقاء الله فإن أجل الله لأت

«لقاء الله» عبارت است از این که انسان، در جایی قرار بگیرد که میان او و خداوند، هیچ حجابی نباشد و این، همانا، روز قیامت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 8 - 15

15 - ربوبیت الهی ، مقتضی برپایی قیامت و حضور انسان ها در پیشگاه خداوند است .

وإن كثيرًا من الناس بلقاي ربهم لكفرون

ذکر وصف ربوبیت در مورد لقاء الله می تواند ناظر به برداشت بالا باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 10 - 11

11 - معاد ، عرصه رجوع و حضور در محضر خدا است .

أَتَّالْفَى خَلْقِ جَدِيدِ بَلْ هُمْ بِلِقَاءِ رَبِّهِمْ كَفِرُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 54 - 3,2

2- قیامت ، روز ملاقات و دیدار با پروردگار

أَلَا إِنَّهُمْ فِي مَرِيهِ مِنْ لِقَاءِ رَبِّهِمْ

3- حضور انسان ها در قیامت ، جلوه ای از ربوبیت الهی است .

أَلَا إِنَّهُمْ فِي مَرِيهِ مِنْ لِقَاءِ رَبِّهِمْ

اضافه «لقاء» به وصف ربوبیت - و نه دیگر اوصاف و اسمای الهی - معنای بالا را افاده می کند.

ص: 529

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مطففین - 83 - 15 - 5

5 - تکذیب کنندگان قیامت و منکران قرآن ، از ملاقات خداوند و دیدار رحمت او در قیامت محروم اند .

إِنَّهُمْ عَنْ رَبِّهِمْ يَوْمئِذٍ لَمَحْجُوبُونَ

محجوب بودن از خداوند، نمی تواند به معنای ندیدن با چشم باشد؛ زیرا این امر به کافران اختصاص ندارد. بنابراین مراد، رانده شدن از درگاه الهی و محرومیت از دیدار جلوه های خداوند (از قبیل رحمت و ثواب الهی و یا نظایر آن) است.

781- مال دوستان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 23 - 8

8 - مال دوستان و حرام خواران ، در آخرت به ارزش حقیقی ثروت و لزوم مصرف آن در اطعام گرسنگان و فواید بزرگداشت یتیمان ، پی خواهند برد .

لَا تَكْرُمُونَ ... وَلَا تَحْضُونَ ... تَأْكُلُونَ ... تَحْتَبُونَ ... كَلًّا ... يَوْمئِذٍ يَتَذَكَّرُ الْإِنْسَانُ -

782- مالک قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - حمد - 1 - 4 - 6,1

1 - خداوند ، مالک و فرمانروای روز قیامت است .

ملک یوم الدین

«مَلِكٌ» در «مالک یوم الدین» ملک حقیقی است ؛ یعنی، وابستگی و جودی که لازمه آن تسلط کامل و همه جانبه مالک بر مملوک است. قابل ذکر است که «یوم الدین» هم می تواند مفعول برای «مالک» باشد و هم می تواند ظرف برای آن گرفته شود و در صورت دوم مفعول، کلمه ای همانند «الامور» خواهد بود؛ یعنی: مالک الامور فی یوم الدین. به هر تقدیر برداشت فوق از آن استفاده می شود.

6 - مالکیت خدا بر روز جزا و فرمانروایی او در آن روز ، دلیل اختصاص ستایش ها به اوست .

الحمد لله .. ملک یوم الدین

«مالک یوم الدین» نیز مانند اوصاف گذشته به منزله دلیل برای «الحمد لله» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - حمد - 1 - 5 - 17، 2

2- ربوبیت خدا بر هستی ، رحمانیت و رحیمیت او و مالکیتش بر روز قیامت ، دلیل شایستگی او برای پرستش

ص: 530

رب العلمین. الرحمن الرحیم. ملک یوم الدین. ایاک نعبد

17 - شناخت ربوبیت خدا بر تمام هستی و باور به رحمانیت و رحیمیت او و مالکیتش بر روز جزا، تنها با امداد الهی امکان پذیر است.

الحمد لله رب العلمین... ایاک نستعین

شناخت ربوبیت خدا و... از تکالیفی است که می توان آن را از سوره حمد برداشت کرد. لذا آنها نیز متعلق «نستعین» می باشند؛ یعنی: نستعینک علی ان نعرف ربوبیتک و... .

783- مالکیت دنیوی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 40 - 7

7- در قیامت، رابطه انسان با مالکیت های اعتباری او در دنیا، به کلی بریده خواهد شد.

و أنذرهم یوم الحسره... إنا نحن نرث الأرض و من علیها و إلینا یرجعون

خداوند، هم زمین را میراث خود دانسته و هم آدمیان را؛ یعنی هم مالکان اعتباری و هم ملک های اعتباری؛ بنابراین در قیامت، این دو تنها با مالک حقیقی خود مرتبط خواهند شد.

784- مالکیتها در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 73 - 11

11 - تمامی مالکیتها و حاکمیتهای اعتباری در روز نفخ صور از میان خواهد رفت.

و له الملك یوم ینفخ فی الصور

785- ماه (قمر) در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 1 - 81 - 5

5 - « عن النبی (صلی الله علیه و آله) قال : الشمس و القمر مکوران یوم القیامه ؛

از پیامبر (صلی الله علیه و آله) روایت شده که فرمود: خورشید در روز قیامت به هم پیچانده شده و ماه نیز چنین خواهد شد».

786- متجاوزان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 44 - 12

12 - تجاوزگران به حقوق مردم، حیران و سرگردان در صحنه قیامت

يظلمون الناس و يبغون في الأرض بغير الحق . . و ترى الظلمين لَمَّا رَأوا العذاب يق

787- متقین در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 212 - 18، 16، 13، 12

12 - جایگاه بلند مؤمنان تقوا پیشه نسبت به کافران، در روز قیامت

و الذين اتقوا فوقهم يوم القيامة

13 - قیامت، روز ظهور برتری تقواییان بر کافران و روز ظهور ارزش های حقیقی

و الذين اتقوا فوقهم يوم القيامة

چون برتری مؤمنان تقواییان در دنیا نیز حتمی است؛ بنابراین «یوم القیمة»، ظرف ظهور این برتری خواهد بود.

16 - تقوا، عامل دستیابی به مقام بلند در قیامت

و الذين اتقوا فوقهم يوم القيامة

18 - همراهی ایمان و تقوا، عامل برتری در قیامت

و يسخرون من الذين امنوا و الذين اتقوا فوقهم يوم القيامة

تبدیل «الذین امنوا» به «الذین اتقوا»، برای تفهیم این معناست که باید ایمان، همراه تقوا باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 49 - 7

7- پرهیز کنندگان از جرم و گناه، به هنگام مشاهده نامه اعمال خود در قیامت، بیم و هراس نخواهند داشت.

جمله «وضع الکتب» وضع و مشاهده کتاب را به مجرمان اختصاص نداده است، ولی جمله «فتری المجرمین..» تنها، از ترس مجرمان سخن گفته است، بنابراین، دیگران، با مشاهده کتاب خود، اضطرابی نخواهند یافت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 85 - 1,2,3,7

1- تقوا پیشگان در روز قیامت، با اکرام و تجلیل بر خدای رحمان وارد خواهند شد.

یوم نحشر المتّقین إلی الرحمن وفداً

«وفد» جمع یا اسم جمع است و به هیأت هایی گفته می شود که جهت دیدار یا کمک خواهی، به نزد دولتمردان می روند (لسان العرب). توصیف متّقین هنگام حضور در صحنه قیامت به «وفداً»، حکایت از ویژگی حضور آنان و احترام و موقعیت خاصی دارد که

ص: 532

برای آنها در قیامت وجود خواهد داشت. این کلمه ممکن است مصدر و بیانگر نوع محشور شدن متقین باشد.

2- متقین ، دارای منزلت و تشخیص ویژه در صحنه قیامت

یوم نحشر المتقین إلی الرحمن وفداً

3- خدای رحمان ، در قیامت میزبان تقواییشان (موحدان) خواهد بود .

یوم نحشر المتقین إلی الرحمن وفداً

«وفداً» چه مصدر و بیان کننده نوع حشر باشد و چه به معنای «وافدین» گرفته شود، بر میهمان بودن متقین دلالت دارد؛ با این تفاوت که در صورت دوم، می رساند که حضور آنان در صحنه قیامت فردی نبوده؛ بلکه به صورت گروهی خواهد بود. در این صورت باید گفت: «وفداً» حال مقدره است؛ یعنی، زمان گروهی بودن از زمان حشر متأخر است؛ زیرا آیات بعد به حضور فردی همگان تصریح دارد.

7- برانگیختن تقواییشان در قیامت - با اکرام و احترام ویژه - نمودی از رحمانیت خداوند و عزت بخشی او است .

وَاتَّخِذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ إِلَهًا لِيَكُونَ لَهُمْ عِزًّا. .. یوم نحشر المتقین إلی الرحمن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 86 - 4

4- قیامت ، روز ظهور تفاوت وضعیت مجرمان و متقین

یوم نحشر . . . و نسوق المجرمین إلی جهنم ورداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 90 - 1

1 - رستاخیز ، روز استقبال شایان بهشت از قدم تقواییشان

وَأُزْلِفَتِ الْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِينَ

«إزلاف» (مصدر مجهول «أزلفت») به معنای نزدیک آورده شدن است. بنابراین از مفاد آیه استفاده می شود که بهشت را برای استقبال و خوش آمدگویی به تقواییشان، نزدیک می آورند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 34 - 5

5- تأمین تمامی خواسته های تقوایندگان در آخرت ، مقتضای ربوبیت پروردگار است .

هم المَتَّقُونَ . لهم ما يشاءون عند ربهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 61 - 5,6

5- تقوایندگان ، از هر بدی و رنجی در قیامت در امان خواهند بود .

الذین اتَّقَوْا .. لا یمسهم السوء

6- تقوایندگان ، به هیچ حزن و اندوهی در قیامت گرفتار نخواهند شد .

الذین اتَّقَوْا .. ولا هم یحزنون

ص: 533

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 73 - 3

3 - وجود فاصله میان موقف تقواییشانگان در محشر و بهشت

وسیق الذین اتقوا ربهم إلى الجنة زمراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 67 - 2

2 - مودت و دوستی تقواییشانگان ، پابرجا و مستحکم حتی در قیامت

الأخلاء يومئذ بعضهم لبعض عدو إلا المتقين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 68 - 2,4

2 - گفتگوی مستقیم و بیواسطه الهی ، با تقواییشانگان در قیامت

یعباد

4 - بشارت خداوند به تقواییشانگان ، مبنی بر مصونیت آنان از هرگونه خوف و اندوه در قیامت

یعباد لا خوف علیکم الیوم و لا أنتم تحزنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 31 - 2,4

2 - « متقین » ، قادر به مشاهده بهشت در صحنه قیامت *

الجنة .. غیر بعید

برداشت بالا بدان احتمال است که تعبیر «غیر بعید» - از پی «أزلفت» - بیانگر این معنا باشد که بهشت آن قدر به متقین نزدیک خواهد شد، که در مرئی و منظر آنان قرار خواهد گرفت.

4 - « متقین » ، مورد اجلال و تکریم الهی در قیامت

وَأُزْلِفَتِ الْجَنَّةَ لِلْمُتَّقِينَ

تعبیر «أُزْلِفَتِ» و این که بهشت به متقین نزدیک می شود و آنان حتی زحمت حرکت به سوی بهشت را احساس نمی کنند؛ کرامت و ارجمندی آنان را نزد خداوند می رساند.

788- متکبران در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 76 - 6

6 - جایگاه متکبران در قیامت ، جایگاهی بد و ناگوار خواهد بود .

ص: 534

789- متنعمان در قيامت

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فبئس

20 - غاشيه - 88 - 8 - 4

4 - كسانى كه در قيامت در ناز و نعمت اند ، هول و هراس آن روز را احساس نخواهند كرد .

وجوه يومئذ ناعمه

مى توان گفت: وصف «الغاشيه» براى قيامت - كه بيانگر بسته بودن راه فرار است - تنها به بدكاران نظر دارد; جز اين كه به صورت استطراد از نيكان نيز سخن به ميان آمده است. در اين موارد گفته مى شود: بيان حالت دسته دوم، در حقيقت توضيحي اضافه است تا آنچه كه مخاطب طالب شنيدن آن است، تكميل شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فبئس

20 - غاشيه - 88 - 9 - 3، 1

1 - بهره مندان از ناز و نعمت آخرت ، از تلاش هاى خويش در دنيا ، به وجد آمده و نسبت به آن احساس رضاييت خواهند كرد .

لسعيها راضيه

3 - افرادى كه در قيامت ، در رفاه و خوش گذرانى به سر مى برند ، دستيائى به آن را مرهون تلاش هاى دنيايى خود مى بينند .

ناعمه . لسعيها راضيه

790- مجادله در قيامت

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فبئس

17 - ق - 50 - 28 - 1

1- مخاصمه شيطان و مشركان با يكدیگر ، در محكمه عدل الهى

قال قرينه ربنا ما أطغيته .. قال لاتختصموا لى

791- مجادله در باره قيامت

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فبئس

7 - مجادله و تشکیک مستمر مشرکان ، نسبت به برپایی قیامت

إنّ الذین یمارون فی الساعه لفی ضلل بعید

ص: 535

«مجازات» (مصدر «یمارون») به معنای اصرار بر جدال است.

792- مجازات مکذبان قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 11 - 7

7 - منکران قیامت ، مستحق کیفر و عذاب الهی در دنیا هستند .

و لو یعجل الله .. لقضى إلیهم فندر الذین لایرجون لقاءنا

از آیه شریفه استفاده می شود که: اگر مجازات منکران قیامت منجر به مرگ آنان نمی شد، خدا بدون مهلت آنان را سرکوب می کرد؛ یعنی، آنان استحقاق کیفر را دارند لکن مانع وجود دارد.

793- مجرمان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 59 - 2، 1

1 - مجرمان ، در روز رستاخیز از صف مؤمنان جدا خواهند شد .

و امتزوا الیوم ایها المجرمون

2 - مجرمان ، در روز رستاخیز از یکدیگر جدا شده و به درد فراق مبتلا خواهند بود .

و امتزوا الیوم ایها المجرمون

برداشت یاد شده بر این اساس قرار دارد که مقصود از جدایی مجرمان، جدایی آنان از یکدیگر و ابتلا به درد فراق باشد که این خود عذاب و درد بزرگ روحی و روانی برای آنان خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 63 - 1

1 - جهنم ، در روز رستاخیز از نزدیک به کافران و مجرمان نشان داده خواهد شد .

هذه جهنم الّتی کنتم توعدون

«هذه» - که به شیء نزدیک اشاره دارد - می رساند که جهنم در نزدیکی کافران و مجرمان قرار داشته و به آنان نشان داده خواهد شد.

794- محدوده پرسش در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 536

4 - چگونگی رفتار امته‌ها و برخورد آنان با رسالت انبیا، پرسش خداوند از رسولان خویش در قیامت *

فلسئلن الذین أرسل إليهم ولنسئلن المرسلین

بدان احتمال که مورد سؤال از پیامبران، رفتار امتهایشان باشد؛ چه اینکه محور آیات پیشین فرمان به پذیرش آیات الهی و تهدید مخالفان انبیا بوده است.

795- محرومان از شفاعت در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 48 - 2

2 - جرم پیشگان، محروم از شفاعت در قیامت

عن المجرمین... فما تنفعهم شفاعه الشفیعین

796- محرومیت مکذبان قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 51 - 10

10 - خداوند، منکران قیامت را از بهشت و مواهب آن محروم خواهد کرد.

إن الله حرمهما علی الکفرین... فالیوم نرسیهم کما نسوا لقاء یومهم هذا

از مصادیق کلمه «الکفرین» به دلیل «کما نسوا لقاء یومهم هذا»، منکران قیامت هستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 46 - 3

3 - تهدید تکذیب گران روز جزا، به محرومیت از موهبت های بهشتی

کلوا و تمتعوا قليلاً

امر در «کلوا و تمتعوا» در معنای تهدید و انداز به کار رفته است. در آیات گذشته، از مواهب بهشت و تأمین خواسته های تقوایبشگان در آن، سخن به میان آمده است. از این مطلب استفاده می شود که این تهدید، ناظر به محرومیت از موهبت های بهشتی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مطففین - 83 - 15 - 5

5 - تکذیب کنندگان قیامت و منکران قرآن ، از ملاقات خداوند و دیدار رحمت او در قیامت محروم اند .

إِنَّهُمْ عَنْ رَبِّهِمْ يَوْمئِذٍ لَمَحْجُوبُونَ

ص: 537

محبوب بودن از خداوند، نمی تواند به معنای ندیدن با چشم باشد؛ زیرا این امر به کافران اختصاص ندارد. بنابراین مراد، رانده شدن از درگاه الهی و محرومیت از دیدار جلوه های خداوند (از قبیل رحمت و ثواب الهی و یا نظایر آن) است.

797- محرومیت منکران قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 45 - 6

6 - منکران قیامت از زمره ستمکارانند و در قیامت از رحمت خدا محروم خواهند بود .

أَنْ لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ. الَّذِينَ ... وَ هُمْ بِالْآخِرَةِ كُفْرُونَ

798- محسنان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 34 - 6

6 - برآورده شدن تمامی خواسته های احسان کنندگان در قیامت ، به صرف اراده کردن آنان

لَهُمْ مَا يَشَاءُونَ عِنْدَ رَبِّهِمْ ذَلِكَ جِزَاءَ الْمُحْسِنِينَ

«احسان» هم شامل نیکی به خود می باشد - که در این صورت مقصود نیک کرداری است - و هم شامل نیکی به دیگران می شود (لسان العرب). این واژه در آیه شریفه، ممکن است در هر دو معنای کار رفته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 35 - 10

10 - فراهم شدن تمامی خواسته های محسنان در قیامت ، پاداشی است بر مبنای بهترین عمل آنان .

لَهُمْ مَا يَشَاءُونَ عِنْدَ رَبِّهِمْ ... وَ يَجْزِيهِمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ

برداشت یاد شده از آن جا است که جمله «یجزیهم..» می تواند توضیح و بیان برای جمله «لهم ما يشاءون...» باشد؛ یعنی، برآورده شدن خواسته های محسنان در قیامت، همان پاداش مطابق با بهترین عمل ها است که خداوند برای آنان مقرر داشته است.

799- محمد (صلی الله علیه و آله) در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- پیامبر (صلی الله علیه و آله)، ناظر اعمال امت خویش و گواه آنان در قیامت است .

و جنابک شهیداً علی هؤلاء

ص: 538

برداشت فوق با توجه به دو نکته در آیه است: الف) بنابر اینکه منظور از امت در «فی کلّ أمه» مردم هر عصری نباشد؛ بلکه امت هر پیامبری باشد. ب) «هؤلاء» اشاره باشد به کل امت پیامبر (صلی الله علیه و آله) تا روز قیامت و نه تنها مردم عصر آن حضرت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 79 - 20، 17

17- تجلی مقام ستایش انگیز پیامبر (صلی الله علیه و آله) در رستاخیز *

عسی أن یبعثک ربک مقاماً محموداً

برداشت فوق بدان احتمال است که واژه «یبعثک» اشاره به بعث در قیامت و رستاخیز داشته باشد و «مقاماً» مصدر میمی و مفعول مطلق برای «أن یبعثک» باشد که در این صورت ترکیب آیه چنین می شود: «عسی أن یبعثک ربک بعثاً محموداً؛ خداوند تو را به شکل پسندیده ای در قیامت مبعوث می سازد».

20- «قال علی بن ابی طالب (ع) : . . . ثم یجتمعون فی موطن آخر یكون فیہ مقام محمد (صلی الله علیه و آله) و هو المقام المحمود فیشی علی الله تبارک و تعالی بما لم یشن علیه أحد قبله ثم یشی علی الملائکه کلهم . . . ثم یشی علی الرسل . . . ثم یشی علی کل مؤمن و مؤمنه . . . فذلک قوله : «عسی أن یبعثک ربک مقاماً محموداً . . . و هذا کلّه قبل الحساب . . .» ;

حضرت علی بن ابی طالب فرمود: . . . سپس خداوند [در قیامت] مردم را در موضعی جمع می کند که مقام محمد (صلی الله علیه و آله) در آن جاست و آن مقام محمود است. پس پیامبر (صلی الله علیه و آله) ثنای خدای - تبارک و تعالی - می گوید، به گونه ای که احدی قبل از او چنین ثنایی نگفته است؛ سپس به [ترتیب] بر تمامی فرشتگان . . . و رسولان . . . و تمامی مردان و زنان مؤمن درود می فرستد . . . و این همان سخن خداست که: «عسی أن یبعثک ربک مقاماً محموداً . . .» و تمام این امور پیش از حسابرسی است . . .».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 23 - 7

7 - ملاقات پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) با حضرت موسی (ع) ، در شب معراج و یا در قیامت ، قطعی است .

و لقد آتینا موسی الکتب فلا تکن فی مریه من لقائه

برداشت بالا، بنابر این احتمال است که مرجع ضمیر در «لقائه» موسی (ع) باشد. لازم به ذکر است که این نکته، مورد تأیید روایت نیز هست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 91 - 3

3 - پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله)، در خیر و سلامتی از ناحیه اصحاب الیمین در جهان آخرت

فسلم لك من أصحاب الیمین

800- محمد (صلی الله علیه و آله) و برپایی قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 187 - 13، 11

ص: 539

11 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) بر خلاف تصور مردم، بر آگاه شدن به زمان تحقق قیامت اصرار نداشت و برای دستیابی به آن تلاش نکرد.

یسئلونک کأنک حفی عنها

«حفی به» یعنی کنجکاو می نمود و درباره آن زیاد پرسش کرد. چون کلمه «حفی» در آیه شریفه با «عن» متعدی شده، معنای کشف کردن نیز در آن مندرج است. یعنی «کانک حفی بها مستکشفاً عنها». گویا تو پرسش کرده ای و در صدد کشف آن برآمده ای.

13 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، بر خلاف تصور مردم، به زمان برپایی قیامت آگاه نبود.

یسئلونک کأنک حفی عنها

«حفی عنها» که دلالت بر پرسش زیاد و تلاش برای کشف زمان قیامت دارد، به قرینه «یسئلونک»، کنایه از آگاهی نیز می باشد. یعنی آنان گمان می کنند که تو از زمان قیامت پرسش کرده ای و در نتیجه بدان آگاه شده ای.

801- محور حسابرسی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 6 - 4، 3، 2

2 - پذیرش و عدم پذیرش رسالت‌های انبیا و نیز عمل به احکام دین، محور بازجویی خداوند از امتهاست.

فلنسنلن الذین أرسل إلیهم

توصیف مردم با عنوان «أرسل إلیهم» دلالت بر این دارد که بازجویی از امتها درباره چگونگی برخورد با رسالت‌های الهی است.

3 - تبلیغ تعالیم دینی و آسمانی، محور بازجویی از پیامبران خدا در قیامت

فلنسنلن الذین أرسل إلیهم ولنسنلن المرسلین

عنوان «مرسلین» در جمله «ولنسنلن المرسلین» بیانگر این است که سؤال از پیامبران درباره تبلیغ رسالت است.

4 - چگونگی رفتار امتها و برخورد آنان با رسالت انبیا، پرسش خداوند از رسولان خویش در قیامت *

فلنسنلن الذین أرسل إلیهم ولنسنلن المرسلین

بدان احتمال که مورد سؤال از پیامبران، رفتار امتهایشان باشد؛ چه اینکه محور آیات پیشین فرمان به پذیرش آیات الهی و تهدید مخالفان انبیا بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 130 - 12

12 - بندگان خالص و برگزیده خدا در قیامت به گروه صالحان ملحق خواهند شد .

و لقد اصطفينه في الدنيا وانه في الآخرة لمن الصالحين

ص: 540

803- مدت اولین روز قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 5 - 9

9- نخستین روز پس از پایانِ عمرِ جهان هستی ، برابر با هزار سال دنیوی است .

ثمَّ يعرج إليه في يوم كان مقداره ألف سنة مما تعدون

احتمال دارد مراد از «یوم» روز قیامت باشد که در این صورت، معنا و مفهوم آیه چنین می شود: «خداوند، امور عالم را تدبیر می کند و آن گاه در روزی که پایان عمر عالم است و هزار سال دنیوی زمان آن است، امر، به خداوند بازمی گردد و عالم بر چیده می شود».

804- مدت قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 4 - 9

9- « عن حفص بن غياث القاضي قال : سمعت أبا عبد الله جعفر بن محمد (ع) يقول : . . . فَإِنَّ لِلْقِيَامَةِ خَمْسِينَ مَوْفِقًا كُلُّ مَوْفِقٍ مَقَامٌ أَلْفَ سَنَةٍ ثُمَّ تَلَا هَذِهِ الْآيَةَ : « فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ » ;

از حفص بن غياث روایت شده که گفت: شنیدم که امام صادق(ع) می فرمود: برای قیامت پنجاه موقف (ایستگاه) است که هر کدام از آنها هزار سال طول می کشد. سپس امام(ع) این آیه را تلاوت فرمود: (فی یوم کان مقداره خمسين ألف سنه).

805- مدح بیم داران از قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 7 - 4

4- ستایش و تمجید خداوند ، از وفاکنندگان به نذر و بیم داران از قیامت

یوفون بالنذر و يخافون يومًا كان شره مستطيرًا

806- مرتد در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 106 - 5

5 - روسیاهی و عذاب مرتدّان در قیامت

فاما الذین اسودّت وجوههم اکفرتهم بعد ایمانکم فذوقوا العذاب

ص: 541

807- مردان بنی اسرائیل در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 155 - 3

3 - هفتاد مرد گزینش شده برای حضور در میعادگاه مناجات ، بهترین و لایقترین مردم بنی اسرائیل در دیدگاه موسی (ع)

و اختار موسی

«اختیار» به معنای انتخاب و گزینش خیر است. بنابراین «اختار موسی» یعنی موسی بهترینها را انتخاب کرد.

808- مردگان هنگام قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انشقاق - 84 - 4 - 2

2 - انبساط یافتن زمین در آستانه قیامت ، زمینه تخلیه کامل آن و اخراج بدن انسان ها از قبر و بیرون افکنده شدن اشیاء از درون زمین است .

و إذا الأرض مدّت . و ألفت ما فيها و تخلّت

تقدیم ذکری، ممکن است بر تقدم رتبی و زمانی دلالت کند. بنابراین انبساط زمین، زمینه «القاء» و «تخلیه» خواهد بود. به قرینه آیات بعد - که درباره قیامت انسان ها است - می توان گفت: از عبارت «ألفت ما فيها» بیرون انداختن بدن ها از قبرها نیز اراده شده است.

809- مرفهان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 49 - 0

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 23 - 7

7 - رفاه زدگان و ذلت پنداران فقر ، تنها به هنگام مواجه شدن با حوادث قیامت ، به خطای خویش پی برده ، حقیقت را در خواهند یافت .

فأما الإنسن إذا ما ابتلیه . . . یومئذ یتذکر الإنسن

810- مرفهان کافر در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 65 - 4

4- قیامت ، روز بی پناهی و درماندگی کامل مرفهان کفرپیشه

لا تجرؤا الیوم إیکم متا لاتتصرون

811- مرفهان و حوادث قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 23 - 7

7- رفاه زدگان و ذلت پنداران فقر ، تنها به هنگام مواجه شدن با حوادث قیامت ، به خطای خویش پی برده ، حقیقت را در خواهند یافت .

فأما الإنسن إذا ما ابتلیه .. یومئذ یتذکر الإنسن

812- مریم (س) در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- مائده - 5 - 110 - 4

4- خداوند ، در روز قیامت و در مجمع پیامبران ، نعمت های ارزانی شده به عیسی و مادرش مریم را به وی یادآوری خواهد کرد .

یوم یجمع الله الرسل فیقول .. اذ قال الله یعیسی ابن مریم اذکر نعمتی علیک و عمل

کلمه «اذ» در «اذ قال الله» بدل اشتمال برای کلمه «یوم ..» می باشد.

813- مستضعفان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 31 - 16

16 - اعتراض مستضعفان به مستکبران در قیامت ، به این که آنان مانع ایمانشان گردیدند .

یقول الذین استضعفوا للذین استکبروا لولا أنتم لکنّا مؤمنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 32 - 1,2,3

1 - مستکبران در قیامت ، در رد نظر مستضعفان ، خود آنان را مردمانی مجرم معرفی خواهند کرد .

ص: 543

وقال الذين استكبروا للذين استضعفوا أنحن صددناكم عن الهدى . . . بل كنتم مجرمين

2 - مستکبران در قیامت ، اعتراض مستضعفان را در ایجاد گمراهی با قاطعیت تمام رد خواهند کرد .

يقول الذين استضعفوا للذين استكبروا لولا أنتم لكتنا مؤمنين . قال الذين استكبروا ل

استفهام در «أنحن» انکاری است.

3 - مستکبران ، در قیامت ، خود را مانع حق پذیری مستضعفان در دنیا نخواهند دانست .

قال الذين استكبروا للذين استضعفوا أنحن صددناكم عن الهدى بعد إذ جاءكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 33 - 16، 5، 6، 3، 1

1 - مستضعفان در قیامت ، بی گناه دانستن مستکبران را در گمراه کردن دیگران ، مردود شمرده و آنان را عامل اصلی آن معرفی خواهند کرد .

بل كنتم مجرمين . وقال الذين استضعفوا للذين استكبروا بل مكر اليل والنهار إذ تأ

3 - مستضعفان در قیامت ، تلاش مکارانه و شبانه روزی مستکبران را ، مانع ایمانشان معرفی خواهند کرد .

لولا أنتم لكتنا مؤمنين . قال الذين استكبروا . . . بل كنتم مجرمين . وقال الذين است

5 - مستضعفان در قیامت ، مستکبران را عامل اصلی شریک گرفتن برای خدا معرفی خواهند کرد .

وقال الذين استضعفوا للذين استكبروا . . . تأمرونا أن نكفر بالله و نجعل له أنداد

6 - مستضعفان در قیامت ، انتخاب کفر و بی دینی را تحمیلی از سوی مستکبران معرفی خواهند کرد .

إذ تأمرونا أن نكفر بالله و نجعل له أندادًا

کاربرد فعل «تأمرونا» (از ماده «أمر») و به معنای فرمان و دستور) دلالت می کند که مستکبران به صورت دستور آمرانه، مستضعفان را وادار به پذیرش عقیده ای می کرده اند.

16 - مستضعفان گمراه شده از سوی مستکبران ، با مشاهده عذاب در قیامت ، از کرده خود پشیمان خواهند شد .

وقال الذين استضعفوا . . . وأسروا الندامة لما رأوا العذاب

بنابراین که ضمیر فاعلی «أَسْرُوا» به «استضعفوا» برگردد، نکته یاد شده قابل استفاده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 3 - 2

2- کافران و مستکبران ، مردمی زبون و دون پایه و مؤمنان و مستضعفان انسان هایی شریف و صاحب منزلت در روز رستاخیز

إذا وقعت الواقعة .. خافضه رافعه

814- مستکبران در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 172 - 9

9- حضور تمامی انسان ها - مستکبران و عبادت کنندگان - به پیشگاه خداوند در قیامت

ص: 544

لن يستنكف المسيح ان يكون عبداً لله . . . و يستكبر فسيحشرهم إليه جميعاً

کلمه «اما» در آیه بعد تفصیل و توضیح «فسيحشرهم . . .» می باشد. بنابراین ضمیر «هم» شامل هر دو گروه عبادت کنندگان و کسانی که از عبادت خدا استتکاف دارند می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 173 - 12،13

12 - تنها خداوند ، توانا بر نصرت مستکبران در قیامت

و لا يجدون لهم من دون الله ولياً ولا نصيراً

به قرینه فراز قبل «فيعذبهم عذاباً أليماً» مراد از اینکه مستکبران تنها خداوند را یاور خویش می یابند، این است که تنها وی توانا بر یآوری آنهاست، نه اینکه خداوند ایشان را یاری خواهد کرد.

13 - خداوند ، هرگز مستکبران رویگردان از عبادت را ، در قیامت یاری نخواهد کرد .

و لا يجدون لهم من دون الله ولياً ولا نصيراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 21 - 18

18- مستکبران ، در قیامت ، گمراهی خود را جبری و معلول خواست خداوند معرفی می کنند .

قالوا لو هدینا الله لهدینکم

«لو» حرف شرط امتناعی است و مقدم قضیه را ممتنع می کند. بنابراین مفهوم عبارت چنین می شود اگر خداوند ما را هدایت می کرد و محال است که چنین بکنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 69 - 2

2- از بین هر گروه و مسلک در قیامت ، تجاوزکارترین و مستکبرترین افراد بیرون کشیده خواهند شد .

ثم لنزعنّ . . . علی الرحمن عتياً

«عتياً» مصدر و به معنای استکبار و تجاوز از حد است (لسان العرب). «عتوّ» نیز به معنای دور شدن از طاعت می باشد (مفردات راغب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 31 - 16

16 - اعتراض مستضعفان به مستکبران در قیامت ، به این که آنان مانع ایمانشان گردیدند .

يقول الذين استضعفوا للذين استكبروا لولا اَنتم لَكُنَّا مؤمنين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 32 - 1,2,3

1 - مستکبران در قیامت ، در رد نظر مستضعفان ، خود آنان را مردمانی مجرم معرفی خواهند کرد .

ص: 545

وقال الذين استكبروا للذين استضعفوا أنحن صددناكم عن الهدى . . بل كنتم مجرمين

2- مستکبران در قیامت ، اعتراض مستضعفان را در ایجاد گمراهی با قاطعیت تمام رد خواهند کرد .

يقول الذين استضعفوا للذين استكبروا لولا أنتم لكتنا مؤمنين . قال الذين استكبروا ل

استفهام در «أنحن» انکاری است.

3- مستکبران ، در قیامت ، خود را مانع حق پذیری مستضعفان در دنیا نخواهند دانست .

قال الذين استكبروا للذين استضعفوا أنحن صددناكم عن الهدى بعد إذ جاءكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 10 - 4

4- امکانات مادی کافران مستکبر ، فاقد کمترین کارایی و گره گشایی برای ایشان در روز جزا

و لا يغني عنهم ما كسبوا شيئا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 3 - 2

2- کافران و مستکبران ، مردمی زبون و دون پایه و مؤمنان و مستضعفان انسان هایی شریف و صاحب منزلت در روز رستاخیز

إذا وقعت الواقعة . . خافضه رافعه

815- مستکبران و قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 32 - 4

4- کافران مستکبر ، مدعی نامفهوم بودن قیامت برای ایشان

قلتم ما ندري ما الساعة

816- مسخ در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - مسخ چهره انسانی گروهی از اهل کتاب (سران و عالمان) در قیامت *

من قبل ان نطمس وجوهاً فنردّها علی ادبارها

نکره بودن «وجوه» حاکی از آن است که این عقوبت (مسخ چهره انسانی) برای تمامی مخاطبان نیست. لازم به ذکر است که برخی از مفسران تحقق این معنی را در قیامت می دانند.

ص: 546

817- مسلمانان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 157 - 2

2 - رحمت خاص الهی در قیامت از آن پیروان پیامبر اسلام خواهد بود .

فسأکتبها .. الذین یتبعون الرسول

برداشت فوق بر این اساس است که «فسأکتبها» بیان تحقق رحمت الهی در سرای آخرت باشد.

818- مسیحیان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 113 - 17

17 - خداوند ، در قیامت میان یهود ، نصارا و مشرکان داوری کرده آنان را بسزای گفته ها و اتهام های ناروایشان خواهد رساند .

فَاللّٰهُ یَحْکُمُ بَیْنَهُمْ یَوْمَ الْقَیْمَةِ فِیْمَا کَانُوا فِیْهِ یَخْتَلَفُونَ

مراد از حکومت و داوری خدا در قیامت، مجرد بیان حق نیست؛ زیرا خداوند حقایق را با نازل کردن قرآن بیان داشته و آیه مورد بحث نیز پندار باطل یهود و نصارا را روشن ساخته است. بنابراین، مقصود از «یحکم...» به کیفر رساندن متخلفان است.

819- مشرکان پیرو در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 166 - 5،8،2

2 - مشرکان (سران شرک و پیروانشان) به عذاب قیامت گرفتار خواهند شد .

إذ تَبَرَأَ الذِّینَ اتَّبَعُوا مِنَ الذِّینَ اتَّبَعُوا وَرَأَوْا الْعَذَابَ

ظاهر این است که ضمیر فاعلی در «رأوا العذاب» به هر دو طایفه (سران و تابعان) باز گردد. از آیه قبل و نیز آیه بعد معلوم می شود که ظرف «تبری» ، روز قیامت است. بنابراین مراد از «العذاب» عذاب قیامت می باشد.

5 - قیامت ، روز آگاهی مشرکان تابع و دنباله رو از گمراهی پیشوایان و بزرگان خویش

إذ تَبَرَأَ الذِّینَ اتَّبَعُوا مِنَ الذِّینَ اتَّبَعُوا

8- در قیامت تمامی سبب ها و وسایل پیوند و دوستی میان سران شرک و پیروانشان از میان خواهد رفت .

و تقطعت بهم الأسباب

برداشت فوق بر این اساس است که: مقصود از «الأسباب» مایه های پیوند میان سران و پیروان باشد.

ص: 547

820- مشرکان جاهلیت و قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 39 - 3, 2

2 - شرک پیشگان عرب جاهلی ، مردمانی ناآشنا به جهان آخرت و حقایق روز بازپسین

بل کذبوا بما لم یحیطوا بعلمه و لما یأتهم تأویله

مراد از «ما لم یحیطوا بعلمه» به قرینه جمله بعد (و لما یأتهم تأویله) می تواند قیامت باشد. در این صورت، جمله «لم یحیطوا...» بیانگر این است که: موضوع قیامت برای مشرکان عرب جاهلی موضوعی بی سابقه و نوی بود و آنان در گذشته نسبت به آن در بی خبری محض به سر می بردند.

3 - قیامت و روز بازپسین ، مورد انکار شرک پیشگان عصر بعثت

بل کذبوا بما لم یحیطوا بعلمه

821- مشرکان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 113 - 17

17 - خداوند ، در قیامت میان یهود ، نصارا و مشرکان داوری کرده آنان را بسزای گفته ها و اتهام های ناروایشان خواهد رساند .

فَاللّٰهُ یَحْکُمُ بَیْنَهُمْ یَوْمَ الْقَیْمَةِ فِیْمَا کَانُوْا فِیْهِ یَخْتَلِفُوْنَ

مراد از حکومت و داوری خدا در قیامت، مجرد بیان حق نیست؛ زیرا خداوند حقایق را با نازل کردن قرآن بیان داشته و آیه مورد بحث نیز پندار باطل یهود و نصارا را روشن ساخته است. بنابراین، مقصود از «یحکم...» به کیفر رساندن متخلفان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 118 - 6

6 - عذاب و نیز آمرزش مشرکان در قیامت در اختیار خداوند و به دست اوست

ان تعذبهم .. و ان تغفر لهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - خداوند گردآورنده تمامی ستمگران (اهل کتاب و مشرکان) در قیامت

إنه لا یفلح الظلمون . . . و یوم نحشرهم جمیعا

چون در آیات گذشته سخن از مشرکان و اهل کتاب به میان آمده بود، در برداشت این دو گروه به عنوان مصادیقی بارز از ظالمان مشخص شده اند.

7 - قیامت، روز استهزای مشرکان و نمایاندن ناتوانی و بطلان خدایان دروغین آنهاست.

و یوم نحشرهم جمیعا ثم نقول للذین أشركوا این شركاؤکم الذین کتمتم تزعمون

8 - مشرکان، غوطهور در پندارهای بی اساس خویش و امیدوار به کمکهای خدایان دروغین در قیامت

ص: 548

این شرکاؤکم الذین کنتم ترعمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 23 - 1, 2, 3, 4, 5, 6, 8

1 - مشرکان در قیامت برای شرک خویش چاره ای جز انکار آن ندارند.

ثم لم تکن فتنتهم إلا أن قالوا و اللّٰه ربنا ما كنا مشرکین

از جمله معانی فتنه، اعتذار است که در این آیه به معنی راهی برای گریز و نجات است.

2 - بی پناهی مشرکان در قیامت و ناتوانی معبودهای آنان از کمک رساندن به آنها

این شرکاؤکم . . . ثم لم تکن فتنتهم إلا أن قالوا و اللّٰه ربنا ما كنا مشرکین

این آیه و آیه پیش ترسیمی از چهره مشرکان در قیامت است. در آیه پیش خطاب به مشرکان شده که: «این شرکاؤکم»؟ و در این آیه درماندگی و بیچارگی و عجز آنان از پاسخ و دفاع را بیان داشته است.

3 - سوگند دروغ مشرکان در قیامت بر مشرک نبودنشان در دنیا

و اللّٰه ربنا ما كنا مشرکین

4 - قیامت، روز رسوایی مشرکان و آشکار شدن بطلان عقاید شرک آلود آنان

ثم لم تکن فتنتهم . . . و اللّٰه ربنا ما كنا مشرکین

5 - تلاش مشرکان در قیامت برای توجیه شرک خویش و گریز از پیامدهای آن

و اللّٰه ربنا ما كنا مشرکین

برداشت فوق بر اساس این احتمال است که مشرکان این جمله را به دروغ به قصد نفی شرک خویش نگفته باشند، بلکه مقصودشان توجیه باشد که هدف ما حق بوده و بتها را مظهر حق می دانستیم، نه شریک خدا

6 - اعتراف مشرکان در قیامت به الوهیت و ربوبیت خداوند

و اللّٰه ربنا ما كنا مشرکین

8 - المروى عن أبی عبداللّٰه(ع): ان المراد من «فتنتهم» معذرتهم.

از امام صادق(ع) روایت شده که مراد از «فتنتهم» در آیه «ثم لم تکن فتنتهم . . .»، معذرت خواهی مشرکان (در قیامت) است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 24 - 9, 5, 1

1 - مشرکان در قیامت به دروغ منکر شرک ورزی خویش در دنیا می شوند.

و الله ربنا ما كنا مشركين. انظر كيف كذبوا على أنفسهم

5 - مشرکان، علی رغم اصرار بر شرک خویش در دنیا، در آخرت به شدت آنان را انکار می کنند.

قالوا و الله ربنا ما كنا مشركين . . . و ضل عنهم ما كانوا يفترون

مفاد جمله «ما كانوا يفترون» ماضی استمراری است که دلالت بر تداوم و اصرار مشرکان بر عقاید خویش در دنیا دارد.

9 - دروغپردازی مشرکان، حتی در قیامت

انظر كيف كذبوا على أنفسهم و ضل عنهم ما كانوا يفترون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 549

7 - مشرکان در مرحله ای از قیامت منکر شرک خویش و در مرحله ای معترف به آن می شوند.

والله ربنا ما كنا مشركين .. فقالوا يليتنا نرد و لا نكذب بأيت ربنا و نكون من

برداشت فوق از ارتباط آیه 23 و 27 به دست می آید که مشرکان در آنجا مشرک بودن خودشان را منکر شدند، ولی در اینجا اعتراف کردند که آیات را تکذیب می کردند و مؤمن نبودند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - پدیدار شدن عذابی که مشرکان آن را انکار می کردند، موجب آرزوی بازگشت به دنیا، نه ایمان واقعی به خداوند و آیات

فقالوا يليتنا نرد .. بل بدالهم ما كانوا يخفون من قبل

جمله «یالیتنا .. و نكون من المؤمنین» در آیه قبل، بیان آرزوی مشرکان برای بازگشت به دنیا و ایمان آوردن بود. حرف «بل» اضراب از آن مطالب است. یعنی نه اینکه آرزوی بازگشت برای ایمان باشد، بلکه به پندار رهایی از عذاب است.

4 - مشاهده عذاب قیامت زمینه آگاهی و وقوف مشرکان بر شرک خویش

ما كنا مشركين .. بل بدالهم ما كانوا يخفون من قبل

مراد از جمله «ما كانوا يخفون»، به قرینه آیت پیشین (.. و الله ربنا ما كنا مشركين) می تواند شرک و اختفای آن از سوی مشرکان در برخی از مواقع قیامت باشد. «من قبل» اشاره به آن موقف است.

9 - لجاجت پیشگان مشرک، پس از دیدن جهنم نیز اگر دنیا بازگردند اصلاح نمی شوند.

و لو تری إذ وقفوا علی النار .. و لو ردوا لعادوا لما نهوا عنه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مشرکان در قیامت به حقانیت معارفی که بر سر آن با اهل ایمان اختلاف داشتند، پی خواهند برد.

فینبئکم بما کنتم فیه تختلفون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- پیروان شرک و کفر، در قیامت، خواهند فهمید که گناهی کمتر از سرانشان بر دوش ندارند.

فما کان لکم علینا من فضل

چون جمله «فما کان . . .» نتیجه پاسخ خداوند است که فرمود «لکل ضعف و لکن ...» معلوم می شود هر دو گروه (سران و پیروان) از آن جمله می فهمند که به گناهی همسان گرفتار هستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 19 - 9

9 - قیامت ، روز داوری میان موحدان و مشرکان

و لولا کلمه سبقت من ربک لقصی بینهم فیما فیه یختلفون

ص: 550

از اینکه خداوند فرمود: دنیا جای داوری میان اهل شرک و توحید نیست، معلوم می شود محل داوری میان آنان، جهانی دیگر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 28 - 5,7

5 - حشر مشرکان در قیامت، به همراه معبود های مورد پرستش آنان خواهد بود .

ثم نقول للذین أشركوا مكانکم أنتم و شركاؤکم

7 - خداوند، پس از توقیف مشرکان و معبودهایشان در عرصه محشر، نخست آنان را از هم جدا کرده و سپس به بازجویی و محاکمه آنان خواهد پرداخت .

ثم نقول للذین أشركوا مكانکم أنتم و شركاؤکم فزیلنا بینهم . . . ما کنتم إیانا تعبدو

برداشت فوق بر این اساس است که ضمیر «بینهم» به اهل شرک و معبودهایشان بازگردد. گفتنی است که «تزییل» (مصدر زیلنا) به معنای دور کردن دو چیز از یکدیگر و جدایی افکندن میان آن دو است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 18 - 7

7- مشرکان و کافران، در روز قیامت حاضرند در صورت دارا بودن حتی دو برابر ثروت زمین، آن را برای رهیدن از عذاب فدیة دهند .

والذین لم یستجیبوا له لو أن لهم ما فی الأرض جمیعاً و مثله معه لافتدوا به

(إفتداء) (مصدر افتدوا) به معنای بخشیدن چیزی است برای رها شدن و خلاصی یافتن از اسارت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 27 - 7

7- مشرکان در قیامت، جوابی در برابر بازخواست خداوند نخواهند داشت .

این شرکاء الذین کنتم تشقون فیهم قال الذین أوتوا العلم

از اینکه در آیه به جای پرداختن به جواب مشرکان، سخن اشخاص دیگری را به میان آورده است، به دست می آید که مشرکان در برابر مؤاخذه خداوند جوابی برای گفتن نخواهند داشت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- تلاش مشرکان در قیامت برای دخیل شمردن معبود های دروغینشان در گمراهی خویش *

وإذا رءا الذین أشركوا شركاءهم قالوا ربنا هؤلاء شركاؤنا الذین كنا ندعوا من دو

برداشت فوق، بر این احتمال استوار است که غرض مشرکان از نمایاندن معبودهای دروغین خویش، کاستن از بار گناه خویش و نهاندن آن بر دوش معبودها باشد.

6- ادعای مشرکان در قیامت مبنی بر شریک بودن معبود ها برای خدا، از سوی خود معبود ها تکذیب خواهد شد .

فألقوا إليهم القول إنكم لکذبون

شکوائیه مشرکان از معبودهایشان در قیامت (قالوا هؤلاء ..)، ممکن است به این خاطر باشد که آنان معبودها را عامل گمراهی

ص: 551

خود قلمداد می کنند. از این رو تکذیب معبودها می تواند مربوط به همین ادعا باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 87 - 1,2

1- مشرکان ، مراتب تسلیم بودن خود را به پیشگاه خداوند ، در قیامت ابراز می دارند .

و إذا رءا الذین أشركوا .. و ألقوا إلى الله یومئذ السلم

2- مشرکان ، تنها در قیامت و پس از ناگزیری ، تسلیم می شوند .

و ألقوا إلى الله یومئذ السلم

ناگفته پیداست که مشرکان در دنیا هرگز تسلیم حق و فرمان خدا نبوده اند (یعرفون نعمت الله ثم ینکرونها ..). بنابراین ابراز تسلیم با قید «یومئذ» (در آن روز) گویای برداشت فوق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 52 - 2

2- خداوند ، به هنگام برپایی قیامت ، مشرکان را به حیات مجدد فرا می خواند و آنان بی هیچ درنگ و تأملی ، به او پاسخ گفته و با ستودن او زنده خواهند شد .

یوم یدعوكم فتستجیبون بحمده

برداشت فوق ، مبتنی بر این نکته است که مرجع ضمیر «کم» منکران معاد و مشرکان باشد که از زمان وقوع قیامت سؤال می کردند و نیز «یوم» بدل برای «قریباً» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 48 - 5,6

5- مشرکان و دنیاگرایان ، از منظر لطف و رحمت الهی ، در قیامت ، ساقط اند .

و عرضوا علی ربك صفاً

در صورتی که نایب فاعل «عرضوا» مشرکان و دنیاگرایان باشند - که در آیات قبل ، یاد آنان به میان آمد - مجهول آمدن فعل و نیز به کار رفتن «ربك» - که خطاب پیامبر (صلی الله علیه و آله) است - به جای «ربهم» دال بر تحقیر ایشان است.

6- گزارش خداوند از صحنه قیامت و حشر مشرکان ، تسلیت و دل جویی از پیامبر (صلی الله علیه و آله) در برابر انکارها و دنیاپرستی آنان است .

و البقیة الصلحة خیر عند ربک . . . و ترى الأرض ... علی ربک

خطاب در «ربک» و «تری» به پیامبر (صلی الله علیه و آله) است این گونه خطاب در دل آیات مربوط به قیامت مشرکان، نوعی تسلی دادن به پیامبر (صلی الله علیه و آله) در برابر انکار آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 52 - 1،3،5،6،7،12

1- خداوند ، در قیامت ، به مشرکان فرصت خواهد داد تا از معبود های پنداری خویش استمداد کنند .

نادوا شركاءى الذین زعمتم

3- معبودان و شرکای پنداری مشرکان ، در قیامت ، هیچ پاسخی به کمک خواهی آنان نخواهند داد .

ص: 552

فدعوهم فلم يستجيبوا لهم

5- صحنه بیهوده بودن استمداد مشرکان از معبود های خود در قیامت ، صحنه ای شایان فراگیری و به خاطر سپردن است .

و یوم یقول نادوا شرکاءى . . . فلم يستجيبوا لهم

«یوم» مفعول برای فعل مقدری مانند «أذکروا» است ؛ یعنی ، «به یاد آن روز باشید که . . .» .

6- در قیامت ، مشرکان ، از معبودان پنداری خویش جدا و دوراند .

و یوم یقول نادوا شرکاءى

«نداء» به معنای «بلند کردن آواز و آشکار ساختن آن» است (مفردات راغب) و فعل «نادوا» نشانه زیاد بودن فاصله مشرکان و معبودان است .

7- مشرکان ، حتی در قیامت هم دل بسته یاری معبودان شان اند .

فدعوهم

12- خداوند ، در قیامت ، بین مشرکان و معبودان شان وادی هلاکت باری را قرار خواهد داد و هرگونه ارتباط میان آنها را ناممکن خواهد ساخت .

و جعلنا بینهم موبقاً

«وبوق» به معنای «هلاک شدن» است و «موبق» اسم مکان به معنای «مکان هلاکت» است .

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 53 - 2,5

2- مکان هلاکت باری که بین مشرکان و معبودان پنداری آنها فاصله می شود ، آتش دوزخ است .

و جعلنا بینهم موبقاً . وراء المجرمون النار

5- مشرکان ، در قیامت ، در پی یافتن راهی برای نجات خویش از آتش دوزخ اند .

فدعوهم فلم يستجيبوا لهم . . . و لم یجدوا عنها مصرفاً

در آیه قبل ، بیان شد که مشرکان ، با خواندن معبودان پنداری شان ، در صدد نجات خود برخوانند آمد و این آیه ، خبر از نافرجامی تلاش آنان داده است .

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 82 - 8

8- مشرکان در قیامت ، پرستش و بندگی معبود های ساختگی را انکار کرده و با آنها به ستیز و دشمنی خواهند پرداخت .

سیکفرون بعبادتهم و یکنونون علیهم ضدًا

در برداشت یاد شده، مرجع ضمیر «یکفرون» و «یکنونون» مشرکان و مرجع ضمیر «بعبادتهم» و «علیهم» الهه دانسته شده و کفر نیز به معنای انکار گرفته شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 19 - 3

3 - مشرکان در قیامت ، ناتوان از دفاع از خویش در برابر عذاب الهی و یافتن هرگونه یار و ناصری برای خود

فما تستطیعون صرفًا و لانصرًا

ص: 553

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 68 - 10

10 - مشرکان ، آدم کشان و زناکاران ، به روز رستاخیز با کیفر اعمالشان روبه رو خواهند شد .

والذین لا يدعون مع الله إلهاً . . . و لا يزنون و من يفعل ذلك يلق أثاماً

«ذلک» اشاره است به سه گناهی که در جمله های قبل یاد شده است و «اثام» به معنای جزا و کیفر گناه می باشد (لسان العرب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 93 - 2

2 - آشکار گشتن پوچی عقاید شرک آلود ، برای مشرکان در قیامت

وقیل لهم این ما کنتم . . . هل ينصرونکم أو ينتصرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 101 - 1

1 - حسرت مشرکان ، بر نداشتن کمترین دوست دلسوز در قیامت

و لاصدیق حمیم

«حمیم» به معنای نزدیک است و «صدیق حمیم» (دوست نزدیک) می تواند کنایه از فرد مشفق، مهربان و دلسوز باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 62 - 4, 1

1 - صحنه روبه رو شدن اهل شرک با مؤاخذه خداوند در روز رستاخیز ، صحنه ای شایان توجه و یادآوری

و یوم ینادیهم فیقول این شرکاء ی

«یوم» در «یوم ینادیهم» مفعول برای فعل محذوف «اذکر» است؛ یعنی، «اذکر یوم ینادیهم. . .».

4 - پرسش تحقیر آمیز خداوند از مشرکان ، درباره معبود های آنان در قیامت

فیقول این شرکاء ی

استفهام در «این شرکاءى» برای تهكّم و استهزا است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 64 - 3،7

3- فراخواندن مشركان از سوى خداوند ، برای یاری خواستن از معبودهایشان در قیامت .

وقیل ادعوا شركاءكم

7- روبه رو شدن مشركان با عذاب الهی در قیامت ، همراه با یأس کامل آنان از وجود یاری دهنده ای برای خود

قیل ادعوا شركاءكم . . . فلم یستجیبوا لهم و رأوا العذاب

ص: 554

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 65 - 4، 1

1 - مواجه شدن اهل شرک با بازخواست خداوند در روز رستاخیز ، امری قابل توجه و شایان یادآوری

و یوم ینادیهم

«یوم» در «یوم ینادیهم» مفعول برای «اذکر» محذوف است؛ یعنی، «و اذکر یوم ینادیهم...».

4 - پرسش خداوند از مشرکان در قیامت ، درباره چگونگی پاسخ آنان به دعوت پیامبران

فیقول ماذا أجبتم المرسلین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 66 - 2

2 - تحیر و درماندگی اهل شرک در روز رستاخیز

فعمیت علیهم الأنباء یومئذ

برداشت یاد شده بدین جهت است که میان بسته شدن همه راه های خبر بر انسان و سرگردانی وی، تلازم وجود دارد. بنابراین جمله «عمیت علیهم الأنباء» می تواند کنایه از حیرت و سردرگمی مشرکان باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 74 - 1

1 - صحنه رویه رو شدن اهل شرک با مؤاخذه خداوند در روز رستاخیز ، صحنه ای شایان توجه و یادآوری

و یوم ینادیهم فیقول این شرکاء

«یوم» در «یوم ینادیهم» مفعول برای فعل محذوف «اذکر» است؛ یعنی، «اذکر یوم ینادیهم...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 75 - 9

9 - بر ملا شدن حقانیت توحید برای جوامع شرک پیشه در قیامت

فَعَلِمُوا أَنَّ الْحَقَّ لِلَّهِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 13 - 7

7 - مشرکان ، در قیامت ، الوهیت معبودان خویش را انکار می کنند .

و لم یکن لهم من شرکائهم شفعاؤا و كانوا بشرکائهم کفرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 31 - 7,9

7 - مشرکان ، در قیامت خطاهای خود را به یکدیگر نسبت خواهند داد .

و لو ترى إذ الظالمون موقوفون عند ربهم يرجع بعضهم إلى بعض القول

ص: 555

9 - مؤاخذه شدن مشرکان در پیشگاه خداوند در قیامت

وقال الذين كفروا... ولو ترى إذ الظلمون موقوفون عند ربهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 33 - 11

11 - مشرکان، به خاطر انتخاب عقیده شرک آلود، در قیامت پشیمان شده و آن را پنهان خواهند کرد.

ولو ترى إذ الظلمون موقوفون عند ربهم... وأسروا الندامة لما رأوا العذاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 42 - 3

3 - در روز قیامت، از ملائکه هیچ کاری برای عبادت کنندگان ادعایی شان ساخته نیست.

فاليوم لا يملك بعضكم لبعض نفعا ولا ضرا

به قرینه این که مخاطبان در آیات پیشین، ملائکه بودند و خداوند با آنان درباره عبادت مشرکان گفتگو می کرد؛ مخاطب «کم» در «بعضکم» می تواند ملائکه باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 51 - 3

3 - فزع و گرفتاری مشرکان در قیامت، مسلّم و قطعی است.

ولو ترى إذ فزعوا فلا فوت و أخذوا

یادآوری وضعیت مشرکان با فعل های ماضی «فزعوا» و «أخذوا»، حکایت از قطعیت ناراحتی و گرفتاری آنان دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 52 - 6

6 - ایمان مشرکان در قیامت، سودی برای آنان ندارد.

ولو ترى إذ فزعوا... وقالوا ءامنا به و آتی لهم التناوش

«تناوش» (از ریشه «نوش») به معنای تناول و رسیدن است؛ یعنی، آنان چگونه می توانند به ایمان نایل آیند؟ و مراد از آن بی فایده بودن ایمان در غیر زمان و فرصت لازم خودش است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 14 - 4

4 - حضور معبودها در قیامت و انکار و تبری آنان از شرکورزی مشرکان

و یوم القیمه یکفرون بشرکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 19 - 4

ص: 556

4 - مشرکان و منکران معاد ، خود را به طور ناگهانی در قیامت یافته و بر حال زار خود نظاره گر خواهندبود .

فإذا هم ينظرون

«إذا» برای مفاجات است که حاکی از ناگهانی انجام شدن مفاد آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 23 - 1

1 - فرمان خداوند در قیامت ، مبنی بر راندن مشرکان ستم پیشه و هم فکران و معبود های آنان به راه دوزخ

احشروا الذین . . . یعبدون . من دون الله فاهدوهم إلى صراط الجحیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 24 - 1

1 - فرمان خداوند به توقف مشرکان بر سر راه دوزخ به منظور بازخواست از آنان

وقفوهم إنهم مسئولون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 26 - 1,2

1 - تسلیم و انقیاد کامل مشرکان به پیشگاه عدل الهی در عرصه قیامت

بل هم الیوم مستسلمون

آمدن «مستسلمون» از باب استفعال، بیانگر مبالغه در تسلیم است.

2 - مشرکان در عرصه قیامت ، یکدیگر را تسلیم کیفر الهی کرده و به خذلان هم خواهند پرداخت . *

بل هم الیوم مستسلمون

برداشت یاد شده مبتنی بر این نکته است که «مستسلمون» - به قرینه «لاتناصرون» - به معنای تسلیم کنندگان باشد. گفتنی است کلمه «بل» - که برای اضراب انتقالی است - مؤید همین برداشت است. بر این اساس پیام آیه چنین می شود: مشرکان نه تنها به یاری هم نمی شتابند؛ بلکه با تسلیم کردن یکدیگر، به خذلان هم خواهند پرداخت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 27 - 1

1 - مشرکانِ فریب خورده ، در عرصه قیامت رو در روی پیشوایان فریب کارِ خود قرار خواهند گرفت .

وَأَقْبَل بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 28 - 2

2 - مشرکانِ فریب خورده ، پیشوایان خود را مسؤول گمراهی خویش در قیامت معرفی خواهند کرد .

قَالُوا إِنَّمَا كُنْتُمْ تَأْتُونَنَا

ص: 557

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 30 - 6

6 - مشرکان فریب خورده و پیشوایان شان در قیامت ، یکدیگر را به دست داشتن در گمراهی و انحراف از مسیر حق ، متهم خواهند کرد .

و أقبل بعضهم على بعض يتساءلون . قالوا إنكم كنتم تأتوننا ... قالوا ... و ما كان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 31 - 5

5 - اعتراف پیشوایان شرک به ربوبیت الهی در حضور مشرکان در عرصه قیامت

فحق علينا قول ربنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 15 - 3

3 - مشرکان و کافران در عرصه قیامت ، سرمایه عمر خود را تباه شده می بینند و خویش را از حمایت خانواده شان ، محروم می یابند .

قل إنَّ الخسرین الذین خسروا أنفسهم وأهلیهم یوم القیمه

مقصود از «انفس» سرمایه های عمر و مراد از «اهل» خانواده می باشد. بر این اساس خسارت نفس، به معنای تباه ساختن و بهره کافی نگرفتن از سرمایه عمر است. خسارت اهل نیز به معنای از کف دادن حمایت خانواده و بهره نجستن از آنان می باشد. گفتنی است برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که مخاطبان آیه شریفه کافران و مشرکان هستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 47 - 7

7 - عذاب مشرکان و ستمگران در قیامت ، بسیار بزرگ و فراتر از تصورشان است .

و بدا لهم من الله ما لم یكونوا یحتسبون

«إحتساب» (مصدر «یحتسبون») مبالغه در حساب و به معنای «ظن» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - عذرخواهی کافران و مشرکان ستیزه جو در قیامت ، پذیرفته نشده و سودی به حال آنان نخواهد داشت .

یوم لاینفع الظلمین معذرتهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 47 - 11،12

11 - قیامت ، صحنه محاکمه مشرکان به خاطر عقاید شرک آمیز آنان

و یوم ینادیهم این شرکاءى

ص: 558

12 - مشرکان در قیامت مورد سخره و تحقیر الهی قرار می گیرند .

و یوم ینادیهم این شرکاءى

لحن آیه و نحوه خطاب در آن («این شرکائی» و «ینادیهم») می تواند مفید برداشت بالا باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 28 - 1

1- مخاصمه شیطان و مشرکان با یکدیگر ، در محکمه عدل الهی

قال قرینه ربنا ما أطغیته .. قال لاتختصموا لدی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 42 - 3

3 - کافران و مشرکان در عرصه قیامت به سجده فرا خوانده می شوند ; ولی آنان از این کار ناتوان اند .

و یدعون إلى السجود فلا يستطيعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 43 - 1, 2

1 - ظهور و بروز ذلّت و ترس ، در دیدگان کافران و مشرکان در عرصه قیامت

خشعه أبصرهم

2 - ذلّت و خواری ، تمامی وجود کافران و مشرکان را در قیامت فرا می گیرد .

ترهقههم ذلّه

822- مشرکان صدر اسلام و قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 15 - 4

4 - مشرکان عصر بعثت ، منکر روز بازپسین بودند .

قال الذین لا یرجون لقاءنا

823- مشرکان و تکذیب قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 12 - 1

1- تکذیب پیامبر از سوی مشرکان به خاطر مطرح کردن قیامت و نیز پیشنهاد های نابه جای ایشان ، آن حضرت را در خطر ترک و

ص: 559

عدم ابلاغ برخی از آیات قرار داده بود .

فلعلک تارک بعض ما یوحی إلیک و ضائق به صدرک أن یقولوا لولا أنزل علیه کنز

روشن است که خوف و شکی که «لعل» دلالت بر آن می کند به لحاظ متکلم (خداوند) نیست؛ بلکه حاکی از خوف و تردید مخاطب (پیامبر) و یا موقعیت خاصی است که هر انسانی احتمال ترک برخی از آیات را دور از انتظار نمی بیند. بنابراین «لعلک تارک...» می رساند که پیامبر در شرایطی بود که این خوف و احتمال وجود داشت که در ابلاغ برخی از آیات به تردید بیفتد و مصلحت ببیند که آنها را موقتاً ابلاغ نکند تا شرایط و جو پیشامده تغییر کند. «أن یقولوا...» به تقدیر «لام» و «لا» ی نافیة (لأن لایقولوا...) بیانگر علت و ریشه پدید آمدن زمینه و شرایط آن خوف و احتمال است. تفریع «لعلک تارک...» بر آیه هفتم می رساند که تکذیب قیامت نیز می توانست در پدید آمدن آن شرایط مؤثر باشد.

824- مشرکان و قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 39 - 5

5- تکذیب و انکار قیامت ، موضع گیری مشترک همه شرک پیشگان تاریخ

بل کذبوا بما لم یحیطوا بعلمه . . کذلک کذب الذین من قبلهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 53 - 9

9- حدس و تخمین مشرکان درباره حشر و قیامت ، بسیار دور از واقعیت بوده است .

و قد کفروا به من قبل و یقذفون بالغیب من مکان بعید

825- مشرکان پیرو در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 167 - 3,7,12

1 - بازگشت به دنیا برای تبری از سران شرک و مخالفت کردن با آنان ، آرزوی مشرکان پیرو در صحنه قیامت

و قال الذین اتبعوا لو أن لنا کره فنتبرأ منهم

«کر» به معنای رجوع و «کره» به معنای یکبار رجوع کردن است و مراد از آن، بازگشت به دنیا می باشد. بنابراین «لو أن لنا کره»؛ یعنی، ای

کاش یکبار دیگر به دنیا باز می گشتیم!

2- اظهار پشیمانی مشرکان پیرو در صحنه قیامت ، از دوستی با سران شرک و اطاعت از ایشان در دنیا

وقال الذین اتبعوا لوأن لنا کره فنتبرأ منهم

3- ندامت مشرکان پیرو در قیامت از شرک‌ورزی و پشیمانی آنان از اطاعت سران ، ثمری نداشته و موجب نجات آنان نخواهد شد .

وقال الذین اتبعوا لوأن لنا کره فنتبرأ منهم

ص: 560

چنانچه ندامت از شرک و .. در قیامت برای نجاتشان مؤثر می بود، مشرکان آرزوی بازگشت به دنیا را نمی کردند.

7- قیامت صحنه حسرت و اندوه مشرکان پیرو، از شرک‌ورزی و پیروی از سران شرک

کذلک یربهم الله أعمالهم حسرت علیهم

826- مصونیت از اندوه قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 9 - 1

1 - ننگه داشتن مؤمنان تائب و صالحان، از بدی‌ها و ناراحتی‌های روز قیامت، دعا و درخواست فرشتگان عرش الهی از خداوند

وقهم السيئات

الف و لام جنس در «السيئات» مفید استغراق و عموم است و مقصود از آن در آیه شریفه، بدی‌ها و ناراحتی‌هایی است که یا بر اثر گناهان و لغزش‌های خود انسان و یا به خاطر شرایط سخت روز قیامت برای آدمی پدید می‌آید.

827- مصونیت از احوال قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 103 - 1

1- بهشتیان و مؤمنان راستین، از ناله و اندوه بزرگ قیامت در امان بوده و غمگین نخواهند شد.

إنّ الذين سبقت لهم منّا الحسنی . . . لایحزنهم الفزع الأكبر

«فزع» به معنای انقباض و گرفتگی ناشی از شیء ترسناک و از جنس «جزع» (ناله و افغان) است (مفردات راغب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 89 - 6, 5

5- تعلق مشیت الهی بر ایمن بودن برخی انسان‌ها از وحشت روز رستاخیز، دارای ملاک و مبتنی بر کردار خود آنان

ففزع من فی السموت و من فی الأرض إلاّ من شاء الله . . . و هم من فزع یومئذ آمنون

از ارتباط این آیه با قبل می‌توان استفاده کرد که عبارت «و هم من فزع یومئذ آمنون» تفسیر و تبیین مشیتی است که در آیه 87 بدان اشاره شده است.

6- ایمنی از وحشت روز جزا، مهم ترین پاداش الهی به نیک کرداران

من جاء بالحسنة فله خير منها وهم من فزع يومئذ آمنون

اختصاص به ذکر یافتن «و هم من فزع يومئذ آمنون» - با این که «له خير منها» دربرگیرنده آن نیز هست - نشان می دهد که ایمنی از وحشت روز رستاخیز، مهم ترین لطف و عنایت الهی در حق نیک کرداران است.

ص: 561

828- مصونیت از سختیهای قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 8 - 5

5 - مؤمنان ، ایمن از دشواری های قیامت

يقول الكفرون هذا يوم عسر

با توجه به مفهوم آیه شریفه و این که تنها کافران می گویند: «هذا يوم عسر»، استفاده می شود که مؤمنان چنین برداشتی ندارند.

829- مصونیت از شرور قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 11 - 1,3

1 - خداوند ، ابرار را از تمامی شرور و گزند های روز قیامت حفظ خواهد کرد .

فوقیهم الله شرّ ذلک الیوم

3 - مصونیت ابرار از شرور و گزند های قیامت و شادابی رخسار و سرور دل آنان ، به دلیل ایمان آنان به قیامت و خوف آنان از آن روز است .

إتّانخاف من ربّنا یوماً . . . فوقیهم الله شرّ ذلک الیوم

«فا» در «فوقاهم» برای تفریح این آیه بر آیه قبل است؛ یعنی، مصونیت ابرار از شرور قیامت، به این دلیل است که آنان، از احوال آن روز در هراس بودند؛ روزی که چهره های کافران عبوس و دل های آنان محزون است.

830- مصونیت در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 123 - 2,3

2 - قیامت ، روزی پر مخاطره که باید برای مصونیت از آن ، سببی کارساز تدارک دید .

واتقوا یوماً

«انتقاء» (مصدر إتقوا); یعنی، برگرفتن و تدارک دیدن وسیله ای برای محافظت از چیزی هولناک و خطرناک. بنابراین «إتقوا یوماً» دلالت می

کند که: روز قیامت حاوی مخاطرات هولناک است و آدمی باید برای مصون ماندن از آنها، وقایه (وسیله ای برای محافظت) فراهم آورد.

3 - ایمان به قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله) و پرهیز از کفر و رزی به آنها، وسیله محافظت در برابر مخاطرات و عذاب های روز قیامت است .

أولئك يؤمنون به و من يكفر به . . . و اتقوا يوماً

فرمان به گرفتن وقایه (وسیله محافظت)، پس از ترغیب به ایمان (أولئك يؤمنون به) و هشدار از کفر و رزی (و من يكفر . . .) می رساند که: وقایه انسان در روز قیامت، ایمان به قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله) و پرهیز از کفر و رزی به آن دو است.

ص: 562

831- مظلومان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 41 - 3

3 - ستمدیدگان ، به خاطر گرفتن انتقام خود از ستمگران ، در قیامت عقوبت نخواهند دید .

فأولئك ما عليهم من سبيل

جمله «فأولئك ما عليهم من سبيل» به قرینه ذیل آیه بعد (أولئك لهم عذاب أليم)، می تواند اشاره به برداشت بالا داشته باشد.

832- معاد قبل از قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 99 - 8

8- تحقق نیافتن معاد انسان قبل از قیامت ، معلول حاکمیت نظم و برنامه در کار آفرینش است نه ناشی از عدم قدرت خداوند

قادر علی أن یخلق مثلهم و جعل لهم أجلاً

تذکر «جعل لهم أجلاً» پس از «قادر علی أن یخلق مثلهم» در واقع پاسخ گویی این سؤال مقدر است که اگر خدا قادر بر خلقت دوباره انسانهاست، پس چرا از هم اکنون این کار را نمی کند.

833- معامله در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 123 - 9, 5

5- در روز قیامت ، از هیچ کس فدیة و عوضی که خویشان را با آن باز خرد ، پذیرفته نمی شود .

و لایقبل منها عدل

«عدل» به معنای فدیة و عوضی است که شخص برای آزادی خود یا دیگری می پردازد تا از اسارت و مانند آن آزاد شود.

9- توهم سودبخشی شفاعت از گنهکاران و یا پذیرفته شدن عوض و بدل برای رهایی از عذاب قیامت ، از پندار های بنی اسرائیل است .

بینی اسرائیل . . . و لایقبل منها عدل و لاتنفعها شفعة

فعل «اتقوا» به قرینه آیات پیشین، خطاب به بنی اسرائیل است. این خطاب خود قرینه وجود چنین افکاری در بین آنان است.

ص: 563

834- معبودان باطل در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 22 - 7

7 - قیامت، روز استهزای مشرکان و نمایاندن ناتوانی و بطلان خدایان دروغین آنهاست.

و یوم نحشروهم جميعا ثم نقول للذین أشركوا این شركاؤکم الذین کنتم تزعمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 23 - 2

2 - بی پناهی مشرکان در قیامت و ناتوانی معبودهای آنان از کمک رساندن به آنها

این شركاؤکم . . . ثم لم تکن فنتتهم إلا أن قالوا و اللّٰه ربنا ما کنا مشرکین

این آیه و آیه پیش ترسیمی از چهره مشرکان در قیامت است. در آیه پیش خطاب به مشرکان شده که: «این شركاؤکم»؟ و در این آیه درماندگی و بیچارگی و عجز آنان از پاسخ و دفاع را بیان داشته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 24 - 3

3 - ظهور بطلان شرک و پوچی معبودهای دروغین در قیامت

و ضل عنهم ما کانوا یفترون

از کاربردهای فعل «ضل» جایی است که چیزی از بین رفته است و باطل شود. در لسان العرب آمده است: «ضل الشیء إذا ضاع»

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 53 - 13

13 - کافران در قیامت هیچ اثری از معبودان دروغین خویش نخواهند یافت .

و ضل عنهم ما کانوا یفترون

با توجه به زمان نزول قرآن که مخالفان اسلام مشرکان و بت پرستان بودند و آنان معبودان دروغین خویش را منشأ اثر در سرنوشت انسانها

می پنداشتند، می توان گفت از مصادیق مورد نظر برای «ما کانوا یفترون» معبودان ساختگی و دروغین کفرپیشگان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 28 - 5

5 - حشر مشرکان در قیامت ، به همراه معبود های مورد پرستش آنان خواهد بود .

ثم نقول للذین أشركوا مكانکم أنتم و شركاؤکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 52 - 13، 12، 9، 6

6- در قیامت ، مشرکان ، از معبودان پنداری خویش جدا و دوراند .

و یوم یقول نادوا شركاءى

ص: 564

«نداء» به معنای «بلند کردن آواز و آشکار ساختن آن» است (مفردات راغب) و فعل «نادوا» نشانه زیاد بودن فاصله مشرکان و معبودان است.

9- در قیامت، کارآمد نبودن معبودان مشرکان و بطلان شرک، آشکار خواهد شد.

فدعوهم فلم يستجيبوا لهم

12- خداوند، در قیامت، بین مشرکان و معبودان شان وادی هلاکت باری را قرار خواهد داد و هرگونه ارتباط میان آنها را ناممکن خواهد ساخت.

و جعلنا بينهم موبقاً

«وبوق» به معنای «هلاک شدن» است و «موبق» اسم مکان به معنای «مکان هلاکت» است.

13- شیاطین و دیگر معبودان دروغین مشرکان، در صحنه قیامت حضور خواهند داشت.

نادوا شركاءى . . . و جعلنا بينهم موبقاً

به قرینه آیات قبل، مراد از «شركاء» همان ابلیس و ذریه او است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 53 - 2

2- مکان هلاکت باری که بین مشرکان و معبودان پنداری آنها فاصله می شود، آتش دوزخ است.

و جعلنا بينهم موبقاً . و رءا المجرمون النار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 82 - 3

3- معبود های مشرکان در قیامت، به ستیز و دشمنی با پرستشگران خود خواهند پرداخت.

و یكونون علیهم ضداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 87 - 2

2- معبود های پنداری مشرکان ، از شفاعت در قیامت ناتوانند .

واتخذوا من دون الله ءالهةً . . لا يملكون الشفعه

چنان که برخی از مفسران گفته اند، مرجع ضمیر در «لایملکون» می تواند «الهه» در آیات پیشین باشد. در این صورت رد پندار شفاعتی است که مشرکان آن را از معبودهای خود توقع داشتند. در این وجه استثنا منقطع و مفاد آن چنین خواهد بود: هر کس به عهدی نزد خداوند دست یافته باشد، توان شفاعت دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 18 - 1,3,4,5

1 - اعتراف معبود های مشرکان به روز رستاخیز و در پیشگاه خداوند ، به منزله بودن او از داشتن هر گونه شریک

و یوم یحشرهم و ما یعبدون من دون الله . . قالوا سبحنک

3 - معبود های مشرکان در روز رستاخیز ، اظهار می دارند که حق برگفتن سرپرستانی جز خدا را نداشته و سزاوار این کار نبوده

ص: 565

قالوا سبحانه ما كان ينبغي لنا أن نتخذ من دونك من أولياء

«أولياء» می تواند از «وَلَايَت» (به فتح «واو») به معنای سرپرست باشد و هم می تواند از وَايَت (به کسر «واو») به معنای «نصرت» باشد. برداشت یاد شده مبتنی بر معنای اول است.

4- معبود های مشرکان در قیامت ، خود را از داشتن هر گونه نقشی در گمراهی مشرکان ، تبرئه کرده و آن را تکذیب خواهند کرد .

ءَأَنْتُمْ أَضَلَلْتُمْ عِبَادِي . . . قالوا سبحانه ما كان ينبغي لنا أن نتخذ من دونك من أولياء

5- اظهار شگفتی و اعلام انزجار معبود های مشرکان در قیامت ، از معبود قرار گرفتن خودشان از سوی مشرکان و یا نقش داشتن آنان در گمراهی دیگران

فيقول ءَأَنْتُمْ أَضَلَلْتُمْ عِبَادِي هَؤُلَاءِ . . . قالوا سبحانه

جمله «سبحانك» و یا «سبحان الله» در دو مورد به کار می رود: 1- آن گاه که سخن شگفت آوری شنیده شود و شنونده بخواهد اظهار شگفتی کند. 2- آن گاه که سخنی بسیار زشت و ناروایی شنیده شود و شنونده بخواهد از آن اعلان برائت و اظهار انزجار کند و واکنش منفی از خود نشان دهد (برگرفته از لسان العرب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 19 - 2، 1

1 - ادعای مشرکان در باره وجود معبودهایی جز خداوند ، مورد تکذیب شدید خود معبود های آنها در قیامت

فقد كذبوكم بما تقولون

برداشت فوق با توجه به دو نکته است: 1- فاعل «كذبوا» معبودها و مخاطب «كم» مشرکان اند. 2- آنچه مشرکان ادعای آن را دارند - که مورد تکذیب معبودهایشان قرار خواهد گرفت - ممکن است دو چیز باشد: 1- وجود معبودهای متعدد، به جز خداوند. 2- گمراه شدن آنان به دست معبودهایشان که از سؤال و پاسخ خدا و معبودها - که در آیات قبل آمد - به دست می آید.

2 - ادعای مشرکان در باره نقش داشتن معبودهایشان در گمراهی آنان ، مورد تکذیب همان معبود ها در قیامت

فقد كذبوكم بما تقولون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 92 - 2

2- دست مشرکان در قیامت ، کوتاه از معبود های خیالی خود

وقیل لهم این ما کنتم تعبدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 93 - 3

3- عناصر مورد اتکای مشرکان ، خود گرفتار در قیامت و ناتوان از یاری رساندن به دیگران و دفاع از خویش

هل ینصرونکم أو ینتصرون

«نصر» (مصدر «ینصرون») برای دفاع از دیگران و «انتصار» (مصدر «ینتصرون») به معنای دفاع از خود به کار می رود. ضمیرهای فاعل در دو فعل یاد شده، به معبودها باز می گردد.

ص: 566

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 14 - 4

4 - حضور معبود ها در قیامت و انکار و تبری آنان از شرکورزی مشرکان

و یوم القیمه یکفرون بشرکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 73 - 4

4 - در قیامت ، اثری از معبود های ادعایی مشرکان نخواهد بود .

ثم قیل لهم این ما کنتم تشرکون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 47 - 14

14 - مشرکان ، از حمایت معبود های خویش در قیامت محروم خواهند بود .

و یوم ینادیهم این شرکاء ی قالوا اذنّ-ک ما منّا من شهید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 6 - 4

4 - بیزاری معبود های باطل در قیامت ، از پرستش عبادت گران خود

و کانوا بعبادتهم کفرین

ضمیر «کانوا» به معبودها و ضمیر «بعبادتهم» به عبادت گران مشرک بازمی گردد.

835- معرضان از آیات خدا در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 126 - 6

6 - خداوند در روز قیامت ، از افراد بی اعتنا به آیات و معارف الهی ، روی برگردانده و به آنان بی اعتنا خواهد بود .

در فعل «تنسی» گرچه فاعل، مجهول است؛ ولی به قرینه «ربّ لم حشرتنی» (در آیه قبل) می توان گفت که فاعل، خداوند است. نسیان، مشترک بین دو معنا است: 1- ترک از روی غفلت؛ 2- ترک از روی عمد (مصباح). در این آیه به قرینه آیات پیشین، معنای دوم مراد است.

836- معرضان از عتق برده در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 19 - 2

2 - سمت چپ در آخرت ، جایگاه استقرار کسانی است که به آیات الهی کفر ورزیده و از آزادسازی بردگان ، غذا دادن به یتیمان و مستمندان و توصیه یکدیگر به صبر و ترحم ، امتناع کرده اند .

فک رقبه . . . و الذین کفروا بایتنا هم أصحاب المشئمه

چنانچه «مشأمه» به معنای «سمت چپ» باشد - که در «صحاح» از جمله معانی آن شمرده شده است - برداشت یاد شده استفاده می شود. کلمه «أصحاب»، بیانگر حضور طولانی «اصحاب المشأمه» در سمت چپ است به گونه ای که با آن مصاحبت داشته و از آن فاصله نمی گیرند.

837- معرضان از قرآن در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 100 - 1

1 - روی گرداندگان از قرآن و تذکار های آن ، در قیامت باری سنگین از گناه را به دوش خواهند کشید .

من أعرض عنه فإنه يحمل يوم القيمة وزراً

نکره بودن «وزراً» بر گران باری و سنگینی آن دلالت دارد.

838- معرضان از قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 1 - 3،7

3- مشرکان صدراسلام ، از مسأله حسابرسی قیامت ، به طور کلی غافل مانده و از تأمل و اندیشه در نشانه ها و دلایل روشن آن ، روی گردان بودند .

اقترب للناس حسابهم و هم فی غفله معرضون

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که این سوره، مکی است و مخاطب و مصداق اولی «الناس»، مردم مشرک اند.

7- انسان ها ، از درنگ و تفکر در نشانه های قیامت و دلایل اثبات آن ، روی گردان هستند .

اقترب للناس حسابهم و هم فی غفله معرضون

متعلق «غفلت» و «إعراض» دو چیز است؛ زیرا غفلت، نشانگر بی توجهی به مسأله و اعراض، علامت توجه به آن است و معقول نیست که یک چیز هم مورد توجه باشد و هم عدم توجه. بنابراین مقصود از اعراض، روی گردانی از دلایل روشن بر اثبات معاد و عدم تأمل و تفکر درباره قیامت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 568

1 - اخبار مهم و سودمند مربوط به توحید، قیامت و رسالت پیامبر اسلام، از سوی مشرکان و کافران مورد بی‌اعتنایی و اعراض قرار می‌گرفت.

قل هو نبؤا عظیم . انتم عنه معرضون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 27 - 1

1 - محبت و دلبستگی به دنیا و بی‌اعتنایی به قیامت و حیات اخروی، از نشانه‌های کافران و گناه پیشگان است.

و لاتطع منهم ءاثمًا أو کفورًا . . . إن هؤلاء یحبّون العاجله و یذرون وراءهم یومًا

839- معرضان از محمد(صلی الله علیه و آله) در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 6 - 5

5 - روی گردانان از دعوت به حق پیامبر (صلی الله علیه و آله)، ناگزیر از اجابت دعوت الهی در قیامت برای حسابرسی و مجازات

فما تغن النذر . . . یوم یدع الداع إلى شیء نکر

840- معرضان از مساکین در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 19 - 2

2 - سمت چپ در آخرت، جایگاه استقرار کسانی است که به آیات الهی کفر ورزیده و از آزادسازی بردگان، غذا دادن به یتیمان و مستمندان و توصیه یکدیگر به صبر و ترحم، امتناع کرده‌اند.

فکّ رقبه . . . و الذین کفروا بایتنا هم أصحاب المشئمه

چنانچه «مشأمه» به معنای «سمت چپ» باشد - که در «صحاح» از جمله معانی آن شمرده شده است - برداشت یاد شده استفاده می‌شود. کلمه «أصحاب»، بیانگر حضور طولانی «اصحاب المشأمه» در سمت چپ است به گونه‌ای که با آن مصاحبت داشته و از آن فاصله نمی‌گیرند.

841- معرضان از یتیم در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 19 - 2

ص: 569

2 - سمت چپ در آخرت ، جایگاه استقرار کسانی است که به آیات الهی کفر ورزیده و از آزادسازی بردگان ، غذا دادن به یتیمان و مستمندان و توصیه یکدیگر به صبر و ترحم ، امتناع کرده اند .

فَكِّ رَقَبَهُ . . . وَ الَّذِينَ كَفَرُوا بَايْتَنَا هُمْ أَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ

چنانچه «مشأمه» به معنای «سمت چپ» باشد - که در «صحاح» از جمله معانی آن شمرده شده است - برداشت یاد شده استفاده می شود. کلمه «أصحاب» ، بیانگر حضور طولانی «اصحاب المشأمه» در سمت چپ است به گونه ای که با آن مصاحبت داشته و از آن فاصله نمی گیرند.

842- مفتریان بر خدا در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 18 - 4

4- آنان که به خدا دروغ بسته اند ، در قیامت به پیشگاه او احضار می شوند .

أُولَئِكَ يَعْرُضُونَ عَلَى رَبِّهِمْ

843- مفتریان به خدا در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 60 - 2، 1

1 - کسانی که بر خدا دروغ بسته اند ، در قیامت با چهره سیاه برانگیخته خواهند شد .

و يَوْمَ الْقِيَمَةِ تَرَى الَّذِينَ كَذَبُوا عَلَى اللَّهِ وَجوهَهُمْ مَسْوُودَةٌ

2 - کسانی که بر خدا دروغ می بندند ، در روز قیامت ، با ذلت و خواری ظاهر خواهند شد .

و يَوْمَ الْقِيَمَةِ تَرَى الَّذِينَ كَذَبُوا عَلَى اللَّهِ وَجوهَهُمْ مَسْوُودَةٌ

برداشت یاد شده مبتنی بر این نکته است که از جمله «وجوههم مسووده» معنای کنایی اراده شده است؛ یعنی، دروغ زندگان به خدا، روسیاه و شرمسار خواهند بود.

844- مفسدان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 13 - 10

10 - قیامت ، روز باخواست از تبهکاران است .

ولیسئلنّ یوم القیمه

ص: 570

845- مقامات گواهان قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 3 - 5

5 - گواهان صحنه قیامت ، دارای مقامی ارجمنداند .

و شاهد

846- مقربان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 88 - 1

1 - دسته ای از انسان ها در جهان آخرت ، جزء مقربان درگاه خداوند هستند .

فَأَمَّا إِنْ كَانَ مِنَ الْمُقَرَّبِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 28 - 4

4 - میهمانان قرب خداوند در آخرت ، به همه خواسته های خود دست یافته ، از پاداش خویش خشنود خواهند بود .

راضیه

847- مکان حسابرسی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 43 - 2

2 - وجود نقطه ای مشخص ، برای محاکمه و حساب رسی کافران در قیامت

كَأَنَّهُمْ إِلَىٰ نَصَبٍ يَوْفُضُونَ

848- مکان قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- زمين ، محل رخداد قيامت و حشر انسان ها *

فيذرها قاعاً صفيصاً . لا ترى فيها عوجاً و لأمتاً

ص: 571

مسطح شدن زمین ممکن است جهت آماده سازی آن برای برانگیختن مردم باشد. بنابراین قیامت و صحنه رعب انگیز آن، بر روی همین زمین اتفاق خواهد افتاد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 14 - 3

3 - عرصه قیامت ، مکانی مشخص و از پیش تعیین شده است .

فإذا هم بالساهره

حرف «ال» در «الساهره»، گویای این است که جایگاه حضور مردم در قیامت، از پیش مشخص شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قارعه - 101 - 5 - 3

3 - کره زمین ، عرصه برپایی قیامت

یوم . . . و تكون الجبال

849- مکذبان آیات خدا در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 12 - 7

7 - بدکارانِ دروغ انگارِ آیات الهی ، در روز قیامت ، ناامید و اندوه ناک اند .

ثمّ كان عقبه الذين أسئوا السوائى أن كذبوا بأيت الله . . . و يوم تقوم الساعه ی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 19 - 2

2 - سمت چپ در آخرت ، جایگاه استقرار کسانی است که به آیات الهی کفر ورزیده و از آزادسازی بردگان ، غذا دادن به یتیمان و مستمندان و توصیه یکدیگر به صبر و ترحم ، امتناع کرده اند .

فكّ رقبه . . . و الذين كفروا بآيتنا هم أصحاب المشئمه

چنانچه «مشأمة» به معنای «سمت چپ» باشد - که در «صحيح» از جمله معانی آن شمرده شده است - برداشت ياد شده استفاده می شود. کلمه «أصحاب»، بيانگر حضور طولانی «اصحاب المشأمة» در سمت چپ است به گونه ای که با آن مصاحبت داشته و از آن فاصله نمی گیرند.

850- مکذبان انبیا در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 572

5 - ظهور ماهیت زشت حق ستیزان منکر پیامبران ، در روز قیامت *

سيعلمون غداً من الكذاب الأشر

احتمال دارد «غداً» اشاره به روز قیامت داشته باشد.

851- مکذبان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 11 - 2

2 - قیامت ، روزی بس سخت و ناگوار ، برای تکذیب کنندگان آن

فویل یومئذ للمکذبین

مراد از «مکذبین» - به قرینه آیه 14 - تکذیب کنندگان قیامت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 14 - 1

1 - مواجه گشتن تکذیب گران ، با حقایق مورد انکار خویش در قیامت

هذه النار التي كنتم بها تكذبون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 12 - 1

1 - تکذیب گران دین ستیز ، گرفتار قید و بند های گران در عرصه قیامت

إنّ لدينا أنکالاً

«نِکَل» (مفرد «أنکال») به معنای «قید شدید» است (قاموس المحيط).

852- مکذبان عیسی (ع) در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- قیامت، روزی سخت و هلاکت بار برای کفوررزان به عیسی (ع) و گفته های او

فویل للذین کفروا من مشهد یوم عظیم

«ویل»، یعنی عذاب و هلاکت (لسان العرب). هلاکت بار بودن قیامت کنایه از شدت عذاب است، در حدی که اگر در قیامت نیز مرگ وجود می داشت گرفتاران به عذاب، زنده نمی ماندند.

ص: 573

853- مکذبان قرآن در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 27 - 4

4 - تکذیب کنندگان پیامبر (صلی الله علیه و آله) و قرآن در قیامت بر کفرورزیهای خویش در دنیا تأسف می خورند.

یلیتنا نرد و لا نکذب بآیت ربنا و نکون من المؤمنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 53 - 12، 7، 5

5 - منکران حقانیت قرآن، در روز قیامت و بروز حقایق قرآن، به حقانیت رسالت پیامبران اعتراف خواهند کرد.

یوم یأتی تأویله یقول الذین نسوه من قبل قد جاءت رسل ربنا بالحق

برداشت فوق مبتنی بر این است که ضمیر مفعولی در «نسوه» به «کتب» در آیه قبل برگردانده شود.

7 - منکران قرآن پس از برپایی قیامت در آرزوی یافتن شفیعان نجات دهنده از عذاب و یا بازگشت به دنیا برای انجام اعمالی سعادت آفرین

یقول الذین نسوه .. فیشفعوا لنا او نرد فنعمل غیر الذین کنا نعمل

12 - منکران قرآن، در قیامت، با پی بردن به زیانکاری خویش و واهی بودن افکار و عقاید خود، از اعمال و رفتار گذشته خویش پشیمان خواهند شد.

نرد فنعمل غیر الذی کنا نعمل قد خسروا أنفسهم و ضل عنهم ما کانوا یفترون

جمله «قد خسروا ..» و «ضل عنهم ...» به منزله تعلیلی است برای «نرد فنعمل ...» یعنی آرزوی بازگشت به دنیا و تدارک گذشته ها بدان علت است که کفرپیشگان خود را زیانکار می بینند و باورهای خویش را بر باد رفته می یابند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 25 - 1

1- تکذیب کنندگان حقانیت قرآن، سرانجام تمامی گناهان عمل خویش را در قیامت بر دوش خواهند کشید.

و إذا قیل لهم ماذا أنزل ربکم قالوا أسطر الأولین . لیحملوا أوزارهم کامله یوم ال

لام «لِيَحْمِلُوا» لام عاقبت است و «أوزار» (جمع وزر) به معنای ثقل و سنگینی و کنایه از گناه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 31 - 13

13 - کافران به قرآن، در قیامت مورد مؤاخذه قرار خواهند گرفت .

وقال الذين كفروا لن نؤمن بهذا القرآن . . . ولو ترى إذ الظلمون موقوفون عند ربّ

ص: 574

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 12 - 17

17 - آنان که سرمایه جان را به خسارت از کف داده اند، منکر قیامت هستند.

لیجمعنکم إلی یوم القیمه . . . الذین خسروا أنفسهم فهم لا یؤمنون

متعلق «لا یؤمنون»، با توجه به جمله «لیجمعنکم إلی یوم القیامه» قیامت می تواند باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 29 - 3

1 - مشرکان لجاجت پیشه مکه، منکر قیامت و هر گونه زندگی جز زندگانی دنیا بودند.

وقالوا إن هی إلا حیاتنا الدنیا

3 - برخی کافران، حتی در صورت بازگشت به دنیا، زندگی را منحصر به دنیا دانسته و قیامت را انکار می کنند.

و لوردوا لعادوا . . . وقالوا إن هی إلا حیاتنا الدنیا

جمله «وقالوا» می تواند عطف بر جمله «لعادوا» باشد. یعنی اگر به دنیا بازگردند، به همان روش باطل خودروی آورده و باز هم معاد را انکار می کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 7 - 2

2 - شرک پیشگان عصر بعثت، منکر روز بازپسین بودند.

إن الذین لا یرجون لقاءنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 15 - 4

4 - مشرکان عصر بعثت، منکر روز بازپسین بودند.

قال الذين لا يرجون لقاءنا

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

7 - يونس - 10 - 39 - 5, 3

3 - قيامت و روز بازپسين ، مورد انكار شرک پيشگان عصر بعثت

بل كذبوا بما لم يحيطوا بعلمه

5 - تكذيب و انكار قيامت ، موضع گيري مشترك همه شرک پيشگان تاريخ

بل كذبوا بما لم يحيطوا بعلمه .. . كذلك كذب الذين من قبلهم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

8 - هود - 11 - 7 - 12

ص: 575

12- کفرپیشگان ، قیامت را امری گزاف و طرح آن را از سوی پیامبر (صلی الله علیه و آله) چون سحر ، نیرنگی روشن قلمداد می کردند .

إن هذا إلا سحر مبين

«هذا» به گفتار پیامبر (صلی الله علیه و آله) مبنی بر زنده شدن مردگان و برپایی قیامت اشاره دارد. اطلاق «سحر» بر این گفتار و ادعا، از باب تشبیه است و وجه شبه آن بطلان و نیرنگ می باشد؛ یعنی، این سخن ظاهری فریبنده و باطنی پوچ و بی اساس دارد و در بطلان و نیرنگ بازی، همانند سحر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 27 - 1

1- اشراف و سران قوم نوح ، پیامبری آن حضرت را انکار کرده و به توحید و برپایی قیامت کافر شدند .

فقال المأذون كفروا من قومه

متعلق «كفروا» به قرینه آیه قبل توحید ، نبوت نوح و برپایی قیامت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 38 - 3

3- کافران مکه ، منکر قیامت و عذاب های اخروی بودند .

و يقولون متى هذا الوعد إن كنتم صدقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 83 - 5

5 - تحقق نیافتن وعده رستاخیز ، پس از گذشت زمانی دراز ، دلیل بی اساس بودن آن در پندار کافران

لقد وعدنا نحن .. إن هذا إلا أسطیر الأولین

مقصود کافران از عبارت «لقد وعدنا .. من قبل» می تواند این باشد که اگر قیامتی هست تا کنون بایستی تحقق می یافت. بنابراین عدم تحقق آن تاکنون، دلیل بی اساس بودن و واقعیت نداشتن آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 40 - 7

7 - مشرکان ، هیچ اعتقادی به روز رستاخیز و انتظار کیفر و پاداش الهی در آن روز را نداشته اند .

بل كانوا لا يرجون نشورًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 20 - 10

10 - فاسقان ، قیامت و نظام کیفری خدا را تکذیب می کردند .

وَأَمَّا الَّذِينَ فَسَقُوا .. ذُوقُوا عَذَابَ النَّارِ الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ تُكَذِّبُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 576

15 - سبأ - 34 - 3 - 2، 4، 1

1 - کافران ، مدعی تحقق پیدا نکردن روز قیامت اند .

وقال الذين كفروا لا تأتينا الساعة

2 - کافران ، وعده تحقق روز قیامت را وعده ای نادرست می دانستند .

وقال الذين كفروا لا تأتينا الساعة

لازمه انکار قیامت از سوی کافران، این است که به آنان وعده ای مبنی بر وقوع قیامت داده شده باشد.

4 - کافران ، وقوع قیامت را امری مسخره دانسته و آن را به استهزا می گرفتند .

وقال الذين كفروا لا تأتينا الساعة

تعبیر به نیامدن قیامت (لا تأتینا) یا به جهت این است که قیامت از جمله امور زمانی است و یا به جهت به سخره و استهزا گرفتن آن می باشد. برداشت یاد شده، براساس احتمال دوم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 7 - 5

5 - کافران ، به دلیل امکان نداشتن بازآفرینی انسان ها ، وقوع قیامت را منکر بودند .

وقال الذين كفروا لا تأتينا الساعة .. وقال الذين كفروا ... إذا مَرَّكُمْ كَلٌّ مِمَّا

این آیه عطف به آیه «وقال الذين كفروا لا تأتينا الساعة ..» است و به منزله اقامه دلیل برای آن می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 29 - 4

4 - بیشتر مشرکان ، وعده پیامبر (صلی الله علیه و آله) را درباره وقوع قیامت باور نداشتند .

ولكن أكثر الناس لا يعلمون . ويقولون متى هذا الوعد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 53 - 5

5 - مشرکان ، بدون این که درباره قیامت و حشر آگاهی داشته باشند ، آن را انکار می کنند .

وقال الذين كفروا لا تأتينا الساعة .. و يقذفون بالغيب

متعلق «يقذفون بالغيب» ذکر نشده و به قرینه مقام می تواند حشر، پیامبر (صلی الله علیه و آله) و قرآن باشد. برداشت یاد شده بنابر احتمال اول است. گفتنی است که مراد از «يقذفون بالغيب» و براساس تخمین و ناآگاهانه اظهار نظر کردن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 48 - 5، 2

2 - کافران صدر اسلام ، منکر برپایی قیامت بوده و عقیده به آن را مورد استهزا قرار می دادند .

و يقولون متى هذا الوعد

استفهام در «متی هذا الوعد» - برابر نظر بیشتر مفسران - برای تهکم و استهزا است.

5 - کافران صدر اسلام ، مؤمنان را دروغگو دانسته و عقیده آنان به برپایی قیامت را بی اساس می پنداشتند .

ص: 577

و يقولون متى هذا الوعد إن كنتم صدقين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 81 - 7

7 - مشرکان و کافران در عصر بعثت - علی رغم انکار قیامت و تجدید حیات انسان ها - به آفرینش آسمان ها و زمین به وسیله خدا و نیز به عظمت این آفرینش اعتقاد داشتند .

أولیس الذی خلق السموت والأرض بقدر علی أن یخلق مثلهم

برداشت یاد شده با توجه به این حقیقت است که استدلال خداوند بر اثبات معاد، از راه آفرینش نخستین جهان طبیعت، مبتنی بر این حقیقت است که کافران، جهان طبیعت را جلوه ای از خالقیت و قدرت خدا بدانند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 52 - 1

1 - کافران ، منکر قیامت و زنده شدن انسان ها هستند .

یقول أءنک لمن المصدّقین

برداشت یاد شده از آن جا است که گوینده، فرد کافر بوده و استفهام او از باب انکار می باشد. گفتنی است که مقصود از تصدیق - به قرینه آیه بعد که مربوط به قیامت است - تصدیق به قیامت و رستاخیز انسان ها است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 68 - 2

2 - مشرکان و کافران ، منکر توحید ، قیامت و رسالت پیامبر اسلام بودند .

أنتم عنه معرضون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 48 - 9

9 - مشرکان ، منکر برپایی قیامت و عذاب الهی در آن روز

و حاق بهم ما كانوا به يستهزون

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که آیه شریفه در توصیف مشرکان می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 11 - 5

5 - انکار قدرت خداوند بر حیات مجدد انسان ها و برپایی قیامت از سوی کافران

قالوا ربنا أمتنا اثنتین و أحييتنا اثنتین فاعترفنا بذنوبنا

اعتراف کافران در روز قیامت به دو بار مردن و زنده شدن و نیز گنه کار بودن شان، نشانگر آن است که آنان در دنیا منکر توانایی خداوند بر احیای مجدد انسان ها بودند. از این رو به خطاکار بودن شان اعتراف می کنند.

ص: 578

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 27 - 7,8

7 - فرعون فردی متکبر و منکر قیامت و روز حساب بود .

کلّ متکبّر لایؤمن بیوم الحساب

8 - مخالفان رسالت موسی (ع) (فرعونیان) ، گروهی متکبر و منکر قیامت و روز حساب بودند .

کلّ متکبّر لایؤمن بیوم الحساب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 13 - 9

9 - معتقدان به آخرت - اما مایوس از ثواب اخروی - مانند کافران ، بی اعتقاد به رستاخیزاند .

قد یئسوا من الآخره کما یئس الکفّار من أصحاب القبور

در صورتی که مقدر آیه چنین باشد: «قد یئسوا من ثواب الآخره ..»؛ استفاده می شود که معتقدان به معاد - ولی ناامید از ثواب اخروی - همچون کافرانی اند که اصولاً از زنده شدن دوباره مایوس اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 25 - 4

4 - مشرکان و کافران صدر اسلام ، منکر برپایی قیامت بوده و آن را دروغ می پنداشتند .

و یقولون متی هذا الوعد إن کنتم صدقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 4 - 1

1 - تکذیب قیامت از سوی قوم ثمود و عاد

کذّبت ثمود و عاد بالقارعه

«القارعه» اسم فاعل از «قَرَعَ» (کوبیدن) و صفت برای موصوف مقدر (مانند الواقعه، الساعه و ..) است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 7 - 1

1 - گروهی از جن ، منکر قیامت و رستاخیزاند .

وَأَنَّهُمْ ظَنُّوا كَمَا ظَنَنْتُمْ أَن لَّن يَبْعَثَ اللَّهُ أَحَدًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 47 - 1

1 - دوزخیان ، در سراسر عمرشان ، هرگز به تکلیف نماز و اطعام مساکین نپرداخته اند و عمر خود را به بطلالت و تکذیب روز جزا گذرانده اند .

قالوا لم نك من المصلين . . . و كُنَّا نَكْذِبُ بِيَوْمِ الدِّينِ . حَتَّى أَتَيْنَا الْيَقِينَ

ص: 579

مقصود از «یقین» مرگ است که حقیقتی یقینی و تردیدناپذیر برای تمامی انسان‌ها است. آمدن فعل‌های «لم نک»، «نخوض» و «نکذب» - به صورت فعل مضارع - اشعار دارد که این اعمال از سوی دوزخیان، امری مستمر و مکرر بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مطففین - 83 - 12 - 1

1 - تنها تجاوزگران و فرورفتگان در گناه، به انکار قیامت کشانده می‌شوند.

و ما یکذب به إلا کلّ معتد اثم

مراد از «اعتداء» (تجاوزگری) نادیده گرفتن حدود الهی است. «اثم» مبالغه در «آثم» است (مصباح); یعنی، کسی که در گناه زیاده روی می‌کند.

855- مکذبان قیامت در جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 8 - 1

1 - دوزخ، جایگاه ابدی مشرکان و منکران رستاخیز

إن الذین لایرجون لقاءنا .. و الذین هم عن آیتنا غفلون. أولئک مأویهم النار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 13 - 5، 4، 2، 1

1 - تکذیب کنندگان قیامت در حالی که به غل و زنجیر بسته شده‌اند، به جایگاهی تنگ در دوزخ افکنده خواهند شد.

و إذا ألقوا منها مکاناً ضیقاً مقرّین

«قرن» (ریشه «مقرنین») در اصل به معنای ریسمانی است که چند شتر را به هم ببندند؛ ولی به قرینه آیه 49 سوره ابراهیم (تری المجرمین یومئذ مقرّین فی الأصفاد) می‌توان گفت: مقصود غل و زنجیری است که به وسیله آن، منکران معاد را به هم می‌بندند. غل و زنجیر است.

2 - افکنده شدن منکران قیامت به جهنم، همراه با تحقیر و اجبار است.

و إذا ألقوا منها

واژه «ألقوا» (به صیغه مجهول) به جای «ادخلوا»، حاکی از اجباری و تحقیرآمیز بودن ورود به جهنم است.

4- آتش دوزخ برای منکران قیامت ، بسیار زجرآور و طاقت فرسا خواهد بود .

دعوا هنالک ثبورًا

درخواست هلاکت و مرگ در آتش دوزخ، حاکی از شدت دردناکی و طاقت سوزی آن آتش است.

5- تکذیب کنندگان قیامت ، در اعماق دوزخ و در دورترین مکان آتشین جای دارند .

دعوا هنالک ثبورًا

برداشت یاد شده، از اسم اشاره «هنالک» - که برای اشاره به مکان دور وضع شده است - استفاده گردید.

ص: 580

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 14 - 5, 4, 1

1 - استغاثه و درخواست تکذیب کنندگان قیامت برای رهایی از آتش جهنم نتیجه بخش نبوده و عذابشان ادامه خواهد یافت .

لاتدعوا اليوم ثبورا وحدا و ادعوا ثبورا كثيرا

برداشت یاد شده مبتنی بر این نکته است که مقصود از درخواست هلاکت، در حقیقت کنایه از نجات از وضع بسیار سخت دوزخ است؛ نه مرگ و نابودی واقعی.

4 - تکذیب کنند قیامت ، در آتش دوزخ همواره در حال مرگ و زندگی بوده و به دفعات بی شمار می میرند و زنده می شوند .

لاتدعوا اليوم ثبورا وحدا و ادعوا ثبورا كثيرا

از دیدگاه مفسران، این که به کافران گفته می شود: «درخواست هلاکت بار خود را بسیار تکرار کنند» یا به خاطر این است که آنان به دفعات زنده می شوند، و باز می میرند. پس باید برای هر بار زنده شدن و عذاب شدن، درخواست مرگ کنند و یا به این سبب است که عذاب الهی کافران متعدد و گوناگون است. پس باید آنان برای هر یک از آنها، درخواست مرگ کنند. برداشت یاد شده مبتنی بر دیدگاه اول است.

5 - جهنم ، دارای انواع عذاب هلاکت بار برای تکذیب کنندگان قیامت

لاتدعوا اليوم ثبورا وحدا و ادعوا ثبورا كثيرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 55 - 4, 2

2 - بهشتیان ، هم نشینان کافر دنیایی خود را ، در وسط دوزخ مشاهده خواهند کرد .

فراء فی سواء الجحیم

«سواء» به معنای وسط است.

4 - دوزخ ، مجازات منکران قیامت

أءنّآ لم دینون . . فاطلع فراء فی سواء الجحیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 14 - 5

5- یادآوری مواضع انکارآمیز تکذیب کنندگان قیامت از سوی مأموران الهی ، به هنگام مواجهه آنان با آتش دوزخ

هذه النار الّتی کنتم بها تکذّبون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 15 - 2

2- تکذیب کنندگان قیامت ، ناتوان از توجیه تکذیب گری های خود به هنگام مشاهده آتش دوزخ

أفسح هذا أم أنتم لاتبصرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 16 - 1

ص: 581

1 - فرمان ملامت بار خداوند به تکذیب کنندگان قیامت ، برای چشیدن حرارت دوزخ و تحمل رنج آن

اصلوها

«صَلِّئِ النَّارَ»؛ یعنی، چشیدن حرارت آتش و تحمل رنج آن. عبارت «اصلوها» (نظیر آیه قبل) می تواند کلام خداوند و یا سخن مأموران الهی باشد. در برداشت بالا، احتمال اول مورد نظر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 29 - 1

1 - حرکت تکذیب گران روز جزا به سوی دوزخ ، به فرمان الهی

انطلقوا إلی ما کنتم به تکذّبون

طبق گفته مفسران، مقصود از تکذیب در این آیه، تکذیب دوزخ است. گفتنی است که در روز قیامت، به کافران فرمان داده می شود که به سوی آن حرکت کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 30 - 3

3 - احاطه همه جانبه دود برخاسته از آتش ، بر تکذیب گران روز جزا و نبودن هیچ راه گریزی از آن

انطلقوا إلی ظلّ ذی ثلاث شعب

تعبیر «ثلاث شعب» به گفته مفسران - می تواند اشاره به فراگیر و همه جانبه بودن دود برخاسته از آتش و گریزناپذیر بودن آن باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مطففین - 83 - 10 - 1

1 - تکذیب کنندگان قیامت در آن روز ، گرفتار جهنم و عذاب الهی خواهند بود .

ویل یومئذ للمکذّبین

«ویل» به معنای عذاب و هلاکت است (لسان العرب). برخی آن را نام یکی از درب ها، یا درّه ای از جهنم می دانند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - تکذیب کنندگان قرآن و قیامت و گناه کارانِ متجاوز، به حرارت شدید جهنّم گرفتار شده و در آن خواهند سوخت .

ثمّ إنّهم لصالوا الجحیم

«صالوا» - که قبل از اضافه به «جهیم»، «صالون» (جمع «صال») بوده است -؛ یعنی، کسانی که بارنج و مشقت حرارت آتش را می چشند و در آن می سوزند. در لسان العرب آمده است: صَلَّى بِالنَّارِ وَصَلَّى بِهَا صَلِّياً قَاسِي حَرِّهَا (حرارت آتش را بارنج و مشقت چشید) وَصَلَّى فَلَانَ بِالنَّارِ يَصْلِي صُلِيّاً احترق (سوخت).

ص: 582

856- مکذبان قیامت در صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 59 - 4

4- بیشتر مردم صدر اسلام با وجود شواهد و دلایل اثباتگر قیامت، به این حقیقت ایمان نیاوردند.

إِنَّ السَّاعَةَ لَأْتِيَهُ .. وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ

857- مکذبان قیامت در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 12 - 1

1 - تکذیب کنندگان قیامت، آوای خشمگین و جوش و خروش آتش جهنم را از دور در قیامت خواهند شنید.

إِذَا رَأَتْهُمْ مِنْ مَكَانٍ بَعِيدٍ سَمِعُوا لَهَا تَغَيُّظًا وَزَفِيرًا

«تغیظ»، به معنای شدت غضب و خشم و «زفیر» به معنای گرفتن سینه از شدت غم و به جوش و خروش افتادن است (برگرفته از لسان العرب و مفردات راغب).

858- مکذبان قیامت و احیای مردگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 5 - 3

3- منکران قیامت، زنده شدن مردگان خاک گشته را امری بس بعید می شمردند.

أَءِذَا كُنَّا تُرَابًا أَوْ أَعْدَابًا لَعَلَّ خَلْقًا جَدِيدًا

استفهام در جمله «أعدا ..» استفهام انکاری است و تکرار آن دلالت بر شدت انکار و استبعاد دارد.

859- مکذبان قیامت و حوادث طبیعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 67 - 2

2 - کافران و ناباوران به رستاخیز، در زندگی فاقد تکیه گاه مطمئن بوده و در مواجهه با حوادث، زود خود را می بازند و دچار یأس و احساس حرمان می شوند .

لو نشاء .. فظلمتم تفکھون . إنا لمغرمون . بل نحن محرومون

روی سخن در این آیات، با کافران و کسانی است که در برابر مسأله معاد، موضع گیری ناباورانه دارند.

ص: 583

860- مکذبان قیامت و دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 45 - 8

8 - گروهی از انسان ها به خاطر نپذیرفتن قیامت ، دین خدا را دینی منحرف می پندارند و از آن رویگردان می شوند .

الذین یصدون عن سبیل اللّٰه و یبغونها عوجاً و هم بالأخره کفرون

برداشت فوق بر این اساس است که جمله «و هم بالأخره کفرون» جمله حالیه و در مقام تعلیل باشد که در اصطلاح به آن حال معلله گفته می شود. بر این مبنا آیه اشاره به این معنا دارد که: برخی انسانها به علت نپذیرفتن قیامت، می پندارند دینی که در آن زنده شدن مردگان مطرح باشد دینی بی اساس و دارای اعوجاج است و در نتیجه از آن رویگردان شده و دیگران را از آن بازمی دارند.

861- مکذبان کیفر های اخروی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 12 - 4

4 - گنه کاران و تکذیب کنندگان کیفر های اخروی ، در قیامت به کیفر گناه و تکذیب خود گرفتار خواهند شد .

بل تکذّبون بالذین .. یعلمون ما تعملون

مطرح ساختن کتابت و علم کاتبان - به قرینه «بل تکذّبون بالذین» - هشدار می دهد که عمل آنان بی کیفر نخواهد ماند.

862- مکذبان لقاء الله در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 31 - 6،7

6 - قیامت، هنگامه ظهور زیانکاری منکران معاد و ملاقات پروردگار است.

حتى إذا جاءتهم الساعة بغتة قالوا یحسرتنا علی ما فرطنا فیها

منادا قرار گرفتن حسرت، گویای مشهود و عیان بودن آن در صحنه قیامت است. به گونه ای که مورد «نداء» قرار می گیرد.

7 - منکران ملاقات پروردگار در قیامت بر تفریط و کوتاهیهای خویش در دنیا تأسف و حسرت بسیار می خورند.

حتى إذا جاءتهم الساعة بغتة قالوا یحسرتنا علی ما فرطنا فیها

منادا قرار گرفتن حسرت گویای شدت و عمق ندامت است. ضمناً مرجع ضمیر «فیها»، «حیات دنیا» گرفته شده که مرجعی معنوی است.

ص: 584

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 12 - 3

3 - منکران لقاء الله در قیامت ، مردمانی سرافکنده و شرمسارند .

بل هم بلقاء ربهم كفرون . . . و لو ترى إذ المجرمون ناكسوا رؤسهم

863- مکذبان محمد (صلی الله علیه و آله) در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 27 - 4

4 - تکذیب کنندگان پیامبر (صلی الله علیه و آله) و قرآن در قیامت بر کفرورزیهای خویش در دنیا تأسف می خورند.

يليتنا نرد و لا نکذب بآیت ربنا و نکون من المؤمنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 36 - 8

8 - تکذیب کنندگان پیامبر (صلی الله علیه و آله)، حقانیت آن حضرت و دعوت او را در قیامت درمی یابند.

إنما يستجيب الذين يسمعون و الموتى يبعثهم الله

مراد از «الموتی» در آیه، به قرینه جملات قبل، کسانی هستند که به دعوت پیامبر (صلی الله علیه و آله)، پاسخ مثبت نمی دهند، جمله «یبعثهم الله»، گذشته از اینکه خبر بعثت قیامت است، کنایه از این مطلب است که خداوند این مرده دلان را بر خواهد انگیزد تا حقانیت دعوت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و وعده های آن حضرت را دریابند.

864- مکذبان معاد در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 30 - 1,4

1 - آوردن ذلتبار منکران به پیشگاه پروردگار در قیامت، صحنه ای عجیب و دهشتنا

و لو ترى إذ وقفوا علی ربهم

4 - منکران معاد در قیامت به حقانیت رستاخیز با سوگند اقرار می کنند.

و لو ترى إذ وقفوا على ربهم قال أليس هذا بالحق قالوا بلى وربنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 31 - 12، 8، 6

6 - قیامت، هنگامه ظهور زیانکاری منکران معاد و ملاقات پروردگار است.

حتى إذا جاءتهم الساعة بغتة قالوا يحسرتنا على ما فرطنا فيها

ص: 585

منادا قرار گرفتن حسرت، گویای مشهود و عیان بودن آن در صحنه قیامت است. به گونه ای که مورد «نداء» قرار می گیرد.

8 - منکران معاد در قیامت بر سهل انگاری و بی توجهی خود در مورد قیامت بسیار حسرت و تأسف خواهند خورد.

حتى إذا جاءتهم الساعة بغتة قالوا يحسرتنا على ما فرطنا فيها

مرجع ضمیر در «فرطنا فیها» می تواند «الساعة» باشد. و مراد از «الساعة» ممکن است قیامت باشد، در این صورت معنی جمله چنین می شود «یا حسرتنا علی ما فرطنا فی امر القیامة».

12 - منکران معاد در قیامت با بار سنگین گناهان خویش حضور می یابند.

قد خسر الذین کذبوا بقاء الله . . . و هم یحملون أوزارهم علی ظهورهم

«أوزار»، جمع «وزر»، به معنی سنگینی است و مقصود از «أوزار» در آیه سنگینی گناهان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 48 - 12

12 - منکران معاد، با مشاهده حضور خود در صحنه قیامت، به عمق نادرستی پندار خویش پی می برند.

بل زعمتم أن نجعل لكم موعدًا

تعبیر «بل زعمتم . . .» در حقیقت، بازگو کننده حال کسی است که علی رغم باور خویش، خود را در صحنه قیامت می بیند و از این جهت شرمسار است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 68 - 2

2 - منکران معاد، با شیاطین در صحنه قیامت، همراه و هم دوش خواهند بود.

لنحشرنهم والشیطین ثم لنحضرنهم

واو در «والشیاطین» می تواند عاطفه و یا به معنای «مع» باشد. در هر دو صورت برداشت یاد شده به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 22 - 3

3 - منکران معاد ، در روز رستاخیز ملائکه را مشاهده خواهند کرد .

وقال الذين لا يرجون لقاءنا ... يوم يرون الملائكة لا بشرى يومئذ للمجرمين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 19 - 4

4 - مشرکان و منکران معاد ، خود را به طور ناگهانی در قیامت یافته و بر حال زار خود نظاره گر خواهندبود .

فإذا هم ينظرون

«إذا» برای مفاجات است که حاکی از ناگهانی انجام شدن مفاد آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 20 - 5

ص: 586

5- منکران معاد، پیش از برپایی قیامت و روبه رو شدن با مجازات الهی، درباره آن آگاهی و سابقه ذهنی دارند.

وقالوا یویلنا هذا یوم الدین

برداشت یاد شده مبتنی بر این فرض است که جمله «هذا یوم الدین» ادامه سخنان منکران معاد باشد. در این صورت سخن گفتن از روز جزا با اسم اشاره «هذا»، می تواند حاکی از مطلب بالا باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 40 - 1

1- روز قیامت، میعاد و وعده گاه تمامی مجرمان و منکران معاد

إنَّ یومَ الفصلِ میقتهم أجمعین

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که مرجع ضمیر در «میقاتهم» مجرمان و منکران معاد باشد؛ همچون قوم «تبع» که در آیات پیشین به آنها اشاره شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 27 - 3، 2

2- ناراحتی و اضطراب شدید کافران و منکران معاد، در لحظه دیدن عذاب قیامت

فلما رأوه زلفه سیئت وجوه الذین کفروا

زشت و کریه شدن کافران، به هنگام مشاهده قیامت، بیانگر ناراحتی و اضطراب شدید آنان در آن هنگام است.

3- سرزنش شدن کافران و منکران معاد، به هنگام برپایی قیامت

وقیل هذا الذی کنتم به تدعون

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که عبارت «وقیل هذا الذی..» به انگیزه توییح به کافران گفته شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 4 - 3

3- منکران معاد، در قیامت به خطای خود واقف شده و حقانیت معاد را در خواهند یافت.

کلاً سیعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 5 - 4

4 - منکران معاد ، در آخرت به حقانیت آن پی خواهند برد .

عمّ یتساءلون . . . ثمّ کلاً سیعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 9 - 1

1 - منکران معاد ، با چشمانی فروافتاده و در نهایت خواری و ذلّت ، در صحنه قیامت ظاهر خواهند شد .

أبصرها خشعه

ص: 587

«خاشع» به شخصی گفته می شود که به زمین چشم دوخته باشد (لسان العرب). توصیف «أبصار القلوب» به آن، مجاز و حاکی از شدت ضعف و ذلت شخص است؛ تا آنجا که گویا قلب او که موجودی مستقل فرض شده است، دارای چشمانی است که خشوع و فروتنی، در آن جایگیر شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 12 - 3

3 - منکران معاد در قیامت، زیان کاری خود را مشاهده کرده و به یکدیگر بازگو خواهند کرد.

قالوا تلک إذا کرّه خاسره

برداشت یاد شده، ناظر به احتمال صدور سخن منکران معاد در قیامت است.

865- مکر در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 110 - 8

8 - در قیامت راهی برای ترویر و استفاده نادرست از شفاعت وجود ندارد.

لاتتفع الشفعه إلا من أذن له .. يعلم ... و لایحیطون به علمًا

866- مکر مکذبان قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 16 - 1

1 - خداوند در وادی طوی، خطر منکران قیامت را در بازداشتن موسی (ع) از توجه به قیامت، به او گوشزد کرد و او را از فریب کاری آنان برحذر داشت.

فاعبدنی .. فلا یصدنک عنها من لایؤمن بها

ضمیرهای «عنها» و «بها» به «الساعة» (در آیه قبل) برمی گردد.

867- ملاقات در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - قیامت ، روز به هم رسیدن بندگان و آشنا شدن آنان از حال یکدیگر

یوم التلاق

ص: 588

«تلاق» به معنای التقا و به هم رسیدن است. مقصود از آن در آیه شریفه، به هم رسیدن بندگان در روز قیامت است و یا ملاقات بندگان با خدا است که در این صورت معنای مجازی آن (روبه رو شدن با کیفر و پاداش الهی) مراد است.

15 - «عن أبي عبدالله (ع) قال: «يوم التلاق» يوم يلتقي أهل السماء وأهل الأرض...»؛

از امام صادق (ع) روایت شده که: «يوم التلاق» روزی است که اهل آسمان و زمین با یکدیگر ملاقات می کنند...».

868- ملاک ارزیابی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 8 - 2,5

2 - حق (نوع شایسته و بایسته رفتار و اندیشه ها در پیشگاه خداوند)، وسیله سنجش اعمال و عقاید در قیامت است.

و الوزن يومئذ الحق

برداشت فوق مبتنی بر این است که «الحق» خبر برای «الوزن» باشد و کلمه «الوزن» به معنای میزان (مقیاس سنجش) باشد. مانند مثقال و کیلو که مقیاس سنجش و تعیین کننده سبکی و سنگینی اشیاء است.

5 - هر یک از رفتارها و عقاید آدمی دارای مقیاسی مخصوص برای ارزیابی آنها در قیامت است.

و الوزن يومئذ الحق فمن ثقلت موازينه

کلمه «موازين» (جمع موزون) می رساند که هر یک از اعمال و عقاید آدمی مورد سنجش قرار می گیرد و چون اعمال و عقاید مختلف است، مقیاس و وسیله سنجش آن نیز متفاوت خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قارعه - 101 - 6 - 3

3 - هر یک از رفتارهای انسان، دارای مقیاسی مخصوص برای ارزیابی در قیامت

فأما من ثقلت موازينه

«موازين» یا جمع «میزان» است و یا جمع «موزون» (کشاف). در صورت اول، ناظر به تفاوت میزان هر عمل با میزان دیگر اعمال و عقاید است. برخی آن را ناظر به افرادی دانسته اند که مورد محاسبه قرار خواهند گرفت. (مفردات راغب)

869- ملاک حسابرسی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 93 - 5

5- اعمال و رفتار انسان ، معیار بازپرسی و محاسبه و تعیین کننده سرنوشت او در قیامت

لنسلّتهم .. عمّا كانوا يعملون

ص: 589

870- ملاک قضاوت در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 69 - 11، 12

11 - داوری میان مردم در قیامت ، بر پایه حق خواهد بود .

و قضی بینهم بالحقّ

12 - داوری میان مردم در قیامت ، عادلانه بوده و به کسی ستم نخواهد شد .

و هم لایظلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 17 - 15

15 - قرآن و قانون الهی ، ابزار سنجش و داوری در قیامت

اللّه الذی . . . و ما یدریک لعلّ الساعه قریب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 18 - 4

4 - توحید ربوبی و انقیاد در برابر خدا ، ملاک داوری خداوند میان انسان ها در قیامت

إنّ اللّه یفصل بینهم یوم القیمه . . . ألم تر أنّ اللّه یسجد له من فی السموت و م

ارتباط این آیه با آیه پیشین، این معنا را می رساند که ملاک ارزیابی خداوند در داوری میان فرقه های گوناگون مردم در قیامت، اصل «توحید ربوبی و خضوع و انقیاد در برابر او» خواهد بود.

871- ملاک گروهبندی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 71 - 4

4- دسته بندی انسان ها در قیامت ، بر اساس رهبران آنان خواهد بود .

یوم ندعوا کلّ أناس باممهم

برداشت فوق مبتنی بر این احتمال در آیه است که مراد از «ندعوا کلّ أناس باممهم» فراخوانی مردم به نام رهبرانشان باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 69 - 1

1- مردم در صحنه قیامت، براساس مسلک‌ها و عقیده‌ها، به دسته‌های مختلف تقسیم و از یکدیگر جدا خواهند شد.

ثمّ لنزعنّ من کلّ شیعه

«شیعه» به پیروان و یاوران شخص گفته می‌شود و هم چنین هر گروهی که بر مسلکی اتفاق نمایند، شیعه نامیده می‌شوند. این لفظ برای مفرد، تثنیه، جمع، مذکر و مؤنث به کار می‌رود (لسان العرب). «کلّ شیعه» در آیه دال بر آن است که تابعان هر نحله و

ص: 590

مسلک، به صورتی مجزاً از یکدیگر در صحنه قیامت حضور خواهند یافت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 28 - 12

12 - گروه بندی امت ها در قیامت ، براساس کتاب آسمانی ویژه آنان خواهد بود . *

و تری کلّ أمّه جائیه کلّ أمّه تدعی إلی کتبها

در صورتی که مراد از «کتاب» کتاب آسمانی باشد؛ از فراخوانده شدن هر امت به کتاب خویش، استفاده می شود که انسان ها براساس کتاب آسمانی خویش، در قیامت گروه گروه خواهند شد.

872- ملاک همنشینی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 7 - 2

2 - هر انسانی در قیامت ، براساس کردار دنیوی خود ، هم نشینی مناسب خواهد یافت .

وإذا النفوس زوجت

از جمله معانی «زوج» فردی است که دارای قرین باشد (لسان العرب). تناسب حکم و موضوع در این مورد، گویای آن است که انسان مؤمن، هم نشینی نظیر حورالعین خواهد یافت و غیر مؤمن، با شیطان های هم ردیف خود همراه خواهد شد.

873- ملاکهای سکونت در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 19 - 3

3 - جایگاه استقرار مردم در آخرت ، براساس کردارشان ، به آنان اختصاص خواهد یافت .

أولئك أصحاب الميمنة .. هم أصحاب المشئمة

874- ملائکه ثبت عمل در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 21 - 5

5- دو فرشته ثبت کننده اعمال آدمی در دنیا، همراهان وی در قیامت *

إذ يتلقى المتلقيان . . . وجاءت كل نفس معها سائق وشهيد

در آیات پیشین، سخن از فرشتگانی بود که مأمور ضبط کردار آدمیان بودند؛ اکنون در این آیه ممکن است تعبیر «سائق»، نظر به

ص: 591

یکی از آن دو و تعبیر «شهید» ناظر به دیگری باشد.

875- ملائکه در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 75 - 1

1 - فرشتگان به روز قیامت ، در اطراف عرش به تسبیح و تنزیه خداوند همراه با ستایش او خواهند پرداخت .

و تری الملائکه حاقین من حول العرش یسبحون بحمد ربهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 17 - 4، 2، 1

1 - فرشتگان هنگام برپا شدن قیامت ، در اطراف آسمان استقرار خواهند یافت .

و الملک علی أرجائها

«أرجاء» به معنای نواحی و اطراف است.

2 - هشت فرشته در روز قیامت ، عرش الهی را حمل خواهند کرد .

و یحمل عرش ربک فوقهم یومئذ ثمنیه

در این که مقصود از «ثمانیه» هشت تن از فرشتگان است یا هشت گروه از آنان، میان مفسران اختلاف هست. برای انتخاب و تعیین هر

یک از آنها، دلیل روشن و قاطعی وجود ندارد.

4 - فرشتگان هشتگانه ، حاملان تخت داوری خداوند در قیامت

و الملک علی أرجائها و یحمل عرش ربک فوقهم

در صورتی که مقصود از «عرش» در این آیه، تخت قضاوت و داوری باشد، مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 4 - 2، 1

1 - عروج و صعود ملائکه و جبرئیل به سوی خدا (به صعودگاه ها و جایگاه های بلند مرتبه) در قیامت برای دریافت فرامین الهی و

تعرج الملائكة و الروح إليه

مقصود از «روح» روح الامین و جبرئیل است. ضمیر در «إلیه» به «اللّه» بازمی‌گردد؛ به این اعتبار که خداوند که صاحب معارج است. بر این اساس مقصود آیه شریفه، این حقیقت است که فرشتگان برای دریافت فرمان‌های الهی، به صعودگاه و جایگاه دریافت آنها عروج می‌کنند و چون خداوند صاحب این جایگاه‌ها و صعودگاه‌ها است، فرشتگان در حقیقت به سوی او عروج خواهند کرد.

2- فرشتگان و جبرئیل، کارگزاران الهی در عرصه قیامت

تعرج الملائكة و الروح إليه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 592

1 - روح و فرشتگان الهی در قیامت، ایستاده و صف بسته در آماده باش کامل قرار می گیرند.

یوم یقوم الروح و الملائکه صفاً

«صفاً» مصدر است و چون حال قرار گرفته، به معنای «صاقین» است. ایستادن و صف بستن، کنایه از مهیا بودن برای انجام فرمان های الهی است.

4 - روح و ملائکه در قیامت از گفتن هر سخنی، جز با رخصت داشتن از خداوند ناتوان اند.

لا یتکلمون إلا من أذن له الرحمن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 22 - 8

8 - فرشتگان در قیامت، به فرمان خداوند و با نظارت کامل او، انجام وظیفه می کنند.

و جاء ربک و الملک

آمدن خداوند، کنایه از حضور کامل او است و عطف «ملک» بر «ربک»، بیانگر آن است که حضور فرشتگان، مستقل از حضور خداوند نیست؛ بلکه در راستای آن و بخشی از یک برنامه منسجم است.

876- منادی قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 108 - 1

1 - با متلاشی شدن کوه ها و مسطح شدن زمین در قیامت، دعوت کننده ای، آدمیان را به بیرون آمدن از قبرها دعوت خواهد کرد.

یومئذ یتبعون الداعی لاعوج له

ظاهراً مقصود از «داعی» - که تمامی مردم از او تبعیت خواهند کرد و به ندای او پاسخ مثبت خواهند داد - کسی است که آدمیان را از قبرها برای حشر فرا می خواند.

877- منافقان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - داوری خداوند در روز قیامت ، میان مؤمنان و منافقان

الذین یتربّصون بکم . . . فاللّٰه یحکم بینکم یوم القیمه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 593

5 - منافقان ، فاقد نور و روشنایی در ظلمت قیامت

یوم یقول المنفقون .. انظرونا نقتبس من نورکم

7 - زنان منافق چونان مردان نفاق پیشه ، فاقد نور و روشنایی در ظلمت قیامت

یوم .. و المنفقت ... انظرونا نقتبس من نورکم

14 - کشیده شدن حصار بلند و ضخیم ، میان مؤمنان و منافقان در قیامت

فصرب بینهم بسور

«سور» به دیوار شهر گفته می شود. نکره آمدن «سور» می تواند بیانگر بلندی و ضخامت آن باشد.

16 - مؤمنان در قیامت ، در داخل حصار (حصار میان آنان و منافقان) قرار می گیرند و منافقان در بیرون آن .

فصرب بینهم بسور له باب

18 - مؤمنان در قیامت ، مشمول رحمت خداوند و منافقان محکوم به عذاب الهی اند .

یوم یقول المنفقون .. باطنه فيه الرحمه و ظهره من قبله العذاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 14 - 4

4 - جدا شدن منافقان از جمع مؤمنان ، در قیامت و محکوم شدن آنان به عذاب الهی ، نتیجه و محصول انگیزه های منافقانه آنان است .

ینادونهم ألم نکن معکم قالوا بلی و لکنکم فتنتم أنفسکم

مؤمنان در پاسخ منافقان می گویند: درست است که شما با ما در اعمال و تکالیف دینی شرکت می کردید؛ لکن انگیزه های شما با ما یکی نبود. انگیزه های شما همواره خدعه و فریب، ریشخند و استهزا و ... بوده است و اینها شما را به این روز هوناک انداخته است. گفتنی است که معنای «فتون» (مصدر «فتنتم»)، در بلا و عذاب انداختن است. «فتنتم أنفسکم»؛ یعنی، خود را در گرفتاری عذاب انداختید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 18 - 5,8

5- توسل جستن منافقان ، به سوگند دروغ در پیشگاه خداوند در قیامت

فیحلفون له

8- منافقان می پندارند ، در قیامت نیز می توان از سوگند دروغ بهره جست و خود را از مهلکه نجات داد .

فیحلفون له . . . و یحسبون أنَّهم علی شیء

کلمه «شیء» در «أنَّهم علی شیء» موصوف صفت محذوف است و تقدیر آن «علی شیء نافع» می باشد؛ یعنی، منافقان می پندارند که چیز مفیدی در اختیار دارند (مقصود سوگند دروغ است).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 42 - 5

5- «عن أبي الحسن (ع) فی قوله عزَّوجلَّ: «یوم یکشف عن ساق» قال: حجابٌ من نور یُکشف، فیقع المؤمنون سُجَّداً و

ص: 594

تُدْمَجُ أَصْلَابُ الْمُنَافِقِينَ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ السُّجُودَ ؛

از امام رضا(ع) درباره سخن خدای عزوجل: «یوم یکشف عن ساق» روایت شده که فرمود: [در آن روز] پرده ای از نور برداشته می شود و مؤمنان به حالت سجده می افتند و استخوان های پشت منافقان سخت و بی انعطاف می گردد و قدرت سجده ندارند».

878- منحرفان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 42 - 1

1 - کسانی در قیامت روسپاه و تیره رخسارند که کفر پیشه و منحرف بوده و بی باکانه در گناه پیش رفته اند .

أولئك هم الكفرة الفجرة

فعل «فجر»، در مورد کسی گفته می شود که سر خود را پایین انداخته و بی مبالا پیش می رود؛ «فجور» در اصل به معنای انحراف از حق است و در معنای تاختن به سوی کارهای غیر مجاز نیز استعمال می شود. (لسان العرب)

879- منسی خدا شدن در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 14 - 12، 5

5 - وانهاده شدن انسان به حال خود، در قیامت، کیفر فراموش کردن قیامت در عالم دنیا است .

فذوقوا بما نسيتم لقاء يومكم هذا إنا نسينكم

«إنا نسيناكم» برای مقابله با «بما نسيتم» است؛ یعنی، شما قیامت را فراموش کردید و ما هم، در مقابل، شما را به حال خود وانهادیم.

12 - منسی خدا شدن، یکی از عذاب های روز قیامت است .

فذوقوا بما نسيتم لقاء يومكم هذا إنا نسينكم

«إنا نسيناكم» به منزله مقابله با «نسيتم» است؛ یعنی، چون شما روز قیامت را فراموش کردید، ما هم شما را فراموش کردیم. از آن جایی که آیه، در صدد بیان مجازات فراموش کاران قیامت است عبارت «إنا نسيناكم» هم می تواند مجازات تلقی شود.

880- منشأ اختفای قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - خداوند به اراده خویش ، زمان برپایی قیامت را از انسان ها مخفی نگه داشته است .

أَكَادُ أَخْفِيهَا

ص: 595

در قاموس آمده است که «أكاد» (در این آیه) به معنای «آرید» است و «أكاد أخفيها»؛ یعنی، اراده می کنم که آن را مخفی نگه دارم، براین اساس مراد از اخفای قیامت، پنهان داشتن زمان وقوع آن خواهد بود، نه اصل وقوع آن.

881- منشأ امور انسان ها در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 19 - 8

8 - زمام همه امور انسان ها در قیامت ، در دست خداوند است .

و الأمر يومئذ لله

ممکن است «أمر» مفرد «أمر» و به معنای کار و شأن باشد.

882- منشأ برپایی قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 48 - 15

15- برپایی قیامت به دست خداوند و اراده او است .

بل زعمتم ألن نجعل لكم موعداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 102 - 8

8- برپایی قیامت و احضار مجرمان در آن ، به دست خداوند و اراده او است .

نحشر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 124 - 9

9- برپایی قیامت و احضار غافلان از یاد خدا در آن ، به دست خداوند و اراده او است .

و نحشره يوم القيمة أعمى

5- زنده کردن مردگان و برپایی قیامت ، تنها در توانایی خداوند است .

له من فی السموت والأرض .. أم اتّخذوا الهه من الأرض هم ینشرون

خداوند با اثبات مالکیت و قدرت مطلق خود بر جهان هستی (له من فی السماوات..) و نفی توانایی خدایان ادعایی بر احیای

مردگان، در صدد بیان این نکته است که زنده کردن آنها، تنها در قلمرو قدرت خدا است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 8 - 15

15 - ربوبیت الهی ، مقتضی برپایی قیامت و حضور انسان ها در پیشگاه خداوند است .

و إِنَّ كَثِيرًا مِّنَ النَّاسِ بِلِقَاءِ رَبِّهِمْ لَكَفْرُونَ

ذکر وصف ربوبیت در مورد لقاءالله می تواند ناظر به برداشت بالا باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 21 - 13

13 - آفریدگار جهان و برپادارنده قیامت ، قادر به ایجاد نطق و شعور در اعضا و جوارح انسان

قالوا أنطقنا الله . . . و هو خلقكم أول مره و إليه ترجعون

جمله «و هو خلقکم» به منزله دلیلی بر قدرت خداوند در ایجاد نطق و سخن در اعضا و جوارح است.

883- منشأ تعیین قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 44 - 5, 3, 2

2 - هرگونه تصمیم گیری درباره زمان و دیگر خصوصیات قیامت ، با خداوند است .

إلى ربك منتهيها

«منتهی»؛ یعنی، زمان انتها. مراد از «منتهای قیامت» ممکن است منتهای امور آن و تعیین نهایی ویژگی های آن باشد، بنابراین مراد این است که تنها خداوند، وضعیت نهایی امور قیامت را مشخص می سازد.

3 - تصمیم گیری درباره امور قیامت و تعیین زمان آن ، از شؤون ربوبیت خداوند است .

إلى ربك منتهيها

5 - انحصار تصمیم گیری درباره قیامت به خداوند ، دلیل ناآگاهی پیامبر (صلی الله علیه و آله) از زمان وقوع آن است .

فیم أنت من ذکرہا . إلی ربک منتهیها

جمله «إلی ربک. . .»، به منزله تعلیل برای جمله قبل است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 45 - 2

2- تعیین زمان وقوع قیامت ، از محدوده وظایف و اختیارات پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، بیرون است .

إنّما أنت منذر

حصر «إنّما»، حصر اضافی و در رابطه با انتظاری است که پرسش کنندگان زمان وقوع قیامت، از پیامبر (صلی الله علیه و آله) داشتند.

ص: 597

884- منشأ تکذیب قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 3 - 1

1 - انکار قیامت ، برخاسته از پندار کافران به ناتوان بودن خداوند بر گردآوری استخوان های مردگان و احیای مجدد آنها

أیحسب الإنسان أن نجمع عظامه

مقصود از انسان در این آیه - برابر نظر مفسران و به قرینه مقام - انسان کافر است؛ نه همه انسان ها.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مطففین - 83 - 10 - 3

3 - کم فروشی و خیانت در معامله ، تکذیب عملی روز قیامت است .

ویل للمطففین . . . ویل یومئذ للمکذبین

آیات مورد بحث درباره «مطففین» است و آنان را با عناوین «فجّار» و «مکذّبین» تهدید به عذاب الهی می کند. مراد از «یومئذ» همان «یوم یقوم الناس...» است که در آیات پیشین گذشت. تکذیب می تواند، شامل تکذیب عملی و قولی باشد؛ بنابراین آیه اختصاص به کافران ندارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مطففین - 83 - 14 - 8

8 - انکار قیامت ، برخاسته از قلب سیاه و درک ناتوان است .

الذین یکذبون بیوم الدین . . . کلاب ران علی قلوبهم

885- منشأ زلزله قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - زلزله - 99 - 1 - 4

4 - لرزش زمین در آستانه قیامت ، وابسته به عواملی زمینی و بازتاب تحولات درونی آن است .

إذا زلزلت الأرض زلزالها

مجهول بودن فعل «زلزلت»، بیانگر نقش عاملی در پیدایش زلزله است. اضافه شدن «زلزال» به ضمیری که به زمین برمی گردد، آن حوادث را به خود زمین مربوط می داند.

ص: 598

886- منشأ سختیهای قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 58 - 1

1 - تنها خداوند ، قادر به رفع دشواری ها و مشقت های صحنه قیامت است .

لیس لها من دون الله كاشفه

«کشف» (مصدر «کاشفه») به معنای ازاله و برطرف کردن است. برداشت یاد شده بدان احتمال است که مراد برطرف کردن سختی ها و مشقت های عرصه محشر باشد.

887- منشأ شفاعت در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 38 - 6

6 - شفاعت در قیامت ، منوط به اذن خداوند است .

لايتكلمون إلاّ من أذن له الرحمن

سخن گفتن ملائکه در پیشگاه خداوند، به دلیل عصمت شان، از قبیل اعتراض به کارهای او نیست. بنابراین مصداق بارز آن - به قرینه آیات مشابه این آیه - شفاعت است.

888- منشأ شک به قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 62 - 2

2 - تلاش شیطان ، برای ایجاد شک و تردید در اعتقاد به قیامت

فلاتمترنّ بها . . . و لا یصدنکم الشیطن

889- منشأ ظهور حقایق در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 22 - 3

3- کنار رفتن پرده های غفلت از برابر چشمان آدمی ، به اراده الهی در قیامت

فکشفنا عنک غطاءک

ص: 599

890- منشأ علم به عمل در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 14 - 7

7 - اطلاع بر پرونده اعمال ، راهی برای آگاهی انسان در قیامت بر کردار خویش

وإذا الصحف نشرت .. علمت نفس ما أحضرت

891- منشأ علم به قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 15 - 4

4 - تنها راه پی بردن به قیامت و خصوصیات آن ، اطلاعات رسیده از جانب خداوند است .

أكاد أخفيها

اسناد «أخفيها» به خداوند، گویای این است که اگر او از قیامت سخن نگفته بود، برای پی بردن به آن راهی وجود نداشت.

892- منشأ فهم قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 3 - 3

3 - حقیقت قیامت و ژرفای عظمت آن ، تنها از راه وحی قابل شناخت و دستیابی است .

و ما أدريك ما الحاقه

آیات 13 تا 17 این سوره، در جهت بیان بخشی از حقایق مربوط به قیامت است. از مجموع آنها می توان استفاده کرد که حقایق عمیق قیامت، از طریق خود وحی برای انسان ها قابل شناخت است.

893- منشأ قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 5 - 8

8- قیامت، روزی تعیین شده از جانب خداوند، و واقع شدن اش قطعی است.

فَإِنَّ أَجَلَ اللَّهِ لَآتٍ

جمله اسمی، حرف تأکید «إِنَّ» و لام در «لَآتٍ» بر قطعیت، دلالت دارند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 600

9- برپایی قیامت، از ناحیه خداوند است و هیچ مانعی جلوی وقوع آن را نمی گیرد.

أَنْ يَأْتِي يَوْمَ لَا مَرَدَّ لَهُ مِنَ اللَّهِ

«من الله» احتمال دارد متعلق به «یأتی» باشد. یعنی: «روزی که از سوی خداوند می آید، هیچ مانعی برای تحقق آن نیست.» لازم به ذکر است که «مَرَدَّ» (مصدر میمی) و به معنای «دفع و رد کردن» است و مراد از «یوم» روز قیامت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 50 - 5

5- برپایی قیامت، تنها با صدور یک فرمان از جانب خداوند *

و ما أمرنا إلاّ وحده كلمح بالبصر

مراد از «أمرنا»، احتمال دارد فرمان برپایی قیامت باشد که در آیات پیشین (بل الساعه موعدهم..) مورد هشدار قرار گرفته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 22 - 2

2- فرارسیدن زمان پیدایش قیامت و محسوس شدن انسان ها در آن، در گرو خواست خداوند است.

ثمّ إذا شاء أنشره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 23 - 1

1- کفر به خداوند، با آن که هدایت و مرگ و قیامت انسان به دست او است، توجیه ناپذیر و مطرود است.

قتل الإنسن ما أكفره... كلاً

حرف «كلاً»، یا به معنای «حقّاً» و تأکید ما بعد است و یا برای ردع و زجر از چیزی است که در جملات قبلی، از آن سخن به میان آمده بود، در صورت دوم مفاد آن در این آیه، باز داشتن از کفرورزی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 30 - 8

8 - مؤاخذه کافران به توحید، نبوت و معاد در مواقف قیامت

و یوم نحشر هم جمعياً .. و لو تری إذ وقفوا علی ربهم قال ألیس هذا بالحق

«أین شرکاؤکم» (در آیه 22) مؤاخذه درباره توحید، «لا تکذب بآیات ربنا» (در آیه 27) مؤاخذه درباره نبوت، «ألیس هذا بالحق» (در آیه 30) مؤاخذه درباره قیامت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 601

6- گذر از موقف های قیامت (حسابرسی ، کیفر ، پاداش و . . .) غرض از گردآوری همگان در صحنه قیامت است .

ذلک یوم مجموع له الناس

برداشت فوق ، مبتنی براین نکته است که «لام» در «له» برای بیان غایت و غرض باشد. بر این اساس مفاد جمله «ذلک یوم...» چنین می شود: روز قیامت روزی است که خداوند ، همگان را برای گذر از موقفهای آن روز گردآوری می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 18 - 9

9- قیامت صحنه حسابرسی از انسانهاست .

أولئک لهم سوء الحساب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 21 - 5

5- انسان ها در قیامت مورد حسابرسی قرار می گیرند .

و يخافون سوء الحساب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 24 - 3, 2, 1

1 - فرمان خداوند به توقف مشرکان بر سر راه دوزخ به منظور بازخواست از آنان

وقفوهم إنهم مسئولون

2 - انسان ها ، در قبال عقاید و رفتار خود ، مسؤول بوده و در روز قیامت بازخواست خواهند شد .

وقفوهم إنهم مسئولون

3 - وجود « موقف » و جایگاه سؤال و بازخواست از انسان ها ، در عرصه قیامت

وقفوهم إنهم مسئولون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 25 - 3

3 - یادآوری ناتوانی و ذلت مشرکان و منکران معاد و نیز بطلان عقاید آنها در موقف و پیش از ورود به دوزخ ، از عذاب های دیگر روحی آنان

ما لکم لاتناصرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 71 - 3

3 - وجود فاصله میان موقف کافران ، در محشر و دوزخ

وسیق الذین کفروا إلی جهنم زمراً

ص: 602

«سوق» (مصدر «سوق») به معنای راندن و تحریک کردن به رفتن است. آمدن این واژه با حرف «إلی»، نشانگر وجود مسیری برای سوق دادن و راندن دوزخیان به سوی مقصدی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 73 - 3

3 - وجود فاصله میان موقف تقوایشگان در محشر و بهشت

وسیق الذین اتقوا ربهم إلى الجنة زمراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 41 - 6

6 - روز قیامت ، دارای مراحل و مواقف متعدد

سوف یری . ثم یجزیه الجزاء الأوفی

از حرف «ثم» استفاده می شود که مرحله شهود اعمال در قیامت با مرحله جزا، متفاوت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 4 - 9

9 - « عن حفص بن غیاث القاضی قال : سمعت أبا عبد الله جعفر بن محمد (ع) يقول : . . . فإنّ للقیامه خمسين موقفاً کلّ موقف مقام ألف سنه ثم تلا هذه الآیه : « فی یوم کان مقداره خمسين ألف سنه » ;

از حفص بن غیاث روایت شده که گفت: شنیدم که امام صادق(ع) می فرمود: برای قیامت پنجاه موقف (ایستگاه) است که هر کدام از آنها هزار سال طول می کشد. سپس امام(ع) این آیه را تلاوت فرمود: (فی یوم کان مقداره خمسين ألف سنه).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکاثر - 102 - 8 - 6,7

6 - قیامت ، دارای مراحلی گوناگون و ترتیب یافته است .

لترونّ . . . ثم لترونّها . . . ثم لتسنلنّ

7 - حسابرسی از نعمت ها ، مرحله ای پس از مشاهده دوزخ و یقین به آن است .

ثمّ لترونّها .. ثمّ لتسئلنّ

895- موانع امداد در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 37 - 3

3 - شاید قیامت ، از میان برنده فرصت بهره رساندن خویشاوندان به یکدیگر است .

یوم یفرّ المرء من أخیه .. لکلّ امریء منهم یومئذ شأن یغنیه

ص: 603

جمله «لکلّ امریء . . .»، بیانگر علت فرار خویشاوندان از یکدیگر است و نشان می دهد که در آن سراگرچه عواطف خویشاوندی هم وجود داشته باشد؛ ولی سودی نخواهد داشت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 42 - 3

3 - گرفتاری به آثار کفر و گناه در قیامت ، فرصت هرگونه یاری رسانی به دیگران - حتی نزدیک ترین خویشاوندان - را از کافران و گنه کاران سلب خواهد کرد .

یوم یفرّ المرء . . . لکلّ امریء منهم یومئذ شأن یغنیه . . . أولئک هم الکفره الفجره

896- موانع رفع مشکلات در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 34 - 6

6 - شدت گرفتاری مردم در قیامت ، مانع پرداختن آنان به حلّ مشکلات دیگران ؛ حتی خویشاوندان خویش

یوم یفرّ المرء من أخیه

جمله «لکلّ . . . شأن یغنیه» در آیات بعد، می تواند قرینه بر انگیزه فرار در قیامت باشد؛ یعنی، هر کس آن قدر به خود مشغول است که گوش و چشم خود را بر فریاد و زاری دیگران فرو می بندد و از درگیر ساختن خود با مسائل آنان می گریزد.

897- موانع شک به قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 54 - 8

8 - توجه به احاطه همه جانبه خداوند بر موجودات ، موجب از بین رفتن هر گونه تردید در مورد حقانیت رستاخیز است .

ألا إیّهم فی مریه من لقاء ربّهم ألا إنّ بکلّ شیء محیط

انکار قیامت و رستاخیز مردگان از سوی مشرکان، مبنی بر این پندار نادرست است که آنها جمع شدن اجزاء پراکنده و از بین رفته موجودات را بعید می دانستند. خداوند با بیان این حقیقت که او بر همه چیز احاطه دارد و هیچ چیز از حیطة علم و قدرت او ناپدید نمی شود، این پندار را ابطال می کند.

898- موانع فرار در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 35 - 1

ص: 604

1 - آتش گداخته و دود های متراکم ، مانعی جدی در برابر جن و انس برای گریز از صحنه قیامت

لاتفدون إلا بسطن . . . یرسل علیکما شواظ من نار

خطاب در «علیکما» و «لاتنتصران» متوجه جن و انس است.

899- موانع لقاء الله در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مظفین - 83 - 15 - 7

7- گناه ، طغیان گری و تکذیب قرآن و قیامت ، مانع ملاقات و قرب خداوند در قیامت است .

ما یکذب به إلا کَلَّ معتد اُثم . . . إثمهم عن ربهم یومئذ لمحجوبون

900- موجبات نجات از سختیهای قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 10 - 7

7- رهایی انسان از گرفتاری های روز قیامت ، تنها در پرتو ولایت خداوند و اطاعت از او است .

و لایغنی عنهم . . . و لا ما اتخذوا من دون الله اولیاء

901- موجودات در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 75 - 11، 9

9- همه خلایق در قیامت به حمد و ستایش خداوند خواهند پرداخت .

وقیل الحمد لله رب العلمین

11 - « الحمد لله رب العالمین » ، ثنا و آخرین سخن خلایق در قیامت است .

وقیل الحمد لله رب العلمین

902- موحدان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 19 - 9

9 - قیامت ، روز داوری میان موحدان و مشرکان

ص: 605

و لولا کلمه سبقت من ربک لفضی بینهم فیما فیہ یختلفون

از اینکه خداوند فرمود: دنیا جای داوری میان اهل شرک و توحید نیست، معلوم می شود محل داوری میان آنان، جهانی دیگر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 85 - 3

3- خدای رحمان، در قیامت میزبان تقوایبندگان (موحدان) خواهد بود.

یوم نحشر المتّین إلی الرحمن وفداً

«وفداً» چه مصدر و بیان کننده نوع حشر باشد و چه به معنای «وافدین» گرفته شود، بر میهمان بودن متّین دلالت دارد؛ با این تفاوت که در صورت دوم، می رساند که حضور آنان در صحنه قیامت فردی نبوده؛ بلکه به صورت گروهی خواهد بود. در این صورت باید گفت: «وفداً» حال مقدره است؛ یعنی، زمان گروهی بودن از زمان حشر متأخر است؛ زیرا آیات بعد به حضور فردی همگان تصریح دارد.

903- موسی (ع) در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 23 - 7

7 - ملاقات پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) با حضرت موسی (ع)، در شب معراج و یا در قیامت، قطعی است.

و لقد آتینا موسی الکتب فلا تکن فی مریه من لقائه

برداشت بالا، بنابراین احتمال است که مرجع ضمیر در «لقائه» موسی (ع) باشد. لازم به ذکر است که این نکته، مورد تأیید روایت نیز هست.

904- موعظه پذیران در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 38 - 2

2- انسان های پاک، تذکر پذیر، هدایت جو و خداترس، در قیامت چهره ای نورانی خواهند داشت.

لعلّه یزکّی . أو یدّکر ... جاءک یسعی . و هو یخشی ... وجوه یومئذ مسفره

905- موقعیت اجتماعی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 75 - 19

ص: 606

19- پوچی و بی اثری امکانات دنیایی، موقعیت های اجتماعی و گروه بندی ها، در هنگام نزول عذاب و یا فرارسیدن مرگ و قیامت

فسیعلمون من هو شرّ مکاناً و أضعف جنداً

906- مؤاخذه جمعی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 130 - 1

1 - گمراهان جن و انس در قیامت به صورت جمعی مورد بازخواست و توبیخ قرار خواهند گرفت.

یمعشر الجن و الإنس ألم یأتکم رسل

907- مؤاخذه در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 76 - 13

13 - یهودیان معتقد به برپایی قیامت، بر قراری صحنه های محاکمه در آن روز و احتجاج انسان ها علیه یکدیگر در پیشگاه خدا

أتحدثونهم... لیحاجوکم به عند ربکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 22 - 4,5,6

4 - بازخواست و محاکمه مشرکان در قیامت به سبب شریک پنداشتن برای خداوند

این شرکاؤکم الذین کنتم تزعمون

5 - پرسش از موقعیت و جایگاه معبودهای پنداری مشرکان، از صحنه های محاکمه آنان در قیامت

ثم نقول للذین أشركوا این شرکاؤکم الذین کنتم تزعمون

6 - بازخواست ذلتبار مشرکان و ستمگران در روز قیامت، نشانگر محرومیت آنها از سعادت و رستگاری است.

إنه لا یفلح الظلمون. و یوم نحشرهم جمیعا ثم نقول للذین أشركوا این شرکاؤکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - خداوند در قیامت از منکران معاد بازخواست می کند.

وقالوا إن هی إلا حیاتنا الدنیا و ما نحن بمبعوثین. و لو تری إذ... ألیس هذا بالح

8 - مؤاخذه کافران به توحید، نبوت و معاد در مواقف قیامت

و یوم نحشرهم جمعياً... و لو تری إذ وقفوا علی ربهم قال ألیس هذا بالحق

ص: 607

«این شرکاؤکم» (در آیه 22) مؤاخذه درباره توحید، «لا تکذب بآیات ربنا» (در آیه 27) مؤاخذه درباره نبوت، «ألیس هذا بالحق» (در آیه 30) مؤاخذه درباره قیامت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 134 - 2

2 - احضار ظالمان در قیامت و بازخواست و کیفر ایشان از وعده های تخلف ناپذیر خداوند

وینذرونکم لقاء یومکم هذا . . . إن ما توعدون لأت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 149 - 10

10 - عن جعفر بن محمد (ع) وقد سئل عن قوله تعالى «فله الحجه البالغه» فقال: إن الله تعالى يقول للعبد یوم القیامه: عبدی اکت عالمًا؟ فان قال نعم. قال له: افلا عملت بما علمت؟ وإن قال: كنت جاهلا. قال له: أفلا تعلمت حتی تعمل فیخصمه فتلك الحجه البالغه.

از امام صادق (ع) در پاسخ سؤال از آیه «فله الحجه البالغه»، روایت شده است: خداوند متعال در قیامت به بنده اش می فرماید: آیا [به وظایف خویش] آگاه بودی؟ اگر بگوید آری، می فرماید چرا عمل نکردی؟ و اگر بگوید آگاه نبودم، به او می فرماید چرا یاد نگرفتی؟ و [به این گونه] او را محکوم می کند. و این است حجت بالغه.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 172 - 13

13 - قیامت روز مؤاخذه منکران ربوبیت خداست .

أن تقولوا یوم القیمه إنا كنا هذا غفلین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 27 - 2,3

2- مشرکان ، به خاطر عقیده شرک آلود خود ، در قیامت مورد بازخواست قرار خواهند گرفت .

ثم یوم القیمه . . . ویقول این شرکاء

3- خداوند ، خود بازخواست کننده مشرکان در قیامت

و يقول أين شركاءى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 71 - 1

1- همه انسان ها در قیامت درباره رفتار و اعمالشان مورد بازخواست قرار خواهند گرفت .

یوم ندعوا کلُّ أناسٍ بآمهم

از اینکه خداوند فرموده است: «همه انسانها با پیشوایان خود در قیامت خوانده می شوند» و نیز فرموده است: «هر کس که کتابش در دست راستش باشد» به دست می آید که همه، مورد بازخواست قرار می گیرند.

ص: 608

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 40 - 7

7 - مؤاخذه در روز قیامت ، صرفاً بر اساس آگاهی های پیشین خداوند نخواهد بود ؛ بلکه ممکن است با حضور طرف های ماجرا باشد .

و یوم یحشرهم .. . ثم ینزل علیهم من السماء مطرا من ماء یغسل بهما و ینزل علیهم من السماء مطرا من ماء یغسل بهما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 31 - 7

7 - قیامت ، روز بازخواست و محاکمه انسان ها و داوری میان آنان است .

ثم ینزل علیهم من السماء مطرا من ماء یغسل بهما و ینزل علیهم من السماء مطرا من ماء یغسل بهما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 44 - 9

9 - قیامت ، عرصه بازخواست و حسابرسی

و سوف تسئلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 41 - 2

2 - مشخص و محرز بودن گناهان جن و انس در قیامت ، بدون بازجویی

فیومئذ لایسل عن ذنبه انس ولا جان .. . یعرف المجرمون بسیمهم

908- مؤاخذه مشرکان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 173 - 6

6 - خداوند مشرکان را در قیامت مؤاخذه می کند و کیفر می دهد .

أفتهلکنا بما فعل المبطلون

909- مؤمنان به قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 95 - 6

ص: 609

6- گریز باور داران به قیامت از مرگ و ناپسند شمردن آن ، به خاطر ارتکاب گناهان و ترس از عذاب اخروی است .

و لن یتمنوه أبداً بما قدمت أیدیهم

«باء» در «بما قدمت» سببیه است. بنابراین جمله «لن یتمنوه...» گویای این حقیقت است که گناهان از عوامل ترس از مرگ است. گفتنی است که چون جمله فوق درباره باورداران به خدا و قیامت است، علت یاد شده مخصوص آنان می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 99 - 1

1- وجود مؤمنان واقعی به خدا و قیامت در میان بادیه نشینان صدر اسلام ، علی رغم کفر و نفاق شدید عده ای دیگر از آنان

الأعراب أشد کفراً و نفاقاً .. و من الأعراب من یؤمن بالله و الیوم الآخر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- رعد - 13 - 18 - 2

2- موحدان و مؤمنان به پیامبر (صلی الله علیه و آله) و باورداران به قیامت ، اجابت کنندگان دعوت الهی اند .

للذین استجابوا لربهم الحسنی

آیات گذشته بیانگر این است که مراد از «الذین استجابوا» موحدان و مؤمنان به پیامبر (صلی الله علیه و آله) و باورداران به قیامت می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10- کهف - 18 - 107 - 1

1- بوستان های فردوس ، منزل گاهی تضمین شده برای نیک کرداران مؤمن به آیات الهی و قیامت است .

إنّ الذین ءامنوا .. نزلاً

متعلق ایمان در «آمنوا» به قرینه آیات قبل - که درباره کفر به آیات و لقای پروردگار بود - ایمان به آیات و قیامت است. «فردوس» یعنی «وادی سرسبز». برخی از زبان شناسان، آن را کلمه ای رومی می دانند که به زبان عرب وارد شده است (تاج العروس) کلمه «نزل» در معانی «منزل» و «وسایل پذیرایی» و... استعمال می شود. برداشت یاد شده، براساس معنای نخست است. فعل ماضی (کانت) درباره حوادث آینده، بر وقوع حتمی و تضمین شده آن حوادث دلالت دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 18 - 6

6 - اهل ایمان ، آگاه به حقانیت رستاخیز و وقوع حتمی آن

و يعلمون أنّها الحقّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 6 - 4

4 - امیدواران به لطف خدا و معتقدان به روز جزا ، بهره مند از الگوهای شایسته و الهی

لقد كان لكم فيهم . . . لمن كان يرجوا الله

ص: 610

910- مؤمنان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 212 - 12، 17، 18، 19

12 - جایگاه بلند مؤمنان تقوا پیشه نسبت به کافران، در روز قیامت

و الذین اتقوا فوقهم یوم القیمه

17 - وعده الهی به مؤمنان نسبت به برتری آنان در قیامت، عامل تسلی و مقاومت آنان در برابر استهزای کافران

و الذین اتقوا فوقهم یوم القیمه

به نظر می رسد جمله «و الذین اتقوا...»، پس از عنوان کردن تمسخر تقوای پیشگان از سوی کافران، به منظور تسلی آنان باشد.

18 - همراهی ایمان و تقوا، عامل برتری در قیامت

و یسخرون من الذین امنوا و الذین اتقوا فوقهم یوم القیمه

تبدیل «الذین امنوا» به «الذین اتقوا»، برای تفهیم این معناست که باید ایمان، همراه تقوا باشد.

19 - بهره مندی مؤمنان با تقوا از رزق بی پایان خداوند در قیامت

و الذین اتقوا... و اللّٰه یرزق من یشاء بغير حساب

کلمه «بغير حساب»، می تواند کنایه از فراوانی و بی پایانی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 277 - 10

10 - مؤمنان دارای عمل صالح، ترس و اندوهی در رستاخیز ندارند.

انّ الذّٰین امنوا... و لا خوف علیهم و لا هم یحزنون

بنابراینکه عدم «خوف» و «حزن» مربوط به آخرت باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 62 - 11

11 - مؤمنان به خدا و قیامت و دارندگان عمل صالح ، در قیامت هیچ ترس و اندوهی نخواهند داشت .

من ءامن بالله و الیوم الآخر و عمل صالحاً .. و لا خوف علیهم و لا هم یحزنون

به قرینه «فلهم أجرهم عند ربهم» می توان گفت: ظرف «لا خوف علیهم ..» قیامت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 141 - 11

11 - داوری خداوند در روز قیامت ، میان مؤمنان و منافقان

الذین یتربصون بکم .. فالله یحکم بینکم یوم القیمه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 611

7 - اصحاب اعراف با فریادی رسا بر مؤمنانی که در انتظار ورود به بهشتند ، درود می فرستند .

و نادوا اصحاب الجنة أن سلم عليكم

جمله «سلم عليكم» می تواند جمله ای انشایی باشد و می تواند اخبار از وجود امنیت و سلامت برای مؤمنان گرفته شود. برداشت فوق بر اساس احتمال اول است.

8 - اصحاب اعراف با فریادی رسا سلامت و امنیت کامل را به مؤمنان راهی بهشت مژده می دهند .

و نادوا اصحاب الجنة أن سلم عليكم

برداشت فوق مبتنی بر این است که جمله «سلم عليكم» جمله ای اخباری باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 29 - 16

16- قیامت ، روز تمایز مؤمنان راستین از مدعیان دروغین

بل نطنکم کذبین . . . إنهم ملقوا ربهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 96 - 5

5- خداوند ، مؤمنان نیک کردار را در صحنه قیامت از رنج تنهایی نجات خواهد داد .

و کلّهم آتیه يوم القيامة فردًا . إنّ الذين ءامنوا و عملوا الصلحت سيجعل

چنان که برخی از مفسران گفته اند، این آیه می تواند در ارتباط با مضمون آیه قبل و مربوط به صحنه قیامت باشد؛ زیرا همگان در صحنه قیامت تنها و بی یاورند (و کلّهم آتیه يوم القيامة فردًا). این آیه بشارتی است برای مؤمنان که خداوند آنان را در آن روز، تنها نخواهد گذاشت و به زودی آنان را از انس و محبت دیگران برخوردار خواهد ساخت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبياء - 21 - 101 - 4

4- مؤمنان راستین ، با فضیلت و مقرب الهی ، در قیامت در مکانی به دور از آتش دوزخ قرار خواهند گرفت .

إِنَّ الَّذِينَ سَبَقَتْ لَهُمْ مِنَّا الْحَسَنَىٰ أُولَٰئِكَ عَنْهَا مُبْعَدُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 103 - 3,4

3- بهشتیان و مؤمنان راستین ، به هنگام برپایی قیامت مورد استقبال فرشتگان قرار خواهند گرفت .

و تتلقیهم الملائکه

4- بهشتیان و مؤمنان راستین ، برخوردار از مقام و منزلتی والا در روز رستاخیز

و تتلقیهم الملائکه

استقبال فرشتگان از مؤمنان و بهشتیان، حاکی از منزلت و مقام والای آنان است.

ص: 612

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 111 - 3

3 - مؤمنان صابر ، تنها گروه رستگار در قیامت

أَتَّهَمُ هُمُ الْفَائِزُونَ

ذکر ضمیر فصل (هم)، بیانگر حصر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 14 - 3

3 - صفوف مؤمنان ، در روز قیامت ، از صف کافران جدا می شود .

و یوم تقوم الساعة یومئذ یتفرقون

در صورتی که مرجع ضمیر «یتفرقون» واژه «الخلق» - در آیه یازده - باشد و به قرینه دو آیه بعد - که درباره وضعیت مؤمنان و کافران است - نکته یاد شده قابل استفاده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 43 - 12

12 - روز قیامت ، روز تفکیک شدن کامل انسان های مؤمن از انسان های کافر است .

یومئذ یصدّعون

احتمال دارد مراد از تفکیک شدن و جدایی در روز قیامت، تفکیک صفوف اهل بهشت از صفوف کسانی که اهل جهنم اند باشد. آیه بعد، مؤید این برداشت است

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 44 - 8

8 - در قیامت ، صفوف کافران و مؤمنان ، از هم جدا می شود .

یومئذ یصدّعون . من کفر فعلیه کفره و من عمل صلحاً ... یمهدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 56 - 8، 1

1 - برخورداران از علم و ایمان ، در قیامت ، در مقابل اعلام نظر کافران درباره درنگ کوتاه مدت شان در برزخ ، اظهار می دارند که درنگ شان ، از روز مرگ تا برپایی قیامت بوده است .

و یوم تقوم الساعة . . ما لبثوا غیر ساعه ... وقال الذین أوتوا العلم ... لقد لبث

8 - صاحبان علم و ایمان ، در قیامت ، به پاسخگویی سخنان نادرست و خلاف واقع اقدام می کنند .

يقسم المجرمون ما لبثوا غیر ساعه . . قال الذین أوتوا العلم و الإیمن لقد لبثتم .

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 58 - 5

ص: 613

5 - اظهارات مجرمان ، در قیامت درباره کم بودن مدّت حضورشان در برزخ و پاسخ صاحبان علم و ایمان به آنان ، بیانی تمثیلی از رخدادهای قیامت است .

یوم تقوم الساعة یقسم المجرمون . . . وقال الذین أوتوا العلم و الإیمان ... و لقد ض

ذکر این آیه، پس از بیان حادثه ای از حوادث قیامت - که مربوط به مجرمان و برخورد صاحبان علم و ایمان با آنان بود - می تواند اشاره به این حقیقت داشته باشد که چنین گفت و گوهایی، نمونه و بیان تمثیلی از آن حوادث است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 59 - 1

1 - مجرمان ، در روز رستاخیز از صف مؤمنان جدا خواهند شد .

و امتزوا الیوم أیها المجرمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 9 - 4

4 - نجات مؤمنان و صالحان از بدی ها و ناراحتی های روز قیامت ، برخاسته از رحمت و لطف الهی است ؛ نه از استحقاق آنان .

و من تق السیئات یومئذ فقد رحمته

یادآوری و تصریح فرشتگان به این که حفظ مؤمنان از ناراحتی های قیامت نشانگر این است که آنان مورد رحمت و لطف الهی قرار گرفته اند؛ می تواند حکایت از حقیقت یاد شده داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 45 - 15

15 - مؤمنان رنجیده از ستم گمراهان ، سرافراز و مقتدر ، در صحنه قیامت

وقال الذین ءامنوا إنّ الخسرین الذین خسروا . . . یوم القیمه

از ملامت و سرزنش مؤمنان نسبت به کافران، اقتدار و سربلندی مؤمنان استفاده می شود؛ آنانی که مصداق «لمن صبر و غفر» هستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 3 - 2

2 - کافران و مستکبران ، مردمی زبون و دون پایه و مؤمنان و مستضعفان انسان هایی شریف و صاحب منزلت در روز رستاخیز

إذا وقعت الواقعة .. خافضه رافعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 12 - 9

9 - قیامت ، روز دریافت بشارت بهشت برای مردان و زنان مؤمن

یوم ترى المؤمنین و المؤمنت .. بشریکم الیوم جنّـت

ص: 614

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 13 - 16، 14، 3

3 - مؤمنان ، برخوردار از نور و روشنایی در صحنه تاریک قیامت

یوم یقول المنفقون .. انظرونا نقتبس من نورکم

14 - کشیده شدن حصار بلند و ضخیم ، میان مؤمنان و منافقان در قیامت

فضرب بینهم بسور

«سور» به دیوار شهر گفته می شود. نکره آمدن «سور» می تواند بیانگر بلندی و ضخامت آن باشد.

16 - مؤمنان در قیامت ، در داخل حصار (حصار میان آنان و منافقان) قرار می گیرند و منافقان در بیرون آن .

فضرب بینهم بسور له باب

18 - مؤمنان در قیامت ، مشمول رحمت خداوند و منافقان محکوم به عذاب الهی اند .

یوم یقول المنفقون .. باطنه فيه الرحمه و ظهره من قبله العذاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 14 - 4

4 - جدا شدن منافقان از جمع مؤمنان ، در قیامت و محکوم شدن آنان به عذاب الهی ، نتیجه و محصول انگیزه های منافقانه آنان است .

ینادونهم ألم نکن معکم قالوا بلی و لکنکم فتنتم أنفسکم

مؤمنان در پاسخ منافقان می گویند: درست است که شما با ما در اعمال و تکالیف دینی شرکت می کردید؛ لکن انگیزه های شما با ما یکی نبود. انگیزه های شما همواره خدعه و فریب، ریشخند و استهزا و ... بوده است و اینها شما را به این روز هوناک انداخته است. گفتنی است که معنای «فتون» (مصدر «فتنتم»)، در بلا و عذاب انداختن است. «فتنتم أنفسکم»؛ یعنی، خود را در گرفتاری عذاب انداختید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 9 - 15

15 - تنها مؤمنان دارای عمل صالح ، از خسارت عرصه قیامت در امان خواهند بود .

و من یؤمن بالله و یعمل صالحاً یكفر عنه سیئاته . . . ذلک الفوز العظیم

برداشت یاد شده، از آن جا است که خداوند، روز قیامت را روز خسارت بار نام گذاشته است؛ ولی تنها گروهی که دارای ایمان و عمل صالح باشند از این قاعده مستثنا شده اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 8 - 12،13،15

12 - حضور مؤمنان در عرصه قیامت ، با درخشش نور از وجود آنان

نورهم یسعی بین أیدیهم و بأیمنهم

13 - مؤمنان در عرصه قیامت ، از خداوند خواستار اتمام و ازدیاد نور خویش اند .

یقولون ربنا أتمم لنا نورنا

ص: 615

15 - مؤمنان در عرصه قیامت ، خواستار آموزش الهی اند .

و اغفرلنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 42 - 5

5 - « عن أبي الحسن (ع) في قوله عز وجل : « يوم يكشف عن ساق » قال : حجاب من نور يكشف ، فيقع المؤمنون سجداً وتدمج أصلاب المنافقين فلا يستطيعون السجود ؛

از امام رضا(ع) درباره سخن خدای عزوجل: «یوم یکشف عن ساق» روایت شده که فرمود: [در آن روز] پرده ای از نور برداشته می شود و مؤمنان به حالت سجده می افتند و استخوان های پشت منافقان سخت و بی انعطاف می گردد و قدرت سجده ندارند».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 10 - 3

3 - مؤمنان آسوده از سختی های روز محشر

یوم عسیر . علی الکفرین غیر یسیر

قید «علی الکفرین»، بیانگر آن است که دشواری های قیامت اختصاص به کافران دارد نه مؤمنان.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 22 - 1

1 - مؤمنان ، دارای چهره هایی شاداب و زیبا در عرصه قیامت

وجوه یومئذ ناضره

«ناضره» در معانی زیبایی و نعمت به کار می رود (قاموس المحيط). «ناضره» (مؤنث «ناضر») به معنای زیبا و برخوردار از نعمت است و مقصود از آن - به قرینه مقام - شادابی و درخشندگی چهره های مؤمنان در عرصه قیامت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 23 - 1,2,3

1 - چهره تابناک مؤمنان در روز قیامت ، تنها متوجه خدا بوده و آنان مجذوب جمال اویند .

وجوه یومئذ ناضره . إلی ربّها ناظره

تقدیم «إلی ربّها» می تواند برای افاده حصر باشد.

2- مؤمنان در روز قیامت ، تنها به لطف و ثواب الهی چشم دوخته اند .

إلی ربّها ناظره

برداشت یاده شده، مبتنی بر حذف مضاف است و تقدیر آن چنین می باشد: «إلی ثواب ربّها ناظره».

3- چشم امید مؤمنان در قیامت تنها به خداوند است .

إلی ربّها ناظره

برخی از مفسران گفته اند: عبارت «إلی ربّها ناظره» می تواند تعبیر کنایی باشد. در این صورت مقصود از آن، توقع و امید است؛ مانند آن که گفته می شود: «أنا إلی فلان ناظر ما یصنع بی» (من به فلانی چشم دوخته ام تا با من چه خواهد کرد).

ص: 616

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 40 - 6

6 - تفاوت چهره مؤمن و کافر در قیامت

وجوه ... و وجوه

مراد از «وجوه» در این آیه - به قرینه آخرین آیه سوره (أولئك هم الكفرة الفجرة) - چهره کافران است. در نتیجه مراد از «وجوه» در آیات پیشین، چهره مؤمنان خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مطففین - 83 - 34 - 2,4,9

2 - مؤمنان در قیامت ، همسان برخورداری که در دنیا از کافران دیده اند ، با آنان رفتار خواهند کرد .

إنّ الذين أجرموا كانوا من الذين آمنوا يضحكون . . . فاليوم الذين آمنوا من الكفّار

4 - استهزا شدن از سوی مؤمنان در قیامت ، برای کافران دشوار و رنج آور خواهد بود .

فاليوم الذين آمنوا من الكفّار يضحكون

9 - در قیامت ، مؤمنان و کافران از حال هم آگاه شده ، رفتار یکدیگر را مشاهده خواهند کرد .

فاليوم الذين آمنوا من الكفّار يضحكون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مطففین - 83 - 35 - 1,2,3

1 - مؤمنان ، در حالی کافران حاضر در صحنه قیامت را مسخره می کنند که خود بر تخت های تزیین یافته ، لمیده و ناظر کیفر کافران اند .

على الأرائك ينظرون

«أریکه» (مفرد «أرائک») به تخت تزیین یافته ای گفته می شود که در خیمه یا خانه ای نهاده شده باشد. هم چنین به جایگاه آرمیدن و لمیدن - اعم از تخت، یا تخت عروس و یا تخت خواب - اطلاق می شود (قاموس). متعلق «ینظرون» - به قرینه آیات قبل و بعد - وضعیت کافران است.

2 - تماشای کیفر های کافران در قیامت ، برای مؤمنان لذت بخش است .

علی الأرائک ینظرون

3 - صحنه قیامت ، در چشم انداز مؤمنان آرمیده برتخت های بهشتی است .

فالیوم . . . علی الأرائک ینظرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 18 - 3,4

3 - گروه سمت راست در آخرت ، مجموعه ای سامان یافته از مؤمنانی که حامی بردگان و یتیمان و مسکینان بوده و مردم را به صبر و ترحم ترغیب کرده اند .

و ما أدریک ما العقبه . . . أولئک أصحاب المیمنه

ص: 617

«أَيْمَنَ» و «مِيمَنَه»، نقطه مقابل «أَيْسَرَ» و «مَيْسِرَه» (سمت چپ) است (صحاح اللغه). تقابل این دسته با «أَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ» - با توجه به این که «مَشْأَمَةُ» در یک احتمال به معنای «مَيْسِرَه» است (صحاح) - بیانگر آن است که قرار گرفتن در سمت راست یا چپ در آخرت، نشانگر فرجام افراد است.

4 - مؤمنان در آخرت، نامه عمل خویش را با دست راست، دریافت خواهند کرد.

أُولَئِكَ أَصْحَابُ الْمِيمَنَةِ

این احتمال وجود دارد که اصحاب المیمنه بودن کنایه از گرفتن نامه اعمال با دست راست (یمین) باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 19 - 5

5 - جایگاه مؤمنان در آخرت، نشانه عزّت و کرامت آنان و جایگاه کافران، پست و ذلّت آفرین است.

هَمْ أَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ

راست و چپ، کنایه از عظمت و پستی جایگاه است؛ زیرا در جوامع انسانی، مرسوم است که سمت راست، نشانه کرامت و سمت چپ رمز شوم بودن است؛ وگرنه راست و چپ حقیقی، وابسته به اعتبارات و با در نظر گرفتن مرکزیتی خاص است که در این آیات، از آن سخنی به میان نیامده است.

911- مؤمنان و قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 109 - 5

5 - ضرورت و لزوم یاد قیامت و صحنه های حسابرسی آن برای اهل ایمان

يَوْمَ يَجْمَعُ اللَّهُ الرِّسْلَ فَيَقُولُ مَاذَا اجْتَبَمْتُمْ

بدان احتمال که «یوم» مفعول به برای فعل محذوف همانند «اذکروا» باشد.

912- مهتدین در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 30 - 1

1 - حضور انسانها در قیامت، مانند آفرینش نخستینشان، در دو گروه هدایت یافته و گمراه گشته

فریقا هدی

جمله «فریقا هدی . . .» حال برای فاعل «بدأکم» و بیانگر وجه مشابهت مطرح شده در جمله «کما بدأکم تعودون» است و حاصل معنی چنین می شود: خداوند شما را آفرید در حالی که شایستگان هدایت را هدایت کرد و مستحقان گمراهی را به گمراهی کشاند و به همین صورت (دو جناح بودن) به سوی او باز خواهید گشت.

ص: 618

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 38 - 2

2- انسان های پاک ، تذکرپذیر ، هدایت جو و خداترس ، در قیامت چهره ای نورانی خواهند داشت .

لَعَلَّ يَرْجَى . أُوَيْدُّكَر ... جءك يسعئ . و هو ٱئخشئ ... وءوه ٱومئذ مسفره

913- مهلت به مکذبان قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- یونس - 10 - 11 - 11

11 - طغیان و سرکشی ، نشانه بی ایمانی به روز رستاخیز

فئذر الذئن لاءرءون لقاءنا فئ طغئنهم ٱعمهون

914- مهمترین ویژگیهای قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 38 - 2

2- جداسازی میان خلاق و داوری میان حق و باطل ، از مهم ترین خصیصه روز قیامت

هئذا ٱوم الفصل

توصیف روز قیامت به «یوم الفصل» در سلسله آیات مربوط به حوادث قبل و بعد از برپایی قیامت، گویای برداشت یاد شده است.

915- میزان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- آل عمران - 3 - 161 - 13

13 - پاداش و جزای کردار آدمی در قیامت بر اساس عدل

ثم ءوقئ كلّ نفس ما كسبت و هم لاء ٱظلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - حق (نوع شایسته و بایسته رفتار و اندیشه ها در پیشگاه خداوند)، وسیله سنجش اعمال و عقاید در قیامت است.

و الوزن یومئذ الحق

برداشت فوق مبتنی بر این است که «الحق» خبر برای «الوزن» باشد و کلمه «الوزن» به معنای میزان (مقیاس سنجش) باشد.

ص: 619

مانند مثقال و کیلو که مقیاس سنجش و تعیین کننده سبکی و سنگینی اشیاء است.

5- هر یک از رفتارها و عقاید آدمی دارای مقیاسی مخصوص برای ارزیابی آنها در قیامت است.

و الوزن یومئذ الحق فمَن ثقلت موازینہ

کلمه «موازن» (جمع موازن) می رساند که هر یک از اعمال و عقاید آدمی مورد سنجش قرار می گیرد و چون اعمال و عقاید مختلف است، مقیاس و وسیله سنجش آن نیز متفاوت خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 47 - 1، 11

1- حسابرسی مردم در قیامت بر میزان قسط و عدالت است .

و نضع الموازین القسط لیوم القیمه

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که لام در «لیوم القیامه» برای ظرفیت و به معنای «فی»، یا «عند» باشد.

11- «عن هشام بن سالم قال : سألت أبا عبد الله (ع) عن قول الله عز وجلّ : « ونضع الموازین القسط لیوم القیامه فلا تظلم نفس شیئاً » قال : هم الأنبیاء والأوصیا (ع) ;

از هشام بن سالم نقل شده که گفت: از امام صادق (ع) در باره قول خدای عزوجلّ «ونضع الموازین القسط لیوم القیامه ..» پرسیدم فرمود: موازین قسط، پیامبران و اوصیا هستند».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 102 - 3، 4، 2

2- تنها عقاید درست و اعمال صالح ، دارای وزن و مقدار در قیامت

فمَن ثقلت موازینہ فأولئک هم المفلحون

با توجه به این که فلاح و رستگاری در نتیجه ایمان و عمل صالح به دست می آید و در این آیه، تنها کسانی رستگار دانسته شده اند که از میزانی سنگین برخوردار باشند، برداشت بالا استفاده می شود.

3- وجود معیارها و میزان های متعدد در قیامت ، برای سنجش اعمال انسان ها

فمَن ثقلت موازینہ

«موازین» جمع «میزان» است. به کارگیری جمع، بیانگر این معنا است که هر نوع عمل فرد، دارای میزان مخصوصی می باشد.

4- هر نوع عمل انسان، دارای معیار و میزانی مخصوص در قیامت

فمن ثقلت موازینه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 17 - 15

15 - قرآن و قانون الهی، ابزار سنجش و داوری در قیامت

اللّٰه الذی . . . و ما یدریک لعلّ الساعه قریب

ص: 620

916- ناگهانی بودن قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 31 - 4

4 - برپایی قیامت، ناگهانی و غیر قابل پیش بینی و غافلگیرانه است.

حتى إذا جاءتهم الساعة بغته

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 187 - 9

9 - قیامت، ناگهانی و در حال بی خبری انسان ها تحقق خواهد یافت .

لا تأتیکم إلا بغته

برداشت فوق با توجه به کلمه «بغته» - که به معنای هجوم ناگهانی و بدون اطلاع قبلی است - استفاده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 107 - 6

6 - قیامت، ناگهانی و در حال بی خبری انسان ها تحقق می یابد .

أو تأتیهم الساعة بغته وهم لا یشعرون

«بغته» به معنای هجوم ناگهانی و بدون اطلاع قبلی است. جمله «وهم لا یشعرون» حال مؤکده است؛ زیرا توجه نداشتن از «بغته» معلوم می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 77 - 3

3 - رخ نمودن لحظه قیامت، در یک چشم به هم زدن یا کمتر از آن

و ما أمر الساعة إلا کلمح البصر أو هو أقرب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 15 - 6

6- وقوع قیامت ، ناگهانی است .

أَكَادُ أَخْفِيهَا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 97 - 5

5- قیامت ، واقعه ای غافل گیرانه و ناگهانی است .

واقترَبَ الوعدَ الحقِّ فإذا هي شخصه

برداشت یاد شده از «إذا» ی فجائیه، به دست می آید.

ص: 621

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 55 - 3

3 - برپایی قیامت و حضور مردم در عرصه محشر ، رخدادی ناگهانی و غافلگیر کننده

حَتَّى تَأْتِيَهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 56 - 10

10 - مواجه شدن کافران با برپایی قیامت ، ناگهانی و غافل گیرانه است .

يقسم المجرمون .. فهذا يوم البعث

«فاء» در «فهذا» فصیحه است و حکایت از شرط مقدر می کند و مفید معنای مفاجات و ناگهانی بودن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 49 - 3

3 - انقراض نسل بشر در دنیا و آغاز قیامت ، غافل گیرانه و در حالی خواهد بود که همگان سرگرم جدال و کشمکش روزانه اند .

ما ينظرون إلاّ صيحة وحده تأخذهم وهم يخصمون

«يخصّمون» (از ماده «خصومت» و «خصام») به معنای جدال و کشمکش است و جمله «وهم يخصّمون»، حال برای ضمیر مفعولی در «تأخذهم» است؛ یعنی، در حالی که آنان سرگرم جدال و کشمکش بر سر زندگی مادی اند، ناگهان صیحه سهمگین آنان را فراخواهد گرفت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 66 - 2, 1

1 - هشدار الهی به ستم پیشگان غافل ، از وقوع ناگهانی قیامت

هل ينظرون إلاّ الساعة أن تأتيهم بغتة وهم لا يشعرون

2 - وقوع قیامت ، امری ناگهانی و بدون اطلاع مردمان

هل ينظرون إلا الساعة أن تأتيهم بغتة و هم لا يشعرون

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

17 - محمد - 47 - 18 - 3

3- هشدار خداوند ، به سر رسيدن ناگهانی قيامت و غافلگير شدن بشر

فهل ينظرون إلا الساعة أن تأتيهم بغتة

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

19 - مدثر - 74 - 8 - 2

2 - رستاخيز انسان ها ، يكباره و ناگهانی است . *

فإذا نقر في الناقور

ص: 622

از این که رستاخیز انسان ها، با دمیده شدن در صور صورت می گیرد، می توان حقیقت یاد شده را به دست آورد.

917- نامه عمل در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 7 - 1,2

1 - خداوند در قیامت رفتار و عقاید آدمیان را به گونه ای دقیق و عالمانه برای آنان بیان خواهد کرد.

فلنقصن علیهم بعلم و ما کنا غائبین

حرف «باء» به معنای مصاحبت و ملابست است؛ یعنی: «فلنقصن علیهم مصاحبین و متلبسین بعلم. و نکره بودن «علم» دلالت بر عظمت آن علم دارد که از آن به «دقیق بودن» تعبیر شد.

2 - خداوند در قیامت سرگذشت پیامبران را در ابلاغ رسالت به گونه ای دقیق برای آنان بیان خواهد کرد.

و لنستلن المرسلین. فلنقصن علیهم بعلم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 27 - 1

1 - در قیامت ، نامه اعمال دسته ای از مردم در دست راستشان خواهد بود .

و أصحاب الیمین ما أصحاب الیمین

«یمین» در مقابل «شمال» و به معنای دست راست است با توجه به آیه 19 سوره «حاقه» (فَأَمَّا مَنْ أُوْتِيَ كِتَابَهُ يَمِينَهُ ..) باید گفت: «أصحاب الیمین»؛ یعنی، آنان که نامه عمل خود را در دست راست دارند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 41 - 1

1 - در قیامت دسته ای از مردم ، نامه عملشان را در دست چپ خواهند داشت .

و أصحاب الشمال ما أصحاب الشمال

«شمال» (در مقابل «یمین») به معنای دست چپ است. طبق آیه 25 سوره «حاقه» (وَأَمَّا مَنْ أُوْتِيَ كِتَابَهُ شِمَالَهُ فَيَقُولُ يَا لَيْتَنِي لَمْ أُوتَ كِتَابِيهِ) أصحاب الشمال، کسانی اند که نامه عملشان در دست چپ آنان خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 19 - 3,5

3 - هر انسانی ، دارای کارنامه و پرونده ای مستقل در محکمه عدل الهی

فَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ

5 - شادمانی و رضایت مندی کامل مؤمنان بهشتی ، از نامه اعمال و کارنامه خویش در عرصه قیامت

فَيَقُولُ هَؤُلَاءِ أقرءوا كِتَابِهِ

ص: 623

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 25 - 1,3,6

1 - نامه اعمال گروهی از اهل محشر ، به دست چپ آنان داده می شود .

و أمّا من أوتى كُتبه بشماله

3 - هر انسانی ، دارای کارنامه و پرونده ای مستقل در محکمه عدل الهی

و أمّا من أوتى كُتبه بشماله

6 - « عن أبي جعفر (ع) قال : . . . و أنزل في الحاقه ، « و أمّا من أوتى كُتبه بشماله فيقول يا ليتنى لم أوت كتابيه . . . » فهذا مشرك ;

از امام باقر(ع) روایت شده که فرمود: . . . خداوند در سوره «الحاقه» می فرماید: (و أمّا من أوتى كُتبه بشماله فيقول يا ليتنى لم أوت كتابيه...) این [کسی که کتابش را به دست چپش می دهند] مشرک است».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 10 - 4,5

4 - بسته ماندن و باز شدن نامه اعمال انسان در قیامت ، در اختیار او نیست .

و إذا الصحف نشرت

مجهول بودن «نشرت»، گویای برداشت یاد شده است.

5 - نامه های اعمال در قیامت ، بر اهل محشر پراکنده و پخش خواهد شد .

و إذا الصحف نشرت

«نشر» به معنای تفریق (پراکنده ساختن) آمده است (تاج العروس). مراد از «نُشرت»، در این معنا پراکنده شدن نامه ها بر صاحبان آن و رسیدن نامه عمل هر کس به دست او است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 12 - 3

3 - پاداش و کیفر اعمال در قیامت ، براساس نامه عمل و کردار انسان در دنیا است .

یعلمون ما تفعلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انشقاق - 84 - 7 - 1

1 - برای هر انسان ، نامه عملی است که در قیامت آن را دریافت خواهد کرد .

فأما من أوتی کتبه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انشقاق - 84 - 10 - 3

3 - نامه عمل برخی از انسان ها در قیامت ، از پشت سرشان به آنان واگذار خواهد شد .

و أما من أوتی کتبه وراء ظهره

ص: 624

از ضمیمه این آیه با آیه ای که از گرفتن نامه عمل با دست چپ سخن گفته است (الحاقه، آیه 25)، به دست می آید که این گروه، نامه عمل خود را با دست چپ از پشت سر خود تحویل خواهند گرفت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انشقاق - 84 - 11 - 3

3 - دریافت نامه عمل از پشت سر ، رمز و نشانه محکومیت در عرصه حسابرسی است .

فسوف يحاسب .. فسوف يدعوا ثبورًا

تقابل دو گروه دریافت کننده نامه عمل، بیانگر این است که هر دو حسابرسی خواهند شد؛ ولی نتیجه آن در مورد آنان متفاوت است. بنابراین گرچه «فسوف يحاسب» تنها در مورد یک دسته آمده است؛ ولی دسته دیگر نیز به قرینه حرف «سوف» - که بین گرفتن نامه عمل از پشت سر و فریاد و اوایلای شخص، فاصله ای را مفروض گرفته - مورد محاسبه قرار خواهند گرفت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 19 - 4

4 - کافران در آخرت ، نامه عمل خویش را با دست چپ ، دریافت خواهند کرد .

هم أصحاب المشئمه

«سمت چپ و راست» در قیامت، ممکن است به معنای حقیقی آن نباشد تا از وجود جایگاهی حکایت کند که دارای سمت چپ و راست است؛ بلکه کنایه از مطلبی باشد که در آیات دیگر قرآن، با صراحت آمده است. بدین صورت که برخی نامه عمل خود را با دست راست و برخی با دست چپ دریافت می کنند؛ در نتیجه دسته اول به «اصحاب الیمین» و «اصحاب الیمینه» نام گذاری شده و دسته دوم «اصحاب الشمال» و «اصحاب المشأمه» نام گرفته اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 13 - 4,9

4- خداوند اعمال انسان را در دنیا ثبت کرده و در قیامت ، به صورت کتابی گشوده در برابر او ظاهر خواهد ساخت .

و نخرج له يوم القيمة كتبًا يلقه منشورًا

9- « عن النبي قال : الكتب كلها تحت العرش فإذا كان يوم القيامة بعث الله تبارك و تعالی ریحاً تطيرها بالایمان و الشمال أول حرفه : »
إقرأ کتابک کفی بنفسک الیوم علیک حسیباً » ؛

از رسول خدا(صلی الله علیه و آله) روایت شده است که فرمود: تمام نامه ها زیر عرش قرار دارند و آن گاه که روز قیامت فرارسد، خداوند - تبارک و تعالی - بادی را برمی انگیزد تا آنها را به پرواز درآورد و به دستهای چپ و راست مردم برساند و اولین حرف آن کتاب این است: *اقرأ کتابک کفی بنفسک الیوم علیک حسیباً* .

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 14 - 5, 3, 1

1- خداوند، فراخوان انسان ها در قیامت، به خواندن نامه عمل خویش

و نخرج له یوم القیمه کتباً . . . اقرأ کتیبک

3- حساب انسان در پرونده عمل وی در قیامت، روشن و آشکار است .

ص: 625

کفی بنفسک الیوم علیک حسیباً

از اینکه خداوند فرموده است: «خودت برای حسابرسی عمل خود کافی هستی» نشان می دهد که اعمال و حسابرسی آنها روشن و آشکار است و نیاز به تبیین از سوی کسی ندارد.

5- «عن أبي عبد الله (ع) فی قوله: «اقرأ کتابک کفی بنفسک الیوم» قال: یدکر بالعبد جمیع ما عمل و ما کتب علیه حتی کأنه فعله تلک الساعه فلذلک قالوا: یا ویلتنا ما لهذا الکتاب لا یغادر صغیره و لا کبیره إلاّ أحصاها» ;

از امام صادق (ع) در باره سخن خدا «اقرأ کتابک کفی بنفسک الیوم» روایت شده است که فرمود: همه اعمالی که بنده انجام داده و بر او نوشته شده است به یادش می آورند؛ به گونه ای که گویی همان لحظه انجام داده است. پس بدین جهت گویند: یا ویلتنا ما لهذا الکتاب لا یغادر صغیره و لا کبیره إلاّ أحصاها».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 71 - 9,10,11,12,22

9- انسان ها ، عملکرد دنیوی خویش را در قیامت ، به صورت مجموعه ای ثبت شده و مکتوب دریافت می کنند .

فمن أوتی کتبه بيمينه

10- محاکمه انسان ها در قیامت ، بر اساس دلایل و اسناد مکتوب است .

ندعوا .. فمن أوتی کتبه بيمينه

11- برخی از انسان ها پس از حضور در قیامت ، نامه اعمال خود را با دست راست خویش دریافت می کنند .

یوم ندعوا .. فمن أوتی کتبه بيمينه

12- در دست راست داشتن نامه عمل در قیامت ، نشانه سعادت و نیک فرجامی است .

فمن أوتی کتبه بيمينه فأولئک یقرءون کتبههم و لا یظلمون فتیلاً

22- «عن أبي جعفر (ع) : . . . أما المؤمن فيعطى كتابه بيمينه قال الله عزوجلّ : . . . «من أوتی کتبه بيمينه فأولئک یقرءون کتبههم . . .»

از امام باقر (ع) روایت شده است: . . . اما مؤمن کتاب او به دست راستش داده می شود. خداوند عزوجلّ می فرماید: . . . «من أوتی کتبه بيمينه فأولئک یقرءون کتبههم . . .» .

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1- در قیامت ، نامه عمل هر فرد ، در برابر دیدگان او نهاده شده ، آن را مشاهده خواهد کرد .

و وضع الکتب . . . و یقولون یویلتننا مال هذا الکتب

مقصود از «الکتاب» به قرینه جملات بعدی، نوشته هایی است که در آن، همه اعمال آدمیان، ثبت و ضبط شده است. حرف «ال» در «وضع الکتاب»، برای استغراق افراد است، یعنی «کلّ کتاب». در نتیجه، مراد این است که همه کتاب ها را در برابر دیدگان آحاد انسان ها قرار خواهند داد و هر فرد، کتاب خودش را ملاحظه خواهد کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 69 - 14، 9، 6، 5

5 - نامه اعمال همه بندگان در قیامت ، عرضه خواهد شد .

ص: 626

و وضع الکتب

«وضع» به معنای نهادن است و در این جا کنایه از عرضه شدن می باشد. «کتاب» در آیه شریفه به معنای نامه اعمال است.

6 - تمامی اعمال بندگان ثبت و درج شده و در قیامت به صورت نوشته ای ظاهر خواهد شد .

و وضع الکتب

9 - احضار شاهدانی چند در عرصه قیامت برای گواهی دادن بر اعمال بندگان ، هنگام عرضه نامه اعمالشان

و الشهداء

«شهدا» جمع «شاهد» (گواه) است.

14 - داوری خداوند میان بندگان در قیامت ، بر پایه مستندات پرونده اعمال ، گواهی پیامبران و گواهانی چند خواهد بود .

و وضع الکتب و جایء بالنبيين و الشهداء و قضی بینهم بالحق و هم لا یظلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 28 - 9

9 - هر امت ، دارای نامه عملی ویژه و گروهی ، در قیامت

كلّ امة تدعی الی کتبها

بازگشت ضمیر «کتابها» به امت، ظهور در این معنا دارد که هر جامعه و امت - به عنوان یک جمع و گروه - کتاب و پرونده ای ویژه و مخصوص به خود دارد.

918- نامه عمل مکذبان قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مظفین - 83 - 11 - 5

5 - تکذیب قیامت ، در نامه عمل تکذیب کنندگان ثبت شده و براساس آن کیفر خواهند دید .

کتب مرقوم . ویل یومئذ للمکذبین . الذین یکذبون بیوم الدین

919- نامه های قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 9 - 4

4- خداوند ، همه مردم را در قیامت جمع خواهد کرد .

رَبَّنَا اَنْتَ جَامِعُ النَّاسِ لِيَوْمٍ لَا رَيْبَ فِيهِ

بنابراینکه «لیوم» به معنای «فی یوم» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 627

2- آل عمران - 3 - 25 - 4

4- قیامت ، یوم الجمع است .

فکیف اذا جمعناهم لیوم لا ریب فیہ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- آل عمران - 3 - 185 - 9

9- « یوم القیمه » ، از اسامی روز جزای اعمال

و انما توفون اجورکم یوم القیمه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 77 - 14

14- از علی (ع) روایت شده که : « و اما قوله تعالی : . . . » إلى یوم یلقونه بما أخلفوا الله ما وعدوه . . . یعنی البعث فسماه الله عز و
جل لقائه ؛

مراد از «یوم یلقونه» در آیه شریفه، روز رستاخیز است که خدای عز و جل آن را روز لقای خود نامیده است».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- حجر - 15 - 35 - 5

5- قیامت ، روز کیفر و جزا و « یوم الدین » از نام های آن است .

یوم الدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- حجر - 15 - 85 - 6

6- « الساعه » از نام های قیامت

و إن الساعه لأتیة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 36 - 7

7- « الساعه » از نام های قیامت است .

و ما أظنّ الساعه قائمه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 39 - 3

3- « يوم الحسره » (روز افسوس و دریغ) ، از اوصاف و نام های قیامت است .

وأنذرهم يوم الحسره

ص: 628

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 75 - 11

11- «الساعة» ، از نام های قیامت است .

إِذَا الْعَذَابُ وَاتَّ السَّاعَةَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 15 - 2

2- «ساعة» از اسامی قیامت است .

إِنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ

«ساعة»، یعنی پاره ای از زمان. در بسیاری از آیات از قیامت با عنوان «ساعة» یاد شده است، به گونه ای که به صورت نام های مشهور قیامت در آمده است؛ این نام گذاری یا به خاطر این است که همه خلق در یک زمان محشور می شوند و یا به این جهت که زمان برپایی قیامت لحظه ای اندک است (اقتباس از لسان العرب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 49 - 5

5- ساعت ، از اسامی قیامت است .

و هم من الساعة مشفقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 11 - 5

5- ساعت ، از نام های قیامت است .

كَذَّبَ بِالسَّاعَةِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 82 - 6

6- « یوم الدین » از نام های قیامت

أن یغفرلی خطیئی یوم الدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 12 - 4

4- « الساعه » از نام های قیامت است .

و یوم تقوم الساعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 14 - 5

ص: 629

5- « الساعه » از نام های قیامت است .

و یوم تقوم الساعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 55 - 4

4- « الساعه » از نام های قیامت

و یوم تقوم الساعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 56 - 6

6- « یوم البعث » از نام های قیامت است .

إلی یوم البعث

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 29 - 9

9- « یوم الفتح » ، از نام های قیامت است . *

قل یوم الفتح لا ینفع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 63 - 8

8- « الساعه » از نام های روز قیامت است .

یسئلك الناس عن الساعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 3 - 3

3- « الساعه » ، از نام های قیامت است .

وقال الذين كفروا لا تأتينا الساعه

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

15 - صفات - 37 - 20 - 6

6 - « يوم الدين » از نام های قيامت

هذا يوم الدين

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

15 - صفات - 37 - 21 - 3

ص: 630

3- « يوم الفصل » از نام های قیامت

هذا يوم الفصل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 16 - 4

4- « يوم الحساب » از نام های قیامت

يوم الحساب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 26 - 23

23- « يوم الحساب » از نام های قیامت

بما نسوا يوم الحساب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 53 - 5

5- يوم الحساب ، از نام های قیامت

ليوم الحساب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 78 - 6

6- يوم الدين ، از نام های قیامت

يوم الدين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 15 - 14

14- « يوم التلاق » از نام های قیامت

يوم التلاق

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

16 - غافر - 40 - 18 - 3

3 - « يوم الأزفه » از نام های قیامت

يوم الأزفه

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

16 - غافر - 40 - 27 - 13

ص: 631

13 - « يوم الحساب » ، از نام های قیامت

لا يؤمن بيوم الحساب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 32 - 6,7

6 - « يوم التناد » از نام های قیامت

يوم التناد

7 - « عن أبي عبد الله (ع) قال : . . . « يوم التناد » يوم ينادى أهل النار أهل الجنة أن أفيضوا علينا من الماء أو مما رزقكم الله . . . » ;

از امام صادق (ع) روایت شده فرمود: «يوم التناد» روزی است که دوزخیان بهشتیان را صدامی زنند که از فیض آب ها یا آنچه را خدا به شما عطا فرموده ما را مستفیض کنید. . .».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 46 - 11

11 - « الساعة » ، از نام های قیامت

يوم تقوم الساعة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 59 - 5

5 - « الساعة » ، از نام های قیامت

الساعة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 47 - 4

4 - « الساعة » ، از نام های قیامت

إليه يردّ علم الساعة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 50 - 9

9 - « الساعه » از اسامی قیامت

و ما أظنّ الساعه قائمه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 7 - 17

17 - « يوم الجمع » از نام های قیامت است .

ص: 632

و تنذر يوم الجمع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 17 - 13

13 - « الساعه » ، از نام های قیامت است .

لعلّ الساعه قریب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 18 - 10

10 - « الساعه » از نام های قیامت است .

یمارون فی الساعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 61 - 6

6 - « ساعت » ، نامی از نام های قیامت

وإنّه لعلم للساعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 66 - 3

3 - ساعت ، نامی از نام های قیامت

هل ينظرون إلاّ الساعه أن تأتيهم بغته

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 85 - 6

6 - « ساعه » ، نامی از نام های قیامت

و عنده علم الساعه و إليه ترجعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 40 - 5

5- « يوم الفصل » ، از نام های روز قیامت است .

إنّ يوم الفصل میقتهم أجمعین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 27 - 6

6- « الساعه » ، از نام های قیامت

ص: 633

و یوم تقوم الساعة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 32 - 6

6- « الساعة » ، از نام های قیامت

و الساعة لاریب فیها . .. ما ندری ما الساعة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 18 - 5

5- « الساعة » از نام های قیامت

فهل ينظرون إلا الساعة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 20 - 5

5- « يوم الوعيد » از نام های قیامت

ونفخ فی الصور ذلک يوم الوعيد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 57 - 3

3- « آذنه » از نام های قیامت

أذنت الأذنه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 1 - 4

4- « الساعة » از نام های قیامت

اقتربت الساعة

إذا وقعت الواقعة

در آیه شریفه، کلمه «الواقعه» به صورت مطلق و بدون ذکر موصوف یا تقدیر آن آورده شده است. این گونه تعبیر نشان می دهد که این واژه در قرآن عَلم برای قیامت است؛ مانند واژه های دیگری که به همین صورت ذکر شده اند (نظیر الحاقه، القارعه و القاشیه).

ص: 634

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 56 - 4

4 - « یوم الدین » ، از نام های قیامت

هذا نزلهم یوم الدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 9 - 6، 4

4 - « یوم الجمع » ، از نام های قیامت

لیوم الجمع

6 - « یوم التغابن » ، از نام های قیامت

ذلک یوم التغابن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 1 - 2

2 - « الحاقه » ، از نام های قیامت

الحاقه

مراد از «الحاقه» - به گفته تمامی مفسران - قیامت و از نام های آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 2 - 3

3 - « الحاقه » ، از نام های قیامت

ما الحاقه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 4 - 4

4- « الفارعه » ، از نام های قیامت

بالقارعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 15 - 3

3- « واقعه » ، از نام های قیامت

فیومئذ وقعت الواقعة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 26 - 4

ص: 635

4- « یوم الدین » ، از نام های قیامت

بیوم الدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 46 - 4

4- « یوم الدین » ، از نام های قیامت

بیوم الدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 13 - 3

3- « یوم الفصل » ، از نام های قیامت

لیوم الفصل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 38 - 3

3- « یوم الفصل » ، از نام های قیامت

هذا یوم الفصل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 17 - 3

3- « یوم الفصل » ، از نام های قیامت

إنّ یوم الفصل کان میقتاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 34 - 2

2- « الطامه الكبرى » ، از اسامی قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

20 - نازعات - 79 - 42 - 2

2 - « الساعه » ، از نام هاي قيامت

يستلونك عن الساعه

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

20 - عبس - 80 - 33 - 4

ص: 636

4- « صاخّه » ، از نام های قیامت است .

فإذا جاءت الصاخّه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 14 - 3

3- « جحیم » ، از نام های جهنم است . *

لفی جحیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 15 - 3

3- « یوم الدین » ، از نام های قیامت است .

یوم الدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 17 - 3

3- « یوم الدین » ، از نام های قیامت است .

و ما أدریک ما یوم الدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 18 - 3

3- « یوم الدین » ، از نام های قیامت است .

ثمّ ما أدریک ما یوم الدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مظفین - 83 - 11 - 6

6- « یوم الدین » ، از نام های قیامت است .

بیوم الدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 2 - 2

2 - « الیوم الموعود » ، از نام های قیامت

و الیوم الموعود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - غاشیه - 88 - 1 - 5

ص: 637

5- « غاشیه » از نام های قیامت

الغشیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قارعه - 101 - 1 - 2

2- « القارعه » ، از نام های قیامت

القارعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قارعه - 101 - 2 - 2

2- « القارعه » ، از نام های قیامت

ما القارعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قارعه - 101 - 3 - 4

4- « القارعه » ، از نام های قیامت

و ما أدریک ما القارعه

920- نجات از اندوه در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 112 - 8

8- نجات آدمی از ترس و اندوه صحنه قیامت ، در گرو تسلیم شدن در برابر خدا و انجام دادن اعمال نیک در دنیا است .

من أسلم . . . ولا خوف علیهم و لا هم یحزنون

921- نجات از احوال قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- کارساز نبودن استمداد از دیگران ، حتی از خویشان و صمیمی ترین دوستان ، برای رهایی از مشکلات و حوادث تلخ روز محشر

و لایسٹل حمیم حمیمًا

درخواست و سؤال نکردن از یکدیگر در قیامت، ممکن است به سبب بی فایده بودن آن باشد.

ص: 638

922- نجات از ترس در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 112 - 8

8 - نجات آدمی از ترس و اندوه صحنه قیامت ، در گرو تسلیم شدن در برابر خدا و انجام دادن اعمال نیک در دنیا است .

من أسلم . . . ولا خوف علیهم ولا هم یحزنون

923- نجواکنندگان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 7 - 9،10

9 - نجواکنندگان ، در برابر نجواهایشان مسؤول بوده و در قیامت باید در برابر خداوند پاسخگو باشند .

ما یکون من نجوی . . . ثم ینبئهم بما عملوا یوم القیمه

10 - خداوند ، گفتگو های محرمانه نجواکنندگان را ، در قیامت به آنان خیر خواهد داد .

ثم ینبئهم بما عملوا یوم القیمه

924- ندا در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 44 - 7

7 - ندا دهنده ای در قیامت مأمور اعلام گرفتاری ظالمان به لعنت خداوند است .

فاذن مؤذن بینهم أن لعنه الله علی الظلمین

925- ندای منادی قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 41 - 2

2 - قیامت ، روز ندای منادی حق ، از مکانی نزدیک به آدمیان

يوم يناد المناد من مكان قريب

ص: 639

926- نزدیکی قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 104 - 5

5- تا برپایی قیامت ، تنها زمانی اندک باقی مانده است .

و ما نُؤَخِّرُهُ إِلَّا لِأَجَلٍ مُّعَدَّدٍ

کلمه «معدود» (شمارش دار) به اندک بودن تعداد اشاره دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 77 - 5

5- نزدیکی برپایی قیامت در نظر خداوند ، علی رغم دور جلوه کردن آن در چشم آدمیان

و ما أمر الساعة إلاّ كلمح البصر أو هو أقرب

برداشت فوق ، مبتنی بر این نکته است که مراد از «أمر الساعة» رخداد قیامت باشد نه فرمان برپایی آن؛ که در این صورت آیه می تواند به بینش آدمیان نسبت به دور بودن قیامت اشاره داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 51 - 21

21- زمان وقوع قیامت ، نزدیک است .

و يقولون متى هو قل عسى أن يكون قريباً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبياء - 21 - 97 - 1

1- تحقق وعده راستین خداوند به برپایی قیامت ، نزدیک است .

و اقترب الوعد الحقّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 46 - 17

17 - قیامت ، نزدیک است .

إن هو إلا نذیر لکم بین یدی عذاب شدید

نفس انذار و صفت «شدید»، می رساند که مراد از «عذاب» در آیه عذاب قیامت است و «بین یدی» به معنای قبل با وصف نزدیک بودن بعد آن است؛ بنابراین، معنا چنین می شود: انذار کننده از عذابی شدید قبل از وقوع آن.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 18 - 2

2 - قیامت ، روزی است قریب الوقوع .

یوم الأزفه

ص: 640

«الآزفة» اسم فاعل از فعل «أزفَ به معنای «قَرَبَ» می باشد. «يوم الآزفة»؛ یعنی، روز نزدیک شونده.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 89 - 6

6 - قیامت ، آینده ای محتوم و نه چندان دور

فسوف يعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 57 - 2، 1

1 - قیامت ، لحظه ای نزدیک و همواره در حال نزدیک تر شدن

أزفت الأزفة

«آزفه» به معنای نزدیک شونده است. بنابراین «أزفت الأزفة»؛ یعنی، آن نزدیک شونده، نزدیک شد.

2 - توجه دادن خلق به نزدیکی قیامت ، از انذار های مهم پیامبران

هذا نذير من النذر . . . أزفت الأزفة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 1 - 1

1 - لحظه قیامت ، بس نزدیک و حتمی الوقوع

اقتربت الساعة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 31 - 1

1 - هشدار الهی ، به دور نبودن لحظه حسابرسی خلق و برپایی قیامت

سنفرغ لكم آية الثقلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - روز برخورداری انسان از نتایج اعمال خویش (قیامت) ، چون فردا نزدیک است .

ولتنظر نفس ما قدامت لغد

کاربرد واژه «غد» برای «قیامت»، بیان کننده معنای یاد شده است؛ چرا که نزدیک ترین روز به انسان «فردا» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مسد - 111 - 3 - 3

3 - قیامت ، نزدیک و گرفتاری ثروتمندان مخالف دین به آتش دوزخ ، حتمی است .

سیصلی

ص: 641

حرف «سین» در «سیصلی» در تهدید به کار رفته و بر حتمی بودن دلالت دارد (کشاف). در تفاوت «سین» و «سوف» گفته شده است: «سین» بر استقبال نزدیک دلالت دارد.

927- نزول ملائکه در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 25 - 1,4,6

1 - شکافته شدن آسمان ، در آستانه برپایی قیامت و نزول فرشتگان از آن ، حادثه ای در خور تأمل و یادآوری

و یوم تشقق السماء بالغمم ونزل الملائکه تنزیلاً

برداشت فوق، مبتنی بر این است که «یوم» متعلق به فعلی محذوف (همچون «اذکر») باشد.

4 - با شکافته شدن آسمان در آستانه برپایی قیامت ، فرشتگان بر اهل زمین فرود خواهند آمد .

و یوم تشقق السماء بالغمم ونزل الملائکه تنزیلاً

6 - فرود ملائکه از آسمان به زمین در آستانه قیامت ، فرودی به دور از انتظار و شگفت آور

ونزل الملائکه تنزیلاً

«تنزیلاً» مفعول مطلق برای «نزل» و به منظور بیان نزولی خاص و شگفت آور می باشد.

928- نشانه های امت ها در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 46 - 5,6

5 - امت ها و گروه های موجود در صحنه قیامت ، چه بهشتی و چه دوزخی ، هر کدام دارای علایمی مخصوص به خویش

و علی الاعراف رجال یعرفون کلاً بسیمهم

کلمه «سیمما» به معنای علامت و نشانه است.

6 - اصحاب اعراف ، هر یک از امت ها و دسته های موجود در صحنه قیامت را با نشانه های مخصوصشان خواهند شناخت .

یعرفون کلاً بسیمهم

929- نشانه های ایمان به قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 2 - 10

10 - پذیرش موعظه های الهی و عمل به آنها، نشانه ایمان به خدا و روز قیامت است .

ذلكم یوعظ به من كان یؤمن بالله و الیوم الآخر

ص: 642

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ماعون - 107 - 2 - 6

6 - یتیم نوازی ، لازمه پذیرش روز جزا و نشانه کام یابی در آن است .

یکذب بالدين . فذلک الذی یدع الیتیم

930- نشانه های تکذیب قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 48 - 3

3 - ترک نماز (رکوع و فروتنی در برابر خداوند) ، نشانه کفر و تکذیب روز جزا

و إذا قیل لهم اركعوا لایركعون

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که این آیه، درصدد بیان ویژگی های تکذیب گران است و در این راستا، نماز نگزاردن آنان را مطرح کرده است.

931- نشانه های قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 48 - 2,5

2- دگرگونی اساسی آسمان و زمین و تبدیل نظام کنونی آنها به نظامی دیگر ، در آستانه برپایی قیامت

یوم تبدل الأرض غیر الأرض و السموت و برزوا لله

5- تبدیل نظام کنونی جهان (آسمان و زمین) به نظامی متناسب با حیات جاودانه اخروی انسان در آستانه برپایی قیامت

یوم تبدل الأرض غیر الأرض و السموت

السموات) ممکن است پاسخ این سؤال باشد که: چگونه ممکن است انسان در آخرت حیات جاودانه ای داشته باشد و مواجه با مرگ نشود؟ قرآن پاسخ می دهد: نظام کنونی جهان متناسب با شرایط زندگی جاودانه دگرگون می شود و به نظامی کاملاً متفاوت تغییر می یابد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 1 - 11

11- « قال رسول الله (صلى الله عليه وآله): ... قبل الساعة سحابه سوداء... ثم ينادى مناد: أيها الناس «أتى أمر الله فلا تستعجلوه» ;

رسول خدا(صلى الله عليه وآله) فرمود: ... قبل از روز قیامت ابر سیاهی ظاهر می شود... سپس منادی ندا می کند: ای مردم! أتى أمر الله فلا تستعجلوه».

ص: 643

1- تمامی شهرها و تمدن‌ها و جوامع بشری، قبل از قیامت، توسط خداوند یا به کلی نابود و یا به وسیله عذابی، به ویرانی کشیده خواهد شد.

وإن من قرية إلا نحن مهلكوها قبل يوم القيمة

«قریه» در لغت به معنای مجتمع و محل سکونت است و بر اعم از روستا و شهر اطلاق می‌شود (برگرفته از لسان العرب).

2- سرنوشت همه انسان‌ها، قبل از فرارسیدن قیامت، مرگ و میر است.

وإن من قرية إلا نحن مهلكوها قبل يوم القيمة أو معدّبوها عذاباً شديداً

هلاکت و عذاب الهی، هر دو کنایه از مرگ است و بیان این حقیقت، شاید از این جهت باشد که همه انسانها قبل از قیامت می‌میرند منتهی صالحان با مرگ طبیعی و کافران با عذاب خواهند مرد.

3- گرفتاری به عذاب استیصال پیش از فرارسیدن قیامت، سرنوشت محتوم همه اقوام و جوامع کافر و مشرک حق ستیز است.

وإن من قرية إلا نحن مهلكوها قبل يوم القيمة

اینکه آیه می‌فرماید: همه جوامع بشری قبل از قیامت یا هلاک می‌شوند و یا دچار عذاب می‌شوند احتمال دارد که مراد از «مهلكوها» هلاکت انسانهای معمولی و مراد از «معدّبوها» عذاب کافران و مشرکان باشد.

4- ویرانی شهرها و مرگ و میر همه مردمان قبل از قیامت، امری حتمی، غیر قابل تغییر و نوشته شده در کتاب تقدیر الهی است.

كان ذلك في الكتب مسطوراً

«ال» در «الکتاب» برای معرفه و عهد است و مراد از آن، لوح محفوظ و کتاب تقدیر است.

2- در آستانه بروز قیامت، کوه‌ها جابه‌جا شده و صفحه زمین مسطح می‌شود.

و يوم نسير الجبال و تری الأرض بارزه

«نسیّر» (از ماده سیر) یعنی «حرکت می‌دهیم» و «بارزه» به معنای «ظاهر و آشکار» است. چون در قیامت، کوه‌ها، از جا کنده می‌شوند

و ناهمواری های زمین از بین می رود، همه جای آن دیده شده و هیچ مانعی در برابر دید وجود ندارد.

3- در آستانه قیامت و حشر آدمیان ، سیستم جغرافیایی و زیستی زمین ، تغییر می کند .

و یوم نسیّر الجبال و تری الأرض بارزه و حشرنهم

روشن است که به حرکت در آمدن کوه ها و هم سطح شدن پوسته زمین، شرایط جدیدی را در زمین ایجاد خواهد کرد و شرایط کنونی از بین خواهد رفت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 98 - 11، 9

9- موانع هجوم یأجوج و مأجوج به همسایگان خود ، در آستانه قیامت ، منهدم خواهد شد .

فإذا جاء وعد ربّي جعله دكاء

11- به هنگام برپایی قیامت ، تمامی استحکامات روی زمین با خاک یک سان خواهد شد .

ص: 644

فإذا جاء وعد ربِّي جعله دكاء

آنچه ذوالقرنین درباره فرجام سدّ، بازگو کرد، سرچشمه در آگاهی او از انهدام جهان هنگام برپایی قیامت دارد، گرچه ممکن است در خصوص سد نیز از خداوند به او وعده خاصی رسیده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 99 - 7، 2، 1

1- خداوند در آستانه قیامت، مردم را به حال خود رها خواهد کرد و آنان با یورش های سیل آسا به هم، به جنگی جهانی مبتلا خواهند شد.

و تركنا بعضهم يومئذ يموج في بعض

«ترکنا» عطف بر «جعله دگّاء» است. بنابراین، مضمون «و تركنا» نیز مربوط به حوادث قبل از قیامت است و «یومئذ» نیز بر این مبنای روزهای نزدیک به قیامت خواهد بود. ضمیر «بعضهم» به مرجعی معنوی، مانند «الناس» باز می گردد و مراد از «یموج فی بعض» داخل شدن برخی بر برخی دیگر است که شاید اشاره به هجوم و تجاوزگری گروهی از انسان ها به گروهی دیگر باشد.

2- یأجوج و مأجوج، در آستانه قیامت (آخرالزمان) به حمله و هجوم علیه دیگر انسان ها خواهند پرداخت.

و تركنا بعضهم يومئذ يموج في بعض

ممکن است این آیات، در صدد پیش گویی برخی حوادث آخرالزمان و اشراف الساعه باشد. عبارت های «إذا جاء وعد ربِّي» و «نفخ فی الصور» جملگی، قرائن این معنا هستند. لذا جمله «ترکنا...» بیان کننده برخی از همان اشراف الساعه خواهد بود؛ یعنی، در آن هنگام (و در پی متلاشی شدن سد ذوالقرنین) برخی مردم، موجب اضطراب برخی دیگر می شوند. و با توجه به این که سد، در برابر یأجوج و مأجوج بوده است، محتمل است، این اضطراب، از ناحیه هجوم و حمله آنان باشد.

7- ویرانی سدّ ذوالقرنین، از علایم نزدیکی قیامت است. *

فإذا جاء وعد ربِّي جعله دكاء... و نفخ فی الصور فجمعنهم جمعاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 105 - 4، 1

1 - نظام زمین و جغرافیای آن در آستانه قیامت، دچار دگرگونی عمیقی خواهد شد.

ویس - لولونک عن الجبال فقل ینسفها ربِّي

پرسش مردم از پیامبر(صلی الله علیه و آله) در باره سرنوشت کوه ها در قیامت، گواه آن است که برهم خوردن نظام فعلی جهان، به صورت ارتکازی و یا با استفاده از آیات دیگر در اذهان مردم، امری مسلّم فرض گردیده است؛ ولی عظمت کوه ها این سؤال را برای آنان پدید آورده که «سرنوشت آنها چگونه خواهد بود؟»

4- تمامی کوه های زمین ، در آستانه قیامت ریشه کن و متلاشی خواهند شد .

و یس - لَوْنٰکَ عَنِ الْجِبَالِ فَقُلْ یٰنَسْفٰهَا رَبِّیْ نَسْفًا

«نسف» به معنای ریشه کن کردن و از هم پاشیدن است (مصباح).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 106 - 3، 2، 1

1 - کوه ها در قیامت ، به زمین هموار و مسطح تبدیل خواهند شد .

ص: 645

عن الجبال .. فيذرها قاعاً صفصفاً

«قاع» به معنای زمین صاف و مسطحی است که در آن درخت نروید و «صفصف» به معنای زمین همواری است که امکان روییدن هیچ گیاهی در آن نباشد (لسان العرب).

2 - جغرافیای زمین در آستانه قیامت ، دچار دگرگونی های بزرگی خواهد شد .

الجبال .. ينسفها ... قاعاً صفصفاً

از بین رفتن پستی ها و بلندی ها، نشان از تحول عظیم در روی زمین در آستانه قیامت دارد.

3 - سطح زمین در آستانه قیامت ، خالی از هرگونه گیاه و روییدنی خواهد بود .

فيذرها قاعاً صفصفاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبياء - 21 - 97 - 2

2- هجوم يأجوج و مأجوج ، از علایم نزدیکی برپایی قیامت است .

حتى إذا فتحت يأجوج .. واقترب الوعد الحقّ

ماجرای یأجوج و مأجوج مربوط به دوره آخرالزمان است. بنابراین ذکر مسأله برپایی قیامت پس از این ماجرا، بیانگر این است که این ماجرا از علایم برپایی قیامت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبياء - 21 - 104 - 3

3- فروپاشی نظام کنونی طبیعت ، در آستانه برپایی قیامت

يوم نظوى السماء كطى السجّل للكتب

با در هم پیچیده شدن آسمان، نظم کنونی آن هم در هم پیچیده خواهد شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 1 - 22 - 7

7- وقوع زلزله بسیار بزرگ و هولناک در جهان طبیعت (زمین و...)، در آستانه برپایی قیامت

إِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيمٌ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 2 - 10

10- زلزله ویرانگر و نابود کننده زمین در آستانه برپایی قیامت، جلوه ای از عذاب قهر خداوند

إِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيمٌ.. و ما هم بسکری و لکنّ عذاب اللّٰه شدید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 7 - 10

10 - « عن أبي عبد الله (ع) قال : إذا أراد الله عزّوجلّ أن يبعث الخلق أمطر السماء على الأرض أربعين صباحاً فاجتمعت الأوصال

ص: 646

از امام صادق (ع) روایت شده است که زمانی که خدای عزوجل اراده کند که خلق را برانگیزد (زنده کند)، چهل روز از آسمان باران می باراند. پس اندام ها جمع می شود و گوشت ها [بر آنها] می روید».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 25 - 1,2,4

1 - شکافته شدن آسمان ، در آستانه برپایی قیامت و نزول فرشتگان از آن ، حادثه ای در خور تأمل و یاد و یادآوری

و یوم تشقق السماء بالغمم و نزل الملائکه تنزیلاً

برداشت فوق، مبتنی بر این است که «یوم» متعلق به فعلی محذوف (همچون «اذکر») باشد.

2 - آسمان به همراه ابر ها ، در آستانه برپایی قیامت شکافته خواهد شد .

یوم تشقق السماء بالغمم

برداشت فوق، مبتنی بر این است که «با» در «بالغمما» برای ملابست باشد؛ مثل «رکب الامیر بسلاحه؛ امیر همراه سلاحش بر مرکب خود سوار شد».

4 - با شکافته شدن آسمان در آستانه برپایی قیامت ، فرشتگان بر اهل زمین فرود خواهند آمد .

و یوم تشقق السماء بالغمم و نزل الملائکه تنزیلاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 88 - 13,14,15,16

13 - از هم پاشیده شدن نظام طبیعت ، در آستانه برپایی قیامت

و تری الجبال تحسبها جامده و هی تمرّ مرّ السحاب

با توجه به این که کوه ها، مظهر صلابت و پایداری اند، مطرح شدن حرکت آنها در فضا، می تواند نمادی برای بیان فروپاشی نظام طبیعت و کره خاکی باشد.

14 - فروپاشی نظام طبیعت در آستانه قیامت ، امری حساب شده و قانونمند و نه اتفاقی و بدون دلیل

و هی تمرّ مرّ السحاب صنع الله الذی اتقن کلّ شیء

بنابراین فرض که آیه بالا، اشاره به حوادث بعد از نفخ صور داشته باشد، از ارتباط «وتری الجبال..» با «صنع الله...» می توان مطلب یاد شده را استفاده کرد.

15 - ویرانی نظام عالم در آستانه قیامت ، مقدمه شکل گیری جدید و متقن آن

و یوم ینفخ فی الصور .. و تری الجبال ... صنع الله الذی اتقن کل شیء

در صورتی که آیه بالا نظر به حوادث پایانی جهان داشته باشد؛ در پی آمدن «صنع الله الذی اتقن کل شیء» می تواند از آن جهت باشد که کسی گمان نکند که فروپاشی جهان، پایان کار است و هستی به پوچی می انجامد؛ بلکه باید بداند که این ویرانی، خزانی است برای بهاری دیگر.

16 - رخداد های جهان بر اثر نفخ صور ، زمینه ساز برپایی قیامت و حسابرسی آدمیان ، براساس علم دقیق خداوند به اعمال آنان

و یوم ینفخ فی الصور .. و تری الجبال ... إنه خبیر بما تفعلون

برداشت یاد شده بنابراین فرض است که «وتری الجبال..» ادامه «یوم ینفخ فی الصور...» و بیانگر حوادث جهان در پی دمیده شدن در صور باشد. بنابراین جمله پایانی آیه (إنه خبیر بما تفعلون) می رساند که قیامت، برای حسابرسی است و این کار متکی به

ص: 647

علم دقیق الهی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 25 - 10

10 - آسمان و زمین (هستی) ، قبل از برپایی قیامت ، فرو می ریزند .

تقوم السماء والأرض بأمره ثم .. إذا أنتم تخرجون

«ثم» برای تراخی است و آورده شدن آن بین دو جمله ای که یکی درباره ثبات عالم و دیگری احیای مردگان در قیامت است، نشان می دهد که باید حادثه ای پس از قوام و ثبات عالم رخ بدهد و آنگاه فرمان حیات صادر شود. آن حادثه، به تناسب مقام، می تواند فروپاشی عالم باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 49 - 2

2 - برپایی قیامت ، پس از یک صبحه و فریاد مرگ بار آغاز می شود .

و يقولون متى هذا الوعد .. ما ينظرون إلا صيحة وحده تأخذهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 53 - 2، 1

1 - نفخ صور در قیامت ، تنها یک صبحه عظیم و صدای سهمگین است .

و نفخ فی الصور .. إن كانت إلا صيحة وحده

اسم «کانت» به قرینه مقام - که در دو آیه پیش سخن از نفخ صور بود - «نفخه» می باشد.

2 - همه انسان ها در قیامت ، تنها با یک صبحه عظیم زنده و به پیشگاه پروردگارش حاضر خواهند شد .

إن كانت إلا صيحة وحده فإذا هم جميع لدينا محضرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 61 - 2

2- ظهور عیسی (ع) ، نشانه قطعی بر وقوع قیامت

وإنه لعلم للساعه

برداشت بالا بدین احتمال است که آیه ناظر به حضور مجدد عیسی (ع) در آخرالزمان بر روی زمین باشد. که در این صورت مفاد آیه شریفه این خواهد بود که ظهور عیسی (ع) از «اشراط الساعه» می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 10 - 7، 5، 4

4- آکنده شدن فضا از دودی تیره و غلیظ ، در آستانه برپایی قیامت

فارتقب یوم تأتي السماء بدخان مبین

بنابراین که آیه شریفه، در مورد علایم روز قیامت باشد، برداشت بالا به دست می آید.

ص: 648

5- نفوذ دود های غلیظ به جو زمین از سمت آسمان ، در قیامت [و یا در آستانه آن]

یوم تأتي السماء بدخان مبين

در صورتی که آیه شریفه مربوط به قیامت باشد؛ از تعبیر «تأتي السماء» استفاده می شود که منشأ و خاستگاه آن دودها، فضا است؛ نه این که از دل زمین پدید آمده باشد.

7- « و اختلف في الدخان ، فقيل ، إنه دخان تأتي من السماء قبل قيام الساعة يدخل في أسماع الكفرة حتى يكون رأس الواحد كالرأس الحنيزد و يعترى المؤمن منه كهيبه الزكام و تكون الأرض كلها كبيت أوقد فيه لیس فيه خصاص يمد ذلك أربعين يوماً روى ذلك عن علي (ع) . . . »

از امام علی (ع) درباره پیدایش دود آشکار در قیامت روایت شده است: این دود در آسمان قبل از برپایی قیامت آشکار می شود و در گوش های کافران فرومی رود؛ به طوری که سر آنان مثل سر کباب شده (سوخته شده) خواهد شد. ولی این دود مؤمنان را به حالت زکام درمی آورد و زمین در آن روز مثل خانه ای می گردد که در آن، آتش افروخته اند و در آن روزنه ای نیست و آن دود چهل روز طول می کشد».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 11 - 4

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 11 - 4

4- تیرگی تمام جهان ، در آستانه قیامت *

یغشی الناس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 18 - 12، 7

7- بعثت پیامبر خاتم (صلی الله علیه و آله) و نزول قرآن ، از نشانه های تحقق حتمی قیامت *

فقد جاء أشراتها

به قرینه آیات پیشین و به میان آمدن نام پیامبر (صلی الله علیه و آله) و استماع کلمات وحی از آن حضرت (من یستمع إلیک . . .)، احتمال دارد مراد از شرایط قیامت، آمدن پیامبر خاتم (صلی الله علیه و آله) و قرآن باشد.

12- « عن عبد الله بن عباس قال حججنا مع رسول الله (صلی الله علیه و آله) حجه الوداع . . . فقال : ألا أخبرکم بأشراط الساعة ؟ و كان

أدنى الناس منه يومئذ سلمان - ره - فقال بلى يا رسول الله! فقال (صلى الله عليه وآله): إن من أشرط القيامه إضاعه الصلوات واتباع الشهوات و الميل إلى الأهواء و تعظيم أصحاب المال و بيع الدين بالدنيا . . . ;

عبداللہ بن عباس می گوید: در آخرین حج رسول خدا (صلى الله عليه وآله) همراه ایشان حج گذاردیم . . آن حضرت فرمود: آیا شما را از نشانه های قیامت آگاه نسازم؟ نزدیک ترین مردم به آن حضرت، در آن روز سلمان (ره) بود، که گفت: آری ای رسول خدا! حضرت فرمود: از نشانه های قیامت بی توجهی به نماز، پیروی از شهوات، توجه به خواسته های نفسانی، ارزش گذاشتن به صاحبان مال، فروختن دین به دنیا و... است».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 649

1- دمیده شدن در « صور » سرآغاز شکل گیری رستاخیز

و نفخ فی الصور ذلک یوم الوعید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 9 - 2، 1

1 - حرکت سریع و بی سابقه اجرام آسمانی ، در آستانه رخداد قیامت

یوم تمور السماء مورًا

«مور» (مصدر «تمور») در معانی «حرکت سریع» و «اضطراب و ناآرامی» به کار می رود. برداشت بالا با توجه به معنای نخست آن است.

2- تحولات شگفت و ناهنجار در نظام طبیعت ، در آستانه رستاخیز

یوم تمور السماء مورًا

برداشت یاد شده بر این اساس است که «تمور» در معنای اضطراب و ناآرامی به کار رفته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 10 - 2، 3

2- به حرکت در آمدن کوه ها ، در آستانه رستاخیز

و تسیر الجبال سیرًا

3- حرکت کوه های زمین در آستانه رستاخیز ، حرکتی عجیب و نامعهود

و تسیر الجبال سیرًا

مفعول مطلق «سیرًا»، می تواند اشاره به مطلب بالا داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 11 - 1

1- برپایی قیامت ، در پی تحولات عظیم و دگرگونی نظام هستی

یوم تمور . . . و تسیر الجبال ... فویل

تفریع «فویل» بر حوادث مطرح شده در آیات پیشین، بیانگر مطلب بالا است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 1 - 7,8,9

7- «شق القمر»، از نشانه های نزدیکی هر چه بیشتر وقوع قیامت

اقتربت الساعة و انشق القمر

8- بعثت پیامبر خاتم (صلی الله علیه و آله)، نشانی از نزدیکی رخداد قیامت

اقتربت الساعة و انشق القمر

«شق القمر» از معجزات ویژه پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) است. در حقیقت خداوند، معجزه آن حضرت را - که حاکی از حقانیت

رسالت

ص: 650

پیامبر(صلی الله علیه و آله) و تحقق عصر خاتمیت است - نشان نزدیکی قیامت معرفی کرده است.

9- رخداد «شق القمر»، نمودی از تحولات مهم جهان در آستانه قیامت *

اقتربت الساعة و انشق القمر

برداشت یاد شده بدان احتمال است که «انشق القمر» از آن جهت در پی «اقتربت الساعة» یاد شده باشد که انسان ها بدانند همان گونه که در عصر پیامبر «شق القمر» صورت گرفت، این گونه تحولات عظیم در آستانه قیامت نیز رخ خواهد داد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 37 - 1,2,3

1 - شکافته شدن آسمان و از هم پاشیدن آن ، در آستانه قیامت

فإذا انشقت السماء

«انشقاق» به معنای شکافته شدن و در مورد آسمان به معنای درهم ریختن نظم کنونی اجرام است.

2 - سرخ شدن آسمان و شباهت پیدا کردن آن به چرمی گلگون ، به هنگام فروپاشی در آستانه قیامت

فإذا انشقت السماء فکانت ورده کالدهان

«ورده» به معنای گل سرخ و «دهان» به معنای چرم قرمز است. بنابراین «کانت ورده کالدهان»؛ یعنی، همانند چرم گلگون سرخ خواهد شد.

3 - ذوب شدن اجرام آسمانی چون روغن گداخته ، به هنگام فروپاشی در آستانه قیامت

فإذا انشقت السماء فکانت ورده کالدهان

برداشت یاد شده در صورتی است که «دهان» به معنای روغنی باشد که در نتیجه گداختن به رنگ گل سرخ در آمده است (چنان که عده ای از مفسران برآند) برداشت بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 39 - 2

2- برپایی قیامت ، پس از تحولات عظیم در نظام طبیعت و فروپاشی آن خواهد بود .

فإذا انشقت السماء .. فیومئذ لایسل عن ذنبه انس ولاجانّ

تفریع «یومئذ» بر «إِذَا انشَقَّتِ السَّمَاءُ» - با «فاء» - نشانگر آن است که پس از فروپاشی نظام طبیعت، طولی نمی کشد که قیامت برپا می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 4 - 3, 2, 1

1 - وقوع زلزله ، در سراسر زمین در آستانه قیامت

إِذَا وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ .. إِذَا رَجَّتِ الْأَرْضُ رَجًّا

«رج» (مصدر مجهول «رَجَّت») به معنای به شدت لرزانده شدن است. مراد از «الأرض» تمام زمین - و نه منطقه ای خاص از آن - است.

2 - انهدام زمین در آستانه قیامت ، امری قطعی و غیرقابل تردید

إِذَا رَجَّتِ الْأَرْضُ رَجًّا

ص: 651

به کارگیری «إذا»ی شرطیه - که در امور قطعی به کار می رود - بیانگر مطلب بالا است.

3- زلزله زمین در آستانه قیامت ، بسیار عظیم و غیر قابل توصیف

إذا رجّت الأرض رجّاً

ذکر «رجّاً» به صورت نکره، بیانگر آن است که حرکت و لرزشی که بر زمین وارد می شود، چنان عظیم است که نمی توان هیچ وصفی را برای آن بیان کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 5 - 2، 1

1 - حرکت و رانش کوه ها ، در آستانه قیامت بر اثر زلزله شدید

إذا رجّت الأرض رجّاً . و بستت الجبال بسّاً

«بست» در دو معنا به کار می رود: 1- به حرکت واداشتن (القاموس المحيط); 2- خرد و ریز ریز کردن (المصباح المنیر). برداشت بالا بر پایه معنای اول است.

2 - ذره ذره شدن کوه ها ، بر اثر زلزله شدید زمین در آستانه قیامت

إذا رجّت الأرض . . . و بستت الجبال بسّاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 6 - 1

1 - پاشیده شدن کوه های زمین و تبدیل شدن آنها ، به غبار پراکنده در هوا در آستانه برپایی قیامت

فکانت هباء منبثاً

«هباء» به خاک نرم مانند آرد گفته می شود و «منبث» به معنای پراکنده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 4 - 3

3 - جهان ، در آستانه برپایی قیامت ، روبه رو با حادثه ای کوبنده و دگرگون کننده

برخی از مفسران برآنند که مقصود از «القارعه»، حوادث کوبنده و هولناکی است که پیش از برپایی قیامت با اولین نفخه صور رخ می دهد. البته در آیات 13 تا 15 همین سوره بدان تصریح شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 13 - 2، 1

1 - دمیده شدن یک بار در صور ، در آستانه برپایی قیامت

فإذا نفخ فی الصور نفخه وحده

مقصود از نفخ صور در این آیه - به گفته مفسران - نفخ صور نخست است که نظم موجود جهان را به هم می ریزد. سپس قیامت با نفخ صور دوم برپا می شود.

2 - از هم پاشیده شدن نظم کنونی جهان ، پیش از برپایی قیامت ، با کیفیت و سرعت شگفت انگیزی خواهد بود .

فإذا نفخ في الصور نفخة وحده

مطلب یاد شده، از توصیف «نفخه» به «واحد» به دست می آید؛ زیرا به هم ریختن نظم استوار کنونی جهان - آن هم تنها با یک دمیدن در صور - نشانه سرعت و عظمت شگفت انگیز فروپاشی نظام دنیا است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 14 - 3، 2، 1

1 - زمین و کوه ها در آستانه برپایی قیامت، از جایگاه و مدار خود خارج خواهند شد.

و حملت الأرض و الجبال

2 - زمین و کوه ها در آستانه برپایی قیامت، به شدت و سرعت در هم کوبیده و ویران خواهند شد.

فدکتا دگه وحده

«دک» به معنای خرد کردن و ویران نمودن است (لسان العرب).

3 - نظم کنونی کره زمین و شکل استقرار کوه ها، در آستانه برپایی قیامت از هم پاشیده می شود.

و حملت الأرض و الجبال فدکتا دگه وحده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 15 - 1

1 - به هنگام دمیده شدن در صور و متلاشی شدن نظم کنونی زمین و کوه ها، واقعه قیامت رخ می دهد.

فإذا نفخ في الصور... و حملت الأرض... فيومئذ وقعت الواقعة

به گفته مفسران، واژه «واقعه» همانند واژه های «حاقه»، «قارعه»، «غاشیه» و.. در قرآن - که بدون موصوف و یا به تقدیر آن آمده است - عَلم برای قیامت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 16 - 3، 2، 1

1 - از هم شکافته شدن آسمان در آستانه برپایی قیامت

2- آسمان پس از شکافته شدن در آستانه برپایی قیامت ، سست و ناستوار خواهد شد .

فهی یومئذ واهیه

«وهی» (ماده «واهیة») به چیزی گفته می شود که رسته اش سست شده باشد.

3- متلاشی شدن نظم کنونی آسمان ، در آستانه برپایی قیامت

و انشقت السماء فهی یومئذ واهیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 8 - 1,3

1 - گداخته شدن آسمان ، همچون ذوب فلزات در آستانه برپایی قیامت

یوم تکون السماء کالمهل

ص: 653

«مهل» به هر فلز گداخته شده (همچون طلا، نقره، مس و...) گفته می شود.

3- متلاشی شدن نظم کنونی جهان طبیعت، در آستانه برپایی قیامت

یوم تکون السماء کالمهل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 9 - 2، 1

1- متلاشی و ذره ذره شدن کوه ها، همچون پشم رنگین و پراکنده شده، در آستانه برپایی قیامت

و تکون الجبال کالعهن

«عهن» به معنای پشم رنگ شده است. در آیه پنجم از سوره «قارعه» چنین آمده است: «و تکون الجبال کالعهن المنفوش»؛ (و کوه ها مانند پشم رنگین زده شده خواهند شد).

2- متلاشی شدن نظم کنونی زمین، در آستانه برپایی قیامت

و تکون الجبال کالعهن

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که متلاشی شدن کوه ها، به معنای از بین رفت نقش آنها در زمین (ثبات و استقرار زمین) است و این به متلاشی شدن زمین اشاره دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 14 - 4، 1

1- به لرزه در آمدن زمین و کوه ها، در آستانه برپایی قیامت

یوم ترجف الأرض و الجبال

4- دگرگونی نظم کنونی طبیعت، در آستانه برپایی قیامت

یوم ترجف الأرض و الجبال و کانت الجبال کثیباً مهیلاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 18 - 1

1 - شکافته شدن و از هم گسستن آسمان ، در آستانه برپایی قیامت

یومًا .. السماء منفطر به

برداشت یاد شده، مبتنی بر این احتمال است که «با» در «به» ظرفیه و به معنای «فی» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 7 - 2، 1

1 - در آستانه برپایی قیامت ، چشمان انسان ها از ترس و اضطراب ، به گردش در می آید .

فإذا برق البصر

فعل «بَرَقَ» وقتی به چشم نسبت داده شود، به معنای اضطراب و به گردش آمدن چشم از ترس است (مفردات راغب). گفتنی است آیه شریفه در مقام بیان حوادثی است که در آستانه برپایی قیامت و لحظه های نخستین رستاخیز رخ خواهد داد.

2 - روی دادن حوادث دهشتناک و اضطراب آور ، در آستانه برپایی قیامت

ص: 654

فإذا برق البصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 8 - 2، 1

1 - بی فروغ شدن ماه، در آستانه برپایی قیامت

و خسف القمر

2 - تابندگی خورشید، تا آستانه برپایی قیامت

و خسف القمر

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که نور ماه، بازتاب نور خورشید است و بی فروغ شدن ماه در آستانه برپایی قیامت، به سبب بی فروغ شدن خورشید است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 9 - 2، 1

1 - در آستانه برپایی قیامت، کره ماه بهوسیله خورشید جذب و بلعیده خواهد شد.

و جمع الشمس و القمر

2 - فروپاشی نظام منظومه شمسی، در آستانه برپایی قیامت

و خسف القمر . و جمع الشمس و القمر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 36 - 5

5 - آفرینش انسان و هدفمندی زندگی او، نشانه برپایی قیامت

و تذرون الآخره . وجوه یومئذ ناضره ... أیحسب الإنسان أن یترک سدّی

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که این آیه، در سلسله آیاتی قرار دارد که درباره معاد و اثبات برپایی قیامت برای کیفر و پاداش است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 8 - 2, 1

1 - بی فروغ شدن ستارگان ، در آستانه برپایی قیامت

فإذا النجوم طمست

«طمس» به معنای از بین رفتن اثر شیء است و هرگاه این واژه در مورد ستارگان، ماه و چشم به کار رود، به معنای از بین رفتن نور آنها خواهد بود (تاج العروس).

2 - دگرگون شدن نظم کنونی منظومه شمسی ، در آستانه برپایی قیامت

فإذا النجوم طمست

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 655

1 - آسمان ، در آستانه برپایی قیامت ، از هم گسیخته شده و اجزای آن می گسند .

و إذا السماء فرجت

«فرج»، به معنای شکاف است (قاموس المحيط).

3 - متلاشی شدن نظم کنونی آسمان ، در آستانه برپایی قیامت

و إذا السماء فرجت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - کوه ها در آستانه برپایی قیامت ، از جا کنده و متلاشی خواهد شد .

و إذا الجبال نسفت

«نسف»، به معنای کندن از ریشه و بن است (قاموس المحيط).

2 - دگرگونی اساسی در کره زمین ، در آستانه برپایی قیامت

فإذا النجوم طمست . و إذا السماء فرجت . و إذا الجبال نسفت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - دمیده شدن در صور ، پیش در آمدی برای حضور مردم در صحنه قیامت است .

يوم ينفخ في الصور فتأتون أفواجا

«صور»؛ به معنای، شاخی است که در آن دمیده می شود(قاموس). صحنه قیامت و گرد آوری مردم در آن - به هر وسیله ای باشد - به صحنه ای تشبیه شده است که در آن جا در بوق دمیده می شود تا همگان حاضر گردند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - کوه ها در آغاز برپایی قیامت ، از جا کنده و حرکت داده خواهند شد .

و سیرت الجبال

2 - حرکت کوه ها در قیامت ، آنها را به توده غباری شبیه کوه ، تبدیل خواهد کرد .

و سیرت الجبال فکانت سراباً

تشبیه کوه به سراب، بیانگر آن است که پس از حرکت کوه ها در قیامت، آنچه دیده می شود کوه نیست؛ ولی بیننده آن را کوه خواهد دید.

3 - کوه ها در قیامت ، نابود گشته و با زمین هم سطح خواهند شد .

فکانت سراباً

«سراب» درخششی است در بیابان که مانند آب به چشم می آید (مفردات راغب). در اطلاق «سراب» گستردگی بر سطح زمین ملحوظ است (لسان العرب). بنابراین می توان گفت: کوه ها، با زمین هم سطح خواهند شد هر چند غبارهای باقی مانده از آن به صورت شبیحی از کوه نمایان می شود.

ص: 656

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 6 - 3, 1

1 - پیدایش زلزله ای عظیم ، در آستانه برپایی قیامت

یوم ترجف الراجفه

مراد از «یوم» - به قرینه آیه بعد - دورانی است که شامل هر دو نفخه صور باشد؛ نفخه اول که همگان می میرند و نفخه دوم که رستاخیز برپا می شود. «رجف»؛ یعنی، لرزش و اضطراب شدید. (مفردات راغب)

3 - پیدایش صیحه ای رعدآسا ، در آستانه قیامت

یوم ترجف الراجفه

«رَجَفَ الرَّعْدُ»؛ یعنی، صدای رعد در ابرها پیچید (قاموس). اطلاق «رجف» - که «مفردات» آن را لرزش و اضطراب شدید معنا کرده است - بر صداهای شدید، به سبب شباهت آن به زلزله است. این آیه می تواند اشاره به اولین نفخ صور باشد که اهل آسمان ها و زمین را مدهوش می سازد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 7 - 3, 2, 1

1 - در آستانه برپایی قیامت و در پی صیحه و لرزش نخستین ، صیحه و لرزشی دوباره پدیدار خواهد شد .

تتبعها الرادفه

«رادفه»؛ یعنی، ملحق شونده و از پی در آینده. (مصباح) تطبیق آن بر نفخ صور دوم مفاد این آیه و آیه قبل را نظیر آیه 68 سوره زمر می سازد.

2 - دومین زلزله در مراحل برپایی قیامت ، تابع اولین لرزش و فرع بر پیدایش آن است .

تتبعها الرادفه

3 - قیامت ، به دنبال پیدایش زلزله ای بزرگ ، برپا خواهد شد .

یوم ترجف الراجفه . تتبعها الرادفه

ممکن است «رادفه»، ناظر بر زلزله ای دیگر نباشد؛ بلکه مفاد آیه شریفه این باشد که به دنبال زلزله ای که در آیه قبل مطرح بود، پیامد آن (قیامت) به وجود خواهد آمد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 8 - 1

1 - هنگام پیدایش دومین لرزش در دوران برپایی قیامت ، قلب های فراوانی را لرزه و اضطرابی شدید فرا خواهد گرفت .

قلوب یومئذ واجفه

«قلب واجف»، به قلبی گفته می شود که اضطراب شدیدی بر آن مستولی باشد (لسان العرب). «قلوب» نکره ای است که بر تکثیر دلالت دارد و به همین سبب - با آن که نکره است - مبتدا قرار گرفته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 33 - 2، 1

ص: 657

1 - وقوع قیامت با غرش هایی کر کننده و ناشی از اصطکاک موجودات ، همراه است .

فإذا جاءت الصاخة

هر صدایی که از برخورد صخره با صخره ای دیگر یا مانند آن پدید آید صَخَّ و صَخِخ نامیده می شود و «صاخه» غرشی است که گوش را بکوبد و بر اثر شدت صدا آن را کر سازد (لسان العرب).

2 - برپایی قیامت ، همراه با نفخ صور است . *

فإذا جاءت الصاخة

تطبیق «صاخه» بر قیامت، ممکن است به اعتبار غرشی باشد که از آن در بعضی از آیات دیگر، به نفخ صور یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 1 - 1 - 1

1 - خورشید در آستانه آخرت ، با چرخاندنی شدید در هم پیچانده شده و خاموش خواهد شد .

إذا الشمس كورت

«کُور» و «تکویر» به معنای پیچاندن است، جز این که «تکویر» بر مبالغه نیز دلالت دارد. مراد آیه شریفه این است که خورشید، به شدت بهم پیچانده خواهد شد. برخی «تکویر شمس» را به معنای نابود ساختن خورشید و گروهی دیگر به معنای از بین بردن نور آن دانسته اند. (لسان العرب)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 2 - 3

1 - در آستانه قیامت ، تمام ستارگان تیره و بی فروغ خواهند شد .

وإذا النجوم انكدرت

کدورت هر چیز، به معنای از بین رفتن صافی و شفافیت آن است (مصباح) و نتیجه ایجاد «کدوره» را «انکدار» می گویند. بنابراین ستارگان تحت تأثیر عواملی کدرکننده، قرار گرفته و صفا و جلای خود را از دست داده، تاریک خواهند شد.

3 - ستارگان ، در آستانه قیامت به سرعت فرود آمده و ساقط خواهند شد .

وإذا النجوم انكدرت

از معانی «انکدار»، سرعت گرفتن و فرود آمدن است. (قاموس)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 3 - 2، 1

1 - در آستانه قیامت، کوه ها از جا کنده و حرکت داده خواهند شد.

و إذا الجبال سیّرت

2 - قیامت، رخدادی بزرگ و همراه با به هم پاشیدن تمام زمین، حتی سخت ترین نقطه های آن

و إذا الجبال سیّرت

خبر رانش کوه ها، در حقیقت خبر از متلاشی شدن زمین و بیانگر عظمت رخدادهای قیامت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 658

1 - دریاها در آستانه قیامت، لبریز شده و آب آن به اطراف سرازیر خواهد گشت.

و إذا البحار سجّرت

«سَجَّرَ» و «سَجَّرَ» به معنای «ملاً» (پر گردانید) است. برخی «تسجیر» را به معنای «تفجیر» (روان ساختن) گرفته اند (لسان العرب). بنابراین «سَجَّرَت» - که تشدید آن برای مبالغه است - یعنی کاملاً لبریز و به اطراف سرازیر گشت. فراء گفته است: «مسجّر»؛ یعنی، آنچه آب آن فروکش کرده باشد (لسان العرب) و قاموس «مسجور» را شعلهور شده معنا کرده است. براساس این دو معنا، آب دریاها تبخیر شده و نابود خواهد گشت.

2 - آب دریاها، هنگام پیدایش نشانه های قیامت، به شدت داغ و جوشان خواهد شد. *

و إذا البحار سجّرت

«مسجور»؛ یعنی، شعلهور شده (قاموس). این احتمال که «سَجَّرَت»، ناظر به این معنا باشد، منتفی نیست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 11 - 1

1 - آسمان در قیامت برکنده و برچیده خواهد شد.

و إذا السماء كَشطت

«كَشَطُ» (مصدر «كَشَطت») به معنای برداشتن پوشش از چیزی است؛ همان گونه که پوست حیوان هنگام سلاخی از آن برچیده گردد و همان گونه که سقف از جای کنده می شود (لسان العرب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 1 - 1

1 - آسمان در آستانه قیامت، از هم گسیخته خواهد شد.

إذا السماء انفطرت

«انفطار»؛ یعنی، انشقاق (تاج العروس). به قرینه «و إذا القبور بعثرت» در آیات بعد، انفصال اجزای آسمان از یکدیگر، پیش از حادثه قیامت و در آستانه آن خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - تمامی ستارگان در آستانه قیامت ، افشانده و پراکنده خواهند شد .

و إذا الكواكب انثرت

«انتثار» به معنای تفرق یا پاشیده شدن است. (تاج العروس)

3 - متلاشی شدن نظم حاکم بر ستارگان در آستانه قیامت

و إذا الكواكب انثرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - پیدایش شکاف های وسیع و فراوان در دریا ها و راه یافتن آب آنها به نقاط دیگر زمین ، در آستانه قیامت

و إذا البحار فجرت

«فجر» به معنای ایجاد شکاف وسیع (مفردات راغب) و باز شدن راه (مقایس اللغه) است. باب تفعیل این کلمه، دلالت بر کثرت دارد. (تاج العروس)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 4 - 2، 1

1 - قبرها هنگام برپایی قیامت ، زیر و رو شده و هر چه در آن است بیرون ریخته خواهد شد .

و إذا القبور بعثرت

معنای «بعثرت»، این است که خاک قبرها زیر و رو شود و هر آنچه در آن است، پراکنده گردد. از آن جا که فعل «بعثرت» متضمن معنای «بُعِثَ» و «أُثِرَ» است، بعید نیست این فعل مرکب از آن دو فعل باشد. (مفردات راغب)

2 - دفن آخرین نسل انسان در زمین با به هم ریختن آسمان و ستارگان و زمین ، فاصله چندانی نخواهد داشت . *

و إذا القبور بعثرت

تعبیر «قبر» و زیر و رو شدن خاک آن، ممکن است حاکی از این باشد که هنگام پایان یافتن دنیا و آغاز آخرت، بقایای جسم برخی از انسان ها در قبرها باقی خواهد ماند. کلمه «القبور» - به دلیل داشتن «ال» استغراق - همه قبرهای موجود در آن زمان را شامل می شود. در نتیجه باید گفت این آیه، درباره سایر انسان ها - که چیزی از جسمشان باقی نمانده باشد - سخنی نگفته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انشقاق - 84 - 1 - 1

1 - آسمان در آستانه قیامت ، از هم گسیخته شده و اجزای آن می گسلد .

إذا السماء انشقت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انشقاق - 84 - 3 - 1، 4، 5

1 - زمین در آستانه برپایی قیامت ، گسترده و مسطح شده و مساحت آن افزایش می یابد .

«مدّ» به معنای بسط دادن (قاموس)، کشاندن (مفردات) و افزایش دادن است. (مصباح)

4 - مرحله شکافته شدن آسمان - در مراحل مقدماتی قیامت - مقدم بر مرحله انبساط زمین و مؤثر در آن خواهد بود . *

إذا السماء انشقت . . . وإذا الأرض مدّت

تقدیم «إذا السماء. . .» بر «إذا الأرض. . .»، ممکن است ناظر به تقدم زمانی آن باشد. ذکر این دو رخداد در کنار یکدیگر، می تواند نشانگر ارتباط آن دو باشد.

5 - «عن جابر عن النبي (صلى الله عليه وآله) قال : تمدّ الأرض يوم القيامة مدّ الأديم ، ثمّ لا يكون لابن آدم منها إلا موضع قدميه ;

از رسول خدا(صلى الله عليه وآله) روایت شده که فرموده: زمین روز قیامت، مانند پوست دباغی شده پهن و گسترده می شود؛ در عین حال بر اثر کثرت جمعیت از این زمین پهناور، برای هر کدام از فرزندان آدم جز جای دو قدم نمی ماند».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انشقاق - 84 - 4 - 1

1 - زمین در آستانه قیامت ، تمام آن چه را در دل خود جای داده ، بیرون افکنده ، به کلی تخلیه خواهد شد .

وَأَلْقَتْ مَا فِيهَا وَتَخَلَّتْ

باب تفعل، بر تکلف دلالت دارد؛ بنابراین «تخلّت»؛ یعنی، در تخلیه سخت کوشید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انشقاق - 84 - 5 - 3

3 - گسترش و افزایش مساحت زمین در آستانه قیامت و خالی شدن درون آن ، جلوه ای از ربوبیت خداوند و در راستای تکامل یافتن زمین است .

وَأَذْنَتْ لِرَبِّهَا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 21 - 2

2 - زمین ، هنگام برپایی قیامت ، به شدت کوبیده و سست و نرم خواهد شد .

كَلَّا إِذَا دُكَّتِ الْأَرْضُ دَكًّا دَكًّا

«دک»؛ یعنی، منهدم ساختن کوه و دیوار و مانند آن (لسان العرب). تکرار دو مصدر «دکاً دکاً» بر کثرت آن دلالت دارد؛ یعنی، کوبیدن های مکرر، یکی پس از دیگری تحقق خواهد یافت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - زلزله - 99 - 1 - 3,4

3 - لرزش گسترده زمین ، از مقدمات برپایی قیامت

إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ زِلْزَالَهَا

به قرینه جمله «یومئذ یصدر الناس أشتاتاً» (در آیات بعد)، زلزله زمین در آستانه قیامت خواهد بود.

4- لرزش زمین در آستانه قیامت ، وابسته به عواملی زمینی و بازتاب تحولات درونی آن است .

إذا زلزلت الأرض زلزالها

مجهول بودن فعل «زلزلت»، بیانگر نقش عاملی در پیدایش زلزله است. اضافه شدن «زلزال» به ضمیری که به زمین برمی گردد، آن حوادث را به خود زمین مربوط می داند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - زلزله - 99 - 2 - 3، 2

2- تمام ذخایر زمین ، در آستانه قیامت آشکار شده ، از اعماق آن بیرون خواهد ریخت .

وأخرجت الأرض أثقالها

3- زلزله زمین در آستانه قیامت ، انفجاری داخلی و پراکنده سازنده مواد درونی آن است .

وأخرجت الأرض أثقالها

ص: 661

زلزله به طور معمول، آنچه را که بر سطح زمین است، به کام آن فرو می برد؛ ولی در زلزله واپسین، عکس این صحنه اتفاق خواهد افتاد. عطف این آیه بر آیه قبل - به قرینه سیاق آیات - عطف مسبب بر سبب است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قارعه - 101 - 1 - 3

3 - جهان در آستانه قیامت ، درهم کوبیده و دگرگون خواهد شد .

القارعه

نام گذاری قیامت به «القارعه»، ممکن است ناظر به کوبندگی حادثی از قبیل «انشقاق آسمان»، «اندکاک زمین و کوه ها» و «کدر شدن ستارگان» باشد که - به تصریح آیات برخی از سوره های دیگر - در آستانه قیامت پدید خواهد آمد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قارعه - 101 - 2 - 3

3 - جهان در آستانه قیامت ، به گونه ای شگفت آور درهم کوبیده خواهد شد .

ما القارعه

932- نصرت در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 173 - 11، 13

11 - خداوند ، در قیامت ولی (سرپرست) و نصیر (یاری دهنده) است .

و لایجدون لهم من دون الله ولیاً و لانصیراً

13 - خداوند ، هرگز مستکبران رویگردان از عبادت را ، در قیامت یاری نخواهد کرد .

و لایجدون لهم من دون الله ولیاً و لانصیراً

933- نظام جزایی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 51 - 3، 4، 6

3- نظام پاداش و کیفر الهی در قیامت ، فراگیر همه انسان ها در برابر تمامی حرکات انسان است .

لیجزی الله کلّ نفس ما کسبت

«ما» در «ما کسبت» موصوله است و معنای جنس را افاده می کند. بنابراین «ما کسبت»؛ یعنی، هر آنچه بشر انجام دهد و هر حرکتی که از خود نشان دهد.

4- کیفر و پاداش الهی به انسان ها در قیامت ، کاملاً مطابق و متناسب با کم و کیف رفتار آدمی است .

ص: 662

لیجزی الله کلّ نفس ما کسبت

6- رفتار انسان و استحقاق وی برای کیفر و پاداش، اساس و مبنای جزای الهی در آخرت است.

لیجزی الله کلّ نفس ما کسبت

از اینکه خداوند در پاداش و کیفر مسأله کسب و تلاش انسان را مطرح ساخت (ما کسبت)، استفاده می شود که همین اساس پاداش و کیفر آدمیان است نه چیز دیگر.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 111 - 12

12- هیچ انسانی در قیامت نسبت به کیفر و پاداش اعمال خویش، ظلم و بی عدالتی نخواهد دید.

یوم... توفی کلّ نفس ما عملت و هم لایظلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 71 - 15

15- توجه به حاکمیت عدل بر نظام کیفر و پاداش اخروی، گرایش دهنده انسان ها به انجام اعمال و رفتار خوب و دارای پاداش

فمن أوتی کتبه بیمینه... و لایظلمون فتیلاً

از اینکه خداوند، نظام پاداش دهی خود را در قیامت، برای مردم تشریح می کند، می تواند به منظور تشویق انسانها به انجام اعمالی باشد که پاداش الهی را در پی دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 20 - 7

7- وجود نظام کیفر و پاداش برای انسان ها، مهم ترین مشخصه و ویژگی قیامت

هذا یوم الدین

توصیف قیامت به روز جزا از سوی منکران معاد، به مجرد زنده شدن و بازیافتن خود و دیدن صحنه های قیامت (فإذاهم ینظرون)، می تواند حاکی از حقیقت یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- در قیامت، هر انسانی با کردار خویش، مواجه شده و سزای آن را خواهد دید. *

كِدْحًا فَمَلْقِيَه

ضمیر مفعولی در «فملاقیه» ممکن است به «کدحاً» برگردد؛ در این صورت احتمال می رود مراد ملاقات جزای عمل بوده و از باب مبالغه، به ملاقات خود عمل، تعبیر شده باشد.

ص: 663

934- نظام کیفری در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 48 - 5, 6, 7, 8

5 - هیچ کس در روز قیامت، ذره ای از عذاب دیگری را بر عهده نمی گیرد و متحمل نمی شود.

واتقوا یوماً لاتجزی نفس عن نفس شیئاً

6 - در روز قیامت، شفاعت هیچ کس درباره دیگری پذیرفته نخواهد شد.

و لایقبل منها شفعه

ضمیر در «منها» می تواند به «نفس» دوم برگردد؛ یعنی، اگر فرد مورد مؤاخذه شفیع، بیاورد شفاعتش قبول نمی شود و همچنین می تواند به «نفس» اول که مراد از آن دوستان و نزدیکان و... هستند، ارجاع شود؛ یعنی، آن دوستان (در ضمن اینکه عذاب دوست خویش را بر عهده نمی گیرند) اگر شفاعتی نیز درباره او بکنند، شفاعتشان پذیرفته نمی شود.

7 - در روز قیامت از هیچ کس عدل و عوضی - که خویشان را با آن باز خرد - گرفته نخواهد شد.

و لایؤخذ منها عدل

کلمه «عَدْل» به معنای: فدیة و عوض است که شخص برای آزادی خود یا دیگری می پردازد، تا از اسارت و مانند آن آزاد شود.

8 - در روز قیامت هیچ کس به دفاع از دیگری برنخواهد خواست و او را یاری نخواهد کرد.

و لاهم ینصرون

935- نظم ملائکه در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 22 - 4

4 - فرشتگان در قیامت، در صف هایی منظم، حضور یافته، به اجرای رسالت خویش خواهند پرداخت.

و الملک صفّاً صفّاً

کلمه های «صَفّاً صَفّاً» - به تأویل «مصطفین» (در صفوف منظم قرار گرفته) - حال برای «الملک» است. «مَلِک» اسم جنس بوده و حرف «ال» در آن، برای استغراق است. برخی آن را مفرد «ملائکه» دانسته اند (مصباح) و برخی آن را از ریشه «مَلِک» و به معنای سیاست گذار

دانسته و گفته اند: شخص سیاست گذار، اگر انسان باشد «مَلِک» و اگر فرشته باشد، «مَلِک» نامیده می شود. این کلمه در اصل «مَأَلِک» و به معنای «رسالت» بوده است. (مفردات راغب)

936- نفخ روح در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 18 - 2

2- قیامت ، روز دمیده شدن جان در پیکر ها است . *

یوم ینفخ فی الصور

ص: 664

برخی «صور» را جمع «صوره» دانسته و می گویند: خداوند، ابتدا کالبدها را صورت دهی کرده به آنها شکل می دهد؛ آن گاه در آنها جان می دمد. این معنا برای نفخ صور در قیامت قابل تصور است؛ ولی در نفخ صوری که برای پایان دنیا و میراندن انسان ها است، مورد ندارد.

937- نفخ صور در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 73 - 11، 10

10 - روز دمیده شدن در صور، مالکیت مطلق و حاکمیت انحصاری خداوند، ظهور خواهد یافت.

وله الملك يوم ينفخ في الصور

«له الملك» بیانگر انحصار ملک در روز نفخ صور برای خداوند است. و چون این مالکیت اکنون نیز وجود دارد، بنابراین مفاد حصر، ظهور این مالکیت در آن روز به گونه ای که جای هیچ انکار برای کسی نماند، است.

11 - تمامی مالکیتها و حاکمیتهای اعتباری در روز نفخ صور از میان خواهد رفت.

وله الملك يوم ينفخ في الصور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 38 - 4

4- «یحیی بن ابی العلاء . . . ان رجلاً دخل علی ابی عبدالله (ع) فقال: أخبرنی عن قول الله عزّ وجلّ لأبلیس «فإنک من المنظرین إلی یوم الوقت المعلوم» قال: . . . و یوم الوقت المعلوم یوم ینفخ فی الصور نفخه واحده فیموت ابلیس ما بین النفخه الأولى و الثانية ;

یحیی بن ابی العلاء روایت کرده است: شخصی وارد بر امام صادق(ع) شد و گفت: مرا از سخن خدای عزّ و جلّ که به ابلیس فرمود: «فإنک من المنظرین إلی یوم الوقت المعلوم» خبر ده، حضرت فرمود: مراد از روز وقت معلوم، روزی است که [هنوز فقط] یک بار در صور دمیده شده؛ پس ابلیس بین دمیدن اول و دوم می میرد. . .».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 99 - 5

5- خداوند، همه انسان ها را در صحنه قیامت، با دمیده شدن در صور، گرد خواهد آورد.

و نفخ فی الصور فجمعنهم جمعاً

«صور» محتمل است به یکی از دو معنا باشد: 1- به معنای «شاخ»؛ که در این صورت، مقصود، دمیده شدن در بوق است؛ چرا که در

قدیم، از شاخ حیوانات، بوق می ساختند. 2- ممکن است «صور» جمع «صوره» باشد؛ در این صورت، مقصود، دمیده شدن در تمثال‌ها و پیکرهای مردگان برای زنده ساختن آن‌ها است. بسیاری از اهل لغت، بر احتمال دوم، خرده گرفته‌اند و آن را با برخی از موارد استعمال کلمه «صور» در قرآن ناسازگار دیده‌اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 665

1 - دمیده شدن در صور (بوق و یا صورت و تمثال ها) ، از رخداد های روز قیامت

یوم ینفخ فی الصور

«صور» محتمل است به یکی از دو معنا باشد: 1- به معنای شاخ، که در این صورت مقصود دمیده شدن در بوق خواهد بود؛ چرا که در قدیم، با سوراخ کردن شاخ حیوانات از آن بوق می ساختند. 2- ممکن است «صور» جمع صوره باشد. براین اساس، مقصود دمیده شدن در تمثال ها و پیکرهای مردگان برای زنده شدن خواهد بود. بعضی از آیاتی که در آن کلمه «صور» آمده است، با معنای دوم سازگار نیست.

2 - دمیده شدن در صور ، و حشر در قیامت ، دورخداد مرتبط با یکدیگر

یوم ینفخ فی الصور و نحشر المجرمین

عطف «حشر» بر «نفخ صور» نشان از ارتباط آن دو با یکدیگر در حادثه برپایی قیامت دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 103 - 7

7- « عن النبی (صلی الله علیه و آله) فی معنی «الفرع الأكبر»: ان الناس یصاح بهم صیحه واحده فلا یبقی میت إلا نشر و لا حی إلا مات إلا ما شاء الله ثم یصاح بهم صیحه أخرى فینشر من مات و یصفون جمیعاً و تشق السماء و تهدد الأرض و تخزّ الجبال و تفر النیران و ترمی بمثل الجبال شرراً فلا یبقی ذر روح إلا إنخلع قلبه و ذکر ذنبه و شغل بنفسه إلا ما شاء الله ;

از رسول خدا(صلی الله علیه و آله) روایت شده که در معنای «فرع اکبر» فرمود: به درستی که یک صیحه بر مردم زده می شود که مرده ای نمی ماند، مگر این که زنده می شود و زنده ای نمی ماند، مگر این که می میرد، جز آنچه را که خدا بخواهد. سپس صیحه دیگری بر آنان زده می شود و آنان که مرده اند زنده گشته و همگی به صف کشیده خواهند شد. و آسمان شکافته و زمین در هم کوبیده و کوه ها فرو ریخته و آتش شعله هایی چون کوه برکشد، پس هیچ صاحب روحی نماند، مگر این که [از هراس] دل او کنده شود و گناهان خود را یادآورد و هر کس به فکر خویش باشد، مگر آنچه را خدا بخواهد».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 53 - 1

1 - نفخ صور در قیامت ، تنها یک صیحه عظیم و صدای سهمگین است .

و نفخ فی الصور .. . إن کانت إلا صیحه وحده

اسم «کانت» به قرینه مقام - که در دو آیه پیش سخن از نفخ صور بود - «نفخه» می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 68 - 8,9,10,11,12

8 - وجود فاصله میان دو نفخ صور (زمان مرگ همه موجودات جهان و زنده شدن دوباره آنها در قیامت)

و نفخ فی الصور فصعق . . . ثم نفخ فیهِ أُخری

برداشت یاد شده از کلمه «ثم» - که می تواند بر تراخی زمانی دلالت کند - به دست می آید.

9 - به پاخاستن ناگهانی موجودات آسمان ها و زمین ، پس از دومین نفخ صور در قیامت

ثم نفخ فیهِ أُخری فاذا هم قیام

ص: 666

«إِذَا» برای مفاجات و مفید معنای ناگهانی است و «قیام»، جمع «قائم» (به پاخاسته) است.

10 - تمامی موجودات آسمان ها و زمین ، پس از به پاخاستن با دومین نفخ صور ، در انتظار سرنوشت خود به سر خواهند برد .

ثُمَّ نَفْخُ فِيهِ أُخْرَى فَإِذَا هُمْ قِيَامٌ يَنْظُرُونَ

«نظر» (مصدر «ینظرون») هم به معنای انتظار است و هم به معنای نظر متحیرانه و بهت آمیز. برداشت یاد شده مبتنی بر معنای نخست است.

11 - نگاه متحیرانه و بهت آمیز موجودات آسمان ها و زمین ، پس از به پاخاستن با دومین نفخ صور در قیامت

ثُمَّ نَفْخُ فِيهِ أُخْرَى فَإِذَا هُمْ قِيَامٌ يَنْظُرُونَ

12 - « قال رسول الله (صلى الله عليه وآله): « و نفخ في الصور فصعق من في السماوات و من في الأرض إلا من شاء الله » قالوا: يا رسول الله من هؤلاء الذين استثنى الله، قال: جبرئيل و ميكائيل و ملك الموت و اسرائيل و حمله العرش... »

از رسول خدا (صلى الله عليه وآله) روایت شده که فرمود: «و نفخ في الصور.. إلا من شاء الله». [اصحاب] گفتند: ای رسول خدا! این کسانی که استثنا شده اند چه کسانی هستند؟ فرمود: جبرئیل، میکائیل، ملک الموت، اسرائیل و حاملان عرش هستند...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 13 - 1

1 - دمیده شدن یک بار در صور ، در آستانه برپایی قیامت

فَإِذَا نَفَخَ فِي الصُّورِ نَفْخَهُ وَحْدَهُ

مقصود از نفخ صور در این آیه - به گفته مفسران - نفخ صور نخست است که نظم موجود جهان را به هم می ریزد. سپس قیامت با نفخ صور دوم برپا می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 15 - 1

1 - به هنگام دمیده شدن در صور و متلاشی شدن کنونی زمین و کوه ها ، واقعه قیامت رخ می دهد .

فَإِذَا نَفَخَ فِي الصُّورِ... وَ حَمَلَتِ الْأَرْضُ... فَيَوْمَئِذٍ وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ

به گفته مفسران، واژه «واقعه» همانند واژه های «حاقه»، «قارعه»، «غاشیه» و.. در قرآن - که بدون موصوف و یا به تقدیر آن آمده است - عَلمٌ برای قیامت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 8 - 1

1 - آغاز شدن رستاخیز انسان ها ، با دمیده شدن در صور

فإذا نقر في الناقور

«ناقور» به معنای «صور» است (قاموس المحيط و مفردات راغب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 9 - 2

2 - لحظه دمیده شدن صور در روز رستاخیز ، آغاز سختی ها و ناگواری ها برای اهل محشر

ص: 667

فإذا نقر في الناقور . فذلك يومئذ يوم عسير

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 33 - 2

2- برپایی قیامت ، همراه با نفخ صور است . *

فإذا جاءت الصاخة

تطبیق «صاخة» بر قیامت، ممکن است به اعتبار غرشی باشد که از آن در بعضی از آیات دیگر، به نفخ صور یاد شده است.

938- نفی ظلم در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 160 - 5

5- در قیامت به گنهکاران ستم نخواهد شد.

و هم لا یظلمون

ذیل آیه قبل (ثم ینبئهم ..) بیانگر این است که ظرف پاداش و جزای مطرح شده در این آیه روز قیامت است.

939- نقش جهل به وقت قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 51 - 24

24- مشخص نبودن زمان وقوع قیامت و نزدیک شمردن آن ، دارای نقش تربیتی و هدایتی برای انسان

قل عسی أن یکون قریباً

مشخص نکردن زمان دقیق وقوع قیامت از سویی و یادآوری قریب الوقوع بودن آن از سوی دیگر، می تواند برای توجه دادن انسانها به آن باشد تا آنان خود را همواره برای وقوع قیامت آماده کنند.

940- نقش صورت در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - چهره انسان در قیامت ، نمایانگر فرجام او است .

وجوه یومئذ مسفره

ص: 668

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 40 - 4

4 - چهره انسان در قیامت ، نمایشگر فرجام او است .

و وجوه یومئذ علیها غبره

941- نقش علم به وقت قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 51 - 23

23- بی نیازی انسان از دانستن زمان دقیق وقوع رستاخیز و تأثیر نداشتن آن در هدایت و کمال او

قل عسی أن یکون قریباً

از اصرار قرآن در اثبات اصل معاد و از عدم تعیین وقت مشخص برای آن، استفاده می شود که انسان برای راه یابی به صلاح و هدایت و ایمان به قیامت، نیازی به دانستن زمان دقیق معاد ندارد.

942- نقش قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 105 - 14

14 - قیامت ، عرصه بازگشت آدمیان به سوی خداست .

إلی الله مرجعکم جمیعاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 7 - 13

13- آزمون انسان ها از ناحیه خداوند ، در پرتو معاد و برپایی قیامت ، توجه پذیر است .

خلق السموت والأرض ... لیبلوکم أیکم أحسن عملاً و لئن قلت إنکم مبعوثون

طرح مسأله قیامت ، پس از بیان آزمودن انسانها ، حاوی این نکته است که بدون برپایی قیامت ، آزمون انسانها و مشخص شدن نیکوکاران از غیرشان ، ثمره و نتیجه مطلوب را نخواهد داشت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 114 - 8

8 - رخداد عظیم قیامت و دگرگونی های عمده در جهان ، و نظام دقیق و عادلانه آن ، جلوه هایی از مرتبت والا و فرمان روایی مطلق خداوند و منزّه بودن او از هرگونه باطل

فتعلی الله الملك الحقّ

ص: 669

ارتباط این آیه با آیات پیشین - که از حوادث نزدیک به قیامت و رخدادهای آن روز سخن گفته بود - گویای نکته یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 93 - 4

4- قیامت و بازگشتن تمامی انسان ها به پروردگار واحد ، مقتضی پرهیز از اختلاف و پراکندگی در دین است .

أُمَّه وَحَدَه وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاعْبُدُون . وَتَقَطَّعُوا أَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ كُلُّ إِلَيْنَا رَجْعُونَ

جمله «كُلُّ إِلَيْنَا رَجْعُونَ» مستأنفه بیانی است؛ یعنی، بیانگر پاسخ سؤال مقدر است که عاقبت این پراکندگی چیست؟ تذکر و یادآوری این نکته می تواند هشدار و تعریضی باشد به غافلان از قیامت که به اختلاف در دین پرداخته اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 16 - 2، 1

1 - قیامت ، روز زنده شدن مجدد انسان ها پس از مرگ

ثُمَّ إِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ تَبْعُونَ

«بعث» (مصدر مجهول «تبعثون») به معنای برانگیخته شدن است.

2 - رستاخیز و حیات اخروی ، آخرین حلقه در سیر تحولی آفرینش انسان

ثُمَّ إِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ تَبْعُونَ

این بخش از آیات، در مقام بیان سیر تکامل آفرینش انسان است. بنابراین مسأله رستاخیز، می تواند نه به عنوان صرفاً یک هشدار؛ بلکه به عنوان آخرین حلقه متصل به حلقه های پیشین باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 8 - 14

14 - قیامت ، جایگاه ملاقات مردم با خداوند است .

و إِنَّ كَثِيرًا مِّنَ النَّاسِ بَلِقَائِ رَبِّهِمْ لَكَفُرُونَ

مراد از «لِقَاء رَبِّهِمْ» برپایی قیامت است. اطلاق «لِقَاء رَبِّ» برای قیامت، از باب اطلاق فعل بر ظرف تحقق آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 15 - 20

20 - قیامت ، عرصه بازگشت انسان ها به سوی خداوند است .

ثُمَّ إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ

مراد از بازگشت به خداوند، و آن گاه آگاه شدن از کردار خویش، حضور در صحنه قیامت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 13 - 9

9 - قیامت ، مکان اصلی مجازات عصیانگران و گناه کاران است .

إِنِّي أَخَافُ إِنْ عَصَيْتَ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ

ص: 670

پیامبر(صلی الله علیه و آله) ترس و هراس خود را تنها در پیامدهای اخروی عصیان و نافرمانی اظهار کرده اند. این نکته می توان بیانگر برداشت یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 47 - 3

3 - تحقق هدف الهی از آفرینش انسان ، منوط به برپایی قیامت *

وأنه خلق .. و أن علیه النشأ الأخری

از متفرع شدن «علیه النشأ الأخری» بر «خلق الزوجین»، می توان نتیجه گرفت که خلقت دنیوی مرد و زن، به تنهایی کافی نیست و برای تحقق هدف الهی، در خلقت اخروی آنان ضروری است.

943- نقش گواهان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 89 - 6

6- حکم و داوری خداوند میان انسان ها در قیامت ، بر اساس حجت و گواه شاهدان است .

و یوم نبعث فی کلّ أمة شهیداً علیهم من أنفسهم

برداشت فوق، با توجه به این نکته است که برانگیختن شاهدان در راستای صدور حکم و داوری است و نیز به منظور اتمام حجت صورت می گیرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 51 - 11

11 - کیفر و پاداش انسان ها در قیامت ، مستند به گواهی شاهدان است .

یوم یقوم الأشهد

944- نگرانی از سخته‌های قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مطففین - 83 - 5 - 1

1 - قیامت ، روزی با عظمت و سزاوار نگران بودن از دشواری های آن

لیوم عظیم

عظمت روز قیامت، به سهمگین بودن حوادث و مراحل آن است.

ص: 671

945- نگرانی از قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 50 - 21

21 - وجود قیامت ، دغدغه جدی انسان ، حتی برای آنان که ظاهراً منکر آن هستند .

و ما أظنّ الساعة قائمه و لئن رجعت إلى ربّي

946- نیاز به امداد در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 19 - 3

3 - نیاز انسان ها به یاری یکدیگر در قیامت

یوم لا تملك نفس لنفس شیئاً

بیان سلب قدرت از یاری رسان، گویای آن است که نیاز به کمک وجود دارد؛ ولی از کسی ساخته نیست.

947- نیکان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 119 - 13، 1

1 - راستگویان و راستکرداران ، بهره مند از آثار صدق خویش ، در قیامت

قال الله هذا يوم ينفع الصدقین صدقهم

13 - رستگاری و پیروزی بزرگ در قیامت ، ویژه راستگویان و راستکرداران

هذا يوم ينفع الصدقین . . . ذلك الفوز العظيم

948- وادی مهلك در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 52 - 12

12- خداوند، در قیامت، بین مشرکان و معبودان شان وادی هلاکت باری را قرار خواهد داد و هرگونه ارتباط میان آنها را ناممکن خواهد ساخت.

و جعلنا بینهم موبقاً

«وبوق» به معنای «هلاک شدن» است و «موبق» اسم مکان به معنای «مکان هلاکت» است.

ص: 672

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 53 - 2

2- مكان هلاكت بارى كه بين مشركان و معبودان پندارى آنها فاصله مى شود ، آتش دوزخ است .

و جعلنا بينهم موبقاً . و رءا المجرمون النار

949- واقع بينى در قيامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 22 - 5

5- چشمان آدمى در قيامت ، سخت ژرف نگر و واقع بين

فبصرک اليوم حديد

950- وحشت زدگان در قيامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 49 - 5

5- مجرمان رفاه مند و بى باک دنيا ، بيم ناکان وحشت زده صحنه قيامت اند .

فترى المجرمين مشفقين مما فيه

با توجه به اين كه آيات قبل در مورد رفاه مندان مغرور بود، مصداق بارز «مجرمان هراسناک» در اين آيات، همان دنياپرستان مغرور خواهد بود.

951- ورود مکذبان قيامت به جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 30 - 1

1 - فرمان حرکت به تکذيب کنندگان روز جزا ، به سوى ستون هاى دود برخاسته از آتش دوزخ

انطلقوا إلى ظلّ

بنا به گفته مفسران، مقصود از «ظَلٌّ» (سایه)، دود غلیظ برخاسته از آتش دوزخ است که به صورت سایه نمایان می شود؛ مانند: «و ظَلٌّ مِنْ
يَحْمُومٍ؛ و سایه ای از دودی سخت سیاه». (واقعه، آیه 43)

ص: 673

952- وسعت زلزله قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - زلزله - 99 - 2 - 1

1 - زمین ، بر اثر زلزله فراگیر خود همه مردگان را ، بیرون خواهد ریخت .

و أخرجت الأرض أثقالها

«أثقال» جمع «ثقل» و «ثقل» است؛ نظیر «أمثال» که جمع «مِثْل» و «مَثَل» می باشد. «ثقل» به معنای بار سنگین است. «ثقل» نیز به همان معنا و یا به معنای «شیء نفیس» است (لسان العرب). «بارهای سنگین زمین»، کنایه از ذخایر آن و نیز اجساد مردگان است. برداشت یاد شده، به مصداق دوم نظر دارد.

953- وسعت سختیهای قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 7 - 3

3 - مشکلات و سختی های روز قیامت ، گسترده و فراگیر است .

یومًا کان شرّه مستطیرًا

مقصود از «شرّ»، شداید و مشکلاتی است که در روز قیامت به انسان ها روی می آورد. «مستطیر» از باب استفعال از فعل «طار» (پرواز کرد) است و در این آیه، به انتشار و گسترش شرور و سختی ها در عرصه قیامت، همچون انتشار طیور در فضا و جو، اشاره دارد.

954- وسعت قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 68 - 3

3 - مرگ و رستاخیز ، حقیقتی عام و در برگیرنده تمامی موجودات شعورمند آسمان ها و زمین و نه مخصوص انسان ها

و نَفَخَ فِي الصُّورِ فَمَضَعُ مِنَ فِي السَّمَوَاتِ وَمِنَ فِي الْأَرْضِ . . . ثُمَّ نَفَخَ فِيهِ أُخْرَىٰ فَإِذَا هُمْ ق

955- وضوح دلایل قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- برپایی قیامت، دارای شواهد و دلایل تردیدناپذیر است.

إِنَّ السَّاعَةَ لَأْتِيَةٌ لَا رَيْبَ فِيهَا

ص: 674

با توجه به آیات پیشین - که درصدد اثبات معاد انسان است - تعبیر «لا ریب فیها»، می تواند اشاره به این نکته باشد که قیامت آن چنان از شواهد و دلایل متقن برخوردار است که توجه به آن، زداینده هرگونه تردید از انسان در برپایی آن است.

3- با وجود شواهد و دلایل اثباتگر برپایی قیامت، شک و تردید در آن، امری ناروا و نابه جا است.

إِنَّ السَّاعَةَ لَأْتِيَةٌ لَا رَيْبَ فِيهَا

4- بیشتر مردم صدر اسلام با وجود شواهد و دلایل اثباتگر قیامت، به این حقیقت ایمان نیاوردند.

إِنَّ السَّاعَةَ لَأْتِيَةٌ... وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ

956- وعده برپایی قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 28 - 5

5- وعده وقوع حتمی قیامت، از سوی مؤمنان به کافران داده شده بود.

و يقولون متى هذا الفتح إن كنتم صدقین

957- وعده قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 38 - 2

2- برپایی قیامت و کیفر کافران دین ستیز، وعده الهی است.

و يقولون متى هذا الوعد

برداشت یادشده براین اساس است که «ال» در «الوعد» عهد حضوری بوده و مقصود از آن، برپایی قیامت و عذاب کافران باشد که همواره تمامی پیامبران به امت خویش وعده می دادند و این وعده در خاطر امت ها وجود داشت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 97 - 1

1- تحقق وعده راستین خداوند به برپایی قیامت، نزدیک است.

واقترب الوعد الحق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 103 - 6

6- قیامت (بهشت) ، وعده پیشین خداوند به مؤمنان راستین

هذا یومکم الذی کنتم توعدون

ص: 675

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 104 - 8

8- برپایی قیامت با آفرینش و سازماندهی دوباره جهان ، وعده قطعی خداوند است .

وَعَدًا عَلَيْنَا إِنَّا كُنَّا فَاعِلِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 68 - 1

1 - موضع گیری ناباورانه مشرکان در قبال وعده برپایی قیامت

لقد وعدنا هذا .. إن هذا إلا أسطير الأولين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 29 - 2

2- وعده پیامبر (صلی الله علیه و آله) به مشرکان مبنی بر وقوع قیامت در آینده

و يقولون متى هذا الوعد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 48 - 4

4- برپایی قیامت ، وعده ای الهی به انسان ها است .

متی هذا الوعد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 52 - 6

6- برپایی قیامت و حسابرسی از بندگان ، وعده الهی به انسان ها

هذا ما وعد الرحمن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - منتهی شدن نظام دنیا به جهان آخرت و قیامت ، وعده مکرر خداوند به خلق

یومهم الذی یوعدون

از فعل مضارع «یوعدون» - که دلالت بر استمرار می کند - مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 32 - 3

3 - وعده برپایی حتمی قیامت ، از پیام ها و هشدار های مهم خداوند به انسان ها

ءایتی تتلی علیکم . . . و إذا قیل إنّ وعد اللّٰه حقّ و الساعه

ص: 676

از این که خداوند، پس از بیان کلی «آیاتی تتلی علیکم» صرفاً به مسأله معاد - به عنوان یکی از آن آیات - تصریح کرده است، اهمیت آن استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 25 - 3

3 - برپایی قیامت ، وعده اعلام شده خداوند به انسان ها

و يقولون متی هذا الوعد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 42 - 6

6 - برپایی قیامت و کیفر و پاداش آن روز ، وعده الهی به همگان

حتی یلقوا یومهم الذی یوعدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 7 - 2

2 - قیامت ، حقیقتی تحقق یافتنی و وعده ای تخلف ناپذیر است .

إنما توعدون لوقع

از آیات بعدی، استفاده می شود که مقصود از وعده در این آیه، برپایی قیامت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 2 - 1

1 - خداوند ، به مردم وقوع قیامت را وعده داده است .

و الیوم الموعود

مفسران اتفاق نظر دارند که مراد از «الیوم الموعود» قیامت است.

958- وقت برپایی قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 187 - 10، 6، 3

3 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) موظف به اعلام عدم آگاهی خویش به لحظه فرارسیدن قیامت

قل إنما علمها عند ربی

6 - برپایی و ظهور قیامت دارای وقتی مشخص

لا یجلیها لوقتها إلا هو

10 - دانش بشر ناتوان از پیش بینی زمان برپایی قیامت ، حتی به صورت احتمال

ص: 677

در صورتی می توان گفت چیزی ناگهانی و بی خبر تحقق یافت که انسان زمان تحقق آن را، حتی به صورت احتمال و حدس، در ذهن خویش ترسیم نکرده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 188 - 14

14 - زمان برپایی قیامت از امور غیبی است .

لو كنت أعلم الغیب لاستکثرت من الخیر

پیامبر(صلی الله علیه و آله) در پاسخ کسانی که می پنداشتند او به زمان برپایی قیامت آگاهی دارد، با جمله «لو كنت أعلم الغیب . . .» بیان می دارد که من عالم به غیب نیستم؛ یعنی زمان برپایی قیامت از امور غیبی جهان است.

959- وقت قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 104 - 3, 5, 1

1- خداوند برای برپایی قیامت، زمان مشخصی را تعیین کرده است .

و ما نؤخره إلا لأجل معدود

3- برای تأخیر قیامت، دلیل و علتی جز انتظار فرارسیدن زمان مخصوص آن وجود ندارد .

و ما نؤخره إلا لأجل معدود

برداشت فوق، بر این مبناست که لام در «لأجل» برای تعلیل باشد.

5- تا برپایی قیامت، تنها زمانی اندک باقی مانده است .

و ما نؤخره إلا لأجل معدود

کلمه «معدود» (شمارش دار) به اندک بودن تعداد اشاره دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- دانش بشر ناتوان از پیش بینی زمان برپایی قیامت حتی به صورت احتمال

أو تأتيهم الساعة بغتة وهم لا يشعرون

در صورتی می توان گفت چیزی ناگهانی و بی خبر تحقق یافت که آدمی زمان تحقق آن را حتی به صورت احتمال و حدس تعیین نکرده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 38 - 2

2- روز قیامت و زمان دقیق برپایی آن ، مشخص و معلوم در نزد خداوند

ص: 678

فأنظرنى إلى يوم يبعثون . قال فإنك من المنظرين . إلى يوم الوقت المعلوم

برداشت فوق، بر این اساس است که مقصود از «الوقت المعلوم» روز رستاخیز و قیامت باشد و نام گذاری آن روز به «وقت معلوم» برای این است که تنها خدا، زمان دقیق آن را می داند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 77 - 5

5- نزدیکی برپایی قیامت در نظر خداوند ، علی رغم دور جلوه کردن آن در چشم آدمیان

و ما أمر الساعة إلا كلمح البصر أو هو أقرب

برداشت فوق، مبتنی بر این نکته است که مراد از «أمر الساعة» رخداد قیامت باشد نه فرمان برپایی آن؛ که در این صورت آیه می تواند به بینش آدمیان نسبت به دور بودن قیامت اشاره داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 51 - 20, 21 - 17

17- مشرکان ، انتظار داشتند که پیامبر (صلی الله علیه و آله) به زمان وقوع قیامت آگاه باشد .

و يقولون متى هو قل عسى أن يكون قريبًا

20- پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، موظف به پاسخ دادن سؤال مشرکان درباره زمان وقوع قیامت به اینکه امید است به زودی تحقق یابد .

متى هو قل عسى أن يكون قريبًا

21- زمان وقوع قیامت ، نزدیک است .

و يقولون متى هو قل عسى أن يكون قريبًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 15 - 5

5 - خداوند به اراده خویش ، زمان برپایی قیامت را از انسان ها مخفی نگه داشته است .

أكاد أخفيها

در قاموس آمده است که «أكاد» (در این آیه) به معنای «آرید» است و «أكاد أخفيها»؛ یعنی، اراده می‌کنم که آن را مخفی نگه دارم، براین اساس مراد از اخفای قیامت، پنهان داشتن زمان وقوع آن خواهد بود، نه اصل وقوع آن.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 1 - 9

9- زمان فروپاشی نظام طبیعت و برپایی قیامت، زمانی معین در نزد خداوند

إنّ زلزله الساعة شيء عظیم

«ال» در «الساعة» برای عهد است. بنابراین «الساعة» - آن هنگام - اشاره به زمانی مشخص و معین دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 55 - 4

ص: 679

4- زمان برپایی قیامت، زمانی است مشخص در پیشگاه خداوند.

حتى تأتيهم الساعة بغته

به کارگیری «ساعه» با الف و لام عهد بیانگر برداشت یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 64 - 7,8

7- خداوند، آگاه به زمان بازگشت انسان به سوی او (زمان رستاخیز) است.

قد يعلم ما أنتم عليه و يوم يرجعون إليه

برداشت یاد شده، مبتنی بر این است که «و یوم..» عطف بر «ما أنتم...» باشد.

8- مالکیت خداوند بر جهان هستی، نشان آگاهی او از زمان رجعت و بازگردانیده شدن انسان به سوی او (زمان رستاخیز) است.

ألا إن لله ما فی السموت و الأرض قد يعلم ما أنتم عليه و يوم يرجعون إليه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 65 - 5,6

5- زمان برپایی قیامت، از امور غیبی و علم آن تنها در اختیار خداوند

قل لا یعلم .. الغیب إلا الله و ما یشعرون ائان یبعثون

از ارتباط «ائان یبعثون» با «الغیب» استفاده می شود که رستاخیز، خود مصداق و نمونه ای از امور غیبی است که دانش آن تنها در اختیار خدا است.

6- آگاهی نداشتن غیر خدا به لحظه برپایی رستاخیز، دلیل شایسته نبودن غیر او برای پرستش

و ما یشعرون ائان یبعثون

با توجه به این که معبودهای دروغین مشرکان، از مصداقی مورد نظر در «ما یشعرون» هستند، از ارتباط آن با صدر آیه استفاده می شود که موجوداتی که زمان رستاخیز بر آنها مکشوف نباشد، اصولاً نمی توانند به عنوان معبود شناخته شوند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - پرسش ناباورانه و تمسخرآمیز منکران معاد ، از زمان برپایی رستاخیز و مجازات کافران

لقد وعدنا هذا. .. و يقولون متی هذا الوعد

مراد از «الوعد» به قرینه آیات پیشین، می تواند وعده رستاخیز باشد. برداشت یاد شده بر پایه این احتمال است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 55 - 6

6 - زمان برپایی قیامت ، در آخرین لحظه های پایانی دنیا است . *

و یوم تقوم الساعة

نامیده شدن قیامت به «الساعة» ممکن است به جهت این باشد که قیامت، در آخرین دقیقه ها و لحظه های عمر دنیا رخ می دهد و از این رو، می توان نکته یاد شده را به دست آورد.

ص: 680

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 56 - 12

12 - کافران ، از حقیقت روز قیامت و برانگیختگی مردگان در آن ، همواره ، در جهل و بی اطلاعی اند .

يقسم المجرمون ... فهذا يوم البعث و لکنکم کنتم لاتعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 34 - 1

1 - آگاهی به زمان برپایی قیامت ، در انحصار خداوند است .

إنّ الله عنده علم الساعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 63 - 1,4,5,6,7,9,10

1 - سؤال های پی در پی مردم ، از پیامبر (صلی الله علیه و آله) درباره وقت وقوع قیامت

يسئلك الناس عن الساعه .. لعلّ الساعه تكون قريباً

«قریباً» قرینه است بر این که پرسش مردم از قیامت، درباره زمان وقوع آن بوده است.

4 - آگاهی از زمان وقوع قیامت ، امری برای مردم بس مهم بود .

يسئلك الناس عن الساعه

5 - منافقان و بیمار دلان مدینه ، با طرح پرسش هایی از امور غیبی ، مانند « زمان وقوع قیامت » ، در صدد استهزای پیامبر (صلی الله علیه و آله) بودند .

لئن لم ينته المنافقون و الذين في قلوبهم مرض .. يسئلك الناس عن الساعه

بنابراین که «ال» در «الناس» عهد ذکری باشد و به منافقان و بیمار دلان در آیه شصت برگردد، نکته بالا، قابل استفاده است.

6 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) نیز از زمان وقوع قیامت بی اطلاع بود .

يسئلك الناس عن الساعه .. و ما يدريك لعلّ الساعه تكون قريباً

7- پیامبر (صلی الله علیه و آله) هیچ راهی برای آگاهی از زمان وقوع قیامت ندارد .

و ما یدریک لعلّ الساعه تکون قریباً

«ما» در «ما یدریک» استفهامیه و مبتدا، و جمله بعدی، خبر آن است و معنای عبارت چنین است: چه چیزی تو را آگاه می کند از وقت وقوع قیامت؟

9- پاسخ خداوند به پرسش مردم درباره زمان قیامت ، این است که جز خدا ، کسی خبر ندارد .

یسئلك الناس عن الساعه قل إنّما علمها عند الله

10 - زمان وقوع قیامت ، از اخبار غیبی است .

قل إنّما علمها عند الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 30 - 1،5،6

ص: 681

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مأمور پاسخ گویی به پرسش مشرکان درباره زمان وقوع قیامت

و یقولون متى هذا الوعد . . . قل لکم میعاد یوم لاتستأخرون عنه ساعه

5 - زمان وقوع قیامت، تغییر ناپذیر است .

قل لکم میعاد یوم لاتستأخرون عنه ساعه و لاتستقدمون

6 - زمان وقوع قیامت، برای هیچ کس روشن نیست .

یقولون متى هذا الوعد . . . قل لکم میعاد یوم

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که خداوند، به سؤال درباره زمان وقوع پاسخ نداده و تنها به حتمی بودن وقوع آن بسنده کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 18 - 2

2 - قیامت، روزی است قریب الوقوع .

یوم الأزفه

«الأزفه» اسم فاعل از فعل «أزفَ به معنای «قَرَبَ» می باشد. «یوم الأزفه»؛ یعنی، روز نزدیک شونده.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 47 - 1, 2, 3

1 - آگاهی به زمان برپایی قیامت، در انحصار خداوند است .

إلیه یردّ علم الساعه

تقدیم «إلیه» بر «یردّ» مفید حصر است.

2 - قیامت و زمان برپایی آن، مورد پرسش مشرکان عصر بعثت

إلیه یردّ علم الساعه

3 - آگاهی خداوند از زمان برپایی قیامت، لازمه ربوبیت او است .

و ما ربك بظلم - م . . . إليه يرد علم الساعة

با توجه به رجوع ضمیر «إليه» به «ربك» در آیه قبل، برداشت بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 17 - 12، 11

11 - امکان برپایی قیامت، در هر لحظه از زمان

و ما یدریک لعلّ الساعة قریب

12 - زمان وقوع قیامت، مخفی و پنهان حتی برای پیامبر (صلی الله علیه و آله)

و ما یدریک لعلّ الساعة قریب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 29 - 9

ص: 682

9 - تعیین زمان برپایی قیامت ، در اختیار خداوند و در گرو مشیت او است .

و هو علی جمعهم إذا یشاء قدیر

با توجه به این که زمان جمع آوری موجودات روز قیامت است، از آیه شریفه استفاده می شود که تعیین زمان آن وابسته به اراده و مشیت خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 85 - 5

5 - آگاهی به زمان برپایی قیامت مختص خداوند است .

له ملک السموت و الأرض . . . و عنده علم الساعه

از تقدم خبر بر مبتدا، حصر استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 12 - 1

1 - سؤال تمسخرآمیز کافران درباره زمان برپایی روز جزا

یسئلون أیام الیوم الدین

از آیات قبل و بعد، تمسخرآمیز بودن سؤال کافران استفاده می شود؛ زیرا آنان اصولاً در مقام فهم حق نبودند و با این پرسش، می خواستند راهی دیگر برای انکار معاد و وسیله ای برای تمسخر آن پیدا کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 50 - 4

4 - زمان برپایی قیامت ، معلوم و مشخص نزد خداوند

إلی میقت یوم معلوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 61 - 4

4- زمان برپایی رستاخیز ، خارج از قلمرو دانش بشر

و ننشکم فی ما لاتعلمون

«ما»ی موصوله در «فیما»، می تواند کنایه از کیفیت خلقت اخروی و یا کنایه از زمان حیات مجدد یافتن انسان در آخرت باشد. برداشت بالا بر پایه احتمال دوم است؛ یعنی، ما مرگ را بر این اساس مقدر کردیم که در زمانی که نمی دانید، شما را بار دیگر ایجاد کنیم.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 25 - 7، 1

1 - پرسش ناباورانه و تمسخرآمیز کافران ، از زمان برپایی قیامت

و یقولون متی هذا الوعد

ص: 683

استفهام در «متی هذا الوعد» حقیقی نیست؛ بلکه از باب تهکم و استهزا است.

7- پرسش بهانه جویانه کافران، درباره زمان برپایی قیامت، ناشی از خوی لجباجت، استکباری و حق‌گریزی آنان بوده است.

بل لجوافی عتو و نفور... و يقولون متی هذا الوعد إن كنتم صدقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 26 - 5، 3، 2

2- آگاهی از زمان دقیق برپایی قیامت، تنها در انحصار خداوند است و هیچ کس از آن باخبر نیست.

و يقولون متی هذا الوعد... قل إنمّا العلم عند الله

3- پیامبر (صلی الله علیه و آله)، موظف به اعلام بی‌اطلاعی خویش از زمان فرا رسیدن قیامت

قل إنمّا العلم عند الله

پاسخ پیامبر (صلی الله علیه و آله) (علم به زمان برپایی قیامت تنها در انحصار خداوند است)، می‌رساند که خود آن حضرت نیز از آن آگاهی نداشت.

5- پیامبر (صلی الله علیه و آله)، تنها عهده‌دار انداز مردمان، درباره برپایی قیامت بود، نه مشخص ساختن زمان دقیق آن.

قل إنمّا العلم عند الله وإنمّا أنا نذیر

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که حصر در «إنمّا أنا نذیر» حصر اضافی بوده و نسبت به علم به زمان برپایی قیامت سنجیده شده است؛ یعنی، من تنها اندازگر به وقوع قیامت هستم، نه بیش از آن.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 26 - 2

2- زمان نزول عذاب، شکست کافران و برپایی قیامت، از امور غیبی و تنها در اختیار خداوند است.

حتی إذا اوا ما یوعدون... اقرب ما توعدون... علم الغیب

تعریف «الغیب» برای استغراق است؛ یعنی، تمامی امور و حقایق غیبی و «عالم الغیب» خبر برای مبتدای محذوف (هو) است. تعریف مسند و مسندالیه، مفید قصر می‌باشد؛ یعنی، تنها خداوند عالم به امور غیبی است. گفتنی است از مصادیق مورد نظر در امور غیبی - به قرینه آیات پیشین - مسأله برپایی قیامت، شکست کافران و نزول عذاب بر آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 27 - 3

3 - امکان آگاهی رسولان الهی از زمان برپایی قیامت و نزول عذاب بر کافران ، به وسیله وحی و الهام خداوند

قل إن أدری أقرب ما توعدون . . . إلا من ارتضى من رسول

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 6 - 2، 1

1 - پرسش ناباورانه و تمسخرآمیز کافران ، از زمان برپایی قیامت

یسئل ایتان یوم القیمه

2 - آگاه نبودن از زمان برپایی قیامت ، بهانه کافران برای انکار آن

یسئل ایتان یوم القیمه

ص: 684

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 17 - 5

5 - قیامت ، از دیر زمان و در علم خداوند ، دارای زمانی مشخص بوده است .

إِنَّ يَوْمَ الْفِصْلِ كَانَ مِيقَاتًا

فعل «کان» دلالت دارد که وقت قیامت از پیش مشخص بوده است. «میقات» گر چه اسم آلت است؛ ولی معنای «وقت» دارد؛ نظیر میعاد و میلاد که از اسم آلت بودن خارج شده و به معنای مصدر خود استعمال شده اند. متعلق میقات - به قرینه سیاق کلام - محشور شدن و مجازات دیدن است؛ یعنی، قیامت وقت مشخص شده برای این حوادث است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 44 - 1

1 - تنها خداوند ، خصوصیات قیامت و زمان وقوع آن را می داند .

إِلَى رَبِّكَ مُنْتَهِيهَا

«منتهاها» - به قرینه سیاق آیات پیشین - به معنای منتهای علم به قیامت و شناخت خصوصیات و زمان آن است. تقدیم «إلى ربك» بیانگر حصر است.

960- وکالت در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 109 - 7

7 - در دادگاه قیامت ، قضاوت بر اساس علم همه جانبه خداوند است و جایی برای وکیل مدافع نیست .

و كان الله بما يعملون محيطاً... فمن يجادل الله عنهم يوم القيمة ام من يكون على

«وکیل» به کسی گفته می شود که کارهای دیگری را بر عهده می گیرد و امور وی را تدبیر می کند و مراد از آن در آیه وکالت در دفاع خواهد بود که از آن به وکیل مدافع تعبیر می شود.

961- ولایت در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - خداوند ، در قیامت ولی (سرپرست) و نصیر (یاری دهنده) است .

و لا یجدون لهم من دون الله ولیاً و لانصیراً

ص: 685

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 254 - 7,8

7 - دنیا، عرصه تجارت سعادت و کسبِ توشه اخروی است؛ نه قیامت.

انفقوا... من قبل ان یأتی یوم لا بیع فیہ

8 - در قیامت، هیچگونه داد و ستد، دوستی و شفاعت نیست.

یوم لا بیع فیہ ولا خُلَّةٌ ولا شفاعة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 281 - 2,3,5,9

2 - قیامت، هنگامه ای عظیم و دهشتناک برای نابکاران

و اتَّقُوا یوماً ترجعون فیہ الی اللّٰه

آوردن «یوماً» به صورت نکره، اشاره به عظمت آن روز دارد.

3 - قیامت، روز بازگشت انسان ها به سوی خداوند.

و اتَّقُوا یوماً ترجعون فیہ الی اللّٰه

5 - قیامت، روز دریافت کامل نتیجه اعمال (کیفر و پاداش)

ثمّ توفّی کلّ نفس ما کسبت

«توفّی» به معنای دریافت کامل است.

9 - در قیامت به کسی ستم نمی شود. (نه از ثواب او کاسته و نه بر عقاب او افزوده می گردد.)

توفّی کلّ نفس ما کسبت و هم لا یظلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 9 - 7

7- قیامت، روز رسیدن همگان به یقین و برجیده شدن هر گونه تردید

لیوم لا ریب فیه

مراد از جمله «لا ریب فیه» می تواند این معنا باشد که در آن روز شکی وجود ندارد و آن روز، روز یقین است. نه اینکه در وقوع و تحقق روز قیامت شکی نیست چنانچه در برداشت قبلی آمده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 42 - 10

10 - قیامت، روز بروز نهفته های درونی انسان

و لا یکتُمون اللّٰه حدیثاً

بر این مبنا که جمله «و لا یکتُمون» عطف بر «یودّ» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 686

3 - نساء - 4 - 87 - 3، 2

2 - قیامت ، پایان گردآوری انسان ها از سوی خداوند

لیجمعنکم الی یوم القیمه

3 - قیامت ، روز گردآوری تمامی انسانها

لیجمعنکم الی یوم القیمه

بر اساس این احتمال که «الی» به معنی «فی» باشد ؛ چنانچه برخی از مفسران اظهار داشته اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 12 - 13

13 - قیامت، روز ظهور حقایق و از بین رفتن هر گونه تردید

لیجمعنکم الی یوم القیمه لا ریب فیه

مرجع ضمیر «فیه» می تواند «یوم القیامه» باشد، یعنی قیامت ظرف تردید نیست و در آن روز تردید از آدمی رخت بر می بندد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 36 - 10

10 - قیامت روز رسیدگی به کار حق پذیران و حق ناپذیران و پاداش و مجازات آنهاست.

إنما یرجع الیه الذین یسمعون و الموتی یرجعون الیه ثم الیه یرجعون

جمله «ثم الیه یرجعون» ظاهراً تذلیلی برای تمامی آیه است. یعنی هم پاسخ دهندگان و هم مرده دلان جملگی در قیامت مبعوث شده و به نتایج اعمال خود می رسند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 38 - 8

8 - تمامی جنبندگان زمین و پرندگان آسمان، مانند انسان، در قیامت برانگیخته می شوند.

ثم الی ربهم یرجعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 51 - 8

8 - هراس از روزی که در آن جز خداوند یاور و شفیع نیست، زمینه پذیرش انذارهای انبیا

و أنذر به الذین یخافون أن یحشروا إلى ربهم لیس لهم من دونه ولی ولا شفیع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 60 - 16

16 - قیامت، روز بروز حقیقت اعمال دنیوی آدمیان است.

ثم إلیه مرجعکم ثم ینبئکم بما کنتم تعملون

ص: 687

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 72 - 7

7 - قیامت روز گرد آمدن تمامی آدمیان در پیشگاه خداوند است.

و هو الذی إلیه تحشرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 154 - 10

10 - روز قیامت، زمان ملاقات انسان با خداوند است.

لعلهم بلقاء ربهم يؤمنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 164 - 11، 13

11 - قیامت روز آگاهی عینی همگان به حقیقت معارف دین*

فینبئکم بما کنتم فیه تختلفون

روشن است که خداوند در دنیا حقانیت مسائل مورد اختلاف میان اهل ایمان و شرک را بیان کرده است. بنابراین می توان گفت خبر دادن «فینبئکم»، کنایه از کیفر دهی است، و یا مراد از آن آگاهی ویژه، یعنی آگاهی عینی و ملموس است. برداشت فوق مبتنی بر احتمال دوم است.

13 - قیامت ظرف ظهور و انکشاف ربوبیت مطلق خدا برای همگان

أغیر الله أبغی ربا و هورب کل شیء . . . فینبئکم بما کنتم فیه تختلفون

از مصادیق مورد نظر برای «ما کنتم فیه تختلفون»، به دلیل «أغیر الله أبغی ربا»، ربوبیت خداوند بر هستی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 8 - 1

1 - قیامت روز سنجش و ارزیابی اعمال و عقاید آدمیان است.

963- ویژگیهای احضار انسان ها در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 32 - 2

2- احضار تمامی انسان ها به پیشگاه خداوند در قیامت ، به صورت دسته جمعی و یک جا خواهد بود .

وإن كلّ لَمَّا جمیع لدینا محضرون

«جمیع» فعیل به معنای مفعول (مجموع) و ضد متفرق است و مقصود از آن در آیه شریفه، اجتماع و انضمام تمامی افراد، از همه اقوام و جوامع بشری در یک مکان (قیامت) است.

ص: 688

964- ویژگیهای برپایی قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 107 - 6

6- قیامت ، ناگهانی و در حال بی خبری انسان ها تحقق می یابد .

أو تأتیهم الساعة بغتة و هم لایشعرون

«بغته» به معنای هجوم ناگهانی و بدون اطلاع قبلی است. جمله «و هم لایشعرون» حال مؤکده است؛ زیرا توجه نداشتن از «بغته» معلوم می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 108 - 4

4 - عدم امکان بازگشت انسان به دنیا ، پس از برپایی قیامت

ربنا أخرجنا منها .. قال اخسئوا فیها و لاتكلمون

965- ویژگیهای دود قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 11 - 3

3- تهدید مشرکان حق ستیز مکه ، از سوی خداوند به عذابی دنیوی و تیره کننده زندگی

فارتقب یوم تأتي السماء بدخان مبین

برداشت یاد شده بنابراین نکته است که «دخان مبین»، کنایه از تیره روزی و عذاب دنیوی باشد، چه این که برخی از مفسران این آیه را پاسخی به دعای پیامبر(صلی الله علیه و آله) دانسته اند که از خداوند خواست تا برای بیدار شدن مشرکان، آنان را به قحطی ای همچون دوران یوسف مبتلا کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 11 - 3

3- دود های متراکم قیامت ، شکنجه آور ، دردآفرین و در بر گیرنده تمامی کفرپیشگان

يغشى الناس هذا عذاب أليم

ممکن است این آیات در مورد عذاب اخروی باشد.

ص: 689

966- ویژگیهای قضاوت در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 38 - 5

5- داوری میان حق و باطل در عرصه قیامت، با حضور تمامی خلائق انجام خواهد پذیرفت.

هذا يوم الفصل جمعنکم و الأولین

967- ویژگیهای قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - حمد - 1 - 4 - 5,6

5- روز قیامت، روز کیفر و پاداش است.

ملک يوم الدين

«دین» در اینجا به معنای جزا (کیفر و پاداش) و یا حساب است، و هر دو بازگشت به یک معنا دارند.

6- مالکیت خدا بر روز جزا و فرمانروایی او در آن روز، دلیل اختصاص ستایش ها به اوست.

الحمد لله .. ملک يوم الدين

«مالک يوم الدين» نیز مانند اوصاف گذشته به منزله دلیل برای «الحمد لله» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 48 - 7,8,2

2- قیامت، روزی پر مخاطره که باید برای مصونیت از آن، وسیله کارسازی را تدارک دید.

واتقوا يوماً

«اتقاء» یعنی، بر گرفتن و تدارک دیدن وسیله ای برای محافظت از چیزی خطر ساز و هولناک. بنابراین «اتقوا يوماً» دلالت می کند که: روز قیامت متضمن خطرهای هولناکی است و آدمی باید برای مصون ماندن از آنها وقایه ای (نگهدارنده ای) را تدارک ببیند.

7- در روز قیامت از هیچ کس عدل و عوضی - که خویشان را با آن باز خرد - گرفته نخواهد شد.

و لا يؤخذ منها عدل

کلمه «عَدْل» به معنای: فدیة و عوض است که شخص برای آزادی خود یا دیگری می پردازد، تا از اسارت و مانند آن آزاد شود.

8- در روز قیامت هیچ کس به دفاع از دیگری برنخواهد خواست و او را یاری نخواهد کرد .

و لاهم ینصرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 110 - 10

10 - قیامت ، صحنه بروز و ظهور اعمال پسندیده ای است که آدمی در دنیا انجام داده است .

و ما تقدموا لأنفسكم من خیر تجدوه عندالله

ص: 690

ضمیر مفعولی در «تجدوه» (می یابید آن را) به کلمه «خیر» بر می گردد و مقتضایش آن است که: آدمی با همان عمل نیکی که انجام داده، روبه رو خواهد شد؛ یعنی، اعمال نیک آدمی در قیامت، به گونه ای بروز و ظهور دارند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 112 - 7

7 - قیامت ، صحنه ای هراسناک و جایگاه حزن و اندوه است .

ولا خوف علیهم و لا هم یحزنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 113 - 15

15 - قیامت ، صحنه داوری میان امتهاست .

فَاللّٰهُ یَحْکُمُ بَیْنَهُمْ یَوْمَ الْقِیَمَةِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 123 - 1,2,4,5,6,7,8

1 - قیامت ، روزی با عظمت که همگان با آن مواجه خواهند شد .

و اتقوا یوماً

مراد از «یوماً» روز قیامت است. نکره آوردن آن، حکایت از عظمت آن دارد.

2 - قیامت ، روزی پر مخاطره که باید برای مصونیت از آن ، سببی کارساز تدارک دید .

و اتقوا یوماً

«اتقاء» (مصدر إتقوا); یعنی، برگرفتن و تدارک دیدن وسیله ای برای محافظت از چیزی هولناک و خطرناک. بنابراین «إتقوا یوماً» دلالت می کند که: روز قیامت حاوی مخاطرات هولناک است و آدمی باید برای مصون ماندن از آنها، وقایه (وسیله ای برای محافظت) فراهم آورد.

4 - هیچ کس در روز قیامت ، ذره ای از عذاب دیگری را بر عهد نمی گیرد و متحمل آن نمی شود .

و اتقوا یوماً لاتجزی نفس عن نفس شیئاً

5- در روز قیامت ، از هیچ کس فدیة و عوضی که خویشان را با آن باز خرد ، پذیرفته نمی شود .

و لا یقبل منها عدل

«عدل» به معنای فدیة و عوضی است که شخص برای آزادی خود یا دیگری می پردازد تا از اسارت و مانند آن آزاد شود.

6- در روز قیامت شفاعت هیچ کس از دیگری ، سودبخش نخواهد بود .

و لا تنفعها شفعة

ضمیر «ها» در «تنفعها» به «نفس» دوم در «لا تجزی نفس عن نفس» بر می گردد.

7- در روز قیامت ، هیچ کس از دفاع و یاری دیگری بهره مند نخواهد شد .

و لا هم ینصرون

8- در قیامت ، هیچ راه نجاتی برای کافران به قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله) وجود نخواهد داشت .

أولئك یؤمنون به و من یکفر به .. و اتقوا یوماً لا تجزی نفس عن نفس شیئاً

ص: 691

هدف از توصیف قیامت، به اینکه فدیة ای گرفته نمی شود و . . . مایوس کردن مستحقان عذاب است از اینکه راه نجاتی - جز ایمان به قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله) - برای خویش توهم کرده و به اعتبار آن دل خوش کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 148 - 11

11 - قیامت زمان برداشت و پاداش اعمال نیک است .

فاستبقوا الخیرت این ما تکنونوا یأت بکم الله جمیعاً

جمله «این ما تکنونوا . . .» تعلیل جمله قبل است؛ یعنی، چون قیامتی بر شما هست باید در دنیا به انجام کارهای نیک پردازید. این تعلیل بیانگر آن است که: سعادت انسان در آخرت، به اعمال نیک او در دنیا بستگی دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 167 - 8

8 - صحنه قیامت ، صحنه مشاهده اعمال دنیوی و دیدن نتایج آن است .

کذلک یریهم الله أعمالهم حسرت

فعل «یری» می تواند از رؤیت به معنای دیدن با چشم باشد. بر این مبنا معنای جمله «کذلک . . .» چنین می شود: خداوند اعمال مشرکان (و یا نتایج اعمالشان) را به آنان نشان خواهد داد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 25 - 6، 7، 8، 10، 13

6 - قیامت ، روز رسیدن همگان به یقین و برچیده شدن هر گونه تردید

لیوم لا ریب فیه

مراد از جمله «لا ریب فیه» می تواند این معنا باشد که در آن روز شکی وجود ندارد و آن روز، روز یقین است؛ نه اینکه در وقوع و تحقق روز قیامت شکی نیست، چنانچه در برداشت قبل آمده است.

7 - همه حقایق در قیامت ، مکشوف و یقینی است .

لیوم لا ریب فیه

8- قیامت ، روزی که هر کس اندوخته های خود را به تمام و کمال دریافت می کند .

ووقیت کل نفس ما کسبت

10 - حضور و نمود اعمال دنیوی انسان در قیامت

ووقیت کل نفس ما کسبت

زیرا «وقیت» به «ما کسبت» نسبت داده شده ; نه به نتیجه آن.

13 - قیامت روزی که به انسان ظلم نخواهد شد .

وهم لا یظلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 30 - 5,6,3

ص: 692

3- قیامت ، روز تحقق عقاب و قهر الهی و یافتن اعمال خیر و شر

و یحذّرکم اللّٰه نفسه .. یوم تجد کل نفس ما عملت من خیر .. من سوء

5- قیامت ، روز حضور نفس اعمال نیک و بد آدمی در پیش او

یوم تجد کل نفس ما عملت من خیر محضراً .. من سوء

چون اسناد احضار به خود اعمال (ما عملت) است ؛ نه به پاداش و جزای آن.

6- قیامت ، روز دریافتِ کيفر و پاداشِ اعمال نیک و بد *

یوم تجد کل نفس ما عملت من خیر .. من سوء

بنابراینکه «ما عملت»، به معنای «جزاء ما عملت» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 55 - 19

19- قیامت ، جایگاه حلّ نهایی اختلافات

ثمّ الّیّ مرجعکم فاحکم بینکم فیما کنتم فیہ تختلفون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- انعام - 6 - 28 - 6

6- بازگشت به دنیا پس از حشر در قیامت ممکن نیست.

و لوردوا لعادوا لما نهوا عنه

«لو» غالباً در مواردی به کار می رود که شرط آن کاری ممتنع و غیر عملی باشد. لذا جمله «ردوا» که شرط برای «لو» می باشد امری غیر عملی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- انعام - 6 - 31 - 2,3

2- قیامت صحنه ملاقات همگان با خداوند است.

قد خسر الذين كذبوا بقاء الله حتى إذا جاءتهم الساعة

«الساعة» از اسامی قیامت است و منظور از ملاقات، برخورد جسمانی نیست، زیرا چنین امری محال است. لذا مراد از آن شهود حاکمیت و قدرت خداوند است.

3 - قدرت و حاکمیت خداوند در قیامت تجلی می یابد.

قد خسر الذين كذبوا بقاء الله حتى إذا جاءتهم الساعة بغته

مراد از «لقاء الله» نمی تواند ملاقات و برخورد، به معنی متعارف، باشد. لذا مراد از لقاء خداوند، ملموس شدن حاکمیت و رضایت و غضب اوست، به گونه ای که گویا آدمیان با خود خداوند ملاقات کرده اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 108 - 20

20 - قیامت روز پاداش و کیفر اعمال است.

ص: 693

و كذلك زينا لكل أمه عملهم .. فينبئهم بما كانوا يعملون

مطلع ساختن آدمیان بر اعمالشان در قیامت، کنایه از مجازات و یا پاداش آنان می تواند باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 132 - 3

3 - قیامت، روز اعطای درجات و یا سقوط به درجات است.

و لكل درجات مما عملوا

اگر چه در آیه شریفه تنها درجات مذکور شده است، ولی شامل درجات نیز می گردد. چون درجات و درکات آمیخته به یکدیگرند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 77 - 6

6 - قیامت، روز ملاقات انسان با خدا

يوم یلقونه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 94 - 21

21 - قیامت، روز حضور انسان در برابر خدا و آگاه شدن او از تمامی کرده هایش و نیز روز محاکمه و تعیین سرنوشت

ثم تردون إلى علم الغیب و الشهده فینبئکم بما کنتم تعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 105 - 9، 10

9 - قیامت، عرصه احضار انسان ها برای حسابرسی اعمالشان

و ستردون .. فینبئکم بما کنتم تعملون

10 - باخبر شدن انسان ها در قیامت از حقیقت و بازتاب اعمال دنیوی خویش

فینبئکم بما کنتم تعملون

مراد از «ما کنتم تعملون» می تواند ظاهر اعمال نباشد ; چه اینکه انسانها از ظاهر اعمال خویش باخبرند و آنچه را نمی دانند، حقیقت اعمالشان می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 7 - 1

1 - قیامت ، روز دیدار با خداست .

إن الذین لا یرجون لقاءنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 11 - 8

ص: 694

8 - قیامت ، روز دیدار با خداوند است .

الذین لایرجون لقاءنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 15 - 25, 5

5 - قیامت ، روز دیدار با خداوند

قال الذین لا یرجون لقاءنا

25 - قیامت ، روزی بزرگ و هراسناک

عذاب یوم عظیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 19 - 9

9 - قیامت ، روز داوری میان موحدان و مشرکان

و لو لا کلمه سبقت من ربک لقصی بینهم فیما فیہ یختلفون

از اینکه خداوند فرمود: دنیا جای داوری میان اهل شرک و توحید نیست، معلوم می شود محل داوری میان آنان، جهانی دیگر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 27 - 7

7 - جهان آخرت ، سرای تنهایی و محرومیت از هر گونه شفاعت برای زشت کرداران

والذین کسبوا السیئات .. ما لهم من اللّٰه من عاصم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 28 - 3, 6, 9

3 - قیامت ، روز حشر و گردآوری تمامی انسان ها (نیکان و بدان ، و مؤمنان و مشرکان)

للذین أحسنوا .. والذین کسبوا السیئات ... و یوم نحشرهم جمیعاً

ضمیر «هم» در «نحش‌رهم» به هر دو دسته نیکان و بدان برمی‌گردد.

6- قیامت ، عرصه داوری خدا میان انسانها

و یوم نحش‌رهم جمعاً ثم نقول للذین أشركوا مکانکم اَنتم و شرکاؤکم فزیلنا بینهم

9- بت های مورد پرستش اهل شرک در آخرت ، دارای شعور و توانا بر نطق

و یوم نحش‌رهم جمعاً .. و قال شرکاؤهم ما کنتم ایانا تعبدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- یونس - 10 - 30 - 8,9

8- قیامت ، روز رجوع و بازگشت همه انسان ها به خداوند است .

وردوا إلى الله مولیهم الحق

ص: 695

9- قیامت، روز ظهور مولویت و مالکیت به حق و پروردگاری بی همتای خداوند و بر ملا شدن بطلان اندیشه مولویت و ربوبیت غیر او برای شرک پیشگان

و یوم نحشر هم جميعاً .. وردوا إلى الله مولیهم الحق و ضل عنهم ما كانوا یفترون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- یونس - 10 - 45 - 3,4,5,7

3- مردم در قیامت، زمان درنگ خود در دنیا را بسیار کوتاه و به اندازه لحظاتی که چند تن همدیگر را ببینند و بشناسند، احساس می کنند

و یوم یحشرهم کأن لم یلبثوا إلا ساعه من النهار یتعارفون بینهم

«ساعه» در لغت به معنای جزیی از اجزای زمان، است (کوتاه باشد یا بلند). برداشت فوق مبتنی بر این است که ظرف متعلق به «لم یلبثوا»، دنیا باشد؛ یعنی: «کأن لم یلبثوا فی الدنيا...».

4- مردم در قیامت، زمان درنگ خود در برزخ را بسیار کوتاه احساس می کنند .

و یوم یحشرهم کأن لم یلبثوا إلا ساعه من النهار

برداشت فوق مبتنی بر این است که ظرف متعلق به «لم یلبثوا»، زمان پس از مرگ باشد.

5- مردم در قیامت، زمان درنگ خود در دو عالم (دنیا و برزخ) را بسیار کوتاه احساس می کنند .

و یوم یحشرهم کأن لم یلبثوا إلا ساعه من النهار

برداشت فوق مبتنی بر این است که ظرف متعلق به «لم یلبثوا»، دنیا و زمان پس از مرگ باشد؛ یعنی: «کأن لم یلبثوا فی الدنيا و بعد الموت».

7- قیامت، روز ملاقات با خداوند است .

و یوم یحشرهم .. قد خسر الذین کذبوا بقاء الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- یونس - 10 - 60 - 3

3- قیامت، روزی است که در آن، عاقبت کار انسان ها مشخص می شود .

و ما ظن الذين يفترون . . . يوم القيمة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 93 - 14

14 - قیامت ، روز داوری خداوند است .

إن ربك يقضى بينهم يوم القيمة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 3 - 16

16 - روز قیامت ، روزی بزرگ و عذاب آن ، عذابی سهمگین است .

فإني أخاف عليكم عذاب يوم كبير

ص: 696

کلمه «کبیر» در ظاهر صفت برای «یوم» است و در حقیقت بیانگر بزرگی عذاب آن روز می باشد که از آن در برداشت، به سهمگینی عذاب تعبیر گردید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 4 - 2

2- روز قیامت، روز بازگشت انسان ها به خداوند است.

فَإِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ كَبِيرٍ. إِلَى اللَّهِ مَرْجِعُكُمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 29 - 16، 15

15- قیامت، روز ملاقات انسان با خداوند

إِنَّهُمْ مَلَقُوا رَبَّهُمْ

16- قیامت، روز تمایز مؤمنان راستین از مدعیان دروغین

بَلْ نُنَظِّنُكُمْ كَذِبِينَ... إِنَّهُمْ مَلَقُوا رَبَّهُمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 103 - 7، 5

5- سرای آخرت، عرصه گرد آمدن همه انسانهاست.

ذَلِكَ يَوْمٌ مَّجْمُوعٌ لَّهُ النَّاسُ

«ذلك» اشاره به «الأخره» است و به نظر می رسد مذكر آوردن آن به لحاظ خبر (یوم) باشد.

7- صحنه های قیامت و موقف های آن علنی، مشهود و در مرأی و منظر همگان است.

ذَلِكَ يَوْمٌ مَّشْهُودٌ

ظاهر این است که «مشهود» (مورد مشاهده) صفت برای متعلق موصوف است یعنی منظور مشاهده خود آن روز نیست بلکه مشاهده چیزهایی است که در آن روز وجود دارد و در آن پدید می آید. از جمله آن هاست مواقف و صحنه های قیامت و یا انسانهای موجود و گردآوری شده در آن صحنه و یا ...

1- هیچ کس در قیامت جز به اذن و رخصت خداوند سخن نخواهد گفت .

یوم یأت لاتکلم نفس إلا بإذنه

ضمیر در «یأت» به «یوم» در آیات قبل، باز می گردد و «یوم» در «یوم یأت» به معنای حین و زمان است. بنابراین «یوم یأت...»؛ یعنی، در آن هنگام که روز قیامت برپا شود ... قابل ذکر است که «لاتکلم» در اصل «لاتتکلم» بوده که بر اساس قواعد صرفی یک «تاء» از آن حذف شده است.

2- روز قیامت ، روز بروز و ظهور حاکمیت مطلق خداوند بر بندگان

یوم یأت لاتکلم نفس إلا بإذنه

ص: 697

از آن جا که در دنیا هیچ فعل و انفعالی صادر نمی شود مگر اینکه اذن خدا را همراه دارد ، می توان گفت مقصود از «لاتکلم نفس إلا بإذنه» این است که: در آخرت این حقیقت برای همگان مکشوف می شود و انسانها آن را لمس خواهند کرد.

3- اختیار و انتخاب در روز قیامت ، از انسان ها سلب می شود .

یوم یأت لاتکلم نفس إلا بإذنه

قرین بودن هر گونه سخن در قیامت با اذن خداوند، می تواند به این معنا باشد که: صحنه قیامت مانند دنیا نیست که انسانها با اراده خویش سخن بگویند و یا افعال دیگری انجام دهند و احیاناً کاری کنند که مورد رضایت خدا نباشد؛ بلکه اختیار از آنها سلب می شود و نمی توانند هر چه را می خواهند بگویند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 41 - 8

8- قیامت روز حسابرسی است .

یوم یقوم الحساب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 42 - 10

10- قیامت ، روز خیره شدن چشم ها از شدت ترس و هولناکی آن

لیوم تشخص فیہ الأبصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- حجر - 15 - 35 - 5

5- قیامت ، روز کیفر و جزا و «یوم الدین» از نام های آن است .

یوم الدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- حجر - 15 - 92 - 5

5- قیامت ، روز بازخواست از مجرمان و تجزیه کنندگان آیات قرآن

آورده شدن فعل مضارع «نستل» برای بازخواست، می تواند اشاره به آینده و روز قیامت داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 96 - 4

4- قیامت، روز کشف حقایق و روشن شدن حق و باطل است.

الذین يجعلون مع الله إلهًا آخر فسوف يعلمون

برداشت فوق مبتنی بر این نکته است که زمان «دانستن»، روز قیامت باشد.

ص: 698

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 25 - 17

17- « عن أبي جعفر (ع) في قوله : « ليحملوا أوزارهم كاملة يوم القيامة » يعني ليستكملوا الكفر يوم القيامة « و من أوزار الذين يضلونهم بغير علم » يعني كفر الذين يتولونهم ؛

از امام باقر(ع) روایت شده است که در باره قول خدا «ليحملوا أوزارهم كاملة يوم القيامة» فرمود: مقصود این است که کفر خود را در قیامت کامل کنند و درباره «و من أوزار الذين يضلونهم بغير علم» فرمود: مقصود این است که کفر پیروان خویش را [بر دوش بگیرند].
..».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 27 - 14

14- قیامت ، روزی سخت و خوار کننده است .

إن الخزي اليوم و السوء على الكفرين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 39 - 3

3- قیامت ، روز ظهور حقایق

بلى وعداً عليه حقاً . . . ليبين لهم الذى يختلفون فيه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 77 - 3

3- رخ نمودن لحظه قیامت ، در یک چشم به هم زدن یا کمتر از آن

و ما أمر الساعة إلا كلمح البصر أو هو أقرب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 84 - 5

5- قیامت ، روز آشکار شدن اعمال ، انگیزه ها و ماهیت همه انسانها

و یوم نبعث من کلّ أُمَّه شهیداً

برداشت فوق از آن جاست که با گواهی دادن گواهان، پرده از تمامی اعمال، انگیزها و .. انسانها - که تا روز قیامت از منظرها پنهان بود - برداشته خواهد شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 89 - 3

3- قیامت ، روز برانگیخته شدن گواهانی از میان هر امت برای شهادت دادن بر آنان

و یوم نبعث فی کلّ أُمَّه شهیداً علیهم من أنفسهم

ص: 699

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 111 - 1,3,7

1- قیامت ، روز دفاع سرسختانه هر انسانی از خویش (عقاید ، رفتار و انگیزه ها)

یوم تأتی کلّ نفس تجدل عن نفسها

3- تلاش و توجه هر فردی در قیامت ، تنها معطوف به دفاع از شخص خویش است .

یوم تأتی کلّ نفس تجدل عن نفسها

7- همه انسان ها ، سزای اعمال خویش را در قیامت ، به طور کامل دریافت خواهند کرد .

یوم . . . و توفّی کلّ نفس ما عملت

«توفّی» (از ماده توفیه) به معنای پرداخت و دریافت کامل است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 124 - 6

6- قیامت ، روز داوری خداوند در زمینه اختلافات و انحرافات بشر

و إن ربّک لیحکم بینهم یوم القیمه فیما کانوا فیه یختلفون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 52 - 1,7

1- رستاخیز ، روز احضار انسان ها از سوی خداوند

یوم یدعوکم

7- کفر و ناسپاسی ، محدود به دنیاست و در آخرت حتی کافران ، ثناگوی خداوند خواهند بود .

یوم یدعوکم فتستجیبون بحمدہ

بنابر اینکه مخاطب «یدعوکم» منکران قیامت باشد، استفاده می شود که آنان تنها در دنیا مجال کفر و کفران داشتند، ولی در آخرت حمد و ثنا خواهند گفت.

2- قیامت و احضار مردم و پیشوایانشان در آن هنگام، روزی شایسته یاد و یادآوری و به خاطر سپاری است.

یوم ندعوا کلاً أناس یاممهم

برداشت فوق، مبتنی بر این است که نصب «یوم» به جهت مفعول فعل محذوف «اذکر» باشد و «با» ی در «یاممهم» مصاحبت باشد.

3- قیامت، روز فراخوانی همه نسل‌ها و گروه‌های مردم، همراه با پیشوایانشان

یوم ندعوا کلاً أناس یاممهم

9- انسان‌ها، عملکرد دنیوی خویش را در قیامت، به صورت مجموعه‌ای ثبت شده و مکتوب دریافت می‌کنند.

فمن أوتی کتبه بیمینه

3- قیامت ، روز الغای اعتبارات و امتیازات دنیوی انسان ها است . *

و عرضوا علی ربّک صفّاً

چنان چه مراد از «صفّاً» این باشد که همگان در یک صف محشور خواهند شد جملهء «و عرضوا..» اشعار به این مطلب خواهد داشت که با وجود آن که اهل دنیا، امتیازات را به مال و منال و دیگر اعتبارات مادّی دنیا می دانستند، ولی در صفی واحد محشور خواهند شد. این نکته، با توجه به آیات مربوط به داستان مرد ثروت مند و هم صحبت او، بیشتر واضح می گردد.

14- قیامت ، زمان به وقوع پیوستن وعده های الهی است .

بل زعمتم أنّ نجعل لکم موعداً

1- در قیامت ، نامه عمل هر فرد ، در برابر دیدگان او نهاده شده ، آن را مشاهده خواهد کرد .

و وضع الکتب .. و یقولون یویلتننا مال هذا الکتب

مقصود از «الکتب» به قرینه جملات بعدی، نوشته هایی است که در آن، همه اعمال آدمیان، ثبت و ضبط شده است. حرف «ال» در «وضع الکتب»، برای استغراق افراد است، یعنی «کلّ کتاب». در نتیجه، مراد این است که همه کتاب ها را در برابر دیدگان آحاد انسان ها قرار خواهند داد و هر فرد، کتاب خودش را ملاحظه خواهد کرد.

4- روز قیامت ، بیم و هراس و تأثر ، در چهره مجرمان ، ملموس و نمایان است .

فتری المجرمین مشفقین ممّا فیه

«اشفاق» توجه و عنایتی است که آمیخته به ترس باشد و در صورتی که با «من» متعدی شود، معنای بیم و دلهره در آن آشکارتر است (مفردات راغب). پس عبارت «مشفقین ممّا فیه» دلالت دارد که مجرمان، از آنچه در نامه اعمال مشاهده می کنند، خائف و هراسناک اند و این ترس - به قرینه فعل «تری» - در چهره آنان قابل مشاهده و رؤیت است.

7- پرهیز کنندگان از جرم و گناه ، به هنگام مشاهده نامه اعمال خود در قیامت ، بیم و هراس نخواهند داشت .

و وضع الکتب فتري المجرمین مشفقین ممّا فیه

جمله «وضع الكتاب» وضع و مشاهده کتاب را به مجرمان اختصاص نداده است، ولی جمله «فترى المجرمين..» تنها، از ترس مجرمان سخن گفته است، بنابراین، دیگران، با مشاهده کتاب خود، اضطرابی نخواهند یافت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 101 - 8,9

8- چشم های نابینا در برابر حق ، در قیامت ، شعله های آتش دوزخ را خواهد دید .

و عرضنا جهنم یومئذ للكفرین عرضاً . الذین كانت أعینهم فی غطاء عن ذکری

عرضه شدن جهنم بر کافران در قیامت و رویت آن، عقوبتی متناسب با بهره نبردن آنان از بینایی برای شناخت خداوند است، همانگونه که گوش ناشنوای آنان نیز صدای جهنم را در خواهد یافت، زیرا، عرضه جهنم، محدود به عرضه بصری نیست.

9- گوش های عاجز از دریافت پیام های خداوند ، در قیامت ، شنوای صدای دوزخ خواهد بود .

و عرضنا جهنم .. الذین ... کانوا لایستطیون سمعاً

ص: 701

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 105 - 11، 4

4- قیامت، روز فرو افتادن همه حجاب ها و یقین آدمیان به خداوند یکتا است.

أعینهم فی غطاء .. کفروا بآیت ربهم و لقاءه

مقصود از لقای پروردگار، مسلماً برخورد حسی نیست (لاتدرکه الأبصار) بلکه مقصود، آن است که آدمی، در قیامت، به حقیقت یکتایی خداوند پی خواهد برد، گرچه کافران، چنین ملاقاتی را منکر باشند.

11- قیامت، روز سنجش و محاسبه اعمال است.

فلا تقيم لهم يوم القيمة وزناً

از تعبیر موجود در آیه، چنین برمی آید که در قیامت، برای سنجش اعمال آدمیان، معیارها و میزان هایی به کار گرفته می شود، لکن برای برخی، به جهت فقدان هرگونه عمل ارزشمند، هیچ محاسبه و میزانی برقرار نمی شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 110 - 11

11- قیامت، روز لقای پروردگار و مشاهده نمود های روشن وی است.

فمن كان يرجو لقاء ربه

مسلم است که مراد از لقای پروردگار، برخوردی حسی با او نیست؛ چون، چنین امری هم از نظر عقل و هم از نظر متون دینی، محال است (لاتدرکه الأبصار). بنابراین، به قرینه «فلیعمل عملاً صالحاً»، مراد از لقای پروردگار، مواجه شدن با رضایت و پاداش های او در روز قیامت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 38 - 3، 2

2- قیامت، روز ظهور و بروز حقایق است.

أسمع بهم وأبصر يوم یأتوتنا

3- قیامت، روز حضور مردم در پیشگاه خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 39 - 2،4،6

2- قیامت، روز حسرت و افسوس آدمیان بر عملکرد خویش در دنیا است.

و أنذرهم یوم الحسره

4- قیامت، روز پایان فرصت ها و جبران ناپذیری خطاها و انحرافات است.

و أنذرهم یوم الحسره إذ قضی الأمر

مراد از «الأمر» به قرینه «یوم الحسره» فرصت هایی است که از کف دادن آن موجب حسرت شده است و «قضی» از «قضاء» به معنای فیصله دادن و به پایان رساندن است، به گونه ای که مورد آن جبران پذیر نباشد (مفردات راغب).

ص: 702

6- قیامت ، روز فیصله امور و تعیین سرنوشت قطعی انسان

إذ قضی الأمر

ممکن است مقصود از «الأمر» حکم قطعی و تعیین بهستی و یا دوزخی بودن مردم باشد در این صورت «قضی الأمر» ناظر به صدور احکام قطعی و گذشتن از آن مرحله است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 40 - 7

7- در قیامت ، رابطه انسان با مالکیت های اعتباری او در دنیا ، به کلی بریده خواهد شد .

و أندرهم یوم الحسره ... إنا نحن نرث الأرض و من علیها و إلینا یرجعون

خداوند، هم زمین را میراث خود دانسته و هم آدمیان را؛ یعنی هم مالکان اعتباری و هم ملک های اعتباری؛ بنابراین در قیامت، این دو تنها با مالک حقیقی خود مرتبط خواهند شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 75 - 20

20- قیامت ، روز ظهور حقایق

و إما الساعه فسیعلمون من هو شرّ مکاناً و أضعف جنداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 80 - 2

2- قیامت ، روز حضور همگان در پیشگاه خداوند

و یأتینا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 82 - 10، 7

7- قیامت ، روز ظهور حقایق و بطلان شرکورزی و بروز ناتوانی معبود های ساختگی مشرکان از عزت بخشیدن به آنها

ليكونوا لهم عزاً . . . سيكفرون بعبادتهم

10- « عن أبي عبد الله (ع) في قوله: « . . . كلاً سيكفرون بعبادتهم و يكونون عليهم ضداً » يوم القيامة . . . ثم قال: ليست العبادة هي السجود ولا الركوع وإنما هي طاعة الرجال من أطاع مخلوقاً في معصية الخالق فقد عبده ;

از امام صادق(ع) در باره سخن خدا « . . . كلاً سيكفرون بعبادتهم و يكونون عليهم ضداً » روايت شده كه فرمود: [اين ضدیت] روز قیامت است . . . سپس امام فرمود: عبادت [در این جا] سجود و ركوع نیست؛ بلکه [مراد] اطاعت از مردم است؛ هر كس مخلوقی را در معصیت خالق اطاعت كند، او را عبادت كرده است.».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 85 - 5

5- قیامت ، روز حشر و اجتماع انسان ها

ص: 703

«حشر»؛ یعنی، جمع کردن به گونه ای که با سوق دادن همراه باشد (مقایس اللغه).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 86 - 4

4- قیامت، روز ظهور تفاوت وضعیت مجرمان و متقین

یوم نحشر... و نسوق المجرمین إلی جهنم وردًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 74 - 5

5- قیامت، روز حضور همگان در پیشگاه خداوند

إِنَّهٗ مِنْ یَاتِ رَبَّهٖ مَجْرَمًا

به قرینه آیه بعد (و من یأته مؤمنًا)، حضور در قیامت همگانی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 100 - 4

4- قیامت، روز ظهور اعمال دنیوی انسان است.

من أعرض عنه فإِنَّهٗ یحمل یوم القیمه وزرًا

«وزر»، به معنای بار سنگین است و به گناه از آن جهت که بار سنگینی بر دوش گنه کار است، «وزر» اطلاق می گردد (مفردات راغب).

«حمل وزر» حاکی از آن است که در قیامت، گناه به صورت باری بر دوش گناهکار ظهور خواهد یافت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 101 - 5

5- قیامت، روز مجازات و کیفر گنه پیشگان

وساء لهم یوم القیمه حملاً

1 - دمیده شدن در صور (بوق و یا صورت و تمثال ها) ، از رخداد های روز قیامت

یوم ینفخ فی الصور

«صور» محتمل است به یکی از دو معنا باشد: 1- به معنای شاخ، که در این صورت مقصود دمیده شدن در بوق خواهد بود؛ چرا که در قدیم، با سوراخ کردن شاخ حیوانات از آن بوق می ساختند. 2- ممکن است «صور» جمع صوره باشد. براین اساس، مقصود دمیده شدن در تمثال ها و پیکرهای مردگان برای زنده شدن خواهد بود. بعضی از آیاتی که در آن کلمه «صور» آمده است، با معنای دوم سازگار نیست.

3 - قیامت ، روز دمیده شدن دوباره روح ها در اجساد و صورت های مردگان *

برداشت یاد شده بر اساس احتمالی در معنای «صور» است که جمع «صورت» و به معنای «تمثال‌ها و پیکرها» باشد.

7- قیامت، روز اجتماع و گردآمدن انسان‌ها است.

نحشر المجرمین

«حشر» به معنای جمع کردن است (لسان العرب) و در آن، معنای سوق دادن نیز لحاظ می‌شود (مقایس اللغة).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 104 - 7

7- ملکات و تفاوت‌های انسان‌ها، در قیامت نیز بروز و ظهور خواهند داشت.

إذ یقول أمثلهم طریقه

«أمثلهم طریقه» بیانگر خصلت شخصی است که نظریه «یک روز» را مطرح ساخته است. حدوث این خصلت برای وی در آخرت بعید به نظر می‌رسد. بنابراین باید گفت این ویژگی، بروز و ظهور ملکاتی است که در دنیا برای او تحصیل شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 107 - 1

1- روز قیامت، کمترین پستی و بلندی در سطح زمین مشاهده نخواهد شد.

لا تری فیها عوجًا و لا أمتًا

«عوج» نقطه مقابل اعتدال است (مصباح) و «أمت» به معنای مکان مرتفع می‌باشد و به پستی و بلندی نیز اطلاق می‌گردد (قاموس). مفاد «لا تری...» آن است که به هنگام تحقق رستاخیز در زمین، هیچ ناهمواری و کجی به چشم نخواهند خورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 108 - 6,7,9

6- عظمت رخداد قیامت و چشم دوختن به رحمت خداوند در آن روز، صداها را در سینه‌ها حبس و طنین آن را خواهد گرفت.

یومئذ... و خشعت الأصوات للرحمن

پایین آوردن صدا در قیامت، برخاسته از خشوع قلب است که نتیجه مشاهدات انسان از صحنه های آن روز می باشد.

7- قیامت ، روز تجلی و ظهور رحمانیت خداوند

و خشعت الأصوات للرحمن

«رحمان»؛ یعنی، دارای رحمت گسترده و فراگیر.

9- روز قیامت ، هیچ صدایی از آدمیان به جز صدای پنهان وزیر لب و یا صدای آهسته گام ها ، شنیده نخواهد شد .

و خشعت الأصوات للرحمن فلا تسمع إلا همسًا

«همس»؛ یعنی، صدای پنهان و «همس الأقدام» به مخفیانه ترین قدم زدن گفته می شود (معجم مقایس اللغه) در این آیه هر دو معنا محتمل است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 110 - 8

ص: 705

8- در قیامت راهی برای ترویر و استفاده نادرست از شفاعت وجود ندارد .

لاتتفع الشفعه إلا من أذن له .. يعلم ... و لایحیطون به علمًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 126 - 4

4- پرسش مجرمان از خداوند و دریافت پاسخ از او ، از رخداد های صحنه قیامت

ربّ لم حشرتی .. قال کذلک أتتک ءایتنا

از ظاهر «قال کذلک» چنین برمی آید که پاسخ سؤال «لم حشرتی» با لفظ بیان می گردد - نه این که صرفاً حالتی در نفس باشد - گرچه این پاسخ ممکن است به صورت مستقیم نباشد، بلکه با وساطت ملائکه یا غیر آن، صورت گیرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 1 - 4

4- حسابرسی ، از رخداد های مهم قیامت است .

اقترب للناس حسابهم

آغاز شدن سوره با طرح مسأله حسابرسی و بیان آن از میان دیگر رخدادهای قیامت، بیانگر مطلب یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 97 - 5

5- قیامت ، واقعه ای غافل گیرانه و ناگهانی است .

و اقترب الوعد الحقّ فإذا هی شخصیة

برداشت یاد شده از «إذا»ی فجائیة، به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 104 - 5,6

5- خداوند ، مخلوقات نابود شده در آستانه قیامت را ، بسان آفرینش نخستین آنها باز خواهد آفرید .

کما بدأنا أول خلق نعيده

6- آسمان بسان خلقت نخستین خود، پس از در هم پیچیده شدن مجدداً شکل خواهد گرفت.

کما بدأنا أول خلق نعيده

برداشت برداشت یاد شده مبتنی بر این است که «نعیده» اشاره به آفرینش آسمان پس از در هم پیچیده شدن آن باشد و نه تمامی مخلوقات.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 7 - 9

9 - در قیامت همه مردگان زنده می شوند و هیچ کس در گور خود باقی نمی ماند.

أَنَّ اللَّهَ يَبْعَثُ مَنْ فِي الْقُبُورِ

ص: 706

با توجه به، به کارگیری کلمه «من» و «القبور» (جمع با الف و لام) - که هر دو کلمه مفید عموم است - برداشت یاد شده به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 9 - 15

15 - قیامت ، روز مجازات و کیفر کفرپیشگان و حق ستیزان

و نذيقه يوم القيمة عذاب الحريق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 17 - 5

5 - قیامت ، روز داوری و تمیز حق از باطل و سره از ناسره

إِنَّ اللَّهَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 55 - 3

3 - برپایی قیامت و حضور مردم در عرصه محشر ، رخدادی ناگهانی و غافلگیر کننده

حَتَّى تَأْتِيَهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 56 - 2،8

2 - قیامت ، روز داوری میان جبهه کفر و ایمان

يُحْكَمُ بَيْنَهُمْ

8 - جهان آخرت ، جهان کیفر و پاداش

الملك يومئذ لله يحكم بينهم... في جنّات النعيم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 69 - 1،4

1 - قیامت ، روز داوری میان مؤمنان و مشرکان

اللّٰه یحکم بینکم یوم القیمه

خطاب در آیه یاد شده از جانب خدا به عموم مؤمنان و مشرکان است. «حکم» (مصدر «یحکم») به معنای قضاوت و داوری کردن است؛ یعنی، «خدا در قیامت، میان شما مؤمنان و مشرکان داوری خواهد کرد...».

4 - جهان آخرت ، جهان کیفر و پاداش

اللّٰه یحکم بینکم یوم القیمه

جمله «اللّٰه یحکم بینکم یوم القیامه»، متضمن نوید پاداش به مؤمنان و وعده مجازات و کیفر به مشرکان است.

ص: 707

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 70 - 6

6 - رسیدگی به همه گفته ها و کرده های آدمیان در روز رستاخیز

اللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا تَعْمَلُونَ . اللّٰهُ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ... إِنَّ ذَلِكُمْ فِي كِتَابٍ إِنَّ ذَلِكُمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 101 - 3,4,6

3 - گسستن روابط خویشاوندی میان انسان ها ، در روز رستاخیز

فَإِذَا نَفَخَ فِي الصُّورِ فَلَأُنْسَابَ بَيْنَهُمْ يَوْمَئِذٍ

4 - شدت نگرانی و گرفتاری انسان ها در قیامت ، مشغول دارنده آنان به خویشان و بازدارنده آنها از پرسش و پاسخ و گفتوگو با یکدیگر

فَإِذَا نَفَخَ فِي الصُّورِ فَلَأُنْسَابَ بَيْنَهُمْ يَوْمَئِذٍ وَلَا يَتَسَاءَلُونَ

6 - نسب ها و تفاخر به نیاکان ، امری اعتباری و فاقد کمترین اثر در قیامت

فَإِذَا نَفَخَ فِي الصُّورِ فَلَأُنْسَابَ بَيْنَهُمْ يَوْمَئِذٍ

برداشت فوق، بر این اساس است که «فلائُنْسَابَ بَيْنَهُمْ..» به تقدیر «لَأُنْسَابَ بَيْنَهُمْ يَتَفَاخَرُونَ بِهَا» باشد؛ یعنی، در آن روز نسیبی نیست تا به آن تفاخر کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 102 - 4

4 - هر نوع عمل انسان ، دارای معیار و میزانی مخصوص در قیامت

فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 24 - 7

7 - جهان آخرت ، جهان عینیت یافتن شعور و آگاهی برخی از پدیده ها و آشکار شدن حقایق ناشناخته دنیا

یوم تشهد علیهم ألسنتهم . . . بما كانوا يعملون

از آیه شریفه، چنین استفاده می شود که اعضا و جوارح، دارای نوعی شعوراند و اعمال آدمی را درک کرده و با خود نگه می دارند. البته این حقیقت در عالم دنیا، برای همگان عینیت ندارد و تنها در جهان آخرت، همگان شاهد تحقق عینی این معنا خواهند بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 37 - 13، 14

13 - قیامت ، روز زیر و رو شدن و تب و تاب دل ها و دیده ها است .

یومًا تتقلب فیہ القلوب و الأبصر

14 - قیامت ، دارای صحنه هایی هراس آور و هولناک

یخافون یومًا تتقلب فیہ القلوب و الأبصر

ص: 708

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 39 - 13

13 - قیامت ، روز ظهور و بروز حقایقی همانند حقانیت خداوند و پوچی اعمال کافران

و الذین كفروا أعمالهم كسراب بقيعه .. حتی إذا جاءه لم یجدہ شیئاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 64 - 10

10 - قیامت ، روز آگاه شدن انسان از حقیقت و نتیجه اعمال خویش

و یوم یرجعون إلیه فینبئهم بما عملوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 21 - 3

3 - قیامت ، روز ملاقات انسان ها با خدا

لا یرجون لقاءنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 26 - 1,2,3,5

1 - قیامت ، روز ظهور و بروز حقانیت حاکمیت مطلق خداوند رحمان

الملک یومئذ الحقّ للرحمن

«الحق» صفت برای «الملک» است و این کلمه، یا به معنای ثابت است؛ زیرا در روز قیامت، همه حاکمیت ها از بین خواهد رفت و تنها حاکمیت و پادشاهی خدا پایدار خواهد ماند و یا در برابر باطل قرار دارد و به معنای شیء حقیقت دار و مطابق واقع است؛ چرا که در روز رستاخیز، روشن خواهد شد که پادشاهی و حاکمیت حقیقی از آن خدا است. برداشت یاد شده، مبتنی بر احتمال دوم است.

2 - قیامت ، عرصه ظهور حاکمیت پایدار خدای رحمان

الملک یومئذ الحقّ للرحمن

3- قیامت ، روز جلوه رحمانیت خداوند

المَلِكِ يَوْمَئِذٍ الْحَقِّ لِلرَّحْمَنِ

برداشت فوق، از اختصاص به ذکر یافتن وصف «رحمان» برای خداوند در عرصه قیامت به دست می آید.

5- قیامت ، روزی سخت و ناگوار بر کافران

و كان يومًا على الكافرين عسيرًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 82 - 2

2- قیامت ، روز محاسبه کردار آدمیان و مجازات و پاداش در تعلیمات ابراهیم

ص: 709

و الذی أطمع أن یغفرلی خطیئتی یوم الدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 87 - 6, 5, 2

2- روز رستاخیز ، روز رسوایی و شرمساری شرک پیشگان گمراه

إِنَّهٗ كَانَ مِنَ الضَّالِّينَ . و لاتخزنی یوم یبعثون

5- قرار گرفتن خصوصیات هر فرد در معرض دید همگان در روز رستاخیز

و لاتخزنی یوم یبعثون

فرض رسوایی و شرمساری، در صورتی صحیح است که دیگران از خصوصیات آدمی با خبر شوند.

6- رسوایی و شرمساری در روز رستاخیز ، سخت ترین حالات روحی انسان در آن روز

و لاتخزنی یوم یبعثون

از این که حضرت ابراهیم(ع) از میان انواع نگرانی ها و حالات ناخوشایند روحی در قیامت، تنها رسوایی و شرمساری را مطرح ساخت، می توان به مطلب یاد شده دست یافت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 88 - 2

2- قطع رابطه انسان با عوامل مادی تأثیرگذار در دنیا ، به روز رستاخیز

یوم لاینفع مال و لابنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 89 - 4

4- قیامت ، عرصه حضور انسان ها در پیشگاه خدا

إِلَّا مَنْ أتی اللّٰه بقلب سلیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - رستاخیز ، روز استقبالِ شایانِ بهشت از قدم تقوایندگان

وَأُزْلِفَتِ الْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِينَ

«إِزْلَاف» (مصدر مجهول «أُزْلِفَت») به معنای نزدیک آورده شدن است. بنابراین از مفاد آیه استفاده می شود که بهشت را برای استقبال و خوش آمدگویی به تقوایندگان، نزدیک می آورند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - قیامت روز نمودار شدن دوزخ برای گمراهان

وَبَرَزَتِ الْجَحِيمُ لِلْغَاوِينَ

ص: 710

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 101 - 3

3 - آشکار گشتن پوچی دوستی های مبتنی بر جرم و گناه در قیامت

و ما أضلنا إلا المجرمون . . . و لاصدق حمیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 135 - 4

4 - قیامت ، روزی بزرگ و بسیار دشوار

عذاب یوم عظیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 83 - 10

10 - جدا شدن سردمداران کفر از میان هر امت در قیامت ، به صورت نظام یافته و تحت نظارت و کنترل مأموران الهی است . *

و یوم نحشر . . . فهم یوزعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 87 - 10

10 - قیامت روز ذلت کافران و پایان بخشیدن به گردن فرازی گردنگشان دنیا

أکذبتهم بایتی . . . و کلّ أتوه دخیرین

هرچند تعبیر «کلّ أتوه» شامل همه مؤمنان و کافران می شود؛ اما با توجه به اصل تناسب و ارتباط آیات، می توان گفت که نظر عمده، متوجه تکذیب کنندگان آیات الهی است. مبنی بر این که آنان گرچه در دنیا ظالمانه کفر ورزیده اند؛ اما باید بدانند که در آخرت، مجال گستاخی برای هیچ یک از آنان نیست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 90 - 12، 9

9- قیامت ، روز تجسم اعمال آدمیان

هل تجزون إلا ما كنتم تعملون

از این که نفس عمل آدمی به عنوان جزا معرفی شده، مطلب بالا قابل استفاده است.

12- قیامت ، صحنه پاداش و کیفر

من جاء بالحسنة فله خير منها. .. و من جاء بالسئنة فكبت وجوههم في النار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 66 - 1

1 - بسته شدن همه راه های خبر بر مشرکان ، در روز قیامت

ص: 711

فعمیت علیهم الأنباء یومئذ

فعل «عمیت» متضمن معنای «خفیت» است. «الأنباء» (جمع «نبأ» (خبر)، همراه با «ال») مفید استغراق است. بنابراین «عمیت علیهم الأنباء»؛ یعنی، «خفیت علیهم کلّ نبأ».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 84 - 1

1 - جهان آخرت، سرای کیفر و پاداش است.

من جاء بالحسنة فله خير منها و من جاء بالسيئة فلا يجزي .. إلا ما كانوا يعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 12 - 2

2 - قیامت، روزی سخت و هولناک است.

و یوم تقوم الساعة یبلس المجرمون

احتمال دارد که اندوه و ناامیدی مجرمان و یا قطع شدن عذرها و حجت های آنان در روز قیامت، به جهت نکته یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 14 - 2

2 - قیامت، روز پایان دوستی ها و پیوند های غیر الهی است.

و یوم تقوم الساعة یومئذ یتفرقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 43 - 12، 13

12 - روز قیامت، روز تفکیک شدن کامل انسان های مؤمن از انسان های کافر است.

یومئذ یصدّعون

احتمال دارد مراد از تفکیک شدن و جدایی در روز قیامت، تفکیک صفوف اهل بهشت از صفوف کسانی که اهل جهنم اند باشد. آیه بعد،

مؤید این برداشت است

13 - قیامت ، روز جدایی و پراکندگی کامل انسان ها است .

یومئذ یصدّعون

«یصدّعون» از ریشه «صدع» به معنای «جدا شدن و پارگی در اجسام سخت» است. احتمال دارد که مراد از «یصدّعون» جدایی صف سعادت مندان و شقاوت مندان باشد و احتمال دارد پراکندگی و جدا شدن انسان ها از هم باشد. برداشت بالا، بنابر احتمال دوم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 56 - 7

7 - روز قیامت ، روز برانگیخته شدن مردگان و احیای آنها است .

ص: 712

فهذا يوم البعث

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 57 - 8

8 - فرصت توبه ، محدود به عالم دنیا است و در قیامت ، جایگاهی ندارد .

فیومئذ لا ینفع الذین ظلموا معذرتهم ولا هم یتستعینون

«یستعینون» به معنای «طلب رضایت و انجام کاری جهت رفع سرزنش» است. طبق این معنا، «یستعینون»، می تواند کنایه از توبه باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 12 - 14

14 - در قیامت ، مجال عمل صالح ، فراهم نیست .

رَبَّنَا .. فَارْجِعْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 14 - 4

4 - روز قیامت ، روزی سخت و هولناک است .

فذوقوا بما نسیتم لقاء یومکم هذا

«هذا» می تواند مفعول فعل «ذوقوا» باشد و می تواند صفت باشد، برداشت بالا، بنابر احتمال دوم است و ذکر آن به خاطر بیان هولناکی قیامت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 25 - 9

9 - قیامت ، روز پایان اختلافات و حل شدن نهایی آنها است .

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ یَفْصَلُ بَیْنَهُمْ یَوْمَ الْقِیَمَةِ فِیْمَا كَانُوا فِیهِ یَخْتَلِفُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - قیامت ، روز فتح و پیروزی ایمان بر کفر است .

و يقولون متی هذا الفتح

در صورتی که مراد از «الفتح» روز قیامت باشد، نکته یاد شده، به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 31 - 21

21 - امکان گفتگو و مذاکره مردم در صحنه قیامت

ص: 713

و لو ترى إذ الظلمون موقوفون عند ربهم يرجع بعضهم إلى بعض القول يقول الذين استضع

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

15 - سبأ - 34 - 32 - 6

6 - امکان گفت وگو و مذاکره در دادگاه الهی در قیامت

يقول الذين استضعفوا .. قال الذين استكبروا

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

15 - سبأ - 34 - 33 - 7، 18

7 - امکان گفت وگویی مجرمان با یکدیگر ، در صحنه دادگاه الهی در قیامت

إذ الظلمون موقوفون عند ربهم .. وقال الذين استضعفوا للذين استكبروا

18 - قیامت ، روز آشکار شدن حقایق بر انسان ها

و لو ترى إذ الظلمون موقوفون عند ربهم يرجع بعضهم إلى بعض القول .. لولا أنتم لك

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

15 - فاطر - 35 - 34 - 4

4 - قیامت ، عرصه حزن آور و اندوهگین حتی برای مؤمنان

وقالوا الحمد لله الذي أذهب عنا الحزن

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

15 - فاطر - 35 - 45 - 8

8 - قیامت ، عرصه مجازات و کیفر و پاداش

و لو يؤاخذ الله الناس .. و لكن يؤخّرهم إلى أجل مسمّى

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

15 - یس - 36 - 49 - 3

3 - انقراض نسل بشر در دنیا و آغاز قیامت ، غافل گیرانه و در حالی خواهد بود که همگان سرگرم جدال و کشمکش روزانه اند .

ما ينظرون إلاّ صيحة وحده تأخذهم وهم يخصمون

«يخصّمون» (از ماده «خصومت» و «خصام») به معنای جدال و کشمکش است و جمله «و هم یخصّمون»، حال برای ضمیر مفعولی در «تأخذهم» است؛ یعنی، در حالی که آنان سرگرم جدال و کشمکش بر سر زندگی مادی اند، ناگهان صیحه سهمگین آنان را فراخواهد گرفت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 53 - 3

3 - زنده شدن انسان ها و احضارشان به پیشگاه خداوند در قیامت ، تنها به مدت یک صیحه و بانگ زدن به طول می انجامد .

ص: 714

إن كانت إلا صيحة وحده فإذا هم جميع لدينا محضرون

توصیف نفخ صور به این که آن تنها یک صیحه است، می تواند برای بیان مدت زمان زنده شدن و احضار گشتن انسان ها به پیشگاه خداوند رحمان باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 54 - 1

1 - قیامت ، روز حساب رسی از تمام رفتار و کردار های بندگان

فإذا هم جميع لدينا محضرون . فاليوم لا تظلم نفس شيئا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 59 - 3

3 - قیامت ، روز جدایی صف اهل حق و باطل است .

و امتزوا اليوم أيها المجرمون

برداشت فوق از آن جا است که جدا شدن صف مجرمان از مؤمنان به دلیل باطل و حق بودن آن دو صف است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 65 - 5

5 - اعضای بدن انسان (پا ، دست و . . .) در قیامت به قدرت خدا ، به سخن در خواهند آمد .

تكلّمنا أيديهم و تشهد أرجلهم بما كانوا يكسبون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 20 - 7 - 3

3 - قیامت ، روز مجازات و کیفر و پاداش

هذا يوم الدين

«دین» در آیه شریفه، به معنای «جزا» و «حساب» است.

7- وجود نظام کیفر و پاداش برای انسان ها ، مهم ترین مشخصه و ویژگی قیامت

هذا یوم الدین

توصیف قیامت به روز جزا از سوی منکران معاد، به مجرد زنده شدن و بازیافتن خود و دیدن صحنه های قیامت (فِإِذَا هُمْ يَنْظُرُونَ)، می تواند حاکی از حقیقت یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 21 - 4، 2، 1

1 - قیامت ، روز جدایی خوبان و بدان و حق مداران و باطل گرایان و داوری میان آنان است .

هذا یوم الفصل

«فصل» به معنای فاصله و جدایی میان دو شیء است و مقصود از آن در آیه شریفه، جدایی میان خوبان و بدان و حق پویان و

ص: 715

باطل گرایان و داوری میان آنان است.

2- قیامت ، روز شناخته شدن حق و باطل و خوب و بد و گروندگان به آنان

هذا يوم الفصل

4- تکذیب نظام کیفر و پاداش و جدایی حق و باطل ، از ویژگی های مشرکان

هذا يوم الفصل الذی کنتم به تکذبون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 16 - 3,5

3- قیامت ، روز حسابرسی از بندگان

يوم الحساب

5- حسابرسی از بندگان ، مهم ترین ویژگی قیامت است .

يوم الحساب

از نام گذاری روز قیامت به «روز حساب»، برداشت یاد شده استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 26 - 24,25

24- قیامت ، روز حسابرسی از بندگان

بما نسوا يوم الحساب

25 - حسابرسی از بندگان ، مهم ترین ویژگی قیامت است .

يوم الحساب

از نام گذاری قیامت به روز حساب، برداشت یاد شده استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 53 - 4

4- قیامت ، روز حسابرسی اعمال و پاداش و جزا

هذا ما توعدون ليوم الحساب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 55 - 5

5- قیامت ، محل اصلی تجلی خوب و بد سرنوشت و سعادت و شقاوت انسان ها

إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ لِحَسَنٍ مَّثَابٍ .. هذا وَإِنَّ لِلطَّغْيِينَ لَشَرٍّ مَّثَابٍ

از این که خدا نیک فرجامی و بدفرجامی را در رابطه با آخرت و معاد انسان ها مطرح ساخته است، می توان مطلب یاد شده را به دست آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 716

15 - ص - 38 - 78 - 5

5- قیامت ، روز جزا و کیفر و پاداش الهی است .

یوم الدین

«دین» در آیه بالا به معنای حساب و جزا است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 79 - 5

5- قیامت ، روز برانگیخته شدن انسان ها

یوم یبعثون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 3 - 17

17- قیامت ، روز پایان و فیصله یافتن اختلافات فکری و عقیدتی بشر

إِنَّ اللَّهَ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ فِي مَا هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 7 - 15

15- قیامت ، روز بازگشت انسان ها به خدا و فرجام سیر آنان

ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُمْ مَرْجِعُكُمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 13 - 6,8

6- نظام کیفر و جزای الهی در قیامت ، برپایه عدل و به دور از تبعیض و نابرابری است .

إِنِّي أَخَافُ إِنَّ عَصِيَّتَ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ

8- قیامت ، روزی بزرگ و هولناک

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

16 - زمر - 39 - 15 - 10

10 - قيامت ، صحنه بروز و ظهور سعادت واقعي و سودبخشي و يا خسارت آفريني عمر آدمي

إنّ الخسرین الذين خسروا أنفسهم وأهليهم يوم القيامة ألا ذلك هو الخسران المبين

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

16 - زمر - 39 - 31 - 7

7 - قيامت ، روز بازخواست و محاکمه انسان ها و داوري میان آنان است .

ص: 717

ثم إنكم يوم القيمة عند ربكم تختصمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 34 - 12

12 - قیامت ، تنها عرصه شایسته برای برآورده شدن تمامی خواسته های بشر

لهم ما يشاءون عند ربهم

«عند ربهم» به منزله قید برای «لهم ما يشاءون» است. این قید می رساند که برآورده شدن خواسته های بشر در قیامت و در پیشگاه خداوند میسر است نه در دنیا؛ چنان که خداوند در جای دیگر از قرآن می فرماید: «... وفيها ما تشتهيہ الأنفس و تلذ الأعین...» در آن جا (بهشت) هرچه دل ها خواهش و آرزو کند و چشم ها از دیدن آن لذت برد، وجود دارد. زخرف (43)، آیه (71).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 48 - 3

3 - تمامی کردار و رفتار آدمیان در روز رستاخیر ، در نظر آنان مجسم و ظاهر خواهد شد .

و بدا لهم سيئات ما كسبوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 58 - 7

7 - در قیامت ، راهی برای جبران گذشته ها و انجام هیچ عملی نیست .

لو أن لي كره فأكون من المحسنين

از این که کافران و گنه کاران برای جبران کوتاهی های خود، تقاضای بازگشت به دنیا را دارند، می توان به این حقیقت رسید که قیامت روز عمل و تلاش نیست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 69 - 1,3,4,5,6,11,12

1 - سراسر زمین در عرصه قیامت به نور الهی روشن خواهد شد .

و أشرق الأرض بنور ربها

«إشراق» (مصدر «أشرق») به معنای اضائه (روشن شدن) است.

3 - تابش نور عدل و قسط الهی بر اهل زمین در قیامت

وَأَشْرَقَتِ الْأَرْضُ بِنُورِ رَبِّهَا

بسیاری از مفسران گفته اند: مقصود از نور در این آیه، به قرینه جمله های بعدی - که درباره نامه اعمال و داوری به حق خداوند سخن گفته است - نور عدل و قسط الهی است؛ چنان که در فرهنگ عرب، به پادشاهی که عادل باشد گفته می شود (أشرق الأفاق بعدلك وأضاءت الدنيا بقسطك).

4 - روشن شدن زمین و حقایق مربوط به اهل آن در قیامت ، جلوه ربوبیت الهی است .

وَأَشْرَقَتِ الْأَرْضُ بِنُورِ رَبِّهَا

5 - نامه اعمال همه بندگان در قیامت ، عرضه خواهد شد .

ص: 718

ووضع الكتب

«وضع» به معنای نهادن است و در این جا کنایه از عرضه شدن می باشد. «کتاب» در آیه شریفه به معنای نامه اعمال است.

6 - تمامی اعمال بندگان ثبت و درج شده و در قیامت به صورت نوشته ای ظاهر خواهد شد .

ووضع الكتب

11 - داوری میان مردم در قیامت ، بر پایه حق خواهد بود .

وقضى بينهم بالحقّ

12 - داوری میان مردم در قیامت ، عادلانه بوده و به کسی ستم نخواهد شد .

وهم لا يظلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 70 - 1

1 - هرکس جزای اعمال خویش را در قیامت به طور کامل و بی کم و کاست ، دریافت خواهد کرد .

ووفيت كل نفس ما عملت

«توفیه» (مصدر «وفیت») به معنای دادن کامل و بی کم و کاست چیزی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 73 - 1

1 - تقوایندگان ، پس از حسابرسی اعمالشان ، دسته دسته و گروه گروه به سوی بهشت هدایت خواهند شد .

ووضع الكتب ... وقضى بينهم بالحقّ ... وسيق الذين اتقوا ربهم إلى الجنة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 15 - 13، 12، 15

12 - قیامت ، روز به هم رسیدن بندگان و آشنا شدن آنان از حال یکدیگر

يوم التلاق

«تلاق» به معنای التقا و به هم رسیدن است. مقصود از آن در آیه شریفه، به هم رسیدن بندگان در روز قیامت است و یا ملاقات بندگان با خدا است که در این صورت معنای مجازی آن (رویه رو شدن با کیفر و پاداش الهی) مراد است.

13 - قیامت ، روز رویه رو شدن بندگان با کیفر و پاداش الهی

یوم التلاق

15 - « عن أبي عبد الله (ع) قال : « يوم التلاق » يوم يلتقى أهل السماء وأهل الأرض . . . » ;

از امام صادق(ع) روایت شده که: «یوم التلاق» روزی است که اهل آسمان و زمین با یکدیگر ملاقات می کنند. .».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 16 - 4،3،2،1

1 - قیامت ، روز بروز و ظهور حقیقت و باطن انسان ها و نمایان شدن اسرار آنان

یوم هم برزون

ص: 719

طبق نظر بیشتر مفسران مقصود از نمایان شدن انسان ها، بروز و ظهور حقیقت و باطن آنان و کشف اسرار ایشان است؛ نه ظاهر شدن جسم آنان؛ مانند مفاد آیه «یوم تبلی السرائر»، (سوره طارق (86) آیه 9).

2- همه چیز انسان (گفتار، رفتار و انگیزه های او) در قیامت، در قلمرو علم و آگاهی خداوند قرار دارد.

لا یخفی علی الله من هم شیء

3- قیامت، روزی سخت، هولناک و هشدار دهنده برای انسان ها

لینذر... یوم هم برزون لا یخفی علی الله من هم شیء

تأکید خداوند بر این که روز قیامت، روز بروز حقیقت انسان ها است به گونه ای که چیزی از آنان بر خدا پوشیده نمی ماند و نیز انذار به چنین روزی، بیانگر مطلب یاد شده است.

4- پرسش از خلائق در روز قیامت، درباره فرمان روای حقیقی جهان در آن روز

لمن الملک الیوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 17 - 1

1 - نظام پاداش و کیفر الهی در قیامت، فراگیر همه انسان ها و شامل تمامی حرکات انسان ها است.

الیوم تجزی کل نفس بما کسبت

«ما» در «بما کسبت» موصول بوده و افاده کننده معنای جنس است. بنابراین «ما کسبت»؛ یعنی، هر آنچه که بشر انجام داده و هر حرکتی که از خود نشان دهد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 18 - 9، 7، 6، 5

5- به گلو رسیدن جان انسان ها، از شدت غم و اندوه در قیامت

إذ القلوب لدی الحناجر

هرگاه انسان در تنگناهای سخت قرار گیرد، احساس می کند که گویی قلبش از جا کنده می شود. گاهی به این مطلب گفته می شود: «جانش به لب رسید». در زبان عرب از این حالت به «بلغت القلوب الحناجر» تعبیر می شود.

6 - قیامت، دارای غم و اندوه کشنده و زجر آور، به گونه ای که کسی نای سخن گفتن و فریاد زدن ندارد.

إذ القلوب لدى الحناجر كظمين

«کاظم» (مفرد «کاظمین») اسم فاعل از «کظم» به معنای فردی است که نفسش در گلو حبس شده باشد. «کاظمین»؛ یعنی، کسانی که ساکت اند و قادر به سخن گفتن نیستند.

7 - وجود شرایط و صحنه های سخت و اندوه بار برای انسان در قیامت

إذ القلوب لدى الحناجر كظمين

9 - محرومیت ستمکاران در قیامت، از یاری دوست و نزدیکان دلسوز و شفاعت شفیعیان

ما للظلمين من حميم ولا شفيع يطاع

«حمیم» در لغت به معنای دوست (العین) و به «القرب المشفق» (نزدیک دلسوز) معنا شده است (مفردات راغب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 720

16 - غافر - 40 - 27 - 12

12 - قیامت ، روز حسابرسی اعمال بندگان

لا یؤمن بیوم الحساب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 32 - 5، 4

4 - قیامت ، روز فریاد و استمداد خلاق

یوم التناد

«تناد» اگر مخفف «تنادی» باشد، از ندا، مشتق است؛ ولی اگر مخفف «تناد» باشد به معنای اختلاف و پراکندگی خواهد بود. بنابراین «یوم التناد»؛ یعنی، روز تفرق و جدایی. گفتنی است برداشت یاد شده مبتنی بر معنای نخست است.

5 - قیامت ، روز پراکندگی و جدایی میان خلاق

یوم التناد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 48 - 5

5 - قیامت ، روز داوری و حاکمیت مطلق خداوند در میان بندگان

إِنَّ اللَّهَ قَدْ حَكَمَ بَيْنَ الْعِبَادِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 51 - 8، 10

8 - قیامت ، روز برپا خاستن گواهان برای شهادت و گواهی

یوم یقوم الأشهد

10 - بازخواست و محاسبه شدن رفتار و کردار انسان ها در قیامت

یوم یقوم الأشهد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 70 - 5

5 - قیامت ، روز کشف حقایق

فسوف یعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 74 - 4

4 - قیامت ، روز کشف حقایق و روشن شدن عقاید « درست و نادرست » و « حق و باطل »

قالوا ضلّوا عتّاباً لم نكن ندعوا من قبل شیئاً

ص: 721

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 78 - 12، 9

9- قیامت ، روز داوری خداوند میان خلائق است .

فإذا جاء أمر الله قضى بالحقّ

12 - قیامت ، روز کشف زیان کاری اهل باطل

و خسر هنالك المبطلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 21 - 1، 6، 7

1 - گفتگوی آدمی با اعضا و جوارح خویش ، در قیامت

وقالوا لجلودهم... قالوا أنطقنا الله

6 - برخورداری تمام موجودات در قیامت ، از قدرت نطق و سخن گویی

قالوا أنطقنا الله الذي أنطق كلّ شيء

برداشت بالا بر این پایه است که ظرف «نطق» در «أنطق كلّ شيء» قیامت باشد.

7 - آخرت ، صحنه بروز و ظهور حیات و شعور موجودات *

قالوا أنطقنا الله الذي أنطق كلّ شيء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 40 - 8

8 - انسان در صحنه قیامت ، در معرض آسیب ها و نیازمند امنیت

أم من يأتيء آمنًا يوم القيمة

با توجه به اتصاف مؤمنان به وصف امنیت و آرامش ، مطلب بالا برداشت می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - قیامت ، صحنه محاکمه مشرکان به خاطر عقاید شرک آمیز آنان

و یوم ینادیهم این شرکاءى

17 - گفتوگوی بی واسطه انسان ها با خداوند در قیامت

و یوم ینادیهم این شرکاءى قالوا

20 - قیامت ، صحنه کشف حقایق جهان هستی است .

و یوم ینادیهم این شرکاءى قالوا اذنّ-ک ما منّا من شهید

بنابراین که جمله «آذّنّاک» برای انشا و ایجاد اعلام باشد (اعلام می کنیم) می توان استفاده کرد که این اعلام براساس کشف حقایق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 722

16 - فصلت - 41 - 48 - 4

4- قیامت ، صحنه آشکار شدن بطلان شرک و باور های شرک آلود

و ضلّ عنهم ما كانوا يدعون من قبل

بنابراین که مراد از «ما» آرا و ادعاهایی باشد که مشرکان در ارتباط با خدایانشان مطرح می کردند، مطلب بالا قابل برداشت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 50 - 18

18 - کشف حقیقت و باطن اعمال ، برای انسان در آخرت

فلننبئّ الذين كفروا بما عملوا

بنابراین که «ما» در «ما عملوا» مای حقیقیه باشد - با الغای خصوصیت از کافران - استفاده می شود که انسان ها، از حقیقت اعمال خویش بی اطلاع اند و در روز قیامت برای آنان آشکار خواهد شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 54 - 2

2 - قیامت ، روز ملاقات و دیدار با پروردگار

ألا إنهم في مريه من لقاء ربهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 7 - 18

18 - تجمع همگانی انسان ها در روز قیامت

و تنذر يوم الجمع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 10 - 2

2 - قیامت ، صحنه روشن شدن حقایق و حل اختلافات انسان ها به وسیله خداوند

و ما اختلفتم فيه من شيء فحكمه إلى الله

برداشت یاد شده بنا بر این نکته است که حکم الهی در «فحکمه» جنبه عینی و واقعی داشته باشد؛ یعنی، آشکار کردن حقایق در مورد اختلافات، با توجه به آیات پیشین - که در زمینه قیامت بود - به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 17 - 16

16 - قیامت ، صحنه سنجش و محاسبه اعمال و رفتار آدمی است .

الله الذی . . . المیزان و ما یدریک لعلّ الساعه قریب

از ارتباط دو قسمت از آیه مطلب بالا استفاده می شود.

ص: 723

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 18 - 4

4 - قیامت ، صحنه بروز حوادث هول انگیز

و الذین ءامنوا مشفقون منها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 21 - 10

10 - قیامت ، « کلمه فصل » الهی و صحنه نهایی جداسازی حق و باطل

الذین یمارون فی الساعه . . . و ما له فی الآخره من نصیب . . . و لولا کلمه الفصل لقضی

از آن جا که محور این چند آیه، مسأله ایمان به قیامت و محاسبه آن در معادلات رفتاری و اعتقادی است، عنوان « کلمه الفصل » بر این معنا منطبق است؛ یعنی، اگر قیامتی نبود می بایست دنیامداران در همین دنیا به کیفر کفرشان می رسیدند؛ ولی چون قیامت هست، عذاب دردناک آنان به آخرت وانهاده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 22 - 8

8 - تجسم اعمال انسان در قیامت

مما کسبوا و هو واقع بهم

بنابراین که مراد از «ما» عمل باشد و «هو» به آن باز گردد، برداشت بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 29 - 11

11 - تمامی موجودات زنده در قیامت ، محشور خواهند شد .

و هو علی جمعهم إذا یشاء قدیر

با توجه به ضمیر «هم» در «جمعهم» - که به همه موجودات (ما بتّ فیهما) بر می گردد - مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 45 - 12

12 - قیامت ، روز ظهور خسران و زیان کاری عمیق ستم پیشگان و گمراهان

إِنَّ الْخٰسِرِينَ الَّذِينَ خَسَرُوا أَنْفُسَهُمْ وَأَهْلِيَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 46 - 3

3 - قیامت ، صحنه بروز ولایت مطلقه الهی است .

وَمَا كَانَ لَهُمْ مِنْ أَوْلِيَاءٍ يَنْصُرُونَهُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ

ص: 724

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 47 - 8,9

8 - قیامت ، صحنه بی پناهی و بی یآوری انسان ها است .

ما لکم من ملجأ یومئذ

9 - انکار و پرده پوشی گناهان در قیامت ، امکان ندارد .

و ما لکم من نکیر

«نکیر» - چنان که برخی گفته اند - مصدر و به معنای «انکار» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 38 - 5,6,7

5 - قیامت ، عرصه حضور انسان در پیشگاه الهی است .

حتّی إذا جاءنا

6 - قیامت ، عرصه ظهور حقایق ، برای انسان ها

و یحسبون ... حتّی إذا جاءنا قال یلیت

7 - قیامت ، عرصه رنگ باختن پندار های دروغین گمراهان و فریب خوردگان

و یحسبون أنّهم مهتدون . حتّی إذا جاءنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 44 - 9

9 - قیامت ، عرصه بازخواست و حسابرسی

و سوف تسئلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 67 - 1,4

1 - تبدیل شدن دوستی های غیرخدایی ، به عداوت و دشمنی در قیامت

الأخلاء یومئذ بعضهم لبعض عدوٌ إلا المتّقین

4 - آشکار شدن آثار زیانبار دوستی و موذت بی تقوایان در روز قیامت

الأخلاء یومئذ بعضهم لبعض عدوٌ إلا المتّقین

دوستانی که دوستی خویش را بر غیر تقوا بنا نهاده اند، در قیامت خواهند فهمید که چه اثرات شومی را به واسطه آن متحمل شده اند و در نتیجه با یکدیگر دشمن خواهند شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 68 - 5

5 - قیامت ، صحنه ای پر بیم و هول انگیز

یعباد لا خوف علیکم الیوم ولا أنتم تحزنون

ص: 725

از تأکید خداوند بر نفی خوف و اندوه برای تقوایپیشگان در قیامت، مطلب بالا قابل برداشت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 83 - 7,8,9,10

7 - قیامت ، پایان بازیگری و بیهوده گرایی های کافران حق ستیز

يخوضوا و يلعبوا حتّى يلقوا يومهم الذی يوعدون

بنابراین که مراد از «یومهم..» روز قیامت باشد، برداشت بالا استفاده می شود.

8 - قیامت ، صحنه حقیقت و واقعیت است ؛ نه بازیگری و هوسرانی .

فذرهم يخوضوا و يلعبوا حتّى يلقوا يومهم

9 - قیامت ، روز کیفر مشرکان به خاطر ستیزه گری های آنان با پیام حق

حتّى يلقوا يومهم الذی يوعدون

10 - قیامت ، روز انسان و محصول تلاش و عملکرد او است .

حتّى يلقوا يومهم الذی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 16 - 1

1 - قیامت ، روزی مهیب و پرصولت

يوم نبطش البطشه الكبرى

«بطش» (مصدر «نبطش») در اصل به معنای گرفتن با شدت و صولت است و مراد از آن در آیه شریفه مؤاخذه و انتقام شدید و مهیب الهی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 40 - 1,2,3

1 - روز قیامت ، میعاد و وعده گاه تمامی مجرمان و منکران معاد

إِنَّ يَوْمَ الْفِصْلِ مِيقَتَهُمْ أَجْمَعِينَ

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که مرجع ضمیر در «مِيقَاتِهِمْ» مجرمان و منکران معاد باشد؛ همچون قوم «تَبِعَ» که در آیات پیشین به آنها اشاره شد.

2- قیامت، روز داوری و حلّ و فصل نهایی امور و کشف حقیقت برای همگان

و لَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ . إِنَّ يَوْمَ الْفِصْلِ مِيقَتَهُمْ أَجْمَعِينَ

3- قیامت، روز جدایی حق از باطل و تمایز حق مداران از باطل گرایان

إِنَّ يَوْمَ الْفِصْلِ مِيقَتَهُمْ أَجْمَعِينَ

مراد از «فصل»، ممکن است جدا شدن صفوف حق و حق مداران، از باطل و باطل گرایان باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 41 - 4,5,1

ص: 726

1- قیامت صحنه گسستگی و بی تأثیری دوستی ها ، پیوند ها ، حمایت ها و دیگر روابط دنیایی

یوم لایغنی مولی عن مولی شیءا و لا هم ینصرون

«مولی» در لغت، از ماده «ولاء» به معنای ارتباط و پیوند دو چیز با یکدیگر است و در مصادیق مختلفی؛ همچون دوست، سرور، خدمت گزار، بنده، مالک و... به کار می رود.

3- محرومیت انسان در قیامت ، از حمایت و شفاعت دیگران

یوم لایغنی ... و هم لاینصرون

4- تنهایی انسان در قیامت و جدایی او از یاران خویش ، نمودی از «یوم الفصل» بودن قیامت *

إنّ یوم الفصل ... یوم لایغنی مولی عن مولی شیءا

5- انسان ها ، در اوج ازدحام و تجمع در قیامت ، تنها و بی یاور خواهند بود . *

میقتهم أجمعین ... یوم لایغنی مولی عن مولی شیءا

از ارتباط «لایغنی...» - که تنهایی را می رساند - با «میقاتهم أجمعین» - که تجمع را می فهماند - مطلب یاد شده قابل استفاده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 27 - 5

5 - روز قیامت ، هنگامه خسران و زیان دیدن باطل گرایان و منکران معاد

و یوم تقوم الساعه یومئذ یخسر المبطلون

«مبطلون»، به معنای واردشوندگان در باطل است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 28 - 10، 4، 1، 2

1 - ناتوانی ، هراس و وحشت همه گروه ها و مجموعه ها ، در روز قیامت

و تری کلّ أمّه جائیه

«جُئُو» (مصدر «جائیه») به معنای به زانو نشستن است و در این جا می تواند کنایه از هراس، دلهره و تسلیم باشد.

2- قیامت ، صحنه زانو زدن انسان و تسلیم الزامی او در برابر حق

و تری کلّ أمّه جائیه

4- اضطرار و ناتوانی همه امت ها در روز قیامت ، امری نمایان و قابل مشاهده

و تری کلّ أمّه جائیه

تعبیر «تری» مشهود بودن آن صحنه را افاده می کند و «جائیه» می تواند کنایه از اضطرار و ناتوانی باشد.

10 - احضار امت ها برای حسابرسی ، مایه هراس و به زانو درآمدن آنان در صحنه قیامت *

و تری کلّ أمّه جائیه کلّ أمّه تدعی إلی کتبها

برداشت بالا بدان احتمال است که جمله «کلّ أمّه تدعی إلی کتبها» در صدد بیان علت «کلّ أمّه جائیه» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 30 - 5

ص: 727

5- قیامت ، صحنه نمود حاکمیت اراده خداوند

فَأَمَّا الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَيُدْخِلُهُمْ رَبُّهُمْ

تعبیر به «یدخلهم» گویای این حقیقت است که بهره مند ساختن مردم از رحمت اخروی، کار خدا و وابسته به او است. در غیر این صورت، می فرمود: «یدخلون فی رحمته...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 33 - 3,6

3- قیامت ، صحنه ظهور عواقب گناه و بدکاری

و بدا لهم سیئات ما عملوا

چنانچه قبل از «سیئات» مضاف حذف شده و تقدیر آن «جزاء یا عقوبه سیئات..» باشد، برداشت بالا به دست می آید.

6- نبودن کمترین گریزگاه در قیامت برای منکران معاد

و حاق بهم ما كانوا به يستهزون

مفاد «حاق بهم» (نزول و احاطه بر کافران) می تواند کنایه از این باشد که آنچه در قیامت بر کافران اتفاق می افتد گریزناپذیر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 19 - 12

12- تجسم اعمال نیک و بد ، در قیامت *

و لیوفیهم أعمالهم

دریافت کامل اعمال، اگر به معنای ظاهری آن حمل شود، مستلزم تجسم عمل خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 20 - 8

8- قیامت ، روز مجازات کافران با عذابی خوارکننده و ذلّت بار

فالیوم تجزون عذاب الهون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 21 - 22

22- روز قیامت و کیفر دہی کافران ، روزی بس بزرگ و توصیف ناپذیر *

إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 34 - 2

2- روز قیامت ، روز عرضه شدن کافران بر آتش دوزخ

و یوم یعرض الذین کفروا علی النار

ص: 728

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 15 - 8

8- حقایق مادی در جهان آخرت ، دارای ماهیتی خالص ، ناب و فاسد نشدنی

أنهر من ماء غیر ءاسن و أنهر من لبن لم یتغیّر طعمه و أنهر من خمر لذّه للشریبین

در صورتی که واژه «مثل» به معنای توصیف باشد و نه‌های اخروی از نوع نه‌های مادی و دنیوی باشد؛ تعابیر «غیر آسن»، «لم یتغیّر طعمه» و «مصفی» بیانگر ماهیت متفاوت آنها با امور دنیوی خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 20 - 4

4- قیامت ، روز تحقّق هشدار ها و انذار های الهی برای کافران و حق ستیزان

و نفخ فی الصور ذلک یوم الوعید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 21 - 1

1- حضور یکایک انسان ها در صحنه قیامت ، همراه با دو مأمور پیش برنده و گواه

و جاءت کلّ نفس معها سائق و شهید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 22 - 3

3- کنار رفتن پرده های غفلت از برابر چشمان آدمی ، به اراده الهی در قیامت

فکشفنا عنک غطاءک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 41 - 2,5

2- قیامت ، روز ندای منادی حق ، از مکانی نزدیک به آدمیان

یوم یناد المناد من مکان قریب

5- قوانین حاکم بر نظام هستی در آستانه رستاخیز ، متفاوت با نظام موجود در جهان *

یوم یناد المناد من مکان قریب

از این که انسان ها در پهنه زمین پراکنده اند و با همه پراکندگی ندای الهی نسبت به همه نزدیک معرفی شده است؛ استفاده می شود که در آستانه رستاخیز، قوانین فعلی حاکم بر ماده تغییر می یابد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 42 - 1

1 - رستاخیز و لحظه خروج آدمیان از خاک ، هنگام شنود فریاد آسمانی بهوسیله همگان

ص: 729

یوم یسمعون الصیحه بالحقّ ذلك يوم الخروج

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 44 - 1

1 - قیامت ، روز شکافتن زمین و خروج سریع آدمیان از دل خاک

یوم تشقّق الأرض عنهم سراعاً

مطلب بالا، بر این اساس است که «سراعاً» اشاره به خروج سریع داشته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 12 - 3

3 - قیامت ، روز حاکمیت قانون و جزای اعمال

ایّان یوم الدّین

«دین» به معنای جزا و «یوم الدّین» به معنای روز جزا است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 60 - 3

3 - قیامت ، روز سخت کیفر الهی ، برای کافران ستم پیشه

للذین ظلّموا .. فویل للذین کفروا من یومهم الذی یوعدون

مراد از «یومهم ..»، می تواند روز قیامت و یا روز نزول عذاب بر کافران در دنیا باشد. برداشت بالا بر پایه احتمال اول است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 13 - 1

1 - قیامت روز رانده شدن تکذیب گران ، با شدت و خشونت به سوی آتش دوزخ

یوم یدعّون إلى نار جهنّم دعّاً

«دعّ» (مصدر مجهول «یدعّون») به معنای رانده شدن همراه با تندى و خشونت است و ضمیر «یدعّون» به «مکذّبین» بازمی گردد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 41 - 6,8,5

5 - آخرت ، تنها زمان کیفر کامل و مجازات مناسب

ثم يجزيه الجزاء الأوفى

به کار رفتن عبارت «الجزاء الأوفى» برای جزای اخروی، نشانگر آن است که گرچه در دنیا امکان مجازات وجود دارد؛ اما جزای کامل تنها در آخرت تحقق خواهد یافت.

6 - روز قیامت ، دارای مراحل و مواقف متعدد

سوف يرى . ثم يجزيه الجزاء الأوفى

ص: 730

از حرف «ثم» استفاده می شود که مرحله شهود اعمال در قیامت با مرحله جزا، متفاوت است.

8 - توجه انسان به نظام عادلانه مجازات الهی ، تشویق کننده او در جدیت و تلاش

وَأَنْ لَيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى . وَأَنْ سَعِيهِ سَوْفَ يَرَى . ثُمَّ يَجْزِيهِ الْجِزَاءَ الْأَوْفَى

یادکرد مجازات الهی پس از تأکید بر اصل مسؤولیت فردی انسان در برابر عمل خویش، بیانگر مطلب یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 43 - 5

5 - قیامت ، روز خنده و گریه خلائق *

ثُمَّ يَجْزِيهِ الْجِزَاءَ الْأَوْفَى . . . وَأَنَّهُ هُوَ أَضْحَكٌ وَأَبْكِي

برداشت یاد شده بدین احتمال است که این آیه - به قرینه آیات پیشین - در ارتباط با قیامت باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 58 - 2،4

2 - صحنه قیامت ، دربردارنده دشواری ها و مشقت ها برای انسان

لَيْسَ لَهَا مِنْ دُونِ اللَّهِ كَاشِفَةٌ

4 - قیامت ، روز ظهور حاکمیت مطلقه خداوند و بروز ناتوانی غیر او

لَيْسَ لَهَا مِنْ دُونِ اللَّهِ كَاشِفَةٌ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 6 - 4

4 - قیامت ، روز فراخوانی کافران هواپرست به فرجامی بس ناخوشایند برای ایشان

يَوْمَ يَدْعُ الدَّاعِ إِلَى شَيْءٍ نَكْرٍ

«نکر» به امر سخت ناخوشایند و مشقت بار گفته می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 7 - 4

4 - منظره رستاخیز آدمیان ، همچون منظره ملخ های پراکنده بر پهنه زمین

یخرجون من الأجداث کأنهم جراد منتشر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 46 - 3

3 - قیامت ، قرارگاه اصلی برای مؤاخذه و مجازات کافران

سیهزم الجمع . . . و الساعة أدهی و أمر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 731

3 - آدمیان و جنیان ، فاقد هرگونه توانایی و قدرت در گریز از عذاب الهی در روز رستاخیز

لاتتفدون إلاّ بسلطن

برداشت یاد شده بنابراین نکته است که «لاتتفدون . . .» تأکید فراز اول آیه باشد؛ بدان معنا که گریز از مجازات الهی نیازمند قدرت و توان است و شما فاقد هرگونه قدرتید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 35 - 1,2,3,4

1 - آتش گداخته و دود های مترکم ، مانعی جدی در برابر جن و انس برای گریز از صحنه قیامت

لاتتفدون إلاّ بسلطن . . . یرسل علیکما شواظ من نار

خطاب در «علیکما» و «لاتتصران» متوجه جن و انس است.

2 - فرو ریختن شراره های آتش و دود غلیظ ، بر فضای محشر

یرسل علیکما شواظ من نار و نحاس

«شواظ» به معنای شراره خالص و بدون دود و «نحاس» به معنای دود خالص و بدون آتش است. نکره آمدن آنها بیانگر شدت و غلظت آن دو می باشد.

3 - خلق ، ناتوان از یاری رسانی به یکدیگر و عاجز از عکس العمل دفاعی در مقابل سختی های محشر

یرسل علیکما . . . فلاتتصران

4 - فضای محشر ، سخت داغ ، دودآلود و نفس گیر

یرسل علیکما شواظ من نار و نحاس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 41 - 1,2,3

1 - شناخته شدن مجرمان به وسیله علامت های چهره آنان در قیامت

يعرف المجرمون بسيمهم

«سِيمَا» به معنای مطلق علامت است. مراد از آن در آیه شریفه علامتی است که در چهره مجرمان دیده می شود.

2- مشخص و محرز بودن گناهان جن و انس در قیامت ، بدون بازجویی

فیومئذ لا یسل عن ذنبه إنس ولا جانّ .. یعرف المجرمون بسیمهم

3- قیامت ، روز آشکار شدن اسرار و عیان گشتن نهان ها

يعرف المجرمون بسيمهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 1 - 3

3- قیامت ، رخدادی بس عظیم و بی مانند

إذا وقعت الواقعة

نام گذاری قیامت به «الواقعه» - با توجه به این که این کار نوعی اختصاص دادن لفظ به یک مسمی است - بیانگر این حقیقت

ص: 732

است که هر واقعه دیگری در برابر آن، چیزی به حساب نمی آید و تنها قیامت است که باید آن را واقعه نامید. این بیان، حکایت از عظمتی دارد که واقعه های دیگر در مقابل آن، ناچیز است و در واقع، قیامت حادثه ای است که مانند ندارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 3 - 1,3

1 - قیامت ، روز دگرگونی و زیرورو شدن طبقات مردم

خافضه رافعه

«خفض» به معنای فرود آوردن و به زیر کشیدن و «رفع» به معنای بالا بردن و برافراشتن است؛ یعنی، واقعه قیامت، به زیر آورنده اقوامی و بالا آورنده اقوامی دیگر است.

3 - قیامت ، روز دگرگونی و انقلاب در نظام طبیعت

خافضه رافعه

برداشت بالا، مبتنی بر این احتمال است که آیه شریفه، اشاره به دگرگونی در طبیعت داشته باشد؛ چنان که آیه بعد نیز در این باره سخن می گوید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 56 - 2

2 - «قیامت» روز کیفر و پاداش

یوم الدین

«دین» به معنای جزا است و «جزا» معادل سزا می باشد که هم شامل کیفر می شود و هم پاداش.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 12 - 1,9

1 - قیامت ، روز پاداش دهی خداوند به وام دهندگان خود (کسانی که با انفاق در راه خدا به او قرض الحسنه دادند) .

من ذا الذی یقرض الله .. و له أجر کریم . یوم تری المؤمنین

«یوم» در «یوم تری»، مربوط به «له أجر کریم» در آیه پیش است؛ یعنی، خداوند، پاداش نفیس خود را به وام دهندگان خویش در روزی می

دهد که... گفتنی است که مراد از «یوم تری» روز قیامت است.

9- قیامت ، روز دریافت بشارت بهشت برای مردان و زنان مؤمن

یوم تری المؤمنین و المؤمنات .. بشریکم الیوم جنّات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 13 - 13

13 - قیامت ، روز جلوه گر شدن حقیقت نورانی ایمان و عمل صالح

قیل ارجعوا وراکم فالتمسوا نورًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 733

1 - قیامت ، روز برانگیخته شدن انسان ها برای محاکمه و کیفر و پاداش

یوم یبعثهم الله جمیعاً فینبئهم بما عملوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - قیامت ، روز فراهم آمدن انسان ها برای محاکمه و کیفر و پاداش

و اتقوا الله الذی الیه تحشرون

«حشر» (مصدر «تحشرون») به معنای جمع کردن و فراهم آوردن است. فراهم آمدن مردم در قیامت، برای محاکمه و تعیین کیفر و پاداش برای آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - قیامت ، روز برانگیخته شدن انسان ها برای محاکمه

یوم یبعثهم الله جمیعاً فیحلفون له

4 - برانگیخته شدن جمعی منافقان و احضار یک جای آنان ، برای محاکمه در قیامت

یوم یبعثهم الله جمیعاً فیحلفون له

برداشت یاد شده در صورتی به دست می آید که جمله «جمیعاً» حال برای ضمیر «هم» در «یبعثهم» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - قیامت ، روز دریافت نتایج اعمال دنیوی است .

ولتنظر نفس ما قدّمت لغد

واژه «غد»، اشاره به قیامت دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 9 - 3,5

3 - قیامت ، روز گرد هم آمدن همه انسان ها است .

لیوم الجمع

5 - قیامت ، روز ظهور و بروز غبن و خسارت کافران

ذلک یوم التغابن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 42 - 2,4

2 - قیامت ، روزی بسیار سخت و هولناک برای اهل محشر

ص: 734

تعبیر «یکشف عن ساق» (ساق ها برهنه می شود) در زبان عرب، کنایه از شدت هول و هراس و وخامت اوضاع است.

4- ممکن نبودن عبادت و جبران کوتاهی ها و تقصیر ها ، در جهان آخرت

و یدعون إلى السجود فلا يستطيعون

یادآوری شدت هولناکی عرصه قیامت و ناتوانی کافران برای سجده و خضوع در برابر پروردگار، می تواند اشاره به این حقیقت باشد که هیچ کس نمی تواند کوتاهی های گذشته خود را، در آخرت جبران کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 4 - 2

2- قیامت ، حادثه ای کوبنده و هولناک

بالقارعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 15 - 2

2- قیامت ، رخدادی بس عظیم و بی مانند

فیومئذ وقعت الواقعة

نام گذاری قیامت به «واقعه»، بیانگر این حقیقت است که هر واقعه دیگری در جهان، در مقایسه با رخداد قیامت، بسیار ناچیز است و تنها قیامت، شایسته آن است که حقیقتاً آن را «واقعه» نامید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 18 - 3، 2، 1

1- قیامت ، روز عرضه شدن و به نمایش در آمدن انسان ها در پیشگاه خداوند و در محکمه عدل او

یومئذ تعرضون

2- قیامت ، روز حساب رسی و عرضه شدن نیات ، انگیزه ها ، افکار و رفتار انسان ها به محکمه عدل الهی

3- قیامت ، روز کشف حقایق و بروز و ظهور تمامی ابعاد وجودی انسان ها (نیات ، انگیزه ها ، افکار و رفتار ها)

لاتخفی منکم خافیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 4 - 5,6,9

5- عرصه محشر و حساب رسی خلایق در آن ، بسیار طولانی است .

فی یوم کان مقداره خمسین ألف سنه

برداشت یاد شده، بنابراین احتمال است که عدد یاد شده در آیه شریفه، صرفاً برای بیان کثرت است.

6- روز قیامت ، روزی بس دشوار و اندوه بار برای خلایق

فی یوم کان مقداره خمسین ألف سنه

ص: 735

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که در زبان عرب، اوقات سخت و خزن آور را، به طولانی بودن آن و زمان های راحتی و شادمانی را به کوتاه بودن آن توصیف می کنند.

9 - « عن حفص بن غياث القاضي قال : سمعت أبا عبد الله جعفر بن محمد (ع) يقول : . . . فإن للقيامه خمسين موقفاً كل موقف مقام ألف سنة ثم تلا هذه الآية : « في يوم كان مقداره خمسين ألف سنة » ;

از حفص بن غياث روایت شده که گفت: شنیدم که امام صادق(ع) می فرمود: برای قیامت پنجاه موقف (ایستگاه) است که هر کدام از آنها هزار سال طول می کشد. سپس امام(ع) این آیه را تلاوت فرمود: (فی یوم کان مقداره خمسين ألف سنة).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 10 - 3,4,1

1 - در روز رستاخیز ، هیچ دوست صمیمی و خویشاوندی ، از حال دیگری جو یا نمی شود .

و لایسئل حمیم حمیمًا

«حمیم» به فردی می گویند که به انسان نزدیک و دلسوز باشد. از مصادیق بارز آن، خویشاوندان و دوستان صمیمی و دلسوز است.

2 - در روز محشر ، هیچ خویشاوندی و دوست صمیمی از یکدیگر استمداد نمی کند .

و لایسئل حمیم حمیمًا

یکی از کاربردهای واژه «سؤال»، طلب و درخواست (استمداد) است. برداشت یاد شده مبتنی بر این معنا است.

3 - کارساز نبودن استمداد از دیگران ، حتی از خویشان و صمیمی ترین دوستان ، برای رهایی از مشکلات و حوادث تلخ روز محشر

و لایسئل حمیم حمیمًا

درخواست و سؤال نکردن از یکدیگر در قیامت، ممکن است به سبب بی فایده بودن آن باشد.

4 - اهل محشر ، به شدت دغدغه دار سرنوشت خود و گرفتار پیامد های کردار خویش

و لایسئل حمیم حمیمًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 11 - 21

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - قیامت ، روزی است بسیار سخت و اندوه بار .

فکیف تتقون إن کفرتم یومًا یجعل الولدن شیئًا

2 - قیامت و روز محشر ، روزی بسیار طولانی

یومًا یجعل الولدن شیئًا

پیر شدن کودکان، ممکن است اشاره به طولانی بودن روز قیامت داشته باشد. البته طولانی بودن روز محشر نیز گویای سختی آن روز است.

3 - سختی و اندوه باری روز محشر ، به گونه ای است که اطفال را موسفید و پیر می سازد .

یومًا یجعل الولدن شیئًا

ص: 736

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 18 - 3

3 - روز محشر ، روزی است بس هولناک و وصف ناپذیر .

یومًا .. السماء منفطر به

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 46 - 2

2 - قیامت ، روز جزا و حسابرسی است .

بیوم الدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 10 - 2

2 - قیامت ، روزی است بسیار سخت و اندوه بار .

یومًا عبوسًا قمطریرًا

«عبوس»؛ یعنی، چهره در هم کشیده و «روز عبوس» کنایه از روز سخت و اندوه بار است. «قمطریر» نیز به معنای شدید است و در این آیه هم می تواند وصف برای «عبوس» باشد (یعنی شدید العبوس) و هم می تواند صفت برای «یوم» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 27 - 5

5 - قیامت ، روزی بس سنگین و دشوار

و یدرون وراءهم یومًا ثقیلاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 11 - 1

1 - قیامت ، وقت تعیین شده برای حضور پیامبران جهت گواهی بر امت های خویش

مقصود و مفاد این آیه - برابر نظر بیشتر مفسران - فرارسیدن زمان وعده الهی مبنی بر گواهی پیامبران بر امت های خویش در عرصه قیامت است؛ مانند «فالنسئلن الذین أرسل إليهم ولنسئلن المرسلین» (اعراف، آیه 6).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 12 - 1

1 - گواهی پیامبران بر امت های خویش ، دارای وقتی معین در عرصه قیامت

وإذا الرسل أقتت . لأئى يوم أجت

«أئى» اسم استفهام و یا موصوله و مفید تعظیم و تهویل است. «أجت» به معنای «آخرت» است. در این برداشت مرجع ضمیر فاعلی «أجت»، میقات و گواهی پیامبران (قابل استفاده از آیه قبل) دانسته شد.

ص: 737

1 - قیامت ، روز جداسازی میان خلاق و داوری میان حق و باطل است .

لیوم الفصل

«فصل» به حایل بین دو چیز و نیز به داوری میان حق و باطل گفته می شود (قاموس المحيط). روز قیامت - چنان که مفسران گفته اند - از این رو «یوم الفصل» نامیده شده که در آن روز، میان خلاق جدایی ایجاد شده و حق از باطل تمیز داده خواهد شد و مورد داوری قرار خواهد گرفت.

2 - جداسازی میان خلاق و داوری میان حق و باطل ، از مهم ترین خصیصه روز قیامت

لیوم الفصل

توصیف روز قیامت به «یوم الفصل»، در سلسله آیات مربوط به حوادث قبل و بعد از برپایی قیامت، گویای برداشت یاد شده است.

1 - شناخت ژرفای حقیقت و عظمت روز قیامت (روز داوری میان اهل حق و باطل) ، بس دشوار و دست نیافتنی برای بشر

و ما أدریک ما یوم الفصل

از تعبیر «و ما أدراک ..» (چه چیز آگاه ساخت تو را...) استفاده می شود: قیامت، حقیقتی بس بزرگ و عمیق است که کسی به درستی و شایستگی از آن آگاه نیست و تنها در پرتو وحی الهی، قابل شناخت است.

2 - قیامت ، واقعه ای است بس سهمگین ، با عظمت و شگفت آور .

و ما أدریک ما یوم الفصل

«ما» در «ما أدراک ما ..» برای استفهام و مفید تعجیب و تهویل است؛ ضمن آن که تکرار «یوم الفصل» به صورت اسم ظاهر - به جای ضمیر - تأیید کننده همین مطلب است.

1 - تکذیب گران روز جزا ، در آن روز از شدت ترس دم برنخواهند آورد .

هذا يوم لا ينطقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 38 - 4، 1

1 - قیامت ، روز جداسازی میان خلاق و داوری میان حق و باطل است .

هذا يوم الفصل

«فصل» به حایل بین دو چیز و نیز به داوری میان حق و باطل گفته می شود (قاموس المحيط). روز قیامت، از این رو «يوم الفصل» نامیده شده که در آن روز، میان خلاق جدایی خواهد افتاد و حق از باطل تمیز داده شده و مورد داوری قرار خواهد گرفت.

ص: 738

4- قیامت، روز اجتماع تمامی انسان های تاریخ

جمعنکم و الأولین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 17 - 1

1 - قیامت روز داوری بین مردم و رفع اختلافات آنان

یوم الفصل

«فصل»؛ یعنی، جداسازی دو چیز از یکدیگر به گونه ای که میان آن دو فاصله افتد. اطلاق این کلمه بر روز قیامت، به اعتبار روشن شدن حق از باطل و یا پایان دادن به اختلاف مردم و قضاوت در میان آنان است. (مفردات راغب)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 18 - 3,2

2 - قیامت، روز دمیده شدن جان در پیکر ها است . *

یوم ینفخ فی الصور

برخی «صور» را جمع «صوره» دانسته و می گویند: خداوند، ابتدا کالبدها را صورت دهی کرده به آنها شکل می دهد؛ آن گاه در آنها جان می دمد. این معنا برای نفخ صور در قیامت قابل تصور است؛ ولی در نفخ صوری که برای پایان دنیا و میراندن انسان ها است، مورد ندارد.

3 - حضور انسان ها در صحنه قیامت، به صورت گروهی و دسته دسته است .

فتأتون أفواجًا

«فوج» (مفرد «أفواج») به معنای جماعتی از مردم است. (لسان العرب)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 27 - 1

1 - قیامت، صحنه حسابرسی انسان ها است .

إنهم كانوا لا يرجون حسابًا

1 - روح و فرشتگان الهی در قیامت، ایستاده و صف بسته در آماده باش کامل قرار می گیرند.

یوم یقوم الروح و الملائکه صفّاً

«صفّاً» مصدر است و چون حال قرار گرفته، به معنای «صافین» است. ایستادن و صف بستن، کنایه از مهیّا بودن برای انجام فرمان های الهی است.

11 - قیامت، روز سلب اختیار از انسان

یوم... لا یتکلمون إلاّ من أذن له الرحمن

12 - آنان که در قیامت، رخصت سخن گفتن یافته اند، سخنانی درست و به دور از هر گونه خطا خواهند گفت.

«قال» در «قال صواباً» به جای مضارع آمده است تا بر یقینی بودن آن دلالت کند. جمله «قال صواباً»، یا حالیه است و یا مستأنفه ای که وضعیت پس از اذن را بیان می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 39 - 1

1 - روز قیامت ، روزی عظیم و برپایی آن کاری حکیمانه است .

ذلک الیوم الحقّ

«ذلک» اشاره به دور است. به قرینه «عذاباً قریباً» - در آیه بعد - مراد از دوری قیامت، تأخیر زمانی آن نیست؛ بلکه بیانگر عظمت والا و فراتر از حد تصور آن است. «حقّ» به چیزی گفته می شود که براساس حکمت پدید آمده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 40 - 9

9 - قیامت ، روز تجسم اعمال و ظهور دست مایه ها و تلاش های انسان

یوم ینظر المرء ما قدّم یداه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 14 - 3

3 - عرصه قیامت ، مکانی مشخص و از پیش تعیین شده است .

فإذا هم بالساهره

حرف «ال» در «الساهره»، گویای این است که جایگاه حضور مردم در قیامت، از پیش مشخص شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 33 - 5

5 - قیامت ، رخدادی بزرگ و صحنه فریاد های گوش خراش مردم

«صاخة»؛ یعنی، فریاد شدیدی که گوش‌ها را کر کند و به حادثه بزرگ نیز اطلاق می‌گردد (قاموس). در کشف آمده است که توصیف قیامت به این وصف، به اعتبار فریاد کشیدن حاضران در قیامت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 34 - 5، 4، 3، 2، 1

1 - قیامت، روز فرار هر انسانی از برادر خویش است.

یوم یفر المرء من أخیه

2 - رابطه خویشاوندی - هر چند قوی باشد - برای نجات از سختی‌های قیامت سودی ندارد.

یوم یفر المرء من أخیه

ص: 740

فرار از برادر، به معنای تنها گذاشتن او در شداید قیامت است.

3- قیامت، روز احساس خطر؛ حتی از نزدیک ترین خویشاوندان خود*

یفر المرء من أخیه

فرار از برادر، حاکی از خطری است که باقی ماندن در کنار او، آن را محتمل می سازد؛ چه خطری باشد که فرار از آن سودی نمی بخشد (نظیر گذشت نکردن برادر از حقوقی که برادرش آن را پایمال کرده است) و چه خطری که توهمی بیش نیست (نظیر این گمان که اگر بماند به آتش او بسوزد).

4- ناتوانی همگان، از مقاومت در برابر سختی های قیامت

یوم یفر المرء

فرار مردان - با توجه به این که ترجیح فرار بر قرار به ویژه برای مرد تحمل نوعی زبونی و حقارت است - نشانگر سنگینی مشکلات قیامت و ناتوانی همه انسان ها از تحمل آن است.

5- حاضران صحنه قیامت، از مؤاخذه دیگران و گرفتن حقوق خود - حتی از نزدیک ترین خویشاوندان - چشم پوشی نخواهند داشت.*

یوم یفر المرء من أخیه

فرار از برادر و ترس از روبه رو شدن با او، حاکی از واقع شدن در مؤاخذه شدید از سوی او است؛ به گونه ای که شخص گمان می کند که اگر فرار نکنند، گرفتار خواهد شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 35 - 2، 1

1 - قیامت، صحنه گریزان بودن انسان؛ حتی از پدر و مادر خویش

و أمّه و أبیه

2- قیامت، روز بی اثر بودن عواطف و روابط و جاذبه نداشتن پدر و مادر در چشم فرزندان

و أمّه و أبیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 36 - 1، 2، 3، 4

1 - شوهران ، پیوند الفت و همراهی با همسران خویش را در قیامت نادیده گرفته و از آنان متواری خواهند شد .

يوم يفتر المرء من .. و صحبتہ

«صاحبه» همسری است که با شوهر خویش ملازمت و معاشرت داشته باشد. این تعبیر حاکی از شدت حوادث قیامت است؛ به گونه ای که انسان، حتی همسری را که در دنیا با او سازگار و همراه بود، نیز رها خواهد کرد.

2 - پدران در قیامت ، با فرار از پسران خویش ، خود را از آنها دور ساخته ، آنان را تنها خواهند گذاشت .

و بنیه

3 - قیامت ، روز محرومیت از یاری همسران حتی علاقه مندترین آنان به انسان

و صحبتہ

فرار از همسری که مصاحبت و همراهی او در دنیا به ثبوت رسیده بود - تا چه رسد به همسر ناسازگار - نشانه سودمند نبودن آنان در قیامت است.

ص: 741

4- فرزندان، حتی پسران، در قیامت سودی به پدر و مادر نخواهند رساند.

و بنیه

«بنیه» گر چه تنها شامل پسران است؛ ولی یاد نکردن از دختران به دلیل وضوح یکسانی آنها با پسران یا کمتر بودن انتظار یاری رسانی آنان است. فرار پدران از فرزندان، فرار مادر از آنان را نیز در مفهوم خود دارد. گفتنی است: در فرار پدر و مادر از فرزندان، سودمند نبودن هر یک برای دیگری، نهفته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 37 - 1,2,4

1- گرفتاری های هر کس در قیامت، جایی برای رسیدگی او به دیگران باقی نگذاشته، او را به خود مشغول خواهد ساخت.

لکلّ امریء منہم یومئذ شأن یغنیہ

به هر امری از امور «شأن» گفته می شود (قاموس)؛ جز این که سیاق آیه شریفه دلالت بر عظمت شأن مورد نظر دارد. فعل «اغنی» - چه با حرف «عن» و چه بدون آن باشد - به معنای «کفی» است (مفردات راغب). کفایت کردن شأن و کار، به معنای پر شدن فرصت ها است؛ به گونه ای که برای کار دیگر امان ندهد. اکتفا به بیان وضعیت مردان با کلمه «امرئ»، به جهت وضوح هم سرنوشت بودن زنان با آنان است.

2- تمام انسان ها در قیامت، نگران وضعیت خود و در تلاش برای رفع گرفتاری های خویش اند.

لکلّ امریء منہم یومئذ شأن یغنیہ

4- گرفتاری ها و دل نگرانی های انسان در قیامت، از نخستین لحظات آن آغاز می شود.

فإذا جاءت الصّاحّہ .. لکلّ امریء منہم یومئذ شأن یغنیہ

جمله «لکلّ امریء..» - به دلیل «یومئذ» - دلالت دارد که زمان پیدایش «صاحّہ» (غرش کرکننده)، هنگام بروز گرفتاری ها است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 38 - 1

1- در قیامت، چهره گروهی از مردم زیبا و درخشان خواهد بود.

وجوه یومئذ مسفره

«وجه مسفر» چهره ای است که به جهت شادمانی، درخشان شده باشد (مقایس اللغه) و یا زیبایی آن را فرا گرفته باشد. (مصباح)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 39 - 1

1 - گروهی از مردم ، با چهره های خندان در صحنه قیامت حضور خواهند داشت .

ضاحکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 40 - 6، 5، 1

1 - گروهی از مردم در قیامت ، چهره ای کدر و غبارآلود خواهند داشت .

ص: 742

و وجوه یومئذ علیها غبره

«غَبْرَه» و «غُبَار»، به یک معنا است و برخی گرد پراکنده و جابه جا شده را «غبره» و گرد برخاسته را «غبار» می نامند. (لسان العرب)

5- انسان ها در قیامت ، با دو چهره مختلف - تابناک و تیره - حضور خواهند یافت و فرجام هر کس ، از آغاز حضور مشخص خواهد بود .

فإذا جاءت الصاخه . . . وجوه ... و وجوه

تکرار «وجوه»، بیانگر جواب شرط در «إذا جاءت. . .» است؛ یعنی، «كان الناس صنفين».

6- تفاوت چهره مؤمن و کافر در قیامت

وجوه . . . و وجوه

مراد از «وجوه» در این آیه - به قرینه آخرین آیه سوره (أولئك هم الكفرة الفجرة) - چهره کافران است. در نتیجه مراد از «وجوه» در آیات پیشین، چهره مؤمنان خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 41 - 1

1 - چهره برخی از اهل محشر ، در غباری سیاه و دودآسا فرو رفته ، آثار افسردگی و اندوه از سر و روی آنان خواهد بارید .

ترهقها قتره

«رَهَقَ»؛ یعنی، فراگرفتن و پوشاندن و «قَتَرَه» غباری است که مانند دود، سیاه فام باشد (لسان العرب). هم چنین به هر اندوهی که رخسار انسان را فراگیرد «قَتَرَه» گفته می شود. (مقایس اللغه)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 8 - 4

4- قیامت ، روز حسابرسی اعمال انسان ها و پرسش از رفتار آنان با یکدیگر

و إذا الموءودة سئلت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 10 - 2,5

2- قیامت، روز باز شدن نامه عمل انسان و آگاهی او بر محتوای آن

و إذا الصحف نشرت

«نشر»، مخالف پیچیدن است (لسان العرب). براساس این معنا، فعل «نشرت»، دلالت دارد که نامه اعمال پیش از نشر، به شکل طومار است.

5- نامه های اعمال در قیامت، بر اهل محشر پراکنده و پخش خواهد شد.

و إذا الصحف نشرت

«نشر» به معنای تفریق (پراکنده ساختن) آمده است (تاج العروس). مراد از «نُشرت»، در این معنا پراکنده شدن نامه ها بر صاحبان آن و رسیدن نامه عمل هر کس به دست او است.

ص: 743

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 12 - 1

1 - قیامت ، روز شعلهور شدن شدید جهنم

و إذا الجحیم سعرت

«جحیم» (که بر اثر استعمال مکرر درباره جهنم، نام دیگری برای آن شده است، در اصل) آتشی است که به شدت افروخته شده باشد و به آتش عظیمی که در حفره ای عمیق افروخته شود «جحیم» گفته می شود. سعرنار و سعرها [به یک معنا است]؛ یعنی، آتش را شعلهور ساخت و تشدید [در باب تفعیل] برای مبالغه است (لسان العرب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 14 - 1

1 - قیامت ، روز آگاهی انسان ها به کردار دنیایی خویش و آثار و نتایج آن

علمت نفس ما أحضرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 4 - 4

4 - قیامت ، روز زنده شدن مردگان

و إذا القبور بعثت

بیرون ریخته شدن آنچه در قبرها هست، کنایه از زنده شدن مردگان در قیامت است. تعبیر «قبر» در این آیه، ممکن است هر نقطه ای از جهان را - که از بقایای انسان در آن اثری باشد - شامل گردد. بنابراین، آیه شریفه، شامل تمامی انسان ها خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 5 - 1,8

1 - قیامت روز آگاهی هر انسان ، به کردار دنیایی و آثار به جای مانده از خویش

علمت نفس ما قدّمت و آخرت

«ماقدّم» - در یک احتمال - ناظر به کرداری است که انسان خود، آن را انجام داده است. در مقابل مراد از «ماأخّرت» سنت های روا و

ناروایی است که انسان پس از خود، به جای گذاشته و آثار و تبعات آن برای او ثبت شده است و در روز قیامت با آن مواجه خواهد شد.

8- قیامت، روز توجّه انسان به توانمندی‌ها و فرصت‌های از دست رفته خویش

علمت نفس ما... آخرت

«ما... آخرت» - در یک احتمال - ناظر به کرداری است که انسان، آن را با امروز و فردا کردن، به تأخیر می‌اندازد و فرصت را از دست می‌دهد. او در قیامت متوجه چنین خسارت‌هایی شده، بر آن افسوس خواهد خورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 15 - 1,2

1 - قیامت، روز گرفتاری طاقت فرسای فاسقان در آتش جهنم

ص: 744

یصلونها یوم الدین

«یصلونها»؛ یعنی، با رنج و مشقت، حرارت آن را می چشند. (برگرفته از قاموس)

2- قیامت، روز مواجه شدن با سزای اعمال است.

یوم الدین

«دین»؛ یعنی، جزا و به معنای طاعت نیز آمده است (مفردات راغب) و چون معنای اول با قیامت تناسب دارد، در آیه شریفه به معنای جزا می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 17 - 4

2- قیامت، روزی سهمگین و دارای عظمتی فراتر از تصور است.

و ما أدریک ما یوم الدین

4- قیامت، روز جزا و رسیدگی به اعمال است.

یوم الدین

«دین» به معنای شریعت، طاعت و جزا است و از آن جا که دین به معنای «شریعت»، در قیامت مورد ندارد، «یوم الدین»، به معنای روز جزا خواهد بود و لازمه جزا دادن به بندگان، رسیدگی و محاسبه اعمال آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 18 - 4

2- قیامت روزی بس با عظمت است و بیان سختی حوادث آن، امکان پذیر نیست.

ثمّ ما أدریک ما یوم الدین

تکرار «ما أدراک» تأکید بر عظمت و نبودن ابزار، برای آگاه سازی دیگران به حقیقت حوادث آن است.

4- قیامت، روز کیفر دادن اعمال است.

یوم الدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 19 - 5,7,2

2- قیامت ، روز سلب مالکیت و اختیار از همه انسان ها است .

یوم لاتملک نفس لنفس شیئاً

5- ناتوانی انسان ها از یاری رسانی به یکدیگر ، از حوادث بزرگ و وصف ناپذیر قیامت

و ما أدریک . . . ثم ما أدریک ما یوم الدین . یوم لاتملک نفس لنفس شیئاً

7- قیامت روز تخلف ناپذیر بودن فرمان های خداوند

و الأمر یومئذ لله

اختصاص «أمر» به خداوند، کنایه از این است که تنها دستور مطاع در قیامت، فرمان او است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 745

20 - مطففین - 83 - 4 - 2

2 - قیامت ، روز کیفر دیدن کم فروشان

أَلَا يَظُنُّ أُولَئِكَ أَنَّهُمْ مَبْعُوثُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مطففین - 83 - 6 - 1

1 - قیامت ، روز حضور همه انسان ها در برابر خداوند

يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ

کلمه «یوم» ظرف برای «مبعوثون» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مطففین - 83 - 11 - 1

1 - قیامت ، روز جزای اعمال است .

الَّذِينَ يَكْتُمُونَ بَيِّنَاتٍ مِنَ الدِّينِ

«دین» در معانی «طاعت» و «جزاء» استعمال می شود و معنای مجازی آن «شریعت» است (مفردات راغب). تناسب معنای «جزاء» با قیامت، دلیل برگزیدن این معنا است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مطففین - 83 - 34 - 7

7 - قیامت ، روز ظهور حقایق و برملا شدن خطای کافران در گمراه دانستن مؤمنان

قَالُوا إِنَّ هَؤُلَاءِ لَضَالُّونَ... فَاَلْيَوْمِ الَّذِينَ ءَامَنُوا مِنَ الْكُفَّارِ يَضْحَكُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انشقاق - 84 - 7 - 1

1 - برای هر انسان ، نامه عملی است که در قیامت آن را دریافت خواهد کرد .

فَأَمَّا مَنْ أَوْتَى كَتَبَهُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 3 - 3

3 - قیامت ، روز حضور گواهان اعمال و شهادت دادن آنها است .

و شاهد

راغب پس از آن که شهادت را به معنای حضور با مشاهده آورده است، معنای گواهی را برای آن ذکر کرده و می گوید: شهادت، گفتاری است که از روی علم سرزده باشد. (مفردات راغب)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 746

2- قیامت ، روز محرومیت انسان از هرگونه یار و یاور در برابر کیفر های الهی است .

فما له من . . . و لا ناصر

3- قیامت روز بی ثمر ماندن نیرو های درونی و بیرونی انسان ، در برابر حسابرسی کار های پنهانی او است .

فما له من قوه و لا ناصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - غاشیه - 88 - 1 - 3,2

2- قیامت ، انسان ها را در میان گرفته و راه گریز را بر آنها خواهد بست .

هل أتيك حديث الغشيه

«غشاء» و «غطاء» (پوشاننده) به یک معنا است و قیامت، از آن جهت «غاشیه» نامیده می شود که با حوادث سهمگین خود، خلق را احاطه می کند. (مقایس اللغه)

3- قیامت ، روزی بزرگ و هنگامه حوادث و رخداد های شگفت است .

حديث الغشيه

«غاشیه» به معنای داهیه (کار بزرگ) است (نهایه ابن اثیر) و همان گونه که در موارد بد و ناخوشایند به کار می رود، در موارد خوب نیز استعمال می شود و قیامت به همین مناسبت «غاشیه» نامیده شده است. استفهام از شنیدن خبر قیامت، نشانگر این است که در آن روز، حادثه هایی قابل توجه و سزاوار بازگو کردن و شنیدن به وقوع خواهد پیوست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - غاشیه - 88 - 2 - 3

3- چهره حاضران صحنه قیامت ، نمایانگر فرجام کار آنان است .

وجوه يومئذ خشعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - غاشیه - 88 - 3 - 2

2- تلاش بی حاصل ورنج و زحمت بیهوده ، نمونه ای از گرفتاری های قیامت برای برخی از مردم

حدیث الغشیه . . عامله ناصبه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - غاشیه - 88 - 8 - 2

2- چهره حاضران در صحنه قیامت ، نمایانگر فرجام آنان است .

و جوه یومئذ ناعمه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 23 - 10، 9، 2، 1

ص: 747

1 - روز قیامت ، زمان عرضه جهنم بر حاضران

و جایء یومئذ بجهنم

مراد از «آوردن جهنم به صحنه قیامت»، ممکن است انتقال آن به محشر و یا اظهار آن برای اهل محشر باشد. گفتنی است که در سوره های دیگر از نوع دوم سخن به میان آمده است.

2 - جهنم ، قابل مشاهده برای تمام اهل محشر

و جایء یومئذ بجهنم

9 - قیامت ، روز آشکار شدن حقایق برای همگان

یومئذ یتذکر الإنسن

10 - کوبیده و نرم شدن زمین ، احساس حضور در پیشگاه خداوند و صفوف فرشتگان و مشاهده جهنم ، برطرف سازنده غفلت های انسان و احیاگر حس پندپذیری در او است .

إذا دکت الأرض . . . یومئذ یتذکر الإنسن

«یومئذ»، بدل برای «إذا» در «إذا دکت الأرض . . .» و جمله «یتذکر الإنسان» جزا برای آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عادیات - 100 - 9 - 2

2 - قیامت ، روز زنده شدن مردگان

بعثر ما فی القبور

بیرون ریخته شدن آنچه در قبرها هست، کنایه از زنده شدن مردگان در قیامت است. تعبیر «قبر» - در این آیه - ممکن است هر نقطه ای از جهان را که از بقایای انسان در آن اثری باشد، شامل گردد؛ بنابر این، آیه شریفه شامل تمامی انسان ها خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عادیات - 100 - 10 - 1,2,3,4,5

1 - اسرار سینه ها (ملکات و صفات نفسانی ، علاقه ها ، نیت ها و افکار) ، در قیامت بیرون ریخته و آشکار خواهد شد .

و حصّل ما فی الصدور

«تحصیل»، به معنای استخراج مغز از پوسته و پوشش آن است؛ مانند استخراج طلا از سنگ معدنی آن و اخراج گندم از کاه (مفردات). برخی آن را با تمییز، مرادف می‌دانند و بر همین اساس آنچه را بیخته شود، «محصلّ» می‌گویند (کشاف). در این صورت، مراد از آن، متمایز شدن اسرار نیک و بد خواهد بود.

2- آشکار شدن اسرار درونی انسان در قیامت، قهری و بیرون از اختیار او است.

حصّل

مجهول بودن «حصّل»، دلالت بر نکته یاد شده دارد.

3- قیامت، روز حسابرسی نیت‌ها، خصلت‌ها و اسرار درونی است.

و حصّل ما فی الصدور

تهدید به ظهور اسرار درونی در قیامت، کنایه از تأثیر آنها در فرجام اخروی است. بنابراین انسان‌ها، براساس رازهای سینه خود نیز، محاسبه و کیفر خواهند شد.

4- توجّه به برملا شدن خصلت‌ها و علاقه‌ها در قیامت، بازدارنده انسان از خوی ناسپاسی، بخل و دل بستگی به ثروت

لکنود .. أفلا يعلم إذا ... و حصّل ما فی الصدور

5- صحنه برملا شدن رازها و نیت های پنهان ، هول انگیز و تهدیدی برای ناسپاسان و مال دوستان

أفلا يعلم إذا .. و حصّل ما فی الصدور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عادیات - 100 - 11 - 2

2- قیامت ، روز پی بردن همگان به آگاهی دقیق خداوند از اسرار درونی ایشان

یومئذ

تعبیر «یومئذ» قیامت را زمان علم خداوند، قرار داده و درباره علم او در دنیا، بیانی ندارد و از آن جا که علم الهی ازلی و ابدی است، اختصاص یافتن آن به قیامت، ناظر به قابل انکار نبودن آن است؛ یعنی، گرچه در دنیا برخی به علم او معترف نیستند؛ ولی در قیامت، آنان نیز به این حقیقت پی خواهند برد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قارعه - 101 - 1 - 1

1 - قیامت ، حادثه ای کوبنده و هولناک

القارعه

«قَرَع» ، به معنای کوبیدن چیزی بر چیزی است (مفردات). آیات بعد، قرینه است که مراد از «قارعه»، روز قیامت است. تناسب این نام برای «قیامت»، یا به این جهت است که قیامت کوبنده و ترساننده قلب ها است و یا اشاره به عذاب کوبنده و هولناک کافران دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قارعه - 101 - 2 - 1

1 - قیامت ، حادثه ای کوبنده و رخدادی بس شگفت

ما القارعه

«ما»، استفهام تعجبی است و بر شگفتی «قارعه» و عظمت و هول انگیز بودن آن دلالت دارد. - با آن که این آیه خبر برای آیه قبل است - و در آن اکتفا به ضمیر ممکن بود، می توان گفت: تکرار لفظ «قارعه» تأکید بر عظمت آن است.

2- کوبندگی حوادث قیامت، هول انگیز و دهشت آور است.

ما القارعه . يوم يكون الناس كالفراش المبثوث

«یوم» ظرف برای فعل محذوفی است که وصف «القارعه» بر آن دلالت دارد؛ یعنی، «تفرع یوم..».

4- مردم در نخستین مراحل رستاخیز، سردرگم و حیرت زده خواهند بود.

كالفراش المبثوث

«مبثوث»، به معنای منتشر و متفرق است. «بَثَّ الغُبَارَ»؛ یعنی، غبار را برانگیخت (قاموس). پراکندگی و افشاندن بودن، نشانگر

آشفتگی و پریشان حالی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قارعه - 101 - 6 - 2

2 - اعمال نیک انسان ، در قیامت سنجیده خواهد شد .

فَأَمَّا مَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکاثر - 102 - 3 - 6، 2

2 - همه انسان ها ، در آینده هنگام حسابرسی نعمت ها ، به پوچی افتخارات مادی پی خواهند برد .

سوف تعلمون

زمان مورد نظر در «سوف تعلمون» - به قرینه «ثُمَّ لَتَسْتَلْنَ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ» - هنگام حسابرسی نعمت ها است.

6 - قیامت ، زمان ظهور حقایق و پی بردن انسان ها به نیک و بد اعمال خویش

كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ

وعده «سوف تعلمون» - به قرینه «لَتَسْتَلْنَ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ» - ناظر به زمان برپایی قیامت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکاثر - 102 - 8 - 6، 7، 1

1 - قیامت ، زمان حسابرسی از نعمت ها است .

ثُمَّ لَتَسْتَلْنَ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ

«نعمیم»، به معنای نعمت فراوان است. (مفردات)

6 - قیامت ، دارای مراحل گوناگون و ترتیب یافته است .

لَتَرَوُنَّ... ثُمَّ لَتَرْوُنَّهَا... ثُمَّ لَتَسْتَلْنَ

7 - حسابرسی از نعمت ها ، مرحله ای پس از مشاهده دوزخ و یقین به آن است .

ثم لترونها... ثم لتسئلن

968- ویژگیهای گواهی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 84 - 11

11- شهادت گواهان در قیامت ، خدشه ناپذیر و غیر قابل ردّ است .

و یوم نبعث من کلّ أمّه شهیداً ثمّ لایؤذن للذین کفروا

ص: 750

969- هشدار از قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تین - 95 - 7 - 6

6 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، دعوت کننده مردم به دین و هشداردهنده آنان ، به روز جزا است .

فما یکذّبک بعد بالدین

برداشت یاد شده، بر دو پیش فرض استوار است: 1. مخاطب آیه شریفه پیامبر (صلی الله علیه و آله) باشد؛ 2. کلمه «دین» در هر دو معنای «شریعت» و «جزا» استعمال شده باشد.

970- هلاکت جوامع قبل از قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 58 - 1

1- تمامی شهرها و تمدن‌ها و جوامع بشری ، قبل از قیامت ، توسط خداوند یا به کلی نابود و یا به وسیله عذابی ، به ویرانی کشیده خواهد شد .

وإن من قریه إلاّ نحن مهلكوها قبل یوم القیمه

«قریه» در لغت به معنای مجتمع و محل سکونت است و بر اعم از روستا و شهر اطلاق می شود (برگرفته از لسان العرب).

971- همنشینی با شیاطین در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 38 - 9

9 - مشاهده شیاطین در قیامت و همنشینی با آنان ، خود نوعی عذاب برای گمراهان است .

قال یت بینی و بینک بعد المشرقین

972- هواپرستان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 7 - 2

2 - تكدیب گران هواپرست ، گرفتار ذلت و خواری در رستاخیز

و كذَّبوا و اتَّبَعوا أهواءهم .. . خَشَعًا أَبْصَرَهُمْ يَخْرُجُونَ مِنَ الْأَجْدَاثِ

ص: 751

973- هواپرستی مکذبان قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 12 - 1

1 - تکذیب کنندگان قیامت ، عناصری فرو رفته در باطل و سرگرم هوسرانی

للمکذبین . الذین هم فی خوض یلعبون

«خوض» به معنای وارد شدن در کارهای بیهوده و باطل و «لعب» (مصدر «یلعبون») به معنای سرگرمی و هوسرانی است.

974- یأس در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 12 - 3،7

3 - جرم و گناه ، عامل ناامیدی انسان ، در قیامت است .

و یوم تقوم الساعه یبلس المجرمون

7 - بدکاران دروغ انگار آیات الهی ، در روز قیامت ، ناامید و اندوه ناک اند .

ثم کان عقبه الذین أسئوا السوای أن کذبوا بآیت الله . . . و یوم تقوم الساعه ی

975- یحیی (ع) در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 15 - 10،3،1

1- حضرت یحیی (ع) ، مشمول سلام ویژه خداوند به هنگام تولد ، مرگ و رستاخیز خود

و سلم علیه یوم ولد و یوم یموت و یوم یبعث حیاً

3- یحیی (ع) به هنگام مرگ و در روز رستاخیز ، مصون از هرگونه رنج و عذاب

و سلم علیه . . . یوم یموت و یوم یبعث حیاً

«ولد» فعل ماضی و «یموت» مضارع است. این تغییر سیاق نشان می دهد که مفاد آیه، زمان حیات یحیی را منعکس می کند که خداوند

در آن زمان از سلامتی او در میلاد خبر داده و سلامتی مرگ و رستاخیز او را تضمین کرده و نوید می دهد.

10- « عن أبي الحسن الرضا (ع) : إنّ أوحش ما يكون هذا الخلق في ثلاثة مواطن يوم يولد . . . و يوم يموت . . . و يوم يبعث . . . و قد سلّم الله - عزّوجلّ - على يحيى (ع) في هذه الثلاثة المواطن و آمن روعته فقال : « و سلام عليه يوم ولد و يوم يموت و يوم يبعث حيّاً . . . » ;

از امام رضا(ع) روایت شده است: همانا وحشتناک ترین مواقع برای این خلق در سه موضع است: روزی که متولد می شود.. و روزی که می میرد... و روزی که برانگیخته می شود... و خداوند سلام فرستاده است بر یحیی(ع) در این سه موضع و او را از وحشت آن مواضع ایمن ساخته و فرموده: «و سلام علیه یوم ولد و یوم یموت و یوم یبعث حیّاً»...».

ص: 752

976- یقین به قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 2 - 17

17- برپایی قیامت ، اصلی که باید به آن یقین و اطمینان داشت .

لعلکم بلقاء ربکم توقنون

«لقای پروردگار» کنایه از برپایی قیامت است ؛ زیرا در آن صحنه است که ربوبیت خدا برای انسانها ملموس و محسوس می شود و آن را به عین الیقین درمی یابند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 25 - 1

1 - علم و باور کافران به هنگام زنده شدنشان در قیامت ، به رویه رو شدن با مصیبتی بزرگ و کمرشکن

تظنّ أن یفعل بها فاقره

«فاقره» به معنای مصیبت بزرگ و کمرشکن است (العین). «ظنّ» به معنای گمان راجح است و گاهی نیز به جای علم و یقین به کار می رود. در این آیه - مطابق نظر بیشتر مفسران - معنای اخیر مراد است.

977- یقین در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 12 - 13

13 - قیامت، روز ظهور حقایق و از بین رفتن هر گونه تردید

لیجمعنکم إلی یوم القیمه لا ریب فیه

مرجع ضمیر «فیه» می تواند «یوم القیامه» باشد، یعنی قیامت ظرف تردید نیست و در آن روز تردید از آدمی رخت بر می بندد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 24 - 6

6 - قیامت، روز تجلی حقایق و از میان رفتن پرده های اوهام است.

و ضل عنهم ما كانوا يفترون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 105 - 4

4- قیامت، روز فرو افتادن همه حجاب ها و یقین آدمیان به خداوند یکتا است .

أعینهم فی غطاء . . . کفروا بأیت ربّهم و لقاءه

ص: 753

مقصود از لقای پروردگار، مسلماً برخورد حسی نیست (لاتدرکه الأبصار) بلکه مقصود، آن است که آدمی، در قیامت، به حَقَّانیت یکتایی خداوند پی خواهد برد، گرچه کافران، چنین ملاقاتی را منکر باشند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 12 - 17، 19

17 - مجرمان در قیامت، به حَقَّانیت وعده های خداوند درباره معاد، زبان می گشایند .

رَبَّنَا أَبْصَرْنَا وَسَمِعْنَا .. إِنَّا مُوقِنُونَ

19 - به یقین رسیدن مجرمان درباره معاد، در قیامت دلیل درخواست شان از خدا جهت بازگشت به دنیا است .

فَارْجِعْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا إِنَّا مُوقِنُونَ

«إِنَّا مُوقِنُونَ» به منزله تعلیل برای درخواست است.

978- یهود در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 85 - 22

22 - یهودیانی که همکیشان خود را کشتند یا آنان را آواره ساختند، به شدیدترین عذاب های قیامت، کیفر خواهند شد .

تَقْتَلُونَ أَنْفُسَكُمْ .. و یوم القیمه یردون إلی أشد العذاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 113 - 17

17 - خداوند، در قیامت میان یهود، نصارا و مشرکان داوری کرده آنان را بسزای گفته ها و اتهام های ناروایشان خواهد رساند .

فَاللّٰهُ یَحْكُمُ بَیْنَهُمْ یَوْمَ الْقَیْمَةِ فِیْمَا كَانُوا فِیْهِ یَخْتَلِفُونَ

مراد از حکومت و داوری خدا در قیامت، مجرد بیان حق نیست؛ زیرا خداوند حقایق را با نازل کردن قرآن بیان داشته و آیه مورد بحث نیز پندار باطل یهود و نصارا را روشن ساخته است. بنابراین، مقصود از «یحکم...» به کیفر رساندن متخلفان است.

2- کاتب

1- خیانت کاتب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 282 - 49، 45

45 - حرمت زیان رساندن و خیانت نویسنده و گواه مبادلات ، بر طرفین قرارداد

و لا یضارّ کاتب و لا شهید

در صورتی که «لا یضارّ» معلوم باشد و نه مجهول، متعلق آن، متعاملین خواهند بود. یعنی: لا یضارّ کاتب و لا شهید المتبایعین.

49 - خیانت نویسنده و گواه مبادلات ، فسق و انحراف از حق است .

و لا یضارّ کاتب و لا شهید و ان تفعلوا فانه فسوق بکم

بر مبنای معلوم بودن «لا یضار»

2- شرایط کاتب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 282 - 53

53 - لزوم رعایت تقوای الهی از جانب نویسنده ، گواهان و طرفین قرارداد ها و مبادلات

اذا تداینتم .. و لا یأب کاتب ... و استشهدوا شهیدین ... و اتقوا الله

متعاملین، کاتب و گواه در مبادلات، از مصادیق مورد نظر در خطاب «واتقوا الله» می باشند.

ص: 755

3- مسؤولیت کاتب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 282 - 53

53 - لزوم رعایت تقوای الهی از جانب نویسنده، گواهان و طرفین قراردادها و مبادلات

اذا تداینتم... ولا یأب کاتب... واستشهدوا شهیدین... واتقوا الله

متعاملین، کاتب و گواه در مبادلات، از مصادیق مورد نظر در خطاب «واتقوا الله» می باشند.

4- نقش ملائکه کاتب عمل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 21 - 15، 16

15 - اعمال انسانها توسط فرشتگان مراقب، ثبت می شود.

إن رسلنا یکتبون ما تمکرون

16 - فرشتگان مراقب اعمال مردمان، از نوشتن هیچ عملی - هر چند که کوچک و اندک باشد - فروگذاری نمی کنند.

إن رسلنا یکتبون ما تمکرون

کلمه «ما» در «ما تمکرون» افاده عموم می کند.

ص: 756

3- کاخ

1- احضار دایه ها به کاخ فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 12 - 1

1 - احضار دایگان به کاخ فرعون ، برای شیر دادن به موسی (ع)

و حرّمنّا علیہ المراضع من قبل فقلت هل ادلکم علی اهل بیت یکفلونه لکم

2- ارزش کاخ های اخروی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 10 - 7

7- باغ ها و قصر های بهشتی در قیامت ، بهتر از نوع دنیایی آنها است .

إن شاء جعل لک خیرًا من ذلک جنّ-ت . . . و يجعل لک قصورًا

3- ارزش کاخ های دنیوی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 10 - 7

7- باغ ها و قصر های بهشتی در قیامت ، بهتر از نوع دنیایی آنها است .

إن شاء جعل لک خیرًا من ذلک جنّ-ت . . . و يجعل لک قصورًا

ص: 757

4- امکان کاخ برای محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 10 - 5

5 - خداوند ، توانا بر مهیا ساختن قصرهایی با عظمت برای پیامبر (صلی الله علیه و آله) به مراتب بهتر از آنچه که مشرکان توقع آن را برای پیامبر (صلی الله علیه و آله) داشتند .

تبارک الذی إن شاء .. یجعل لک قصورًا

5- بیهودگی کاخ سازی قوم عاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 128 - 2,3

2- برج های برپا شده بر بلندی ها به وسیله قوم عاد ، کاری بیهوده و خارج از نیاز آنان بود .

أَتَبْنُونَ بَکَلِّ رِیْعٍ ءَایَه تَعْبَثُونَ

فعل «تبعثون» از ریشه «عبث» (بیهوده کاری)، حال از ضمیر فاعل «تبنون» است؛ یعنی، شما در حالی به ساختن برج ها می پردازید که به آن نیاز ندارید و در نتیجه کاری عبث و بیهوده انجام می دهید.

3 - سرزنش عادیان توسط هود (ع) به خاطر ساختن بناهایی بی فایده و بازیگرانه

أَتَبْنُونَ بَکَلِّ رِیْعٍ ءَایَه تَعْبَثُونَ

استفهام در «أتنبون» برای توبیخ و سرزنش است.

6- ترک کاخ فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 18 - 2

2- موسی (ع) ، پس از حادثه قتل مرد قبطی به کاخ فرعون بازنگشت .

فأصبح فی المدینه

7- تعدد درهای کاخ یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 67 - 3

3- دربار یوسف (ع)، دارای دریهایی متعدد برای ورود و خروج مراجعه کنندگان *

ص: 758

لا تدخلوا من باب واحد وادخلوا من أبواب متفرقة

در اینکه مراد از مفعول «ادخلوا» چیست، آیا مصر است و یا بارگاه یوسف؟ دو نظر ابراز شده است. برداشت فوق ناظر به احتمال دوم است. قابل ذکر است که تکرار «لما دخلوا» در آیه 69 مؤید احتمال اول می باشد.

8- دربهای کاخ زلیخا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 23 - 6,7

6- زلیخا برای کام جویی از یوسف (ع) و رسیدن به وصال او، درب های قصرش را قفل کرد و او را به سوی خویش فرا خواند.

رودته ... و غلّقت الأبواب و قالت هیت لک

«تغلیق» (مصدر غلّقت) به معنای قفل کردن است. «هیت لک» اسم فعل امر و به معنای «بیا» می باشد.

7- قصر زلیخا، قصری مجلل و دارای درب های فراوان و متعدد بود.

و غلّقت الأبواب

به کارگیری باب تفعیل، برای بیان قفل زدن دربها (غلّقت الأبواب) می تواند حاکی از شدت مبالغه باشد؛ یعنی، دربها را با قفلها و پشت بندها محکم بست، و می تواند بر کثرت دربها دلالت داشته باشد. برداشت فوق، ناظر به دومین معناست.

9- شیشه های کاخ سلیمان (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 44 - 3,4,6

3- قصر سلیمان، قصری مجلل و باشکوه، با صحنی مفروش از آبگینه های آب نما

قال إنّه صرح ممرّد من قواریر

«ممرّد» معادل صاف و «قاروره» (مفرد «قواریر») مرادف شیشه و آبگینه است؛ یعنی، این صحن از آبگینه صاف، مفروش شده است.

4- بلقیس، برای عبور از آبگینه های آب نما، دامن برکشید و ساق های پایش نمایان شد.

فلّمّا رأته حسبته لجمّه و کشفّت عن ساقیها

6- اقدام سلیمان (ع) به تصحیح خطای دید بلقیس در آب پنداشتن شیشه های مفروش

حسبته لجه . . . قال إنه صرح ممرّد من قوارير

10- عظمت كاخ سليمان (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

ص: 759

3 - قصر سلیمان ، قصری مجلل و با شکوه ، با صحنی مفروش از آبگینه های آب نما

قال إنه صرح ممرّد من قواریر

«ممرّد» معادل صاف و «قاروره» (مفرد «قواریر») مرادف شیشه و آبگینه است؛ یعنی، این صحن از آبگینه صاف، مفروش شده است.

11- عوامل کاخ سازی قوم عاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 129 - 5

5 - غفلت از مرگ و پندار جاودانگی در دنیا ، عامل روی آوری عادیان به کاخ سازی ، تجمل گرایی و بیهودگی

أتبنون . . . تعبون . و تتخذون مصانع لعلکم تخلدون

تعبیر «لعلکم تخلدون» بیانگر این معنا است که: کار شما طوری است که گویا از مرگ و ناپایداری زندگی دنیوی، غافل شده اید و می پندارید که همیشه در این دنیا خواهید ماند.

12- کاخ بلورین سلیمان (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 44 - 2,8

2 - جلوه نمودن صحن بلورین قصر سلیمان به شکل آبگیری ژرف در نظر بلقیس

فلما رأته حسبته لجه

«لجه» معادل برکه، آبگیر و استخری است که آب زیادی در آن ایستاده باشد. بر این اساس معنای آیه چنین می شود: چون نگاه بلقیس به صحن افتاد، گمان کرد که آبگیری است پر از آب.

8 - صحن شیشه ای آب نما ، یکی دیگر از نشانه های شگفت سلیمان (ع) برای بلقیس

قیل لها ادخلی الصرح . . . و کشف عن ساقیها قال إنه صرح ممرّد من قواریر

13- کاخ سازی جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - جنیان برای سلیمان (ع)، طبق خواست او قصرهایی می ساختند.

يعملون له ما يشاء من محرب

ص: 760

«محاریب» جمع «محراب» (از ریشه «حرب») است و آن به جایی گفته می شود که محل جنگ با دشمن است. این واژه، به قصرهایی اطلاق می شده که بر بالای آنها، جایگاه مخصوصی برای دفاع ساخته می شده است.

14- کاخ سازی فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 137 - 15

15 - فرعون و مردمانش در طول حکومتشان ، همواره در پی ساختن کاخ ها و خوش نشین های سایه افکن بودند .

و دمرنا ما کان یصنع فرعون و قومه و ما کانوا یعرشون

«ما» در «ما کانوا» موصول است و مراد از آن به دلیل «یعرشون»، عرش و عرش (سایبان) است. بنابراین «ما کانوا یعرشون» یعنی سایبانهایی که آنها را ساخته بودند. فعل «یصنع» و «یعرشون» که به همراه «کان» و «کانوا» آمده، دلالت می کند که فرعونیان پیوسته کاخ و سایبان می ساختند؛ یعنی دارای کاخها و خوش نشینهای فراوان بودند.

15- کاخ سازی فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 137 - 15

15 - فرعون و مردمانش در طول حکومتشان ، همواره در پی ساختن کاخ ها و خوش نشین های سایه افکن بودند .

و دمرنا ما کان یصنع فرعون و قومه و ما کانوا یعرشون

«ما» در «ما کانوا» موصول است و مراد از آن به دلیل «یعرشون»، عرش و عرش (سایبان) است. بنابراین «ما کانوا یعرشون» یعنی سایبانهایی که آنها را ساخته بودند. فعل «یصنع» و «یعرشون» که به همراه «کان» و «کانوا» آمده، دلالت می کند که فرعونیان پیوسته کاخ و سایبان می ساختند؛ یعنی دارای کاخها و خوش نشینهای فراوان بودند.

16- کاخ سازی قوم عاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 128 - 1

1 - قوم عاد ، برپا کننده برج های عظیم بر فراز بلندی ها و ارتفاعات

أتبنون بکل ریع آیه تعبون

«بناء» (مصدر «تبنون») مقابل «هدم» (خراب کردن) است؛ یعنی، درست کردن و ساختن. «با» در «بکلّ ریع» مرادف «علی» (بر روی) می باشد. «ریع» به هر جای بلند و مرتفع (تپه) گفته می شود. «آیه» در اصل به معنای نشانه است و نکره آمدنش برای بیان عظمت آن است و در این جا مراد از آن به قرینه «أتبنون...»، برج های عظیم و بلند است.

ص: 761

17- کاخ نشینی قوم عاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 129 - 4

4- سرزنش عادیان از سوی هود (ع)، به خاطر احداث قصرها و روحیه کاخ نشینی آنان

و تتخذون مصانع لعلکم تخلدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 137 - 4

4- عادیان شیوه زندگی خویش (برج سازی، کاخ نشینی و...) را، سنتی برجای مانده از پیشینیان خود اعلام کردند.

إن هذا إلا خلق الأولین

برداشت یاد شده بدان احتمال است که کلمه «هذا» اشاره به رفتار عادیان داشته باشد. بر این اساس مراد از «خلق الأولین»، شیوه نیاکان خود آنان است.

18- محمد(صلی الله علیه و آله) و کاخ نشینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 10 - 9, 8

8- تعلق نگرستن مشیت خداوند بر برخورداری پیامبر (صلی الله علیه و آله) از زندگی مرفه و کاخ نشینی

تبارک الذی إن شاء جعل لک خیراً من ذلک جنّـت تجری من تحتها الأنهر و يجعل لک قصور

9- زندگی مرفه و کاخ نشینی، دور از شأن پیامبر (صلی الله علیه و آله) و برخلاف مصلحت او بود.

تبارک الذی إن شاء جعل لک خیراً من ذلک جنّـت . . . و يجعل لک قصوراً

برداشت یاد شده، به خاطر این نکته است که خداوند با آن که فرمود: من قادر به اعطای بوستان های آباد و کاخ های متعدد به پیامبر(صلی الله علیه و آله) هستم در عین حال به آن حضرت اعطا نفرمود و این می رساند که چنین کاری درخور شأن پیامبر(صلی الله علیه و آله) - آن گونه که مشرکان و کافران فکر می کردند - و یا به مصلحت آن حضرت نبود.

19- ملکه سبا در کاخ سلیمان(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 42 - 1

1 - ورود ملکه سبا به بارگاه سلیمان

ص: 762

فلما جاءت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 44 - 5, 4, 2, 1

1 - اذن یافتن ملکه سبا برای ورود به صحن و سرای قصر سلیمان

قیل لها ادخلى الصرح

«صرح» به معنای قصر و نیز به معنای صحن و ساحت می آید. در آیه یاد شده به قرینه جمله بعد (حسبته لجه) معنای دوم (صحن) مراد است؛ زیرا اطلاق «لجه» بر قصر درست نمی نماید.

2 - جلوه نمودن صحن بلورین قصر سلیمان به شکل آبگیری ژرف در نظر بلقیس

فلما رآته حسبته لجه

«لجه» معادل برکه، آبگیر و استخری است که آب زیادی در آن ایستاده باشد. بر این اساس معنای آیه چنین می شود: چون نگاه بلقیس به صحن افتاد، گمان کرد که آبگیری است پر از آب.

4 - بلقیس، برای عبور از آبگینه های آب نما، دامن برکشید و ساق های پایش نمایان شد.

فلما رآته حسبته لجه و كشفت عن ساقیها

5 - سلیمان (ع)، ناظر عکس العمل بلقیس، در مواجهه با آبگینه های آب نما

و كشفت عن ساقیها قال إنه صرح

مراد از ضمیر فاعل در «قال» سلیمان(ع) می باشد.

20- موانع کاخ نشینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 129 - 6

6 - گرایش به کاخ نشینی، ناسازگار با اعتقاد دینی و پیروی از مکتب پیامبران

و تتخذون مصانع لعلکم تخلدون

21- موسی(ع) در کاخ فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 15 - 2

2 - واقع شدن کاخ فرعون و محل زندگی موسی (ع) در نقطه ای خارج از شهر مصر

و دخل المدینه

با توجه به این که موسی (ع) در آن زمان پیش فرعون و در کاخ وی زندگی می کرد، تعبیر «دخل المدینه» نشان می دهد که قصر فرعون در محلی بیرون از شهر مصر واقع شده بود.

ص: 763

22- موقعیت جغرافیایی کاخ فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 51 - 10

10 - کاخ فرعون، مشرف و مسلط بر جریان رود نیل*

و هذه الأنهر تجرى من تحتی

23- موقعیت کاخ فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 15 - 2

2 - واقع شدن کاخ فرعون و محل زندگی موسی (ع) در نقطه ای خارج از شهر مصر

و دخل المدینه

با توجه به این که موسی(ع) در آن زمان پیش فرعون و در کاخ وی زندگی می کرد، تعبیر «دخل المدینه» نشان می دهد که قصر فرعون در محلی بیرون از شهر مصر واقع شده بود.

24- ویرانی کاخ فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 137 - 16

16 - خداوند پس از هلاکت فرعونیان، کاخ ها و خوش نشین های آنان را بکلی ویران کرد.

و دمرنا ما کان یصنع فرعون و قومه و ما کانوا یعرشون

«تدمیر» (مصدر دمرنا) به معنای نابودن کردن است.

25- ویژگیهای کاخ زلیخا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 23 - 7

7- قصر زلیخا، قصری مجلل و دارای درب های فراوان و متعدد بود .

و غلّقت الأبواب

به کارگیری باب تفعیل ، برای بیان قفل زدن دربها (غلّقت الأبواب) می تواند حاکی از شدت مبالغه باشد ؛ یعنی ، دربها را با قفلها و

ص: 764

پشت بندها محکم بست ، و می تواند بر کثرت دریها دلالت داشته باشد. برداشت فوق ، ناظر به دومین معناست.

26- ویژگیهای کاخ سلیمان (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 44 - 3

3 - قصر سلیمان ، قصری مجلل و با شکوه ، با صحنی مفروش از آبگینه های آب نما

قال إنّه صرح ممرّد من قواریر

«ممرّد» معادل صاف و «قاروره» (مفرد «قواریر») مرادف شیشه و آبگینه است؛ یعنی، این صحن از آبگینه صاف، مفروش شده است.

27- ویژگیهای کاخ فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 51 - 10، 9

9 - آب های زراعی و آشامیدنی مردم مصر ، از قصر و اراضی فرعون عبور می کرده است . *

و هذه الأنهر تجرى من تحتی أفلاتبصرون

10 - کاخ فرعون ، مشرف و مسلط بر جریان رود نیل *

و هذه الأنهر تجرى من تحتی

28- ویژگیهای کاخ یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 67 - 3

3- دربار یوسف (ع) ، دارای دریهای متعدد برای ورود و خروج مراجعه کنندگان *

لاتدخلوا من باب وحد وادخلوا من أبواب متفرقه

در اینکه مراد از مفعول «ادخلوا» چیست ، آیا مصر است و یا بارگاه یوسف؟ دو نظر ابراز شده است. برداشت فوق ناظر به احتمال دوم

است. قابل ذکر است که تکرار «لما دخلوا» در آیه 69 مؤید احتمال اول می باشد.

كاخ نشینی

ص: 765

29- کاخ نشینی قوم عاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 129 - 4

4- سرزنش عادیان از سوی هود (ع)، به خاطر احداث قصرها و روحیه کاخ نشینی آنان

و تتخذون مصانع لعلکم تخلدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 137 - 4

4- عادیان شیوه زندگی خویش (برج سازی، کاخ نشینی و...) را، سنتی برجای مانده از پیشینیان خود اعلام کردند.

إن هذا إلا خلق الأولین

برداشت یاد شده بدان احتمال است که کلمه «هذا» اشاره به رفتار عادیان داشته باشد. بر این اساس مراد از «خلق الأولین»، شیوه نیاکان خود آنان است.

30- محمد (صلی الله علیه و آله) و کاخ نشینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 10 - 8,9

8- تعلق نگرستن مشیت خداوند بر برخورداری پیامبر (صلی الله علیه و آله) از زندگی مرفه و کاخ نشینی

تبارک الذی إن شاء جعل لک خیراً من ذلک جنّـت تجری من تحتها الأنهر و يجعل لک قصور

9- زندگی مرفه و کاخ نشینی، دور از شأن پیامبر (صلی الله علیه و آله) و برخلاف مصلحت او بود.

تبارک الذی إن شاء جعل لک خیراً من ذلک جنّـت . . . و يجعل لک قصوراً

برداشت یاد شده، به خاطر این نکته است که خداوند با آن که فرمود: من قادر به اعطای بوستان های آباد و کاخ های متعدد به پیامبر (صلی الله علیه و آله) هستم در عین حال به آن حضرت اعطا نفرمود و این می رساند که چنین کاری درخور شأن پیامبر (صلی الله علیه و آله) - آن گونه که مشرکان و کافران فکر می کردند - و یا به مصلحت آن حضرت نبود.

31- موانع کاخ نشینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 129 - 6

6 - گرایش به کاخ نشینی ، ناسازگار با اعتقاد دینی و پیروی از مکتب پیامبران

و تتخذون مصانع لعلکم تخلدون

ص: 766

4- کار

1- آثار بسمله در کار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - حمد - 1 - 1 - 8

8 - انجام کارها با نام خدا، مایه جلب رحمت اوست .

بسم الله الرحمن الرحيم

توصیه به انجام دادن کارها با نام خدا و تذکر به رحمانیت و رحیمیت او به عنوان حکمت این توصیه، گویای این است که نام خدا در کارها، موجب جلب رحمت الهی و در نتیجه به کمال رسیدن آن کارهاست.

2- آثار تقسیم کار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 4 - 2

2 - سامان یافتن نظام جهان، در پرتو تقسیم و دسته بندی امور، به دست کارگزاران الهی (فرشتگان)

فالمقسّمت أمراً

3- آثار کار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 10 - 6

6 - وجود خطر غافل شدن از یاد خدا، در کسب و کار و خرید و فروش

ص: 768

و ابتغوا من فضل الله و اذكروا الله كثيرا

4- آداب کار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - حمد - 1 - 1 - 3

3 - لزوم آغاز کردن کارها با نام خدا و گفتن « بسم الله »

بسم الله

از آنجا که قرآن کتاب هدایت است و سخن خویش را با «بسم الله» آغاز کرده این نکته را به مخاطبانش القا می کند که کارهای خود را با «بسم الله» شروع کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 159 - 29

29 - لزوم توجه به نقش تعیین کننده خداوند برای موفقیت در امور ، حتی پس از مشورت و تصمیم گیری نهایی بر انجام کارها

و شاورهم فی الامر فاذا عزمتم فتوکل علی الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 23 - 22

22 - ضرورت توأم بودن حرکت و تلاش با توکل بر خدا

ادخلوا علیهم الباب . . . و علی الله فتوکلوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 35 - 12

12 - خداوند ، همواره باید محور حرکت ها و برنامه های مؤمنان باشد .

اتقوا الله و ابتغوا إليه الوسيله و جهدوا فی سبيله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 78 - 2

2 - تبرک جستن به نام خداوند در همه امور، امری شایسته و پسندیده

تبرک اسم ربّک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 10 - 5

5 - ذکر و یاد فراوان خدا، به هنگام کسب و کار و خرید و فروش، توصیه الهی به مؤمنان

ص: 769

و ابتغوا من فضل الله و اذكروا الله كثيراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 8 - 2

2- لزوم ذکر و یادکردن پروردگار در ضمن تلاش گسترده روزانه

إِنَّ لَكَ فِي النَّهَارِ سَبْحًا طَوِيلًا . و اذكر اسم ربك

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 1 - 5

5- آغاز کارها با نام خدا، شایسته و مطلوب است.

اقرأ باسم ربك

توصیه به آغاز قرائت قرآن با نام خدا و مطرح شدن ذکر نام او در اولین خطاب الهی به پیامبر (صلی الله علیه و آله)، نشانگر اهمیت آن است و این نکته را به مخاطب القا می کند که نام خداوند، باید سرآغاز هر کاری قرار گیرد.

5- اجرت کار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 25 - 17

17 - عرف، میزانی در تعیین مقدار مزد کارها

اتوهنّ اجورهنّ بالمعروف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 124 - 9

9- کاستن از اجر و مزد کار دیگران، حتی به کمترین مقدار ستم است.

و من يعمل من الصلحت .. یدخلون الجنة و لا یظلمون نقیراً

خداوند، کاستن از پاداش را هر چند بسیار اندک باشد، ظلم دانسته است.

19 - پرداخت مزد کارها به کمتر از مقدار استحقاق ، ستمکاری است .

یوف إلیکم و أنتم لاتظلمون

«توفیه» مصدر «یوف» به معنای پرداخت کامل و تمام است و جمله «أنتم لاتظلمون» حال برای ضمیر در «إلیکم» است. مفهوم این دو جمله همان است که در برداشت فوق آمده است.

ص: 770

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 60 - 11، 10

10 - کارگزاران حکومت و ارائه کنندگان خدمات به جامعه اسلامی ، دارای استحقاق دریافت اجرت در قبال عمل خویش

إنما الصدقات للفقراء .. و العملین علیها

برداشت فوق بدین احتمال است که استحقاق اجرت در برابر کار، اختصاص به کار جمع آوری صدقات نداشته باشد؛ بلکه تمامی کارگزاران حکومت، مستحق دریافت اجرت باشند.

11 - کار ، دارای بها و ارزش است و کارکنان مستحق مزد در برابر کار خویشند .

و العملین علیها

با توجه به اینکه برای کارگزاران امور صدقات، سهمی از آن قرار داده شده و این سهم در برابر کار آنان است - چه نیازمند باشند چه بی نیاز - برداشت فوق استفاده می شود.

6- ارزش کار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 198 - 3

3 - ارزش و اهمیت کسب و کار

ان تبتغوا فضلا من ربکم

به کار بردن کلمه «فضلا من ربکم» برای سود کسب و کار، حاکی از اهمیت و ارزش آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 121 - 3

3 - ارزش اقدام به فعالیت های روزانه از آغاز صبح *

و اذ غدوت من اهلک تبویء المؤمنین مقاعد للقتال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 6 - 13

13 - اعتبار عرف ، در تعیین مقدار ارزش کار

فلیاکل بالمعروف

کلمه «بالمعروف»، یعنی متعارف و مورد پسند مردم.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 60 - 11

11 - کار ، دارای بها و ارزش است و کارکنان مستحق مزد در برابر کار خویشند .

والعملین علیها

ص: 771

با توجه به اینکه برای کارگزاران امور صدقات، سهمی از آن قرار داده شده و این سهم در برابر کار آنان است - چه نیازمند باشند چه بی نیاز - برداشت فوق استفاده می شود.

7- امیدواری در کار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 32 - 21

21 - ضرورت امیدواری به فضل خدا، در کنار کار و کوشش

لِّلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا اكْتَسَبُوا وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا كَسَبْنَ وَ سئَلُوا اللّٰهَ مِنْ فَضْلِهِ

جمله «لِّلرِّجَالِ ...» تعلیل جمله سابق است؛ یعنی آرزوی نعمت دیگران نکنید، بکله خود در به دست آوردن مال و منال تلاش کرده و به فضل خدا نیز امیدوار باشید.

8- اهمیت تقسیم کار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 122 - 5

5 - لزوم تقسیم کار و مسؤولیت ها در جامعه

و ما كان المؤمنون لينفروا كافة فلولا نفر من كل فرقة منهم طائفة ليتفقهوا في الدين

9- اهمیت مزد کار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 15 - 10

10 - لزوم پرداخت دستمزد و ثمره کار افراد، بدون هیچ کم و کاست

نوفّ إليهم أعمالهم وهم فيها لا يبخسون

جمله حالیه «وهم فيها لا يبخسون» بیانگر علت التزام خداوند بر اعطای کامل ثمره کارها و تلاشهاست؛ یعنی، چون روا نیست که در اعطای حق دیگران کم و کاست شود، خداوند نتیجه اعمال انسانها را به طور کامل به آنها ادا می کند.

10- بسمله در کار

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

1 - حمد - 1 - 1 - 3

ص: 772

3- لزوم آغاز کردن کارها با نام خدا و گفتن «بسم الله»

بسم الله

از آنجا که قرآن کتاب هدایت است و سخن خویش را با «بسم الله» آغاز کرده این نکته را به مخاطبانش القا می کند که کارهای خود را با «بسم الله» شروع کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 78 - 2

2- تبرک جستن به نام خداوند در همه امور ، امری شایسته و پسندیده

تبرک اسم ربّک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 1 - 5

5- آغاز کارها با نام خدا ، شایسته و مطلوب است .

اقراً باسم ربّک

توصیه به آغاز قرائت قرآن با نام خدا و مطرح شدن ذکر نام او در اولین خطاب الهی به پیامبر (صلی الله علیه و آله)، نشانگر اهمیت آن است و این نکته را به مخاطب القا می کند که نام خداوند، باید سرآغاز هر کاری قرار گیرد.

11- تشویق به کار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- مانده - 5 - 2 - 21

21- تلاش برای تجارت و امرار معاش ، امری پسندیده و مورد ترغیب خداوند

یبتغون فضلا من ربهم

از اینکه تجارت و به دست آوردن درآمدهای مادی در ردیف جلب رضایت الهی قرار گرفته است، برداشت فوق به دست می آید.

12- حرمت کار در شب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - کار و فعالیت در روز شنبه برای بنی اسرائیل حرام بود .

و لقد علمتم الذین اعتدوا منکم فی السبت

«سبت» به معنای قطع عمل، سکون و استراحت است که از آن به تعطیلی تعبیر می کنیم. «اعتداء» (مصدر اعتدوا) به معنای تجاوز و تخلف می باشد.

ص: 773

13- زمینه ذکر بسمله در کار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 1 - 14

14 - توجّه به خالقیت خداوند و ربوبیت او، برانگیزاننده انسان به همراه ساختن کارها با ذکر نام او است.

اقرأ باسم ربك الذي خلق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 2 - 4

4 - آگاهی از قدرت خداوند بر آفرینش انسان از خون لخته، زمینه ساز توجه به او در آغاز هر کار است.

اقرأ باسم ربك... خلق الإنسن من علق

14- فلسفه بسمله در کار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - حمد - 1 - 1 - 7

7 - رحمت گسترده خداوند و مهربانی او به بندگان، دلیل لزوم انجام کارها با نام او

بسم الله الرحمن الرحيم

توصیف «الله» به رحمان و رحیم پس از اشاره به لزوم انجام کارها با نام خدا، گویای حکمت این دستور است؛ یعنی، چون خدا رحمان و رحیم است، کارها را با نام او آغاز کنید.

15- کار انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 27 - 4

4 - کار و تبلیغ، آمیخته به یکدیگر در زندگی پیامبران

أن اصنع الفلك بأعيننا ووحينا

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که حضرت نوح(ع) شخصاً مأمور ساختن کشتی شد.

ص: 774

16- کار در حج

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 198 - 1

1 - جواز کسب و کار ، در هنگام انجام مناسک حج

الحج اشهر معلومات .. لیس علیکم جناح ان تبتغوا فضلا

جمله «لیس علیکم ..» ، ناظر به کسب و کار در حج و هنگام انجام مناسک است ؛ به دلیل وقوع آن در بین احکام حج. علاوه بر اینکه کسب و کار در زمانهای دیگر، محل شبهه نیست تا نفی و یا اثبات شود.

17- مالک کار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 39 - 4

4 - انسان ، مالک عمل و دستاورد تلاش خویش *

و أن لیس للإنسن إلا ما سعی

لام در «للإنسان» برای ملکیت است و «سعی» تمامی فعالیت های آدمی را شامل می شود.

18- مزد کار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 77 - 16، 15

15- تعیین مقدار اجرت ، پس از انجام کار صحیح و نافذ است .

لو شئت لَتَّخَذْتَ عَلَيْهِ أَجْرًا

16- دریافت اجرت در برابر کاری که بدون درخواست کارفرما انجام گیرد ، جایز است .

لو شئت لَتَّخَذْتَ عَلَيْهِ أَجْرًا

19- مزد کار در دوران موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 77 - 14

14- نظام کارمزدی ، در زمان موسی (ع) وجود داشته است .

قال لو شئت لَتَّخَذْتُ عَلَيْهِ أَجْرًا

ص: 775

20- مقدار کار در جعاله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 72 - 13

13- در صحت جعاله ، معین بودن مقدار عملیاتی که برای انجام کار مورد جعاله لازم است ، شرط نیست .

و لمن جاء به حمل بعیر

از آن جا که مشخص نبود پیدا کردن جام مفقود شده چه مقدار کار خواهد برد ، می توان گفت: در قرارداد «جعاله» جهل به مقدار کار به صحت آن ضرر نمی زند.

21- وقت کار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 7 - 1

1 - شب ، فرصتی مناسب برای عبادت و راز و نیاز به درگاه الهی و روز ، زمانی شایسته برای تلاش و رسیدگی به امور زندگی

إِنَّ لَكَ فِي النَّهَارِ سَبْحًا طَوِيلًا

«سبح» در معانی متعددی به کار می رود؛ از جمله سعی و تلاش برای معاش (قاموس المحيط). جمله «إِنَّ لَكَ فِي النَّهَارِ»، تعلیل دیگری برای «قم الليل» است؛ یعنی، چون در روز به خاطر تلاش طولانی برای معاش، فرصت و فراغت برای مناجات و عبادت نیست، شب را برای این کار اختصاص بده.

کسب

22- احکام کسب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 174 - 19

19 - کسب در آمد از راه های نامشروع ، حرام و موجب عذاب الهی است .

و یشترون به ثمنًا قليلًا أولئك .. لا یكلمهم الله ... و لهم عذاب الیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - حرمت روش کسب مال ، همواره ملازم حرمت تصرف در مال به دست آمده نیست . *

ما کان لنبی أن یکون له أسری . . . فلکوا مما غنمتم حللاً طیباً

برداشت فوق با توجه به توضیح برداشت قبل به دست می آید.

ص: 776

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 33 - 22,23

22 - سود و درآمد به دست آمده از راه واداشتن کنیزان به فحشا و خودفروشی ، حرام است .

ولا تکرهوا فتیتکم علی البغاء إن أردن تحصنًا لتبتغوا عرض الحیوه الدنیا

نهی از واداشتن کنیزان به فحشا برای به دست آوردن سود و متاع دنیوی، دلیل حرمت چنین سودی است.

23 - سود و درآمد به دست آمده از راه اشاعه فحشا و خودفروشی ، حرام است .

ولا تکرهوا فتیتکم علی البغاء إن أردن تحصنًا لتبتغوا عرض الحیوه الدنیا

برداشت یاد شده از انتزاع از مورد آیه (کنیزان) به دست می آید؛ زیرا از ظاهر آیه شریفه چنین به دست می آید که مورد آن خصوصیتی ندارد.

23- ارزش کسب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 9 - 8

8 - شرکت در نماز جمعه و پرداختن به ذکر خدا ، بسی ارزشمندتر از کسب مال و سایر منافع دنیوی

فاسعوا إلى ذکر اللّٰه و ذروا البیع ذلکم خیر لکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 11 - 8

8 - ثواب نماز جمعه ، بسی برتر و بالاتر از درآمد های مادی و لذت های دنیوی است .

قل ما عند اللّٰه خیر من اللّٰهو و من التجره

24- حرمت کسب نامشروع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 174 - 19

19 - کسب در آمد از راه های نامشروع ، حرام و موجب عذاب الهی است .

و یشترون به ثمناً قليلاً أولئك .. لا یكلمهم الله ... و لهم عذاب الیم

ص: 777

25- راههای کسب در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 33 - 24

24 - واداشتن کنیزان به فحشا و خودفروشی جهت کسب در آمد و رفاه بیشتر ، امری رایج در جاهلیت

و لا تکرهوا فیتیکم علی البغاء .. لتبتغوا عرض الحیوه الدنیا

26- زمینه کسب قریش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قریش - 106 - 1 - 8

8 - کعبه وسیله اتحاد ، امنیت ، اعتبار و تحصیل مال قریش

لایلف قریش

اگر «ایلاف» در این آیه، عام و در آیه بعد خاص باشد؛ می توان گفت که در این آیه، ائتلاف قریش با یکدیگر نیز مورد نظر بوده است.

27- کسب با بدعت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 79 - 11، 12

11 - در آمد های به دست آمده از راه دین سازی و بدعتگذاری ، حرام و موجب عذاب الهی خواهد شد .

وویل لهم مما یکسبون

مراد از «ما»ی موصوله در «مما یکسبون» می تواند درآمدهایی باشد که عبارت «لیشتروا به ثمناً قليلاً» آن را بیان داشت و نیز می تواند منظور از آن مطلق اعمال و رفتار ناپسند باشد. برداشت فوق ناظر به احتمال اول است.

12 - هر درآمدی که از طریق بدعتگذاری و دین سازی به دست آید - هر چند فراوان باشد - ناچیز و بی ارزش است .

لیشتروا به ثمناً قليلاً

ظاهر این است که «قلیلاً» صفت توضیحی برای «ثمناً» باشد. بنابراین «ثمناً قليلاً» به این معناست که: هر ثمنی در قبال دین سازی گرفته شود، ناچیز است هر چند به ظاهر فراوان باشد.

28- کسب با دروغ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 188 - 15

ص: 778

15 - « روی عن ابی جعفر (ع) انه یعنی بالباطل الیمین الکاذبه یقتطع بها الأموال ;

از امام باقر(ع) درباره «باطل» در آیه فوق روایت شده که: مراد، سوگند دروغ است که موجب به دست آوردن مال می شود (یعنی تحصیل مال باقسم دروغ اکل مال به باطل است)».

29- کسب با دین سازی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 79 - 11، 12

11 - درآمد های به دست آمده از راه دین سازی و بدعتگذاری ، حرام و موجب عذاب الهی خواهد شد .

و ویل لهم مما یکسبون

مراد از «ما»ی موصوله در «مما یکسبون» می تواند درآمدهایی باشد که عبارت «لیشتروا به ثمناً قليلاً» آن را بیان داشت و نیز می تواند منظور از آن مطلق اعمال و رفتار ناپسند باشد. برداشت فوق ناظر به احتمال اول است.

12 - هر درآمدی که از طریق بدعتگذاری و دین سازی به دست آید - هر چند فراوان باشد - ناچیز و بی ارزش است .

لیشتروا به ثمناً قليلاً

ظاهر این است که «قلیلاً» صفت توضیحی برای «ثمناً» باشد. بنابراین «ثمناً قليلاً» به این معناست که: هر ثمنی در قبال دین سازی گرفته شود، ناچیز است هر چند به ظاهر فراوان باشد.

30- کسب با زنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 33 - 23

23 - سود و درآمد به دست آمده از راه اشاعه فحشا و خودفروشی ، حرام است .

ولا تکرهوا فتیتکم علی البغاء إن أردن تحصناً لتبتغوا عرض الحیوه الدنيا

برداشت یاد شده از انتزاع از مورد آیه (کنیزان) به دست می آید؛ زیرا از ظاهر آیه شریفه چنین به دست می آید که مورد آن خصوصیتی ندارد.

31- کسب با محرمات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 79 - 14

14 - حرمت درآمد ها و اموال به دست آمده در مقابل انجام کار های حرام

و ویل لهم مما یکسبون

ص: 779

32- کسب بی ارزش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 79 - 12

12 - هر درآمدی که از طریق بدعتگذاری و دین سازی به دست آید - هر چند فراوان باشد - ناچیز و بی ارزش است .

لیشتروا به ثمناً قليلا

ظاهر این است که «قلیلا» صفت توضیحی برای «ثمناً» باشد. بنابراین «ثمناً قلیلا» به این معناست که: هر ثمنی در قبال دین سازی گرفته شود، ناچیز است هر چند به ظاهر فراوان باشد.

33- کسب حرام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 79 - 11، 14

11 - درآمد های به دست آمده از راه دین سازی و بدعتگذاری ، حرام و موجب عذاب الهی خواهد شد .

وویل لهم مما یکسبون

مراد از «ما»ی موصوله در «مما یکسبون» می تواند درآمدهایی باشد که عبارت «لیشتروا به ثمناً قلیلا» آن را بیان داشت و نیز می تواند منظور از آن مطلق اعمال و رفتار ناپسند باشد. برداشت فوق ناظر به احتمال اول است.

14 - حرمت درآمد ها و اموال به دست آمده در مقابل انجام کار های حرام

وویل لهم مما یکسبون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 161 - 6

6 - حرمت به دست آوردن مال با اسباب باطل و غیر مشروع

وَأَكْلَهُمْ أَمْوَالِ النَّاسِ بِالْبَطْلِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 69 - 8

8 - حرمت روش کسب مال ، همواره ملازم حرمت تصرف در مال به دست آمده نیست . *

ما کان لنبی أن یکون له أسری . . . فلکوا مما غنمتم حللاً طیباً

برداشت فوق با توجه به توضیح برداشت قبل به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 780

22 - سود و درآمد به دست آمده از راه واداشتن کنیزان به فحشا و خودفروشی ، حرام است .

ولا تکرهوا فتیتکم علی البغاء إن أردن تحصناً لتبتغوا عرض الحیوه الدنیا

نهی از واداشتن کنیزان به فحشا برای به دست آوردن سود و متاع دنیوی، دلیل حرمت چنین سودی است.

23 - سود و درآمد به دست آمده از راه اشاعه فحشا و خودفروشی ، حرام است .

ولا تکرهوا فتیتکم علی البغاء إن أردن تحصناً لتبتغوا عرض الحیوه الدنیا

برداشت یاد شده از انتزاع از مورد آیه (کنیزان) به دست می آید؛ زیرا از ظاهر آیه شریفه چنین به دست می آید که مورد آن خصوصیتی ندارد.

34- کسب روزی حلال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 155 - 16

16 - قال رسول الله (صلی الله علیه و آله) : . . . یابن مسعود قول الله . . . « و لنبلونکم بشیء من الخوف . . . و بشر الصابرين » قلنا یا رسول الله فمن الصابرون ؟ قال : الذین یصبرون علی طاعه الله واجتنبوا معصیه ، الذین کسبوا طیباً و انفقوا قصداً و قدموا فضلاً فافلحوا . . . ;

از رسول خدا (صلی الله علیه و آله) روایت شده . . . که فرمود: ای پسر مسعود . . . سخن خداوند است: «و لنبلونکم بشیء من الخوف . . . و بشر الصابرين»، به آن حضرت عرض کردیم: صابران چه کسانی هستند؟ فرمود: کسانی که بر اطاعت خدا صبر می نمایند و از گناهان دوری کرده اند، کسانی که روزی پاکیزه کسب کرده و در انفاق میانه رو هستند و زیادی درآمد خود را انفاق نموده اند، پس آنان رستگار گشته اند.

35- کسب مال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 2 - 15،17

15 - کسب مال و تجارت به هنگام سفر بسوی خانه خدا ، امری مشروع و مجاز بر حاجیان و معتمران

ءآمین البیت الحرام یتغون فضلاً من ربهم

چنانچه مراد از «فضلا» رزق و روزی و درآمدهای مادی باشد، ابتغاء فضل به معنای کسب درآمد به وسیله تجارت و مانند آن است.

17 - دستیابی مردم به روزی و درآمدهای مادی، پرتوی از ربوبیت خداوند نسبت به آنان

یبتغون فضلا من ربهم

ص: 781

36- کسب مال حرام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 169 - 3,4,2

2 - دنیاگرایان یهود ، علی رغم ادعای اعتقاد به تورات و دسترسی به آن ، از راه های نامشروع به مال و منال دنیا چنگ می زدند .

ورثوا الکتب یاخذون عرض هذا الأذنی و یقولون سیغفر لنا

جمله «ورثوا الکتب» (تورات را به ارث بردند) اشاره به دو معنا دارد که هر دو در سرزنش دنیاگرایان یهود دخیل است: دسترسی به تورات داشتند ; مدعی اعتقاد به آن بودند.

3 - دنیاگرایان یهود خود به گناه دنیاگرایی و کسب مال و منال از راه های ناروا معترف بودند .

یاخذون عرض هذا الأذنی و یقولون سیغفر لنا

جمله «سیغفر لنا» (آمرزیده خواهیم شد)، اعتراف یهودیان دنیاگرا به گنهکاری خویش و بیانگر این است که جمله «یاخذون . . .» ناظر به کسب مال از راههای نامشروع است.

4 - دنیاگرایان یهود به گناه خویش (دستیابی به مال و منال دنیا از راه های نامشروع) ، اصرار میورزیدند .

وإن یأتهم عرض مثله یاخذوه

جمله «وإن یأتهم . . .» (اگر مال و منال دنیا در مرتبه و زمانی دیگر به آنان روی می آورد از گرفتن آن دریغ نداشتند)، اشاره به اصرار یهودیان دنیاگرا به گناه کسب درآمدهای نامشروع دارد.

37- کسب نور در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 13 - 9

9 - کسب کردن نور از دیگران در قیامت ، در صورتی که انسان نور نداشته باشد ، ممکن نیست .

یوم یقول المنفقون . . . قیل ارجعوا وراءکم فالتمسوا نورًا

38- کیفر کسب نامشروع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - کسب در آمد از راه های نامشروع ، حرام و موجب عذاب الهی است .

و یشترون به ثمناً قليلاً أولئك ... لا یکلمهم الله ... و لهم عذاب الیم

ص: 782

39- منابع کسب در دوران موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 79 - 3

3- کشتی و حمل و نقل دریایی ، در زمان حضرت موسی (ع) از منابع درآمد بود .

فكانت لمسكين يعملون في البحر

40- منابع کسب مردم مقارن بعثت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 32 - 4

4 - کشاورزی و دامداری ، از منابع درآمد مردم در عصر بعثت

متعاً لكم ولأنعمكم

ص: 783

5- کارگر

1- امانتداری کارگر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 26 - 8

8 - لزوم معیار قرار دادن توانایی و امانت در گزینش و استخدام کارگران ، مدیران و کارگزاران

إِنَّ خَيْرَ مَنْ اسْتَجْرَتِ الْقَوَى الْأَمِينِ

جمله «إِنَّ خَيْرَ مَنْ اسْتَجْرَتِ الْقَوَى..» تعلیل برای «استأجره» می باشد و با توجه به این که تعلیل مفید تعمیم است، مطلب یاد شده از آن استفاده می شود.

2- پرداخت مزد کارگر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 15 - 10

10- لزوم پرداخت دستمزد و ثمره کار افراد ، بدون هیچ کم و کاست

نَوْفٌ إِلَيْهِمْ أَعْمَلِهِمْ وَ هُمْ فِيهَا لَا يَبْخَسُونَ

جمله حالیه «و هم فیها لایبخسون» بیانگر علت التزام خداوند بر اعطای کامل ثمره کارها و تلاشهاست؛ یعنی ، چون روا نیست که در اعطای حق دیگران کم و کاست شود ، خداوند نتیجه اعمال انسانها را به طور کامل به آنها ادا می کند.

3- حقوق کارگر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 784

2 - آل عمران - 3 - 57 - 15

15 - ندادن اجر کامل در برابر عمل ، ظلم است .

والله لا يحب الظالمين

بنابراینکه جمله «والله لا يحب الظالمين»، تعلیل برای جمله «فیوقیهم اجرهم» باشد.

4- روش برخورد با کارگر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 27 - 14

14 - لزوم مدارا کردن با اجیر و پرهیز از سخت گرفتن بر وی در کار

و ما أريد أن أشق عليك

5- شرایط استخدام کارگر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 26 - 8

8 - لزوم معیار قرار دادن توانایی و امانت در گزینش و استخدام کارگران ، مدیران و کارگزاران

إن خير من استئجرت القوي الأمين

جمله «إن خير من استئجرت..» تعلیل برای «استأجره» می باشد و با توجه به این که تعلیل مفید تعمیم است، مطلب یاد شده از آن استفاده می شود.

6- قدرت کارگر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 26 - 8

8 - لزوم معیار قرار دادن توانایی و امانت در گزینش و استخدام کارگران ، مدیران و کارگزاران

إن خير من استئجرت القوي الأمين

جمله «إِنَّ خَيْرَ مَنِ اسْتَأْجَرْتَ..» تعلیل برای «استأجره» می باشد و با توجه به این که تعلیل مفید تعمیم است، مطلب یاد شده از آن استفاده می شود.

ص: 785

7- مدارا با کارگر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 27 - 14

14 - لزوم مدارا کردن با اجیر و پرهیز از سخت گرفتن بر وی در کار

و ما أريد أن أشق عليك

کارگران

8- اجرت کارگران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 60 - 11

11 - کار ، دارای بها و ارزش است و کارکنان مستحق مزد در برابر کار خویشند .

و العملین علیها

با توجه به اینکه برای کارگزاران امور صدقات، سهمی از آن قرار داده شده و این سهم در برابر کار آنان است - چه نیازمند باشند چه بی نیاز - برداشت فوق استفاده می شود.

ص: 786

6- کارگزاران

1- اجرت کارگزاران جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 60 - 10

10 - کارگزاران حکومت و ارائه کنندگان خدمات به جامعه اسلامی ، دارای استحقاق دریافت اجرت در قبال عمل خویش

إنما الصدقات للفقراء .. و العملین علیها

برداشت فوق بدین احتمال است که استحقاق اجرت در برابر کار، اختصاص به کار جمع آوری صدقات نداشته باشد؛ بلکه تمامی کارگزاران حکومت، مستحق دریافت اجرت باشند.

2- اذیت‌های کارگزاران فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 11 - 11

11 - همسر فرعون ، افزون بر آزار دیدن از او ، از سوی کارگزاران نظام وی نیز تحت آزار و شکنجه قرار داشت .

نَجْنَى من فرعون و عمله و نَجْنَى من القوم الظلمین

تکرار درخواست نجات (و نَجْنَى) درباره قوم ستمگر، می تواند بیانگر برداشت یاد شده باشد.

3- استقامت کارگزاران خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 18 - 2

ص: 787

2- مخالفان نماز و تکذیب گران دین ، هر چند فراوان و سازمان یافته باشند ، از مقاومت در برابر مأموران الهی عاجزانند .

ینهی . عبداً اذا صلی ... کذب و تولی ... فلیدع نادیه . سندع الزبانیه

4- استهزاهای اخروی کارگزاران خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 14 - 3

3- سخن ملامت بار و استهزاآمیز مأموران الهی نسبت به تکذیب گران ، به هنگام رویه رو شدن آنان با آتش دوزخ

هذه النار الّتی کنتم بها تکذّبون

جمله «هذه النار ..»، می تواند گفتار الهی و یا سخن مأموران خداوند (همانان که تکذیب گران را به عنف و قهر به سوی دوزخ رانده اند) باشد. برداشت بالا بر پایه احتمال دوم است.

5- امانتداری کارگزاران حکومت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 54 - 11

11- واگذار کننده منصب ، باید توانمندی و امانت داری منصب پذیر را احراز کند .

قال الملک ائتونی به أستخلصه لنفسی . . . مکین آمین

6- بازدید از کارگزاران حکومت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 20 - 8

8- بازدید از نیروهای تحت فرمان و کارگزاران ، جستوجو از احوال آنان ، نظارت دقیق بر کارهایشان و خویشتن داری در برخورد با آنها ، از اوصاف و وظایف فرماندهان سپاه و رهبران جامعه اسلامی .

و تقمّد الطیر فقال ما لی لأری الهدهد أم کان من الغائبین

7- برادران یوسف و کارگزاران یوسف(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1- فرزندان یعقوب در حضور یوسف (ع) و کارگزارانش ، بر منزه بودنشان از سرقت و نداشتن قصد فسادگری و خرابکاری در مصر

ص: 788

، سوگند یاد کردند .

تالله لقد علمتم ما جئنا لنفسد فی الأرض و ما كنا سرقین

گرچه مقسم علیه (آنچه بر انجام آن سوگند یاد می شود) در آیه شریفه «لقد علمتم» است؛ ولی در حقیقت «ما جئنا ..» مقسم علیه می باشد. بنابراین معنای جمله چنین می شود: به خدا سوگند که ما برای فساد به مصر نیامده ایم و هرگز سارق نبوده ایم و شما این حقیقت را به خوبی دانستید.

8- برخورد اخروی کارگزاران خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 18 - 4

4- دروغ گویان و گنه کاران، در آخرت با برخورد شدید مأموران الهی مواجه شده و به سوی جهنم رانده خواهند شد .

نصیه کذبہ خاطئه .. سندع الزبانیه

9- بی شماری کارگزاران خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 31 - 20

20 - خداوند، دارای لشکریان و کارگزارانی بی شمار

و ما یعلم جنود ربک إلاّ هو

برداشت یاد شده، با توجه به این احتمال است که ندانستن لشکریان خداوند، به تعداد بی شمار آنان اشاره داشته باشد؛ یعنی، بر اثر کثرت تعداد آنان، قابل شناخت برای کسی نیست.

10- پرسش از کارگزاران یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 71 - 2

2- فرزندان یعقوب از کارگزاران یوسف پرسیدند: کالای مفقود شده تان چیست؟

قالوا .. ماذا تفقدون

11- تحلیل کارگزاران فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 789

1 - به قدرت رساندن بنی اسرائیل برای برچیدن نظام فرعونى ، تحلیل اشراف دربار از پیشنهاد موسى (رهاسازی بنی اسرائیل)

فأرسل معى بنى إسرائيل . . . يريد أن يخرجكم من أرضكم

12- تصمیم کارگزاران عزیز مصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - يوسف - 12 - 35 - 2

2- تصمیم قاطع دولت مردان مصر بر زندانى ساختن يوسف (ع) ، جهت رهایی از بحران و حفظ حیثیت دربار

ثم بدا لهم . . . ليسجننه

13- تعداد کارگزاران خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 31 - 19

19 - شمار لشکریان و کارگزاران پروردگار و ویژگی های آنان را ، کسی جز خدا نمی داند .

و ما يعلم جنود ربك إلا هو

مقصود از «جنود» - مطابق نظر مفسران - فرشتگان اند که نقش کارگزاری و امر برى نسبت به خدا را دارند.

14- تکریمهای کارگزاران نامه عمل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انشقاق - 84 - 10 - 5

5 - واگذارکنندگان نامه عمل به انسان ها در قیامت ، برخی را محترم شمرده و با گروهی دیگر برخوردی تحقیرآمیز و خفت بار خواهند داشت .

فأما من أوتي كتبه بيمينه . . . وأما من أوتي كتبه وراء ظهره

15- تهتمهای کارگزاران يوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 70 - 5,6

5- کارگزاران یوسف (ع) بر اثر نیافتن آبخوری مخصوص ، فرزندان یعقوب را به دزدیدن آن متهم کردند .

ص: 790

جعل السقايه في رحل اخيه ثم اذن مؤذن ايتها العير انكم لسرقون

6- یکی از کارگزاران یوسف با مخاطب قرار دادن قافله فرزندان یعقوب، اتهام سرقت را به آنان اعلام کرد.

ثم اذن مؤذن ايتها العير انكم لسرقون

«عیر» به مجموعه افراد قافله و شترانی که بار و بنه آنان را حمل می کنند، گفته می شود. این کلمه مرادف کاروان و قافله در فارسی است. «اذان» به معنای اعلام کردن است و «تأذین» مصدر «أذن» به معنای کثرت اعلام می باشد. بنابراین «أذن مؤذن...»؛ یعنی، اعلام کننده ای چندین بار اعلام کرد.

16- خواسته های کارگزاران فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 111 - 5

5 - سران دربار فرعون از وی خواستند با تأخیر مجازات موسی و هارون موافقت کرده و ساحران زبردست و کاردان را از اطراف و اکناف احضار کند.

و أرسل في المدائن حشرين

«حشرین» به معنای جمع کنندگان و کوچ دهندگان است و مفعول آن به قرینه آیه قبل و بعد «ساحرین» می باشد و خود «حشرین» مفعول برای «أرسل» است. بنابراین جمله «أرسل...» یعنی: نیروهایی را برای جمع آوری و گسیل ساحران بسیج کن.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 112 - 3

3 - احضار همه ساحران زبردست برای مبارزه با موسی (ع)، درخواست اشرافیان دربار فرعون از فرعون

يأتوك بكل سحر عليهم

17- خواسته های کارگزاران یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - يوسف - 12 - 74 - 2

2- کارگزاران یوسف از متهمان (فرزندان یعقوب) خواستند، تا خودشان کیفر سارق جام پادشاه را تعیین کنند.

قالوا فما جزؤه إن كنتم كذابين

ضمیر در «جزاؤه» به سارق جامی شاهی ، که از جمله های قبل استفاده می شود ، برمی گردد.

ص: 791

18- درخواست نجات از کارگزاران فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 11 - 10

10 - همسر فرعون ، از خداوند خواستار نجات خود از شرّ مردم ستمگر (قبطیان و کارگزاران فرعون)

و نَجِّنِي مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ

19- دشمنی کارگزاران فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 83 - 6

6 - رؤسا و اشراف قوم موسی ، دشمنان او و وابسته به حکومت فرعون بودند .

علی خوف من فرعون و ملائیم

20- روش برخورد با کارگزاران حکومت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 20 - 8

8 - بازدید از نیرو های تحت فرمان و کارگزاران ، جستجو از احوال آنان ، نظارت دقیق بر کارهایشان و خویشتن داری در برخورد با آنها ، از اوصاف و وظایف فرماندهان سپاه و رهبران جامعه اسلامی .

و تَقَدَّ الطَّيْرُ فَقَالَ مَا لِيَ لِأُورِي الْهَدْيَ أَمْ كَانُ مِنَ الْغَائِبِينَ

21- روش برخورد کارگزاران نامه عمل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انشقاق - 84 - 10 - 5

5 - واگذار کنندگان نامه عمل به انسان ها در قیامت ، برخی را محترم شمرده و با گروهی دیگر برخوردی تحقیر آمیز و خفت بار خواهند داشت .

فَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ . . . وَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ وَرَاءَ ظَهْرِهِ

22- سخت کوشی کارگزاران خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 18 - 1

1 - خداوند ، دارای مأمورانی سرسخت برای خنثی ساختن تلاش مخالفان دین و راندن آنها به سوی جهنم

سندع الزبانیه

«زَبْنِيَّة» (مفرد «زبانیه» از ریشه «زَبَن» به معنای «دفع»); به معنای «شدید» و «پلیس» (یاور سلطان) است (قاموس). اطلاق «زبانیه» بر مأموران الهی، به این جهت است که آنها اهل آتش را به سوی آن سوق می دهند. (مصباح)

23- سرزنشهای کارگزاران خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 14 - 3

3 - سخن ملامت بار و استهزاآمیز مأموران الهی نسبت به تکذیب گران ، به هنگام روبه رو شدن آنان با آتش دوزخ

هذه النار التي كنتم بها تكذبون

جمله «هذه النار...»، می تواند گفتار الهی و یا سخن مأموران خداوند (همانان که تکذیب گران را به عاف و قهر به سوی دوزخ رانده اند) باشد. برداشت بالا بر پایه احتمال دوم است.

24- سرزنشهای کارگزاران خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مطففین - 83 - 17 - 2

2 - مأموران الهی ، با به رخ کشیدن تکذیب گری ها و ناباوری های جهنمیان ، آنان را بر آن موضع گیری ، سرزنش خواهند کرد .

ثم يقال هذا الذي كنتم به تكذبون

25- سرزنشهای کارگزاران نامه عمل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انشقاق - 84 - 10 - 5

5 - واگذارکنندگان نامه عمل به انسان ها در قیامت ، برخی را محترم شمرده و با گروهی دیگر برخوردی تحقیرآمیز و خفت بار خواهند داشت .

فَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ . . . وَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ وَرَاءَ ظَهْرِهِ

ص: 793

26- شرایط گزینش کارگزاران حکومت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 54 - 11

11- واگذار کننده منصب ، باید توانمندی و امانت داری منصب پذیر را احراز کند .

قال الملك ائتونی به أستخلصه لنفسی . . . مکین آمین

27- شکنجه های کارگزاران فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 11 - 11

11 - همسر فرعون ، افزون بر آزار دیدن از او ، از سوی کارگزاران نظام وی نیز تحت آزار و شکنجه قرار داشت .

نَجْنِي من فرعون و عمله و نَجْنِي من القوم الظلمين

تکرار درخواست نجات (و نَجْنِي) درباره قوم ستمگر، می تواند بیانگر برداشت یاد شده باشد.

28- شورای کارگزاران فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 110 - 5

5 - انتخاب روش مبارزه با موسی پس از تصمیم به ساحر خواندن وی و تحلیل اهداف او (برچیدن حکومت فرعون) ، از مسائل مطرح

شده در جلسه مشورتی بزرگان دربار فرعون

فماذا تأمرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 111 - 4,2,1

1 - مجازات موسی (ع) و برادرش هارون از پیشنهاد های ارائه شده در جلسه مشورتی اشراف و سران حکومت فرعون

قالوا أرجه و أخاه

پیشنهاد تأخیر در مجازات موسی و هارون حکایت از آن دارد که فرعون و یا برخی از اشراف دربار مجازات موسی و هارون را مطرح کرده بودند.

2- تأخیر در مجازات موسی (ع) و برادرش هارون از مصوبات جلسه مشورتی سران و بزرگان دربار فرعون

قالوا أرجه و أخاه

«ه» در «أرجه» ضمیری است که به صورت ساکن قرائت شده و مفعول «ارج» می باشد. «ارج» فعل امر از مصدر «ارجاء» (به

ص: 794

تأخیر انداختن) است. مشتقات کلمه «ارجاء» گاهی با همزه استعمال می گردد و گاهی همزه آن تبدیل به یاء می شود. گفته می شود: اُرْجَأُ يُرْجَى. قابل ذکر است که مراد از تأخیر انداختن، تأخیر در مجازات است.

4 - خنثی سازی معجزه موسی (ع) با استمداد از ساحران زبردست، از آرای تصویب شده از جلسه سران و بزرگان حکومت فرعونیان

وَأرسل فی المدائن حشرین

29- ظلم کارگزاران فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 11 - 12

12 - قبطیان و کارگزاران فرعون، مردمی ستمگر بودند.

وَنَجِّنِي مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ

30- غضب کارگزاران جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 22 - 4

4 - مأموران دورخ، آکنده از خشم و نفرت نسبت به دوزخیان

كَلَّمَا أَرَادُوا .. وَذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ

31- فرعون و کارگزاران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 127 - 13

13 - فرعون به اشراف دربارش اطمینان داد که نظامش از تسلط کامل بر موسی (ع) و قومش برخوردار است.

إِنَّا فَوْقَهُمْ قَاهِرُونَ

«قاهر» به معنای غالب است و کلمه «فوقهم» متعلق به «قهرون» می باشد. یعنی ما از جهت بالا بر آنها مسلط هستیم. و این کنایه از سلطه کامل است.

32- قدرت کارگزاران حکومت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 795

11- واگذار کننده منصب ، باید توانمندی و امانت داری منصب پذیر را احراز کند .

قال الملك ائتونی به أستخلصه لنفسی . . . مکین آمین

33- کارگزاران جبرئیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 21 - 2

2- جبرئیل در ابلاغ قرآن به پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، تنها نبود و مأمورانی فرمان پذیر در اختیار داشت .

لقول رسول . . . مطاع

34- کارگزاران جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 22 - 3

3- وجود مأمورانی با گرزهای آهنین در دوزخ

و لهم مقمع من حدید . کَلِّمًا أَرَادُوا... أُعِيدُوا فِيهَا

«اعیدوا» فعل مجهول و فاعل آن محذوف است و تقدیر آن با توجه به آیه پیش (لهم مقامع من حدید) چنین می شود: «کَلِّمًا أَرَادُوا أَنْ يَرْجُوا.. اعادتهم الخزنه بالمقامع فيها؛ اهل دوزخ هر وقت خواستند از دوزخ بیرون آیند مأموران دوزخ با گرزهای آهنین، آنان را به داخل دوزخ بازمی گردانند».

35- کارگزاران خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 61 - 10

10 - ملائکه، مجریان دقیق اراده قاهر خداوند هستند.

و یرسل علیکم حفظه . . . توفته رسلنا و هم لا یفرطون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - گروهی از فرشتگان، کارگزاران خداوند در گرفتن جان آدمیان هستند.

ولو ترى إذ الظلمون فی غمرت الموت و الملائكة باسطوا أيديهم

ص: 796

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 57 - 5

5- برخی از ملائکه ، پیام آوران و مجریان فرمان خداوندند .

فما خطبکم ایها المرسلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 58 - 2

2- اجرای فرمان های خداوند از وظایف و مسؤولیت های فرشتگان

قالوا إنا أرسلنا إلى قوم مجرمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 59 - 2

2- مأموران الهی ، خاندان لوط (ع) را از عذاب نازل شده بر قوم وی نجات دادند .

إنا أرسلنا إلى قوم مجرمین . إلاء لوط إنا لمنجّوهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 60 - 6

6- فرشتگان ، مجریان و کارگزاران اوامر و مقدرات الهی اند .

إلاء امرأته قدرنا إنها لمن الغبرین

با آنکه بی تردید مقدرات امور به دست خداست، در عین حال خداوند آن را به فرشتگان نسبت داد (قالوا .. قدرنا) و این می رساند که فرشتگان کارگزاران و مجریان اوامر و مقدرات الهی اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 63 - 2,6

2- فرشتگان وارد شده بر لوط (ع) در پی اظهار وی بر ناشناخته بودن آنان ، خود را مأموران الهی معرفی کردند .

قال إنكم قوم منكرون . قالوا بل جننک بما کانوا

6- فرشتگان ، مجریان عذاب الهی بر قوم لوط بودند .

قالوا بل جننک بما کانوا فیه یمترون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 64 - 2

2- فرشتگان وارد شده بر حضرت لوط (ع) ، حامل پیام حق و دستوری تحقق یافتنی بودند .

وأتینک بالحقّ و إنا لصدقون

مراد از «بالحق» به قرینه ذیل آیه که تأکید بر راستگویی است می تواند خبر و پیام حق باشد.

ص: 797

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 27 - 5

5- فرشتگان ، کارگزاران خداوند هستند .

و هم بأمره يعملون

نظر به این که بسیاری از کارهای خداوند به وسیله فرشتگان انجام می گیرد (مانند قبض روح، عذاب، ابلاغ وحی به پیامبران و ..) می توان گفت که مراد از «أمره» در رابطه با چنین کارهایی می باشد.

36- کارگزاران خدا در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 23 - 4

4 - جهنم ، مقهور کارگزاران صحنه قیامت و عرضه آن بر اهل محشر بر عهده آنان است .

و جایء

مجهول آوردن فعل «جیء»، بر وجود مأمور برای آوردن جهنم دلالت دارد.

37- کارگزاران خدا و مکذبان قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 14 - 5

5 - یادآوری مواضع انکارآمیز تکذیب کنندگان قیامت از سوی مأموران الهی ، به هنگام مواجهه آنان با آتش دوزخ

هذه النار الّتی کنتم بها تکذّبون

38- کارگزاران شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 169 - 12

12 - افترا زندگان به خدا ، پیروان شیطان و کارگزاران او هستند .

لا تتبعوا خطوات الشيطان . . . إنما يأمركم . . . أن تقولوا على الله ما لا تعلمون

ص: 798

39- کارگزاران فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 111 - 6

6 - بسیج نیروهای حکومتی به تمامی شهرهای تحت نفوذ فرعون، طرح کارگزاران دربار برای گردآوری و احضار ساحران زبردست

و أرسل فی المدائن حشرین

«ال» در «المدائن» عهد ذهنی است و اشاره به شهرهای تحت نفوذ حکومت فرعون دارد. زیرا معهود بین فرعون و اشراف دربار همان شهرهای کشور خودشان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 80 - 1

1 - مأموران حکومت، پس از دستور فرعون، تمام ساحران چیره دست و ماهر را از اطراف و اکناف کشور فراخوانده و در پایتخت گرد آوردند.

و قال فرعون انتونی بکل سحر علیم. فلما جاء السحره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 36 - 3

3 - هامان، از کارگزاران و دستیاران اصلی دربار فرعون بود.

و قال فرعون یه-من ابن لی صرْحًا

فرمان فرعون به هامان و انتخاب کردن او برای امر مهمی چون احداث بنای بلند و یا رصدخانه، می تواند حاکی از مطلب یاد شده باشد.

40- کارگزاران قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 49 - 9

9 - اصحاب اعراف دارای مرتبه ای والا در پیشگاه خداوند و از کارگزاران صحنه قیامت هستند.

قالوا .. ادخلوا الجنة لا خوف علیکم ولا أنتم تحزنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 18 - 13

13- گواهان اعمال ، از کارگزاران صحنه قیامتند .

و يقول الأشهد . . . ألا لعنه الله على الظلمين

ص: 799

41- کارگزاران یوسف و تدبیر یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 70 - 4

4- بی اطلاعی کارگزاران یوسف (ع) از طرح و نقشه وی (جاسازی کردن پیمانانه در محموله بنیامین) برای جلوگیری از بازگشت بنیامین

جعل السقايه في رحل أخيه ثم أذن مؤذن

چنان چه کارگزاران یوسف (ع) از نقشه وی مطلع بودند، به سارق بودن فرزندان یعقوب تصریح و تأکید نمی کردند (انکم لسارقون). همچنین از اینکه یوسف (ع) خود جام را در محموله بنیامین قرار داد، این معنا استفاده می شود که او نمی خواست دیگران از نقشه وی مطلع باشند.

42- کارگزاران یوسف (ع) و برادران یوسف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 73 - 3

3- فرزندان یعقوب نزد کارگزاران یوسف به حسن سابقه و منزّه بودن از فساد و سرقت شناخته شده بودند .

تالله لقد علمتم ما جئنا لنفسد في الأرض و ما كنا سارقين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 74 - 1,2

1- کارگزاران یوسف به فرزندان یعقوب اعلام کردند که در صورت شناسایی سارق، وی را مجازات خواهند کرد .

قالوا فما جزؤه إن كنتم كذابين

2- کارگزاران یوسف از متهمان (فرزندان یعقوب) خواستند، تا خودشان کیفر سارق جام پادشاه را تعیین کنند .

قالوا فما جزؤه إن كنتم كذابين

ضمیر در «جزاؤه» به سارق جامی شاهی، که از جمله های قبل استفاده می شود، برمی گردد.

43- کارگزاران یوسف (ع) و ظلم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10- یوسف (ع) و کارگزارانش به هنگام اقتدار و حکومت در مصر، از هر گونه ظلم و ستم اجتناب می کردند.

قال معاذ الله ان .. . إنا إذا لظلمون

ص: 800

مقصود یوسف از ضمیرهای متکلم مع الغیر «نا» و «نحن» در حقایقی که مطرح کرد (أَنْ نَأْخُذَ . . . إِنْ إِذَا لظالمون) خود او و کارگزارانش می باشد.

44- گفتگوی کارگزاران خدا با مکذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 14 - 3

3 - سخن ملامت بار و استهزاآمیز مأموران الهی نسبت به تکذیب گران ، به هنگام رویه رو شدن آنان با آتش دوزخ

هذه النار التي كنتم بها تكذبون

جمله «هذه النار. . .»، می تواند گفتار الهی و یا سخن مأموران خداوند (همانان که تکذیب گران را به عنف و قهر به سوی دوزخ رانده اند) باشد. برداشت بالا بر پایه احتمال دوم است.

45- مسوول عمل کارگزاران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 47 - 12

12 - فرمان روایان ، مسوول کردار زیردستان خود هستند .

لا تعذبهم

تردیدی نیست که فرعون، در شکنجه کردن بنی اسرائیل مباشرت نداشته است؛ ولی در عین حال خداوند عذاب کردن بنی اسرائیل را به او نسبت داده است؛ زیرا فرعون سردمدار حکومت بوده و فرمان شکنجه را صادر می کرده است.

46- مسوولیت کارگزاران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 40 - 11

11 - مجریان احکام الهی ، در صورت زیاده روی از حد عدالت و مقابله به مثل ، خود ستمگر و محروم از محبت خدا خواهند بود .

جزؤا سیئنه سیئنه مثلها . . . إنه لا یحب الظلمین

ممکن است «إنه لا یحب الظالمین» ناظر به قانون مقابله به مثل باشد.

47- مسؤولیت کارگزاران خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 801

4- جهنم ، مقهور کارگزاران صحنه قیامت و عرضه آن بر اهل محشر بر عهده آنان است .

و جایء

مجهول آوردن فعل «جیء»، بر وجود مأمور برای آوردن جهنم دلالت دارد.

48- مشاوره کارگزاران فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 109 - 3

3 - اشراف و بزرگان قوم فرعون پس از تبادل نظر در جلسه مشورتی به این نتیجه رسیدند که موسی (ع) بدون هیچ تردید ساحری زبردست و معجزه وی سحر است .

قال الملائم من قوم فرعون إن هذا لسحر عليم

برداشت فوق بر اساس اولین احتمالی است که در توضیح فیش قبل درباره جمله «إن هذا ..» بیان شد.

49- مغضوبان کارگزاران جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 22 - 4

4 - مأموران دورخ ، آکنده از خشم و نفرت نسبت به دوزخیان

كَلِّمًا أَرَادُوا .. و ذوقوا عذاب الحريق

50- نظارت بر کارگزاران حکومت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 20 - 8

8 - بازدید از نیروهای تحت فرمان و کارگزاران ، جستجو از احوال آنان ، نظارت دقیق بر کارهایشان و خویشن داری در برخورد با آنها ، از اوصاف و وظایف فرماندهان سپاه و رهبران جامعه اسلامی .

و تقفد الطير فقال ما لي لأرى الهدهد أم كان من الغائبين

51- نظارت کارگزاران خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 802

2 - دسته های بازگردانده شده به دنیا ، تحت نظارت و کنترل مأموران الهی

و یوم نحشر . . . فهم یوزعون

«وزع» (مصدر مجهول «یوزعون») به معنای ممنوع شدن است. بنابراین عبارت «فهم یوزعون» اشاره دارد به این که: گروه های محشور شده، نمی توانند به میل خود هر طور خواستند عمل کنند. مأموران آنان را از متفرق شدن بازمی دارند.

10 - جدا شدن سردمداران کفر از میان هر امت در قیامت ، به صورت نظام یافته و تحت نظارت و کنترل مأموران الهی است . *

و یوم نحشر . . . فهم یوزعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 80 - 6، 7

6 - رفتار پنهان و آشکار دین ستیزان ، تحت نظارت مستقیم خداوند و نیز در نظرگاه کاتبان و مأموران الهی

أم یحسبون أنا لانسع سرهم و نجویهم بلی و رسلنا لدیهم یکتبون

7 - مأموران الهی برای ثبت اعمال ، همیشه در کنار انسان و ناظر بر اعمال او

بلی و رسلنا لدیهم یکتبون

52- نقش کارگزاران خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 80 - 8

8 - ثبت اعمال خلق ، به وسیله مأموران الهی

بلی و رسلنا لدیهم یکتبون

با الغای خصوصیت از مورد آیه شریفه، برداشت بالا به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 29 - 9

9 - نقش کارگزاران الهی ، در ثبت و ضبط اعمال آدمیان *

کتبنا .. إنا كنا نستنسخ

ضمایر متکلم مع الغیر در این آیه، ممکن است از آن جهت به کار رفته باشد که خداوند، برنامه های خویش را در نظام تکوین، از طریق عوامل و کارگزارانش عملی می سازد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 13 - 5

5 - نقش عوامل الهی ، در مهیّا شدن دوزخ برای کافران *

فإنا أعتدنا للكافرين سعيراً

ص: 803

ضمیر متکلم مع الغیر، در «إنا» و «أعدنا» را می توان بیانگر نقش عوامل و کارگزاران الهی در تحقق اراده او دانست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 4 - 2

2- سامان یافتن نظام جهان، در پرتو تقسیم و دسته بندی امور، به دست کارگزاران الهی (فرشتگان)

فالمقسّمت أمراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 10 - 2

2- کردار هر انسان، به وسیله مأموران الهی نگه داری می شود.

وإنّ علیکم لحفظین

مراد از «حفاظت» - به قرینه آیات بعد - نگهداری اعمال است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 18 - 1

1- خداوند، دارای مأمورانی سرسخت برای خنثی ساختن تلاش مخالفان دین و راندن آنها به سوی جهنم

سندع الزبانیه

«زَبْنِيَّة» (مفرد «زبانیه» از ریشه «زَبَن» به معنای «دفع»); به معنای «شدید» و «پلیس» (یاور سلطان) است (قاموس). اطلاق «زبانیه» بر مأموران الهی، به این جهت است که آنها اهل آتش را به سوی آن سوق می دهند. (مصباح)

53- نقش کارگزاران یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 62 - 4

4- غلامان و کارگزارانی فراوان در استخدام یوسف (ع) برای توزین و توزیع آذوقه ها و دریافت بهای آنها

وقال لفتینه اجعلوا بضعتهم فی رحالهم

«فتیان» جمع فتی و به معنای غلامان و جوانان است.

54- کارگزاران خدا

{کارگزاران خدا}

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 14 - 4

ص: 804

4- جنگاوران مؤمن، در عرصه نبرد، مجاری تحقق اراده خدا (پیروزی قوای اسلام و مرگ و ذلت دشمنان) هستند.

يعذبهم الله بأيديكم ويخزهم وينصركم عليهم

خداوند پس از فرمان جنگ با دشمنان، نابودی و شکست آنان و پیروزی مؤمنان را به خود نسبت داد - با آنکه همه آنها نتیجه همان جنگ بود - از این مطلب استفاده می شود که اراده خدا در مورد انسانها، از راه افعال خود آنان تحقق می پذیرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 52 - 5

5- نیرو و قدرت مؤمنان، وسیله تحقق اراده الهی در نابودی و عذاب منافقان

أن يصيبكم الله بعذاب من عنده أو بأيدينا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- یونس - 10 - 3 - 14

14- وجود وسایط و عوامل (شفیعان) برای خدا در تدبیر امور نظام هستی

يدبر الأمر ما من شفيع إلا من بعد إذنه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- هود - 11 - 71 - 14

14- فرشتگان، از عوامل و وسایط خداوند در تحقق خواست ها و مشیت های او در عالم طبیعتند.

ولقد جاءت رسلنا إبراهيم بالبشرى... فبشرنا

ظاهر آن است که فرشتگان به همسر ابراهیم خبر دادند که: وی دارای فرزند خواهد شد؛ ولی خداوند با جمله «فبشرناها» (ما به وی بشارت دادیم) آن را به خود نسبت می دهد تا به این نکته اشاره کند که: اولاً، کار فرشتگان در حقیقت کار خداست و ثانیاً، خداوند از طریق عوامل و وسایط، مشیتهای خویش را در جهان عملی می سازد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10- اسراء - 17 - 5 - 1

1- انتقام خداوند از بنی اسرائیل، به وسیله نیروهایی توانمند و جنگاور، در پی نخستین فسادانگیزی آنان

فإذا جاء وعد أولهما بعثنا عليكم عبداً لنا أولى بأس شديد

«بأس» در لغت به معنای شدت در جنگ است و «أولى بأس» توانمندی و جنگاوری را معنا می دهد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 69 - 5

5- باد های کوبنده و درهم شکننده ، از عوامل خداوند در کیفر اعراض کنندگان از او

يعيدكم .. فيرسل عليكم قاصفاً من الريح فيغرقكم بما كفرتم

«قاصف» از مصدر «قصف» به معنای شکننده است (مفردات راغب).

ص: 805

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 80 - 8

8- خضر (ع) کارگزار اوامر الهی بود و نه مجری خواسته های شخصی خود .

فخشینا آن یرهقهما

ضمیر «نا» در «خشینا» می تواند اشاره به مطلب بالا داشته باشد. جمله «و ما فعلته عن امری» در آیات بعد نیز بر این نکته تصریح کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 99 - 7

7- پی بردن انسان در هنگام مرگ ، به دست اندرکاری عوامل و کارگزاران الهی (ملائکه) در مرگ و حیات او

حتی إذا جاء أحدهم الموت قال رب ارجعون

کلمه «ارجعون» می تواند خطاب به خداوند بوده و جمع آمدن آن از باب تعظیم باشد. هم چنین می تواند بدان جهت باشد که انسان، در آن لحظه حضور ملائکه و کارآیی آنان را مشاهده می کند و با التجا به خدا، از آنان می خواهد که او را به دنیا بازگردانند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 9 - 4

4- هشدار خداوند به کافران به عالم آخرت ، مبنی بر این که آنان در احاطه کامل مأموران الهی اند .

الذین لایؤمنون بالأخره .. أفلم یروا إلی ما بین أیدیهم و ما خلفهم

«فا» در «أفلم یروا» تفریح بر «بل الذین لایؤمنون..» است. توجه دادن به این که پشت سرشان آسمان و زمین است، کنایه از احاطه مأموران الهی (آسمان - زمین) بر آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 1 - 8

8- ملائکه ، رسولان و کارگزاران خداوند در امور تکوین و تشریح جهان اند .

جاعل الملائکه رسلاً

اطلاق کلمه «رُسلًا» می رساند که قلمرو رسالت فرشتگان، شامل تمامی امور تکوین و تشریح می شود و اختصاص به امور تشریحی (همچون ابلاغ وحی و دین به پیامبران) ندارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 42 - 2

2- تنها خداوند جان ستان حقیقی انسان ها است و عوامل دیگر (چون عزرائیل) واسطه و مأمور او هستند .

اللّٰهُ يَتَوَفَّى الْأَنْفُسَ حِينَ مَوْتِهَا

تقدم اسم جلاله (اللّٰهُ) بر خبر فعلی مقید، تخصیص مضمون خبر است. بنابراین اختصاص جان ستاندن به خداوند - در حالی که در آیات دیگر این عمل به فرشته مخصوص (ملک الموت) نسبت داده شده - گویای حقیقت بالا است.

ص: 806

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 7 - 5

5 - برخی از فرشتگان، کارگزاران الهی در جهان اند.

الذین یحملون العرش

عرش در آیه شریفه، به معنای مرکز اداره و فرمان روایی خدا بر جهان هستی است. بنابر این حمل این مرکز از سوی فرشتگان، می تواند به معنای کارگزاری آنان باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 71 - 6

6 - مأموران الهی، خدمت گذاران اهل تقوا و همسران آنان در بهشت

ادخلوا الجنة أنتم و أزواجکم... یطاف علیهم بصحاف من ذهب و أكواب

برداشت یاد شده با توجه به دو نکته است: الف) به قرینه آیه قبلی می توان استفاده کرد که مرجع ضمیر «علیهم» پرهیزگاران و همسران آنانند. ب) از صیغه مجهول «یُطاف» می توان استفاده کرد که خدمت گذاران بهشتیان، مأموران الهی اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 4 - 19، 16

16 - آرامش و اطمینان روحی، خود نیرویی از نیروهای الهی است.*

أنزل السکینه... و لله جنود السموت و الأرض

بیان «لله جنود» بعد از «أنزل السکینه»، می تواند اشاره به این باشد که آرامش (السکینه) خود از جنود الهی است.

19 - علم و حکمت ازلی خداوند، پشتوانه آفرینش قوای هستی و به کارگیری بهینه آن

و لله جنود السموت و الأرض و کان الله علیماً حکیماً

تعبیر «و کان الله علیماً حکیماً» در پایان آیه شریفه، می رساند که فتح مؤمنان و انزال سکینه بر آنان و بهره گیری از جنود آسمان ها و زمین، در پرتو علم و حکمت ازلی صورت می گیرد؛ زیرا نفس تکوّن جنود و نیز بهره گیری از آنها در موارد مختلف، نیازمند علم و حکمت گسترده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 33 - 3

3 - فرشتگان ، مجریان اراده الهی در تحولات تاریخ

لنرسل علیهم حجاره من طین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 16 - 3

3 - فرشتگان ، کارگزاران الهی در آسمان برای اجرای فرمان های الهی نسبت به انسان ها

ءأمنتم من فی السماء أن یخسف بکم الأرض

برخی از مفسران، بر این عقیده اند که مقصود از «من فی السماء»، فرشتگان است که در آسمان ها قرار دارند.

ص: 807

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 17 - 3

3- فرشتگان ، کارگزاران الهی در آسمان ، آماده برای اجرای فرمان های الهی نسبت به انسان ها

أم أمتکم من فی السماء أن یرسل علیکم حاصبًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 17 - 6

6- فرشتگان ، کارگزاران الهی در جهان هستی

و الملك علی أرجائها و یحمل عرش ربک فوقهم یومئذ ثمنیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 4 - 2، 1

1- عروج و صعود ملائکه و جبرئیل به سوی خدا (به صعودگاه ها و جایگاه های بلند مرتبه) در قیامت برای دریافت فرامین الهی و اجرای آن

تعرج الملائکه و الروح إلیه

مقصود از «روح» روح الامین و جبرئیل است. ضمیر در «إلیه» به «الله» بازمی گردد؛ به این اعتبار که خداوند که صاحب معارج است. بر این اساس مقصود آیه شریفه، این حقیقت است که فرشتگان برای دریافت فرمان های الهی، به صعودگاه و جایگاه دریافت آنها عروج می کنند و چون خداوند صاحب این جایگاه ها و صعودگاه ها است، فرشتگان در حقیقت به سوی او عروج خواهند کرد.

2- فرشتگان و جبرئیل ، کارگزاران الهی در عرصه قیامت

تعرج الملائکه و الروح إلیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 27 - 5

5- خداوند ، برای حفاظت از وحی ، نگهبانانی را در اطراف پیامبر (صلی الله علیه و آله) گماشته است .

فإنه یسلک من بین یدیه و من خلفه رصدًا

«رصد» اسم جمع «راصد» (مراقب و نگهبان) است و مقصود از آن در این آیه، فرشتگانی است که خداوند بعد از نزول وحی، به آنها دستور داده بود پیامبرش را از هر سو احاطه کنند و آن حضرت از شرّ شیاطین جن و انس و وسوسه های آنها و آنچه اصالت وحی را خدشه دار می کند، محافظت و پاسداری نمایند؛ تا پیام الهی بی کم و زیاد و بدون کمترین خدشه ای به بندگان ابلاغ گردد. این خود یکی از دلایل معصوم بودن پیامبر (صلی الله علیه و آله) در امر رسالت و مصونیت وحی از دستبرد است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 14 - 4

4 - عملکرد عوامل طبیعی ، مستند به خداوند است .

و أنزلنا

ص: 808

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 38 - 3

3 - روح و فرشتگان ، کارگزاران رسیدگی به کیفر و پاداش بندگان در قیامت

یوم یقوم الروح و الملائکه صفّاً

صفّ بستن «روح» و «ملائکه»، حاکی از آمادگی آنان برای اجرای دستورات است. به قرینه آیات پیشین - که سخن از کیفر و پاداش بندگان بود - محدوده مأموریت آنان، رسیدگی به امور بهشتیان و دوزخیان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 2 - 4

4 - فرشتگانِ عازم به اجرای فرمان های الهی و ترک کننده مقر خود برای تدبیر امور جهان ، دارای مقامی ارجمند در پیشگاه خداوند

و النشاط نشطاً

«ناشط»، ممکن است به معنای چیزی باشد که از مکانی خارج و به مکان دیگر انتقال پیدا می کند (قاموس). سوگند خداوند به فرشتگان «ناشط»، نشانه تحسین خروج و انتقال آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 3 - 3

3 - فرشتگان پی گیر فرمان های الهی ، دارای مقامی ارجمند در پیشگاه خداوند

و السبحت سبجاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 5 - 8

8 - «عن علی بن ابی طالب (ع) انّ ابن الکوّاء سأله عن «و المدبرات أمراً» قال : الملائکه یدبرون ذکر الرحمن و أمره ;

از علی بن ابی طالب (ع) روایت شده که در پاسخ ابن کوّاء - که از او درباره «فالمدبرات أمراً» سؤال کرده بود - فرمود: مراد فرشتگانی اند که ذکر خدای رحمان و فرمان او را تدبیر می کنند».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - مأموران الهی، انسان‌ها را زیر نظر داشته، و مراقب کردار اویند.

وإنّ علیکم لحفظین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - غاشیه - 88 - 25 - 4

4 - وجود کارگزارانی چند، در مرحله حضور مردم در پیشگاه خداوند در قیامت *

ص: 809

إِنَّ إِلَيْنَا إِيَابَهُمْ

ضمیم جمع (نا) در «إِلَيْنَا»، می تواند بیانگر رجوع مردم به مجموعه ای از کارگزاران صحنه قیامت باشد که به فرمان خداوند در آن مقام قرار گرفته اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - غاشیه - 88 - 26 - 5

5 - وجود کارگزارانی چند ، برای حسابرسی اعمال مردم در قیامت

ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا حِسَابَهُمْ

برداشت یاد شده، از ضمیر «نا» استفاده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قدر - 97 - 4 - 7

7 - فرشتگان و روح ، تسلیم خداونداند و کار های آنان به اذن او انجام می گیرد .

تَنْزِيلَ الْمَلَائِكَةِ وَالرُّوحِ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - همزه - 104 - 6 - 6

6 - وجود مأمورانی الهی ، برای برافروختن آتش جهنم

الموقده

«موقده» اسم مفعول و حاکی از وجود فاعلی است که آتش را شعله‌ور ساخته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فیل - 105 - 3 - 2

2 - پرندگان ، مطیع فرمان خداوند و در خدمت اهداف او هستند .

وَأَرْسَلْ عَلَيْهِمْ طَيْرًا أَبَابِيلَ

55- استقامت کارگزاران خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 18 - 2

2 - مخالفان نماز و تکذیب گران دین ، هر چند فراوان و سازمان یافته باشند ، از مقاومت در برابر مأموران الهی عاجزانند .

ینهی . عبداً إذا صلّى ... کذب و تولّى ... فلیدع نادیه . سندع الزبانیه

ص: 810

56- استهزاهای اخروی کارگزاران خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 14 - 3

3 - سخن ملامت بار و استهزاآمیز مأموران الهی نسبت به تکذیب گران، به هنگام رویه رو شدن آنان با آتش دوزخ

هذه النار الّتی کنتم بها تکذّبون

جمله «هذه النار...»، می تواند گفتار الهی و یا سخن مأموران خداوند (همانان که تکذیب گران را به عنف و قهر به سوی دوزخ رانده اند) باشد. برداشت بالا بر پایه احتمال دوم است.

57- برخورد اخروی کارگزاران خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 18 - 4

4 - دروغ گویان و گنه کاران، در آخرت با برخورد شدید مأموران الهی مواجه شده و به سوی جهنم رانده خواهند شد.

ناصیه کذبہ خاطئه... سندع الزبانیه

58- بی شماری کارگزاران خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 31 - 20

20 - خداوند، دارای لشکریان و کارگزارانی بی شمار

و ما یعلم جنود ربّک إلاّ هو

برداشت یاد شده، با توجه به این احتمال است که ندانستن لشکریان خداوند، به تعداد بی شمار آنان اشاره داشته باشد؛ یعنی، بر اثر کثرت تعداد آنان، قابل شناخت برای کسی نیست.

59- تعداد کارگزاران خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 31 - 19

19 - شمار لشکریان و کارگزاران پروردگار و ویژگی های آنان را، کسی جز خدا نمی داند .

و ما يعلم جنود ربك إلا هو

مقصود از «جنود» - مطابق نظر مفسران - فرشتگان اند که نقش کارگزاری و امر بری نسبت به خدا را دارند.

ص: 811

60- سخت کوشی کارگزاران خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 18 - 1

1 - خداوند ، دارای مأمورانی سرسخت برای خنثی ساختن تلاش مخالفان دین و راندن آنها به سوی جهنم

سندع الزبانیه

«زَبْنِيَّة» (مفرد «زبانیه» از ریشه «زَبَن» به معنای «دفع»); به معنای «شدید» و «پلیس» (یاور سلطان) است (قاموس). اطلاق «زبانیه» بر مأموران الهی، به این جهت است که آنها اهل آتش را به سوی آن سوق می دهند. (مصباح)

61- سرزنشهای کارگزاران خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 14 - 3

3 - سخن ملامت بار و استهزاآمیز مأموران الهی نسبت به تکذیب گران ، به هنگام روبه رو شدن آنان با آتش دوزخ

هذه النار التي كنتم بها تكذبون

جمله «هذه النار...»، می تواند گفتار الهی و یا سخن مأموران خداوند (همانان که تکذیب گران را به علف و قهر به سوی دوزخ رانده اند) باشد. برداشت بالا بر پایه احتمال دوم است.

62- سرزنشهای کارگزاران خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مطففین - 83 - 17 - 2

2 - مأموران الهی ، با به رخ کشیدن تکذیب گری ها و ناباوری های جهنمیان ، آنان را بر آن موضع گیری ، سرزنش خواهند کرد .

ثم يقال هذا الذي كنتم به تكذبون

63- کارگزاران خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 61 - 10

10 - ملانکه، مجریان دقیق اراده قاهر خداوند هستند.

ویرسل علیکم حفظه . . . توفته رسلنا و هم لا یفرطون

ص: 812

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 93 - 14

14 - گروهی از فرشتگان، کارگزاران خداوند در گرفتن جان آدمیان هستند.

و لو ترى إذ الظالمون في غمرت الموت و الملائكة باسطوا أيديهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 57 - 5

5- برخی از ملائکه، پیام آوران و مجریان فرمان خداوندند.

فما خطبكم أيها المرسلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 58 - 2

2- اجرای فرمان های خداوند از وظایف و مسؤولیت های فرشتگان

قالوا إنا أرسلنا إلى قوم مجرمين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 59 - 2

2- مأموران الهی، خاندان لوط (ع) را از عذاب نازل شده بر قوم وی نجات دادند.

إنا أرسلنا إلى قوم مجرمين . إلا لوط إنا لمنجّوهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 60 - 6

6- فرشتگان، مجریان و کارگزاران اوامر و مقدرات الهی اند.

إلا امرأته قدرنا إنها لمن الغبرين

با آنکه بی تردید مقدرات امور به دست خداست، در عین حال خداوند آن را به فرشتگان نسبت داد (قالوا .. قدرنا) و این می رساند که

فرشتگان کارگزاران و مجریان اوامر و مقدرات الهی اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 63 - 2,6

2- فرشتگان وارد شده بر لوط (ع) در پی اظهار وی بر ناشناخته بودن آنان ، خود را مأموران الهی معرفی کردند .

قال إنکم قوم منکرون . قالوا بل جننک بما کانوا

6- فرشتگان ، مجریان عذاب الهی بر قوم لوط بودند .

قالوا بل جننک بما کانوا فیه یمترون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 813

2- فرشتگان وارد شده بر حضرت لوط (ع)، حامل پیام حق و دستوری تحقق یافتنی بودند.

و أتینک بالحقّ و إنا لصدقون

مراد از «بالحق» به قرینه ذیل آیه که تأکید بر راستگویی است می تواند خبر و پیام حق باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 27 - 5

5- فرشتگان، کارگزاران خداوند هستند.

و هم بأمره يعملون

نظر به این که بسیاری از کارهای خداوند به وسیله فرشتگان انجام می گیرد (مانند قبض روح، عذاب، ابلاغ وحی به پیامبران و...) می توان گفت که مراد از «أمره» در رابطه با چنین کارهایی می باشد.

64- کارگزاران خدا در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 23 - 4

4 - جهنم، مقهور کارگزاران صحنه قیامت و عرضه آن بر اهل محشر بر عهده آنان است.

و جایء

مجهول آوردن فعل «جیء»، بر وجود مأمور برای آوردن جهنم دلالت دارد.

65- کارگزاران خدا و مکذبان قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 14 - 5

5 - یادآوری مواضع انکارآمیز تکذیب کنندگان قیامت از سوی مأموران الهی، به هنگام مواجهه آنان با آتش دوزخ

هذه النار الّتی کنتم بها تکذّبون

66- گفتگوی کارگزاران خدا با مکذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 14 - 3

3 - سخن ملامت بار و استهزا آمیز مأموران الهی نسبت به تکذیب گران ، به هنگام رویه رو شدن آنان با آتش دوزخ

ص: 814

هذه النار الّتی کنتم بها تکذّبون

جمله «هذه النار...»، می تواند گفتار الهی و یا سخن مأموران خداوند (همانان که تکذیب گران را به عنف و قهر به سوی دوزخ رانده اند) باشد. برداشت بالا بر پایه احتمال دوم است.

67- مسؤولیت کارگزاران خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 23 - 4

4 - جهنم ، مقهور کارگزاران صحنه قیامت و عرضه آن بر اهل محشر بر عهده آنان است .

و جأء

مجهول آوردن فعل «جیء»، بر وجود مأمور برای آوردن جهنم دلالت دارد.

68- نظارت کارگزاران خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 83 - 10، 2

2 - دسته های بازگردانده شده به دنیا ، تحت نظارت و کنترل مأموران الهی

و یوم نحشر... فهم یوزعون

«وزع» (مصدر مجهول «یوزعون») به معنای ممنوع شدن است. بنابراین عبارت «فهم یوزعون» اشاره دارد به این که: گروه های محشور شده، نمی توانند به میل خود هر طور خواستند عمل کنند. مأموران آنان را از متفرق شدن بازمی دارند.

10 - جدا شدن سردمداران کفر از میان هر امت در قیامت ، به صورت نظام یافته و تحت نظارت و کنترل مأموران الهی است . *

و یوم نحشر... فهم یوزعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 80 - 6، 7

6 - رفتار پنهان و آشکار دین ستیزان ، تحت نظارت مستقیم خداوند و نیز در نظرگاه کاتبان و مأموران الهی

أم یحسبون أنا لانسع سرهم و نجویهم بلی و رسلنا لیدیهم یکتبون

7- مأموران الهی برای ثبت اعمال ، همیشه در کنار انسان و ناظر بر اعمال او

بلی و رسلنا لدیهم یکتبون

ص: 815

69- نقش کارگزاران خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 80 - 8

8 - ثبت اعمال خلق ، به وسیله مأموران الهی

بلی و رسلنا لדיهم یکتبون

با الغای خصوصیت از مورد آیه شریفه، برداشت بالا به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 29 - 9

9 - نقش کارگزاران الهی ، در ثبت و ضبط اعمال آدمیان *

کتبنا .. إنا کنا نستنسخ

ضمایر متکلم مع الغیر در این آیه، ممکن است از آن جهت به کار رفته باشد که خداوند، برنامه های خویش را در نظام تکوین، از طریق عوامل و کارگزارانش عملی می سازد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 13 - 5

5 - نقش عوامل الهی ، در مهیا شدن دوزخ برای کافران *

فإنا أعتدنا للكفرین سعیرًا

ضمیر متکلم مع الغیر، در «إنا» و «أعتدنا» را می توان بیانگر نقش عوامل و کارگزاران الهی در تحقق اراده او دانست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 4 - 2

2 - سامان یافتن نظام جهان ، در پرتو تقسیم و دسته بندی امور ، به دست کارگزاران الهی (فرشتگان)

فالمقسّمت أمرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 10 - 2

2 - کردار هر انسان ، به وسیله مأموران الهی نگه داری می شود .

وإنّ علیکم لحفظین

مراد از «حفاظت» - به قرینه آیات بعد - نگهداری اعمال است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 18 - 1

1 - خداوند ، دارای مأمورانی سرسخت برای خنثی ساختن تلاش مخالفان دین و راندن آنها به سوی جهنم

سندع الزبانیه

ص: 816

«زَبْنِيَّة» (مفرد «زبانیه» از ریشه «زَبَن» به معنای «دفع»); به معنای «شدید» و «پلیس» (یاور سلطان) است (قاموس). اطلاق «زبانیه» بر مأموران الهی، به این جهت است که آنها اهل آتش را به سوی آن سوق می دهند. (مصباح)

ص: 817

1- اتراق کاروان یابنده یوسف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 19 - 13

13- اتراق کاروانیان در اطراف چاه کنعان ، نجات دادن یوسف (ع) از آن چاه و به همراه خویش بردن او ، به تقدیر خداوند و تحت نظارت دقیق او انجام می گرفت .

و جاءت سیاره .. والله علیم بما یعملون

مراد از «ما» در «ما یعملون» می تواند کالا قرار دادن یوسف(ع) باشد (أسرّوه بضاعه). و نیز محتمل است همه داستان کاروان، در رابطه با یوسف(ع) باشد. بنابر فرض نخست، علم خدا به رفتار آنان (کالا قرار دادن) کنایه از کیفردهی است و بنابر فرض دوم، علم خدا کنایه از تقدیر و تدبیر اوست ؛ یعنی، تمام مقدماتی که مایه نجات یوسف(ع) از چاه شد (گذر کردن کاروان در اطراف کنعان، منزل کردن در اطراف چاه و ...) همه به نظارت خدا و تدبیر او بود.

2- ادعای کاروان یابنده یوسف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 20 - 2

2- همه اهل کاروان ، خود را نسبت به یوسف (ع) ذی نفع می پنداشتند و خویشان را مالک او می شمردند .

أسرّوه بضعه .. و شرّوه بئسمن

از آن جایی که کالا قرار دادن و نیز فروختن یوسف(ع) به کاروان نسبت داده شده است ، برداشت فوق استفاده می شود.

3- بشارت به کاروان یابنده یوسف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 19 - 4

4- آب آور کاروان ، از یافتن یوسف (ع) شادمان و شگفت زده شد و آن را به همسفران خویش بشارت داد .

قال یبشری هذا غلم

4- بشارت ساقی کاروان یابنده یوسف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 19 - 4

4- آب آور کاروان ، از یافتن یوسف (ع) شادمان و شگفت زده شد و آن را به همسفران خویش بشارت داد .

قال یبشری هذا غلم

5- بینش کاروان یابنده یوسف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 19 - 10

10- کاروانیان بردن یوسف (ع) را به بردگی ، کاری نامشروع و غیرقانونی می دانستند .

و أسرّوه بضعه والله علیم بما یعملون

چنان چه برده قرار دادن و فروش کودکی که پیدا شده امری مجاز و قانونی بود ، مخفی ساختن یوسف(ع) (أسرّوه بضاعه) وجهی نداشت.

6- ساقی کاروان یابنده یوسف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 19 - 1

1- کاروانی در اطراف چاهی که یوسف (ع) در آن بود ، منزل گزیدند و مأمور تهیه آب را به سوی آن چاه روانه کردند .

و جاءت سیّاره فأرسلوا واردهم

«وارد» به کسی که برای تهیه آب بر سر چاه، نهر و مانند آن می رود، گفته می شود.

ص: 819

7- سرور ساقی کاروان یابنده یوسف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 19 - 4

4- آب آور کاروان ، از یافتن یوسف (ع) شادمان و شگفت زده شد و آن را به همسفران خویش بشارت داد .

قال یبشری هذا غلم

8- کاروان یابنده یوسف و یوسف(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 19 - 5,6,10,11

5- کاروان یابنده یوسف (ع) ، او را به عنوان کالای تجاری به همراه خود بردند .

و أسروه بضعه

«بضاعه» به مال و کالایی اطلاق می شود که برای تجارت قرار داده شده است.

6- کاروان یابنده یوسف (ع) به منظور کالای تجاری قرار دادن او ، سعی در مخفی ساختن وی داشتند .

و أسروه بضعه

در فعل «أسروا» (پنهان ساختند) معنای جعل و قرار دادن اشراب شده است ؛ از این رو «بضاعه» را به عنوان مفعول دوم نصب داده است.

معنای جمله نیز چنین می شود: یوسف(ع) را کالای تجاری قرار دادند و او را پنهان ساختند.

10- کاروانیان بردن یوسف (ع) را به بردگی ، کاری نامشروع و غیرقانونی می دانستند .

و أسروه بضعه والله علیم بما یعملون

چنان چه برده قرار دادن و فروش کودکی که پیدا شده امری مجاز و قانونی بود ، مخفی ساختن یوسف(ع) (أسروه بضاعه) وجهی نداشت.

11- کاروان یابنده یوسف (ع) به خاطر کالا قرار دادن او ، گنه کار و مستحق کیفر الهی شدند .

و أسروه بضعه والله علیم بما یعملون

یادآوری علم خدا به اعمال بندگان ، می تواند کنایه از کیفردهی او باشد.

1- کاروانیان ، یوسف (ع) را به درهمهایی اندک و بهایی ناچیز فروختند .

و شروه بثمان بخش درهم معدوده

«شراء» (مصدر شروا) به معنای فروختن است و ضمیر فاعلی در «شروه» به «سیّاره» باز می گردد. «بخس» مصدر به معنای اسم مفعول (مبخوس = ناقص و کم ارزش) می باشد. «ثمان بخش» ؛ یعنی ، بهایی که نسبت به چیز خریداری شده کم ارزش تر باشد. «معدوده» به معنای شمرده شده و کنایه از اندک بودن است.

2- همه اهل کاروان ، خود را نسبت به یوسف (ع) ذی نفع می پنداشتند و خویشان را مالک او می شمردند .

أسروه بضعه . . و شروه بثمان

از آن جایی که کالا قرار دادن و نیز فروختن یوسف(ع) به کاروان نسبت داده شده است ، برداشت فوق استفاده می شود.

3- کاروانیان یابنده یوسف (ع) ، به نگه داشتن او در نزد خویش ، رغبتی نداشتند .

شروه . . . و کانوا فیه من الزهدین

«زهد» رغبت نداشتن به چیزی به خاطر بی مقدار دانستن آن است. به نظر می رسد کاروانیان ، بیم آن داشتند که کار ناروایشان - یعنی برده ساختن انسان یافت شده - فاش شود. از این رو قیمتی ارزان برای او تعیین کردند ، تا هرچه زودتر به فروش رسد.

4- تعجیل کاروانیان در فروش یوسف (ع) و بی رغبتی آنان در نگه داشتن وی ، دلیل فروختن او به بهایی ناچیز

و شروه بثمان بخش . . . و کانوا فیه من الزهدین

جمله «و کانوا . . .» به منزله تعلیل برای «شروه بثمان بخش» است ؛ یعنی ، چون رغبتی به [نگه داری] یوسف(ع) نداشتند ، او را به بهایی ناچیز فروختند.

9- کیفر کاروان یابنده یوسف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 19 - 11

11- کاروان یابنده یوسف (ع) به خاطر کالا قرار دادن او ، گنه کار و مستحق کیفر الهی شدند .

و أسرّوه بضعه والله علیم بما یعملون

یادآوری علم خدا به اعمال بندگان ، می تواند کنایه از کیفردهی او باشد.

ص: 821

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می دانند و کسانی که نمی دانند یکسانند؟

سوره زمر/ 9

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان - خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آباده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی - پلاک 129/34 - طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: 03134490125

دفتر تهران: 021 - 88318722

بازرگانی و فروش: 09132000109

امور کاربران: 09132000109

مرکز تحقیقات رایانگی

اصفهان

گامی

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

